This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HDI
HW 2A1B C

~~4E. 2473.1.2~~ KE991

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET DERTIENDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET

DERTIENDE DEEL

DER

VADERLANDSCHE

HISTORIE

VAN

JAN WAGENAAR.

DOOR

Mr. H. van Wyn, Mr. N. C. Lambrechtsen,
Mr. Ant. Martini, E. M. Engelberts
en anderen.

te Amsterdam, by
Johannes Allart,
MDCCXCIV.

MINISTERIE VAN KOLONI

Harvard College Library
Motley Collection
July 11 1906

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET DERTIENDE DEEL.

Bl. 5. r. 9. v. o. „ Zy *bleef weinig minder dan een jaar in* Frankryk, *en begaf zig toen naar* Breda." De Prinſes, Weduwe van Prinſe WILLEM II, welke WAGEN: hier bedoelt, in 't voorjaar van 1657 uit Frankryk koomende, bezogt ook Brugge, in Vlaanderen, en hielp, aldaar, den twist nederleggen, die, tuſſchen haare Broeders, Koning KAREL van Schotland en den Hertoge van York, ontſtaan en, ten dien tyde, tot eene vry aanmerklyke hoogte geſteegen was (*a*). Onder de redenen van haar vertrek naar Frankryk, telt een Engelsch Schryver, dat de Koninginne Moeder van Engeland, zig met een Huuwlyk, tuſſchen LODEWYK den XIV, en deeze haare Dogter, gevleid hadt (*b*).

Bl. 6. r. 2. „ Hy (Koning KAREL II.) kwam *zelfs, nu en dan, onbekend*, in Holland." Zo lang CROMWEL heerſchte, benaarſtigden zig de Staaten van Holland, om deezen te overtuigen, hoe zeer zy tegen s'Konings komst, hier te lande, waakten. Toen men, in 't begin des jaars 1655, vernam, dat de Koning, uit Keulen; alwaar hy zig ophieldt; onvoorziens, en van ſlegts weinige per-

(*a*) Holl. Mercur. op den jaare 1657; by my *bl.* 14.
(*b*) BURNET, *Memoirs pour la Gr. Bretagne*, T. I. *p.* m. 339 *et* 340.

perſoonen verzeld, vertrokken was (*c*), en eenigen vermoedden, dat hy 't naar den Maaskant gewend hadt, om, afzakkende langs Dordrecht, van daar, of van den Briele, naar Zeeland en, wyders, over Duinkerken, naar Engeland, tot het doen van zeekere onderneeming, over te ſteeken, ſchreef de Raadpenſionaris DE WITT, aan s'Lands Ambasſadeur NIEUPOORT, te London, hoe hy niet geloofde, dat de Koning zig in Holland zou hebben durven waagen *; vertrouwende „vaſtelyk" (zegt hy) „dat, indien hare Ed: Groot Mog: kenniſſe „ofte advertentie hadden bekomen, ofte als „nog bequaemen, van ſyne aenweſinge binnen „deſe Provincie, deſelven, in ſulcken cas, „*daer over merckelyk reſſentiment ſouden „toonen ende, ontwyffelyck, den voorſchreven „Koningh, niet ſonder ſyn groot ongemack, „ſouden doen gevoelen, dat haer Ed: Groot „Mog: het Tractaet van Vrede met de Repu„blike van Engelandt jongſt opgereght, „ſoigneuſelyck willen agtervolgen*; behalven „dat ook, daer benevens, tot laſte van den „voorſchreven Koningh, ſoude werden ge„bruyckt ende in 't werck geſtelt de Reſo„lutie, tegen het inkomen van groote perſo„nagien, binnen deſe Provincie, ſonder „voorgaande permiſſie (*d*), hier bevorens, „met ſpeciale innerlyke relatien ofte reflectie „op den voorſchreven Koningh, by haer Ed: „groot Mog: genomen (*e*)."

* *hazardeeren.*

Toen,

(*c*) Holl. Mercur. 1655. *bl.* 20. 20, *Voyez auſſi.* RAPIN. *Hiſt. d'Angleterre, Tom.* 9. *pag.* 75 *et* 76.

(*d*) Zie myne Aanmerk., in het 12 Stukje. *bl.* 111. op Vaderl. Hiſt., 12 *D. bl.* 240. *reg.* 9.

(*e*) DE WITT, Briev. 3 *D. bl.* 21. Zie ook *bl.* 13, 24, 27, 30, 32, 39, 43.

Toen, kort daar op, 't gerugt liep, dat de Koning zig, by de koninglyke Prinſesſe, zyne Zuster, op den huize Teilingen, onthieldt, ſchreeven de Staaten aan die Vorstin, dat, hoe zeer zy van de *wysheid* en *beſcheidenheid* van hooggemelden Koning, niet konden verwagten, dat hy, tegens het Traktaat van Vrede met CROMWEL en de Reſolutien, nopens zyn inkoomen en van andere hooge Perſonagien hier te lande, zig in de Provintie van Holland zou hebben begeeven, zy, egter, op haare koninglyke Hoogheid begeerden, de opregte waarheid hier van te weeten, haar, teffens, vermaanende, voor te koomen, dat de Vorst zig niet herwaarts begave. Was het der Staaten meening geweest, zig van den Koning te verzekeren, zy zouden niet, voorloopig, aan de Prinſesſe, (die, egter, eerlang, tyding gaf, dat hy 'er niet was geweest, of, met haar weeten, in Holland ſtondt te koomen) (*f*), geſchreeven en hem, dus, gewaarſchouwd hebben. Trouwens, men begon dit werk, hoe langer hoe zagter, te behandelen; 't geen my, niet onduidlyk, ook daar uit ſchynt te blyken, dat men, allengskens, den Koning toeliet, zig, nu en dan, te Breda, by de koninglyke Prinſesſe (*g*), op te houden; zonder dat ik my herinner, dat Holland, hier tegens, ooit eenig voorſtel ter algemeene Staatsvergadering deedt, alwaar haare invloed, anderſints, groot genoeg was, om dit verblyf, zo zy wilde, te kunnen keeren: even als zy ook ſtrenger hadt kunnen handelen met den Hertoge van York, oudſten Broeder des Konings, die zig, in Bloei-

(*f*) Reſol. Holl. 17 en 23 Maart 1655. *bl.* 51 en 70. en DE WITT's Brieven 3 *D. bl.* 27 en 32.
(*g*) Mercur. Holl Juny 1685. *bl.* 76.

Bloeimaand des jaars 1658, in den Haage zelfs, by de koninglyke Prinsesse, eene pooze, opgehouden hebbende, alleenlyk, en niet dan na de Engelsche Gezant, DOWNING, hier over geklaagd hadt, was *verzogt* geworden, zig van daar te begeven (*h*).

't Naderend overlyden van CROMWEL begunstigde nog meêr de zaaken van KAREL II., hier te lande. Waar omtrend, ik het niet buiten opmerking agte, dat die Vorst, binnen Amsterdam, (in welke, hoewel groote en volkryke, Stad, de Regeering, van ouds, honderd oogen hadt,) zig, zo het heette, *onbekend*, eene korte pooze, in Herfstmaand des jaars 1658, ophieldt. In die maand (op den 13) overleedt juist CROMWEL, zonder dat men nog zeker was, of één zyner Zoonen hem wel zoude opvolgen. Toen 't Parlement, kort hier na, den oudsten derzelven, RICHARD, het *Protectorschap* opdroeg, waren wel de zeven vereenigde Gewesten, met naame Holland, onder de eersten der buitenlandschen Mogendheden, die deezen, in die hoedanigheid, erkenden (*i*); doch, gelyk men hier, even als in andere Landen, zeer spoedig ontwaarde, dat hy, met het Ambt van zynen loozen Vader, geenfints deszelfs bekwaamheid om te gebieden bekoomen hadt, kreeg, hier door, de zaak van den Koning wel haast een glansryker aanzien, en ik zoude het, liefst, daar aan toeschryven, dat, schoon hy, op de klagt van DOWNING, diende af te zien van de reize naar Friesland, men hem

(*h*) AITZEMA, Zaaken van Staat en Oorl. 9 *D.* in *Quarto*. *bl.* 259.
(*i*) Brieven van DE WITT. 3 *D. bl.* 459, 461, 464, 465.

hem, egter (als ook onze WAGEN:, zo aanſtonds, zal aanteekenen) niet verhinderde, met Prinſe WILLEM en de Prinſeſſe Weduwe, in den Haage, te ſpreeken. Men heeft, voor eenige jaaren, geſchreeven, dat KAREL II, op zekeren tyd, in ſtilte, uit Bruſſel, zig naar den Haage begeeven hebbende, en aldaar, in 't midden van den duisteren nagt, zynde aangekoomen, een man, vermomd in eenen ruimen mantel, breeden, nederhangenden, hoed en langen baard, zig, by hem, hadt doen aandienen. Dat dees, niet dan met veel moeite, toegelaaten zynde, ſtraks daarop, en na zig van s'Vorſten geheimhouding, by eede, verzekerd te hebben, zyn' gewaanden opſchik hadt afgeworpen, en toen gebleeken was te zyn de Gezant van het Engelsch Gemeenebest, DOWNING, die, vergifnis biddende van een' rol te moeten ſpeelen, dien de omſtandigheden der tyden hem, zo hy zeide, afdwongen, voorts den Koning hadt gewaarſchouwd, zig, ylings, van daar te verwyderen, alzo de Staaten, heimlyk, met CROMWEL waren overeengekoomen, om zyne Majeſteit, zo hy ontdekt wierdt, handen en voeten gebonden, naar Engeland over te voeren. De Vorst, van deeze waarſchouwing gebruik maakende, zou zig, ſtraks, ſpoorſlags, hebben weggemaakt, terwyl DOWNING, zynen rol voortſpeelende, eerst na deszelfs vertrek, en toen hy wist, dat het te laat was, by de Staaten, op onderzoek naar s'Konings perſoon, hadt aangehouden (*k*).

Dat de Staaten zodanige Verbintenis, met CROMWEL, zouden hebben aangegaan rust, nog op

(*k*) CERISIER, *Tableau des Provinces Unies. T. 6. p. 555 (e).*

op de geheime Reſolutien van Holland of der Generaliteit, nog, voor zo ver ik ooit heb kunnen ontdekken, op eenig ander't minſte bewys; en, daar anderen reeds hebben doen zien (*l*), hoe weinig dit ook, met der Staaten gewoonen handel nopens KAREL II, zou zyn overeengekoomen; (welke ſtof ik, hier boven, mede aangeroerd hebbe;) zal het, meen ik, niet noodig zyn, 'er meêr by te voegen, dan, alleenlyk, dat, indien dit geval waarlyk gebeurd is, men, mynes oordeels, eêr zou mogen beſluiten, dat DOWNING, (die, ook by zyne eigene Landsgenooten, voor eenen verwaanden en bedrieglyken huichelaar, te boek ſtondt (*m*)), 't gevaar zo breed kan uitgemeeten hebben, om, daar door, 't gewigt van zynen dienst, in s'Konings oogen, te vermeerderen. Hoe veel ſtaat 'er, ondertusſchen, op dit Verhaal zy te maaken, kan ik niet bepaalen. Zo 'er iets van aan is, ſchynt het, ten minſten hier en daar, iets van de ſprookjes ontleend te hebben. Het gevaar van goed en leeven, in 't welk DOWNING zig ſtak, zo CROMWEL ooit agter dit nagt-bezoek mogt koomen, was zeer groot; maar ik weet niet, of de heerſchende zugt, om zig, door alle Regeeringen heen, in zyne bediening ſtaande te houden, en de bereekening, dat s'Konings party wel eens boven koomen konde, aan 't charakter van dien Gezant moeds genoeg gaf, om iets diergelyks te durven beſtaan. Ondertusſchen, zie ik ook niet, dat eenig gelyktydig Schryver deeze zaak geboekt heeft, zelfs niet AITZEMA, die, voor, gedurende en na, CROMWEL's beſtuur, in

(*l*) CERISIER, *l. c.*
(*m*) HUME, *l. c.* 7 *D. bl.* 538. BURNET *l. c. T.* I. *p.* m. 399.

in den Haage was en, gelyk bekend is, agter de geheimste byzonderheden wist te koomen. 't Is waar, by deezen, vinde ik gewaagd van eene *visite*, mede by nagt, door DOWNING, aan Koning KAREL, in den Haage, gedaan; doch zy geschiedde niet in 't *geheim*, en was, voorts, in aart, tyd en omstandigheid, zeer veel van de bovengemelde verschillende (*n*).

Bl.

(*n*) Daar ik niet weet, of uit het Verhaal, 't geen by AITZEMA voorkomt, de bovenstaande gebeurtenis is gesmeed, of 'er eenig licht uit kan ontvangen, en men 'er, in allen gevalle, het *charakter* van den Engelschen Gezant, DOWNING, (van 't welk ook onze WAGEN:, alhier, *bl.* 46, nog een woord zegt) nader uit leert kennen, zal ik het hier inlasschen. AITZEMA schryft dan, (*Zaaken van Staat en Oorlog.* 9 *D. in Quarto. bl.* 854 *en* 855.) dat de Spaansche Ambassadeur, DE GAMARRA, aan KAREL II, toen dees, nu Koning van Groot-Brittannie verklaard, in Bloeimaand des jaars 1660, in den Haage kwam, eene avond Maaltyd gaf, „ waar op alles heerlyk was ende magnifyck; „ maar," (zegt hy) „ het gheene daer alderremarkabelste ge„ schiede, was, dat men, aldaer, *omtrent de middernacht*, „ sach komen de Heere DOWNINGH." Na, wyders, vermeld te hebben, dat dees zig, onder en na CROMWEL, in zyne bedieninge, als Resident by den Staat, hadt weeten staande te houden, „ en dat Hy hadde begonnen respect te dragen „ voor den persoon van den Koningh, wanneer hy verstaan „ hadde, datter niemendal meêr en was, 't welke konde „ resisteren de herstellinge van de monarchiale Regeeringe," zegt hy verders, dat DOWNINGH, hier toe, van den Generaal MONK, brieven van voorschryving by zyne Majesteit hadt weeten te bekoomen, „ en deeze Brieven hadde hy by sich, wan„ neer hy, *te middernacht*, *ten huyze van den Ambassadeur* „ *van Spagnien kwam.* Hy presenteerde die, terstond, „ aan den Koningh, die, een weynich tyds daer na, „ van de tafel oprees, de Brieven las, de *submissien* van „ den Heere DOWNINGH ontfingh, en hem *parden* ende *gratie* „ gaf, ten aensien van die ghenen, aen welcken hy niets koste „ weygeren. Eenige dagen daer na, heeft den Koningh hem „ Ridder gemaeckt, ende *wilde dat men soude gelooven*, dat de „ krachtige afkeeringe, die desen *Minister* van den *Protector* „ tegen hem hadde doen blyken, in alle occasien, ende by alle „ persoonen, indifferentelyk, selfs ook eenige weynige dagen „ voor de publycque en de generale declaratie van gansch „ Engelant, niet en procedeerden uyt eenige quade intentie, „ maer alleen *uyt een GROOTE DISSIMULATIE*, *waer mede* „ *hy genoetsaeckt was geweest*, *syn waerachtich gevoelen te be*„ *decken*, *doór vreese*, *dat hy de saecken van syne Majesteyt soude* „ *verongelycken.*" De Koning moet voor dit laatste zeggen, zekerlyk, reden gehad hebben; maar, of die reden voort kwam uit ei-

Bl. 6. r. 17. „ Prinſes Weduwe, — *die zig*, ſedert eenigen tyd, *ſterk voor de* tegenwoordige Regeering *van Engeland verklaard hadt.*" Reeds bevoorens, en 't op eerſte hooren van het Verdrag met CROMWEL, ten jaare 1654, hadt zy, door den Heere VAN GENT, toen, ter algemeene Staatsvergadering voorzittende, verzogt, hunne Hoogmogendheden geluk te wenſchen met de gemaakte Vrede; „ met by- „ voeging, dat zy van harte wenschte, dat „ dezelve, tot nut van den Lande mogte gedyën „ ende altyt duuren." Hunne Hoogmogendheden namen dit gunſtig aan, en beſlooten, door voornoemden Preſident, de Prinſesſe, „ voor „ hare genegentheyt voor den Staet, te doen „ bedancken (*o*)."

Bl. 9. r. 9. „ Hy" (Koning KAREL II) — „ *begaf zig naar den* Haage, *daar hy, door de* Staaten *van* Holland, ontvangen *en* onthaald *werdt.*" De Staaten van Holland, die, door hun Gezantſchap, te Breda, den Koning hadden doen verzoeken, om de reize naar deszelfs Ryken, door hun Gewest, aan te neemen (*p*), lieten hem nu, volgens eene gemaakte ſchikking met hunne Hoogmogendheden, door eenige Afgevaardigden uit hun midden, waar onder den Raadpenſionaris DE WITT, te Delft ontvangen en, met een groot aantal koetſen, naar de Huizinge van Prinſe JOHAN MAURITS *van Nas-*

eigene ondervinding; (waar toe het bovenaangehaalde geval zou kunnen behooren;) dan of DOWNINGS Vrienden dit den Vorst, met meer of minder grond van waarheid, hadden ingeboezemd, blykt my niet. De wys, op welke AITZEMA dit voorſtelt, doet genoeg zien, dat dees 'er weinig geloof aan gaf, en ik heb reeds gezegd, dat de Engelſche Schryvers zelfs weinig met DOWNING op hebben.

(*o*) Reſol. der Staat. Gener. 25 Maart 1654.

(*p*) Reſol. van Holl. 21 Mei 1660. *bl.* 118.

Nasſau, in den Haage, geleiden; alwaar de Vorst, den 25 van Bloeimaand, aankwam, en daar, op kosten van Holland, alles was bezorgd geworden, wat aan noodig en pragtig huisraad mogt ontbreeken (*q*). De WITT, zyner Majeſteit aangediend hebbende het voornemen hunner Edele Grootmogendheden, omme, in vollen getale *, hoogstdenzelven te koomen opwagten, verklaarde de Koning, daar toe, nog ten zelven dage, bereid te zyn. Maar de Raadpenſionaris, hier op betuigende, hoe zyne Meesters het onbetaamlyk zouden agten, zyne Majeſteit, die van de reize eenigſints vermoeid was, dien dag niet te doen uitrusten (*r*), wierden de Staaten van Holland, den volgenden dag, des morgens, ten negen —, de algemeene Staaten, des namiddags, ten vier uuren, by den Koning ingeleid. Zeer ſtaatelyk was de optogt der beide hooge Vergaderingen. Door een groot getal van Koetſen gevolgd, ging men, te voete, twee aan twee, en wel de Staaten van Holland, tuſschen twee ryën van hun Regiment Guardes, 't geen geſchaard ſtondt, „ van den „ benedendeure van haar Edele Groot Mog: „ Vergaderinge af, tot in de *Baſſecourt* van „ het voorſchreven Hoff" (d: i: de Huiſinge van Prinſe MAURITS) „toe." Jonkheer PIETER VAN WASSENAAR, Heer van *Starrenburg*, Kollonel van dat Regiment, tradt, met ontblooten hoofde, voor de Staaten van Holland uit; zo als, op gelyke wyze, voor de algemeene Staaten geſchiedde, door Prinſe WILLEM FREDERIK *van Nasſau*, Stadhouder van Friesland en Groningen, den

* en Corps.

(*q*) Reſol. van Holl. 23 Mei 1660. *bl.* 119.
(*r*) Reſol. van Holl. 25 Mei 1660. *bl.* 122 en 123.

den Ryngraave, Kommisſaris Generaal der Ruitery en Gouverneur van Maaſtricht, en den Heere *De Hauterive Chateauneuf*, Gouverneur van Breda, nevens veele andere, Officieren (*s*).

De WITT voerde, wegens Holland, het woord. Dit Gewest hadt den Geregtshoven en allen verderen Kollegien, benevens de Predikanten, verboden, den Koning te gaan begroeten; begrypende de Staaten, dat zo menigvuldige aanſpraaken niet alleenlyk den Koning zouden lastig vallen, maar dat ook „ de aanſprake van haer Edele „ Groot Mog:, *en Corps*, verſtaen werde te „ vervatten de ſtem ende toewenſchinge van alle „ Collegien, Lichamen ende particuliere Ingeſe„ tenen, onder haer Edele Groot Mog: behoo„ rende (*t*)." De Heer VAN GENT, die nu juist ter Generaliteit weder voorzat en ook, voorheen, den Koning, wegens het overlyden van deszelfs Heer Vader, den rouw beklaagd hadt (*u*), ſprak voor hunne Hoogmogendheden (*y*).

Beide de Aanſpraaken waren vol van betuigingen der hoogſte vreugde, waar mede de Staaten deezer Landen verklaarden, te deelen in de (gelyk de WITT zig uitdrukte) *waarlyk wonderdaadige** herſtelling zyner Majeſteit. „'t Was" (zeide onder anderen de Raadpenſionaris) „ zynen Meeſteren „ bekend, dat Menſchen in de geheimen der „ Voorzienigheid niet dringen konden, maar „ zy hielden voor zeker, dat het Opperwezen, „ om geene andere redenen, de uitvoering zyner „ wil-

* *glorieux et veritablement, miraculeux reſtabliſſement.*

(*s*) Reſol. van Holl. 25 Mei 1660. *Bl.* 123. AITZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 844.
(*t*) Reſol. van Holl. 26 Mei 1660. *Bl.* 124.
(*u*) Zie myne Aanmerk., 12 *Stuk*, *bl.* 11. op WAGEN. Vaderl. Hiſt. XII. *D. bl.* 34. *e. v.*
(*y*) AITZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 844, 845 en 846.

„ wille vertraagd hadt, dan om zyn werk des te
„ volkoomener, te vreemder in 't oog van 't heel-
„ al, en te luisteryker voor den Koning, te maa-
„ ken. Dit Gemeenebest" (vervolgde hy) „ was
„ een der oudste en trouwste Bondgenooten van
„ Engeland, en het was zyner Majesteit bekend,
„ dat men, hier, zyn Vriend- en Bondgenootschap,
„ *onafgebrooken*, gezogt en geëerd hadt; ja hun
„ Edele Groot Mogendheden erkenden gaarne,
„ hoe het belang van Staat aan hunne natuurly-
„ ke neiging, eenige jaaren lang, geweld gedaan
„ hadt, om dat zy s'Konings persoon niet op den
„ troon zagen; maar, door de tegenwoordige
„ herstelling zyner Majesteit, wierden die natuur-
„ lyke neiging en het Staats-belang weder veree-
„ nigd. Op die gronden verzogten zy, needrig,
„ s'Vorsten Vriend- en Bondgenootschap; om
„ welk laarste te bespoeden en tot de sterkste en
„ voornaamste verbintenis * der beide Staaten te
„ maaken, zy, van hunne zyde, bereid waren alles
„ aan te wenden; midlerwyl zy God baden, dit
„ groote werk te voltrekken, en de dierbaarste
„ zegeningen over de persoon zyner Majesteit uit
„ te storten (*w*)!" De Koning beantwoordde dit,
met, hoofdzaaklyk, te zeggen, „ dat hy eene
„ groote genegenheid voor deeze Republiek
„ hadt, en dat hy, *meêr dan één zyner Voorzaa-*
„ *ten*, zoude tragten eene vaste Vriendschap en
„ Verbond, onder de twee Natien, aan te gaan
„ en te onderhouden (*x*)." Voor 't overige, nam
zy-

* *la premiere alliance.*

(*w*) Secr. Resol. van Holl. 25 Mey 1660. *bl.* 250. Ik haal te meêr deeze woorden aan, wyl AITZEMA verhaalt (*l. c.* 9 *D. bl.* 848), dat de WITT 'er geen Afschrift van wilde geeven. BASNAGE *Annal. des Prov. Unies, bl.* 606, heeft 'er, egter, mede iets van, uit het ongedrukte Deel van WICQUEFORTS Historie.

(*x*) Secr. Resol. Holl. *l. c. p.* 251.

zyne Majeſteit deeze gelegenheid waar, om den Staaten van Holland, niet alleenlyk, twee jonge Edellieden te beveelen, ter bekooming elk van eene Kompagnie in s'Landsdienst, maar, teffens, aan hunne Edele Grootmogendheden voor te ſtelken, om de *drie* Schotſche Regimenten, alhier, welken, ten jaare 1655, door onderſteeking van *één* derzelven, uit drie, tot *twee* waren gemaakt, nu, wederom, tot *drie* te doen brengen, en den Lieutenant Kollonel *Hinderſon*, tot Kollonel, over het derde Regiment, te ſtellen. Zo veel invloed hadt, thans, s'Konings verzoek, dat de Staaten niet nalieten, binnen zeer weinige dagen, volkoomen aan deeze drie voorſlagen te voldoen (*y*), gelyk ook aan eenige verdere verzoeken zyner Majeſteit (*z*), die nu ook, wegens de Provintien van Zeeland en Friesland, by monde der Heeren VETH en HARINXMA, by plegtige bezending, was verwelkomt geworden (*a*).

Gelyk men, hier te lande, thans, de eerſten tragtte zyn, om dien Vorst 't geleeden leed te doen vergeeten en, langs dien weg, ten naauwſten met deezen Staat te verbinden, verzuimde men ook niet, om het onthaal, 't welk men den Koning, (door zyne Broeders, de Hertogen van YORKE en GLOCESTER, nevens een zeer talryk gevolg, verzeld) in den Haage, aandeedt, te doen beantwoorden aan de hoogheid van den Gast, dien men by zig genoodigd hadt. Tot verval van deeze onkosten, mitsgaders het doen van ſchenkagien, hadt Holland; hoe zeer ſommigen dit geld zeer nutteloos beſteed oor-

(*y*) Reſol. van Holl. 28 en 29 Mey 1660, *bl.* 128 en 129.
(*z*) Reſol. van Holl. 30 Mey 1660. *bl.* 130.
(*a*) BASNAGE, *l. c. fol.* 1608.

oordeelden (*b*); zes, de algemeene Staaten drie, tonnen ſchats beſtemd (*c*). De Tafel, byzonder, was luisterryk. Men deedt den Koning en zynen dischgenooten, daaglyks, in vyf geregten, aanſchaffen, alwaar de overvloed, by groote en volle ſchotelen (*d*), voorzat. Weinig minder waren zes andere tafelen voorzien, die, elk met vier geregten bediend, voor de Edelen van zyn gevolg, zo Mannen als Vrouwen, geſchikt waren. Maar, boven alles, munteden uit drie heerlyke Maaltyden, twee van welken, door de Staaten van Holland, één door de algemeene, (die zyne Majeſteit, daaglyks, door zeven Heeren uit hunne Vergadering, deeden verzellen) gegeven wierden; betuigende de Koning zelve, dat hy, nimmer, beter gegeten en, onder alle de gastmaalen, waar mede men hem, in Frankryk, Duitschland, Spanje en de Spaanſche Nederlanden, vereerd hadt, en die zeer kostelyk geweest waren, 'er niet één gezien hadt, die, eenigſints, te vergelyken was, by den *tweeden* hoofdmaaltyd, op welken hem de Staaten van Holland, des avonds van den

30

(*b*) BASNAGE, *l. c. Tom.* I. *fol.* 608.

(*c*) Reſol. van Holl. 30 Mey 1660. *bl.* 130. AITZEMA, *l. c. D. bl.* 853.

(*d*) 't Gebruik van buitengemeen groote en volle Schotelen hadt, niet alleen in vroegere tyden, by veele Volkeren, met naame by de Franken, maar ook, nog in de voorige eeuwe, by onze Landsgenooten, plaats, op prachtige Gastmaalen. Men kan 'er van oordeelen, wanneer men leest, dat elk der hier bovengemelde Geregten, beſtondt uit zes, eironde, hoofdſchotels of bakkens, en twaalf mindere ſchotelen, of *tailloirs*, en dat, in één der hoofdſchotelen, vier-en-twintig Phaiſanten lagen, terwyl de vyf overigen gelyken vragt konden bevatten. Op dien aanzienlyken Maaltyd der Staaten, van welken ik, ſtraks, in den Tekst, ſpreeken zal, waren; ('t geen men toen meêr deedt) de ſchotelen, pyramidischgewyze, gevuld. AITZEMA, *l. c. bl.* 852 en 860. *Voyez de même* LE GRAND D'AUSSY. *Vie privée des François. Tom.* 3. *pag.* 291—293.

30 van Bloeimaand, hadden onthaald. By den ſtoutſten en pragtigſten ſmaak van dien tyd; hadt men hier, in de, door *lustres*, kandelaaren en toortſen (*e*), ſchoon verlichte Zaal der Huizinge van Prinſe MAURITS, op zilveren en vergulden ſchotelen, al het eêlſte byeen gebragt, 't geen de ryke Zomer, by de welvaarendſte Natie, aan de Tafel van een groot Monarch, verſchaffen konde. De Ritmeeſter *Buat* (dezelfde, die, naderhand, zulk een' beklaaglyken rol ſpeelde) en de Lieutenant Kollonel *Itterſum*, namen, dien dag, by den Koning, de Heeren *Van Boetſelaar* en *Tailleſet* by de Staaten van Holland, de bedieningen van Voorſnyders (*f*), waar. Behalven aan de bovengemelde, lieten hunne Edele Grootmogendheden, nu, nog aan zestien andere, tafelen; (van welken 'er negen geſchikt waren voor alle Engelſchen, die zig zouden aandienen *,) opdisſchen, en, na de maaltyd, gaf men al het overige aan de Gemeente, ten beste (*g*). Byzondere Lieden zelfs tragteden blyken te geeven, hoe zeer zy deelden in s' Vorſten herſtelling, en de Oud-Raadpenſionaris CATS, ſchoon, thans, 't gewoel der waereld ontweeken en, op de Hofſtede *Zorgvliet*, by den Haage; zynen hoogen ouderdom, gerust, maar niet ledig of onnuttig, ſlytende, zag, byna daaglyks, verſcheiden der aanzienlykſte Engelſchen, met wel-

* *preſenteeren.*

(*e*) Vergelyk myne Aanteek. 5 *Stuk. bl.* 47 en 48. op WAGEN., Vaderl. Hiſt. 5 *D. bl.* 169. *r.* 6. en V. HASSELT, Stukken voor de Vaderl. Hiſt. 2 *D. bl.* 141. *Noot.*

(*f*) Men weet, dat deeze gewoonte, oudtyds, aan de Hoven plaats hadt. *Voyez* LE GRAND D'AUSSY. *l. c. pag.* 297 *et* 298, en myne Aanmerk. 3 *Stuk. bl.* 7 (*n*). op WAGEN. Vaderl. Hiſt. 3 *D. bl.* 6. *r.* 7. *v.* 0.

(*g*) ALTZEMA, *l. c. bl.* 842—861.

welken hy, geduurende zyn Gezantſchap in dat Ryk, kennisſe gemaakt hadt, by zig aan tafel. Die Staatsman hadt, voor 't overige ('t geen men my vergunne, in 't voorbygaan, hier aan te teekenen) weinige weeken te vooren, zyn Ambt van Stadhouder- en Regiſtermeeſter der Leenen van Holland in den ſchoot hunner Edele Grootmogendheden te rug gebragt; die, als toen, den Raadpenſionaris DE WITT, met het zelve, begunſtigden, zo egter, dat de Heer CATS, „ tot nadere demonſtratie van de ſatisfactie, die „ haer Edele Groot Mog:, te meermalen, be„ tuyght hebben, in ſyne goede ende ghetrou„ we dienſten te hebben genomen," de geregtigheden en voordeelen, tot dezelve bedieninge behoorende, zyn leeven lang, zou blyven genieten (*h*). CATS hadt weinig genot van deeze gunst; hy ſtierf, nog in dit zelfde jaar, op den 12 van Herfſtmaand, in den ouderdom van, byna, drie en tagtig jaaren (*i*). De Raadpenſionaris DE WITT, volgde hem, toen, ook op in het Grootzegelbewaarderſchap, 't geen hy reeds, eenigen tyd te vooren, by overleeving *, hadt bekoomen (*k*). * *ſurvivan-ce.*

Bl. 9. r. 10. v. o. „ Algemeene Staaten *en* — Staaten *van* Holland, *aan* welke laatſten *hy de Prinſes, zyne Zuster, en den Prins van Orange, zynen Neef, ernſtelyk* aanbeval." Dat die aanbeveeling even zeer den algemeenen Staaten, als den van Holland, wierdt gedaan, blykt, uit derzelver, nog aanweezende, Reſolutien, ook, ten deeze, door AITZEMA, woordelyk, ge-

(*h*) Reſol. van Holl. 4, 5, 28 Mey 1660. *bl.* 98, 100, 124 en 125.

(*i*) Reſol. van Holl. 13 Sept. 1660. *bl.* 207.

(*k*) Reſol. van Holl. 5 Mey en 13 Sept. 1660. *bl.* 100 en 207.

geboekt; als mede uit WAGEN., in 't vervolg (*l*). Zyne Majeſteit wierdt, zeer ſtaatlyk, tuſſchen door de geſchaarde Guardes, eerst by hunne Hoogmogendheden, toen, op gelyke wyze, by hunne Edele Grootmogendheden, ingeleid, en ſprak, op beiden plaatſen, met ongedekten hoofde. In Holland, wierdt de Koning, door den Raadpenſionaris DE WITT, ter Generaliteit, door den Heere VETH, Raadpenſionaris van Zeeland en, toen, wegens die Provintie, by de algemeene Staaten voorzittende, beantwoord (*m*). De ruimheid der Hollandſche Staatszaal (dezelfde die, nog heden, de Vergaderplaats is van dit Gewest, en die, ten jaare 1652, was begonnen gebouwd te worden) veele Leden buiten de mooglykheid geſteld hebbende, om den Koning genoegzaam te verſtaan, verzogten deezen, na 's Konings vertrek uit de Zaal, ('t geen, met dezelfde plegtigheid, als waar mede hy ingeleid was, geſchiedde,) aan den Raadpenſionaris DE WITT, een Afſchrift van s'Vorſten Aanſpraak, en wel, byzonderlyk, nopens de meergemelde aanbeveelinge. Hy, die de Aanſpraak zyner Majeſteit ter Generaliteit; welke op 't zelfde, als by Holland neerkwam; niet gehoord hadt, (zo als ik meen te mogen ſtellen, wyl ik hem, onder de, aldaar, ten dien dage, aanweezige Hollandſche Leden, niet aangeteekend vinde,) antwoordde den Leden, dat hy wel s'Vorsten meening, volkoomenlyk, hadt begreepen, maar niet op zig zoude neemen, dezelve, van woord

(*l*) Reſol. der Staat. Gener. 1 Juny 1660. AITZEMA, *l. c. bl.* 863 en 867. en WAGEN. alhier *bl* 34. *r.* 7. *v. o.*

(*m*) Secr. Reſol. van Holl. 1 Juny 1660. *bl.* 253 en 254, vry wel gevolgd by BASNAGE, *l. c. fol.* 608 en 609. AITZEMA, *l. c. bl.* 866–867.

woord tot woord, op te geeven. Doch de Koning, die, op dezelve plegtige wyze, als op welke hy was gekoomen, uit de Vergadering geleid zynde, zig, ſtraks daar op, naar de Prinſesſe van Orange zyne Zuster begeeven hadt, kreeg naauwlyks hier van kennisſe, of hy vondt goed, by een eigenhandig geſchrift, in de Franſche taale (in welke ook, ter Vergadering, over en weder geſproken was,) den Raadpenſionaris te doen toekoomen 't geen hy, op dat ſtuk, hoofdzaaklyk, in de beide Vergaderingen, hadt voorgeſteld, en waar uit, alhier, onze WAGEN: de kern getrokken heeft. De Staaten van Holland deelden, ſedert, het zelve aan de algemeene Staaten mede, in welker Reſolutien het, insgelyks, geboekt wierdt (*n*).

Bl. 10. r. 6. „ De Staaten *van* Holland *geleidden den Koning naar* Scheveningen." De algemeene Staaten hadden hem, reeds daags te vooren, by monde van den Heere VAN GENT, vaarwel gezegd (*o*). Doch, vroeg in den morgen des tweeden van Zomermaand, dag voor 't vertrek geſchikt, begaven zig de Staaten van Holland, plegtiglyk, naar „ *'t Hof van den Koning van* „ *Groot-Brittannien (p)*" (zo noemde men, geduurende dien tyd, de Huiſinge van Prinſe MAURITS), alwaar de Raadpenſionaris DE WITT, naamens hunner Edele Grootmogendheden, de affcheidsreden deedt. AITZEMA deelt ons, in 't Nederduitsch, en BASNAGE, in 't Fransch, eene

(*n*) Reſol. Holl. 31 Mey en 1 Juny 1660. *Bl.* 130 en 132 Secr. Reſol. van Holl. 1 Juny 1660. *Bl.* 258. Reſol. der Staat. Gener. 1 Juny 1660. en AITZEMA, *l. c.* 9 *D. Bl.* 862—869.

(*o*) Zie die Aanſpraak by AITZEMA. *l. c. Bl.* 868.

(*p*) Secr. Reſol. van Holl. 2 Juny 1660. *Bl.* 254.

eene opgave mede van die redenvoering, zo als zy, in laatstgemelde spraake, aan den Koning, zou gedaan zyn (*q*). Zy is gesteld in bewoordingen, welken, zal men de waarheid zeggen, zekerlyk niet geheel afwyken van den geest, die, in de voorige aanspraaken, zo door DE WITT, als door VAN GENT, aan den Koning gedaan, wordt bespeurd, en dus in die overdreevene taal van buitengewoone blydschap of, liever, verrukkinge, die verre 't grootste deel der Nederlanderen, by de omwenteling der Engelsche zaaken, schynt gevoeld te hebben, en welke ook de Staaten (hoezeer dan sommigen derzelven, voor zig, in 't byzonder, mogten denken) van hun belang rekenden, thans, te moeten belyden. Doch, 't geen my, ten hoogsten, bevreemd, is, dat ik deeze zelve afscheidsreden, over welke DE WITT, by eenigen (*r*), is berispt geworden, in de *Secreete Resolutien* van Holland, geheel anders vinde, dan men haar, by de aangehaalde Schryveren, of, voor zo ik weet, elders, ontmoet. Waar aan dit zy toe te schryven, is my onbewust. Het is niet zonder voorbeeld, gewigtige stukken en aanspraaken van Staatsdienaaren te vervalschen, en dit kon, byzonderlyk, plaats hebben op een tyd, dat, volgens AITZEMA, de Raadpensionaris DE WITT, ten minsten van eene andere aanspraak (en dus ook, mooglyk, van deeze) geen afschrift hadt willen geeven; maar, egter, was die zelfde AITZEMA, doorgaans, te wel gediend (*s*), dan dat men een verkeerd stuk, ligtelyk, by hem verwagten zou-

(*q*) AITZEMA, 9 *D. bl.* 870 en 871. *Voyez aussi* BASNAGE, *p.* 609 *et* 610.

(*r*) CERISIER, *Tableau des Prov. Unies. T.* 6. *p.* 561 *et* 562.

(*s*) AITZEMA, 9 *D. l. c. bl.* 848. Vaderl. Hist. 13 *D. bl.* 435.

zonde. Hoe het zy, de geheime Reſolutien van hunne Edele Grootmogendheden verdienen, natuurlyk, hier, het meeste geloof, en ik agte daarom, dat de goede trouwe eischt, dit Stuk, zo als het, in die Reſolutien, gevonden wordt, het licht te doen zien. Ik zal het, dierhalven, in de Bylaagen plaatſen, ten einde het zelve, tegen de opgave van bovengemelde Schryveren, te kunnen doen vergelyken en, door kundigeren, nader beoordeelen (t).

De Koning de aanſpraak van DE WITT, kortlyk, maar beleefdelyk, hebbende beantwoord, met herhaalde betuiging van zyne genegendheid, om, in vriendſchap en naauwe verbintenis, met den Staat te leeven, ſteeg te paerd, terwyl hem de Staaten van Holland, in Karoſſen, volgden, naar het Dorp Scheveningh; op welkers Weg, Duinen en Strand, byna ganſch Holland was byeen gevloeid, en daar hunne Edele Grootmogendheden hem 't laatſte vaarwel (doch waar op, blykens den inhoud, bovengemelde aanſpraak niet zien kan), wenſchten (u), doende, verders, den Koning, tot binnen zyn eigen Scheepsboord, verzellen, door een aanzienlyk getal Afgevaardigden, aan welker hoofd was s'Lands Lieutenant Admiraal, Heer VAN WASSENAAR. Derwaarts waren ook s'Konings naaſte Bloedverwanten, de Koningin van Boheme, de Koninglyke Prinſes, Weduwe van Orange, en de jonge Prins, haar Zoon, hem gevolgd. Na het middagmaal aan boord gehouden en, aldaar, vertoefd te hebben, tot s'Konings anker geligt wierde, keerde dit Gezelſchap te rug naar den

(t) Zie hier agter, *Secr. Reſol. van Holl.* van 2 Juny 1660, in Bylaage A.

(u) AITZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 872.

den Haage. By 't afſcheid neemen, teekenden zig, byzonderlyk, de ſterke aandoeningen der koninglyke Prinſesſe en de hartlykheid, met welke zyne Majeſteit den jongen WILLEM in zyne armen gedrukt en gezegend hadt. Toen alles vertrokken en de Koning, met ſtille zee en heldere lugt, reeds onder zeil was, bekroop hem de lust, om, nog eens, dat Land te beſchouwen, daar hy zo veel teekenen van eerbied en liefde hadt ontvangen; hy klom dan op het bovenſte deel van 't agterſchip en, (om de woorden van eenen goeden, gelyktydigen, Schryver te gebruiken) „ ziende, dat het Volck, waer mede hy „ de Duynen bedeckt hadde gelaten, aldaer nog „ bleef, konde hy niet naelaten te ſeggen, *dat* „ *men moeſt bekennen, dat het onmogelyck* „ *was, dat ſyne eygen Onderſaten meer teerheyt* „ *voor hem ſouden konnen hebben, als dat* „ *Volck, over welckers affectien hy ſagh, dat hy* „ *niet minder regeerde, als hy gingh regeeren* „ *over de wille van de Engelſchen (y).*"

Voor s'Konings vertrek, hadt de Heer VAN WIMMENUM; niet, evenwel, zonder daar toe gelast te zyn; den Vorst (om wiens Vriendſchap te gewinnen, men reeds gezien heeft, dat niets, hier te lande, verzuimd wierdt) te kennen gegeeven, hoe gaarne de Staaten van Holland zyner Majeſteit eenige Geſchenken, als eene proeve, ten minſten, van hunnen goeden wil, wenſchten te kunnen toeſchikken. Hy hieldt hier op aan; doch de Koning betuigde, dat hy geen meêr bewys van der Staaten genegendheid behoefde, en dat hy zig van dien goeden wille, zo voor het toekoomende, als tegenswoor-

(y) AITZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 872, 873 en 874.

woordige, dankbaarlyk, overtuigd hieldt. Sedert, boodt men den Hertoge van YORK een geſchenk aan, ter waarde van zestig duizend gulden (*w*); 't geen ik, egter, niet weet of aangenoomen wierdt, maar wel, dat WIMMENUM (aan wien, als eerſte Lid van Gekommitteerde Raaden, de Staaten van Holland 't beleid van 's Konings onthaal hadden opgedraagen, en die, by zyne Majeſteit, zeer gezien was) op 't einde van Herfstmaand deezes jaars, aan hunne Edele Grootmogendheden te kennen gaf, hoe hem, door de koninglyke Prinſeſſe, Weduwe van Orange, van wegen haare Broeders, de Hertogen van YORKE en GLOCESTER, was aangeboden een kostbaar Juweel, in erkentenis van de moeite en zorge, door hem, geduurende s'Konings aanweezen in den Haage, betoond, maar dat hy, in eenen Dienaar van hunne *Edele Groot Mogendheden*, onbetaamlyk oordeelende eenige vergelding ofte belooninge te ontvangen, dan van zyn *eigen Souverain*, 't zelve geſchenk, op eene beleefde wyze, hadde afgewezen. De Staaten, zig deeze pryslyke daad zonderling doende welgevallen, beſlooten, hier van een loflyk gewag, in derzelver Reſolutien, ten dienſte en navolginge der Nakoomelingſchap, te doen maaken (*x*).

Bl. 11. r. 1. „ Zy" *(der Staaten Gezanten naar Groot-Brittannie)* „ vertrokken niet, *voor het einde van* Wynmaand." De Heer VAN BEVERWAERD, ſedert Hoofd van het Gezantſchap, was, reeds voor af, zonder eenig openbaar

(*w*) ATTZEMA, *l. c.* 9 *D. bl.* 869 en 870.
(*x*) Secr. Reſol. van Holl. 22 en 23 Mey 1660. *bl.* 119; 125 en Reſol. van Holl. 29 Sept. 1660. *bl.* 51 (223).

baar character, van hier naar Engeland gezonden, ten einde „ den Koningh te onderhouden, in de „ goede sentimenten en genegenheydt tot deezen „ Staat." Hy kwam, den eersten van Hooimaand, te Londen, aan. 'Er verliep eenige tyd, met het gereed maaken van den breeden Lastbrief voor de Gezanten, en de punten van een Verbond van Vriendschap enz:, met den Koning; 't geen de reden was, waarom zy, zeer tegen den zin der Engelschen, eerst in Wynmaand, de reize aannamen. De Heer Nieupoort, die, onder de voorige Regeering, het Gezantschap van den Staat, in Engeland, hadt bekleed, was, reeds den 11 van Zomermaand, uit dat Ryk, naar Holland, vertrokken (y).

Bl. 11. r. 7. „ *Sommigen (Engelschen) zogten 't Volk te* verbitteren *tegen de* Vereenigde Gewesten." Die Gewesten leden zelfs, by aanhoudenheid, veele schaden van de Engelsche Kapers ter Zee, die ook onze Haringbuizen, nu en dan, op vreemde lastbrieven, weg namen. De Staaten beslooten wel, op voorstel van Schiedam, hier over den Koning hunne leevendigste klagten te doen, met verzoek, dat zulke Roovers gestraft, en hun het loopen uit de Groot-Britannische Havenen verboden wierdt; maar dit hadt geen' genoegzaamen indruk (z). Die vreemde lastbrieven, van welken hier gesprooken wordt, waren meest Portugeesche, en de Franschen bedienden zig, niet minder dan de Engelschen, van dezelven, zonder dat ook der

(y) Brieven van de Witt, 4 *D. bl.* 1, 2, 4, 11, 18, 20. Secr. Resol. Holl. 15 July 1660. *bl.* 256—274. Resol. Holl. 5 Juny, 9 Oct. 1660. *Bl.* 138 en 247. Vergel. Wag: elsier, *bl.* 37. en Aitzema, *l. c.* 9 *D. bl.* 877.

(z) Resol. van Holl. 28 July 1660. *Bl.* 41. (161).

der Staaten klagten, te Parys (*a*), genoegzaam uit deeden, voor dat de Vrede met Portugal (van welke onze WAGEN: , zo aanſtonds, zal ſpreeken) geſlooten wierdt. LODEWYK XIV hadt, egter, het loopen van Portugeeſche Kapers, in de Franſche Havens, op aanhouding onzer Gezanten, verboden (*b*). Ook namen de Zeeuwen den berugten Portugeeſchen Kaper-Kapitein, *Collart*, een Zoon van den Duinkèrker Admiraal, gevangen (*c*).

Bl. 16. r. 8. „ Hy (KAREL II.) riedt — *de Staaten tot* verdrag, *enz:* — afſlaan." De Staaten namen dit aan; ook zondt de Koning, ten dien einde, zynen Gezant, DOWNING, opzetlyk, naar den Haage, en DE WITT ſchreef, kort hier op, aan VAN BEUNINGEN, dat de Portugeeſche Gezant, zonder verlof van den Engelſchen, niets durfde inwilligen of vorderen, en geheel onder deezes ontzag ſtondt (*d*).

Bl. 16. r. 6. v. o. „ *De Vrede (met Portugal) werdt* geſloten." Een der voornaame medewerkende redenen, waarom Holland deeze zaak zo zeer doordrong, ſchynt geweest te zyn de hoop, dat, hier door, ook de Vrede met Engeland zou beſtendig blyven, en dat ook de Koning van Vrankryk minder zwaarigheid zou maaken een Verbond van onderlinge verdediging, byzonder ook op 't punt der Viſſchery, met de Staaten te ſluiten (*e*), indien hy minder gevaar liep, het

(*a*) Reſol. van Holl. 9 Dec. 1660. *bl.* 38. Vergel. WAGEN:, Vaderl. Hiſt. 12 *D. bl.* 456.

(*b*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 26.

(*c*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 97, en myne Aanmerk. 11 *St. bl.* 88, op WAGEN: 31 *D. bl.* 256. *r.* 14.

(*d*) Brieven van DE WITT, 1 *D. bl.* 398 en 410. AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 58.

(*e*) Brieven van DE WITT, 1 *D. bl.* 393 en 594. Vergel. AITZEM:, *l. c.* 10 *D. bl.* 105 en *volgg.*; dien ik bevinde, dat hier,

het ligtelyk geſtand te moeten doen. Koning KAREL hadt zo ſterk voor de zaaken der Portugeezen geyverd, dat hy der Staaten Gezanten te London, zeer ſcherpelyk, zyn ongenoegen hadt verklaard, over de aanſtalte der Nederlandſche Oostindiſche Maatſchappy, tot het zenden van Oorlogſchepen, tegens die Natie, in haare buitenlandſche Bezittingen; zelfs hadt hy 'er bygevoegd, dat hy, in zodanig geval, met den Staat zou moeten breeken; herhaalende, eenige maalen, deeze woorden; „*Ik* „ *zeg u dit, rond uit, en als goede Vrienden*; „ *op dat gy u niet zoudt bedriegen (f).*" Ook maakte de Koning, werkelyk, een Vloot gereed, ten dienſte van Portugal, die, egter, naderhand, bleek, alleenlyk, gerigt te zyn tegen Spanje (*g*); waar toe LODEWYK XIV zes tonnen ſchats hadt opgeſchooten. De Staaten, in 't eerst niet weetende, waar dit opgemunt was, beſlooten GYSBERT DE WITT, denzelfden, die, ten jaare 1657, in Portugal was geweest, nogmaals daar heen te zenden, zo, om den aart van 't laatst Verbond tusſchen KAREL II met de Portugeezen nader te leeren kennen, als ook, om voldoening te krygen van eenig Fernambucqs hout, 't geen, volgens een afzonderlyk Artikel van het pas geſlooten Traktaat met de Staaten, aan de onzen moest worden uitgekeerd. Hy wierdt met alle eer ontvangen, doch keerde ſpoedig te rug, en ſlaagde min gelukkiglyk, nopens 't laatſte aanzoek (*h*).

Bl.

hier, wederom, veele Staatsſtukken heeft, welken getrokken zyn uit de *Secrete* Reſolutien der algemeene Staaten.

(*f*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 57.

(*g*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* i. *p. m.* 154, 177, 184, 206 *et* 226, 258.

(*h*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 109, 136, 140—146.

Bl. 19. r. 11. „Hy (*de Kardinaal* MAZARIN) „*zeide, dat* flegts twee perſoonen — *dit werk*" (*'t afzonderlyk Verdrag, te Munſter*) „*hadden weeten te bekuipen.*" Uit het geen onze WAG:, reeds voorheen, nopens de klagten van den Heere SERVIEN, over de Heeren PAUW en DE KNUYT, omtrend deeze zaak, heeft aangeteekend (*i*), agte ik, dat deezen de twee perſoonen waren, op welken de Kardinaal het oog hadt. Dit *afzonderlyk* ſluiten van den Staat met Spanje was ook aan andere Mogendheden niet vergeeven, en zelf KAREL II, nam 'er, niet lang na deezen tyd, gelegendheid uit op, om der Staaten trouw, by Vrankryk, verdagt te maaken (*k*).

Bl. 33. r. 11. „KAREL *de* II. — *zeggende, dat hem niets dieper ter harte ging, dan dat men, in Frankryk*, DE WITT *en deszelfs aanhang hooger dan* hem, *geagt hadt.*" De Franſche Ambasſadeur, te London, Graaf D'ESTRADES (dezelfde, die onze WAGEN:, zo even, gezegd heeft, dat, na 't ſluiten van dit Verbond, als s'Konings Gezant, naar Holland vertrok (*l*), en die dus, aldaar, reeds doorſleepen in dit werk, aankwam,) liet niets na, om Koning KAREL van deeze denkbeelden te rug te trekken. Hy verzekerde hem niet alleen, dat LODEWYK de XIV., nimmer, DE WITT in vergelyking met zyne Britſche Majeſteit hadt geſteld, maar deedt ook een wydluftig betoog der redenen, welken, volgens hem, de daaden van zynen Koning, in deezen handel, hadden beſtuurd. 't Kwam, hoofdzaaklyk, hier op ter neder. Dat de Staaten, door een op-

(*i*) Zie Vaderl. Hiſt. 11 *D. bl.* 424, 425, 447 en 448.
(*k*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* I. *p. m.* 220.
(*l*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* I. *p. m.* 271, 280, 289.

opzetlyk Gezantſchap, zynen Meester hebbende doen voorſlaan het ſluiten van een Verbond, ter beſcherming van *alle* wederzydſche bezittingen, dees geene redenen hadt kunnen vinden, om zulks van de hand te wyzen, als zynde overeenkomſtig met de oude Verbintenisſen, tuſſchen de Kroon van Frankryk en de Nederlanden. Dat de Staaten, daar op, verzogt hebbende, om, buiten de wederzydſche belofte van algemeene beſcherming, 'er nog in te doen vloeien de woorden, „ *zelfs die der* „ *Viſſchery* ," Koning LODEWYK, hier inne, voor zig zelven, geene zwaarigheid hadt ontdekt, als begrypende, dat eene algemeene Verbintenis alle byzondere inſloot, en dat dus, zynes moenens, die woorden wel overbodig zouden zyn in het aantegaan Traktaat, maar niets geeven noch neemen konden, na dat men reeds, nopens de zaak zelve, overeengekoomen was. Dat Frankryk ook, door het invlegten deezer bewoordingen, nimmer zou kunnen begreepen worden, zig regtſtreeks*, tegen Engeland te hebben willen verbinden, na dien de Nederlanders zig ook tot het viſſchen op *andere* Kusten geregtigd oordeelden, en hun byzonder regt op de *Engelſche* nader aan zyne Franſche Majeſteit zouden moeten bewyzen, alvoorens dees verpligt wierde, hun, uit hoofde der bovengemelde bewoordingen, tegens de Britſche Kroon by te ſtaan. Dat zelfs, langs deezen weg, 't oordeel over dit regt, geheellyk, van hem zoude koomen aftehangen, in welk geval, hy wel onderſcheid zou weeten te maaken, tuſſchen zyne Bondgenooten, „ *en den Engelſchen Vorſt veel* „ *ſterkere preuven van zyne vriendſchap zou* „ *doen*

* „ même „ celui de „ la Pêche."

* directement.

„ *doen gevoelen, dan de Staaten ooit van hem*
„ *genooten hadden.*" Dat, by de uitkomst der zaak, de opregtheid deezer laatſte meening al reeds doorſlaande gebleeken was, nadien Koning LODEWYK, hoe zeer hy, op bovengemelde gronden, geene redenen hadt, waarom de, in verſchil zynde, bewoordingen niet in te willigen, egter, eenig en alleenlyk om dat hy bemerkte, dat zy Koning KAREL tegens de borst ſtonden, zig, een jaar lang, met alle kragt, daar tegen hadt verzet, tot dat hy, eindelyk, niet ſlegts ziende, dat de Staaten reeds hunnen Gezanten gelast hadden om, by verdere weigering van dit punt, allen handel af te breeken en, terſtond, te vertrekken, maar ook, in 't zekere, onderrigt wordende, dat zy, in dit laatſte geval, zig ten nauwſte met Spanje ſtonden te verbinden, ja zelfs, dat, daar toe, reeds HUIGHENS, te Bruſſel, even als GAMARRA, in den Haage, handelde; waar door mede, oogſchynlyk, de zaaken van Portugal, die Koning KAREL zo zeer behartigde, ſtonden bedorven te worden; vermeend hadt, om een, niets beduidend, woord, niet langer te mogen toeven, met het ſluiten van een Traktaat, by 't welke, in de tegenwoordige omſtandigheid van zaaken, ook zyne Britſche Majeſteit veel eêr bevoordeeld, dan benadeeld, wierdt, te meêr, daar aan hem, even als aan Frankryk, het Bondgenootſchap der Staaten, op zig zelven beſchouwd, van nut kon zyn; in zo verre zelfs, dat men de laatstgemelden, om de zaak des Prinſen van Orange, eenigſints ontzien moest.

Dit Vertoog hadt zo veel ingang aan 't Engelſche Hof, dat, eerst de Staatskanſelier HYDE, Graaf van *Clarendon*, toen de Koning en zyne Broe-

Broeders, den Graave D'Estrades betuigden, hoe zy erkennen moesten, dat het belang, zo van Engeland als Frankryk, vorderde, de Hollanders zig niet tot onvrienden te maaken, en dat, de Franſche Koning niets anders beoogende, dan de handhaaving eener goede verſtandhouding tuſſchen de drie Staaten, zonder de Hollanders boven de Engelſche te willen trekken, het zyner Britſche Majeſteit leed deede, het bovengemeld Traktaat zo lange te hebben opgehouden, waar tegen hy, nu, geneigd was, aan Koning Lodewyk, voortaan, in alles de hand te bieden, ten welken einde Milord Hollis, eerstdaags, naar Frankryk ſtondt gezonden te worden (*m*).

Zo ſprak men; 't zy men 't meende of niet; aan het Britſche Hof, daar men, thans, het Franſche geld nodig hadt (*n*). Wat het Franſche betreffe; in hoe verre 't zeggen van Lodewyk den XIV, of deszelfs Gezant, D'Estrades, over een kwam met zyne waare meening, kan men best opmaaken uit de Brieven van dien Koning, aan den gemelden Ambasſadeur. 't Blykt, uit dezelven, dat de Vorst te ligter ſtemde in 't gewaagen der beſcherming van de Visſchery, om dat de Engelſchen ook *zynen* Onderzaaten het Visſchen beletteden; weshalven eene wederkeerige verbintenis met de Staaten, ten opzigte van deezen handel, zo nuttig voor zyne eigene belangen, als voor die der Nederlanden, kon worden (*o*). Wat zyne zugt ter bewaaring van goede verſtandhouding, tusſchen Engeland en de Staaten, betroffe, deeze ſtrekte zig niet verder uit, dan tot voorkooming van eenen

(*m*) *Lettres* D'Estrades, *T.* I. *p. m.* 247–256 *et l. c. p.* 275–278.
(*n*) D'Estrades, *l. c. T.* I. *p.* 154, 184, 196, 226 *et* 258.
(*o*) D'Estrades, *l. c. p. m.* 166, 250.

eenen openbaaren oorlog, waar in hy anderſints, ligtelyk, zelve konde gewikkeld worden; doch, voor 't overige, zag hy, niet gaarne, dat deeze twee Mogendheden, die de ſterkſten ter zee waren, zig met den anderen *te* naauw verbonden. „ Wanneer zy," (ſchreef hy aan D'ESTRADES, op den 13 van Oogſtmaand des jaars 1661) „ in eenigen naaryver * nopens, * *jaloufie.* „ en onvoldaan van, elkanderen, leeven, zal „ ik, voor beiden, des te ontzagchlyker zyn." Hier om meende hy ook de geſchillen over de Voogdy *enz:* des Prinſe van Orange, voor eerſt hunnen gang te moeten laaten gaan, en genoeg te zyn, wanneer hy zig, daar in, zo gedroeg, „ dat de Koning van Groot Brittannie niet konde klaagen; dat hy deszelfs „ voorneemens en belangen zogt te overdwarſen (*p*)." Onder de hand, evenwel, hadt hy aan Koning KAREL doen zien, hoe hy het dringen op de bevordering van Prinſe WILLEM den III nog voor te vroegtydig hieldt, en dat dit eene vredebreuk met de Staaten zou kunnen veroorzaaken; dat men, daarom, voorzigtiger zoude doen, te wagten tot de Prins den ouderdom van zestien jaaren bereikt hadt, ten welken tyde hy zelve bereid zou zyn, hier toe, een voorſtel by hunne Hoogmogendheden te laaten doen, niet vergeetende, dat de Prins zyn Bloedverwant was, * en welke * *Neven.* diensten deszelfs Vader en Grootvader aan Vrankryk gedaan hadden (*q*). Men weet, dat WILLEM III, door zyne Moeder, MARIE HENRIETTE van Engeland, een agter Kleinzoon was van Koning HENDRIK IV, Grootvader van LODEWYK XIV.

Bl.

(*p*) D'ESTRADES, *l. c. p.* 156, 164 *et* 168.
(*q*) D'ESTRADES, *l. c. p.* 171.

Bl. 36. r. 3. „ *Men* kon *ze* —, *onder de papieren van* CROMWEL, niet vinden, *en ik* twyfel, *of ze* immer wederom gekomen is." Of de Akte van uitſluiting, ten jaare 1654, aan KROMWEL toegeſtaan (van welke hier geſproken word), ooit weder gegeven zy, is my mede niet gebleeken; ook weet ik niet, of het voorgeeven der Engelſchen, van die Akte, onder de papieren van wylen den *Proteſtor*, niet te kunnen vinden, wel 't uiterſte geloof verdiende. Toen de Heer van BEVERWAERD, Hoofd van ons Gezantſchap te London, op last der Staaten van Holland, in't begin van Wynmaand des jaars 1660, de te ruggave dier Akte aan den Koning verzogt hadt, duurde het, zeker, niet lang, of die Vorst gaf hem, hier toe, in tegenwoordigheid zyner Zuster, de Prinſeſſe van Oranje, zyn woord, en, daar het zelve niet terſtond wierd nagekoomen, liet die Prinſes; die, voor haaren Zoon, de gunst der Staaten zeer behoefde; nog op haar doodbed, zyner Majeſteit de volbrenging deezer belofte aanbeveelen. De Koning gaf ook, werkelyk, eenige weeken na dit overlyden, en wel op den 4 van Sprokkelmaand 1661, hier toe last aan den Kanſelier HYDE; doch dees, eerst zeggende, dat hy niet wist, of hy 't ſtuk onder zig hadt, maar 'er naar zou doen zoeken, liet, op den 18 van Lentemaand daar aan; en dus, na verloop van zes weeken; den Heere VAN BEVERWAERD de vreemde boodſchap doen, dat hy 'er, te vergeefsch, onder de papieren *der overledene Prinſeſſe*, naar gezogt hadt; 't welk de Ambasſadeur beantwoordde, met te zeggen, dat het ook, *daar*, niet zyn kon, maar, onder de papieren van CROMWEL, moest berusten, en wel, denklyk, by

by het Traktaat, 't geen dees, voorheen, met den Staat gemaakt hadt. Na dien tyd, is my geen meêr gewag van dit werk onder 't oog gevallen, behalven dat de WITT, op den 8 van Grasmaand deszelfden jaars 1661, aan BEVERWAERD ſchreef; „ Gy meldt my niets meêr van „ de Akte van Uitſluiting. 't Is of de Engelſche „ Heeren vermeenen eene doodzonde te zullen „ begaan, met ons, in de minſte zaak, te helpen, „ zelfs met ons eene Akte te rug te geeven, „ voor welker te rug vraage zy ons danken „ moeſten (r)." Uit deeze woorden zou men kunnen beſluiten, dat het niet overzenden der Akte meêr aan onwil, dan aan onvermogen, haperde; zo als ook ſommigen geſchreeven hebben. Zeker is het, dat de Kanſelier HYDE; dien BEVERWAERD, ergens, *den Alvermogenden* * noemt; den Koning, en den Hertoge van YORKE, (byzonder, na dat de Hertog in 't huuwlyk getreden was met deszelfs Dogter) (s), thans geheellyk bezat, en dat hy, die, egter, kort te vooren, de geſchenken, welken men hem, geduurende s'Konings verblyf in Holland, hadt toegelegd, ontvong, teffens zig zeer ongunſtig gedroeg, nopens den Raadpenſionaris DE WITT (t).

* *le Tout-puiſſant.*

Bl. 36. r. 11. „ *De Koning antwoordde, dat* hy geene genoegzaame kennis hadt van 't gene, omtrend het vorderen en verleenen der Akte, voorgevallen ware, om desaangaande iet, te kunnen bevestigen." DE WITT, dit verneemende,

(r) Brieven van de WITT, 4 D. bl. 112, zie ook c. l. bl. 26, 29, 41, 42, 62, 72, 77, 96, 101.
(s) DE WITT's Brieven, 4 D. bl. 28, 41, 43, 50, 55 en 56. BURNET, *Hiſt. de la Bretagne. Tom.* I. *p.* 333.
(t) Brieven van de WITT, 4 D. bl. 9 en 107.

de, ſchreef aan den Heere van BEVERWAERD, dat het oogmerk, 't geen hy zig hadt voorgeſteld met het verzoek om eenen Verklaaring van *den Koning zelven*, tweeledig geweest was; *eerſtelyk*; om dat hy vermeende, dat zyne Majeſteit, die, tot nog toe, maar oppervlakkig iet van dit werk kon geweeten hebben, als nu, en ter gelegenheid van dit verzoek, het zelve, zo by verſlag van den Sekretaris THURLOË, (die, voorheen, CROMWEL, in dezelfde hoedanigheid, had gediend,) als door 't nazien der Papieren van CROMWEL zelf, naauwkeurig zou onderzogt, en zig daar van eene volleedige kennis verkreegen hebben, door welke hy zou overtuigd zyn geworden van den opregten handel van deezen Staat, in zulk eene tedere zaak, en dus, in 't vervolg, een volkomen vertrouwen op dit Gemeenebest zou moeten ſtellen: *ten anderen*; om, hier te lande, grondigſyk, weg te neemen de verkeerde meening, die, ondanks de verklaaring der Staaten van Holland, by ſommigen nog huisvestte, dat men naamenlyk, van deeze zyde, CROMWEL tot de Akte van uitſluiting zou hebben aangezogt. Nu dit, egter, anders uitviel, oordeelde de Raadpenſionaris, dat het te ſterk voortzetten van zyn verzoek veelligt een nadeelige uitwerking in s'Konings geest zou kunnen maaken, en vermaande, daar omme, den Heere van BEVERWAERD, om, nog zelve, nog door anderen, by zyne Majeſteit aan te dringen, tot het geeven van eenig getuigenis of verklaaring, nopens iet, waar omtrent hy niet genoeg mogt onderrigt zyn. De Engelſche Regeering deedt, evenwel, kort daar op, en uit zig zelve, want aan het Hof, hieldt men zig, thans, byna

met

maar niets anders beezig hielde, dan met het, veel twist maakend, Huuwlyk van den Hertoge van YORKE en de Dogter van den Rykskanselier) aan BEVERWAARD voorſtellen, of men zig, hier te lande, niet te vrede zoude houden, met de overzending der verklaaring van een Staats-Sekretaris, inhoudende, dat aan deezen, na hy, op s'Konings last, de geheime papieren van CROMWEL en der perſoonen, aan welken, gedurende deszelfs regeering, het voornaamſte bewind was toevertrouwd geweest, onderzogt en gehoord hadt, gebleeken was, dat gezegde CROMWEL deeze Akte, *uit zig zelven*, hadt verzogt, zonder daar toe, van hier, eenige aanleiding gekreegen te hebben? Maar DE WITT, ligtelyk gevoelende, hoe, hier door, het oogmerk niet bereikt wierdt, te meêr, daar de verklaaring van een Staats-Sekretaris niet wel, openlyk, aan hun Edele Grootmogendheden zou kunnen worden afgevaardigd, waar uit dan ſtondt te volgen, dat men dezelve ſlegts aan hem, in 't byzonder, zou afzenden, raadde den Heere van BEVERWAARD, dien voorſlag te laaten loopen, en liever van den tyd te wagten, of de Koning en zyne Raaden eens gunſtiger, omtrent het eerſte voorſtel, mogten denken; in welk geval men de zaak, en zedig- en zagtelyk, tot het bedoelde einde, moest tragten te brengen. Doch, voor zo veel ik weete, kwam het nimmer zo ver, en de koninglyke Prinſes, die beloofd hadt dit te begunſtigen, ſtierf, kort hier na; gelyk, aanſtonds, volgen zal (*u*).

Bl. 38. r. 12. „ *De koninglyke Prinſes*, overleedt." Zy ſtierf, in de kragt van haare jaa-

(*u*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 38, 39, 40, 41.

jaaren en wel, even als wylen haar Gemaal, Prins WILLEM II, en haar Broeder, de Hertog van GLOCESTER, aan de kinderziekte (*y*).

Bl. 40. r. 12. v. o. „De Koning klaagde — *dat men* hem (Prinſe WILLEM *den* III), *onlangs*, belet hadt *een Verhemelte te plaatſen in zyne Kamer*." Volgens het ſchryven van DE WITT, hadden de Staats-Gemagtigden „ hier inne, ter „ eenre ofte ter andere zyde, *niet gedisponeert*, „ maar, alleenlyk, — aan die van den Raedt" (van zyne Hoogheid) „ doen bekent maecken, „ dat, ſonder ſigh te expliceren, of het hangen „ van de *Dais* pryſſelyck of berispelyck was, „ ſylieden oordeelden, die ſaecke tot haere „ Commiſſie te ſpecteren, ende dat die, over- „ ſulcks, tot haere kenniſſe hadde behooren te „ worden gebragt; daer by de ſaecke voorts „ was gebleven (*w*)."

Behalven de Heeren VAN NOORTWYK en DE WITT, was ook (om van den Heere VAN BEVERNINGH niet te ſpreeken (*x*)) de Heer VAN BEVERWAERD, Hoofd van der Staaten Gezantſchap in Engeland, in s'Konings beſchuldiging, eenigermaate, begreepen geweest. Hy, die voor een man van veele bekwaamheid in s'lands zaaken te boek ſtondt (*y*), was, door de Staaten van Holland, ook aan 't hoofd der Gemagtigden over s'Prinſen opvoeding geſteld, en hadt het meeste toegebragt (*z*), om de koninglyke Prinſeſſe in die ſchikkingen genoegen te doen neemen, zo als ik ook reeds heb

(*u*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 58.
(*w*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 108.
(*x*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 118.
(*y*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 57.
(*z*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 38, 43, 44, 51.

heb doen zien (*a*), dat hy, door die Vorstin, in anderen opzigte, ten nutte der Staaten, aan het Britsche Hof wist te werken; alwaar zyne Dogter gehuuwd, en hy zelve, voor 't overige, zeer gezien was (*b*).

Men hadt in Engeland, nopens het vervoeren van de yzeren Kist met geheime papieren (van welke ook onze WAGEN: zo even gewaagd heeft (*c*)), thans, verscheiden onwaarheden verspreid, byzonderlyk voor dat hunne Edele Grootmogendheden, als Oppervoogden (*d*) van den Prinse, verklaard hadden, geene andere meening te hebben, dan om, zekerheidshalven, dit Koffer, tot s'Prinsen meerderjarigheid toe, ongeopend, op s'lands Charterkamer, te doen bewaaren. Men wilde, wierdt 'er gezegd, het zelve openen, en de daar in zynde Stukken doen dienen tot bederf van veelen, die den huize van Orange begunstigden. Dit ging zo ver, dat de Koning en voornaamste Ambtenaaren, geduurende eenige dagen, zig onttrokken te handelen met het Nederlandsch Gezantschap, 't geen alle moeite deedt, om den argwaan weg te neemen. BEVERWAERD kweet zig, hier omtrend, zeer ten genoegen der tegenwoordige Regeeringe van Holland. Hy wist, op aanraading van DE WITT, den Koning, eerlang, te beweegen om, zo aan den Hove van dat Gewest, als aan der Staaten Gemagtigden tot s'Prinsen opvoeding, een' Brief te zenden, houdende verzoek, om 't Koffer ten minsten zo lang, ongeopend, onder zig te houden, tot de verschillen over de Voogdy-

(*a*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 28.

(*b*) WAGEN: alhier, *bl.* 45. WICQUEFORT, *l'Ambassad: et ses Fonct. Tom.* I. *pag.* 446.

(*c*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 39.

(*d*) Zie, byzonder, over dit regt van Oppervoogdyschap, *Secr. Resol. Holl.* 10 Sept. 1662. *bl.* 376 en 379.

dyſchap zouden afgedaan zyn. Doch, na Prins JOHAN MAURITS *van Naſſau* en de Kleefſche Kanſelier WEYMAN, als Gezanten des Keurvorsts van Brandenburg aan KAREL II, te London waren aangekoomen, nam het werk een' anderen keer. WEYMAN, in't byzonder, zettede den Koning zeer op tegen de Hollandſche Gemagtigden tot de opvoeding, 't geen oorzaak gaf, dat zyne Majeſteit zig in heevige klagten, tegens dezelven uitliet. Eens dit zyn mistrouwen op die Gemagtigden, aan de Nederlandſche Gezanten, vry ſterk herhaalende, ſprak BEVERWAERD, die, midlerwyl, den Staaten geraaden hadt vol te houden, hem toe, op deezen zin: „ *Sire!* één deezer perſonen „ (hy zag, haar blyklyk, op DE WITT) bekleedt „ een zeer groot Ambt in den Staat, en 't is waar, „ dat hy, in de laatst ongelukkige tyden, niet „ naar zyne eigene geneigdheden heeft kunnen „ te werk gaan, maar verpligt is geweest, zig „ te ſchikken naar de noodwendigheid van den „ tyd en 's lands welzyn; doch, ſedert de voorge- *revolu-tiens. „ vallene omwendingen * hem meerder vryheid „ hebben gegeven, heb ik uit zyn gedrag be- „ merkt, dat hem nog genegendheid, nog goe- „ de voornemens voor de belangen van myn' „ Heere, den Prinſe van Orange, ontbreeken." De Koning antwoordde: „ Men moet wag- „ ten, tot hy 'er my blyken van geeve; ter „ wegneming myner misvatting (*e*)." 't Zal, ondertuſſchen, zo ik denke, op deeze en ſoortgelyke dienstbewyzen van den Heere VAN BEVERWAERD zien, dat DE WITT, meer dan eens, be-

(*e*) Brieven van BEVERWAERD en DE WITT, in de Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 83, 86, 87, 91, 94, 97, 100, 101, 106, 108, 111, 112, 116, 117, 118, 121, 126.

beuiginge deedt van de groote verpligtingen, welken hy hem verſchuldigd was (*f*).

Bl. 46. r. 7. „ De Staaten gingen KAREL den II, *in veele opzigten*, te gemoet." Schoon men hier niet gewoon was, Gezanten van den tweeden rang te verwelkoomen, lieten, egter, niet alleenlyk de algemeene Staaten zulks, door hunnen Agent, aan den Heer DOWNING doen, toen dees, ter helfte van Hooimaand des jaars 1662, als *Envoyé* in den Haage kwam, maar ook de Staaten van Holland zonden Hem, ten zelven einde, den Heere NIEUPOORT toe; die, onder CROMWEL, Ambasſadeur van dit Gemeenebest, te London, geweest was (*g*).

Bl. 47. r. 2. v. o. „ *Gelyk voor deezen* gebruikelyk *was geweest.*" Dit woordt *gebruikelyk* *, in het Traktaat, veronderſtelde, aan de zyde der Staaten, dat het ſtryken van de vlag, en van het top- of marszeil, (waarvan hier geſproken wordt) alleenlyk op *gewoonte*, niet op *regt*, ſteunde. In een zeer ernſtig geſprek, hadt DE WITT, aan den Engelſchen Gezant DOWNING, ronduit verklaard, dat, „ eêr men de *imaginaire* „ *Souverainiteit* van de Engelſchen op de zee „ ſoude *erkennen*, allen den laatſten druppel „ bloedt daer by ſouden laeten (*h*)."

*obſervatum.

Bl. 51. r. 13. v. o. „ *De* Conſul. — *De* MONTAIGNE, „ lees *De* MORTAIGNE." Hy was, by hunne Hoogmogendheden, tot algemeenen Conſul op de Kust van Barbaryen, aangeſteld (*i*).

Bl. 53. r. 16. „ *De Staaten waren genoodzaakt*

(*f*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 185.
(*g*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 139.
(*h*) Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 744.
(*i*) Secr. Reſol. van Holl. 13 Sept. 1662. *bl.* 739.

zaakt geweest drie Vendels *knegten derwaarts (naar Medenblik) te zenden.*" Na Amsterdam, op verzoek van Gekommitteerde Raaden, drie Vendelen derwaarts hadt afgezonden en, op gelyk verzoek, kort te vooren, een dergelyk getal manschap naar Utrecht hadt doen trekken, gaven de Staaten nog last tot den optogt van drie andere Vendelen, naar Medenblik (*k*).

Bl. 54. r. 6. v. o. „ *Onder de* eersten" *(d. i. die* DESCARTES, met goedkeuringe, *lazen)* „ was JOANNES COCCEJUS, *die*, in 't jaar 1650, *van* Breemen, *tot Hoogleeraar* in dezelfde wetenschap," *(de Godgeleerdheid)* „*te Leiden, beroepen was.*" Hier vergist zig WAGENAAR: COCCEJUS, die, in 't jaar 1630, te Breemen, zyne geboortestad, Hoogleeraar in de heilige Letterkunde † was geworden, wierdt van daar, in den jaare 1636, beroepen naar Franeker, tot het Hoogleeraarschap in de Hebreeuwsche Taale, waar by, in 1643, nog dat in de Godgeleerdheid gevoegd werdt. Ten jaare 1650, is hy, van de Franeker-Hooge Schoole, naar die van Leiden, als Hoogleeraar in laatstgemelde Wetenschap, vertrokken en aangesteld (*l*).

† *Philologia Sacra.*

Dat, verders, COCCEJUS, in tegenstelling van VOETIUS, ter deezer plaatse, gerangschikt wordt, onder die Hoogleeraaren, bywelken de Filosoofische Schriften van RENATUS DESCARTES, „ *met goedkeuringe*," wierden geleezen, loopt aan tegen 's mans eigen verklaaringe, in zyne Brieven te vinden. 't Zal, zo men vertrouwt, alhier genoeg zyn, twee dier Brie-

(*k*) WAGEN. Beschr. v. Amsterd. 5 *D. bl.* 256.

(*l*) S. VAN TIL, *Salems vrede*, 2 *D.*; waarin, *bl.* 41—42, het leeven en de leer van JOHANNES COCCEJUS worden medegedeeld. Zie ook HOOGSTRAATEN's *Woordenboek*, op 't woord COCCEJUS, *et confer.* E. L. VRIEMONT *Athenæ Fris. p.* 300.

Brieven aantehaalen; van welken de één geſchreeven is, op den 24 van Sprokkelmaand des jaars 1651, toen die Schriften eerst bekend wierden, en de ander, in Hooimaand des jaars 1669, dat is, omtrend vier maanden voor zynen dood, die, op den 5 van Slagtmaand, daar aan volgende, inviel.

In den eerstgemelden Brief (*m*), ſchryft Coccejus aan Tobias Andreæ, Hoogleeraar te Groningen, onder anderen: dat hy de leerſtellingen van Cartesius nog niet hadt kunnen onderzoeken, maar dat, het geen hy 'er van hoorde, hem, even als aan Andreæ, ſtof van gelach hadt gegeven; dat hy verontwaardigd was te verneemen, hoe de Studenten zig veroorloofden, om, onder den naam van deeze Wysbegeerte, aan alles te twyfelen; dat hy, in de Wysbegeerte, kennis van zaaken en derzelver oorzaaken vorderde, nevens eene verſtandige wyze van voordraagen, doch dat, thans, wartaal en misbruik van ſpreek-manieren, in dezelve, de overhand hadden; dat zy, vooral ten opzigte der Godgeleerdheid, de ſpreekwyzen der heilige Schrift zo wel bedorf, als veranderde; dat men niet genoeg kon uitdrukken, hoe ſchaadelyk dit was, en dat de Apostel, daarom, ons vermaand wilde hebben, dat men zig voor zodanige Wysbegeerte zoude wagten. *enz:*

In den laatstgemelden Brief (*n*), drukt hy zig, aan Ludovicus Tronchin, Hoogleeraar te Groningen, dus, onder anderen, uit. „ Wat my aangaa, ik heb my nog niet vol„ koomen kundig kunnen maaken van de Wys-

(*m*) *Vid.* Coccejı Opera omnia, *Tom.* 8. *pag.* 86, *epiſt.* 86.
(*n*) Coccejı Opera. *l. c. pag.* 141, *epiſt.* 181.

„ Wysbegeerte van CARTESIUS. — Nopens
„ de *twyfeling*, ſtelle ik vast, dat CARTESIUS
„ dit woord, ongelukkiglyk, gebruikt heeft.
„ Zo ik vermoede, is zyne meening geweest,
„ dat, in de Wysbegeerte, moet begonnen
„ worden van het eerst bekende, waar aan niet
„ kan worden getwyfeld, en dat, intusſchen,
„ al het overige, hoe zeker ook op zig zelven,
„ zo lang, als twyfelagtig, moet ter zyde geſteld
„ of verſchooven worden, tot het, op zyne
„ beurt, mede, als eene beweezene zekerheid,
„ kan worden opgegeven en gekend. Van
„ dit woord bedienen zig die geenen, die de
„ waarheid niet liefhebben, meenende, dat zy
„ wysgeerig handelen, wanneer zy altoos uit-
„ zonderingen maaken, tegenſpreeken en,
„ nooit, de waarheid hulde doen. Zy twyfelen,
„ om te twyfelen. Deeze zyn Spotters, geen
„ Wysgeeren. En wy bevinden, dat ſommigen
„ zo handelen, die zig tegen CARTESIUS kanten.
„ Myn Ambtgenoot, HEIDANUS, keurt de
„ Wysbegeerte van CARTESIUS zeer goed, maar
„ duldt in my, dat ik 'er onkundig in ben." —

Ook waren de leerwyzen van DESCARTES en COCCEJUS, volgens het oordeel van den vermaarden Hoogleeraar, FREDRIK SPANHEIM (o), zeer van elkander' verſchillende. — En, in deezen, geldt zo veel meêr het getuigenis van een' uitlandſchen Geleerden, die zig, zo door zyne godgeleerde, als geſchiedkundige, Schriften, heeft beroemd gemaakt, naamentlyk den Kanſelier MOSHEIM; wanneer hy, in zyne Kerklyke Geſchiedenisſen, 'er het volgende berigt van

(o) In Epiſtola, de noviſſimis, in Belgio, diſſidiis; Tom. II. Oper. p. 973.

van geeft (*p*). „ De *Coccejaanſche Godgeleerdheid* en de *Carteſiaanſche Wysbegeerte* „ hebben niets gemeens met den anderen, noch „ iets, in derzelver byzondere ſtellingen en „ beginzelen, 't geen, eenigzins, geſchikt is, „ om 'er eenig verband tuſſchen te maaken; „ en, gevolglyk, hebben de geſchillen, daar „ door verwekt, en de partyſchappen, daar „ door veroorzaakt, natuurlyk geene betrek„ king tot elkander. Niettemin, droegen zig „ de zaaken in dier voege toe, dat de Voor„ ſtanders van deeze, zeer onderſcheidene, „ weetenſchappen, zig tot éénen aanhang „ vormden; althans in zo verre, dat zy, die „ COCCEJUS voor hunnen Leidsman in de Gods„ geleerdheid namen, DESCARTES tot hunnen „ Leermeester in de Wysbegeerte verkooren. „ Dit zal ons niet vreemd voorkoomen, wan„ neer wy in aanmerkinge neemen, dat de„ zelfde perſonen, die de *Carteſianery*, in de „ Nederlanden, dwarsboomden, ook de hefdige tegenſtanders waren van de *Coccejaanſche Godgeleerdheid:* deeze wederſtand te„ gen die twee groote mannen en hunne ſtel„ ſels bragt de *Carteſiaanen* en *Coccejaanen* „ in de noodzaaklykheid, om hunne kragten „ te vereenigen, tot het verdeedigen hunner „ zaak, tegen de ſchriklyke aanvallen hunner „ talryke vyanden." — Ja, die zelfde MOSHEIM, in het vervolg, meêr bepaaldelyk van COCCEJUS en deszelfs ſtellingen handelende, ſchryft (*q*); „ Eén der hoofdoogmerken van „ COCCEJUS was, om de Godgeleerdheid van „ de

(*p*) IX *D. bl.* 232 en 233 van de Nederd. Uitgave.
(*q*) *t. v. bl.* 239.

„ de Wysbegeerte af te zonderen, en de „ Christen-Leeraaren, in het uitleggen van de „ eerstgemelde weetenschap, te bepaalen tot „ de woorden en spreekwyzen der heilige „ Schriften." Dit laatste blykt ook, niet onduister, uit de twee, hier voor aangehaalde, Brieven van COCCEJUS zelven (*r*).

Men mag, dierhalven, veilig besluiten, dat het gezegde van WAGENAAR, alhier, niet op COCCEJUS kan worden toegepast.

Bl. 59. r. 7. v. o. „ Sommige" (*Voorschriften agter de Bybels*) „ *leerden, in de eerste plaats, voor* den Keizer, *en voor* den Koning van Spanje, *bidden.*" 't Is opmerklyk, dat dit nog gevonden wierdt agter den Bybel, ten jaare 1635, te Amsterdam, by *Kloppenburgh* en *Laurentsen*, gedrukt (*s*).

Bl. 74. r. 2. v. o. „*'t Veroveren van Kochin en Kananor boette* een weinig *de schade, die de Oostindische Maatschappy — geleeden hadt, door het verliezen van het Eiland* Formosa." — Zeer wel, zegt onze WAGEN. „ *een weinig;*" want het verlies van *Formosa* was, zonder twyfel, veel grooter, dan het voordeel deezer nieuwe overwinning. Hoe uitgestrekt en gewigtig, voor 't overige, omtrent deezen tyd, de bezittingen en den handel der Oost-Indische Maatschappy waren, kan men, onder anderen, zien, uit het Verslag *, 't welk, over het jaar 1662, ter Vergadering der algemeene Staaten, door Bewindhebberen, in het jaar 1664, ge-

*Rapport.

(*r*) Dit stemt, in dit opzigt, ook volkoomen over een, met de Resolutie der Staaten van Holland van den 30 van Herfstmaand des jaars 1656, ook by onzen WAG., *bl.* 55 en 56, vermeld; en met eene andere van dezelve Staaten, genomen den 24 van Louwmaand des jaars 1660. Resol. v. Holl. *l. c. bl.* 19—21.

(*s*) Public Gebed, 2 *D. bl.* 62.

gedaan wierdt. 'Er blykt, uit hetzelve, dat, tot het behoorlyk waarneemen van den handel in de Oost-Indien, het bevaaren onzer verſchillende Landen, Plaatzen en Komptoiren, aldaar, 't voorzien derzelven van behoeften, van Volk, en het jaarlyks overbrengen van de ingewisſelde goederen naar 't Vaderland, de Maatſchappy, thans, honderd veertig, wel bemande en, zo van krygstuig als levensmiddelen, wel voorziene en toegeruste, Schepen in dienst hieldt, behalven nog vyf en twintig duizend koppen, zo Matroozen als Soldaaten, welken zy, jaar uit jaar in, gerekend wierdt in haare beſolding te hebben. Dit alles wierdt, uit de herwaarts aangebragte goederen*, met eene over- *retours.
winst van eenige millioenen, goedgemaakt (*t*). Gelyk Holland byzonder belang hadt by de Oost-Indiſche Maatſchappy, en 't gezag van dat Gewest, thans, zeer groot was, vindt men ook, dat de Bewindhebberen dier Maatſchappy den Bevelhebber der *Retour*-vloote aan hunne Edele Grootmogendheden voorſtelden en, door hunnen Advokaat, kort verſlag van den ſtand der zaaken, ter Vergadering van Holland, lieten doen (*u*).

Bl. 75. „ COXINGA *taſtte de ſterkte Zeſandia aan.*" Hy hadt, by 't winnen van Formoſa, ook den Nederduitſchen Predikant, HAMBROEK, gevangen gekreegen, en zondt deezen naar de Vesting, met last, om de Belegerden tot overgave te beweegen, en ſtraks te rug te keeren, op doodſtraf. HAMBROEK ging in de Plaats, vondt ze in ſtaat van tegenweer, moedigde de bezetting daar toe aan, rukte zig uit

(*t*) AITZEMA, *l. c.* XI *D. bl.* 364—379.
(*u*) Reſol. Holl. 18 July 1663. *bl.* 79.

uit de armen van twee zyner, zig aldaar bevindende en voor zynen dood dugtende, Dogters, keerde weder tot den CHINEES, en zeide hem (die ook zyne Vrouw en andere Kinderen in zyne magt hadt), moediglyk, aan, dat de Vesting *Zelandia* wel gesterkt was en aan geene overgave dagt. COXINGA, hoe kwaalyk te vrede over die boodschap, liet HAMBROEK geene straf aandoen. Maar, wanneer, niet lange daar na, een opstand, op Formoza, uitbrak, welken hy door de Nederlandsche gevangenen meende te zyn opgestookt, gaf hy last, hun allen, ten getale van wel vyf honderd, om te brengen, en de braave HAMBROEK viel, toen, met zyne Landsgenooten en Bloedverwanten, onder 't moordzwaard (*v*).

Bl. 77. r. 7. „ *'Er viel nog veel te* vereffenen — *in* Braband." Het oud geschil, tusschen de algemeene Staaten en den Aartshertoge LEOPOLD, als Grootmeester der Duitsche Orde, nopens de Opperheerschappy * der Kommandery van Gemert (*w*), was mede, tot nu toe, blyven hangen, hoe zeer, reeds ten jaare 1651, zo wegens den Hoogen Raade der Spaansche, als die der Vereenigde, Nederlanden, nopens dit gewigtig punt, zeer breede *Memorien*, ter tafele van de groote Vergaderinge; die, toen, in den Haage, by een was; waren ingediend (*x*). Men stelde, aan de zyde van den Aartshertoge, dat de voorn. Kommandery aan het Duitsche Ryk behoorde, en de Koning van Spanje, als Hertog van Braband, 'er slegts Opperschutsheer * van was; waar te-

* *Souvereiniteit.*

* *Advocatus.*

(*v*) BASNAGE, *l. c. Tom.* I. *fol.* 654.
(*w*) WAGEN. Vad. Hist. VII *D. bl.* 27.
(*x*) Regist. der Gr. Vergad. *MS.* op 27 Mei. *bl.* 417—478 en *l. c. bl.* 478 en volgg. Vergel. Resol. van Holl. 26 Mei 1615. *bl.* 262, en 14 Juny 1651. *bl.* 287.

tegen de onzen zeiden, dat zy onder de Meiery van 's Hertogenbosch behoorde; ten betooge van welk laatſte gevoelen, ook de Stad van dien naam zig, by Brieve, aan hunne Hoogmogendheden, op den 8 van Bloeimaand deezes jaars 1662, vervoegd hadt (*y*). Op den 8 van Hooimaand daar aan, wierdt, eindelyk, eene overeenkomst, tusſchen de algemeene Staaten en den Heere Grootmeester, nevens de Heeren der Duitſche Orde, getroffen, by welke hunne Hoogmogendheden, onder zekere voorwaarden, van het Oppergebied over de meergezegde Kommandery afſtand deeden; verklaarende dezelve aan te koomen, en te behooren aan de voorſz. Duitſche Orde, onder het Roomſche Ryk. Voor deezen afſtand zou de Orde, in drie termynen, aan den Staat moeten opleggen eene ſomme van veertigduizend gulden (*z*).

Bl. 98. r. 5. „ *De Prins* (WILLEM FREDRIK *van Naſſau*) overleedt." Hy hadt zig, in zyn lyden, met de geduldigſte bedhardheid, moed en tegenwoordigheid van geest, gedraagen, in alles, door de pen; wyl de tong hem haare dienſten weigerde; aanhoudend en tot de laatſte ſtonden, zyne gedagten, duidlyk, uitende, en alle zyne zaaken, ook zyne uiterſte wille, beſchikkende. Op den 25 bevoorens, ſchreef hy, eigenhandig, aan de algemeene Staaten en die van Holland, „ *dat hy, daegs te voren, door het*

„ *on-*

(*y*) Notul. der ſtad 's Bosch, *MS.* 8 April 1662, *fol.* 283. C. en VAN HEURN, Hiſtor. der ſtad en Meyer. van 's Bosch, 3 *D. bl.* 121 en 125.

(*z*) AITZEMA, *l. c.* 10 *D.* 42 *B. bl.* 498—500; alwaar men het *Accoord*, en OUDENHOVEN, Beſchryv. van de Meyerye van 's Bosch, *bl.* 42, *edit.* 1670; alwaar men de *Reſolutie der Staaten Generaal*, vinden zal.

„ *ongeluckig en onvoorſiens losſen van een* „ *Piſtool, aen de mont ende in 't geſicht was* „ *gequest geworden, ſulcx dat ſyne tanden los* „ *waren ende al heel niet ſpreecken en konde,* „ *dogh dat hy, tegenwoordich, in goede hope was* „ *van prompte genezinge (a).*" Ook zondt hy, ten zelven dage, een' Brief aan zynen Neeve, den jongen Prinſe van Oranje, deezen, teffens, aanmaanende, voorzigtiglyk met geweer om te gaan, en zig aan hem te ſpiegelen (*b*). Op den 21 van Wynmaand, naar den ouden, toen nog, in Friesland, gebruikten, dat is den 31 derzelve maand, naar den nieuwen, ſtyl, en wel; zo als de Vrouwe Weduwe aan de Staaten ſchreef; ten ſeven uyren in den avont (*c*), ſtierf hy, op de voorbeeldigſte en Christelykſte wyze, in het twee en vyftigſte jaar zyns ouderdoms (*d*).

Bl. 99. r. 11. „ *Zyn Lyk werdt* —, in 't begin des volgenden jaars, begraaven." AITZEMA, by WAGEN., ter hier aangehaalde plaatſe, zegt wel, dat Prins VAN MAURITS, „ *komēn-* „ *de van de begraeffenis van Prinſe* WILLEM, „ — *Dingsdags, den ſesden January, nieuwen* „ *ſtyl, van Leeuwaerde was vertrokken;*" doch hy meldt, daar, den tyd der Begraafnis niet en, voorheen, op 't jaar 1664, hadt hy gezegd, dat zy „ *den ſeventienden Decembris, oude* „ *ſtyl,* (dat is den 27 van den nieuwen), *ge-* „ *hou-*

(*a*) Reſol. Staat. Gener. 25 Octob. 1664. en die der Staaten van Holl. 28 Octob. 1664. *bl.* 100.

(*b*) AITZEMA, 11 *D.* 44 *B. bl.* 75 *en volgg.*, alwaar ook een breeder beſchryvinge der kwetſinge, met haare gevolgen, door den Frieſchen Profeſſor FRENCELIUS.

(*c*) Reſol. Staat. Gen. 1 Nov. 1664. en Reſol. Holl. 4—6 Nov. 1664. *bl.* 117.

(*d*) AITZEMA, *l. c.* 44 B. *bl.* 608—609.

houden was (e)." Maar de Hollandſche Reſolutien, (my is ontſchooten, die der Generaliteit, op dit punt, naauwkeurig genoeg in te zien) leeren, dat deeze plegtigheid, tegens den 15 van Wintermaand des ouden, of den 25 des nieuwen, ſtyls, van den jaare 1664, was vastgeſteld, en ik weete niet, dat hier in verandering kwam (*f*). Dezelve Begraafnis wierdt, door eene bezending van hooggemelde en der algemeene Heeren Staaten, op verzoek der Vorſtinne, Weduwe van des pas geſtorvenen Vorst, bygewoond (*g*).

Bl. 94. r. 7. v. o. „ *De Biſchop van Munſter — maakte*, nog voor 't einde des jaars, *zig — meester van De Eilerſchanſe.*" Dit gebeurde des nagts, tuſſchen den 18 en 19 van Wintermaand deezes jaars 1663. (*h*)

Bl. 108. r. 6. „ De Koning van Frankryk — *verklaard hebbende, dat hy 't Verbond met deezen Staat* niet zou bekragtigen, *ten ware* Duinkerken begreepen werdt onder de plaatſen, in 't bezit van welken men hem beloofde te zullen handhaaven; *zagen de Staaten zig, eindelyk, genoodzaakt, om hem hier in te wille te zyn.*" Dit werk veroorzaakte een der moeilykſte onderhandelingen van deezen tyd, en lag den grond, tot die onderlinge gemeenſchap, tuſſchen de Raadpenſionaris De Witt en den Franſchen Ambasſadeur D'Estrades, waar over men, ſedert, zo verſchillend gedagt heeft. Het verdient, zo ik meene, eenige breeder uitweiding.

In

(*e*) Aitzema, *l. c.* 11 *D.* 1 *St.* 44 *B. bl.* 107, en *l. c.* 2 *D.* 2 St. *bl.* 823.

(*f*) Reſol. van Holl. 8 en 9 *Dec.* 1664. *bl.* 29, 31 en 32.

(*g*) Reſol. van Holl. 9 Dec. 1664. *bl.* 31 en 32, en van 1665. 24 Jan. *bl.* 13. Reſol. Staat. Gen. 9 Dec. 1664.

(*h*) Aitzema, *l. c.* 10 *D.* 43 *B. bl.* 112.

In Holland, tilde men, in den beginne, minder aan den koop, als koop, van Duinkerken. De Witt, ſchreef wel, op den 16 van Slagtmaand des jaars 1662, aan den Ambasſadeur Borrel te Parys, dat de handelwyze in Frankryk, om de bekragtiging van het Traktaat met deezen Staat, op den 27 van Grasmaand des jaars 1662, aangegaan, zo lange op te houden, tot hunne Hoogmogendheden zig borge ſtelden voor het Traktaat van Duinkerken, ongevoeglyk was en, hier te lande, kwaade indrukken gaf, omtrend het plegtig gegeven woord van den Koning, maar dat hy, egter, vertrouwde, dat, nopens die borgſtelling, „ albier geen „ difficulteiten zouden vallen, in cas betſelve „ Tractaat geene andere ingredienten hadt, dan „ de *verkopinge* ofte de *verpandinge* van Duyn„ kerken (*i*);" ook wierdt, op den 13 van Wintermaand daar aan, by Holland bewilligd, omme het voorſz. Traktaat van Duynkerken, onder de „ *generale guarantie*," by de algemeene Staaten, te doen begrypen (*k*), mits de Koning van Frankryk, op gelyke wyze, bewilligde in de vrywaaring van het Verbond, door den Staat, onlangs, met Engeland aangegaan; en de Raadpenſionaris meldde, al verders, op den 11 van Louwmaand des jaars 1663, niet alleen aan gezegden Heer Borrel, „ dat „ hy zigh wel verſekert konde houden, dat, „ by de Heeren Gedeputeerden der Provin„ cien, ter Vergaderinge van hun Hoog Mog., „ gansch geene conſideratie vallen tegen de „ verzoghte *guarantie van 't Traktaat op de* „ ver-

(*i*) Brieven van De Witt, Ie *D. bl.* 588.
(*k*) Reſol. Holl. 13 Dec. 1662. *bl.* 37 en 38.

„ *verkoopinge* van Duynkercken (*l*)." Maar ook verklaarde hy, ten zelven dage, aan den Franſchen Ambasſadeur D'ESTRADES, niet te twyfelen, of de Staaten zouden in die vrywaaringe treeden, mits de Koning zulks mede deedt, nopens het Engelſche Verbond, en dat geen, 't welk men, met opzigt tot de drie Landen van Overmaize, onlangs, met Spanje, hadt aangegaan (*m*).

't Leedt, egter, een geruime tyd, eêr de algemeene Staaten zo ver kwamen. Eene nieuwe daad, van de Franſche zyde, gaf oorzaak tot dit uitſtel. De Koning, naamlyk, hadt goedgevonden, Duinkerken tot eene *vrye Haven* te verklaaren, en naauwlyks was dit bekend geworden, of 't gaf de uiterſte ontſteltenis by de Kooplieden hier te lande. Zy lieten, terſtond, aan hunne Hoogmogendheden voordraagen, hoe, by voortduuring van dien vrydom, het grootst gedeelte der vreemde Handwerkslieden*, die zig, ſedert twintig jaaren, alhier, ter neder gezet hadden, naar Gend en Brugge ſtonden te rug te keeren, om, van daar, regtſtreeks, op Duinkerken te handelen, en dat de voornaamſte huizen van Amſterdam en Rotterdam eerst hunne Bewindsluiden * naar Duinkerken zouden zenden en, daarna, met hun gezin, volgen. Ook meende men, in Zeeland, dat, door die vryheid, de bodem zoude worden ingeſlaagen aan den handel in Suiker, Tabak en Indigo, welke waaren; ſchoon onder betaaling van zwaare lasten; derwaarts, uit de Eilanden van *St. Chriſtoffel*, *Martinique* en *Guadeloupe*, wier-

* *Overlers der Manufacturen.*

* *Factoors.*

(*l*) DE WITT's Brieven, 1 Dl. bl. 596.
(*m*) *Lettres* D'ESTRADES, *Tom.* 2. *pag.* 81. Reſol. Holl. 10 en 11 Oct. 1662. bl. 35.

„ opgemerkt hebben, hoe veel de Bondgenooten, „ van zulk een' mildaadigen Vorst, te wagten „ hadden (*r*)." Voorts ſchreef hy, terſtond, het bezoek der twee Heeren, aan den Koning over; die, by zyn antwoord, bevestigde, geen voorneemen te hebben, om Duinkerken tot eene Koopſtad te maaken, waar toe hy ook voorgaf, dezelve, zo om de ſterke bezetting, als om 't gevaar van de Haven, ongeſchikt te oordeelen. D'Estrades liet niet na, van deeze redenen gebruik te maaken, zo by De Witt, als by ſommige anderen, die hem, over deeze zaak, kwamen ſpreeken; ook vondt het ingang by eenigen, maar het ſtelde de overigen niet gerust, en werkte, ter Generaliteit, niet veel uit, door bykoomende omſtandigheden (*s*).

De Koning, naamlyk, uit de verſlaagendheid, die het open ſtellen van Duinkerken, by de Staaten, veroorzaakt hadt, vermoedende, dat, zo hy, nu, eenvoudiglyk, de uitwisſeling der bekragtiging van het Traktaat, ten jaare 1662 geſlooten, toeſtondt, men, daar na, ligtelyk, van deeze zyde, de vrywaaring of borgſtelling voor die Plaats, geheel of ten deele, zoude weigeren, en dus, aan Spanje, den weg zou wyzen, hoe hem te kunnen aanvallen, zonder dat hy op hulp der Staaten zou kunnen rekenen; de Koning, herzeg ik, dit vermoedende, en het, verders, daar voor houdende, dat men, *voor* de uitwisſeling van een Traktaat, niet, volſtrektelyk, tot de nakooming van dien verbonden was, hadt, onlangs, wel doen verklaaren, bereid te zyn tot de verzogte uitwisſeling, en om zig mede borg te ſtellen voor de verbintenis van den Staat met En-

(*r*) d'Estrades, *l. c. Tom. 2. pag.* 37 *et* 38.
(*s*) *Lettres* d'Estrades, *T. 2. p.* 42, 43, 44, 48, 49 *et* 51.

Engeland, maar niet, dan onder den volſtrekten mits, dat, alsdan, in het Traktaat met hem geſlooten, ook de vrywaaring van Duinkerken moest begreepen worden onder die plaatſen, in welken de Staaten zig verbonden hadden hem te zullen handhaaven (*t*). Dit verwekte hoe langer hoe grooter mistrouwen, by de Staaten. De WITT, die 'er de billykheid, zo wel als 't gevaar, van gevoelde, begon, toen eerst, zyne ernſtigſte onderhandelingen met D'ESTRADES. Hy zettede deezen op het hart, dat de koop van Duinkerken, als geſchied *na* de ſluiting van het bovengemeld Traktaat, natuurlyk geen deel van 't zelve konde uitmaaken; dat ook het Traktaat, als in s'Konings byzyn geſlooten en onderteekend, nu; zou men anders op s'Vorſten woord bouwen kunnen; geene verandering, ten deeze, konde ondergaan, alſchoon het nog niet was uitgewisſeld; dat, ondertuſſen, die uitwisſeling den hoogſten ſpoed verreischte, nadien zy, volgens het laatſte artikel, binnen drie maanden, en dus reeds voor 't einde van den Zomermaand des jaars 1662, hadt moeten geſchieden, welke tyd lange verſcheenen was; dat men, zo doende, op de plegtigſte Verdragen niet meêr zou kunnen reekenen; dat dit den Koning zelven nadeelig kon worden, en dat, daarom, en tot voorkooming van verdere zwaarigheden, het, zyns oordeels, thans, gevoeglyker zyn zoude, indien men een afzonderlyk Traktaat maakte, ten opzigte van de vrywaaringe van den Koop van Duinkerken en der Verbonden met Engeland, nevens die van de Landen van Overmaaze; dat men, in dat geval, de bekragtigingen der beide Traktaten,

(*t*) *Lettres* D'ESTRADES, *Tom.* 2. *p.* 40—43.

ten, gelyktydig zou kunnen en moeten uitwisselen, en dat, langs dien weg, niet blyken zoude, dat het eerſte Traktaat, eenige verandering of oponthoud, door een nieuw voorſtel, hadt ondergaan (*u*). D'Estrades gevoelde, rasch, den klem der redenen van De Witt; hy ſchreef 'er den Koning over, en zelf deeze antwoordde, bereid te zyn tot eene *gelyktydige* uitwisſeling der twee Traktaaten, overeenkomſtig den voorſlag van den Raadpenſionaris. Dan dit hadt geen genoegzaam gevolg. De algemeene Staaten, van deeze beraaming niet weetende en op zig zelven, anders gevoelende, hadden, midlerwyl, eene Kommisſie benoemd aan den Ambasſadeur, welke by hem kwam, ſlegts ruim een uur, na hy s'Konings laatstgemeld antwoord ontvangen en aan De Witt, die hem was koomen bezoeken, hadt medegedeeld. Zy ſloeg hem, naamens hunne Meesters, voor, den Koning te verzoeken, hy wilde aan hunne Hoogmogendheden 't genoegen geeven, om de bekragtiging van het onderling gemaakt Traktaat uit te wisſelen, *alvooreens* men hem, van deeze zyde, verzeekering der vrywaaring van Duinkerken gaave! Zy voegde 'er by, dat men niet begreep, waar toe het langer uitſtel van eene, zo plegtiglyk beloofde, zaak diende, en dat men in vermoeden moest vallen, hoe nieuwe oorzaaken, telkens, nieuwe uitſtellen, aan de Franſche zyde, zouden doen opkoomen, te meêr, daar de Heer Boreel geklaagd hadt, over bezwaaren, die tegen het geſlooten Traktaat aanliepen. D'Estrades antwoordde; dat de Koning niet nalaatig was; dat hy bereid was het geſlooten Traktaat, *te gelyk* met dat van vrywaaring nopens Duinkerken, uittewisſelen, en dat alle uit-

(*u*) *Lettres* D'Estrades, *t. 5. p.* 46 *en* 47.

uitſtellen aan de langdraadige beſluiten van den Staat waren te wyten (*y*). Doch DE WITT verklaarde, kort daar op, aan den Franſchen Gezant, dat, hoe zeer hy, voor zig, s'Konings goede trouw niet verdagt hieldt, 't hem, egter, onmooglyk zou zyn, den argwaan der Steden en Provintien, die, door GAMARRA, hoe langer hoe meêr, wierden opgezet, en daar de woelingen, hoe langer hoe grooter, wierden, by verdere weigering eener, *vooraf gaande*, uitwisſelinge van het Traktaat, weg te neemen. Hy hieldt hier dan, ten ſterkſte, op aan, en beweegde D'ESTRADES, om van 's gelyke, by den Koning, te doen (*w*). Maar die Vorst, gelyk men boven gezien heeft, de Staaten mistrouwende, bleef by zyn laatſte gevoelen, zynen Gezant, alleenlyk, gelastende, hunne Hoogmogendheden te verzeekeren, hoe hy, tot blyk van opregtheid, bevel hadt gegeven, de Nederlanderen, van nu af aan, en dus *zonder naar d'uitwisſeling van het Traktaat te wagten*, te ontheffen van de vyftig ſtuivers op het Vatgeld (*x*). Dan, ook dit nam 't ongenoegen, nopens s'Konings marren omtrend de uitwisſeling, hier te lande, niet weg. Men ſprak zelfs, van zig aan het Traktaat te willen onttrekken, te meêr, wyl de Koning; overeenkomſtig, een denkbeeld van D'ESTRADES; zig, onlangs, hadt doen verluiden, dat niet ſlegts de koop, als koop, van Duinkerken, maar ook de *Stad zelve*, zo lang zy in handen zyner Majeſteit zyn zou, tegen elk eenen, moest worden gevrywaard: eene byvoeging, die men, hier, aan zag, als den Lande in een' oorlog met Spanje te

(*y*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 55-58.
(*w*) *Lettres* D'ESTRADES, *p.* 50 *et* 51.
(*x*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 68.

te zullen wikkelen (*y*), en die ook de WITT (ſchoon hier voor niet bevreesd) in de bewoordingen der Hollandſche Reſolutie reeds vervat en, dus, onnodig oordeelde; overeenkomſtig welke Reſolutie (waar mede de Provintien van Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overysſel zig, nu, vereenigd hadden) hy zig, by D'ESTRADES, ſterk maakte, de vrywaaring, ter Generaliteit, te zullen uitwerken (*z*). En zo veel invloed hadt zyn gevoelen by dien Gezant, dat dees, in een volgenden brief aan den Koning, zyn voorig gevoelen, nopens de vrywaaring der *Stad*, herriep, met hoofdzaaklyke byvoeging, dat de Spaanſche Party, hier te lande, alleenlyk door toedoen van DE WITT, kunnende vallen, zyne Majeſteit alle zyne zaaken eenen averegtſen keer zoude zien neemen, zo hy niet, ſpoediglyk, aan de verlangen van dien Staatsdienaar voldeedt (*a*). Dit bragt den Vorst, ſchoon niet zonder veel moeite, voor 't eerst, aan 't waggelen. Hy verklaarde, eindelyk, bereid te zyn, om, *zonder uitſtel*, tot de uitwiſſeling der bekragtiging van het Traktaat van den 27 van Lentemaand des jaars 1662, over te gaan; maar mits, als dan, der Staaten Gezant BOREEL zig, by Handſchrift, verbonde, dat de gezegde uitwiſſeling van geene waarde zoude zyn, indien de Staaten de *koop* en, met naame, ook de *Stad*, van Duinkerken, binnen drie maanden, niet vrywaarden (*b*). Doch de WITT, niet ſlegts gevoelende, dat hier gezondigd was, in *de wyze hoe* (wyl BOREEL, tot zulk eene verbintenis, niet bevoegt was, zonder uitdruk-

(*y*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 70.
(*z*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c p* 69.
(*a*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 71.
(*b*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 74 & 75.

druklyken last der Provintien; die, hier toe, opzetlyk zouden moeten worden beſchreeven) maar ook, eerlang, ziende, dat, ter Generaliteit, s'Konings voorſlag; hoe zeer zy veelen ſmaakte; op dit punt, door allen, wierdt overgenoomen (c), gaf zig geene tusſchenpoozing, om, aan den eenen kant, en ten einde het Traktaat met Frankryk niet kwame te vallen, de Leden over te haalen, om den Koning; zo dees onwrikbaar by zyne gedagten bleef; genoegen te geeven en, aan de andere zyde, den Franſchen Gezant te doen zien, hoe, die Vorstzelf de zaaken, door eene onregelmaatige vérging, ſtondt te bederven, daar alles ondertusſchen, met eene kleine verandering, te helpen waare, indien, naamelyk, zyne Majeſteit ſlegts verklaarde, dat hy zelve zyne te doene uitwisſeling voor nietig zou houden, indien de vrywaaring der koop en Stad van Duinkerken, binnen drie maanden, niet volgde. Ook haalde hy D'ESTRADES over, om dien raad, in zulk een gewigtig tydpunt, den Koning voor te ſtellen (d), en dit gaf, om my zo uit te drukken, den klap op de zweep. Het deedt zyner Majeſteit wel moeite, telkens van gevoelen te moeten veranderen; hy meende, dat D'ESTRADES zig, te veel, liet om leiden door DE WITT, en dat dees hem de zaaken, als bezwaarlyker, voor droeg, om 'er, by goeden uitval, zig te meêr verdiensten van te kunnen maaken; maar, met dat al, gevoelende, hoe hy, zonder dien Staatsman voor te ſtaan, der Spaanſche party in de hand zoude werken, ſchreef hy, eindelyk, zynen Gezant; dat hy, alleenlyk ter gunste van den Raadpen-

(c) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. T.* 2. *p.* 84 *et* 86.
(d) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 77, 78, 79, 82, 87, 88, 89.

penſionaris, (aan wien D'ESTRADES zulks zeggen moest) „zig naar den regeeringsloop deezer Lan„den zoude ſchikken, zelfs in zo verre, dat hy, „*zonder eenig verband van der Staaten Ambas*„*ſadeur, terſtond*, de bekragtiging van het, met „hem gemaakt, Traktaat zou doen uitwisſelen; „mits men hem, binnen drie of vier maanden, „voldeede, nopens de Akte van vrywaaring „voor Duinkerken (*e*)." Slegts even tydig, kwam dit beſluit. Ook in Holland, begon men reeds, merklyk, agter uit te gaan, en 't Spaanſche gevoelen veld te winnen. Maar, zo dra was niet s' Konings Verklaaring, met overleg van DE WITT, ter Generaliteit ingeloopen, of dees vertoonde, met de ſterkſte verwen, dat, na de vryſtelling der Nederlanderen van het Vatgeld, zonder naar uitwisſeling te wagten, deeze tweede en groote ſtap van den Koning geenen twyfel meêr, omtrend deszelfs goede trouw, gehengde; dat, nu, alle uitſtel belediging wierdt, en dat, daar de Koning tot uitwisſeling van het Traktaat beſloot, *voor* hy zekerheid hadt van onze vrywaaring nopens Duinkerken, men, ook van deeze zyde, terſtond, moest toe treeden, met aan zyner Majeſteits verlangen te voldoen. De meesten, voorheen anders denkende, Leden der algemeene Staaten vielen, ſtraks, in dit gevoelen (*f*). Holland, in 't byzonder, beſloot tot de vrywaaring der Stad (*g*), en, ſchoon dit moeite hadt ter Generaliteit, ging het, egter, door, na dat Utrecht alleen, vertegenwoordigd door den Heere van RENSWOUDE (*h*), eerst-Afgezondenen van dat Ge-

(*e*) *Lettres* D'ERTRADES *l. c.* 93, 95, 69 *et* 104.
(*f*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 98—101.
(*g*) *l. c. p.* 107 en Reſol. Holl. 7 Maart 1663. *bl.* 21.
(*h*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 102, 109, 110.

Gewest en boezemvriend van den Spaanſchen Gezant DE GAMARRA, het, eene pooze, hadt opgehouden. Prins WILLEM FREDRIK VAN NASSAU, Stadhouder van Friesland, hadt, tot dit werk, naar't ſchynt, in die Provintie, het zyne gedaan (*h*). De Koning zondt de uitwisſelingvan het Traktaat van 1662 aan BOREEL, in Grasmaand deezes jaars 1663 (*i*), en de Staaten de hunne, nevens de Vrywaaringe wegens Duinkerken, voor 't midden van den volgenden Bloeimaand (*k*).

Bl. 117. r. 16. „ Hy" (LODEWYK XIV) „ *oordeelde, dat* D'ESTRADES *genoeg deedt, als hy 't verbond met Spanje* maar voorkwam, *al werdt het ontwerp* — op de lange baan geſchooven." Na dat men, in Frankryk, het Ontwerp van de WITT bekookt hadt, begreep men, dat, uit hetzelve, voor den Koning, geen heil was te haalen, en zyne Majeſteit zig, veel eêr, de handen, volſtrekkelyk, zou gebonden zien; waarom D'ESTRADES wel, in ſchyn, 't werk moest doen talmen, maar, in der daad, gelast was, het, nimmer, te ſluiten; te meêr, daar men, thans, zig overreed hieldt, hoe min waarſchynlyk het ware, dat de Staaten zig met Spanje zouden verbinden; nadien zodanig verbond, als tegen Frankryk ingerigt, hen, terſtond, in een oorlog met het laatstgemelde Ryk moest wikkelen, 't geen, zig dan voegende by Engeland, deeze Landen, die, thans, van binnen, zo zeer verdeeld waren, op den oever van 't bederf zoude kunnen brengen. D'ESTRADES zeide ook aan de WITT, dat Frankryk met deezen Staat zou breeken, zo dra men ſloot met Spanje; en BATAILLIER, die, ter zaake van 't bovengemeld ont-

(*i*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. p.* 142, 168, en DE WITT's Brieven, 1 *D. bl.* 620.

(*k*) Brieven van DE WITT, 1 *D. bl.* 640 en 641.

ontwerp als anderſints, op en neder reisde, verhaalde aan den Raadpenſionaris, dat dees te veel op zyne Vrienden hadt vertrouwd; dat de Spanjaards reeds agter 't ontwerp waren gekoomen, en dat dit nu te meêr moest blyven ſlaapen, wyl men den Spaanſchen Koning al geraaden hadt, de huuwlyksgaave der Koningin te betaalen; waar door een' groot deel van Frankryks regt op de Nederlanden zou vervallen. Voor 't overige, verzekerde D'ESTRADES, dat zyn Meester, nooit, een' aanval op de Spaanſche Nederlanden doen zoude, dan te zamen met zyne Bondgenooten; ook dat hy de vriend bleef van de WITT. Doch, in den grond, vertrouwde men, thans, deezen laatſten, zeer weinig. D'ESTRADES ſchreef aan 't Franſche Hof, om deezen tyd, „ dat de Raadpenſionaris zig minder aan hem uitliet, en, nu hy „ s'Konings oogmerk op de Nederlanden ontdekt hadt, zekerlyk; indien 't belang van zyn „ Vaderland hem dit ſcheen te vereisſchen; den „ Staat in eene verbintenis met Spanje zou brengen, niet tegenſtaande hy voorgaf, nog tegen „ die verbintenis te blyven, dan waarby hy gevoegd hadt, dat hy tegen de trouw, die hy aan „ zyne Meesters verſchuldigd was, handelen „ zoude, indien hy, aan iemand, opening gave, „ van alle de byzonderheden, die, omtrend „ dit werk, nu en dan, voorvielen (*l*)."

Toen de Franſchen zagen, dat de handeling over de Spaanſche verdeeling affprong, dagten zy, onder de hand, te moeten polſen, of men alhier, Maastricht of Rynberk niet aan de kroon zou willen verkoopen, of tegen andere plaatſen verwisſelen. D'ESTRADES, egter, wagte

(*l*) *Lettres* D'ESTRADES, *l. c. T.* 2. *f.* 338-346, 359, 365 *et* 366.

te zig wel, hier nopens, eenig voorſtel by de Staaten te doen inloopen. Hy gevoelde den tegenſtand, dien hy, aldaar, ſtondt te ontmoeten, omtrend het over geeven van twee Steden, die, voor de ſleutels van Ryn en Maaze, gehouden wierden. Sommigen verhaalen, dat de Ryngraaf, Gouverneur van Maastricht, nopens de overgave van die Veſting, met D'ESTRADES, hadt gehandeld, ja de Spaanſche Ambasſadeur klaagde hier over, openlyk, aan de algemeene Staaten; maar anderen hebben aangeteekend, dat de Ryngraaf zig, ſedert, voldoende geregtvaardigd heeft; ſchoon hy, wiens Gemalin groote goederen in Frankryk hadt, meêr agting voedde voor gekroonde hoofden, dan voor een Gemeenebest, waar in hy zyn fortuin hadt gemaakt (*m*).

Bl. 118. r. 8. „ *Men verzekert, dat hy*" (LODEWYK XIV) „ *hier van*" (*'t voeden van misnoegen tuſſchen Groot-Brittannie en den Staat*) „ *heimlyk zyn werk maakte;* —— *ſchoon hy* —— *zyne bemiddeling aanboodt, tot* voorkoming van den kryg." Dit laatſte was zeer zyn belang; nadien hy, anderſins, één der beide partyen hadt moeten byſpringen. Deeze handel ſtrookte ook volkoomen met 's Konings geheime inzigten, bevoorens, alhier (*n*), uit een' brief zyner Majeſteit, aan D'ESTRADES, gebleeken, en welken daar in beſtonden, dat hy, gaarne, deeze zyne twee nabuuren elkander zag verzwakken; mits niet ten koste van zyne eigene beurſe.

Bl. 119. r. 18. „ *Zig gansch* nieuw Nederland

(*m*) WICQUEFORT, Hiſt. d'Holl. *Liv.* 14 *p. m.* 83 *et* 83 *Vſo.* MS.
(*n*) Zie deeze Aanmerk. *bl.* 26 en 27. Vergel. Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 385. en WAGEN. alhier, *bl.* 161.

land *onderwerpende.*" Dit uitgeſtrekt Gewest voerde, eerst, den naam van *nieuw-Holland*, en was, ten jaare 1609, door *Henry Hudſon*, een' Engelsman, in dienst der Nederlandſche Oost-Indiſche Maatſchappy, ontdekt. Koning JACOB I hadt wel goed kunnen vinden, het zelve den Graave van *Stirling* te ſchenken, maar 't was, alleenlyk door de Nederlanders, bevolkt en beplant (*o*), onder 't bewind der West-Indiſche Maatſchappy, die 'er, ſedert, ook handel dreef, en groote Landſtreeken van de Amerikaanſche Inboorlingen aankogt, waar onder ook *Konnittekoek* (thans *Connecticut*) behoorde, 't geen veel aanſtoots leedt van de Engelſchen, die zig, Zuidwaarts van de onzen, hadden neergeſlagen, in het Land, naar hen, *nieuw Engeland* gezegd (*p*). Ten jaare 1656, deedt de West-Indiſche Maatſchappy, een deel haarer bezittingen, in de Rivier *Manhaltans*, of *Hudſons-baai*, waar in *nieuw Amſterdam* lag, aan de Hollandſche Stad van dien naam over. De Vroedſchap aldaar begreep, dat het zelve, behoorlyk bebouwd wordende, alles zou kunnen opleeveren, 't geen men, anderſints, uit de Oostzee verpligt was te haalen. Zy zondt, wel haast, eenige honderde Huisgezinnen, veel al uit gevlugte Piëmonteezer Dalliezen of *Waldenzen*, en andere Vreemdelingen, beſtaande, derwaarts, die van al het noodige voorzien wierden. Tot den jaare 1662, beantwoordden de voordeelen der Volkplantinge, in verre na, niet aan de kosten; maar, in dat jaar en, na men vyfentwintig Mennonistiſche Huisge-

(*o*) HUME, *l. c.* 5 *D. bl.* 559.
(*p*) Beſchryving der Limiten van nieuw Nederl. in BEVERNINGH's Verbaal. *bl.* 606 &c. AITZEMA, *l. c.* 11 *D. bl.* 193.

gezinnen, die, ieder, honderd gulden kreegen, derwaarts hadt afgeſcheept, begon zy te bloeien en, voor ſcheepvaart en koophandel, nuttig te worden (*q*). 'T was in dien ſtaat, dat HOLMES, twee jaaren daar na, *Nieuw-Nederland* vermeesterde; 't geen, zo als ook de, daar in liggende, ſtad *Nieuw-Amſterdam*, naar den Hertog van YORKE, den naam van *Nieuw-York* kreeg (*r*) en, in onze dagen, zig van de Engelſche heerſchappy hebbende vrygevogten, één van de aanzienlykſte Provincien uitmaakt, der Republyk van Noord-Amerika.

Bl. 120. r. 8. v. o. „ *Men beſloot, derhalve, dat Koning* KAREL oorlog zogt." De Engelſche Schryvers zelven twyfelen niet, dit, volmondig, te bevestigen. 'sKonings voornaamſte reden was wel de hoop, ter bevordering van zynen jongen Neeve van Orange, tot de waardigheden van deszelfs Voorouderen; 't geen men in Holland, thans zeer met Frankryk verbonden, hoe langer hoe verder verſchoof; doch hier kwam by de naaryver der Engelſche Natie, daagelyks aangevuurd door den Hertog van YORKE, omtrend den Nederlandſchen koophandel (*s*); welke naaryver zo groot was, dat het Volk, kort voor 't ſluiten van 't laatſte Traktaat, reeds openbaarlyk om oorlog hadt geroepen; dien ik, evenwel ergens geleezen heb, dat de Koning toen, tegen hieldt.

Bl. 121. r. 14. „ *Geen geſchil van belang, dan over* — twee *Schepen.*" Men eischte, aan de

(*q*) Zie WAGEN., Beſchryv. van Amſt. 5 *D. bl.* 224—228.
(*r*) HUME, Hiſt. van Engel. *bl.* 536—539. RAPIN, Hiſt. d'Angl. *Tom.* 9. *p.* 224. *et Suiv.* Brieven VAN GOCH, by DE WITT, 4 *D. bl.* 323.
(*s*) HUME *l. c. bl.* 537.

de Engelſche zyde, ſedert eenigen tyd, ook voldoening, van vyf andere Schepen, met naamen de *Luipaerd*, de *Hopewel*, de *Charles*, de *Jacques* en de *Maria*; waar omtrend men, hier te lande, meende, dat eene vriendelyke ſchikking konde vallen (*t*).

Bl. 122. r. 7. „ De Witt *en* eenige andere *Gemagtigden.*" Te weeten, de Leden van het *particulier* of *ſecreet Beſoigne*, die, op den 5 van Oogstmaand laatstleden, door hunne Hoogmogendheden, benoemd waren, om den inhoud des Briefs van den Vice-Admiraal de Ruiter te overweegen en, daar van, verſlag ter Vergadering te doen (*u*). Ik bevinde dat zy, thans, byeen kwamen ten getale van zeven; zynde „ de Heeren van Braekel, De Witt, „ Glas, Raadpenſionaris De Witt, Pieter- „ sons, Van der Hoolck, en Diedwes (*v*)."

Bl. 122. r. 9. „ *Nadere* overweeging." Men verſtaa, hier door, de gewoone *Reſumtie* (*w*); welke beſtaat, in eene voorleezing van de, op ſchrift geſtelde, uitbreiding der Beſluiten, in de laatst voorgaande Vergadering genoomen, en van de opneeming der ſtemmen, omtrend dat voorgeleezene.

Bl. 122. r. „ *'t Beſluit werdt*, twee dagen daarna, *door* eenen anderen Preſident, *getekend.*" Te weeten, door den geenen, die, des Saturdags bevoorens, hadt voorgezeten en, nu, niet meêr voorzat. De zaak eischt, in haaren ſaamenhang, wel eenige opheldering. Na dat, op

(*t*) Brieven van De Witt, 4 *D. bl.* 330. Wagen. alhier *bl.* 128.
(*u*) Brandt, Leven van de Ruiter, *bl.* 293 en 294.
(*v*) Secreete Reſol. Staaten Gener. 9 Aug. 1664.
(*w*) Brandt, *l. c. bl.* 294. Wicquefort, *l. c. Liv.* 14. *p.* 80 *et* 81 *MS.*

op den 7 van Oogstmaand, by Holland, heimlyk beſlooten was, om, met alle behendigheid en op de bedekſte wyze, de zaaken, by hunne Hoogmogendheden, daar heen te leiden, dat de RUITER naar *Cabo Verde* wierde afgezonden, gaf DE WITT 'er kennis van aan de zeven Heeren, hier boven, door my genoemd (*x*), en ſtelde, met hun, zodanige voorloopige uitbreiding of ſchetſe van Reſolutie op het papier, als men, op de bekwaamſte wyze en tyd, ter algemeene Staatsvergadering, wenschte te doen doorgaan. Men haaſtte zig langzaamlyk. Op Saturdag, den 9 van Oogstmaand, wierdt wel de Hollandſche Reſolutie, ter uitrusting van twaalf Oorlogſchepen naar de Kust van Guinéa, ter Generaliteit ingebragt en, aldaar, een overeenkomſtig beſluit genomen, doch men maakte, toen, nog geen 't minſte gewag der afzonderlyke verzending van DE RUITER naar Cabo Verde. De Heer JOHAN VAN REEDE, Heer van *Renswoude*, zat thans voor (*y*), en dewyl, van elders, blykt, dat hy, te meermaalen, met DE WITT verſchilde (*z*), is het, ligtelyk, te vatten, waarom men hem 't geheim niet toevertrouwde en, uit vreeze voor ketſen, begreepen zal hebben, hier omtrend, niets, geduurende deszelfs voorzitting, te moeten waagen. Maar toen, maandag daar aan volgende, den 11 van Oogstmaand, de eerſte ſtoel, naar ſtyle ter Generaliteit gebruiklyk, in handen van eenen nieuwen Preſident was overgegaan, die voor min kundig in zaaken wierdt gehouden (*a*), en toen de

(*x*) Zie myne Aanmerk. op WAGEN., alinier, *Bl.* 122. *r.* 7.
(*y*) Reſol. der Staaten Gener. 9 Aug. 1664.
(*z*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 109.
(*a*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 14. *pag.* 80 *et* 81. *MS.*

den; ſchoon hy, op last der Engelſche Regeering, kort daar op, ontſlagen wierdt (*h*).

Bl. 139. r. 3. v. o. „*Zy*" (*de Staaten*) „*hadden*, op 't aanhouden van den Koning van Frankryk, *de Vloot*, — *onder den Heere van* WASSENAAR, — wederom opgelegd." Die Koning, 't is waar, hadt, op den 21 van Slagtmaand deezes jaars, den Staaten doen waarſchouwen, dat de Engelſchen de onzen, ſtonden te bevegten, zo de laatſten door 't Kanaal wilden; zelfs hadt hy, tot voortkooming van dien en, zekerlyk mede, om zelve niet, daadlyk, te vallen in de verpligting van byſtand, doen aanraaden, de Nederlandſche Vloot, die, thans, onder WASSENAAR en dertig Zeilen ſterk was (*i*), onder een of ander voorwendzel, aan Land te houden (*k*); ook vertrok de Vloot van WASSENAAR ſedert niet, en DE WITT, uit dien raad des Konings eenig voordeel willende trekken voor den Staat, ſchreef, omtrend vier weeken daar na, aan VAN BEUNINGEN, „*het ware, myns oordeels, te wenſchen, dat nademaal, zyne Majeſteyt ons geraaden hebbende, de Vlote op te leggen*, ende ſulcks, alhier, gevolght weſende, *daer op by de Engelſche de ſtoutigheydt is genomen, om de rupture tegens deſen Staedt, zelfs binnen Europa, te beginnen, UEd: als nu, een advis ende raed van ſyne Majeſteyt konde uytlocken, om de Engelſchen wederom op 't alder efficacieuſte alle afbreuck te doen; om ſyne Majeſteyt alſoo, inſenſiblement, verder en verder te*

„*en-*

(*h*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D. bl.* 185. Brieven van DE WITT, 4 *D. bl.* 305.

(*i*) *Lettres* D'ESTRADES, *Tom.* 2. *pag.* 488.

(*k*) BRANDT, *l. c. pag.* 390.

„*engagéren (l).*" Maar, ondanks dit alles, was het in den grond, óm s'Konings raad alleen niet, (hoezeer de WITT den Franſchen Gezant hier van zogt te overtuigen (*m*)) dat de Vloot niet eêr Zee koos. Veel gewigtigere redenen beletteden zulks. niet te zeggen, dat de Lieutenant Admiraal VAN WASSENAAR, door eene zeer gevaarlyke ziekte, aan ſcheepsboord wierdt aangetast en, in 't laatſte van Slagtmaand, aan wal moest worden gebragt (*n*) was weêr en wind, eene geruime pooze, voor en na s'Konings waarſchouwing, zo zeer tegen, en het aanvoeren van leevensmiddelen en water zo ongenoegzaam (*o*), dat, hoe dikwerf men den last tot uitloopen herhaalde, (dien ik niet wel zie (*p*), waarom, by ſommigen, ſlegts voor een voorwendſel * wordt aangezien,) en, alles deedt, om den Kommandeur VAN CAMPEN; met tien groote Schepen en Fregatten, naar Guinéa (*q*) beſtemd; door s'Lands Vloot, voorby het Kanaal te doen geleiden, zulks onmooglyk wierdt, en s'Lands Schepen, zo op Schooneveld, als in de Wielinge en Goêreede, voor onze Kusten ſlegts konden blyven ryden, om de Engelſchen ten minſten in eenig ontzag te houden (*r*). Men dagt, egter, nog aan 't uitloopen der Vloote, tot dat men, in 't einde van Slagtmaand, uit

* *feints.*

En-

(*l*) Brieven van DE WITT, 2 *D. bl.* 5 en 6.
(*m*) D'ESTRADES, *l. c. p.* 434.
(*n*) Reſol. Staat. Gener. 25 Nov. 1664. *Voyez auſſi* D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *p.* 432. DE WITT, *l. c.* 4 *D. bl.* 410.
(*o*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D. bl.* 181, 182, 352, 358.
(*p*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D. bl.* 358. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *p.* 429. 440.
(*q*) WAGEN. alhier, *bl.* 124.
(*r*) Secr. Reſol. van Holl. 27 Sept. 4, 5, 6, 13, 15 Nov. 1664. *bl.* 428, 429, 442, 443 en 444. Reſol. Gener. 8 Nov. 1664. BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 330; 331.

Engeland, een berigt kreeg, geheel van het Franſche verſchillende, en houdende, onder anderen, dat de eerstgenoemde Natie, beezig zynde eene zeer aanzienlyke Vloot, onder den Hertoge van YORKE, gereed te maaken, daar toe veele Schepen uit Zee hadt getrokken, en dus, naar allen ſchyn, thans, haare magt niet groot genoeg zoude oordeelen, om aan s'Lands Scheepen den doortogt van Kanaal te verhinderen. Hier op (hoezeer, kort daar na, weder regt tegengeſtelde tyding inliep (*s*)), veranderde men de maatregelen eenigſints, in zo verre ten minſten, dat, daar men de noodzaaklykheid gevoelde en eerlang vastſtelde (*t*), om de Vloot, by 't winter ſaiſoen en ysgang, op te leggen, ten einde, in 't voorjaar, tydiglyk in Zee te kunnen worden gebragt, men nu, by Holland, beſloot, de zaaken, ter Generaliteit, daar heen te leiden, dat, wegens hunne Hoogmogendheden, „ in de uyterſte Secreteſſe", orde zou gegeven worden, om, in plaats van *tien* Oorlogſchepen onder van CAMPEN, ſlegts *twee*, onder de Kapiteinen MARTINUS DE CLERCQ en JOOST VERSCHUUR, tot geleide der Voorraad-ſchepen en die van de West-Indiſche Maatſchappy, agter Engeland om, naar Guineä en de vlag van de RUITER te zenden; op welke Schepen ook geplaatst zoude worden een gedeelte der Knegten, onder den Kommandeur HERTSBERGEN, die, anderſints, op het Smaldeel van VAN CAMPEN, zouden geplaatst geweest zyn (*u*). De zaak ging wel ter Generaliteit door, maar ook

(*s*) DE WITT's Brieven, 4 *D. bl.* 401.
(*t*) Secr. Reſol Holl. 27 Nov. 1664. *bl.* 448 en 449. ALTZEMA, 9 *D. bl.* 360, 361, 399 en BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 355.
(*u*) Secr. Reſol. van Holl. 24 Nov. 1664. *bl.* 448—448.

ook deeze Verzending vlotte niet. In 't begin, en ter helfte, van Wintermaand (*v*), wierdt weder op fpoed, en om de gezegde Schepen, met eerstkoomend maanlicht, kon 't zyn, te doen uitloopen, aangedrongen, maar ik vinde ze, nog den 27 dier maand, hier te Lande (*w*). Ondertusfchen zie ik, dat, op den 23 bevoorens, de Lieutenant-Admiraal van WASSENAAR (die my toefchynt, thans, weder van zyne ziekte te zyn bekoomen geweest en, nu, tusfchen *Goerée* en de *Kwak* lag) door hun Hoogmogendheden gelast wierdt, om „ aanziens briefs" met s'Lands Vloot, terftond Zee te kiezen, zonder, om eenige oorzaaken hoegenaamd, den toen maaligen goeden wind te verzuimen; zynde ook 't Kollegie ter Admiraliteit van Rotterdam verzogt, eenigen uit den hunnen naar den Vloot te zenden, om dezelve, met allen vlyt „ uyt te „ *preffen* (*x*)." De tyding, eenige dagen bevoorens ingeloopen, dat de Engelfchen, thans, zeer veele Nederlandfche Schepen aanhaalden en opbragten (*y*), agte ik de naafte oorzaak van dien last geweest te zyn; welker uitvoering, egter, federt, opgefchort wierdt.

Ik leeze by D'ESTRADES, dat TROMP, op den tweeden van Wintermaand deezes jaars, uit de Goerée, met agtien Schepen, geloopen was, van welken 'er tien naar Guineä, vier naar de Oost-Indiën en vier naar Smirna, beftemd waren (*z*); ook zegt die Ge-

(*v*) Secr. Refol. 4 Dec. 1664. *bl.* 454. en der Staaten Gener. 14 Dec 1664

(*w*) Secr. Refol. der Staaten Gener. 27 Dec. 1664. Vergel. BRANDT, *l. c. bl.* 356 en 357.

(*x*) AITZEMA, 11 *D. bl* 361 en 362.

(*y*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D bl.* 399 en 400.

(*z*) D'ESTRADES, *Tom.* 2. *p.* 440.

Gezant, dat TROMP, op den 18 daar aan volgende, met zyn Smaldeel, weêr binnen Texel was ingevallen, na dat hy de Oost-Indiſche Schepen, agter
* escorte. Schotland om, tot op zekere hoogte begeleid* hadt (*a*). Ik ben huiv'rig, om het te ſchryven van iemand, die zo veel gelegenheid hadt om dit ſoort van zaaken te weeten, tegen te ſpreeken, maar my heugt niet, elders, nopens dit uitloopen, iets onder 't oog gekreegen te hebben; ook ſpreekt hy, op de laatst aangehaalde plaats, niet van Schepen naar Guinéa.

Terwyl men zig dus wapende tegen Engeland, hadt Frankryk 't geen onze Vriendinne ſcheen, den Heere van *Tracy* naar *Cayenne*, gelegen aan de wilde Kust van America, met eenige Schepen van oorloge, afgezonden, die deeze landſtreek, ſpoediglyk, vermeeſterde en de ongelukkige Ingezetenen verjaagde. Men ontveinsde; hier te lande, dit geweld, om dat men met de Kroon niet overhoop wilde geraaken. De Franſchen hadden naar dit Eiland; 't geen, voornaamlyk, Suiker, Tabak en Katoen opleverde; in Herfstmaand van den jaare 1652, twee Schepen gezonden, onder den Heere *De Boisville*, die 'er eenige zyner Landsgenooten vondt, welken 'er, omtrend zes maanden bevoorens, zig hadden nedergezet. Zy eigenden zig dan deezen grond toe. Maar de Nederlandſche Oost-Indiſche Maatſchappy toonde, ſedert, aan, dat een Amſterdamsch Koopman, JAN KLAASSEN LANGENDYK gezegd, ten jaare 1655, derwaarts, met een, door hem zelf gewapend, Schip, voerende dertig of veertig mannen, geſteevend en, in 't volgend jaar, aangekoomen zynde, 'er geen een' en-

(*a*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 2. *p.* 463.

enkelden Christen meêr gevonden, en dus van 't Eiland, als van eene verlaatene plaats, weder bezit genomen hadt; tot dat hy, niet genoeg bemiddeld zynde, om de onkosten, welken, tot het in bloei brengen eener Volkplanting, 't bebouwen der gronden, 't maaken van Suikermolens en wat diets meer is, vereischt wierden, te kunnen goedmaaken, zyn regt aan de Maatschappy hadt afgestaan, in den jaare 1659. Deeze hadt 'er, sedert, een' Jood, *Nasfis* genaamd, als Gouverneur op geplaatst en, van tyd tot tyd, eenige menschen derwaarts gezonden, die 'er een Steedeken bouwden; tot dat *Tracy* hen, ten jaare 1664, in hunne vreedzaame bezitting stoorde (*b*) en, weder, van daar verdreef.

Omtrend deezen zelfden tyd, gebeurde 'er iets in Holland, 't geen, uit zynen aart slegts tot weinigen betreklyk en een onderwerp van regterlyke straf zynde, in 't kort, egter, tot openbaare daadlykheden uitborst, in welken meêr dan één Gewest betrokken was, doch die, gelukkiglyk, een spoedig einde namen. 't Geval kwam, hoofdzaaklyk, hier op neder.

Johan Diederik van Mortaigne, een Zweed van geboorte, hadt zig niet ontzien, om, des avonds van den 17 van Lentemaand deezes jaars 1664, zekere *Catharine van Orliens*, minderjaarige Jongvrouwe van aanzien, goede zeden en groote middelen, uit de huizinge in s'Haage, alwaar zy zig bevondt, met list en geweld, te schaaken en, over straat, te doen sleuren op een Rytuig, met 't welke hy, van gewapende manschap verzeld, in den donkeren nagt, haar naar Kuilenburg vervoerde, ag-

(*b*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 14. *p.* 89 *Vso.* et 90.

agtende zig, aldaar, in veiligheid te zullen bevinden. Naauwlyks vernamen de Bloedverwanten der Jongvrouwe deeze ſchenddaad, of zy vervoegden zig aan 't Hof van Holland, om Letteren van voorſchryving aan alle Volkeren *. 't Hof bragt de zaak, terſtond, by de Staaten van 't Gewest, die niet alleen de verzogte letteren verleenden en zorge droegen, dat dezelven ook ter Generaliteit wierden ingewilligd, maar, tevens; zo als ook de algemeene Staaten deeden; eenen brief afzonden aan HENRIK WOLRAD, Graave van Waldek en Kuilemburg, houdende voordragt der affchuuwlykheid van het geval, en verzoek, hy wilde de ongelukkige Jongvrouwe uit handen van haaren Roover of Roovers redden, in vryheid ſtellen, en *Mortaigne*; om in den Haage geſtraft te worden; overleeveren in handen van *Commisſariſſen* van den Hove, die zig, ten dien einde, naar zyne Stad zouden begeeven, en die men, tot meerdere zekerheid, behalven de bedienden der Juſtitie, twaalf wel gewapende Soldaaten toegevoegd hadt (*c*). Twee dagen daar aan, liep, ter algemeene Staatsvergadering, een onvoldoend antwoord in van den Graave, 't welk, door Holland, overgenomen, gelegenheid gaf, dat hunne Edele Grootmogendheden hem ernſtiger aanſchreeven; onder anderen verklaarende, hoe zy, met de grootſte verwondering, verſtonden, dat, ondanks hun verzoek, *Mortaigne* niet eens verzekerd, laat ſtaan overgeleverd was geworden; dat, ondertuſſchen, 't geweld, ook onderwege, jegens de Jongvrouwe gepleegd, hun, hoe langer hoe meêr, gebleeken zyn-

* *Aan ad omnes populos.*

(*c*) Ref. Holl. 19, 20 en 30 Maart 1664. bl. 17—19, 23, 43 en 46.

zynde, zy niet alleen op hem begeerden de gezegde Jongvrouwe; zelfs al mogt zy, thans, door gedwongen aanraading, als anderſints, verklaard hebben, (zo als, inderdaad, gebeurd was) niet tegen haaren wil vervoerd te zyn; willig of onwillig, over te geeven, maar, ook, in 't byzonder en daadlyk, den Roover in handen van Kommisſariſen te ſtellen; met bedreiging, dat de Staaten, by verder gebreke van dien, zig hoogst gevoelig zouden toonen, en zulk eene, hun aangedaane, kleinagting en ſtremming der openbaare veiligheid geenſints dulden (*d*). Toen men, hier op, door Kommisſariſen, onderrigt wierdt, dat de Graaf, zig met de verklaaring der Jongvrouwe meenende te kunnen dekken, onverminderd alle aanmaaning, onverzaetlyk bleef dat ook *Mortaigne* zig, met deszelfs kennis, binnen zeker huis in Kuilemburg hadt verborgen en, ligtelyk, uit die plaats zou ontvlugten, of reeds ontvlugt was (*e*), begreep men, in Holland, met goedkeuring der meerderheid van de algemeene Staaten, tot ſterkere middelen toevlugt te moeten neemen. Men gelaſte dan aan Gekommitteerde Raaden, ten ſpoedigſte, drie of vier Kompagnien paerden en zes honderd Voetknegten, onder den Lieutenant-Kollonel VAN STEELAND; Zwager van wylen den Heere van *Sommelsdyk*; en den Major VAN ZANTEN, af te vaardigen naar Kuilemburg, ter beſluiting dier Stede en bezetting der toegangen van dien; aan welken laſt promptelyk voldaan wierdt: terwyl ook, ten zel-

(*d*) Reſol. van Holl. 28 Maart 1664. *bl.* 25 en 26.
(*e*) Reſol. van Holl. 25 Maart 1664. *bl.* 29—31. en VOET VAN OUDHEUSDEN, Beſchryv. van Culemborg. 1 *D. bl.* 302 en 303.

zelven einde, twee gewapende Jagten, op de Rivier de Lek wierden geplaatst, en den Graave, op nieuw, aangeſchreeven; hy hadde *Mortaigne* over te leveren, of, anderſints, te wagten, dat hunne Edele Grootmogendheden „ niet zouden ruſten, voor en aleer zy, aan „ s'Graaven perſoon, Stad en Graafſchap Kulen„ burg, een *éſclatant* exempel zouden ſtellen „ van hunne regtvaardige *indignatie*, met ſtraffing „ van den *Delinquant* of *Complices*, ter eeuwiger „ memorie." Buiten dien, wierdt, niet ſlegts aan alle Hoofdofficieren en zelfs aan de Ingezetenen, in de Steden en ten platten Lande, bevolen, op *Mortaigne* te paſſen en hem over te leeveren, maar ook den Heere van LANGERAK, die zig, te diep, in 't belang van Mortaigne gewikkeld hadt, uit Kuilenburg, naar de Kaſtelenye in s'Haage overbragt en, eerlang, met het verlies der Kompagnie paarden, hem, voorheen, op voordragt van Koning KAREL II, geſchonken, geſtraft (*f*). Dit alles, egter, belettede niet, dat *Mortaigne*, eerlang en, zo men meent, in het kleed van eene Melkſter, met eene melkkan op den rug, naar Breemen ontkwam, alwaar de Regeering hem gevat en, aan deezen Staat, geoorloofd hebbende hem te doen afhaalen, hy de behendigheid hadt, om uit de handen van den Krygsofficier, die, ten dien einde, was overgezonden, te ontkoomen; waar over dees, namaals, geſtraft wierdt (*g*).

De vlugt uit Kuilemburg hadt, midlerwyl, zoveel ongenoegen by de Staaten van Holland, tegen de Graa-

(*f*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 12. en Reſol. van Holl. 29 Mey 1660. *bl.* 49. 26 Maart 1664. *bl.* 34, 35, 36 en 43.

(*g*) VOET VAN OUDHEUSDEN, *l. c. bl.* 303. Reſol. Holl. 7 Mey 1664. *bl.* 14 en 15.

Graave, verwekt, dat zy vastſtelden, tot herſtel van den geleeden hoon, en voorziening voor het toekoomende, hunne bedreiging te doen werkſtellig maaken. Zy gelastede den Kolonel VAN STEELAND, de Poorten der Stad te doen af hangen, de Valbruggen te doen vastmaaken of, in plaatſe van dien, ſteenen Bruggen of Dammen door de Gragten te leiden, en twee openingen in de Wallen of Muuren te maaken, om daar door, ten allen tyde, onverhinderd in de Stad te kunnen komen; ook eischte zy, dat de Graaf zig, ſchriftelyk, verbonde, om, van nu voortaan, geen vrygeleide meêr te geeven aan eenige Hoofdmisdadigers, Beraaden bankbreekers en diergelyken, uit de Vereenigde Nederlanden in Kuilenburg gevlugt, of, by vervolg van tyd, te vlugten, maar dat hy dezelven, in tegendeel, op de eerste aanmaaninge der Staaten van derzelve Landen, Hoven van Juſtitie, of Magiſtraaten der Steden van dien, zou hebben over te geeven; dat hy ook den Drost en Stadhouder van zyn Graafſchap; als aan het tegenwoordig geval zeer ſchuldig; van deszelfs bediening en inwooning aldaar, voor altyd, zou hebben te ontzetten: ter bevordering van welk een en ander, VAN STEELAND, met de manſchap, waar mede hy, thans, de Stad beſlooten hieldt, binnen dezelve zou hebben in te rukken, en zig, tot nader bevel, op te houden (*h*). De algemeene Staaten bevestigden deezen last (*i*). STEELAND trok toen, met der daad, binnen, en de zaaken ſtonden, verder, tot de beraamde uitterſten te koomen, indien niet de Staaten van Gelderland; ag-

(*h*) Reſol. Holl. 2 April 1664. *bl.* 50—52.
(*i*) Reſol. Staat. Gener. 12 April 1664.

agtende, dat het Graafſchap van Kuilenburg een Leen was hunner Provintie; eerst, aan Holland verzogt hadden, om, in deeze „ zagter „ en langmoediger te werk te gaan", en, daar op, ter Generaliteit hadden voorgedraagen, om eenige Afgevaardigden, uit het midden van de algemeene Staaten en die van Gelderland, naar 't Graafſchap te zenden, om de geſchillen, in der minne of, des noods, by regtelyk onderzoek, af te doen, zonder iets feitelyks, tegen de hoogheid van hun Gewest, te onderneemen (*k*). 't Is waar, Holland floeg dit alles af, erkende de leenroerigheid aan Gelderland niet, meende te meêr bevoegd te zyn om den Graave te ſtraffen; wyl dees, ten opzigte van veele goederen, hunne Leenman was; en drong haare gedagten, by de Bondgenooten, ten ſterkſte aan (*l*). Maar, daar dit een en ander oorzaak hadt gegeven tot marren in de uitvoering van het Beſluit, en de algemeene Staaten begreepen, dat alles diende gedaan te worden, zonder verkorting van 't regt, 't geen Gelderland op het Graafſchap dagt te hebben (*m*), kwam, midlerwyl, GEORGE FREDRIK, mede Graaf van Waldek, Oom van den regeerenden Graave, en, voorheen, deszelfs Voogd en Beſtuurder van Kuilenburg, ter gunste zynes Neeve, tusſchen beiden. Hy verzogt den Hollandſchen Staaten, dat het gebeurde „ niet ten zwaarſte mogt worden opgenomen (*n*)," en bewoog HENRIK WOLRAD, tot het ſchryven van eenen beleefde brief aan dezelven, dienende ten geleide van

(*k*) Reſol. van Holl. 30 Maart en 5 April 1664. *bl.* 44 en 84.
(*l*) Reſol. van Holl. 2 en 5 April 1664. *bl.* 51, 56 en 84.
(*m*) Reſol. der Staaten Gener. 17 April 1664.
(*n*) Reſol. van Holl. 2 Mey 1664. *bl.* 6.

van twee Akten, by welker ééne hy, daadlyk, en geheel overeenkomſtig met den ſtraks vermelden eisch van hunne Edele Grootmogendheden, afſtand deedt van het regt van vrygeleide binnen zyn Graaffchap, terwyl hy, by de andere, overgaf, om, by uitwyzinge en vonnisſe van één der Hoven van Juſtitie in de Nederlanden, op naam van Schepenen van Kuilemburg, alle zodanigen zyner „ Bedienden „ en Onderdaanen," als *Mortaigne* en deszelfs zaake hadden begunſtigd, geregtelyk te doen vervolgen en ſtraffen; zoekende, eindelyk, dat de Staaten hier mede genoegen neemen wilden, zyn Graaffchap van het binnengetrokken Krygsvolk ontleedigen en, voortaan, geene onmin, ter zaake voornoemd, tegen hem doen overblyven. Hunne Edele Grootmogendheden „ in „ agting neemende de ſchade en ongemakken, „ door 't voorſchreve Krygsvolk, in de gemelde „ Graeffchap, — geleden, mitsgaders ook de „ publycque demonſtratie, door den Lieutenant- „ Collonel STEELANDT, by ordre van haer „ Hoogh. Mog., in de voorn: Stadt geſchiedt, „ door 't openhouden van de Poorten ende ne- „ derlaten van de Brugghen, by nachte eñ by „ dage, en het geene meerder daer omtrend is," namen, daar mede, en met de bovengemelde Akten, genoegen en voldoening ook bewilligden zy, ter Generaliteit, in het terug roepen der Troepen (*o*); 't geen 'er op volgde, na dat mede de algemeene Staaten, afzonderlyk, zig over

(*o*) Reſol. van Holl. 8 en 16 Mey 1664. *bl.* 21—23, 49 en 50. Zie ook BROUWER, *de jure Connubiorum*; *Lib.* 14. *Cap.* 2. *p.* 584—590; alwaar deeze zaak breeder, ſchoon met verzwyging der naamen, van de, ten dien tyde, nog leevende perſoonen, wordt opgegeeven.

over het laatſte gedrag van den Kuilenburgſchen Graave, voldaan hadden verklaard (*p*). HENRIK WOLRAD, hier op, naar Stiermark vertrekkende, overleedt weinige weeken naar dien tyd en, zo ſommigen vermoeden, uit hartzeer, overde wyze, waar op deeze zaak voor hem geeindigd was (*q*). GEORGE FREDRIK volgde hem op in 't Graafſchap. Wy zullen deezen, die, ten jaare 1682, tot den Vorſten ſtand wierdt verheeven (*r*), in vervolg van tyd, als Gezant van Brandenburg, en daar na, als Veldmaarſchalk van den Staat leeren kennen.

Bl. 145. r. 8. „ *De Engelſche Vloot ſterk*, omtrend honderd Schepen *van oorloge*." Een Schryver van dien Landaart begroot ze op honderd veertien ſchepen, behalven de Branders en Kotters (*s*). Wy hadden honderd drie of vier Schepen (*t*).

Bl. 145. r. 16. „ *Men wil, dat de onzen — zig van dat voordeel*" (*van den wind*) „ niet *bediend hebben*." De Vice Admiraal TROMP ſchreef aan hunne Hoogmogendheden, dat men, door ſtilte, by de Engelſchen niet hadt kunnen koomen, en dat die ſtilte, op den elfden en twaalfden, voortduurde; doch TJERK HIDDES DE VRIES getuigde anders (*u*).

Bl. 145. r. 11. „ *Op den* dertienden *van Zomermaand, raakten de Vlooten aan elkander*." Te regt heeft WAGENAAR die dagteekening

(*p*) Reſol. Staaten Gener. 3 Octob. 1664. VOET VAN OUTHEUSD., *l. c. bl.* 304.
(*q*) VOET v. OUDHEUSD. *l. c. bl.* 304, 305, 315.
(*r*) Reſol. der Staaten Gener. 8, 10, 17 Mey 1664.
(*s*) HUME, 7 *D. bl.* 542.
(*t*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p.* 115. *Vſo. MS.* AITZEMA, 11 *D.* 45 *B. bl.* 912.
(*u*) AITZEMA, *l. c.* 11 *D.* 45 *B. bl.* 916.

ning, welke, door de Reſolutien van Staat, beveſtigd wordt (*y*); 't geen ik aanmerke, om dat ſommigen hier in warren, en den 11 (*w*), 14 (*x*) of eenen anderen dag, opgeven. Hunne Edele Grootmogendheden kreegen, nog ten zelven dage, berigt, dat men, ſints drie uuren in den morgenſtond, hadt hooren ſchieten.

Bl. 145. r. 2. v. o. „*De Lieutenant Admiraal Generaal, Heer* VAN WASSENAAR, ſprong, — met zyn Schip, — in de lucht." Omtrend twee weeken voor den Slag, en toen van de Elve koomende, gelukte het hem, een Engelsch Koningſchip van vierendertig ſtukken kanon, en negen Koopvaardyſchepen, te bemagtigen; maar, nadien hy hier van, alleenlyk aan den Kommisſaris KROON te Texel, en geenſints aan den Staat, berigt hadt afgezonden, wierdt hem dit, op voorſtel van Holland, by brieve van hunne Hoogmogendheden, onder 't oog gebragt, en, teffens, aangeſchreeven, dat men, beſpeurd hebbende, hoe s'lands Vloot, ſints eenige dagen, zig ſlegts weinige mylen van den Texelſchen Wal hadt onthouden, wel niet twyfelde, of hy zou zig nu reeds naar de Engelſche Kust, volgens zynen laſt, begeeven hebben, doch dat men, egter, zo zulks, buiten vermoeden, nog niet mogt gebeurd zyn, hem beval geen oogenblik in gebreke te blyven, om, zonder naar meerdere ſchepen te wagten, de Engelſche Vloot op te zoeken en aan te grypen (*y*). Men zegt, dat de

(*v*) Reſol. Holl. 13, 14, 16 Juny 1664. *Bl.* 41, 42, 44, 45 en 51.
(*w*) Dus vinde ik in myn Handſchrift van WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 116. DE GUICHE *Mémoir. p* 65 *et* 66.
(*x*) BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 382.
(*y*) Reſol. van Holl. 4 Juny 1664. *bl.* 13 en 14, en AITZEMA, *ad D.* 47 *B. bl.* 914 en 915.

de Heer van WASSENAAR; die, volgens ſommigen, veele onvrienden in Holland hadt, om dat hy met de begrippen der jegenswoordige Regeering niet volkoomen ſtemde (z); door deezen last getroffen, en denzelven, als een mistrouwen op zynen moed, beſchouwende, wanhoopiglyk beſloot, met den Vyand, het koste wat het wilde, te ſlaan (a). Hoe het zy, de Lieutenant-Admiraal Generaal, na zyne meeste kostbaarheden van boord te hebben gezonden, vogt, van 't begin van den ſtryd, tot zynen dood toe, met de onverſchrokkenſte dapperheid, en was reeds, hoezeer van veelen zyner ſchepen verlaaten, op het punt, om den Hertoge van YORKE; met noodlottig vooruitzigt voor deezen laatſten; aan boord te klampen, toen die Prins, door andere, tusſchen beide koomende, Schepen, wierdt gered, en onze Vlootvoogd, ſtraks daar na, en daar zyn doornageld Schip nu dreigde te zinken, met het zelve, eensklaps, in de lugt vloog (b). Men heeft, als onze WAGEN:, uit DE GUICHE, wel aanteekent, de waare oorzaak van dit ongeval nimmer, volkoomenlyk, geweeten. 't Is waar, drie of vier Matroozen, die deezen rampſpoed ontkwamen, hebben, ſedert, wel getuigd, dat het vuur, door onvoorzigtigheid van hun, die 't grof geſchut bedienden, aan 't kruid der kardoeſen gevat hadt; maar men heeft, niet zonder reden, aangemerkt, hoe weinig ſtaat

(z) DE GUICHE, *Mémoires*, *Liv.* 1. *p.* 65; die 'er byvoegt, dat de Staaten den Heere VAN WASSENAAR hadden doen zien, dat hy, niet anders willende handelen, 't gebied der Vloote maar aan den Lieutenant Admiraal KOATENAAR hadt over te laaten. Dan, hier van, is my niets voorgekoomen. Zie ook AITZEMA, *l. c.* 11 *D.* 45 *B. bl.* 918.

(a) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 114 *Vſb.* 115 en 117 *Vſb.* MS.

(b) DE GUICHE, *l. c. p.* 67. AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 918.

ſtaat 'er op ſoortgelyke getuigenisſen en nopens zaaken, op zulk een verward oogenblik, voorgevallen, te maaken zy (*c*). De Luitenant-Admiraal JAN EVERTSEN ſchreef, den volgenden dag, aan de algemeene Staaten, dat de Heer VAN WASSENAAR, „ *goelyck* omtrend twee uyren des „ naermiddachs, op zyne zyde, in de lucht „ was geſprongen;" alwaar *goelyck*, mynes inziens, niets anders beteekent, dan *ruim*, *ryklyk*, en dus den tyd, niet de wyze van 't ongeluk, aanduidt (*d*). TROMP meldde, dat hy was „ opgeſprongen *van eygen kruyt.*" Maar ook dit kruit kon, door een' *vyandlyken* kogel, in brand zyn geraakt (*e*).

Bl. 146. r. 14. „ *De Lieutenant Admiraal* JAN EVERTSEN — liep de Maaze in —; *wierdt*, *in den* Briele, door 't graauw, in 't water *geſmeeten*, — *door eenen Franſchen Kapitein*, LA SALLE, gered." EVERTSEN was aan WASSENAAR en KORTENAAR, in 't gebied der Vloote, opgevolgd. Dat hy naar den mond der Maaze liep, was overeenkomſtig den last der Staaten, om, in geval van nederlaage, zig aldaar te vergaderen; 't welk, door 't vlugten van veele Kapiteinen naar Texel, 't Vlie en de Wielingen, verhinderd wordende, hem, op den 15, in den Briele, deedt aan land ſtappen. De Heer VAN WASSENAAR hadt, in die Stad, veele Matroozen geworven, die, ongelukkiglyk, met hem omkwamen, en 't waren de Nabeſtaanden van deeze menſchen, die EVERTSEN mishandelden. Zo geweldig was

(*c*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 116. MS. Zie ook AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 918.

(*d*) AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 915. zo ſchreef DE RUITER, elders, aan de Staaten, „ 't was *goelyk* middag, toen wy aan „ gevegt geraekten." Zie *Leven van* Tromp. *bl.* 312.

(*e*) AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 917.

was de opſtand, dat de Heer VAN BEAUMOND, bevel voerende in den Briele, de bezetting moest doen in de wapénen koomen; waar door de Lieutenant-Admiraal, die zig, midlerwyl, aan de ſteven van eenen, naast hem liggenden, Smak, (misſchien van *La Salle*) hadt vastgehouden, uit het water gered en, zo 't my ſchynt, eerst op dat 't Schip en, ſedert, ter naaster huiſinge of herberge gebragt wierdt (*f*).

Bl. 146. r. 6. v. o. „*Omtrend* zestig Schepen *waren naar* Texel *geweeken.*" Zy kwamen aldaar, onder geleide van den Vice-Admiraal TROMP; die dus, tegen den last der Staaten, in een verkeerd Zeegat inviel, alwaar hy, buiten dien, uit hoofde der ebbe, niet terſtond kunnende inloopen, de Schepen, eenige uuren lang, aan de vervolging van den Vyand deedt blootgeſteld blyven. Maar handelde dan TROMP, alhier, zonder goed inzigt, en kende hy 't getyde voor Texel niet? Geene deezer twee zaaken kan ik van zulk eenen kloeken Zeeman, en die, ook in dit gevegt, meêr dan eens, door den Vyand hadt zoeken heen te ſlaan, vermoeden. DE GUICHE (*g*) (een Schryver die, voor 't overige, zo als veele Schryvers van dien tyd, te meermaalen, zyne partydigheid verraadt, en met voorzigtigheid moet geleezen worden), DE GUICHE, herzeg ik, verhaalt, dat TROMP naar Texel geloopen was, om dat de meeste Schepen verbaast derwaarts vlugteden, en hy dezelve wilden dekken, tegen 't inſtorten van den Vyand, die hy, ondertusſchen, van agteren, met kanon, afhieldt

(*f*) Reſol. Holl. 16 Juny 1664. *bl.* 50. WICQUEFORT, *l. c. p.* m. 117 *et* 117. MS. AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 921. DE GUICHE, *Mémoir. Liv.* 1. *pag.* 72 *et* 73.

(*g*) *Mémoir. Liv.* 1. *pag.* 69. HUME, *l. c.* 7 *D. bl.* 541.

hieldt (*h*); en dit verhaal houde ik, tot nog toe, voor 't waarſchynlykſte. 't Inzigt dan van TROMP was goed en de uitkomst gelukkig; hoezeer zyn, eigendunklyk, vertrekken, uit de Vloot, naar den Haage, ('t geen 'er op volgde,) tegen den wil der Afgevaardigden van hun Hoogmogendheden op Texel, zal men rond ſpreeken, te klaar zyne minagting voor de laatſten aan den dag lag en, door eene groote losbandigheid der Matroozen, gevolgd wierdt (*i*).

Bl. 146. r. 2. v. o. „ Drie Schepen" (*door de Engelſchen*) „ verbrand." Een Nederlandsch Schip, *Maarſeveen* genaamd, gevoerd by Kapitein *De Reus*, en door de Oostindiſche Maatſchappy den Lande bygezet, zegt men, dat, by 't vlugten van de Vloot, geheel alleen, een fel en langduurig gevegt uithieldt, tegen drie of vierëntwintig vyandlyke Schepen. Toen het, tot zinkens toe doorſchooten was, wierdt het eindelyk, door een hunner Branders, aan de vlam opgeofferd (*k*).

Bl. 147. r. 10. „ JOAN BANKERT." Van dien naam hadt men, al vroeg zeeluiden in 's Lands dienst (*l*). Hy wordt onderſcheiden van den *Schout by Nagt*, ſedert *Lieutenant-Admiraal*, BANKERT (*m*). Wy verlooren, omtrend, twee duizend man in deezen ſlag, en ruim dat zelve getal viel, buiten dien, in 's Vyands handen (*n*).

Bl. 147. r. . „ *Men heeft — geſchreeven, — dat de Hertog van* YORK — beſlooten hadt, den ſtryd niet te hervatten." De Hertog zelve heeft,

(*h*) AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 915.
(*i*) DE GUICHE, *l. c. p.* 71. WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 116 *et* 116. *Vſo.*
(*k*) AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 920.
(*l*) Zie deeze Aanmerk. II. *St. bl.* 43. op WAG: II. *D. bl.* 69. *r.* 17.
(*m*) AITZEMA, *l. c. bl.* 925, 930, 976. BRAND, *bl.* 401, 538.
(*n*) WICQUEF., *l. c. p.* 117. *Vſo.* AITZEMA, *l. c.* 45 *B. bl.* 771.

heeft, ſedert, gemeld, dat hy zig, na den ſlag, eene pooze ter rust begeevende, bevolen hadt de Hollanderen te vervolgen, en zig te doen wekken, wanneer men, na genoeg om ze te kunnen bevegten, by den anderen zou gekoomen zyn; dat, ondertusſchen, geduurende dien ſlaap, een Edelman der Bedkamer, BROUNKER genaamd, den Ridder *John Harman* (die, als Kapitein, op s'Vorsten Schip geboodt) gelast hadt zeil te minderen, zeggende, hier toe order van zynen Meester te hebben; dat de Ridder hier aan, ſchoon niet zonder tegenzin, hadt gehoorzaamd, en dat de Hertog, eindelyk, ontwaakende en op 't dek koomende, tot zyne verwondering en ſmert, hadt gezien, dat de onzen te ver af waren, om hen in ruime Zee aan te tasten, terwyl men geene Branders genoeg over hadt, om hen aan den Wal te beſtooken (*o*).

Bl. 148. r. 19. „ *De Engelſchen* bleeven zee houden." Zy bleeven, eenige dagen, in 't gezigt van den Texelſchen Wal, en de Hoofden, maar keerden, eerlang, naar London; daar zy, egter, kort bleeven, te meêr, wyl die Stad geweldiglyk door de Pest wierdt aangetast (*p*).

Bl. 151. r. 13. „ *De Raadpenſionaris* begaf zig naar Texel, *om de uitrusting te bevorderen.*" Behalven hem, hadden de algemeene Staaten, met 't begin van deezen oorlog, naar de voornaamſte Zeegaten; als de *Maaze*, *Goerée*, *Texel*, *Wieringen* enz:; eenige Afgevaardigden, uit hun midden, afgezonden, om order te ſtellen op alles, 't geen, ter bevordering der Vloote, kon dienſtig geoordeeld worden (*q*). Bl.

(*o*) HUME, *l. c.* 7 *D. bl.* 543 en 544. *Vegez auſſi* DE GUICHE, *l. c. pag.* 70 *et* 71.

(*p*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15, *p.* m. 118. MS.

(*q*) Reſol. van Holl. 5 Juny 1665. *bl.* 70, 71, en 18.

Bl. 152. r. 3. v. o. „ Of, *en* op welk eene wyze, D'ESTRADES *aan s'Konings last voldaan hebbe*, vinde ik nergens gemeld." In het, onuitgegeven, gedeelte van WICQUEFORT's *Hiſtorie der Nederlanden*; 't geen onzen kundigen Schryver niet onder 't oog is gekoomen en van 't welk ik, onderdaags, een zeer naauwkeurig Affchrift ben magtig geworden; leeze ik alleenlyk, dat die Gezant „ rond ging, by alle „ de Afgevaardigden der Hollandſche Steden, „ in den Haage, en hun aanzeide, dat de Koning „ zyn Meeſter zig aan het Traktaat van Parys, „ met de tegenwoordige Regeering gemaakt, „ niet zoude houden, indien men de geſteldheid „ derzelve Regeering, in haar voornaamſte deel, „ wilde veranderen, door eenen Stadhouder „ en Kapitein Generaal te kiezen (*r*)."

Bl. 153. r. 5. v. o. „ *Tot* maatiging van zyn (TROMPS) gezag, *werdt goedgevonden drie* Gevolmagtigden *der algemeene Staaten af te vaardigen op s'Lands Vloote.*" Dit was, egter, geene nieuwigheid. Wy hebben, by vroegere Zeevoogden, iets diergelyks ontmoet (*s*). Deeze Gevolmagtigden bleeven aan boord, ſchoon DE RUITER, ſedert, 't bevel van de Vloote kreeg. Doch nu wierden twee kundige luiden, dien Gevolmagtigden, tot afzonderlyke Zeeraaden, toegevoegd; zynde JAN KORNELISZOON VREK, Burgemeester van Monnikendam, en SIMON WILLEMSZOON, Koopmante Middelburg (*t*).

Bl. 154. r. 10. v. o. „ TROMP — bleef *in s'Lands dienst.*" Eéne der voornaame redenen, die

(*r*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 126 *MS.*
(*s*) Zie myne Aanmerk. IX. *Stuk. bl.* 55 (*x*).
(*t*) Reſol. van Holl. 24 July 1665. *bl.* 33 en 36; ook 10 Dec. 1665. *bl.* 36. BRAND, Leven van de Ruiter. *bl.* 398 en 399.

die hem hier toe bewoogen, kan geweest zyn, het Beſluit der algemeene Staaten, om hem, onmidlyk, weder in 't opperbevel der Vloote te ſtellen, indien DE RUITER kwam te ſneuvelen; als mede ('t geen ik, zo even gezegd heb,) dat DE RUITER, nu, zo wel als TROMP te vooren, aan 't opperbevel der Afgevaardigden van Staate, op de Vloot, onderworpen (*u*) wierdt.

Bl. 155. r. 6. „ *De Vloot beſtondt uit drie-en-negentig* Fregatten." Ik zeide liever „ Schepen of Fregatten," zo als ook de Hiſtorieſchryver BRAND, zig uitdrukt. Het is zeker, dat 'er verſcheiden Schepen van niet ſlegts veertig, maar in de vyftig, in de zestig en zeventig ſtukken, onder geteld wierden. Dit alles was, binnen den tyd van agt weeken, weder by een verzaameld (*v*), en nieuwe en beter order, zo op de algemeene Krygstugt als andere noodige zaaken, geſteld. In 't algemeen, voorzag men zig van zwaarder Geſchut en, daar men onderrigt was geworden, hoe, in den laatſten ſlag, eenige Schepen, by gebrek van gevulde Kardoeſen, verſcheiden maalen van den Vyand hadden moeten afhouden, tot dat zy dezelven weder gevuld hadden; 't geen veele warring, nadeel en voorwendzel tot vlugten, aan ſommigen, hadt gegeven; beſchikte men nu, tot voorkooming van dit kwaad, meerder Kardoeskisten op de Schepen, alwaar men ook, om de zieken en gekwetſten; onder welke laatſten veelen waren dood gebloeid; meêr behulpzaam te zyn, het getal der Heelmeesteren vergrootte (*w*).

Bui-

(*u*) Reſol. der Staaten Gener. 11 Aug. 1665; ook by BRAND, Leven van de Ruiter. *bl.* 394.

(*v*) BRAND, *l. c. bl.* 404.

(*w*) Reſol. van Holl. 8 July 1665. *bl.* 92 en 93.

Buiten deeze vloot, hieldt men nog eenige Schepen aan land, mitsgaders twaalf honderd Zee-Soldaaten, die, eerst, uit verſcheidene Regimenten aangeworven, daar na, tot een afzonderlyk ligchaam gebragt, nu, in den Briele en „ in 't Fort aan 't Nieuwe Diep," ten getale van twaalf honderd man, by de hand bleeven, om, ter eerſter aanmaaning, naar de Vloot te kunnen worden gezonden (*x*). Ook liet men eenige Afgevaardigden van hunne Hoogmogendheden, aanhoudend, in de Zeegaten; van waar zy den yver der Admiraliteiten, ter aanbouwing en uitrusting van Schepen, ſomtyds op eene zeer ernſtige wyze, met medewerking van 's Lands Staaten, aanſpoorden. De uitrusting der Schepen was, ondertusſchen, in deezen Oorlog, aan die Kollegiën alleen toevertrouwd geworden; immers ik zie niet, dat men, thans, van byzondere Bewindsluiden (*y*) gebruik maakte, maar wel, dat de Oost-Indiſche Maatſchappy den Lande hadt bygeſtaan met twintig Schepen, waar voor haar Octroy, tot den jaare 1701, verlengt wierdt (*z*). De Paquetboot bleef op *Harwits* vaaren; hoezeer het overbrengen van Brieven met dezelve, in Engeland, zeer wierdt belemmerd (*a*). Tot ſpoed in 't beſtellen der Brieven naar en van 's Lands Vloot wierdt, op ſchriftelyk verzoek van den Raadpenſionaris DE WITT, een' Kommisſaris, in den Briele en op de Helder, aangeſteld (*b*).

Bl.

(*x*) Reſol. van Holl. 4, 13, 19 Aug. 1665. *bl.* 74, 102, 122; ook 6 Oct. 1665, *bl.* 67 en 68, en 10 Dec. 1665 *bl.* 29 en 45.
(*y*) Zie deeze myne Aanmerk. 12 *Stuk. bl.* 98.
(*z*) WICQUEFORT, *l. c. pag.* 114 *Vſo.* MS.
(*a*) Reſol. van Holl. 2 Oct. 1665. *bl.* 62.
(*b*) Reſol. van Holl. 14 Oct. 1665. *fol.* 88.

Bl. 157. r. 21. „ Men wil, *dat* FREDRIK de III. luiſterde *naar deezen Voorſlag*." De Engelſchen verhaalen dit in dier voege, en 't is, van elders, zeker genoeg, dat FREDRIK de III. met hun heulde, in veelen opzigte (*c*). Nopens deeze zaak, egter, verontſchuldigde hy zig, ſedert, by openbaaren en gedrukten geſchrifte, 't geen, by eenigen, ingang vondt; betuigende hy den grootſte afkeer van dit werk gehad, en het zelve, voor eene ſchending van zyn gebied en van 't regt der Volken te hebben aangezien (*d*).

Bl. 159. r. 6. „ *Voornemen, om den* Vyand — aantetasten." Zo dra men dit, ter Generaliteit, vernam, begreepen de meeste Leden, dat de Gevolmagtigden op 's Lands Vloot hunnen last te breed opvatteden, waarom zy, op voordragt van Gelderland, in bedenking gaven, of hunne Hoogmogendheden niet zouden kunnen goedvinden, ter nader verklaaring, den gemelden Gevolmagtigden aan te ſchryven; „ dat de Engelſche Vloot alleenlyk zou behoo- „ ren aangetaſt, als dezelve ſich in ofte omtrend „ dat Vaerwater ſoude mogen bevinden, daer „ onze Koopvaerdy ende *Retourſchepen* zouden „ moeten *paſſéren*." Sommigen zelfs, warsch van den oorlog ter Zee, gingen verder, dringende op het te rug roepen en opleggen der Vloote, ten einde 's Lands Krygsmagt, met des te meêr kragt, tegen de aanval der Munſterſchen, op de grenzen te kunnen gebruiken. Doch Holland, vermeenende, dat het in-

(*c*) HUME, *l. c. 7 D. bl.* 546 en 547. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 3. *pag.* 306 *et* 316.
(*d*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p.* 121, 137 *et* 158 MS.

invallen van 's Lands Vloote, tegenswoordig, zeer ongeſchikt was, en dat, buiten dien, dit voorſtel aanliep tegen het onbepaald gezag *, tot afbreuk van den Vyand, den Gevolmagtigden toebetrouwd, wist hetzelve, by de algemeene Staaten, af te kaatſen (e). De Staaten van Friesland, ſedert, hunne Afgevaardigden ter hooggemelde Vergadering hebbende doen zien, hoe zy vernomen hadden, dat deezen den aandrang, ter te rug roepinge der Vloote, met „ *groo-* „ *te drift ende vehementie*" hadden voorgeſteld, beklaagden zig die Afgevaardigden, daar over, by hunne Hoogmogendheden, die hun, daar op, het getuigenis gaven, van niet anders, dan met „ *beſcheidentheydt ende diſcretie*" in deezen gehandeld te hebben, ook zonder van eenige aanteekening of áantuiging, tegen de, van hun verzoek verſchillende, daar op genomene Reſolutie, gebruik te hebben gemaakt (f).

* *ongeautoriseerde autoriteite.*

Bl. 163. r. 10. v. o. „ *Om* ongeoorloofde verſtandhouding buiten 's Lands, gevat, NIKOLAAS OUDART." Ten zelfde tyde en om dezelfde reden, had de Regeering van Amſterdam, op verzoek van Gekommitteerde Raaden, doen vasthouden zekeren *Thomas Corney*, Engelsch' Koopman aldaar. Hy wierdt, ſedert, overgebragt naar den Haage, en zyne Brieven en Papieren, tegen die van *Oudard*, vergeleeken (g). My is niet gebleeken, hoe 't met hem afliep: ook is dit onzen WAGENAAR niet bekend geworden, ſchoon hy, egter, van hem, elders, gewaagd, met byvoeging, dat *Corney* beleeden hadt, Brie-

(e) Reſol. van Holl. 15 Oct. 1665.
(f) Reſol. der Staaten Gener. 27 Oct 1666.
(g) Reſol. van Holl. 23 July 1665. *bl.* 28. Zie ook *l. c.* 4 Aug. *bl.* 75.

Brieven van Hamburg te verwagten, die van den Engelſchen Reſident „*Zwaan*, door middel „ van zekere *Jackſon*, aan den Engelſchen „ Gezant, DOWNING gezonden wierden (*h*)."

Bl. 164. r. 6. v. o. „ *Hy* (D'ESTRADES) *hadt geene gelegenheid, om alle* eerlyke lieden *te kennen.*" Schoon't genoegzaam blykt, dat, ten deezen tyde, het geld van vreemde Mogendheden eenen ſchandelyken invloed hadt ook op veelen onzer Landſaaten, leeren egter de vergrootende ſpreekwyzen van D'ESTRADES zelve, dat men ze niet te letterlyk moet verſtaan. Wie zal dit doen, als hy, elders, zegt, „ buiten den Heer DE „ WITT, is 'er geen één, die men, voor geld, „ niet van meeninge kan doen veranderen (*i*).

Bl. 166. r. 4. „ BEVERNINGK, — den gemeenen haat dugtende, *ontſloeg zig van zyn Ampt van Theſaurier Generaal. Hoewel hy 'er, naar 't ſchynt, voornaamlyk toe beſloot, op dat hy, blyvende* Raad *en* Vroedſchap *der Stad* Gouda, den Staaten van Holland te meer dienst zou kunnen doen." 't Is waar, deeze laatſte reden gebruikte BEVERNINGH, (zo ſpelde hy, en niet BEVERNINGK, by de kennisgeeving van zyn voorneemen tot ontſlag, aan de Staaten van Holland (*k*); maar of zy, en niet de eerſte, de waare geweest zy, zoude ik te meêr twyfelen, om dat men wel wist, dat hy, ſchoon Theſaurier Generaal, zyn' volkoomen invloed in Gouda behouden hadt (*l*). Ook betuigde hy aan D'ESTRADES, hooſdzaaklyk,

(*h*) Zie WAGEN., Geſchied. van Amſterd. 18 *B. bl.* 271.
(*i*) D'ESTRADES, *l. c Tom.* 4. *pag.* 187.
(*k*) Secr. Reſol. van Holl 25 Oct 1665. *bl.* 496.
(*l*) D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 4. *pag.* 124 *et* 146.

lyk, dat de zaaken van de Republiek hem zeer verward voorkwamen, en andere hoofden, dan het zyne, vereischten; dat Frankryk (en deeze waarheid was doorslaande) het Land, veel te lang, zonder bystand hadt gelaaten; dat zes duizend man den Staaten, in den winter, by te zetten, geene redding aanbragt; dat 'er geene uitkomst scheen, tegen den Koning van Engeland, van wiens vermogen men zig, voorheen, alhier, veel minder hadt voorgesteld, en dien men, thans, met verbaazing, honderd Schepen in Zee en dertig duizend man op den bodem der Provintien zag brengen, waar mede hy deezen Staat kon bederven, zo men zig niet met hem vergeleeke. Uit al het welke de Fransche Gezant besloot, dat BEVERNINGH verandering duchtte, en zig aan 't dreigend onweêr zogt te onttrekken (*m*); zonder dat hy hem beweegen kon in zyne bediening te blyven, (waar op ook Holland hadt aangedrongen (*n*)) zelfs niet, met hem 't nadeel voor te draagen, 't geen de Heer DE WITT, door dit ontslag, stondt te lyden. Inderdaad, en schoon BEVERNINGH, (van wien straks nog een woord nader) (*o*) nog eenigen tyd zyn ambt bleef waarneemen en, sedert, in veele wigtige zaaken gebruikt wierdt, de Raadpensionaris liep, thans, groot gevaar. Doch de Historieschryver WICQUEFORT, die, zekerlyk, zeer naauw met deszelfs persoon en zaaken bekend was; heeft aangeteekend; „ dat DE WITT, naar „ zee gaande, aan 't hoofd der zaaken hadt „ ge-

(*m*) D'ESTRADES *Lettres*, *Tom.* 3. *pag.* 477—479. Uitgaave van den jaare 1743.

(*n*) Resol. van Holl. 15 Dec. 1665. *bl.* 62 en 68.

(*o*) Zie myne Aanmerk. alhier, op WAGENS: *bl.* 184. *r.* 2.

„ gelaaten zynen Bloedverwant, en Boezem-
„ vriend, den Penſionaris van Dordrecht,
„ NIKOLAAS VIVIEN, Man van veele verdienſten
*probitè. „ en zeldſaame opregtheid *; die, de byzon-
„ derſte zorg voor deſſelfs belangen draagende,
„ gelukkig genoeg was, om de gevaarlyke
„ partyſchappen, welken zig tegen den afwee-
„ zenden Raadpenſionaris vereenigden, uit een
„ te brengen (*p*)."

Bl. 166. r. 2. v. o. „ Overyſſel — ſloeg voor." Twee Afgevaardigden van dit Gewest deeden dien voorſlag, zonder kennis hunner Meesteren. Zy konden ook, ſedert, derzelver goedkeuring, welke moeite zy deeden, niet erlangen (*q*).

Bl. 172. r. 18. „ *De* Engelſche *en* Schotſche Regimenten afgedankt." 'Er waren, thans, vier Engelſche en drie Schotſche Regimenten in dienst, en men weet, dat de afdanking ge-
*allegian-tiæ. ſchiedde, uit hoofde der verpligting van trouw * die de Officieren tot de Kroon van Groot Brittannië meenden te behouden, ſchoon zy in Staaten ſoldy waren. Holland beſloot, egter, terſtond na de afdanking der twee- en veertig Engelſche en Schotſche Compagniën, die op hun aandeel ſtonden, een gelyk getal inlandſche op te regten en, in dezelven, op nieuws, mede te plaatſen zodanige Officieren dier Natien, welken geen zwarigheid zouden maaken, om zig, by eede, te verbinden, geene Souverain, dan de al-

(*p*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15 *p. m.* 123. MS. Dat, voor 't overige, VIVIEN aan 't hoofd der zaaken nu was, blykt, uit veele Reſol. van Holl. Zie, by voorbeeld, 13 en 28 Aug. en 9 Oct. 1665 *Bl.* 78, 96 en 102.

(*q*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 124 *Vſq.* D'ESTRADES *Lettres, Tom.* 3. *pag.* 516.

algemeene Staaten, en die van Holland, als hunne Betaalsheeren, te erkennen (*r*).

Bl. 173. r. 1. „ *Men* kwam overëen *met den Graave* VAN WALDEK." Die Graaf hadt zig, door zyne Meesters, van geene ſchriftelyke volmagt, tot het ſluiten dier overeenkomſte, doen voorzien; doch de omſtandigheden deeden de Leden der Generaliteit met overhaasting te werk gaan, en wel zo zeer, dat Zeeland zig, ſedert, beklaagde, een werk van zo veel gewigt te zien vastgeſteld, buiten kennis en toeſtemming van dit Gewest (*s*).

Bl. 173. r. 14. „ *Men ſchikte* eenig Krygsvolk *naar de* Grenzen." Een Vriend van de toenmaalige Regeering, ſchryft, egter, rondelyk, dat de Staaten, geheel op den Zee-oorlog zig toeleggende, niet alleenlyk geene zorg gedraagen hadden voor de zekerheid te Lande, maar zelfs aan den togt des Biſchops van Munſter, in 't eerst, geen geloof ſloegen (*t*). Dit deedt hen nu, met verdubbelde kragten, arbeiden. Behalven de Lunenburgſche Troepen, liet men nog omtrend negen duizend man te voet en te paerde werven; nam zes duizend Waardgelders aan, om de Grenzen te bezetten; ſtelde (als in den jaare 1629) de Boeren in Overyſſel op wapenen; voorzag den Gelderſchen Yſſel van Uitleggers; verbeterde, zo veel men kon, de Veſtingwerken, en liet de Geweer-Magazynen en alle krygstuig in order brengen en vervaardigen. Men beſloot, verders, geene Hoofd-Officieren aanteſtellen, dan die in voorige Oorlogen te velde geweest waren, en be-

(*r*) Secr. Reſol. van Holl. 12 Dec. 1664. *bl.* 456 en 457. Reſol. van Holl 5, 19, 21 Maart 1665. *bl.* 6. 11 en 12.
(*s*) WICQUEFORT, *Liv.* 15. *p.* m. 130. *Vſo* MS.
(*t*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 127—128. MS.

beraamde om, zo het 'er op aan kwame, ook de Schutteryen der Steden naar de Grenzen af te zenden (*u*).

Bl. 178. r. 7. „*Waarmede de Velttogt deezes jaars* een einde nam." Men zegt, dat s'Bisschops voorneemen geweest was, om, zo hy Groningen hadt kunnen bemagtigen, tot Delfzyl door te dringen; alwaar eenige Engelschen stonden te landen en zig by zyne Benden te voegen (*v*). Tot het verhaal eener landing dier Natie behoordt ook, dat DE GLARGES, Agent der algemeene Staaten, te Calais, aan hunne Hoogmogendheden, in Wynmaand, toen laatstleden, geschreeven hadt, dat de Engelschen gezegd wierden eenige manschap, over Ostende, den Bisschop ter hulpe te willen zenden (*w*). Zo, ondertusschen, hier iets aan is geweest, ryst, hier door, het vermoeden, dat aan het Hof van Brusel; onder welks bestuur die Spaansche Zeestad behoorde; de togt der Munsterschen, in 't begin, begunstigd is geworden; hoe zeer men hier, anderzints, wel eens aan twyfelt (*x*), en hoe zeer de Koningin Regentesse, straks na het overlyden van PHILIPS den IV, den Staaten deedt verzeekeren van haare vriendschap, met byvoeging, dat zy zig nog met den Bisschop, nog met iemand anders, tegen hen verbonden hadt (*y*).

Bl. 181. r. 11. v. o. „*De* Prinses Voogdesse *be-*

(*u*) Resol. van Holl. 24, 25, 26, 28 Sept. 7, 19, 21 Oct. 1665. *Bl.* 45, 46, 47, 51, 72, 77, 81, 105, 106.

(*v*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 128. MS. Vergel. Resol. van Holl 21 Oct. 105.

(*w*) Resol. Staaten Gener. 26 Oct. 1665.

(*x*) WAGEN: alhier *bl.* 173. Resol. van Staat. Gen. 21 Mei 1663. BASNAGE, *Annal. Tom.* 2 *pag.* 764. WICQUEFORT, *l. c. p. m.* 138, 166 MS. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 3. *pag.* 541.

(*y*) Resol. der Staaten Gener. 17 Oct. 1665.

begaf zig naar Groningen." Zy, thans, oneens met haare Moeder, Weduwe van Prinſe FREDRIK HENRIK, leedt, hier door, ſchade aan een deel haarer inkomſten. Om zig te redden en, teffens, Friesland en Groningen by te ſtaan, hadt zy haare paerlen en edele geſteenten, te Amſterdam, verkogt, en haar zilveren vaatwerk * verpand (*z*). Ik twyfele, of zy haar voornemen, om zig naar Groningen te begeeven, werkſtellig konde maaken; ten minſte D'ESTRADES teekent aan, dat Friesland haar uit Leeuwaarden niet wilde doen vertrekken (*a*).

* *Vaiſſille d'Argent.*

Bl. 189. o. r. „*Ook hieldt* hy" *enz.* 't Geen, in deeze zinſnede, volgt, was niet alleen 't gevoelen van D'ESTRADES, maar ook van DE WITT; die dus, ten deeze, met de voorige gedagten van Leiden over een ſtemde (*b*).

Bl. 190. r. 4 „Overſte *der Ruitery*." Verſtaa *Generaal* (*c*).

Bl. 198. r. 12. „Blyenburg, *Heer van* Barendrecht", lees „*Heer van* Naaldwyk" (*d*). Uit Dordrecht was, ten jaare 1660, wylen de Heer ADRIAAN DE BEVEREN, Heer van *Barendrecht*; tot één der Leden van 's Prinſen opvoeding, aangeſteld geweest (*e*).

Bl. 200. r. 9. „*De Munſterſchen — dreigden* Koeverden *aan te tasten*." In het begin van dit jaar 1666, ſcheenen zy ook eenen aanſlag te hebben op de *Willemſtad*, waar door Holland van Zeeland zou zyn afgeſneden geworden; ook dagt men dat CASTEL RODRIGO hier in deel hadt

(*z*) D'ESTRADES *l. c. T.* 3. *p.* 514, 531.
(*a*) D'ESTRADES *l. c. Tom.* 8. *p.* 536.
(*b*) D'ESTRADES *l. c. T.* 4 *p.* 100 & 101.
(*c*) D'ESTRADES *l. c T.* 4. *p.* 101, 125.
(*d*) BALEN Dordr. *bl.* 994.
(*e*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p.* m. 165 *Vſo.*

hadt (*f*). Doch men was op zyne hoede, en 't hadt geen gevolg.

Bl. 184. r. 2. „ *'t Gelukte* den Heere BEVERNINCK — *twee Verdragen met den* Keurvorst" *(van Brandenburg)* „ *te treffen.*" Gelyk de Keurvorst, ten ſterkſte, op de bevordering des jongen Prinſe van Orange geſteld was, wist BEVERNINGH ook, langs dien weg, dit Traktaatte bevorderen; immers zo 't waar is, 't geen ik leeze, dat naamlyk die Staatsman, aan den Kamerheer van Pelnits, 's Keurvorſten Opperſtalmeester, ſchriftelyke verzeekering deedt, van in de belangen des Prinſen van Orange te zullen treeden (*g*). Ook hieldt D'ESTRADES hem, ſedert, in dit opzigt, verdagt; doch DE WITT meende hem weder tot zyn gevoelen overgebragt te hebben (*h*).

Bl. 207. r. 19. „ TROMP, onder wiens vlag *dit ſchip veroverd was.*" Men merke op, dat TROMP zelve, by SWEERTS, voerende 't Schip *Gouda*, toen, aan boord was. Die Zeeman, telkens zig in 't dikſte der vyanden ſtortende, veranderde, meenigmaal, van Schip; 't geen de Engelſchen, nu hier, dan daar, zyne vlag ziende vliegen, met verbaazing deedt vraagen. „ *of 'er dan* vyf *of* zes TROMPEN *in de Duitſche vloot waren* (*i*)?

Bl. 210. r. 5. „ *De Koning aanvaardde, danklyk, het* lyk van BARKLEI." Het moest hem des te aangenaamer zyn, om dat die Admiraal met eene Zuster der Gemalinne van den Hertoge van YORKE, dogter van den Kanſelier Hy-

(*f*) D'ESTRADES *l. c. T.* 4. *p.* 134.
(*g*) WICQUEFF *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 164. *Vſq.*
(*h*) D'ESTRADES *l. c. T.* 4. *p.* 104 & 146. *Conf.* DE GUICHE, *l. c. p.* 228. DE WITT, 2 *D. bl.* 184 *en* 187. WAGEN. alhier. *bl.* 246.
(*i*) Brieven van DE WITT, 2 *D. bl.* 287. Leven van TROMP, *bl.* 30, 311. BRANDT, *l. c. bl.* 496.

HYDE, was gehuuwd geweest (*k*); ook was hy Broeder van den Lord FITSHARDING, 's Konings Gezant te Londen (*l*).

Bl. 210. r. 8. „De beide Vlooten *kwamen in zee.*" Elk der Vlooten beſtondt uit, omtrend, tagtig Schepen en Fregatten van oorloge (*m*). Sommigen onzer Scheeps-Officieren en Matroozen weigerden naar zee te gaan, indien men hun de beloofde buitgelden niet, vooraf, betaalde. Hier in wierdt, ſedert, genoegen gegeven, doch, thans, de Vloot naar zee geprest (*n*).

Bl. 209. r. 8. „De Staaten *verlooren in dit gevegt.*" *enz:* VANBEUNINGEN ſchryft, dat het verhaal van den ſlag, hem, door DE WITT, overgezonden (en 't geen, door WAGENAAR, deels gevolgd is,) aan 't Hof van Vrankryk zo overeenſtemmende was bevonden met het *Rapport* van den Prinſe van *Monaco*, dat de vertellingen der Engelſchen, om hun verlies kleiner, 't onzen grooter, te maaken, aan 't Franſche Hof geen' invloed maakten (*o*). Dit zo zynde, moet, noodzaaklyk, het verſlag van Monaco; die, met zynen Schoonbroeder, den Graave DE GUICHE, zig op de Vloot bevondt en, even als dees, op de zeldzaamſte en moedigſte wyze, den dood ontkwam; van dat zynes gezegden Schoonbroeders verſchild hebben: nadien de laatſte de overwinning wel aan de onzen toekent, maar, egter, DE WITT beſchuldigt, als hadt hy, met de pen, vyf of zes duizend Engelſchen meêr gedood, dan 'er, waar-

(*k*) BASNAGE *l. c. Tom.* 2. *fol.* 779.
(*l*) DE WITT's Brieven, 2 *D. bl.* 286.
(*m*) DE WITT's Brieven, 2 *D. bl.* 301. HUME *l. c.* 7 *D. bl.* 555.
(*n*) Reſol. Gener. 11, 15 24 July, 8, 9, 11 Aug. 1666.
(*o*) DE WITT's Brieven, 2 *D. bl.* 304. AITZEMA, 12 *D.* 46 *B. bl.* 32—42.

waarlyk bleeven en, met de waskaars, een twintigtal Schepen verbrand, die, in goeden ſtaat, op den Teems lagen (*p*).

Bl. 215. r. 7. „ BUAT was, voor deezen, Paadje *van den Prinſe van Orange geweest, doch* ter gelegenheid van de jongſte verandering in s'Prinſen hofhouding, ontſlagen van zyn *dienst.*" Verſtaa dit zo, dat hy, in 't leeven reeds van Prins FREDRIK HENRIK, als Page, by WILLEM II was gevoegd geworden; die hem, ſedert, eene Kompagnie paerden bezorgde, en na wiens dood, en tot voor de jongſte verandering in de Hofhouding van WILLEM III, hy nog, als één der Huisgenooten van den laatstgezegden Vorst, gerekend wierdt (*q*). Hy was gehuuwd met eene Kleindogter van wylen den Raadpenſionaris CATS, in wiens graf, binnen de Kloosterkerke, in den Haage, hy ook bygezet wierdt (*r*).

Bl. 216. r. 4. „ *Een* groot *getal van* Koopvaardyſchepen in 't Vlie, *in brand geſtoken — het* Weſteinde *van* ter Schelling *aan* kolen gelegd." Deeze was één der gewigtigſte ſlagen, die de Vyand ons toebragt. De Engelſche Vloot, ſterk in de negentig ſchepen, hadt zig, reeds eenige dagen, buiten gaats, voor Scheveningen en de Helder vertoont, en hunne Hoogmogendheden, op die tyding, den 16 des avonds, by een gekoomen, zonden last aan de RUITER, om 's Lands Vloot uit de Wielingen te presſen, zo als zy, kort te vooren, overal vaartuigen in zee gezonden hadden, om de Franryks- en Oostvaarders te waarſchouwen, die, ten getale van om-

(*p*) DE GUICHE Memoir. *p.* 270.
(*q*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15 *p.* m. 150. *Vſo. MS.*
(*r*) AITZEMA *l. c.* 12 *D.* 46 *B. bl.* 361.

omtrend zes honderd, voor Amsterdam verwagt wierden (s). Dan, terwyl men hier mede bezig was, liep HOLMES, met één schip van oorloge en omtrend twintig ligte Scheepen en Branders, zeer onverwagt, in 't Vlie, alwaar omtrend honderd en zeventig gelaadene Koopvaarders lagen; gedeeltelyk naar de Guinè en Muscovie bestemd. Meêr dan honderd van deezen, nevens twee oorlogschepen, die dezelven geleiden moesten, stak hy in brand; waar van de schade wel op twaalf millioenen begroot wierdt; en zettede, toen, een groote duizend man op ter Schelling aan land, alwaar zy omtrend vier honderd huizen van 't West-einde aan de vlam opofferden. De Engelschen maakten geen' buit, nog op 't Eiland; alzo deeze streek (die men, reeds voor my, heeft aangemerkt; dat door hunne Schryvers, zig warrende met den, daar zynde, vuurtoren, verkeerdelyk, het dorp *Brandaris* genoemd wordt) (t), meest door schaamele lieden bewoond was, die de vlugt hadden genomen; nog op de Schepen, alwaar HOLMES 't plunderen, op doodstraf, hadt verboden, uit vreeze van, door tegengetyde of wind, belet te worden, zig, na 't volvoeren van den togt, terstond weder zeewaarts te kunnen begeeven (u). De algemeene Staaten bevolen, kort daarop, de wrakken der verbrande Schepen ten spoedigste weg te haalen, op dat, door 't zinken derzelven, de stroom niet onbruikbaar gemaakt wierde (v). Zy lieten 't hier niet by, maar, verneemende, dat eenige Engelsche schepen

(s) Resol. der Staaten Gener. 11, 13, 15, 16 Aug. 1666.
(t) LE CLERCQ, T. 2. *fol.* 152. HUME *l. c.* 7 *D. bl.* 536.
(u) WICQUEF. *l. c. p. m.* 152 *Vso. et* 153. AITZEMA, *p.* 122. 12 *D.* B. 46.
(v) Resol. Staaten Gener. 25 Aug. 1666.

pen zig, met den ontweeken' Kapitein *Heemskerk*, op de Elve bevonden, gaven zy den Kapitein ADAM VAN BREDERODE last, dezelven, met twee Schepen en Jagten van oorloge, te beſtooken. BREDERODE begaf zig, den 3 van Herſtmaand, derwaarts, ſtak den Engelſchen Admiraal en drie groote en ryke Schepen aan brand, en nam 'er eenigen met zig. De winst zou grooter zyn geweest, indien de Jagten beter hunnen pligt gedaan hadden (*w*).

Bl. 217. r. 19. „DE WITT *hadt zo dra deezen Brief niet gelezen*, of hy vertoonde dien den Staaten van Holland." WICQUEFORT, na gezegd te hebben; 't geen ook andere verhaalen (*x*); dat BUAT, thuis koomende en den Brief niet vindende, denzelven overal ging zoeken, en 'er, op 't laatst, ten huize van den Raadpenſionaris naar vernam, doet 'er op volgen. „DE WITT liet hem zeggen, dat hy den Brief niet alleen in handen en gelezen hadt, maar verpligt zou zyn, denzelven aan Gekommitteerde Raaden te vertoonen. BUAT, in plaatſe van zig van deeze waarſchouwing te bedienen, *welke* DE WITT *hem, met opzet, deedt geeven, ten einde hy zou kunnen ontvlugten*, ging weder naar zyn huis," enz. (*y*).

Bl. 238. r. 4. v. o. „*De* kosten van den *kryg* drukten" *enz.* Hier kwam nog by één der zwaarſte overſtroomingen (*z*), die men immer in dit Gewest gevoeld hadt. Tot goedmaaking des oorlogs, wierden nieuwe laſten geheeven, byzonder, ten jaare 1666, een tweehonderdſte pen-

(*w*) AITZEMA 12 *D.* 46 *B. bl.* 685. D'ESTRADES *T.* 4. *p.* 451 *et* 459.
(*x*) AITZEMA 12 *D.* 46 *B. bl.* 333.
(*y*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 15. *p. m.* 151. *Vſo. MS.*
(*z*) OUDENHOV., Watervloed, *bl.* 617, op 't jaar 1665.

penning over Holland; ook wierden eenige millioenen opgenomen, tegen den penning vyf en twintig, en op lyfrenten tegen agt ten honderd(*a*).

Bl. 235. r. 16. „ *Overzending van het* Lyk *op den* zeventienden *van* Herfstmaand." 't Lyk van BARKLEI, na den ſlag van den 11 van Zomermaand deezes jaars, op last hunner Hoogmogendheden, door den vermaarden Doktor, FREDRIK RUYSCH, gebalzemd zynde, was, verders, gekist en ſierlyk gekleed, in één der Kapellen van de groote Kerke in den Haage, by voorraad, nedergezet geworden (*b*).

Bl. 259. r. 19. „ Ik twyfel, *of men op dit ſchryven ſtaats genoeg — maaken mag.*" Ten minſten is het zeker, dat de Ruwaard, van wien hier geſprooken wordt, niet geheel nieuw was in 't werk van den oorlog. Hy hadt, in 't voorige jaar 1665, als Gevolmagtigde van den Staat, den Veldtogt, tegen den Biſchop van Munſter, reeds bygewoond (*c*).

Bl. 260. r. 12. „ *Zy*" (*de Staaten*) „ bleeven *by hun beſluit.*" Zy hielden, ondertuſſchen, dien togt zeer geheim. D'ESTRADES hoorde maar oppervlakkig van deeze onderneming. „ De „ WITT;" ſchreef hy aan den Koning; „ wiens „ werk het is, heeft 'er ons geen de minſte „ kennis van gegeven (*d*)."

Bl 262. r. 17. „ *De* Staaten." Verſtaa die van *Holland.*

Bl. 262. r. 12. „ *Dus gelukte de* onderneeming" *enz.* Deeze onderneeming op Chatham, en

(*a*) Reſolut. van Holl 5 Feb. 1665. *bl* 52 en 55. *l. c.* 1 Oct. 1665. *bl.* 58, nog *l. c* 12 Dec. 1665. *bl.* 55 en 56. WICQUEFORT *l. c. liv* 16. *p.* 181.

(*b*) Reſol der Staaten Gener. 13 July, 25 Aug. 1666.

(*c*) Reſol. van Holl. 9 Oct 1665. *bl.* 78.

(*d*) D'ESTRADES *l. c. p.* 330 & 331.

en de landing voor 's Heerneſſ, op 't eiland Schappey, kostte den onzen, aan dooden en gekwetſten, omtrend honderd vyftig mannen (*e*).

Bl. 272. r. 8. „ *Wat 'er van deeze* heimlyke overeenkomst *tusſchen* Frankryk *en* Groot-Brittanje *zyn mogt.*" Een Tydgenoot verhaalt, onder anderen, dat de Koning van Frankryk (die, thans, waande, 't eindigen van den oorlog in zyne hand te hebben (*f*)) den Engelſchen hadt doen verzekeren, te zullen zorgen, dat men geen Traktaat, dan overeenkomſtig den wensch van Groot-Brittannie, zou ſluiten, en dat de Franſche Vloot, zig, daarom, niet zou vereenigen met die van den Staat; dat, ſedert die verzeekeringen, Engeland zig weder zou verpligt hebben geenen tegenſtand te doen aan de Franſche wapenen in de Spaanſche Nederlanden, geduurende den eerſten Veldtogt, en dat Lodewyk de XIV, op die gerustſtelling, denzelven ondernam (*g*).

Bl. 280. r. 17. „ *Men beſloot, met — de Vorſten van* Brandenburg" *enz:* „ in onderhandeling *te treeden*". Zie myne aanteekening op bl. 286. r. 4.

Bl. 282. r. 17. „ *Den* Schryver — Aubol." My is onbewust, of hy een ander geweest is, dan die, met den naam van Aubery, gezegd wordt, ten deezen tyde, te hebben uitgegeven een werk, getiteld: *Regtmatige aanſpraaken des Konings op het Keizerryk* (*h*).

Bl. 286. r. 4. „ De ſtilſtand van wapenen, *die 'er uit volgde*, deedt den eerſten ſchrik der Spaanſchen bedaaren." Het afkeeren der Franſche wa-

(*e*) Wicquefort, *l. c. liv.* 16. *p.* m. 178. *Vſo.*
(*f*) D'E. trades *l. c. T.* 5. *p.* 342.
(*g*) Wicquefort, *l. c. liv.* 16 *p.* m 179, 180, 183.
(*h*) *Juſtes proteſtations du Roy ſur l'Empire ; par le Sieur* Aubery. *Vid.* Struv. *Corp. Hiſt. German. p.* 807.

wapenen voor Dendermonde hadt, vooraf, het zyne toegebragt, om de verſlagenheid de Spaanſchen weg te neemen, en om het voo ſtel der verpanding eeniger Steden, aan den Staat gedaan, te doen rusten (*i*). Ook begreep DE WITT, dat CASTEL RODRIGO te rug ging, om dat hem 't gevaar meêr geweeken ſcheen (*k*); en dit laatſte ſtrookte ook met het antwoord, 't geen BLASPEIL, Afgezant der Keurvorſten van Hanover by de Staaten, te Brusſel ontving, werwaarts hy een' uitſtap gedaan hadt. Blaspeil vertoonde den Spaanſchen Landvoogd, hoe zyn Meester bereid was, tot ſtuiting der Franſche overwinningen, niet alleen vier duizend paarden en agt duizend knegten, by der Staaten Benden, op eigen kosten, te voegen, maar om zelfs dat getal te verdubbelen, indien hunne Hoogmogendheden hem, daar toe, de nodige penningen lieten geworden uit de gelden, die zy den Markgraave zouden verſchieten. CASTEL RODRIGO hernam hier op, dat het grootst gevaar, ten minſten voor dit jaar 1667, voorby was, en dat, zo men, in 't volgende, hulp mogt noodig hebben, de Spaanſche Vloot gelds genoeg, uit de Indiën, zou mede brengen, ter betaaling van den onderſtand voor Zweeden, voor den Keurvorst en voor de Vorſten van Lunenburg; maar dat, zo de Staaten, voor 't overige, eenige gelden wilden ſchieten, op 't geen aan Spanje nog overig bleef in 't land van Waas, hy bereid was hun, daar toe, de aldaar zynde Vestingen te verpanden (*l*).

Men

(*i*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 189.

(*k*) DE WITT's Brieven, 4 *D. bl* 524.

(*l*) WICQUEFORT *l. c. liv* 61. *p.* 190. *Vſo.* 191, *et* 212. Zie ook DE WITT's Briev. 4 *D. bl.* 523, 524, 534. D'ESTRADES, *l. c. Tom.* 6. *p.* 159.

Men zegt dat Zweeden, Brandenburg en Lunenburg, ondertusschen, ten deezen tyde, kwalyk namen, dat de Staaten (die, zekerlyk, zig met deeze Mogendheden vry ver ingelaaten hadden) zig, nu, niet ten minsten onzydig verklaarden, en aan dezelven overlieten, de Fransche Wapenen te stuiten, waar toe de gezegde Vorsten zig magtig genoeg oordeelden, en hier in gesterkt wierden door den raad der Vorstinne Weduwe van Orange. Doch de Staaten, met naame DE WITT, te onvrede over den handel van CASTEL RODRIGO, weinig vertrouwende op de hulp, die, uit Zweeden en Duitschland, zou te verwagten zyn, en niet kunnende besluiten, enkele aanschouwers te weezen van een werk, waar by zy meêr aanbelang hadden, dan een eenig der Nabuuren, namen eene andere houding aan. Zy traden, naamlyk, in eene onderhandeling met Frankryk, die, uiterlyk, scheen bedagt te zyn, om de Spaansche Nederlanden tusschen die Kroon en deezen Staat te verdeelen, maar, in de daad, gestrekt heeft, om dezelven te behouden en Frankryks wapenen, voor een' tyd, te beteugelen.

Bl. 211. r. 11. „ De Lieutenant Admiraal JAN EVERTSEN — overleden." Voeg 'er by den Vice-Admiraal KOENRAAD VAN HELPEN; vaarende by het Kollegie ter Admiraliteit van Friesland (*m*).

Bl. 227. r. 10. v. o. „ My is niet gebleeken, *dat zulks geschied zy.*" Toen de Heer van *Mathenesse*, ten jaare 1668, by de Ridderschap, de afschaffing van het eerste artikel des Reglements, van 't welke hier gesproken wordt, wensch-

(*m*) DE WITT, Brieven, 2 *D. bl.* 320. ARTZEMA, *l. c.* 10 *D. bl.* 181.

wenschte door te dringen, waren 'er drie aan zyne, zes aan de andere, zyde. De laatſten, de meerderheid dus uitmaakende, verkooren den Zoon van den, toen onlangs, overleedenen Heere van *Noortwyk*, in de plaats van deszelfs Vader. Twee Leden der minderheid klaagden, daar op, aan de Staaten en verzogten vernietiging van het ſtraks gemeld Reglement. Maar de Steden verklaarden, dat deeze zaake niemand, dan den Edelen, betroffe, en wilden 'er zig niet mede bemoeien (*n*).

Bl. 271. r. 7. „ LODEWYK *de* XIV *verzekerde den Staaten —, dat hy niets onderneemen zou, zonder 'er hun, vooraf*, kennis van te geeven." Hy ging dan, hier, agter uit. Hy beloofde, voorheen, niets, dan te ſamen met de Staaten, te zullen onderneemen (*o*).

Bl. 274. r . „ *'t Bleek, dat men, in Frankryk, de* vriendſchap *van* KAREL *den* II. *zogt.*" Dit niet alleen, maar, uit de hier, door onzen WAGEN: aangehaalde plaats, blykt ook nog, dat RUVIGNY aan den Kanſelier van Engeland, reeds op den 5 van Zomermaand 1667, hadt geſchreven, hoe „ 't hem toe„ ſcheene, dat het groot belang van Engeland „ beſtonde, *in zig te ſcheiden van de Hollan„ ders en zig te vereenigen met Frankryk, 't „ geen zulks, met drift, verlangde (p).*"

Bl. 286. r. 6. v. o. „ *Baron van* BERGEIK," Zyn voor- en geſlagtnaamen waren, ANTONI FERDINAND VAN BROEKHOVEN (*q*).

Bl. 294. r. 13 v. o „ *De eed — werdt* afge-

(*n*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 17. *p. m.* 47 *Vſo.*
(*o*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 15. *p* 242. Myne Aanmerk. alhier, *bl.* 60.
(*p*) D'ESTRADES, *l. c. Liv.* 5. *pag* 341.
(*q*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 215. *Vſo.*

gelegd." Een oud Lid der Regeering van Edam, was de eenigſte mensch, die dit weigerde. Hy verklaarde, op zyne jaaren, geene nieuwigheid te kunnen omhelzen, welke hy onredelyk agtte, en deedt afſtand van zyne bedieninge (*r*).

Bl. 295. r. 5. „ *Men begrypt, ligtelyk, dat het* misnoegen *tegen* Holland, *en vooral tegen den* Raadpenſionaris DE WITT toenam." Het zal vergroot geweest zyn, door de aanſpraak, met welke de laatstgemelde gezegd wordt, den Prinſe het beſluit bekend gemaakt te hebben. BASNAGE (*s*) en anderen na hem, hebben dit, hoofdzaaklyk, uit WICQUEFORT, opgegeven, doch, daar 't geſchrift van den laatstgemelden in weinige handen is, zal ik zyne eigene woorden doen volgen. „ Om den Prinſe van Orange „ (zegt hy) de pil te doen ſlikken, deeden de „ Staaten van Holland hem, door DE WITT, „ aanzeggen; dat 'er geen één Afgevaardigde in „ de Vergadering was, die zyne Hoogheid niet „ beſchouwde, als den toekomſtigen Bevelheb- „ ber der wapenen van den Staat; maar dat allen „ beefden, op de herdenking van 't geen, onder „ wylen den Prinſe, deszelfs Vader, gebeurd was; „ dat geen der Prinſen van Orange meêr geest of „ oordeel hadt bezeeten; maar dat hy, ongeluk- „ kiglyk, gevallen was onder de hand van luiden, *débauches. „ die hem in alle * ongebondentheden hadden „ geſtort, en raadſlagen gegeven, die hem hadden „ kunnen doen omkoomen onder de puinhoopen „ van den Staat. Dat, daarom, de Staaten van „ Holland, die een' zeer uitmuntenden aart in „ zyne Hoogheid ontdekten, zig ook van deszelfs „ ge-

(*r*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 210. *Vſq.*
(*s*) BASNAGE *l. c. T.* 1. fol. 826 & 827.

„ gedrag wilden verzekeren en, alvoorens hem
„ tot Kapitein Generaal aan te ſtellen, onder-
„ rigt zyn, welke perſoonen hy, meest, om-
„ trend zig verkiezen zoude. Dat, hoe zeer 't
„ voorbeeld van zynen Vader; die zig bedorven
„ hadt, door zyne vermaagſchapping met de
„ Kroon van Engeland; hem diende afteſchrik-
„ ken, de Staaten hem, egter, wel wilden ver-
„ wittigen, hoe zy, nimmer, 't bevel over de
„ wapenen hunner Provintie hem zouden afſtaan,
„ ten zy men bewust ware, dat hy zig huuwen
„ zoude aan een huis, by hun Edele Groot-
„ mogendheden niet verdagt, maar, aange-
„ naam, zo ten opzigte van den Godsdienst
„ (om de Predikanten niet te doen ſchreeuwen)
„ als der gelykheid van geboorte; nadien
„ 'er Prinſeſſen waren van even doorlugtigen
„ huize als het zyne, die zig, zeer gaarne, in
„ dit Land zouden uitgetrouwd zien." „ De
„ Prins" (vervolgt WICQUEFORT) „ die, uit den
„ aart, ſlim * en veinzend is, betuigde zeer
„ voldaan te zyn over de Staaten van Holland,
„ en verzogt DE WITT, hen te danken voor
„ derzelver zorgen, in opzigt van zyn' perſoon
„ en belangen" (*t*).

* naturel-lement artificieux.

Bl. 297. r. 13. „ *Dit Beſluit — wierdt in* Engeland bekend." Men zegt, dat MEERMAN en BOREEL reeds by den Koning hadden aangedrongen, zig tegen Frankryk te verzetten, en dat de Hertog van BUCKINGHAM, zig aan hun, in tegenwoordigheid van twee Staats-Sekretariſſen, kort daar op, voor 't neemen van maatregulen tegens Frankryk, hadt verklaard (*u*).

Bl.

(*t*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 208. *p.* & 209. MS.
(*u*) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16. *p.* 198.

Bl. 307. r. 8. v. o. „ *De Graaf* van Dona *gaf te kennen, dat* de Koning van Zweeden — genegen was 'er in te treden." Men zegt dat Dona, vooraf, eenige opening aan den Staat, om zig tegen Frankryk te verbinden, gedaan hadt; en, zo dit al niet den grond lag, op welken, sedert, het drievoudig Verbond gebouwd wierdt (*v*), schynt het, ten minsten, veel tot bevordering van dit werk te hebben toegebragt.

Bl. 308. r. 14. „ *Sommigen* hebben vermoed" *enz:* Dat Karel II, egter, niet van harte het drievoudig Verbond aanging, heeft, nog in onze dagen, een der beroemste en onzydigste Engelsche Schryvers, niet zonder reden, gedagt (*w*).

Bl. 312. r. 5. v. o. „ Jacob van der Togt, Pensionaris *van* Gouda." De Heer Van der Tocht, wiens afbeelding, naar 't oorspronglyke, ik hier by zal voegen, en die, naderhand, Raad, Burgemeester, als mede, ten jaare 1675, Pensionaris van Gouda wierdt, was, ten deezen tyde, nog Sekretaris dier Stad (*x*). Hy en Burgersdyk voldeeden den Staat zo zeer, dat hunne Hoogmogendheden 'er, by Resolutie, derzelver byzonder genoegen over te kennen gaven (*y*). Ook na de uitwyzing van het vonnis over de Hoefyzersche, of oude Brandenburgsche schuld, wierdt Van der Tocht, afzonderlyk, naar Berlin gezonden, alwaar hy eene eindelyke overeenkomst nopens dit werk, tusschen den Keurvorst en zyne Meesters, trof. Hy; dien men ook op 't jaar 1672, nader zal leeren kennen; keerde, se-

(*v*) Wicquefort *l. c. liv. 16. p.* 204. *Vs.* Vergel. Wagen. alhier *bl.* 331. r. 4. v. o.

(*w*) Hume *l. c.* 7 *D. bl.* 620 en 621.

(*x*) Lystboek der Regeer. Gouda, over de jaaren 1665 tot 1681. Aitzema *l. c.* 12 *D. bl.* 815.

(*y*) Resol. der Staaten Gener. 17 Febr. 1668.

Mr. JACOB VAN DER TOCHT,
Burgemeester, Raad en Penſionaris der Stad Gouda.
Afgevaardigde van den Staat aan 't Hof van Bruſſel en Berlin.
Kobell en Claeszens ſculps. naar 't origineel by den Heer Burgem.r Metelerkamp te Gouda.
Vaillant Pinxit.

ſedert, tot in July 1670, naar Brusſel, met den Heere VAN VRYBERGEN (z), ter regeling der Oſtendiſche Kaperyen.

Bl. 316. r. 6. v. o. „ DE WITT ſchreef" enz: De Markgraaf van CASTEL RODRIGO hadt, omtrend deezen tyd, voorgeſteld eene byeenkomst van hem en den Raadpenſionaris, op de grenzen; maar de laatſte, dit voor onnoodig uitſtel aan ziende, liet zig hier van verontſchuldigen (a).

Bl. 326. r. 14. „ Bergen op Zoom." De Staaten hadden, thans, een Leger, in de nabyheid dier Stad, by een vergaderd, onder 't bevel van den Veltmaarſchalk WIRTZ (b).

Bl. 332. r. 13. „ KASTEL RODRIGO — *hadt hun*, op den derden van Bloeimaand, (1668) *ontdekt*." Reeds in *Sprokkelmaand* van dit jaar, was, by de Staaten van Holland, een Brief ingeloopen, die gezegd werdt, van een' onbekend' perſoon, uit Rome, te koomen en eene waarſchouwing behelsde, dat Frankryk en Engeland het, in den grond, eens waren, en den Prinſe van Orange in de hooge bedieningen zyner Voorvaderen zogten te bevorderen. De Schryver verklaarde, bereid te zyn, zig naar den Haage te begeeven, en zyn geſchryf te bewyzen, indien men dit begeeren en hy op vergoeding der reiskosten reekenen mogte. DE WITT ſloeg dit in den wind; hy hadt; zeggen ſommigen; te goeden denkbeeld van Frankryk en van zyne andere valſche vrienden, en lettede te weinig, ja ontving wel eens, op eene min beleefde wyze, den goeden raad van hun, die 't op-

(z) WICQUEF. *l. c. liv.* 17. *p. m.* 27. Reſol. Holl. 19 Maart 1670. *bl.* 29. 16 Mey 1670. *bl.* 105 en 160; 19 July 1670. *bl.* 11. Reſol. Staaten Gener. 22 April en 11 July 1670.

(a) WICQUEFORT *l. c. liv.* 16 *p. m.* 119 Vſo.

(b) WICQUEFORT. *l. c. liv.* 16. *p. m.* 221.

opregt met hem meenden, en hem de gewigtigſte waarſchouwingen deeden (*c*). Dan, ſchoon dit zeggen, in 't algemeen, waar kan geweest zyn, blykt het genoeg, egter, uit het hier en daar aangemerkte by onzen WAGEN. (*d*) dat de Raadpenſionaris een waakend oog hieldt, tegen de vyanden van hem en 't gemeenebest, al gaf hy 'er, uiterlyk, geen ſchyn van.

Bl. 338. r. 10. v. o. „ *De Heer van* SOMMELSDYK, ſedert veele jaaren, *uit de gunst der Staaten van Holland vervallen*". Men heeft, al voor my en te regt, aangemerkt, dat de Heer van SOMMELSDYK, die in der Staaten ongunst geraakt was, reeds ten jaare 1662, was overleden, en dat dus de zaak, die onze WAGEN. hier, op 't jaar 1668, en elders, op den jaare 1666, verhaalt, op deezen niet zien kan, maar betreklyk is tot deszelfs tweeden Zoon, mede KORNELIS VAN AERSSEN genaamd, en die hier, door onzen, anderſints nauwkeurigen, Schryver, met den Vader is verward geworden (*e*). Wat, wyders, de Heerlykheid *Sommelsdyk* betrof, de Staaten van Holland mogten wel lyden, dat zy van hun en Zeeland te ſamen verleid wierdt; maar, wilde Zeeland alleen 't verly hebben, dan, begreepen zy, moest de zaak afgedaan worden voor 't Hof, „ aan welker „ *Judicature* beyde deſelve Provintien waren „ onderworpen (*f*)".

Bl. 339. r. 10. „ Zonder *de Heeren* — eenige kennis *te geeven van zyn voornemen.*" Zo zeggen ſommigen (*g*); elders leeze ik, dat hy aan

(*c*) WICQUEFORT *l.* 2e. *liv.* 16. *p.* m. 228 en 229. *Vſs.*
(*d*) WAGEN albier *bl.* 421.
(*e*) KOK's Vaderl. Woord. 1 *D. bl.* 98. WAG. albier. *bl.* 211 en 219.
(*f*) Reſol. van Holl. 23 July 1663. *bl.* 74.
(*g*) SAMSON, *Hiſt. de* GUILLAUME III. *Tom.* I. *pag.* 438.

aan den Raadpenſionaris DE WITT hadt doen zeggen, en den Heere VAN GENT, in geſchrifte, doen weeten, van zig naar Breda, om te jaagen, te zullen begeeven. Hy deedt dit ook werklyk, doch begaf zig, van daar, naar Zeeland (*h*).

Bl. 340. r. 15. „*Hy*" (Prins WILLEM III) „*was, nu agttien jaaren bereikt hebbende*, — geheel buiten Voogdy geſteld." Dit was geſchied, by Akte zyner Grootmoeder, de Prinſeſſe Weduwe van Orange, na ingenoomen raad der Bloedverwanten. Zy gaf 'er, terſtond, kennis van aan de Staaten; doch die van Holland, oordeelende, dat hun alleen toekwam, den Prinſe uit de Voogdyſchap te ontſlaan, deeden de Vorſtinne belooven, dat zy den jongen Vorst de vervreemding zyner vaste goederen, in Holland liggende, niet zou toelaaten, voor hy den ouderdom van vyfentwintig jaaren bereikt hadt (*i*).

Bl. 358. r. 3. „*Onder* de eerſte *Graaven* — *ſchynen Holland en Zeeland* niet *als* twee byzondere Gewesten *aangemerkt geweest te zyn.*" Holland en Zeeland waren, al van ouds, onderſcheiden. Onze *eerſte* Graaven hielden Holland en Zeeland beooster-Schelde van het Roomſche ryk, Zeeland bewester-Schelde van de Graaven van Vlaanderen, ter leen. Wel eens noemden zy zig, afzonderlyk, Graaven van *Zeeland*. Ik heb dit, reeds elders, getoond (*k*), en verder doen zien, dat beide de Landſchappen, voorheen, en nog onder de Beierſche Regeeringe, elk een' afzonderlyken Raad hadden, die, egter, wel

(*h*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *p.* m. 225. AITZEMA, *l. c.* 14 *D. bl* 509.

(*i*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *p.* 227. *Vſq. et* 228.

(*k*) Zie deeze myne Aanmerk. 3 *Stuk. bl.* 1—3. *bl.* 33 en 34, 35, 44, 51. op WAGEN. Vaderl. Hiſt. 3 *D. bl.* 4. *r.* 19. *bl.* 84. *reg.* 9 *v. o.*, *bl.* 110, *reg.* 2. *v. o.*, *bl.* 154 en *bl.* 204. *reg.* 10,

wel eens, zelfs nevens die van Henegouwen; als het den Graave, om wigtige zaaken, geliefde; by den anderen geroepen wierdt (*l*).

Bl. 358. r. 11. v. o. „ *Men hadt deeze geſchillen* — bygelegd." Dit gebeurde op den 22 van Herfstmaand des jaars 1662; maar, by die zelve gelegenheid, waren, tusſchen Holland en Zeeland, nog eenige zaaken verhandeld, van welken, op den 28 derzelve maand, verſlag wierdt gedaan aan hunne Edele Grootmogendheden. Onder deezen behoorden een voorſlag van Holland, om, ter vermindering en verkorting der aanwasſchende en langduurige pleitgeſchillen, en dus, zo men oordeelde, tot verligting der Ingezeetenen, de beide Geregts-Hoven in één te ſmelten. Men maakte hier, ſtraks, een punt van Beſchryving af, en de zaak wierdt, in verſcheiden byeenkomſten, met Kommisſariſſen van den Hoogen Raad en 't Hof, in Holland overwoogen. De Leden van 't Hollandsch *Beſoigne*, nevens den Hove van dat Gewest, omhelsden den voorſlag, doch de Hooge Raad neigde 'er niet toe. Zeeland, met dien Raad van een gevoelen zynde, bleef de zaak, ondanks den aandrang hunner Edel Grootmogendheden, op den ouden voet (*m*).

Bl. 362. r. 8. „ *'t Stuk*," (*de verſterking van Naarden*) „ *by* Burgemeesteren *overwoogen zynde*, ſtaken de ſtemmen. 't Zelfde gebeurde ook, *zo men verzekert, in de* zes-en-dertig Raaden, *en zelfs, dat vreemd ſchynt, onder de* agt Gemagtigden uit de Regeering, *wien 't overleg des werks aanbevolen was.*" Onze WAGEN. her-

(*l*) Zie deeze myne Aanmerk. 3 *Stuk. bl.* 70–74. op WAGEN. 3 *D. bl.* 257.

(*m*) Reſol. van Holl., 28 Sept. 1662. *bl.* 47 en 48; 20 Nov. 1662. *bl.* 1. 16 en 21 Maart 1663. *bl.* 42, 73–87. 25 July 1663. *bl.* 75. en 7 Dec. 1663. *bl.* 50.

herroept dit zeggen, in zyne Beſchryvinge van Amſterdam; verklaarende „ met verzekering te „ kunnen zeggen, dat, in de *Reſolutien der* „ *Vroedſchap*" (van die Stad,) „ niets altoos van „ deeze byzonderheid te boek geſteld is." Hy verdient, voor 't overige, nopens dit punt, als mede nopens de verſchillende denkwyze, tusſchen den Raadpenſionaris DE WITT en eenige Hollandſche Staatsleden, met die van Amſterdam, over het meêr of minder nut der verſterking van Naarden, tegen vyandlyken inval, en over de wys, op welke die verſterking ſteeken bleef, ter aangehaalde plaatſe te worden ingezien (*n*).

Bl. 362. r. 9. „ *Gravinne Weduwe* VAN BREDERODE — *verzogt, dat men haar* niet ontzetten wilde van 't bezit haarer Heerlykheid." Eerst in den jaare 1679, trok het Land deeze goederen aan zig; zo als onze WAGEN., in 't vervolg, leeren zal. Dan, men was reeds lang oneenig geweest over het innen der Verpondinge binnen Vianen, waar toe de Staaten zig bevoegd reekenden, doch 't geen de Vrouwe; die eene Zuster was der Prinſesſe Weduwe van Oranje (*o*); tegenſprak. Ten einde de invorderinge met de daad door te zetten, zonden de Staaten eenen Deurwaarder, verzeld van tien of twaalf knegten, derwaarts, die, egter, verpligt wierden te wyken. Hooglyk wierdt dit, by Hunne Edele Grootmogendheden, opgenomen. Zy deeden vier Kompagnien Knegten en twee Kompagnien Ruiteren naar Vianen trekken, met last, 'er bezetting te houden, en „ op *discretie*" te

(*n*) WAGEN., Beſchryving van Amſterd. 5 *D. bl.* 288—310.
(*o*) Zie deeze myne Aanteek. 11 *Stuk. bl.* 96. en 12 *Stuk. bl.* 116, op WAGEN. 11 *D. bl.* 307. *reg.* 1. en 12 *D. bl.* 312. *reg.* 12 *van onder.*

te leeven. De Vrouw, niet beſtand tegen zulk eene meenigte, onderſchikte zig, toen, aan der Staaten beveelen (*p*).

Bl. 368. r. 13. „ *De meeste andere Gewesten oordeelden*, dat Holland *het Krygsvolk* te veel verminderen *wilde*." Zeeland begreep, dat men geen een' man moest afdanken, om dat Spanje weder volk wierf, en men geen ſtaat op Frankryk of Engeland maaken konde (*q*).

Bl. 372. r. 3. „Ik vind niet, *dat deeze handeling eenig gevolg hadt, ten deezen tyde.*" Men vindt, dat zy, thans, geheel agter bleef, en dat 'er niets kwam, noch van de deelneeming der Zwitſers in het drievoudig verbondt, noch van de leevering van drie duizend man. BONSTETTEN (van wien hier onze WAGEN: ſpreekt,) maakte het, eerlang, zo ſlegt, dat hy uit 's Lands dienst wierdt ontſlagen (*r*).

Om deezen tyd, zondt ook de Keurvorst van Saxen een Gezant naar den Haage, wiens Geloofsbrieven alleenlyk aan den Raadpenſionaris DE WITT hielden. Hy ſloeg, ten behoeve zyns Meesters, eene geldleening voor van honderd duizend Kroonen; doch DE WITT, hem verklaarende voor zig hiertoe niet in ſtaat te zyn, deedt hem, wyders, zien, hoe zyne geloofsbrieven verkeerd waren ingerigt, en niet aan hem, maar aan den Staat moesten houden, die, misſchien, een gunſtig oor zoude leenen, indien de Keurvorst wilde medewerken tot de verzekering der vrede; waartoe men ook de Vorſten van Lunenburg en den Keurvorst van Brandenburg,

(*p*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *pag.* 209 *Vſq. ad* 210.
(*q*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *p.* m. 243 *Vſq.*
(*r*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16 *pag.* 239. AITZEMA, 14 D. *Bl.* 452, 461.

burg, thans, aanzogt. De Gezant begaf zig, ſedert, naar Amſterdam, alwaar hy, onbekend, nog eenigen tyd, vertoefde, zonder dat 'er, zo ver ik weet, op zyn verzoek iets volgde (*s*).

Bl. 373. r. 5. „JUSTINUS COLJERS trok derwaarts." De Staaten hadden, ten jaare 1667, naar de Porte gezonden GEORGIUS CROOK, die Sekretaris van 't Nederlandsch Gezandſchap, te London, ten tyde van CROMWEL, was geweest. Doch't onverwagt noodlot, deezen overkoomen, gaf gelegenheid tot de vordering van COLYER. CROOK, naamentlyk, de reize, over Venetien en Raguſa, naar Conſtantinopolen neemende, en zig op de laatstgemelde plaats bevindende, ontſtont, aldaar, op den 6 van Grasmaand des jaars 1668, met heldere lucht en zagt weder, des morgens om agt uuren, eene vervaarlyke aardbeeving, die, verſcheiden huizen doende inſtorten, ook hem, zyne gemalin, onlangs gebooren kind, en, op twee of drie na, alle zyne dienstbooden, onder de puinhoopen van 't gebouw, alwaar hy zig nog te bedde bevondt, verpletterde. JACOB VAN DAM, benoemd tot Conſul te Smirna, die de reis mede deedt, ontkwam, gelukkiglyk, 't gevaar, en bragt, in perſoon, de tyding aan de algemeene Staaten (*t*).

Bl. 386. r. 9. „D'ESTRADES — terug geroepen." De Heer VAN BEUNINGEN; over wiens vrymoedig ſchryven D'ESTRADES wel eens geſtoord was; kwam, omtrend dezen tyd, uit Frankryk terug. By zyn geheim Verſlag aan Hunne Hoogmogendheden, gaf hy reeds te kennen, dat de Koning zeer misnoegd was op den Staat; dat men, in Frank-

(*s*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *p.* 238 *&* 239.
(*t*) WICQUEFORT, *l. c. Liv* 17. *p. m.* 44—45.

Frankryk, niet ontveinsde, aan Holland betaald te zullen zetten dat geen, 't welk zy, ſedert twee jaaren, tot ſtremming van 's Konings wapenen in Vlaanderen, gedaan hadt; dat men haar, over al, vyanden zou zoeken te verwekken, de vrienden verdeelen, de binnenlandſche twisten aanvuuren; dat men reeds werkte haaren koophandel in Frankryk te bederven, en onze goederen, by 't inkoomen aldaar, bezwaaren oplag, evenreedig aan een verbod. Dat men zig dus, by tyds, met Mogendheden, die één belang met den Staat hadden, tegen die Kroon, moest verbinden *(u)*.

Bl. 389. r. 7. „ *Dat zy* — MOLINA — en — DONA *hier in hebben konnen doen bewilligen, blykt niet duidelyk.*" Schoon ſommigen de woorden der belofte van den Spaanſchen Gezant, MOLINA, opgeeven, ſpreeken anderen de zaak tegen, verzeekerende, dat de Graaf VAN DONA, na te vergeefs, zo by MOLINA, als by den Baron L'ISOLA, Keizerlyken Gezant te Londen, alle moeite te hebben aangewend, tot het verkrygen der Onderſtandgelden, eindelyk hadt moeten verklaaren, zig te vrede te zullen houden, indien ſlegts MOLINA, op zyn woord, belooven wilde, dat of Spanje dezelven betaalen zou, of, aan Engeland en de Staaten ſchaêvergoeding bezorgen, zo deezen de penningen wilden opſchieten. Zy voegen 'er by, dat de Spaanſche Gezant dit plat afſloeg, ten zy hy daartoe volmagt van den Markgraave van CASTEL-RODRIGO verkreege. Ook was de laatstgemelde hiertoe niet te beweegen, houdende zig ziek, om, over dit werk, niet te kunnen worden aangeſprooken. Men lette, on-

(u) WICQUEFORT, *l. c. Liv* 16. *pag.* 242 *Vſo. et* 43. AITZEMA, *l. c.* 14 *D. bl.* 788, 439, 451.

ondertusschen, dat Engeland en de Staaten tot het verschieten van gelden aan Zweeden zouden te beweegen geweest zyn, mits men hun eenige vaste plaatsen in de Spaansche Nederlanden, of genoegzaame zekerheid voor de penningen, op goede huizen in Londen of Amsterdam, hadt willen geeven; dan ook hier naar hadt de Markgraaf geen ooren (*v*).

Bl. 410. r. 8. „ *Die van Holland maakten, omtrent deezen tyd, toeleg, om den stapel der Schotsche waaren — te verleggen naar Dordrecht.*" De Heer JAMES YAIR, weleêr Predikant by de Schotsche *Court*, te Veere, heeft, in zyn Werkjen over den Handel der Schotten in de Nederlanden (*w*), de aanleidende oorzaaken hier van opgegeeven. 'Er was, waarlyk, tusschen den *Conservator*, *Sir* WILLIAM DAVIDSON, en de Schotsche Kooplieden te ter Veere, twist ontstaan, over de uitoeffening van zyne bediening en de plegtigheden der bisschoplyke Kerk, waar van de meeste Kooplieden afkeerig waren. Die twist rees, eindelyk, zoo hoog, dat DAVIDSON het besluit nam, om den Schotschen Stapel naar elders te verplaatsen. Zoodra men, te Dordrecht, daar van kennis gekreegen hadt, deedt men hem voorslagen, die hy gaarne aannam. Men ontwierp eene overeenkomst, voordeeliger voor de Schotten, dan die te Veere plaats hadt en, welhaast, gaf de Koning, by een' brief van den 7 van Herfstmaand des jaars 1668, zyne toestemming

(*v*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 16. *p. m.* 234—238 *Vfs.* BASNAGE, *Tom.* 2. *pag.* 32 (*a*).

(*w*) Dit Werkje is genaamd *An Account of the Scotch Trade in the Netherlands, and of the Staple Port in Campvere*; gedrukt te London 1776. Zie het zelve *pag.* 259—278, en VAN DE WALL, Handvesten van Dordr. 8 *Afdeel. bl.* 1866 *en volgg.*

ming tot het ſluiten van dien. Dit geſchiedde dan ook, te Dordrecht, den 1 van Wynmaand deszelven jaars, en de Koninglyke Burgten in Schotland gaven, den 13 van Hooimaand des jaars 1670, een uitdrukkelyk bevel, om alle de Stapelgoederen, na den *eersten* der volgende maand, voortaan, naar Dordrecht te brengen, op de boete van twintig ten honderd van de waarde. De Stad Veere leedt, hierby, een' tyd lang, aanmerkelyke ſchade. Doch de Schotſche handel hieldt geen ſtand te Dordrecht. Haare Leden raakte 'er, eindelyk, met de Regeering oneens; en, zo uit dien hoofde, als door den Oorlog, die, welhaast, uitbarstte, keerden zy weder naar Veere. In 1675, wierdt het *Stapel-Contract* met die van Veere hernieuwd.

Bl. 411. r. 8. „ Ik vind niet, *dat hy — geſlaagd zy.*" Vergelyk myne Aanmerkingen op WAGEN: 12 *Deel, bl.* 473. *regel* 1.

Bl. 417. r. 11. „ *Veelligt verwekte dit* agterdogt *in de Staaten.*" Men vindt dit vermoeden van WAGEN:, door eene plaats van WICQUEFORT, bevestigd. „ De Keurvorst van Brandenburg," zegt hy, „ liet de Staaten, door de Vorſtinne „ Weduwe, waarſchouwen; maar, wyl hy, in „ den laatſten Oorlog, zig min gunſtig voor den „ Staat gedraagen hadt, gaf men 'er weinig agt „ op, oordeelende, dat hy uit eigenbelang ſprak; „ hoezeer men, anderſints, maar al te zeer bewust „ was van Frankryks kwaade voorneemens (*x*)."

Bl. 422. r. 16. „ HAMEL BRUININKS — *gezonden naar Weenen* — om — vriendſchap — aan te kweeken," *enz:* Het voornaamſte oogmerk was, om den Keizer en eenige Duitſche Vorſten te

(*x*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19. *p.* m. 106 *Vſq.* 145.

te brengen in het drievoudig Verbond, waartoe de Keizerlyke Gezant, L'ISOLA, zeer het zyne deedt. Hiertoe en om te verneemen, of 'er, ergens, kwaad broeide, moest BRUININKS ook een bezoek afleggen by den Keurvorst van Ments, dien men, anderſints, hieldt, den Staaten zeer geneegen te zyn, en die hun, meer dan eens, zeer goeden raad hadt gegeeven. De Koning van Groot-Brittannie, ondertusſchen, tragtede niet alleen de bytreeding van den Keizer tot het bovengemeld Verbond te verhinderen, maar weigerde, ſedert, 'er dien Vorst in toe te laaten, onder voorwendſel, dat hy perſoonlyke inzigten hadt, en men deszelfs hulpe zou kunnen ontbeeren, indien alle Bondgenooten zo getrouw blyven zouden, als Engeland (y).

Het denkbeeld van vrienden te maaken deedt ook, omtrend deezen tyd, de Staaten beſluiten, om den Heer JAN DE WITT, Vroedſchap van Dordrecht, naar Poolen te zenden, ter begroetinge van den Vorst WISNIOWIECKI, op den troon van dat Gemeenebest; dien hy, na den afſtand van JAN CASIMIR, ten jaare 1669, beklom. De Franſchen hadden te vergeefsch getragt, den Hertoge van Nieuwburg, of liever, den Prinſe van Condé, tot die kroon te bevorderen, op dat een deezer, van hun afhangende, den Koning van Zweeden zou kunnen beletten, iets te doen in voordeel van het drievoudig Verbond. DE WITT, die, in Lentemaand, by de Staaten afſcheid nam, was ook gelast eene nadere verbintenis met Poolen te maaken, waar in hy, egter, niet ſlaagde (z).

Bl.

(y) WICQUEF. *l. c Liv.* 17. *p. m.* 34 *Vſq. ad* 69 *Vſq. Liv.* 18. *p. m.* 53-54 *Vſq.* 198—199. HUME, *l. c.* 7. *D. bl.* 620. Reſol. Holl. 18 *Febr.* 1671. Secr. Reſol. Staat. Gener. 19, 20, 27 *Febr.* en 4 *May* 1671.

(z) WICQUEF *l. c. Liv.* 17. *p. m.* 43 *Vſq ad* 44. Reſol. van Holl. 28 Maart, 26 April 1670. *bl.* 47 *en volgg.*; en *bl.* 87.

Bl. 423. r. 1. „ *Dat* De Groot *den Staat meer dienst zouden kunnen doen in* Zweeden, *dan in* Frankryk." Men was, bevoorens, bedagt geweest, om den Heere Daniel van Wyngaarden, Heere van Werkendam en Lid der Hollandſche Ridderſchap, naar Frankryk te zenden; dan, dees zyn ontſlag van de, reeds op hem uitgebragte, bezending verzoekende en verkrygende (*z*), lieten de Staaten van Holland 't oog vallen op De Groot; die zig niet, dan met moeite, en onder 't maaken van eenige bedingen, liet beweegen, dien last op zig te neemen; byzonderlyk, na dat D'Estrades hem, in een afzonderlyk geſprek, niet ontveinst hadt, dat hy, voor zynen perſoon, zeer wel aan 't Hof zou worden ontvangen, maar, voor 't overige, niets zou kunnen uitwerken, te minder daar Condé, Turenne, Louvois-Tellier, Colbert en anderen den Koning, een' jong' en roemgierig' Vorst, geſtaêg tot den Nederlandſchen Oorlog aanporden. De Provintien buiten Holland, byzonderlyk Utrecht en Friesland, waren niet alleen, vry lang, tegen De Groot geweest, maar zelfs eenige Steden in Holland zelve, met naame Amſterdam, alwaar van Beuningen gantsch zyn Vriend niet was. Dit was ook de reden, waarom hy, eerst in den jaare 1670, naar Parys vertrok, en dat Amſterdam, op de tyding van deszelfs onpaslykheid, hem, terſtond, van daar wilde terug geroepen hebben; doch 't geen niet doorging (*a*).

Bl. 423. r. 13. „ *Men was, in* den Haage, niet zo on-

(*z*) Reſol. van Holl., 16 Febr. 1669. *bl.* 12.

(*a*) Wicquef. *l. c. Liv.* 17. *p. m.* 14, 14 *Vſo.* 42 *et* 42 *Vſo. et* 66. *Liv.* 19. *pag.* 105. Reſol. van Holl. 4 Dec. 1669. *bl.* 89. *l. c.* 26 April, 16 Mey, 2 Aug., 1 Oct. 1670. *bl.* 54.

onkundig *van 't geen 'er broeide, als ſommigen doen gelooven.*" 't Geen onze WAGENR, hier en op de voorige bladzyden, gezegt heeft, ſteunt, naar gewoonte, op goede gronden. De Schryvers kwamen dikwyls, zo als 't nog gaat, agter 't geheim van 't verhandelde niet. Ten blyke, ondertuſſchen, van 't gezegde alhier, kan ook dienen, dat, ISAAC VANDER TOCHT (dien ik voor een' Zoon houde van s'Lands Afgevaardigden aan 't Hof van Bruſſel,) om deezen tyd, by de algemeene Staaten beloond wierdt, met honderd zilveren ducatons; ter zaake dat hy, „ te poste, uit Parys, door de Spaanſche „ Nederlanden tot alhier in den Haghe, van „ buyten, eenige importante adviſen ende con„ ſiderable tydingen hadt ingebragt." Zo waren ook, kort te vooren, „ *geheime advertentien „ van de wervingen en forces van de Nabuyren,*" by hunne Hoogmogendheden ingeloopen; die, in 't vervolg, wel allen niet uitkwamen, maar genoegzaam zyn, om ons te doen zien, welk een gevaar men, van alle kanten, thans, alhier, ſcheen te vreezen. Die tydingen, hielden, hoofdzaaklyk (*b*): dat de drie geeſtlyke Keurvorſten, de Biſſchop van Munſter en de Hertog van Nieuwburg, te ſamen, 23000 man zoude by een brengen; dat het Ryk 32000 man zou aanvoeren; dat van de Proteſtantſche Vorſten (die zig beklaagden, door den Staat met te weinig agting behandeld te zyn), geen byſtand was te wagten; dat de Jeſuiten en Roomſche Geeſtlykheid hier zeer onder ſpeelden; dat de Paus een derde der geeſtlyke inkomſten aan Frankryk, tot het beoorlogen der Ketteren, hadt toegeſtaan; dat men den Staat, op drie plaatſen teffens, dagt aan te vallen en, door Over-

(*b*) Secreete Reſol. Staaten Gener. 11 Dec. 1669 en 25 Aug. 1670.

Overysſel, in de Provintien dringen; dat Frankryk en Spanje 't eens waren, en 'er niets zou worden van het drievoudig Verbond. Men beſloot, op deeze tyding, de werving door te zetten. Voorts wierden onze Gezanten, thans, van *correſpondentie-gelden* voorzien, en zelfs kreeg de Sekretaris ROMPH, ten jaare 1670, by afweezen van den Heer DE GROOT, de zaaken te Parys waarneemende, zodanige gelden. Het blykt, dat hy 'er goed gebruik van maakte (*c*).

Bl. 426. r. 5. v. o. „ *Deezen inval hadt zig de Hertog, door zyne* naauwe verbintenisſen met Spanje, *op den hals gehaald.*" Men voege 'er by, dat hy zig geneigd getoond hadt in het drievoudig Verbond te treeden; waar tegen, thans, Frankryk en Engeland, ten ſterkſte, woelden (*d*).

Bl. 431. r. 10. „ *Zy (de Staaten van Holland) ſtonden den Prinſe eene* beſlisſende *ſtem toe.*" Hoog liepende woorden, tusſchen de Leden van 't wederzydſche gevoelen, byzonder tusſchen Amſterdam; 't geen, thans, zeer voor den Prinſe neigde; en Rotterdam; 't geen van een ander gevoelen was; eêr men het, ter Vergaderinge, zo verre konde brengen. Eéns was men by den anderen, van 's morgens vroeg, tot één uur des nagts, vergaderd, en ſommigen ſpraken al van 't eeuwig Edict te vernietigen (*e*).

Bl. 432. r. 14. „ *De Heer* VAN GEND — bedankt." Zo deedt men ook DE WITT en de overige Heeren, die 't opzigt over den Prinſe ge-

(*c*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 1 Mey 1670. AITZEMA, 14 *D. pag.* 286.

(*d*) WICQUEFORT, *l. c Liv.* 18. *p. m.* 57.

(*e*) WICQUEFORT, *l.* 18. *p. m.* 59—63. WAGEN., Beſchryv. van Amſterd. 5 *D. bl.* 314.

gehadt hadden; maar niet, voor dat zy, uit zig zelven, hun ontslag verzogt hadden (*f*).

Bl. 434. r. 8. „ *De* Prins, *vertrok* in Slagtmaand, *naar Engeland.*" Hy was, reeds in 't voorjaar, door den Koning verzogt geworden, om zig, tegen Bloeimaand van dit jaar, derwaarts te begeeven, ten einde het Feest van *St. George* te helpen vieren; in wiens orde hy, nog een kind zynde, was aangenomen (*g*). Men zegt, dat de Vorstinne Grootmoeder tegen de reize was; 't zy dan, dat zy 't Hof van Groot-Brittannie niet betrouwde, of, misschien, door die weigering, zig en haar huis in meerder gunst by de Staaten van Holland wilde brengen. De Fransche Gezant zettede 'er den Prinse, integendeel, toe aan, hem verzekerende, dat de Hertoginne van Orleans; die zyner Moeders Zuster was en, nu, zig naar Douvres stondt te begeeven; zeer grooten dienst aan zyne zaaken zou toebrengen, TEMPLE hadt zig niet zo breed durven uitlaaten (*h*). Dan, s'Prinsen bevordering tot Lid van den Raad van Staate, verpligtte hem, zyne reize, eenigen tyd, uit te stellen, waar na hy dezelve, met voorkennis en goedkeuring van den Staat, (*i*) in Slagtmaand deezes jaars 1670, ondernam. De Koning liet hem, met eenige Schepen van Oorloge, onder 't geleide van den Lord OSSERY, verzeld van veele Edellieden, afhaalen en, in Engeland, alle eer aandoen, dien men eenen Vorst van 's Konings bloed bewyzen konde; hem den rang doende geeven na

(*f*) Resol. van Holl. 26 en 29 July 1670. *Bl.* 37, 41 en 43. WICQUEFORT, *l. c. p. m.* 58 *Vso.*

(*g*) WAGEN., Vaderlandsche Historie, 12 *D. Bl.* 306.

(*h*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 18. *p. m.* 57 *en* 57 *Vso.* SAMSON, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 471.

(*i*) Resol. van Holl., 1 en 3 Oct. 1670. *Bl.* 50 en 59.

na den Hertoge van Yorke en boven Prinſe Robbrt, Zoon van wylen den Koning van Boheme. Ossery hadt, zegt men, geduurende zyn verblyf in den Haage, te meêrmaalen, by den Heere De Witt, op de herſtelling des Prinſen van Orange in de waardigheden zyner Voorouderen, aangedrongen; met byvoeging, dat dit den Koning van Groot-Brittannie, ten hoogſten, verpligten, en een plegtanker zyn zoude tegen het onweer, 't geen, anderſins, den Staat, van de Franſche zyde, dreigde. Maar de Raadpenſionaris bleef by zyn gevoelen.

Toen de twee Konings Jagten, tot s'Prinſen verblyf en dat van zyn gevolg geſchikt, voor Helvoetſluis kwamen, en die Sterkte, met eenige kanonſchooten, begroetteden, verzuimde de Bevelhebber zulks te beantwoorden, en vereerde ze ſlegts, by 't aftreeden eeniger Heeren, van boord aan de vaste wal, met vier ſchooten. 't Schynt my toe, dat, zo 't beſluit tot de Vredebreuk in Groot-Brittannie nu tot genoegzaame rypheid was gebragt geweest, dat Ryk, over deeze daad, zig met meêr regt, dan, naderhand, over de ontmoeting met het Jagt de *Merlyn* (*k*), hadt kunnen beklaagen. Nu kwam men vry met het doen eener heuſche verontſchuldiging, en met het gebeurde te herſtellen, by s'Prinſen aan boord ſtappen, uit den Briele (*l*). Voor 't vertrek van dien Vorst, wilden eenige Leden der Generaliteit de Gezanten van den Staat in Engeland gelasten, hem opening van s'Lands zaaken te doen, om ze, te ſamen, by den Koning te bevorderen; dan, Holland hier tegen zynde, vergenoegde men zig, den Prinſe, mondeling, te verzoeken, om de belangens van den

(*k*) Wagen., alhier, *bl.* 442.
(*l*) Wicquefort, *l. c. Liv.* 18. *pag.* 57—58.

den Staat aan den Koning, gunstiglyk, voor te draagen. BOREEL, der Staaten Gezant, te London, wierdt egter, gelast, hem, eene maaltyd, ten koste van den Lande, te geeven (*m*).

Bl. 435. r. 1. „*Of 'er — eenigen poogingen gedaan zyn, om den Prinſe* te trekken in het heimlyk Verbond *tuſſchen Frankryk en Groot-Brittanje, waar in men* – plaats voor hem *ſcheen te willen* openhouden, *heeft, onzes weetens*, niemant aangeteekent." Indien men, door het *trekken in 't Verbond*, verſtaan moet eene *ſchriftelyke deelneeming* van den Prinſe, als *Lidmaat* van het zelve, bekenne ik gaarne, dat my, hier omtrend, niets meerder, dan onzen kundigen Schryver, is voorgekoomen. Maar, dat egter, KAREL II zynen Neeve tot de zyde van Frankryk poogde over te haalen, waar tegen men deezen in de hooge Ambten zyner Voorouderen zou tragten te herſtellen, melden ſommigen (*n*). Ik leeze, by WICQUEFORT, deeze woorden: „In „ de byeenkomſt van *Douvres*, waren de twee „ Koningen overeengekoomen, om, te ſamen, „ aan de herſtelling des Prinſen te werken, en „ *het is wel zeker, dat de Koning van Engeland hem*" (den Prinſe) „ *denkbeelden, geſchikt ter* „ *beroeringe van deeſen Staat, poogde in te* „ *boezemen, en voor te houden, hoe, voor hem,* „ *geene hoop overbleef, dan in den algemeenē* „ *omkeer der zaaken hier te lande, welke, alleen-* „ *lyk door den oorlog, dien Frankryk in den zin* „ *hadt, en die tot bederf van alle s' Prinſen Vyan-* „ *den moeſt ſtrekken, kon te weeg gebragt wor-* „ *den. Maar Hy,*" (de Prins) „ *weigerde hier aan* „ *'t oor te leenen* * *'t Zy hy zig veel beloofde van* „ *de*

* *ſi y re-fiſa.*

(*m*) WICQUEFORT, *l. c. p. m.* 57. Secr. Ref. Genev. 20. Febr. 1671.
(*n*) BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 116.

„ *de Stad Amſterdam; die, zig in een zaak van* „ *groot belang,*" (WICQUEFORT ziet, denk ik, op de zitting in den Raad van Staaten) „ *voor* „ *hem verklaard hadt; of dat hy, hier in, den* „ *raad volgde zyner Grootmoeder.*" enz. (*o*).

Bl. 435. r. 12. „ Verbooden *verſtandhouding.*" Deeze misdaad ging, byzonderlyk ter Generaliteit, ſedert eenige jaaren, hier te lande, zo zeer in zwang, dat niets gemeener was, dan 'er onze buitenlandſche Gezanten over te hooren klaagen. „ *Geene Secreete Reſolutien*" (ſchreef de Ambasſadeur BOREEL, den 30 van Oogstmaand des jaars 1662, uit Parys) „ *aldaer*" (d. i. in de Republiek) „ *genomen, ſyn hier Secreet; alles be-* „ *kend* (*p*)." VAN BEUNINGEN en andere ſchreeven in denzelfden ſmaak (*q*). D'ESTRADES wist den Koning de Afſchriften te bezorgen der Brieven tuſſchen DE WITT, met VAN BEUNINGEN, BOREEL en anderen, gewisſeld (*r*), en LIONNE dorst zig, in deeze woorden, uitlaaten aan D'ESTRADES; „ Gy moet eene kleine berisping doen aan „ den Heer DE WITT, van ons de *drie geheime* „ *Articulen der nieuwe Verbintenis* (*s*) niet me- „ degedeeld te hebben, en 'er byvoegen, dat, „ zo hy ons zo veel vertrouwen niet waardig „ agt, zyne Majeſteit *zig belooft, ze wel haaſt* „ *te zullen weeten, zonder hem daer voor* „ *eenige verpligting te hebben* (*t*)."

Bl. 437. „ *Of hier op iets verders gevolgd zy*, is my niet gebleeken." Ik leeze, dat de Staaten van Friesland, ſedert, voor laster verklaarden, 't geen 'er, nopens BOOTSMA,

(*o*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 18. *p. m.* 58 *Vſq. et* 59.
(*p*) Brieven van DE WITT, I *D. bl.* 565. Zie ook *bl.* 568, 569, 668.
(*q*) Brieven DE WITT I. *D. bl.* 488. D'ESTRADES, *Tom.* 4. *p.* 186.
(*r*) D'ESTRADES, *Tom.* 3. (*edit* 1743) *pag.* 16, 17, 25 *et* 26.
(*s*) Zie WAGEN, alhier. *bl.* 311.
(*t*) D'ESTRADES *Lettres, Tom.* 6. *pag.* 268.

MA, in gevonden wierdt. Holland ſtondt het Hof van Friesland toe, de zaak nader te onderzoeken; maar ik twyfel, of zulks, door dat Hof, gedaan zy (*u*).

Bl. 439. r. 3. „ Een geheel jaar verloopen, *eer men tot dit gewigtig beſluit hadt kunnen komen.*" De Heer VAN BEUNINGEN hadt, in zyn Verſlag (*v*), den Staaten aangeraaden, by eene algemeene Wet tegen de pragt, te verbieden het draagen van allerleie ſoortén van zyden en ſatyne ſtoffen, zelfs van laakenen, die, hier te lande, gemaakt wierden; om dat, langs deezen weg, ook de invoer van Franſche waaren, van zelve, zou vervallen, zonder uitgedrukt blyk, dat men het op die Natie gemunt hadt: maar men kon de Hollandſche Steden hier in niet doen bewilligen (*w*). 't Geen men nu verboodt kwam meêr met den raad van den Ambasſadeur DE GROOT overeen (*x*), toen dees, naamenlyk, zag, dat 'er, met Frankryk, niets méér te winnen was. De Staaten van Holland waren voorneemens geweest, 't gebruik van Franſche wynen, door meerder invoer van Rhynſche en Moezel, te verwisſelen, waartoe zy, in opzigt der tollen, eene overeenkomst met de Keur- en andere Duitſche Vorſten hadden getragt te maaken. Doch men verſtondt elkander niet, en de overvloed der Franſche wynen werkte mede, om dit punt te doen ſlaapen (*y*).

Bl 441. r. 10. „ *Zy*" (*de Staaten*) „ deeden aanbieding *van een naauw verdedigend Verbond*

(*u*) WICQUEFORT, *Liv.* 18. *p.* 82. Reſol. Holl. 14 en 24 Mei 1670. *Bl.* 105 en 122. 23 July 1677. *Bl.* 22. *Keizer* en *Hoppevelt* wierden, ten bovengemelde einde, nog eenigen tyd, gevangen gehouden, *l. c.* 1 Aug. *Bl* 58. 25 Sept. 1670 *pag.* 34 3 Oct. 1670. *pag.* 62.

(*v*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 118. op WAGEN. 13 *D. bl.* 386. *reg* 9.

(*w*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 17. *p. m.* 15. *Vſo.* Reſol. Holl. 22 Jan. 1670. *Bl.* 12.

(*x*) BASNAGE, *l c. Tom.* 2. *p.* 135. WICQUEF., *l c. Liv.* 19 *p.* 108.

(*y*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19. *pag.* 145 *Vſo.*

bond te willen ſluiten met Koning KAREL." Zy zonden aan den Heere BOREEL eene volmagt, in de Franſche taale „ *gecachetteerd*, in gewoo„ ne en behoorlyke *forme*, om, uit crachte van „ 't ſelve, niet alleen voorn: handelinge te *en*„ *tameeren*, nemaer ook de voorſz: nadere „ *Alliantie* te ſluiten eñ te tekenen, met de „ gewoonlycke *clauſulen;* om daar op, binnen „ zekeren te *præfigeeren* tyt, te zullen uytbren„ gen de *Ratificatie* van haere Ho: Mo:." Men maakte die ſpoed, om de verwagting, die de Heer BOREEL van dit werk hadt; doch de Koning verzondt hetzelve aan eenige Kommisſarisſen van Staat, en 'er kwam niets van de zaak (*z*). Men vernam, in 't kort, evenwel, van ter zyde, dat de Engelſchen voorneemens waren, om, ingeval de Staaten op een nieuw Verbond bleeven aandringen, als dan twee millioenen, en de ſteden Briel en Vliſſingen weder te pande, te verzoeken (*a*). Daar, ondertuſſchen, KAREL DE II. voortging den Gezant te verzekeren, (zo als hy ook den Heer VAN BEUNINGEN, voor deszelfs vertrek uit Londen, gedaan hadt (*b*),) de Staaten te zullen byſtaan, indien hy den twist met Frankryk niet bemiddelen konde, lieten deezen, eindelyk, zyner Majeſteit weeten, dat zy zig op deszelfs woord wel verlaaten wilden, maar dat de Koning, hun telkens verzekering doende geeven van zyne onveranderlyke geneegentheyt, tot nakooming der Tractaaten, zy, dierhalven, vertrouwden en verzogten, dat zyne Majeſteit zig onbezwaart vinden zoude, hun daar van eene ſchriftelyke verklaaring te

(*z*) Secr. Reſol. van Staat. Gener. 2 April, 26 Mei, 21 Aug. en 21 Sept. 1671.
(*a*) WICQUEFORT, *l. c. Lib.* 19. *pag.* 100 *Vſq.*
(*b*) WICQUEFORT, *Lib.* 19. *p.* m. 97 *Vſq.*

te doen toekoomen, ten einde tegen te kunnen gaan de „ *abuſive advertentien*, die zy, van alle „ kanten, kreegen, als of 's Konings *Miniſters* „ alle Coningen ende Prinſen zouden trachten te „ *diverteeren* van alle *engagementen*, die ſou„ den cunnen dienen, om alle feytelycke *agres*„ *ſen* van de Heren Staten te helpen afweren, „ ende deſelve Coningen ende Prinſen te *indu*„ *ceeren*, om, ſtilſittende, als *neutralen* aente„ ſien, 't gunt de Koning van Vranckryck, te„ gen deze Landen, zou mogen goedvinden te „ ondernemen (*c*)." De Staaten kwamen, veelligt, tot dien ſtap, om 's Vorſten meening ſpoedig en zeker te ontdekken; die, zo hy veinsde, zig, denklyk, door eene ſchriftelyke bevestiging van zyn gezegde aan BOREEL, voor de geheele waereld niet zou willen blootſtellen. 't Geſchrift kwam ook niet, maar de Koning zondt DOWNING naar den Haage; zo als onze WAGEN., in 't vervolg, zeggen zal.

Bl. 459. r. 9. „ *'t Franſche Hof* kreunde zig luttel *aan de behoudenis der* tegenwoordige *Regeeringe*." De Ambasſadeur DE POMPÔNE, in veele zaaken, meêr 't voorbeeld van DU THOU, dan van D'ESTRADES, volgende, hieldt ook meest gemeenſchap met hun, die gehouden wierden, der tegenwoordige Regeeringe ten hoogſte ongeneegen te zyn (*d*).

Bl. 461. r. 10 ., *Men ſchroomde niet* ten Hove *te zeggen*," *enz.* Men verhaalt, dat DE LIONNE; dien thans, 't beſtuur der buitenlandſche zaaken, in Frankryk was toebetrouwt; zig niet ontzag te zeggen, „ dat, na het teekenen „ der

(*c*) Secreete Reſol. der Staaten Gener. 2 Dec. 1671. WICQ. *l. c. Liv.* 18. *pag.* 104.

(*d*) WICQUFFORT, *l. c. Liv.* 19. *p. m.* 105. *Vſq.*

„ der Vrede van Aken, de Koning, nimmer, „ in zynen Raad was gekoomen, zonder zig „ de ondankbaarheid te herinneren van eenen „ Staat, die zyne Voorzaaten tot eene ſchrik- „ baarende hoogte hadden verheeven, of zon- „ der op middelen te denken, hoe 'er zig van te „ wreeken (*d*)."

Bl. 461. r. 7. v. o. „ Ik weet niet, *of* ***Frankryk***, ten deezen tyde, *of* wat vroeger, in dit zelfde jaar, ***den voorſlag deedt***," enz. De voorſlag, van welken hier onze WAGEN. ſpreekt, wierdt vermeldt, door DE GROOT, in 't Verſlag, 't welk hy, in Zomermaand des jaars 1671, ter Generaliteit deedt; toen hy, by gelegenheid van 's Konings reize naar Vlaanderen, een keer herwaards was komen doen (*e*). Men moet, egter, hier opmerken, dat DE GROOT van dit punt niet geſprooken hadt, als van een middel, 't welk, alleen, genoeg zou zyn tot behoud der Vrede; maar, *voor eerst*, dat hy vermeend hadt, hoe 'er, met Frankryk, eene ſchikking zou kunnen vallen, indien men zig nochmaals wilde verſtaan, nopens eene verdeeling der Spaanſche Nederlanden na dood van KAREL II, in welk geval ook LODEWYK XIV, van zynen eisch op *Condè*, tegens *Iperen*, wilde afſtaan: *ten tweede*; dat dezelfde DE GROOT, kort daarna, begreep, dat men hem ten deeze misleid hadt; zo als hy dan ook, by vervolg, uit beter oogen zag (*f*).

B Y-

(*d*) WICQUEFORT, *Liv.* 17. *p.* m. 1 *Vſo.*

(*e*) Secr. Reſol. der Staat. Gener. 4 April, 25 Mei, 23 Juny 1671. WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19. *p.* m. 107 *Vſo.*

(*f*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 19. *pag.* 137 *Vſo.* BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 135, 136.

BYLAAGE

A.

Extract uit de *Secreete Resolutien* der Heeren Staaten van Holland, op *Woensdag den 2 Juny* 1660 (*bl.* 254); houdende
De Affcheids Redevoering van hunne Edele Groot Mogendheden, by monde van den Raadpensionaris DE WITT, aan KAREL den II, Koning van Engeland.

SIRE

„ *Ce n'eſt qu'avec beaucoup de douleur et avec un desplaiſir extréme, que nous allons eſtre privé de la preſence de celuy auquel nous tachons de nous attacher, et de nous lier ſi il troittement* (a), *que nous n'en puiſſions jamais eſtre reparer* (b), *et nous ſerions certe inconſolables en ce facheux éloignement de voſtre Majeſté, ſi nous ne ſçavions pas, qu'il procede de l'inpatience de vos Subjects et du zele de voſtre Peuple pour voir l'accompliſſement de leur deſirs, ſans leſquels les noſtres auſſi ne peuvent poinct avoir d'effect.*

Zie deeze Byvoegſ. en Aanm. 13 Stuk. bl. 19.

Nous diſons, Sire! *que ce ne peut eſtre ſans regret que nous voyons, que voſtre Majeſté ſ'esloigne denois* (c); *mais quand nous conſiderons que cet eſloignement, que nous apprehendons tant, eſt une demarche a la perfection de ce, que nous avons ſouhaitte avec tant de paſſion, nous nous en conſolons, et meſme nous convertirtiſſions* (d) *nos re-*

(a) lees *ſi ètroittement.*
(b) lees *reparé.*
(c) lees *de nous.*
(d) lees *convertiſſions.*

regrets et des veux ordants (e), *que nous addressons a ce grand Dieu, qui vous a Moyſy* (f), *pour eſtre le plus grand exemple de ſa merveilleuſe providence, a ce qui luy plaiſe conduire le pretieux depost de voſtre Auguſte perſonne et les Princes de la Famillie* (g) *Royale en ce Voyage; le quel, lors que nous le conſiderons de plus pres, nous n'eſtimons pas moins avantagieux pour nous, que pour les propres Subjects de votre Majeſté, puis qu'elle nous a bien voulu donner une entiere aſſeurance de ſon affection & de ſon amitiè. C'eſt dont nous prions bien humblement voſtre Majeſté de ſe ſouvenir, quand elle ſera arrivé en ſon Royaume, et parmy les grandes et importantes affaires, que* (h) *la vont occuper, de donner quelques momens a l'avancement et a la perfection de cette Alliance, que voſtre Majeſté nous a faict eſperer dans noſtre derniere audience.*

Au reſte, Sire! *Nous ne trouvons poinct de paroles, qui puiſſent exprimer la douceur du ſouvenir, qui nous demeure de voſtre preſence en ce lieu, mais ſur tout des expreſſions et des marques d'amitiè, que voſtre Majeſte nous a faict paroiſtre, pendant le ſejour, qu'il luy a plu faire en noſtre Province; mais nous ne ſçaurions dire, ſi la joye, qui nous en demeure eſt plus grande ou ſi nom de nom* (i) *plus admirer la douceur et la moderation, que nous avons remarquée avec veneration en voſtre Eſprit; pleuſt a Dieu, Sire!* qui (k) *toutte la grande Bretaigne ne reſpiraſt que l'aïr de voſtre Majeſté C'eſt la le grand ſouhait et le voeu le plus affectieux, que nous puiſſons* (l) *addreſſer au l'eil* (m) *a ſon eſgard, et nous ſommes treseſſeurez* (n) *que ſe meſme voeu eſtant exaucé, voſtré Ma-*

(e) lees *en des voeux ardents.*
(f) lees *choyſy.*
(g) lees *Famille.*
(h) lees *qui.*
(i) lees *nous dvons.*
(k) lees *que*
(l) lees *nous dvons.*
(m) lees *au ciel.*
(n) lees *tres aſſeurez.*

Majeſté ne trouvera plus en ſes Subjects qu'une amour mutuelle (o), des uns envers les autres, une perfecte obeiſſance a leur Prince et une devotion religieuſe a Dieu. Pour nous, Sire! nous n'avons qu'a ſouhaitter qu'il plaiſe a ce meſme Dieu vous faire cognoiſtre le plus intime de nos coeurs, qu'elle trouvera touſiours remplis d'un tres prefonds (p) reſpect pour ſa perſonne et d'une affection tres pure et tres ſincère pour le bien de ſon Eſtat".

(o) lees *qu'an amour matuel.*
(p) lees *profond.*

Het Portret van VAN DER TOCHT,
te plaatſen tegen over bladz. 110

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VEERTIENDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET

VEERTIENDE DEEL

DER

VADERLANDSCHE HISTORIE

VAN

JAN WAGENAAR.

DOOR

Mr. H. VAN WYN, Mr. N. C. LAMBRECHTSEN,
Mr. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCIV.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VEERTIENDE DEEL.

Bl. 4. r. 10. v. o. „ *Het ontbrak den Staat aan* ervaaren *Krygsbevelhebbers.*" Schoon dit, in 't algemeen, volſtrektelyk waar was, kon men egter den lof van ervaarentheid aan eenige weinigen niet weigeren, byzonderlyk niet aan de twee Veldmaarſchalken, die, thans, in ſoldy der algemeene Staaten ſtonden, zynde Prinſe JOAN MAURITS van *Naſſau*, en PAULUS WIRTZ, Baron van *Oyneholm.*

Wat den Prinſe betreffe; 't gewigt van, byna, zeventig jaaren hadt, naar den gewoonen loop der natuur, aan de vroegere vlugheid van zynen geest en ligchaam wel eenige belemmering toegebragt, maar hem, die, voorheen, met roem, zo veele veldſlagen, in en buiten Europa, hadt bygewoond en beſtuurd, niet onbekwaam gemaakt, om't Land, in den aanſtaanden nood, groote dienſten te kunnen doen. Hy gaf 'er, gelyk men, op zyn plaats, zien zal, wel rasch een doorſlaand blyk van, in 't bezetten van Muiden, alwaar hy den pas naar Holland aan de Franſchen volkoomen afſneedt; en deeze daad zou, mynes agtings, alleen genoeg zyn, om zynen naam, met dankbaarheid, tot de laatſte Nakomelingſchap te doen overgaan.

Wat WIRTZ aangaa; hy was zyne bevordering in het krygswezen aan eigene verdiensten verſchuldigd, en de Staaten hadden hem; die nog in de kragt van 't leeven was; met den roem van één der kundigſte Generaals van Europa te zyn, uit Zweedſchen dienst, in dien van het Gemeenebest, geroepen. Met dat al, eenigſints trots geworden, door de vroegere gewoonte van geene andere Regeering, dan die van Vorsten, te gehoorzaamen en, met verdriet en tegenzin, neder ziende op de onkunde van 't grootſte deel der Nederlandſche Krygsofficieren, vondt hy aan de eene zyde, zig niet wel met de Leden van Staat; die hy niet gaarne zag, dat hem, by alle gelegenheid, in rang voorgingen, nog aan den anderen kant, met veele Officieren, die hem, zynes meenings, geene genoegzaame eerbied betoonden. Hy viel zelfs, over dit één en ander, den Staaten klagtig, en, daar alles niet uitviel naar zyn genoegen, meent men, dat hy s'Lands dienst voor die eener andere Mogendheid zou verwisſeld hebben, zo zyn geldelyke ſtaat dit hadt toegelaaten. Hy werkte, vervolgens, zeer mede, om den Prinſe van Orange, tot Kapitein Generaal, te bevorderen (*a*).

De jaargelden der Veldmaarſchalken wierden, op voorſtel van Holland, by de Bondgenooten, op den 30 van Lentemaand deezes jaars 1672, vermeerderd, van twaalf tot twintig duizend gulden; en wel in dier voege, dat dezelven ingang neemen zouden, met den eerſten van Louwmaand des voorgaanden jaars 1671 (*b*).

Bl. 8. r. 4. „ *Zynen Onderdaanen allen han-*

(*a*) WICQUEFORT, *Hiſt. des Provinc. Unies. Tom.* 4. *Liv.* 19. *p.* m. 135 *Vſo.* 136, 165 *et* 156 *Vſo.*

(*b*) Reſol. van Holl. 30 Maart en 1 April 1672. *bl.* 13 en 24 en der Staaten Gener. 27 Febr., 14 en 30 Maart 1672.

handel met de Vereenigde Gewesten verbiedende." Dit verbod geschiedde, op straffe van den dood (*c*).

Bl. 8. r. 11. „'t *Was* bekend genoeg." Zie myne Aanmerkingen op WAGEN:, Vaderl. Hist. 13 Deel, bladz. 461. regel 10.

Bl. 11. r. 5. v. o. „ *Het* Antwoord *der Staaten*, — eerst in het jaar 1673, *uitgegeven*." In Holland wierdt, terstond, beslooten, eene Tegenverklaaring te vervaardigen, en dit werk, eerst, gesteld in handen der Heeren van Dordrecht en eenige andere Leden, met den Raadpensionaris, doch, sedert, alleenlyk in die van den Pensionaris VIVIEN. Men zegt dat, al rasch, zodanig Stuk, door één der Leden op 't papier gebragt wierdt, dan dat hunne Edele Grootmogendheden, veellicht uit zorge, om 't vuur des oorlogs, kon het zyn, nog te dempen, niet raadzaam oordeelden, 'er, voor eerst, besluit op te neemen; hoe zeer, egter, veelen, geene hoop tot vrede ziende, dit wel gewenscht hadden. Ook hadt een ander zyne gedagten vervat in een Stukje, 't geen by veelen gepreezen wierdt en tot titel droeg, *Aanmerkingen over den tegenwoordigen Staat der vereenigde Nederlanden* (*d*).

Bl. 12. r. 10. v. o. „ *De* Keurvorst van Keulen — *beval*, — *dat zyn Krygsvolk en de Fransche hulptroepen* — geene vyandlykheden tegen iemant zouden hebben te pleegen." De Keurvorst van Keulen, zyne veinzery met schandelyk bedrog paarende, nam niet alleenlyk den schyn aan en liet, in openbaare geschriften (*e*), ver-

(*c*) DU MONT. *Corps Diplom. Tom. 7. P. 1. fol. 164.* Resol. Holl. 7 en 13 April 1674. *bl.* 31 en 53.

(*d*) WICQUEF. *l. c. T. 4 p. 168 et 168 Vfo* Res. Holl. 13 *Apr.* 1672.

(*e*) Voyez le *Denouëment des Intrigues du Temps*, par I. P. P. B. à Liege 1672. *pag.* 17, 64, 78, 104 *et* 148.

verdeedigen, geen het minſte voorneemen te hebben om, van zyne zyde, iets tegen de Staaten te onderneemen, maar, daar deezen, eenige Troepen naar de Grenzen gezonden hadden, om zig te dekken, gaf hy aan die omſtandigheid den kleur, als of de Staaten hem belaagden en eenen inval in zyn land zogten te doen. Agter dit momaanzigt, verborg hy ook zyn verzoek aan Frankryk om hulpbenden, hem, in geval van nood, ten jaare 1669, by een Traktaat met die Kroon, toegezegd; en LODEWYK XIV, den ſtaat der zaaken zeer wel kennende, bediende zig mede van 't zelfde middel, om den Keurvorst, eenige manſchap, als ware het tot deszelfs verdeediging, toe te ſtaan. 't Bleef hier niet by. Men liet, welhaast, den gewaanden aanſlag der Staaten aan alle Hoven van het Duitſche Ryk verſpreiden; met dat gevolg, dat de Keizerlyke Gezanten, hier te Lande, L'ISOLA en KRAMPRICH, in 't eind van Louwmaand deezes jaars, aan de algemeene Staaten, vertoonden, hoe de beweegingen der Nederlandſche Benden, naar de Keulſche grenzen, niet alleen veel ongerustheid aan den Keurvorst, maar ook aan de Nabuuren, hadt gegeven; dat, hier uit, veele moeilykheden en zwaare gevolgen konden ontſtaan, tot afweering van welken zy hunne Hoogmogendheden voorſloegen, de gezegde Troepen, als de oorzaak van het wantrouwen, te rug te ontbieden; te meer, dewyl zyn Keurvorſtelyke Doorlugtigheid van Keulen hun, „ *by brieven* „ *van den* 2 *dezes* (*f*), *in ſeer preciſe termen*, „ *hadt betuyght de volſtandige genegentheyt*, „ *die dezelve was hebbende*, *om*, *met haer Ho:* „ *Mo:*,

(*f*) Men vindt ze in *Le Denouëment*, *pag.* 89—102.

„ *Mo:, te onderhouden alle goede correspon-*
„ *dentie ;*" terwyl zy „ *van andere canten*
„ *vernamen, dat oock hooghgemelte Heere*
„ *Curfurſt zyne auxiliaire Trouppes ſoude*
„ *doen vertrecken, ſoo haeſt deſelve volcomen*
„ *verſekeringe ſoude hebben van haer Ho: Mo:*
„ *meyninge in ſyn regard.*"

Dat men, ten Keizerlyke Hove; (alwaar men niets minder dan Fransch-gezind was, maar den twist, tusſchen de Staaten en den Keurvorst, over den afſtand van Rynberk, enz:, hadt aangeboden (*g*) by te leggen,) dat men, zeg ik, ten Keizerlyke Hove, waarlyk, de klagt des Keurvorſten van Keulen, voor egten munt, zou hebben aangenomen, komt my niet aanneemlyk voor; maar wel, dat men, den waaren ſtaat der zaaken genoegzaam doorziende, doch 'er nog niet, openlyk, voor durvende uitkoomen, den Staaten dit voorſtel deedt, in ſchyn om den Keurvorst te verpligten en 't Ryk gerust te ſtellen, maar, in den grond, om aan hunne Hoogmogendheden gelegenheid te geeven van, langs dien weg, en dus op eene zeer gemaklyke wyze, hunnen onſchuld en opregten handel, voor 't oog der geheele waereld, te doen blyken. Hoe het zy, dit gaat zeker, dat de algemeene Staaten, gevoelende de noodzaaklykheid der „ *wechneminge van* ſiniſtre impreſſie, „ *die, door ſodanich* abuſiff *ende* ongefundeert „ *mistrouwen, ſoude connen of mogen veroor-*
„ *ſaeckt werden,*" ſtraks beſlooten, „ *ſerieuſe-*
„ *lyck eñ oprechtelyck, te verclaren,* — noyt „ in hare gedachten gehadt te hebben, den „ hoochgem: Heere Churf: van Ceulen, ofte „ oock

(*g*) Voyez *Le Denouëment &c. par* I. P. P. B. *pag.* 7, 142.

„ oock eenige andere van hare Nabueren, in „ ofte buyten het Ryck geſeten, directelyck „ off indirectelyck, te beledigen, *veel min* „ *haer, off iemant van deſelve, met macht van* „ *wapenen aen te grypen, ofte hare landen* „ *ende Onderdaenen te infeſteren; ende dat* „ *haer Ho: Mo:, voor het toecomende, vas-* „ *telyck ſullen blyven by die voorſz: hare* „ *intentie, van, met het gehele lichaam van het* „ *Roomſche Ryck ende alle Leden van dien,* „ *exactelyck, te onderhouden alle goede eenicheyt* „ *ende correſpondentie, daer toe deſelve haer,* „ ſolemnelyck *ende* ter goeder trouwen, ver- „ binden, *by deſen, aen ſyne Keyſerlycke Maj*t. „ *ende met het gehele Ryck, ſo wel in het generael* „ *als particulier;* mits, *dat de voorſz: goede* „ *eenicheyt ende correſpondentie, égalyck ende* „ *reciprocquelyck, tegens haer Ho: Mo: oock* „ *wederom worde ge-obſerveert.*" Zy verzogten, voor 't overige, dat de bovengemelde Gezanten den Keizer en alle Ryksleden, omtrend de waarheid van het bovengemelde, geliefden te verzekeren, met byvoeging, dat zy niets méer wenschten, dan het „ *vertreck der vreemde* „ *Crychsvolkeren; die hun alle gegronde rede-* „ *nen van apprehenſie gaven; van den Ryks-* „ *bodem: op dat ſodanige vyantlycke proceduren* „ *haer Ho: Mo: niet mochten* nootſaeken *ende* „ dringen, *tot een* onvermydlyke *tegenweer,* „ *hare Trouppes, mede, in de Landen van de* „ *hooggemelde Furſten te brengen (h).*" De Keizerlyke Gezanten gaven niet alleenlyk ſpoedige kennisſe van dit ſtuk aan hun Hof, maar zy betuigden ook, in eenen byzonderen en nog aan-

(*h*) Reſol. der Staten Gener. *Lunæ* 25 January 1672.

aanweezigen Brief (*i*), aan den Keurvorst, hoe zy, hier te lande, nooit iets ontdekt hadden, 't welk gegronde argwaan konde opleeveren van eenig vyandlyk voorneemen hunner Hoogmogendheden, tegen den Keurvorst of zyne Staaten. Dan dit alles baatte niets. L'ISOLA byzonder hadt geen' ingang ten Keurvorstelyken Hove.

Bl. 14. r. 6. „ ADRIAAN DE HAAZE — was gesneuveld." Dit gebeurde, in het tweede gevegt. In het eerste, hadt hy, die een Schip van vierenvyftig stukken voerde, HOLMES, die 'er een van vierentagtig geboodt, afgehouden, en het meest toegebragt, om deezen, als toen, te doen wyken (*k*).

Bl. 14. r. 9. v. o. „ *Doch of dit* punt, *by gevolge*, zo veel *insluit*, *als sommigen 'er uit schynen te willen trekken*, laat ik bekwaamer' luiden oordeelen." Ook myn oordeel, zeer gaarne, aan dat van kundiger' onderwerpende, zoude ik het, egter, met onzen WAGEN:, volkoomen eens zyn, ten opzigte zyner verklaaring van het *twee en dertigste* punt der Bredasche Vrede. Dat punt spreekt, zonder twyffel, met zo veele woorden, alleenlyk van 't aanhouden van Schepen, die in wederzydsche *Havenen* lagen (*l*), en heeft dus geen betrekking tot de *volle Zee*; zo als BURNET, hier aangehaald, en anderen het, egter, schynen te begrypen.

't Blykt my, voor 't overige, evenwel, dat men aan

(*i*) *Voyez le Denouément*, *pag.* 118, 119, 156. *Conf.* WICQUEFORT, *Liv.* 19. *pag.* 142 *Vso.*

(*k*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *fol.* 157 *Vso.*

(*l*) „*Ut eæ naves, merces, ac bona quævis mobilia partis alterutrius, quæ, in* Portubus *atque in* ditione *partis adversæ, hinc in* „ *de*, hærere *atque* extare *deprehendentur, Fisco nihilominus* „ *haudquaquam addicantur, aut ullo incommodo efficiantur.*" DU MONT, *Corps diplom. Tom.* 7. *pag.* 1. *fol.* 47. *Art.* 32.

aan onze zyde, zig niet alleen op het *twee en dertigſte*, maar ook op het *een en dertigſte*, punt der reeds genoemde Vrede, grondde. Immers, na dat de Heeren MEERMAN en BOREEL, s'Lands Gezanten aan 't Hof te Londen, op den 22 van Lentemaand, aan de algemeene Staaten ſchriftelyke opening van de gegeeven beveelen des Konings gedaan hadden, beſlooten hunne Hoogmogendheden, op den 26, daar aan volgende, „ *dat de* „ *Heeren Ambaſſadeurs, aen hoochgedachten* „ *Coningh, in civile eñ diſcrete termen, ſullen* „ *repreſenteeren; hoe ſeer*, de ordre, by ſyne „ Maj^t. gegeven, *tot het* aenhaelen *ende* op„ brengen *van Schepen, de Ingeſetenen van deſen* „ *Staet toebehorende, ſtrydich is tegen het* 31 „ ende 32 Artic: *van het Tractaet, tuſſchen* „ *ſyne Maj^t. ende haer Ho: Mo:, in den jare* „ 1667, *gemaect; als waer by niet alleen* „ *vaſtgeſtelt is, dat, in cas geſuſtineert ſoude* „ *mogen werden, dat eenige contraventie tegen* „ *het voorſz: Tractaet ſoude mogen ſyn ge*„ *pleecht ('t geen haer Ho: Mo:, heylichlyck* „ *ende oprechtelyck, kunnen verclaren, aen haer* „ *zyde, haers weten, niet te ſyn geſchiet)* „ *echter, dan noch, wederſyts Onderdaenen ende* „ *Ingeſetenen*, aenſtonts, ſeytelyck, niet ſouden „ mogen werden geincommodeert, *maer oock* „ *ſelfs aen wederſyts Ingeſetenen, die haer in* „ *ſyne Maj^t. Coninckrycken, off haer Ho: Mo:* „ *Landen ſouden mogen bevinden, permiſſie* „ *ende tyt ſoude gegeven worden, om, met hare* „ *perſoonen, Schepen ende goederen, te vertrec*„ *ken; ende dat, mitsdien, hare Ho: Mo:* „ *van de rechtvaerdicheyt ende de generoſiteyt* „ *van den hoochſtged: Coninck niet kunnen*

„ *ver-*

„ *verwachten, dat ſyne Majeſt*t. *de Schepen*
„ *ende goederen van de Ingeſetenen van deſen*
„ *Staet, op de gronden en fundamenten der*
„ *Tractaten*, langs deſſelfs ryken paſſerende,
„ *ſonder* eenige voorgaende demonſtratie *ende*
„ waerſchouwinge, *ſoude willen doen* aenhalen,
„ opbrengen *ende* aenhouden (*m*)" *enz*: In welke Reſolutie, de woorden, dat s'Lands Onderdaenen en Ingezetenen, „ *niet aanſtonds, feytelyck*
„ *ſouden worden geincommodeerd*," byzonderlyk ſchynen te zien op, het mede ingeroepen, *een en dertigſte* Artikel; alwaar, het verleenen van Brieven van *repreſaille* en *marque* niet wordt verooorloofd, dan wanneer de beleedigde party, drie maanden lang, te vergeefsch, ter herſtel van inbreuk op dit Traktaat, hadt aangehouden. — Daar, ondertusſchen, ook in dit 31 punt, niets, aangaande het onvoorziens neemen van ſchepen *in Zee*, wordt vermeld, vestigden hunne Hoogmogendheden zig mêer op den geest, dan op de letter, van het Verbond, en ſchynen; ten minsten naar myn inzien; van het mindere tot het meerdere redenkavelende, begreepen te hebben, dat, indien Partyen, uit hoofde van dit Verbond, niet, *daadlyk* en *onvoorziens*, tot het verleenen van Brieven van *ſchaverhaaling* ('t geen, naar regten, zonder vredebreuk kon geſchieden (*n*)) mogten overgaan, het dan, nog veel mêer, met dat zelve Verbond zoude ſtryden, indien men, *zonder de minſte waarſchouwing*, overginge tot een' volſtrekten daad van oorlog, waar toe het onvoorziens aanvallen op s'lands Schepen, door die van den Koning en op zyn bevel, in *volle Zee*,

(*m*) Reſol. der Staaten Generaal. *Sabbathi*, 26 Maart 1672.
(*n*) BYNKERSHOEK, Verhand. van Staatszaaken. 1 *D. bl.* 292.

Zee, zonder eenigen twyfel, behoorde. Hoe het zy; de Engelſchen zelven gevoelden zo zeer het onedelmoedige en onbillyke van deeze feitelykheid, dat zy die, langs alle wegen, zogten te verbloemen en, zo als onze WAGEN:, ſtraks, zal aanteekenen; het aantasten der Vloote, voor toevallig wilden doen doorgaan. Dan, behalven dat HOLMES deeze onwaarheid niet lange dorst ſtaande houden, blykt ook het tegendeel, uit de zo even aangehaalde Reſolutie der algemeene Staaten; alwaar zy zig, nopens de „ *ordre*, *by ſyne Maj.*, tot het *aenhaelen* en *op-* „ *brengen* der Schepen *gegeven*," niet alleenlyk, reeds op den *zesentwintigſten* van Lentemaand, beklaagden, maar, al op den *tweeëntwintigſten* dier zelve maand, en dus *daags voor* dat HOLMES de onzen aantasttede, kennis van s'Konings bevel, door hunne Gezanten, bekoomen hadden.

Bl. 14. r. 6. v. o. „ *Anderen verhaalen*, *dat* KAREL de II. *verſcheiden Nederlandſche Schepen* in Engeland aanſloeg." Dit verhaal wordt bevestigd, door de Staats-Reſolutien deezer Gewesten; want hunne Hoogmogenheden, ſtraks daar op, ook de Engelſche Schepen, hier te lande, aanhoudende, gelasteden aan MEERMAN en BOREEL, den Koning voor te draagen; „ *dat* het aanhouden *van de voorſz. Engelſche* „ *Schepen alhier*, *alleen was gedaen*, *om dat* „ *haer Ho: Mo:*, door de ordre van hoochſtged: „ Koninck gegeeven, *hen*, *daar toe*, tegens „ hare wille, geconſtringeert *ende* gedrongen „ *hadden gevonden*, *ende dezelve Schepen ſul-* „ *len ontſlaen en vry laeten vertrecken*, ſo „ haest ſyne Maj^t. maer believen ſal die voer-

„ zie-

„ zieninge te doen, dát de voerſz: Neder-
„ lantſche Schepen vertrecken mogen (o)."

Ondertusſchen, was men, in Engeland, nog verder gegaan, en hadt, onlangs, goedgevonden, de Brieven van den Ambasſadeur BOREEL, aan den Bode, die ze herwaarts ſtondt te brengen, te ontweldigen, en eenigen tyd te onthouden. De klagt, die de algemeene Staaten, wel ſpoediglyk, hier over aan 't Hof van London lieten doen, dienде hun, teffens, tot een middel van verſchooning, nopens zekere feitelykheid van decze zyde, welke men, onder eene andere verwe, meende te moeten vertoonen. 't Geval, 't welk ik, by anderen, niet aangeteekend vinde, kwam hier op neder.

Men hadt, ten dienſte van de Lande, onlangs, noodig geoordeeld, de Stad Briele, voor eene korte pooze, van 't grootſte deel der Bezetting, die, in 't kort, door eene andere ſtondt vervangen te worden, te ontleedigen, en dit wierdt, s'morgens van den 16 van Grasmaand, werkſtellig gemaakt; De *Paquetboot*, die toen, niet, als nu, van Helvoetſluis, maar van die Stad, voer, ſtondt, juist dien namiddag, naar Engeland te vertrekken; doch de Brielſche Regeering, bevreesd, dat, hier door, de tegenwoordige zwakte haarer Stad, ontydiglyk, den Vyand zou bekend worden, vondt niet alleenlyk goed dit Vaartuig te doen aanhouden, maar ook het *Valies* met de Brieven, by voorraad, onder haare bewaaring te neemen; waar na zy, terſtond, hier van aan de Staaten kennisſe gaf, om derzelver goedvinden te verſtaan. Hunne Edele Grootmogendheden, hoe zeer 't beſlag, op zig zelve, goedkeurende, oordeelden egter, dat het niet voor-

zig-

(o) Reſol. der Staaten Gener. 26 Maart 1672.

zigtig zoude zyn, de eigentlyke reden van dien aan 't Engelſche Hof open te leggen, te meerder, daar men dezelve op eenen anderen grond, dat is op de bovengemelde voordaad der Engelſchen, kon vestigen. Zy bewerkten dan, dat de Ambasſadeur BOREEL, ter Generaliteit, eenvoudiglyk wierdt aangeſchreeven en gelast, by den Koning van Groot-Brittannen, of die van zyne Raade, klagtig te vallen; „ dat, voor het vertreck van de jongſte Brieven van den ghemelden Here Ambaſſadeur, het *pacquet* van dezelve Brieven „ den Expreſſe van den Staat was ontweldicht „ ende, een geruymen tydt, onthouden, niet „ ſonder bedencken, dat het ſelve ſoude weſen „ geopent, ende de Brieven gecopieert of geleeſen; (en) dat ſyne Majeſteyt, *derhalven*, niet en gheliefde vremt te vinden, dat „ men, alhier, de voorſchreve Engelſche „ Boot, eenige dagen, opgehouden hadt. Dat „ men, egter, van deſe zyde, als noch wel te „ vreden was, de Brieven, over eñ weder, vry ende onverhindert, te laten paſſeren en repaſſeren, „ ook de Pacquet-Booten, tot dien eynde, reciproquelyck, in het overvoeren derſelver, te „ doen continueeren, by ſo verre ſyne Majeſteit, „ op ſyn koninglyk woordt, geliefde aan te „ nemen ende, by ſchriftelycke Acte, te belooven, ſodanige ordre te ſtellen, — dat ſoo „ wel de Brieven als de Expreſſen, in ende „ uyt de *Loostboot* van deſen Staet, mitsgaders ook naer, in ende uyt, de *Pacquet* van „ Engelandt, komende ende gebracht werden„ de, alsmede de Lootsboten ſelfs, ongeroert, „ ongheopent ende ongemoleſteert, ſouden paſſeren ende repaſſeren, — waar tegen Hunne

„ Hoog-

„ Hoogmogenheden, zig, tot gelyke voorzie-
„ ning, aan hunne zyde, verpligten zouden" (*p*). Dit hadt eene goede uitwerking en, zo al niet volgens zulke plegtige, wederkeerige, verbintenisſen, bleeven, egter, de Loots- en Paquetbooten, na dien tyd, geduurende deezen oorlog, vaaren. Dit laatſte was, reeds van den beginne, het oogmerk der Bondgenooten geweest (*q*).

Bl. 17. r. 5. „ *De Brief werdt, door* DE WITT, *ter* Vergaderinge *van* Holland, *voor* verdigt *verklaard.*" Met dezelfde woorden, als de WITT, in Holland, maakten de Hollandſche Afgevaardigden, weinige dagen daarna, dit geval bekend, ter Generaliteit; alwaâr ook een beſluit, gelykvormig aan dat van de laatstgémelde Provintie, wierdt genomen (*r*). Zeker Fransch Schryver verhaalt, dat de WITT, omtrend deezen tyd, ter Vergadering van Holland, zou hebben voorgeſlagen, om, alvoorens de Koning te velde trok, zig meester te maaken van het Keulſche Stedeken Nuys, en de Magazynen te verbranden, die de Franſchen, aldaar, met goedkeuring van den Keurvorst, hadden opgerigt. Indien zulk' eene onderneeming geſchied ware, hadt men 'er, zekerlyk, eene gunſtige wending voor onze zaaken van kunnen wagten; maar dat, ondertusſchen, de WITT zodanig een' voorſlag, waarlyk, gedaan, en men dezelve; gelyk 'er' by verhaald wordt; by de Staaten van Holland in den wind zou geſlagen hebben (*s*), durve ik wel niet ſtellig tegenſpreeken, maar ook

(*p*) Reſol. van Holl., 16 April 1672. *bl.* 76 en 77.
(*q*) Reſol. der Staaten Gener. 5 April 1672.
(*r*) Reſol. der Staat. Gener. 14 January 1672; Vergel. met Reſol. van Holl. 9 January 1672. *bl.* 26 en 29.
(*s*) *Mémoires de Marquis* DE LA FARE, *chez* BAINAGE, *Annal. des Provinces Unies. Tom.* 2. *pag.* 184 (*a*).

ook, even min, verzekeren. 't Kan zyn, dat dit geval myner opmerkinge is ontglipt, doch ik belyde gaarne, my niet te herinneren, in eenig, oorſpronglyk Nederlandsch, Geſchrift of Staatſtuk, 'er iets van ontmoet te hebben; en, hoe zeer het oordeel van anderen vrylaatende, heb ik wel eens gedagt, of niet, misſchien, dit verhaal geſproten zy, uit een verkeerde uitlegging van den, hier bovengemelden, verdigten Brief, nopens het vermeeſteren van Keulen.

Bl. 21. r. 8. „ *Men zou de* Hertogen *van* Brunswyk — *zoeken* over te haalen." Aan deezen was, reeds voor eenigen tyd, de Heer BRASSER, ter overneeming van een goed getal Voetknegten (*t*), afgezonden.

Bl. 22. r. 7. „ *Men beſloot* de Burgery, *in verſcheiden Steden*, te voorzien van kruid, lood *en* geweer." Niet alleen wierden de Schutters en Burgers in de Steden, maar ook de Opgezetenen en Huisluiden, ten platten lande, by beveele der algemeene Staaten, en van die van Holland in 't byzonder, eerlang, in de wapenen gebragt (*u*). In de, zo even gezegde, Provintie, geſchiede dit, onder het opzigt en beſtuur van eenige Stedelyke Regenten, uit het Zuider- en Noorder-kwartier, als *Commisſariſſen*, daar toe, uitdruklyk, aangeſteld (*v*); met dien verſtande, dat een deel der Landlieden, van de voorigen afgezonderd, alleenlyk tot arbeiden, ſpitten en delven, zou worden gebruikt (*w*). Toen men, vervolgens, in Grasmaand deezes jaars

(*t*) Reſol. der Staaten Gener., 26 April 1672.
(*u*) Reſol. van Holl. 26 Febr. 1672. *bl.* 124. Reſol. der Staat. Gener. 4 April 1672
(*v*) Reſol. van Holl. 5 Maart 1672. *bl.* 154 en 155; 13 en 16 April 1672. *bl.* 51 en 61.
(*w*) Reſol. van Holl. 26 February 1672. *bl.* 124.

jaars 1672, begreep, eenigen der, in de wapenen geoeffende, Burgeren en Landluiden, aan de Zeekusten, met nut, te kunnen gebruiken, wierdt, by Hunne Hoogmogendheden, op voorslag van Holland, beslooten, dezelven by één te voegen, en den Luitenant-Kolonel JOHAN DE BYE, Heere van Albrantswaerd, Hofmeester des Prinse van Orange, 't bevel over hun op te draagen (*x*). Ook wierden, eerlang, tien duizend Waardgelders, by de Bondgenooten geworven; van welken vyf duizend, agt honderd en dertig Koppen voor het aandeel van Holland kwamen; te leeveren vier duizend, zeven honderd en vyftig, by de Steden van het Zuider-, en duizend en tagtig, by die van het Noorder-Kwartier (*y*). En toen, in Zomermaand van dit zelfde jaar, de nood nog sterker prangde, nam men voor, den tweeden man, uit Holland, op te ontbieden: wordende de Heeren HOPP en BEVERNINGH, Afgevaardigden, wegens dat Gewest, te velde, gelast, hier toe, herwaarts te koomen, en zulks werkstellig te maaken (*z*). Doch het kwam zo ver niet. Zyne Hoogheid, midlerwyl, met het Leger tot dekking van Holland afzakkende, vergunde men BEVERNINGH, op zynen post, by Bodegraven, te blyven (*a*).

Bl. 22. r. 16. „ *Men besloot, hierom, voor* Holland in 't byzonder *te zorgen.*" Dit Gewest was zelfs bedagt geweest, om, voor eigen Rekening en veiligheid, nog veertien duizend knegten en zes duizend Waardgelders aan te

(*x*) Resol. der Staaten Gener. 28 April 1672.
(*y*) Resol. van Holl. 7 April 1672. *bl.* 35 en volgg.
(*z*) Resol. van Holl. 16 juny 1672.
(*a*) Resol. van Holl. 21 juny 1672. *bl.* 164.

te neemen. Dan, dit laatſte kwam tot geen beſluit (*b*). Ook onderging het eerſte, ſedert, eenige verandering. Men ſtemde wel tot het aanneemen deezer Benden, maar, alleenlyk, „ by „ *proviſie*, tot particulieren laſte van deſe Pro„ vincie, ter tyden ende wylen toe, dat, by „ de reſpective Bondgenooten, tot het aanneemen van meerder Militie ende 't verſterken „ van s' Lands Vloot —, conſenten gedragen „ zynde, de voorſz: veertien duyſend Voet„ knegten, tot voldoening van de quote deſer „ Provincie, in de — petitien en conſenten „ geimputeerd mogen werden (*c*)." Zo als ook, meen ik, ſedert geſchiede.

Bl. 23. r. 19. „ KORNELIS DE WITT, *was*, nevens eenige anderen, *wederom gemagtigd om den Zeetogt by te wonen.*" Hy nam afſcheid van de algemeene Staaten, op den 29 van Grasmaand, te gelyk met de Gevolmagtigden, die naar de Zeegaaten, tot voortzetting van de toerusting en uitpreſſing der Schepen, gezonden wierden, en die, uit agt Heeren beſtonden, van elke Provintie één', en uit Holland twee; zynde deeze laatſten de Heeren MEERENS en Raadpenſionaris DE WITT (*d*). Ik vinde niet, dat, buiten den Ruwaard, nu reeds, andere Gevolmagtigden op de Vloote verkooren waren; maar wel, dat Hunne Hoogmogendheden, op den 6 van Bloeimaand daar aan volgende, de Heeren KORNELIS VAN VRYBERGEN, thans Afgezant van den Staat aan 't Hof van Bruſſel, en PAULUS JACOBUS VAN GHEMMENICH, daar toe verzogten en benoemden

(*b*) Reſol. van Holl 2 April 1672. *bl.* 25 en 26. Vergel. WAGEN: Beſchryv. van Amſterd. 5 *D. bl.* 336.

(*c*) Reſol. van Holl. 13 April 1672. *bl.* 52 en 53. Ook 16 Mei 1672. *bl.* BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *fol.* 198 *et* 199.

den (*d*). Deezen vertrokken egter, zo ik meene, geen van beiden naar zee. Ik ontmoete GHEMMENICH, nog een geruimen tyd hier na, ter Vergadering van de Generaliteit en elders (*e*). VRYBERGEN verontſchuldigde zig van de aanneeming deezer eere (*f*). De Provintie van Zeeland, van welke hy benoemd was, verzogt, toen, aan hunne Hoogmogendheden eene *Commiſſie*, met open naam, ten einde, daar in, dien van zoodanigen perſoon te vullen, als zy, wegens hun Gewest, op de Vloot wilde zenden. Maar de algemeene Staaten verklaarende, hier in niet te kunnen bewilligen, ten zy men hun, vooraf, den naam van den bedoelden perſoon bekend maakte, bleef, voor zo ver ik heb kunnen ontdekken, dit voorſtel, waar op lang was aangehouden, ten laatſten ſteeken (*g*).

Bl. 23. r. 17. „ *De overige Schepen* volgden." Dit ging niet zonder veele moeite; want de Lootſen, zeggende maar een en twintig voet diepte in 't Spanjaards gat te vinden, verklaarden, de zwaarſte Schepen niet in zee te durven brengen. De Raadpenſionaris DE WITT en de Admiraal DE RUITER wierden, toen, verpligt, zig, in perſoon, naar dit gat, met een Jagt, te begeeven, de diepte, (gelyk zy, in vroeger' tyd, nog eens gedaan hadden) te bepeilen, en den dommen en ſtyfhoofdigen Lootſen aan te wyzen, hoe men, met één tot twee en twintig voet waters; gelyk men 'er vondt; zeer wel in zee kon koomen: zo als, daarop, geſchiedde (*h*).

Bl.

(*d*) Reſol. Staaten Gener. 27, 28 April en 6 Mey 1672.
(*e*) Reſol. Staaten Gener. 21 en 23 Mey 1672.
(*f*) Reſol. Staaten Gener. 14 Mey 1672.
(*g*) Reſol. Staaten Gener. 21 Mey 1672.
(*h*) BRANDT, Leven van de Ruiter, *bl.* 650.

Bl. 23. r. 6. v. o. „ *De Vloot — werdt*, daar na, *met nog agt kloeke* Zeeuwſche *Schepen, verſterkt.*" Door de vrees der Lootſen, om de zwaarſte Schepen in zee te brengen (waar van ik, in de voorgaande aanteekening, gewaagd heb) en door de, te ſpaade, komst der Zeeuwſche Schepen, was zeer veel nadeel toegebragt aan het plan en voornaamſte oogmerk, 't geen men, thans, met 's Lands Vloote voorhadt, en 't welk ſtrekte, om de Engelſche Scheepsmagt aan te tasten, eêr zy zig nog by de Franſche konde voegen, en te beproeven, of men, langs dien weg, meester van den oceaan kon blyven. Men hadt, wegens Zeeland, beloofd, dat de Lieutenant Admiraal VAN DER TRAPPEN, gezegd BANKERT, den *negenden* van Bloeimaand, zee zoude kiezen, en ſommigen oordeelen, dat, zo dit geſchied ware, onze Vloot, veelligt, de Groot-Brittanniſche, afzonderlyk, hadt kunnen aantreffen. Dan, de oneenigheid der tyden bragt verandering in de gedaane toezegging en, ondanks de moeite, welken, door de Gevolmagtigden der Staaten, tot uitpreſſing der Vloote, wierdt aangewend, kreeg BANKERT last, niet uitteloopen, voor hy van DE RUITER's komst in Zee ten vollen verzekerd was. Dit brak de reeds gemaakte ſchikkingen. De laatstgemelde Zeevoogd voer, toen, met zyne byhebbende Schepen, wel zelfs naar de Zeeuwſche kust; hy kwam wel, reeds den 11 van Bloeimaand, in 't gezigt van Walcheren en Westkappel, van waar men, daadlyk, herhaalde Brieven aan BANKERT zondt, om toch, terſtond, in Zee te ſteeken, en dit gelukte ook, eindelyk, op den

den 12 dier maand; maar, tusschen dien tyd en den 9 bevoorens, hadt 's Lands Vloot het voordeel van eenen Oostlyken Wind verlooren en, buiten dien, drie dagen tyds (*i*), binnen welken, dat meêr was, zig de Engelschen met de Franschen vereenigden (*k*).

Bl. 24. r. 16. „ Twaalf Helbaardieren, *hem door den Staat toegevoegd.*" De Ruwaart hadt, onder twee Kommandeurs, eene Zeelyfwagt van *drie en negentig* Matroozen, die van deeze twaalf Helbaardieren schynen onderscheiden geweest te zyn. Verzeld van de laatstgemelden; die gekleed waren in roode rokken, met geele voering, verbeeldende de leveryē van Holland (*l*); hadt men den Ruwaard, uit den Haage, zien vertrekken; „ 't geen," (zegt WICQUEFORT) „ buiten voorbeeld was, en „ veel opspraak verwekte by zulken, welken „ reeds, niet dan te veel, nayver hadden, „ nopens den voorspoed van dat Huis, en van „ den persoon des Ruwaards, wiens voorkoo- „ men en geestgesteltenisse * niet van de * *humeur.* „ bevalligste waren (*m*)".

Bl. 24. r. 19. „ *Twee jonge Heeren en een Regtsgeleerde* — hadden *zig*, vrywilliglyk, *op 's Lands Vloote begeven.*" Men hadt by de Staaten van Holland, onlangs, voorgeslagen, gegoede Liefhebbers van het Vaderland

(*i*) BRANDT, *l. c. bl.* 656. en 657.
(*k*) WICQUEF. *l. c. liv.* 20. *p. m.* 179.
(*l*) BRANDT, *l. c. bl.* 648. en 669.
(*m*) *On le vit partir de la Haye, accompagné de douze Gardes, armez de hallebardes, et vêtus des couleurs de l'Etat; ce qui étoit sans exemple, et faisoit bien parler ceux, qui n'étoient déja que trop jaloux de la fortune de cette Maison, et qui n'aimoient point sa personne, dont l'abord et l'humeur n'étoient pas des plus agreables.* WICQUEF. *l. c. Liv.* 20. *p. m.* 178 *Vſo. MS.*

land aan te moedigen, om, op eigen beurze, eenige ſoldaaten, of matroozen, geduurende den zeetogt, ten dienſte van het Land, te onderhouden, waar toe men bereid was, aan hun, behoorlyke *Akten* en *Commisſien* te geeven, en die weldaad aan derzelver perſoonen en geſlagt te erkennen (*n*). 't Kan dus wel zyn, dat deeze uitnoodiging, en niet ſlegts eene losſe roekeloosheid; zo als ſommigen meenen (*o*); de reden van het beſtaan der drie, in den tekst vermelde, Luiden, geweest is. Onze WAGEN: heeft, elders, aangeteekend (*p*), dat HEEMSKERK dezelfde was, die, nog in Slagtmaand van dit jaar 1672, tot *Sekretaris* en, in Louwmaand des volgenden, tot *Penſionaris* van Amſterdam wierdt aangeſteld. Wy zullen hem, in 't vervolg, onder de voornaamſte Staatsmannen van zynen tyd, leeren kennen. Zyn Vader, JOAN VAN HEEMSKERK, Raadsheer in den hoogen Raade, was dat edel vernuft, wiens *Bataviſche Arcadia*, ook nog in onze dagen, de Landzaaten leert en vermaakt.

Bl. 25. r. 17. „ *De Lieutenant-Admiraal* VAN GEND — doorſchooten." Hy, dien wy reeds gezien hebben, dat, ten jaare 1666, tot dit aanzienlyk ambt, in plaatſe van den beroemden TROMP, verheeven wierdt (*q*), was een Zoon van JOAN, Baron VAN GENT, Heere van Oosterweede en, weleer, Gouverneur van Prinſe WILLEM III. Ruim veertien dagen voor deezen ſlag; 't was den drie en twintigſte van Bloeimaand; wierdt VAN GEND, met

(*n*) Reſol. van Holl. 2 April. 1672. *bl.* 24.
(*o*) BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *p.* 207.
(*p*) Amſterd. Geſchieden. 5 *D. bl.* 335.
(*q*) WAGEN. Vaderl. Hiſt. 18 *D. bl.* 214.

met vyftien Schepen en Fregatten, nevens eenig kleinder Vaartuig en Branders, uit de groote Vloot, afgezonden op een' hoop Britſche Schepen, die men, omtrend het Koningsdiep, hadt vernomen. VAN GEND (dien de Ruwaard gaarne verzeld hadt, zo niet DE RUITER en de andere Vloothoofden deszelfs tegenwoordigheid by de vlagge noodig geoordeeld hadden) ging, den volgenden morgen, met de zon, 'er op af, en regt naar den vyand; die, toen, elf zeilen en, daar onder, zes kloeke Schepen, ſterk, zig, in 't eerst, gelaatende, als wilde hy de onzen afwagten, wel haast aan 't vlugten ſpattede en de Rivier van Londen opliep. VAN GEND hem, met allen ſpoed, volgende, gaf 't ſein van jaagen en aan boord klampen, en dreef de Engelſchen tot onder 't Kasteel van *Sheernesſe*, 't geen, ſedert den togt op *Chattam*, van zwaar geſchut voorzien en uitermaaten verſterkt was, en waar agter zy zig ſchuil hielden, hoezeer zy 'er nog eenige Schepen van oorloge, ter hunner hulpe, vonden. De onzen, toen, geen middel ziende iets met vrugt uittevoeren, bleeven, een' geruimen tyd, in 't gezigt des vyands wagten, doch bemerkende, dat hy niet afkwam, beſloot VAN GEND, volgens zynen last, naar de vlagge te keeren, gelyk hy, in ordre, deedt, na, onderwege, de beletſelen van tonnen en bakens, door de Engelſchen gemaakt, om de Nederlanders op de droogten te doen ſtorten, te hebben weggenomen (*r*).

In 't gevegt, van 't welk hier onze WAGEN: ſpreekt, wendde de Heer VAN GEND zig, met zyn Es-

(*r*) BRANDT, Leven van de Ruiter, *bl.* 661 en 662.

Esquader, tegen de blaauwe vlag, en (nog niet vergeeten, hoe men, om 't niet ſtryken voor 't Jagt *de Merlin*, hem, onheuschlyk, ter ſtraffe gevorderd hadt) viel hy op dezelven, met groote woede, in; tot dat, na een half uur vegtens, een Kanonkogel hem 't leeven, en 't Land een van deszelfs dapperſte Zeebevelhebberen, ontnam. Men erkende zyne verdienſten, na zynen dood. Zyn lyk, ſedert gebalſemd en, in de Utrechtſche Domkerk, ter aarde beſteld, wierdt met een marmeren tombe, op 's Lands kosten, gedekt (*s*).

Bl. 26. r. 7. v. o. „ *De Staaten hadden* Maaſtricht rykelyk voorzien *van Volk*" *enz.* Behalven duizend Spaanſche Ruiteren (*t*), onder Don MARIO CARAFFA, beſtondt de Bezetting uit omtrend honderd Kompagnien te voet, en vier te paarde, uitmaakende, gelyk ik vermeld vinde, vyf duizend, vyf honderd een en negentig koppen, zonder de Officieren 'er by tellen (*u*); hoezeer dit getal van manſchappen, in een' tyd, dat de Kompagnien, meestal, veel ſterker waren dan tegenwoordig, my, egter, wat gering ſchynt, ten zy dezelven niet voltallig geweest zyn. De algemeene Staaten hadden, bovendien, naar de gewoonte dier tyden, twee Afgevaardigden te velde, MARINUS CROMMON en JAN VAN EGMOND VAN DER NYENBURG, naar Maaſtricht, als eene hoofdpost, afgezonden; onder welken, de oude Ryngraaf 't opperbevel voerde, als Gouverneur der Stad, wier vesting-

wer-

(*s*) BRANDT, *l. c. bl.* 671 en 672. BASNAGE, *l. c.* T. 2. *p.* 295 & 206. Secr. Reſol. Staat. Gener. 9 Juny 1672.
(*t*) Reſol. Holl. 28 Mei 1672. *bl.* 67.
(*u*) WICQUEF, *l. c. Liv.* 29. *p.* 167.

werken men oordeelde, ſtuk voor ſtuk, in den besten ſtaat te zyn. Men zou, misſchien, Maaſtricht van nog meerdere manſchap voorzien hebben, indien men, in de onzekerheid, of s' Konings Leger eerst onze, dan wel de Spaanſche, Nederlanden, zoude aantasten, den Graave VAN MONTEREY niet eenige Regimenten hadt toegezonden (*y*); die, door hem, voorzigtigheids halven, in Kameryk, Namen en elders, daar 't grootst gevaar ſcheen, gelegd waren, tot dat hy, 't Franſche Leger naar Staaten bodem verwyderd ziende, niet alleen die benden den Staaten te rug zondt, maar'er, onder VILLENEUVE en DE LOUVIGNIES, kundige Bevelhebbers, nog twee duizend Ruiteren byvoegde. Schoon deezen te laat kwamen, om de Betuwe te helpen bewaaren, bragten zy, egter, in 't vervolg, niet weinig toe, om, by Schoonhoven, geplaatst zynde op één der vyf geſterkte toegangen van Holland (*w*), die Provintie, tegen 't indringen des vyands, te beveiligen (*x*).

Bl. 26. r. 5. v. o. „ *De Koning toog — Maaſtricht* voorby." Zo niet, egter, of hy liet, rondom, veele brandſchattingen ophaalen en deedt, dat meêr was, de Stad, op eenen afſtand, inſluiten, door tien duizend man, die, onder den Graave van CHAMILLY, gelegd wierden in de nabyliggende Steedjes, byzonderlyk in *Mazeik*, *Tongren*, *S. Truijen*, en *Valkenburg* (*y*), welkers Kasteel, door onze Benden ver-

(*v*) Secr. Reſol. van Holl. 1 April 1672. *bl.* 250.
(*w*) Zie WAGEN. alhier, *bl.* 29.
(*x*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 20. *p.* 169.
(*y*) WICQUEF. *liv.* 20. *p.* 167. *Vſo.* en 171 *Vſo.*

verlaaten, met drie honderd hoofden wierdt voorzien (z).

Bl. 26. r. 5. v. o. „*De Koning* Mazeik *hebbende doen* inneemen." Mazeik, behoorende aan het Bisdom van Luik, was dus Rykgrond, en het inneemen van deeze en verdere Luikſche plaatſen was, zonder twyfel, eene overtreeding van het bekend Weſtphaalſch Verbond. Doch de tegenwoordige Keurvorst van Keulen was Biſchop van Luik en, eenen lyn met de Franſchen trekkende, liet hy zig, door dezelven, op raad van zynen eerſten Staatsdienaar, Ego, Prinſe van *Furſtenberg*, Biſchop van Straatsburg, beweegen, om Mazeik, Tongeren en andere Luikſche plaatſen, aan den Koning afteſtaan, en hem den doortogt door dat Land te vergunnen. Dit alles geſchiedde, buiten kennis van de Staaten en het Kapittel van Luik, die, de zaak verneemende, 'er zig niet alleenlyk, openlyk, tegen verklaarden, (betuigende, dat men haar geweld deedt, en begeerende in deezen oorlog onzydig te blyven) maar ook aan de Staaten deezer Landen verzogten, bevryd te worden van brandſchattingen, welken Prins Willem III, in het Luikſche, eischte, doch, die in 't vervolg, opgeheven wierden, na dat de Keizer aan hunne Hoogmogendheden de billykheid hadt doen vertoonen, om het Land van Luik in de onzydigheid te begrypen, die nopens de overige Rykslanden plaats hadt. De Staaten en 't Kapittel van dat Sticht waren zelfs bereid, zes duizend man te werven, om den doortogt en verblyf van vreemde krygslieden te weeren; maar, daar veg-

(z) Reſol. der Staaten Gener. 7 Juny 1672.

veele Leden meenden, dat die werving niet, dan op naam van den Keurvorst, mogt geſchieden, bleef de zaak ſteeken (*a*).

Bl. 27. r. 8. „ Wezel — ging over *aan den Prinſe van* CONDÉ." 't Voorbygaan, doch benaauwen, van Maaſtricht en het, kort daar op, overgaan van Wezel, waren de twee grootſte ſtappen naar het hart der Vereenigde Nederlanden. Zo als Maaſtricht van de Maaze, was Wezel een ſleutel van den Ryn; zo zeer, dat, door 't bekoomen van den laatſten, de deur naar Gelderland en Overyſſel, voor LODEWYK XIV, was ge-opend. Wezel was van kruid en loot genoegzaam, van ander oorlogstuig niet behoorlyk, voorzien, nog de noodige zorg gedragen voor 't onderhoud haarer, voorheen zo geſterkte, Vestingwerken, door dien men gerekend hadt, dat de Franſchen zig by Maaſtricht zouden ophouden. Prins WILLEM III, in wien men, wel rasch, eene aangeboorne ſmaak en doorzigt in de krygskunde, ook boven zyne jaaren en ervarenis, ontdekte, liet, al vroeg, op de verſterking dier Stad aandringen, oordeelende, dat de Franſchen niet waagen zouden, twee zo geſterkte en, van talryke Bezetting voorziene, Steden, van den eerſten rang, agter zig te laaten liggen, en dus, onbezorgt, in 't hart van het Land trekken, maar dat zy, veel eêr, zo niet geheellyk van 't werk afgeſchrikt, zig, ten minſten, voor één van beiden zouden ophouden; waar door wy tyd winnen, zy veel volks verliezen en gevaar loopen zouden, van, by gebrek van leevensmiddelen, als anderſints, hun Leger op de gren-

(*a*) WICQUEF. *Hv.* 20. *p.* 213, 162, 214 Secr. Ref. Gener. 3 Juny 1672.

grenzen te zien ſmelten. Ook blykt het, van elders, dat byzonderlyk TURENNE, nog in Frankryk zynde, voor 't verſterken der Grensvestingen en de verpligting om zig, te lang, voor dezelven te moeten ophouden, gevreesd en, daarom, den Koning de reize ontraaden hadt. Dan, men was het, over dit werk, oneens, hier te Lande, alwaar de meerderheid in een ander begrip viel. Men wees ook van de hand het aanbod des Keurvorſten van Brandenburg, om de Stad aan hem, die 'er Heer van was, thans afteſtaan, mits hy ze verſterkte; vindende men ongeraaden, iets voor zeker weg te geeven, 't geen men nog niet onmooglyk agtte, te kunnen behouden. Voor dit laatſte, evenwel, wierdt, wel haast, alle hoop, naar 't oordeel van veelen, afgeſneden; niet alleen door de groote magt en kunde van een' Veltheer, als CONDÉ, maar, byzonderlyk, ook door de afweezigheid van den Kommandeur der Stad, den Kollonel MARTIN VAN JUCHEM, den eenigſten man, van wien men, indien 'er nog iets te doen was, zulks dorst verwagten; doch die, door de verdeeltheid van gevoelens, thans, met eenige andere (*b*) Hoofd-officieren, in den Haage gelast wierdt te vertoeven, om de Staaten van hunnen raad te dienen. VAN JUCHEM wordt beſchreeven als een oud, ſtout en kundig Soldaat, die, in den kryg, reeds onder MAURITS opgewiegd, zyne volgende jaaren, onder FREDRIK HENRIK, meestal te velde en by 't belegeren van Steden, hadt verſleten en, ten jaare 1629, zeer veel tot de verovering van Wezel zelve, op de Spanjaarden hadt toege-

(*b*) Reſol. van Holl. 7 Juny 1672. *bl.* 98.

gebragt, alwaar hy nu lange 't bevel gehad hebbende en, meer dan iemand, al haar zwak en ſterk, ook, bovendien, den aart der Krygsluiden en Inwoonderen, (die zeer oneenig waren) door en door, kennende, niet zonder reden, voor de ziel der Vestinge ſcheen te mogen gehouden worden. In zyne plaats, was 't bewind den Kolonel VAN SANTEN toevertrouwd, die nimmer eene belegering gezien hadt, de plaats ſchandelyk overgaf en, daar na, wegens den Staat, met breeking van den degen, onwaardig wierdt verklaard om den Lande te dienen; hoezeer dit vonnis, in laater' tyd, verzagt wierdt (*c*).

Bl. 28. r. 8. v. o. „ *Toen hier* de Eed gedaan *wierdt.*" Men verſtaa dit niet (zo als, andersſints, uit den zamenhang van WAGEN: woorden, ligtelyk, zou kunnen geſchieden) van het eedzweeren, by de overgave der Stad, aan den Vyand; toen, trouwens, ook de Bezetting al vertrokken was; maar van dien eed, welken de Regeering, Burgery en Bezetting, by den aanvang der Belegering, aan Staat en Stad, tot verdeediging der laatſte, hadt afgelegd (*d*).

Bl. 28. r. 3. „ De andere *gaf den Staaten na. enz.* Behalven, 't geen hier gezegd wordt van de beſchuldiging des Biſchops van Munſter, jegens de Staaten, hadt die Kerkvoogd de onbeſchaamdheid 'er by te voegen; dat de laatsgemelden eenige luiden betaalden, om brand in zyn Bisdom te ſtigten en hem te vermoorden; waarom hy zynen Onderzaaten, zelfs op ſtraffe van 't leeven, verboodt, met die der vereenigde

(*c*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 20. p.* 171—173. AITZEMA, 14 *B. bl.* 359. SANSON, *Hiſt. de* GUILL. 3 *Tom.* 3. *p.* 136. BASNAGE, *Tom.* 2. *fol.* 212. Secr. Reſol Staat. Gener. 31 Mei en 3 Juny 1672.

(*d*) VAN HATTUM. Geſchieden. van Zwolle, 4 *D. bl.* 12 en 13.

de Gewesten eenige gemeenschap te houden. Hy ging zelfs; zo als ik, in een gelyktydig geschrift, leeze (*e*); kort voor 't verklaaren des oorlogs, veel verder. JACOB VAN COEVERDE *van Houvelaar*, een Overysselsch Edelman was, onder schyn van beleeftheid, maar, in de daad, om s'Bisschops gangen naar te spooren, door der Staaten Gevolmagtigden te velde aan den Yssel, hem toegezonden; doch de Bisschop, het oogwit bemerkende, hieldt hem (mede onder betoning van uiterlyke beleefdheid, maar met verklaaring van hem, in dit tydgewrigt, niet als een openbaar Gezant, te kunnen aanzien) niet slegts door Eerwagten, eene pooze lang, gevangen, maar deedt hem, by deszelfs vertrek, eenen Brief te behandigen, in welken hy eenige personen van aanzien, nopens een' aanslag op zyn leeven, dorst beschuldigen; daar onder, uitdruklyk, noemende, DIEDERIK HOOFD (*f*), Burgemeester van Amsterdam en Gekommitteerde Raad van Holland, den Raadpensionaris DE WITT, JACOB VAN REIGERSBERGH *van Kouwerve*, zitting hebbende, wegens Zeeland, by de algemeene Staaten, en den Veldmaarschalk WIRTZ. Dan, door dien deeze Luiden, derzelver aart, en de weinige omgang, die zy, om hunne verschillende denkenswyze, thans onder den anderen hadden, te veel bekend waren, hadt

20-

(*e*) WICQUEF. *l. c. lib.* 20. *p.* 164. *Vso. MS.*

(*f*) Zoo vinde ik by WICQUEF. *l. c.* en ook by BASNAGE, *l. c.*, die, blykens de bewoordingen, 't zyne ook uit dien Schryver heeft. Maar, nog als *Burgemeester van Amsterdam*, nog als *Lid van Gecommitteerde Raaden*, komt my, en byzonder niet in 't jaar 1672, een DIEDERIK HOOFD voor; en dus heeft of WICQUEFORT, of de Bisschop, in den Voornaam gedwaald. Ik zou denken, dat men HENDRIK HOOFD be-oogde. Zie van deezen, en wie, verders, Burgemeesters van Amsterdam, in 1672, waren, by WAGEN. *Amst. Geschied.* 5 *D. bl.* 307, 349, 360, 363, en 2 *D. bl.* 121 en 122.

zodanig ſchryven, hier te lande, geenen meerderen invloed, dan een opgeraapt verdigtzel.

Bl. 29. r. 10. „ Men wil, *dat de meerderheid der Staaten van Overyſsel zig verdroeg met den Biſchop van Munſter, hem aanneemende voor Heere, onder beding.*" enz. „ *Doch* ik weet niet, *of op het ſtuk, waar uit dit blyken zou*, genoegzaame ſtaat te maaken zy." 'T is zeker, dat het ſtuk, op 't welke onze doorzigtige Schryver hier 't oog heeft, in de, door hem aangehaalde, Werken van *Valkenier* en *Du Mont*, zonder onderteekening van wederzydſche partyen, voorkomt en, in dit opzigt, ſlegts voor eene ſchets van een, niet voltrokken, geſchrift zou kunnen gehouden worden. Of WAGENAAR deeze of andere reden voor zyne twyfeling gehad hebbe, is my onbewust. Men vindt evenwel, by DU MONT, te meêrmaalen, ook voltrokkene overeenkomſten en andere ſtukken, zonder onderteekening, uitgegeeven (*g*), en het verdient opmerking, dat het bedoelde ſtuk ook in de Ryks-archiven is gevonden (*h*), en eene bepaalde dagteekening draagt, te weeten dien van den *vyfden* van Hooimaand des jaars 1672. Men kan hier nog by voegen, dat WICQUEFORT, na verhaald te hebben, dat de Regeering van Zwolle zig, by het overgeeven dier Stad, beroepen hadt op de toeſtemming van eenige Edelen van Overyſsel en eenige afgezondenen der Regeering van Kampen, (werwaarts, door de ziekte des Drosſaards van Twente, de Vergadering der Staaten van het Gewest, door zyne partyen, was verplaatst) 'er

(*g*) DU MONT, *Corps Diplom. T. 7. p. 1. fol.* 205, 212, 214.
(*h*) DU MONT, *l. c. p.* 207.

'er op doet volgen, dat, tot die Edelen, behoorden de Heeren VAN HAERSOLTE, VAN PALLANT en SLOOT, en dat, eerst, deezen, verzeld van den Griffier van Overysſel en, ſedert, nog elf andere Edellieden, een Verdrag met den Biſchop geſlooten hadden, van 't welk hy, verders, den korten inhoud opgeeft, met woorden, juist overeenkomſtig aan die, welken, by den meergemelden DU MONT, gevonden worden: zo als men, uit vergelyking met het hier onderſtaande, zal kunnen opmaaken (*i*). Men merke, ondertuſſchen, aan, dat, 't geen by WAGENAAR, de *meerderheid der Staaten* gezegd wordt, by WICQUEFORT van *eenige Edelen* wordt verhaald. De Steden, naamlyk, waren reeds, by verdrag, in 's vyands handen; de Edelen, dat is, eenigen van dezelven, volgden nu (zo 't anders waar is, 't geen men van hun verhaalt en my, egter, aanneemlykst voorkomt) dit voorbeeld na (*k*); voorgeevende, dat de Bondgenooten hen verlaaten had-

(*i*) „ *Pour ce qui eſt des* Gentilshommes, *dont le Magiſtrat de* „ Swolle *parloit, il eſt vrai, que* RUTGER *de* HARSOLTE, ELBERT „ ANTOINE *de* PALANT, *et* GERARD SLOOT, *aſſiſté* du Greffier des „ Etats d'Overyſsel, *a quoi ſe joignirent, depuis*, onze autres „ Gentilshommes, *firent une Capitulation avec l'Evêque de Mun-* „ *ſter, ou il étoit dit*: Que d'autant que les autres Provinces „ Unies, dont quelques unes avoient deja été conquiſes par une „ puiſſance étrangere, avoient manqué à ce qu'elles étoient „ obligées de faire pour celles d'Overyſſel, en vertu de l'Union, „ la quelle, par ce moyen, ne ſubſiſtoit plus, ces Gentilshom- „ mes y renoncoient, pour eux et pour leurs poſterité, ſe „ donnant, volontairement, a l'Evêque et a l'Eveché de Mun- „ ſter, qu'ils reconnoiſſoient pour leur legitime Souverain, et „ promettoient de lui rendre, en cette qualité, toute obeiſſan- „ ce et fidelité, dont ils ne ſe detacheroient jamais, pourquel- „ que cauſe, ou ſous quelque pretexte, que ce fut: l'Evêque „ promettant, de ſon coté, de conſerver à la Province, avec „ l'exerçice libre de la Religion reformée, tous les autres Pri- „ vileges et avantages, dont elle avoit joui juſques alors."

(*k*) DU MONT. *l. c. Tom.* 7. *p.* 1. *p.* 207.

hadden en dat, daar door, de Unie van den jaare 1579 verbrooken was.

Bl. 30. r. 10. „ *Ingevolge van een* Besluit der Staaten, *op deezen voorslag genomen*, wierden 's Lands penningen *naar* Amsterdam gebragt." Aan deezen voorslag wierdt, by Holland, in twee opzigten, voldaan. Men besloot, *voor eerst*, op den 13 van Zomermaand; en dus, zo dra men onderrigt was, dat de Vyand in de over-Betuwe was doorgebroken (*l*); alle de Gemeenelands penningen deezer Provintie, met uitzondering van die, welken, ter betaalinge van renten en daaglyks voorvallende noodwendigheden, volstrektelyk niet gemist konden worden, naar Amsterdam te zenden, alwaar zy, met voorkennis en goedkeuringe der Regeeringe, in Stads Wisselbank, wierden bewaard (*m*); in diervoege, dat men, daar na en terwyl de vyand nog in de nabuurschap was, wel eens, weder, eenige benoodigde gelden uit die Bank ligtede (*n*). *Ten tweede*, wierdt, op den volgendeh dag, zynde den 14 van Zomermaand, vastgesteld; om hunne Hoogmogendheden aantebieden, derzelver „ *Ver-* „ *gaderinge*, met den *Raadt van Staate* ende de „ verdere Generaliteits Collegien, geduurende „ deeze jegenswoordige ongelegentheyt, mede „ binnen de Stad Amsterdam te houden (*o*)." De Staaten van Utrecht hadden, ondertusschen, den algemeenen Staaten reeds verzogt, dat zy, om

(*l*) Resol. van Holl. 13 Juny 1672. *bl.* 127.

(*m*) WAGEN. Geschied. v. Amsterd. V. *D. bl.* 359 en Resolut. van Holland, 13 Juny 1672. *bl.* 129 en 130.

(*n*) Resol. van Holl. 29 Juny 1672. *bl.* 221.

(*o*) Secr. Resol. van Holl. 14 Juny 1672. *bl.* 259. alwaar, alleenlyk, van dit laatst beslootene gesprooken wordt, 't geen, door eene kleine vergissing onzen kundigen Schryver zal ontglipt zyn.

om de zaaken, (gelyk wy gezien hebben, dat, in vroegere oorlogen, dikwyls plaats hadt gehad) (*p*) meêr naby den Vyand, te kunnen beſchouwen en beſtuuren; zig naar Arnhem, of, zo zy bedenken hadden, zig zo verre van den Haage te verwyderen, dan, ten minſten, binnen de Stad Utrecht, wilden begeeven (*q*). Maar van dit een nog ander kwam niet. Hunne Hoogmogendheden gelaſteden aan derzelver Gevolmagtigden te velde, welken thans te Arnhem waren, zig, nevens eenige andere Heeren, in hunne plaats, naar de Hoofdſtad van het Sticht te begeeven, om, van hunnentwege en die van den Raad van Staate, de gemeene zaaken te beſtuuren (*r*). Gelyk, ſedert, gedeeltelyk, geſchiedde.

Laat ik, by deeze gelegenheid, mogen aanmerken, dat de Gevolmagtigden der algemeene Staaten, thans, zeer verſpreid waren en, in Maaſtricht, Zutphen, Arnhem, Utrecht, of by den Prinſe, zig bevonden; ook dat, ter Generaliteit, het voornaamſte werk der Krygszaaken behandeld wierdt, door eene *Commisſie* tot de *ſecreete militaire Beſoignes*; beſtaande uit eenige weinige Leden van elke Provintie, benevens den Raadpenſionaris DE WITT, den Griffier FAGEL en den Secretaris VAN SLINGELANT. Een deel deezer Heeren ging, wel eens, over en weder, en was, nog onlangs, naar Arnhem geweest, om met de daar zynde Gemagtigden te Velde en zyne Hoogheid te ſpree-

(*p*) Zie WAGEN. Vaderl. Hiſt. XI *D. bl.* 98. *r.* 1. en myne Aanmerk. op die plaats, in het XI ſtuk deezer Byvoegſ. *bl.* 49-52.

(*q*) Reſol. Staat. Gener. 9 Juny 1672. WICQ. *l. c. Liv.* 21. *p.* 1. *Vſs.* 3. *MS. l. c. liv.* 20. *p.* 188. *Vſs.*

(*r*) Secr. Reſol. Staat. Gener. van 13, en de loopende van 14 Juny 1672.

ſpreeken (*s*). Toen de Vyand nader by Holland kwam, benoemden hunne Edele Grootmogendheden eene ſoortgelyke Commisſie, om hun van raad te dienen, zo ten nutte van den Staat in 't algemeen, als van 't laatstgenoemd Gewest in het byzonder. Zy beſtondt uit de Afgevaardigden der Steden Haarlem, Leiden, Amſterdam, ter Goude, Schoonhoven, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen; die naast aan 't gevaar gelegen waren; met byvoeging zo der Hollandſche Afgezondenen in den Raade van Staate, als van den Griffier FAGEL en den Secretaris VAN SLINGELAND (*t*).

Voor 't overig en geduurende de onzekerheid der al of niet verplaatſing van de Vergadering der algemeene Staaten, hadden de Gezanten van den Keizer, Spanje, Denemarken en Zweeden zig by hunne Hoogmogendheden vervoegd, verzoekende zekerheid voor hunne perſoonen en goederen, tegen alle baldadigheden, die, by verderen indrang van den Vyand, van 't gemeen, mogt te dugten zyn; als mede om, by tyds, te mogen weeten, welk beſluit 'er op het verplaatzen genoomen ware; ten einde zy de vereischte ſchikkingen zouden kunnen neemen, om hunne Hoogmogendheden, by vertrek, te vergezellen, die zy vertrouwden, dat, in zodanig geval, hen van gevoeglyk verblyf zouden voorzien. De algemeene Staaten lieten hun, door den Agent DE HEIDE, aanzeggen, dat, wat het eerſte punt betroffe, men gelyke zorge, ter verzekerheid der perſoonen en goederen van de vreemde Gezanten, als voor zig zelven, gedraagen hadt; doch dat,

(*s*) Reſol. der Staaten Gener. 14 Juny 1672.
(*t*) Reſol. van Holl. 4 en 10 Juny 1672. *bl.* 86 en 110.

dat, wat de twee laatſte punten aanginge, hun, daar omtrend, geen beſluit kon worden medegedeeld, nadien de zaak nog in geene overweeging* gebragt was (*u*). De Keizerlyke Gezant zondt, egter, niet lange daar na, eenige zyner voornaamſte papieren en behoeften naar Antwerpen, onder vrygeleide der Staaten van Holland (*v*).

* *deliberatie.*

Bl. 30. r. 13. „ *Men zag naauwlyks kans, om den* Yſel *met het geringe Leger der Staaten, welk maar* twee-en-twintig duizend man *ſterk gerekend werdt* —, *te beſchermen.*" Dit Volk beſtondt uit, omtrend, veertien duizend vier honderd Voetknegten en zeven duizend Ruiters, behalven eenige gewapende Huisluiden. En 't was niet alleen het getal, maar ook de geſteldheid deezer Troepes, 't geen 't gevaar deedt klimmen. Men wordt 'er van overtuigd, wanneer men de Afgezondenen der algemeene Staaten, en de Gevolmagtigden te velde, met zo veele woorden, hoort verklaaren, dat „ de gemeene Officieren over — de Militie „ geſtelt, ten meeſten deele zyn zeer onbedreeven —; de Militie ſelfs t'eenemael ongediſcipli„ neerd en, nevens de gezegde Officieren, — ſeer „ ſchroom- en ſchrikachtigh; — de gewaapende „ Huisluiden mede t'eenemael onbedreeven, — „ en van deſelven niet veel dienſt te verwagten." Ondertusſchen moest deeze kleine en zwakke hoop, aan het talryk Leger des Vyands, den overtogt van den Yſel betwisten en de verſchanzingen verdeedigen, die men, tegen denzelven, aan die Rivier, hadt opgeworpen, en wel langs eene uitgeſtrektheid van „ zes-en-twintig „ uu-

(*u*) Reſol. der Staaten Gener. 16 Juny 1672.
(*v*) Reſol. van Holl. 20 Juny 1672. *bl.* 163 en 164.

„ uuren (*w*):" waar toe, naar ſommiger meening, een Leger van wel honderd duizend mannen benoodigd was geweest (*x*).

Bl. 31. r. 12. „ CONDÉ —, *van* agt *perſonen verzeld.*" Lees, liever, „ CONDÉ, — van zynen Zoon, den Hertoge van *Enguien*, en agt perſoonen, verzeld (*y*)."

Bl. 32. r. 2. „ Zy werden, *eerlang*, *onder borgtogt*, geſlaakt." Men verſtaa dit zo niet, als of het ontſlag der twee Jonkers, in den tekst vermeld, van der *Staaten* wege, was geſchied. De Spaanſche Ruiteren, in Maaſtricht liggende, hadden ze gevangen, doch, daags daaraan, onder borgtogt voor 't beloofd rantſoen, geheel buiten kennisſe van de Gevolmagtigden te velde en van den Ryngrave, Gouverneur der Stad, losgelaaten. De Staaten, hier van onderrigt, namen dit zeer euvel, en gaven terſtond last, niets te ſpaaren, om de ontſlagenen weder in handen krygen en te ſtraffen, indien zy ſchuldig bevonden wierden (*z*). 't Blykt my niet, dat dit gelukte. Alleenlyk meen ik, dat zy die twee Gelderſche Edellieden waren, die men leest, dat, voorheen, den Biſchop van Munſter gediend hebbende, en volmaakte kennis draagende van de toegangen tot hunne Provintie, zig, nu, in 't Franſche leger bevonden, en den vyand alle waadbaare plaatſen van den Ryn aanweezen. BARREVELD vinde ik, elders, genoemd BARREVELD *van Herwen* (*a*). Bl.

(*w*) Secr. Reſol. van Holl. 7 Juny 1672. *bl.* 255. Vergel. Reſol. Holl., 20, 25, 26, 27 Mei en 4 Juny 1672. *bl.* 38, 57, 62, 64, 90.
(*x*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 169—170.
(*y*) *Mémoires* DE GUICHE, *pag.* 402, 405—408.
(*z*) Reſol. van Holl. 15 Aug. *bl.* 107. en Secreete Reſol. der Staaten Generaal. 5 en 18 *Aug.* 1672.
(*a*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 173. *Vſo.* en Secr. Reſol. der Staaten Generaal. 18 Aug. 1672.

Bl. 38. r. 5. v. o. „ *De Prins van Oranje — floeg zig neder* onder *de* Stad" *enz:* Dit ſtuk verdient eenige uitweiding, die, deels, in een ander werk van onzen WAGEN: zelven (*b*), is te vinden. De Gevolmagtigden te velde en de Prins hadden reeds beſlooten, het Leger een uur of verder, *boven* de Stad Utrecht, langs den krommen Ryn; zo als men in dat Gewest gewenscht hadt; neder te ſlaan, en eenige Benden in de Stad te plaatſen (*c*) Doch, daar men, midlerwyl, vernam, dat de Utrechtſche Burgery, van nieuws ontſteld om 't plunderen van Rhenen, door de Spaanſche ſoldaaten, die zig, onder LOUVIGNIES, by ons Leger bevonden, in groote wanorde was en, tegens uit- en inwillenden, de poorten geſlooten hieldt, nam men, ter Generaliteit, op den vyftienden van Zomermaand, voorzigtigheids halven, en nog niet weetende, hoe de zaaken loopen zouden, 't beſluit, om den Gevolmagtigden te velde aan te ſchryven, „dat zy de *Artillerie* en *Militie*, althans „ in de Provintie van Utrecht zig bevindende, „ met de meeſte ſecuriteyt eñ ſeekerheyt, wil„ den brengen *in de Provincie van Hollant*, „ ter plaatſe daer zy, na ingenomen advis van „ den Heere Priñce van Orange, tot den mees„ten dienſt van den Lande en veylicheyt van „ hoochgem. Provintie, ſouden kunnen worden „ gepoſteert; *alles, voor ſo verre eñ voor ſo veel „ de gem: Heeren Gedeputt, naar gehouden „ communicatie met de Heeren Staaten van „ Utrecht, en na ingenomen Advis van den „ Heere Prinſe van Orange, — ſullen oordelen,*

„ *dat*

(*b*) WAGENS, Tegenwoord. Staat van Utrecht, I. *D. bl.* 138-141.
(*c*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 184.

„ *dat deſelve Artillerie eñ Militie, aldaer,*
„ *met veylicheyt eñ dienſt, niet ſou kunnen*
„ *worden ge-employeert (d).*"

't Schynt my ook toe, dat, om die zelfde reden; dat is, voorzigtigheidshalven; de voornoemde Gevolmagtigden te velde, op 't eerst gerugt van oproer te Utrecht, het leger *beneden* de Stad nederſloegen, en zelfs eenig kanon naar Holland zonden (*e*), om dus, by vyandlyken aanval, op Hollandſchen Bodem eene veilige wykplaats te hebben, zonder dat zy, toen, nog eenig bepaald voorneemen hadden, om de Stad te verlaaten, indien men, binnen dezelve, weder bedaard wierdt en zig tot wederſtand tegen den Vyand bereid verklaarde. Dit blykt duidlyk, wyl niet alleen dezelve Gevolmagtigden en de Prins, den 16 van Zomermaand, op verzoek der Staaten, binnen Utrecht kwamen (alwaar byzonderlyk zyne Hoogheid met alle teekenen van vreugde wierdt ontvangen) en, den ganſchen dag, met de Staatsleden raadpleegden over het verdeedigen der Stad, maar dat ook BEVERNINGH (die aan 't hoofd der Gevolmagtigden en, thans, s'Prinſen regte hand was), nog hangende dezelve raadpleegingen, aan de Staaten van Holland, in deeze bewoordingen, ſchreef; „ wat den „ uytſlag ſal ſyn, hoope ik, met een woort, hier „ onder aen te trecken, ende onſe deliberatien „ moeten, ten eenen off ten anderen, daer naer „ gericht worden. — In cas deſe Stat guarniſoen „ wil innemen eñ haer mannelyck houden, „ *So is de meeninghe, hier, langs de Vaert ende* „ *Vecht, gecampeert te blyven, ende den Vyant* „ *aff*

(*d*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. 15 Juny 1672.
(*e*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. 16 Juny 1672.

„ *aff te wachten, met hoop van, eenigen tyt,*
„ *deeſe Poſt te ſullen maintineren; indien niet,*
„ *moeten wy — opbreecken (f).*"

BEVERNINGH, evenwel, wist, op dat oogenblik, den ſtand der zaaken ter Generaliteit niet. De Heeren HOP, VAN ZEVENDER en VAN SLINGELAND, buitengewoone Afgevaardigden der algemeene Staaten naar Utrecht, waren, daags te vooren, dat is op den 15 van Zomermaand, niet dan met zeer veel moeite, uit die Stad; daar toen de grootſte wanorde heerschte; geraakt. Zy boodſchapten dit nadeelig nieuws, terſtond, aan hunne Hoogmogendheden en, in 't byzonder,
„ hoe de Stad weigerde Militie van den Staat
„ in te neemen, ja dat men moeite gehad had-
„ de voor dezelve Militie leevensmiddelen, uit
„ de voorſchreeve Stad, te bekoomen (g)."
Hier op dan, gingen de algemeene Staaten verder, en ſchreeven, den 16, den Gevolmagtigden te velde aan, „ het Leger van den Staet
„ *te brengen in de Provintie van Hollant, en*
„ *het, aldaer, by een te houden en naer geene*
„ *guarniſoenen te verſenden, ten ware de ab-*
„ *ſolute neceſſiteit anders kwam te vereiſſchen.*"

Die Reſolutie liep, nog op dien zelfden 16, by de Gevolmagtigden in, aan 't einde van den dag, en geduurende 't raadpleegen met de Stichtſche Staatsleden. BEVERNINGH gaf hier van, in bovengemelden brief, ook nog kennis aan de Staaten van Holland: „ zo als ik deeze eyndi-
„ ge;" ſchreef hy; „ ontfanghen wy hare
„ Mo:

(f) Secreete Reſol. Staaten Gener. 17 Juny 1672. Zie ook Geſchiedkundige Verhandeling, betreffende het Regeerings-Reglement van Utrecht, van den jaare 1674. Bylage A. *bl.* 8.
(g) Verklaaring van den Griffier FAGEL, in Geſchiedkundige Verhandeling, U. S. Bylage A. *bl.* 1.

„ Mo: nadere Reſolutie, — *wder naer wy ons*
„ *ſullen reguleeren, in cas den uytſlag hier*
„ *ſy, gelyck wy vreeſen;* maar, *indien het ook*
„ *anders ware, eñ deeze Stadt haer cordatelyck*
„ *ſoude draghen, vertrouw ick dat hare Ho:*
„ *Mo: intentie is, dat wy die dan* NIET
„ *abandonneren, als in meerder noot.*" Onder aan, voegde hy 'er by; „ na veele debatten eñ
„ conteſtatien, hebben die van de Regeeringe
„ van de Stad haer verclaert ten beſten, *dat*
„ *ſy goet en bloet, ten uytterſte, tot haer*
„ *defenſie ſullen opſetten (h).*"

Uit dit laatſte volgde, dat, naar de opvatting van BEVERNINGH, de meening der algemeene Staaten niet ware, om 't Leger nog te doen aftrekken; ook zeiden de Gevolmagtigden en de Prins drie Regimenten aan de Stad toe, tegen den volgenden dag. Doch, die tyd koomende; 't was nu de 17 van Zomermaand; en de Poorten geopend zynde, verſcheen zyne Hoogheid, zonder manſchap, in der Staatenkamer, en vroeg den Magiſtraat, of zy nog by het hartiglyke beſluit van daags te vooren bleeven? Zodra zulks met *ja* be-antwoord wierdt, en men zig op den moed der Burgery beriep, zeide zyne Hoogheid, dat het Krygsvolk geen nut konde doen, zo men niet ten ſpoedigſte beſloot, de vier Voorſteden en den bemuurden Waard af te branden; 't geen hy, dierhalven, voorſloeg. Men verhaald, dat de Geestlykheid en Ridderſchap zig naar dit voorſtel voegden; maar dat die van de Stad verklaarden, hier in niets, zonder last, te kunnen doen; waar op de Prins hernam, zig dan

(*h*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. 17 Juny 1672. Geſchiedkundige Verhandeling. U. S. 1674. Bylaage A. *bl.* 3 en 4.

dan weder naar 't Leger te zullen begeeven, ter nadere raadpleeging, doch te rug te zullen keeren. Dan, by zyne komst in 't Leger, vondt hy, aldaar, de Heeren HOP, VAN ZEVENDER en VAN SLINGELAND, die, uit den Haage, waren aangekoomen en met zig bragten de Patenten ter aftrekking naar Holland. Dit veranderde de zaak. De Staaten van Utrecht; by welken de Generaliteits Reſolutie van den 16 deezer, niet zo ſpoedig, als by de Gevolmagtigden te velde, was in geloopen, en die 'er, nu eerst, tyding van ſchynen gekregen te hebben; vermeenden wel, dat dezelve genomen was op de veronderſtelling, dat de Burgery geen Volk zou hebben willen inneemen of zig verdeedigen, en deedt, den 17, op die veronderſtelling, wel eene bezendingaan Gevolmagtigden te velde en aan zyne Hoogheid, om uitſtel; ook verklaarden de laatstgemelden, der Stad met het Leger te willen byblyven, indien de zo evengenoemde buitenwoone Afgevaardigden zodanige uitlegging en opſchorting der Reſolutie van de algemeene Staaten op zig wilden neemen, als de Stichtſchen verzogten. Doch de Afgevaardigden zeiden, zig hier op niet te kunnen inlaaten; waar na 't Leger den Stichtſche Bodem, op den volgenden dag (*i*), verliet.

Ondertusſchen was, op 't inkoomen van BEVERNINGH's Brief, by de algemeene Staaten, den 17 van Zomermaand, beſlooten Gevolmagtigden te velde aan te ſchryven, „ dat men de „ zaak aanzag, als een werk vol bekommering, „ doch aan de *abſolute diſpoſitie* van voorn: „ Heeren liet, om, naer ingenomen advis van „ den

(*i*) Geſchiedkundige Verhandeling. U. S. *bl.* 22—28. WICQUEF. *h. t. Liv.* 20. *pag.* 184 *et* 184 *Vſq.*

„ den Prinſe, *daeromtrend te doen en te laaten,*
„ *'t gunt deſelve, naer incomende contſchappen*
„ *van beweginge en 't voornemen van den*
„ *Vyandt, ofte anders naer gelegentheyt van*
„ *de ſaecken aldaer, en anderſints, ten meeſten*
„ *dienſte van den Staet, ſullen oordeelen te*
„ *behooren (k).*" Sommigen meenen, dat deeze Reſolutie, nog voor 't opbreeken van 't Leger, by de Gevolmagtigden in liep, en dat men egter vertrok, om dat de meeste Gevolmagtigden en de Prins, altyd, tegen 't beſchermen van Utrecht zouden geweest zyn; dan dit een en ander is my niet volkomenlyk beweezen toegeſcheenen (*l*); en hoezeer 't my wel voorkomt, dat BEVERNINGH 't ſterkſte voor 't blyven op Utrechtſchen Bodem was, getuigt egter WICQUEFORT; (die, zekerlyk, s' Prinſen vriend niet was) dat zyne Hoogheid 'er mede toe zoude gekoomen zyn, indien de drie Afgevaardigden der algemeene Staaten, 't uitſtel op zig hadden durven nemen (*m*). 'tKan dan zyn, dat de laatſte Reſolutie, *na* 't opbreeken, inliep, en dat de Gevolmagtigden en de Prins, de Patenten tot vertrek nu, daadlyk, ontvangen hebbende, en ziende, dat de drie Afgevaardigden op de nakooming van beſluit bleeven ſtaan, geen grond genoeg vonden, om (in de onzekerheid, of 'er nadere en andere beveelen van de algemeene Staaten zouden inloopen) met het Leger langer te toeven, op een Bodem, naar welken de Vyand, met raſſe ſchreeden, naderde, en dat zy, om die reden, zig, op den volgenden dag, naar Holland begaven. Ook hadt dit laatſte Gewest aan

BE-

(*k*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 17 Juny 1672. Geſchiedkundige Verhaalen. Bylage. *bl.* 4.
(*l*) Geſchiedkundige Verhand. U. S. *l. c. bl.* 34. enz.
(*m*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 184 *Vſo.*

BEVERNINGH en HOP reeds afzonderlyke aanſchryving gedaan, en nam, welhaast, de, anderſints te verloopene Manſchappen, ſtaande op het aandeel en in den eed van Gelderland, Utrecht en Overysſel, in zyne Soldy en eed over (*n*).

Bl. 42. r. 1. „ *De* Staaten *zelven en de* Raadpenſionaris DE WIT *waren* byna radeloos." Wat de Staaten belange, hier over zal onze Schryver, in 't vervolg, breeder handelen. Wat DE WIT betreffe, hoe moedig, en wel eens te moedig, een Staatsman hy ook was, hoe veele gevaaren hy, voorheen, ter Zee en te Lande, onverſchrokken hadt doorgeſtaan, de tegenwoordige drukten hem zo zeer, van alle zyden, hy hoorde de Staatsörkaanen, met zulk eene hevigheid, daaglyks op hem aanloeien, hy zag de onweêrswolken, die het toenmaalig beſtuur en veelligt zynen, by veelen gehaatten, perſoon ſtonden te treffen of, mooglyk, te verpletten, zo duidlyk, en met zulk eene ſnelte, naderen, dat het hem de moed; zelfs naar 't getuigenis zyner Vrienden (*o*); geheel ontzonk, en dat het volleedig waarneemen van 't wigtig en moeilyk Ambt, 't welk hy bekleedde, zyne kragten begon te overweegen. Op den 20 van Zomermaand; en dus juist éénen dag, vóór hy, door vier Mansperſoonen, wierdt aangevallen (*p*); vonden de Staaten van Holland goed, „ hem, eenigermate, van den zwaaren „ arbeyt, waar mede hy, dag ende nacht, wierdt „ *geaccableerdt*, te verligten" en, daar toe, niet ſlegts „ zynen Commies, VAN DEN BOSCH, „ te magtigen, om de *Beſoignes* van de Verga-

„ de-

(*n*) Reſol. van Holl. 16 en 20 Juny 1672. *bl.* 138, 158 en 159.
(*o*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 188.
(*p*) WAGEN: aldier, *bl.* 68.

„ dering by te woonen, en de *ordinaris Extenſie* „ der Reſolutien te ſtellen," maar ook den Penſionaris van Dordrecht, NIKOLAAS VIVIEN; die, thans, wegens Holland, als Gemagtigde naar de Grenzen, afweezig was; by brieve „ te verzoeken en *committeren*, hem" (den Raadpenſionaris) „ in zaken van 't grootst ge- „ wigt, in de Extenſien te *ſoulageren (q).*" VIVIEN kwam, ten ſpoedigſte, over, maar vondt, by zyne aankomst in den Haage, den Raadpenſionaris reeds gekwetst; waar op 't gansch beleid der Vergadering aan hem wierdt toevertrouwd.

Als ik de omſtandigheden en gemoedsgeſteltenis overweege, in welken DE WIT zig, blykens het bovenſtaande, reeds *voor* zyne kwetſuure, bevondt, zie ik geen genoegzaame reden, waarom geloof weigeren aan 't bezoek*, 't welk hy gezegd wordt, na 't ontvangen der tyding van den inval der Franſchen in de Betuwe, des morgens ten vier uuren, te hebben afgelegd by den Griffier FAGEL; „ dien hy nog te bedde vindende, „ betuigde, geen' kans of eenig middel meêr „ te zien, om 't gevaar, 't geen den Staat „ dreigde, te ontwyken," en waar op FAGEL (die, zekerlyk, minder te vreezen hadt, maar wiens mannen taal, egter, allen lof verdiendt) hem zou hebben toegevoegd; „ dat de Staat, „ voorheen, in grooter gevaar geweest was; „ dat God ons gered hadt en nog redden „ zou, mits men zig aan geene wanhoop over- „ gave, op een tydſtip, waar in een hartig be- „ ſluit den Vyand kon tegenhouden en de Pro- „ vincie van Holland redden; dat hy," (FAGEL) „ omtrend den Staat niet wanhoopen konde, „ en

* *viſite.*

(q) Reſol. van Holl. 20 Juny 1672. *bl.* 160 en 163.

„ en dat men, in allen gevalle, 't roer niet moest „ verlaaten, eêr 't ſchip verlooren was." Woorden, die ik, des te liever, aanhaale, zo als ik dezelven, in *myn* Handſchrift van WICQUEFORT, ontmoete (*r*), om dat zy, die dien Schryver volgen of elkander uitſchryven, hier eene merkwaardige verandering en byvoeging in FAGEL's antwoord maaken; gelyk, uit vergelyking van 't bovengemelde, met de hier onder aangehaalde plaatſen, kan blyken (*s*). Wat deeze gebeurtenis, ondertusſchen, aangaa; zy kon, mynes oordeels, te ligter plaats hebben, wyl de Betuwe, eerst den 12 van Zomermaand, overging en, reeds op den 10 bevoorens, ook de Griffier FAGEL (zekerlyk niet zonder toedoen van den Raadpenſionaris) was bygevoegd aan de *Hollandſche Beſoignes*; welken dienden „ om te overweghen —, wat „ tot ſecuriteit van den Staet in 't generael, en „ ſpecialyk mede van de Provincie van Holland „ ende Weſtvrieslandt in 't particulier, gedaen „ en in 't werck geſtelde ſoude konnen ende „ behooren te worden, in cas de Vyandt — „ aen den Yſſel kwame door te breeken (*t*)." Uit welk een oog, men dan ook 't werk beſchouwe, niets was minder te bevreemden, dan dat DE WITT, op 't hooren der bovengemelde tyding, zig, ſpoedig, begaf naar, en den boezem uitſtortte by, den geen', met wien hy; gelyk men weet; niet alleen, voorheen, vriendſchaplyk en in, wederzyds, groot vertrou-

(*r*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 188 en 189.
(*s*) BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 238. LE CLERCQ, *Tom.* 2. *Liv.* 15. *pag.* 278. CERISIER, *l. c. Tom* 7. *pag.* 264. Zie, verders, myne Aanteekening alhier, op WAGEN: 14 *D. bl.* 55. *r.* 7.
(*t*) Reſol. van Holl. 10 Juny 1672. *bl.* 110.

trouwen ('t geen, in bange oogenblikken, ook by grootmoedige zielen, wel eens herbooren wordt), geleeft hadt, maar aan wien, nevens hem, nu wederom, ook wegens Holland, 't voornaamst beleid, tot redding van dit en de overige Gewesten, was toevertrouwd.

Bl. 42. r. 15: „ FRANÇOIS TEERESTEIN *van Halewyn.*" Voor FRANÇOIS, leeze men KORNELIS (*u*). Behalven de drie Afgevaardigden, hier, by onzen WAGEN: vermeld, was ook, ter Generaliteit, de Heer van GEMMENICH, wegens Stad en Lande, benoemd; dien ik, egter, niet zeker weete, of mede ging. Men gaf hun geloofsbrieven mede, niet alleen voor den Koning, maar ook voor de Koninginne, den Hertoge VAN YORKE en Prinse ROBERT, Paltsgraave (*y*).

Bl. 43. r. 3. „KAREL *de* II. *hadt den* Nederlandschen Kooplieden *doen aanzeggen*" *enz.* Men wierp dit lokaas uit, zo ter Zee, als te Lande. De Hertog VAN YORKE zondt, om deezen tyd, en onder 't geleide van een' Trompetter, zekeren Kapitein JAN DIK; die, in 't gevegt van den 7 van Zomermaand, genomen was; aan boord van DE RUITER, hem 't ontslag van deezen Officier, tegen zekeren CHICLEY, doende aanbieden. DE RUITER willigde 't verzoek in, maar rasch bevondt men, dat 'er meêr agter dit werk stak. De Trompetter wist, op eene zeer bedekte en handige wyze, een papier, in drie taalen gedrukt, en houdende aanbieding van hooge belooning, voor zulken, die, met schepen, goederen of Personen, uit de vereenigde Provintiën, tot den Vyand, wilden over-

(*u*) Resol. der Staaten Gener. 16 Juny 1672.
(*y*) Secr. Resol. der Staaten Gener. 15 Juny 1672.

overgaan, op 't Schip des Admiraals te verſpreiden, en dorst zelfs deezen tot verraad aan te lokken. Dan DE RUITER, zo eerlyk als dapper, verwierp het aanbod, met verontwaardiging en gramſchap, wyzende den Trompetter naar de galge, indien hy de ſtoutheid hadde, verder, iets diergelyks te beſtaan (*w*).

Bl. 43. r. 11. v. o. „ *Men* hieldt *de Afgevaardigden —, nog eenigen tyd, in Engeland, om 't* Volk" *enz.* Uit vreeze, dat de komst deezer Afgezanten te London, 't Volk, openlyk, om vrede zou doen roepen, liet het Engelſche Hof hun niet toe, derwaarts te gaan, maar, na bedreiging, dat men ze wel eens; als zonder *Paspoort* gekoomen zynde; in de *Tower* kon doen zetten, liet de Koning hen, door een' Edelman, van *s'Gravezand* naar *Hamptoncourt* geleiden, daar zy, onder uiterlyke eerteekenen, inderdaad gevangen wierden gehouden, en ondervinden moesten, dat zyne Majeſteit niet alleen deszelfs ongenoegen liet aankondigen aan allen, die eenige gemeenſchap met hun wilden houden, maar ook een' aanzienlyk' Man, ten onregte daar van verdagt, werklyk in den *Tower* hadt doen plaatzen. Ook hadt men niet ſlegts een' Officier by hen geſteld, om elk, die geen byzonder verlof hadt, af te weeren, maar nog eenige andere Perſonen, die al hun doen en laaten moesten beſpieden (*x*).

De Engelſche Schryvers zeggen, dat s'Lands Gezanten in Engeland eenige Luiden, door geld, wisten om te koopen. Ik vinde, alleen, dat

(*w*) BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 691.

(*x*) Brief der Heeren HALEWYN en BOREEL; by BRANDT, Leven van de Ruiter. *bl.* 703. WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 197. BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 252—254.

dat zy gelast waren, eene eerlyke erkentenis te belooven aan die Engelſche Staatsdienaaren, die hun, tot het ſluiten van een verdedigend Verbond met den Koning, wilden behulpzaam zyn; ook mogten zy eenige penningen beſteeden, tot het ontdekken van geheime zaaken, welken de herſtelling der vriendſchap konden doen bereiken (*y*).

Bl. 46. r. 6. „ *De bezending werdt* bekleed" *enz.* Wegens Stad en Lande, was, hier toe, ook benoemd geweest de Heer VAN EECK. Hy hadt, tot deeze bezending, ſlegts op 't welbehaagen zyner meesteren, geſtemd, en deezen dezelve, ſedert, afkeurende, bleef de Heer VAN EECK hier te lande (*z*).

Bl. 46. r. 12. v. o. „ *Dat men hem* (den Koning van Frankryk) — *de* onkosten *van den* Oorlog *zou moeten* vergoeden". Nopens dit punt, egter, hadt, volgens 't zeggen van DE GROOT, „ de Heer DE POMPONE, in 't *parti-* „ *culier*, verclaert, dat zyn Majt. deſelve on- „ coſten aen de voorz: *conqueſten* wel ſoude „ connen *ſacrificeeren (a)*;" doch 't zal, uit 't vervolg, blyken, dat de Koning, toen, zo gunſtig niet bleef denken.

Bl. 54. r. 1. „ *Den zesentwintig ſten* —, *ſprak (de Bezending der Staaten van Zeeland) met den* Penſionaris *van* Dordrecht —, VIVIEN." *enz:* Schoon zy ook, afzonderlyk, met dien Staatsdienaar kan geſprooken hebben; 't geen ik niet weet, of WAGEN: bedoelt; is 't zeker, dat zy, ten gemelden daage, gehoor kreeg ter volle Ver-

ga-

(*y*) Secr. Reſol. Gener. 16 Juny 1672. BURNET, *l. c. T. 1. p. 656.*
(*z*) WICQUEFORT, *l. c. Liv. 20. pag. 189 Vſq. et 190.*
(*a*) Vroedſchaps-Boek van Gouda. 26 Juny 1672. *bl. 223 Vſq.*

gaderinge der Staaten van Holland, en aldaar hunne Edele Grootmogendheden aanmaande tot verdeediging, met betuiging van haare bekommering, over het te rug roepen der Vloote uit Zee. De Staaten antwoordden, door monde van den Penſionaris VIVIEN, by wyze van geſprek, dat de Leden ſcheenen te neigen tot handeling met Frankryk; ook lag men der bezending den ſtaat der zaaken open, met verzoek, dat de Zeeuwſche Heeren 't Hollandſche gevoelen, ter Generaliteit, wilden begunſtigen; 't geen zy afſloegen (*b*).

Bl. 54. r. 11. v. o. „ Alkmaar *hadt nu ook in dit beſluit* bewilligd." Enkhuizen, daar en tegen, verklaarde, dat men, in 't afweezen van zo veele Steden, by de meerderheid niet vermogt beſluiten (*c*).

Bl. 55. r. 7. „ De Griffier FAGEL weigerde *dit beſluit te* teekenen." De grond deezer weigering was de onregelmatige wyze * op welke dezelve genoomen was; nadien eene enkele Provintie de geheele *Unie* niet konde doen ſpreeken of vervangen (*d*). De Kommies SPRONSSEN teekende, toen, in des Griffiersplaatſe. 't Valt my niet onder 't oog, dat de woordenwisſeling welke, by deeze gelegenheid op het vertrek van den Ambasſadeur DE GROOT, tusſchen den laatſtgemelden en den Griffier, voorviel, by eenig' Nederduitsch' Hiſtorieſchryver, geboekt zy; waarom, en wyl men 'er de heevige gemoedsbeweegingen, die, thans, de Staatsſeden verdeelde,

* *farme.*

(*b*) Secr. Reſol. van Holl. 26 Juny 1672. *bl.* 262. WICQUEF. *l. c. Liv.* 20 *pag.* 192. *Vſo.*
(*c*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 193.
(*d*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 193.

de Staatsleden verdeelde, uit zien kan, ik dezelve; schoon ze, anders, niet onbekend is; hier ter neder zal stellen. „ Gy kunt wel „ vertrekken;" zeide de Griffier; „ en uw „ Vaderland verkoopen, maar zult werk hebben „ den kooper in 't bezit te vestigen." En, toen DE GROOT hier op antwoordde; „ dat het beter „ was 'er een deel van te beveiligen, dan alles „ te verliezen;" hernam FAGEL; „ dat hy (DE „ GROOT) zig, voor zyne Landeryen, zo veel „ moeite niet behoefde te geeven, nadien de „ Vyand ze, eerlang, met zout zou bezaaien, „ om zelfs het derde Geslagt te beletten 'er „ eenig nut van te kunnen trekken (*e*)."

Bl. 55. r. 9. „ JACOB VAN DER TOGT drong *op het vertrek van* DE GROOT." De Vroedschap van Gouda hadt, reeds op den 16 van Zomermaand, aan VAN DER TOCHT gelast, ter Vergadering van Holland voor te draagen; hoe zy, zo door onwilligheid der Huisluiden om 't land onder water te zetten, als door gebrek aan Krygsvolk en bevestiging der Stad, den Koning van Frankryk geen' tegenstand zouden kunnen bieden, ten zy men, hier in voorzage. VAN DER TOCHT, te rug boodschappende, dat 'er, ook volgens de betuiging van den Raadpensionaris DE WITT, thans, geen Volk by de hand was, verzuimde egter niet, om, te gelyk, den brief te vertoonen, dien ik reeds gemeld heb, dat

(*e*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 20. *pag.* 198. Dezelfde Schryver (*l. c. Liv.* 21. *p.* 17 *Vso.*) zegt, in het, voor my liggende, *MS.* dat 'er, tusschen FAGEL en DE GROOT, nog iets was voorgevallen, toen de laatste, naamens zyne Stad, gestemd hebbende ter vernietiging van 't eeuwig *Edict*, de Hollandsche Resolutie ter Generaliteit hielp overbrengen. Dat de Griffier, hem, toen, op de Gallery van Hunne Hoogmogendheden ontmoetende, zou hebben toegevoegd; „ hoe hy (DE GROOT) zekerlyk een meesterstuk „ van Staatkunde meende gedaan te hebben, door den Prins tot

dat aan de Staaten, door BEVERNINGH, uit Utrecht, geſchreeven was, en welke inhieldt, hoe, na heevige woordenwiſſelingen *, die Stad verklaard hadt, goed en bloed tegen den Vyand op te willen zetten (*f*). Dit deedt, in één oogenblik, zo zeer den moed der Goudſche Vroedſchap ryzen, dat men beſloot, ook deeze Stad, zo God hun tyd geliefde te gunnen, in ſtaat van tegenweer te brengen; waar toe, terſtond, eenige Leden van den Raad, met den Ingenieur *Holſtein*, benoemd wierden en, verders, last gegeeven, dit voorneemen te kennis hunner Edele Grootmogendheden te brengen, met verzoek, men wilde hun ſlegts, onder te rug ontbod der uitgetrokkene Goudſche Burgers, eene enkele Compagnie Paarden byzetten, en van eenig Krygstuig voorzien. Dan, daar, door de omſtandigheden der tyden, niets van deeze hulpe volgde; in tegendeel, nieuwe Burgers, ter bezetting van Goê-Jan-Verwellen-Sluis, door de Staaten wieden opontboden; de vestiging der Stad, wat moeite men ook deedt, niet zo rasch, als men wel wenschte, kon gereed zyn; de Vyand vast naderde en de onrust van binnen vermeerderde, vondt, eindelyk, de Raad zig, welhaast, in zulk' eene beklemde gelegenheid, dat hy, ondanks alle voorgaande poogingen, beſloot, de Afgevaardigden ter Vergadering van Holland te magtigen, om het voorſtel tot hande-

* *debatten.*

„ Stadhouder te bevorderen, maar *dat men hem* (FAGEL), *oft* „ *aan t ſtukken zou hebben geſchuurd, dan in zodanige Reſolutie* „ *doen ſtemmen.*" te weeten: zo als ik de laatſte woorden verſtaa, *indien hy in de plaats van De Groot was geweest.* Anders zou, zekerlyk, dit zeggen, met de denkwyze van den Griffier niet geſtrookt hebben, waarom ook BASNAGE (*L. c. T.* 2. *p.* 289.) gist, dat hy niet toen, maar by 't vertrek van DE GROOT naar Vrankryk (van 't welk ik, in den tekst ſpreeke,) zig dus zou geuit hebben.

(*f*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 39.

deling met LODEWYK XIV, te omhelzen (*g*).

Bl. 57. r. 14. „ *Die van* Delft *zeiden, dat zy,* niet uit lafhartigheid, — *beſlooten hadden tot de volmagt.*" Uit het, zo even, nopens *Gouda,* aangeteekende, gevoegd by het geen 'er, aanſtonds, by onzen WAGEN:, nopens dezelve Stad en Dordrecht, volgen zal, blykt genoegzaam, dat, ook in die twee plaatſen, niets, dan 't gevoel der uiterſte nood, tot het doen van een voorſtel aan LODEWYK XIV hadt doen beſluiten. De Registers van veele andere Steden zullen, zo ik vermoede, gelyk bewys opleeveren, en men zou, myns bedunkens, van 't ſpoor zyn, wanneer men, aan de Edelen en ſtedelyke Regeeringen van dien tyd, eene geheel laffe en luië blôheid en werkeloosheid wilde toeſchryven. Zy zaten niet leedig, zy deeden al wat zy konden, zy ſtaken uitgerekte armen uit naar alle middelen van redding, maar ver de meesten, helaas! waren buiten hun bereik. Voorheen, hadt men, door verdeeldheid onder de Gewesten en geen genoegzaam gevoel der onheilen, die hun dreigden (*h*), het tydiglyk verſterken der Grensvestingen, 't aanwerven van Manſchappen, 't maaken van aanzienlyke Bondgenooten, en wat meêr dienen konde tot afweering van eenen ontzaglyken en voortſnellenden Vyand, zekerlyk, te weinig in 't oog gehouden; doch, hoe men dit ook neeme, nu, was 'er, overal, gebrek aan magt en ontzag by de hooge Overigheid, en aan wil en ondergeſchiktheid by veele In- en Opgezeetenen, die, door onderlinge partyſchappen (de gevaarlykſte en meest te vermydene ziek-

(*g*) Reſol. Vroedſchap Gouda, 16, 18, 19, 26 Juny 1672. Reſol. van Holl. 26 Juny 1672. *bl.* 186. Vergel. onzen WAGENR alhier, *bl.* 57 en 97.

(*h*) Vergel. WAGENR. alhier, *bl.* 4.

ziekte van een Land,) geſcheurd, om verſchillende redenen, de handen, dikwerf, weigerden aan 't werk te ſlaan en, daar door, alle hoop op tydige redding deeden vervallen.

Bl. 59. r. 9. v. o. „ Leiden — *deedt een'* voorſlag." Dit voorſtel geſchiedde, op 't berigt van Gouda, houdende dat, naar 't oordeel van den Krygsraad te velde, de Graaven van HOORNE en van MERODE te zwak waren, om Goê-Jan-Verwellen-ſluis te kunnen verdeedigen; waar van, ſedert, ook tyding by hun Edele Grootmogendheden inliep (*i*).

Bl. 64. r. 1. „ Hy (MONTBAS) — werdt gevonnist, *om in zyne beeltenis opgehangen te te worden.*" 't Vonnis van MONTBAS (die, voorheen, zeer in s'Prinſen gunste plagt te ſtaan (*k*)) wierdt, in deezer voege, verzwaard, na zyne vlugt tot den Vyand. Oorſpronglyk was hy, over gepleegd verzuim, in 't niet genoegzaam verdeedigen der Betuwe, en 't verlaaten van zyn' post, onbekwaam * verklaard, den Lande meêr te kunnen dienen, en verweezen tot eene gevangenis van vyftien jaaren, op zodanige plaats, als Zyne Hoogheid zou goed vinden.

* *inhabiel.*

Bl. 64. r. 5. v. o. „ *De Heeren van* ZUILENSTEIN —, *die* de hand gehad hadden *in zyne te regtſtelling.*" Men verſtaa dit zo, dat de Heer van *Zuilenſtein* Preſident, de overige, by onzen Schryver genoemde, Heeren, Leden geweest waren van den hoogen Krygsraad, die, over MONTBAS, op last van de algemeene Staaten, gezeten hadt (*l*).

Bl.

(*i*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 20. *pag.* 194 *Vſq.* Reſol. Holl. 26 Juny 1672. *bl.* 185—187. WAGENR alhier, *bl.* 97, 204 en 106.
(*k*) *Mémoires* DE GOURVILLE. *Tom.* 2. *pag.* 1.
(*l*) Reſol. der Staaten Gener. 21 Juny en 25 July 1672.

Bl. 66. r. 10. v. o. „ *Den* zes-en-twintigſte *van* Zomermaand." WAGEN: heeft, naderhand, vermeend, dat dit oproer, eerst op den *derden* van *Hooimaand*, is voorgevallen (*m*).

Bl. 68. r. 14. „ *De Raadpenſionaris — werd*, — van zynen Knegt, — *naar huis geleid; doch — aangevallen.*" Eigenlyk, was de Raadpenſionaris van *twee* Luiden verzeld; draagende zynen Knegt, *Jan van der Wiſſel*, de *flambeau*, en een ander perſoon de zak met ſtukken der Vergadering. De laatſte wierdt, door *Borrebach* of *Pieter van der Graaf*, (want dit blykt niet klaar) op den loop gejaagd, en hem de zak ontnomen (*n*), die, aan 't huis van den Boekverkoper, *Levyn van Dyck*, woonende by de Lutherſche Kerk in s'Haage, gebragt wierdt (*o*).

Bl. 68. r. 7. v. o. „ *Kornelis de Bruin.*" Hy wordt Koopman in Graanen en Officier der Haagſche Schuttery genoemd (*p*). In eenige geſchreven Stukken, is hy my, eenvoudiglyk, voorgekoomen, zonder gewag van zyn beroep, als een *lang man*, gehuuwd met zekere *Suſanna Hendriksz* en woonagtig in 't *Koppelpaerden*, in den Haage; alwaar de Schepenen de regtspleeging over hem en *Borrebach* eischten, ſchoon de gantſche zaak, om haaren zamenhang, door de Staaten, aan den Hove Holland geweezen wierdt.

Ik

(*m*) Amſterd. Geſchied. 5 *D. bl.* 353 (1).

(*n*) Copie Verklaar. van *Jacob van der Graaf*, 2 Juny 1672. *MS.* als mede het Vonnis over hem geveld, in *Holl. Mercur.* op het jaar 1672. *bl.* 88 en 89, 't welk uit die Verklaaring genomen is. BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 292 *et* 293, zegt, dat *Borrebach* de *flambeau* uitdeedt, en dat *Pieter van der Graaf* den Knegt de zak afnam. Men zal dit in 't Vonnis van *Pieter*, op 't welk hy zig beroept, niet vinden.

(*o*) Sententie van *Van der Graaf*, in *Holl. Mercur.* 1672. *bl.* 89.

(*p*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 21. *p.* 10. BASNAGE, *l. c. T.* 2. *p.* 292.

Ik zou niets meêr van *Kornelis de Bruin* te zeggen hebben, indien niet de bekende Reisbeſchryver door Aſie en het Noorden, mede *Kornelis de Bruin* genoemd, een byzonder Hoofdſtuk in zyne werken gevoegd hadt, om zig, by de nakomelingſchap, vry te pleiten van den blaam, als of hy dezelfde perſoon met den aanrander van De Witt geweest ware, voor wien hy verhaalt, dat men hem, op zyne reizen, byzonder in de Levant en Italie, by de meeste en voornaamſte Luiden, zelfs by s'Lands Gezant te Conſtantinopolen, Colyer, en den Conſul van Dam, te Smyrna, hadt aangezien, zo om de gelykheid van voor- en toenaam, als om dat zy beiden in den Haage gebooren waren, en om dat hy, wanneer 'er over dit werk nu en dan was geſproken, de zyde des Prinſen van Orange, naar 't begrip van ſommigen, wat te driftig hadt voorgeſtaan. Hy zegt verder, hoe hy zig, hier tegen, niet alleen, op de ernſtigſte wyze, te Smyrna, hadt verzet, door te verklaaren, dat hy allen, die dit ſtaande hielden, voor oneerlyke lieden zou houden, en zig aan hun, zonder iemand te ontzien, gevoelig toonen, maar ook, door aan te wyzen, dat hy, ten jaare 1672, een jongman van omtrend twintig jaaren, de aanrander van De Witt, daar en tegen, ongelyk ouder was geweest; dat hy ook een pas hadt van den Keizerlyken Agent, getekend uit den Haag, op den dag van zyn vertrek, ten jaare 1674, en dat men niet zou kunnen zeggen, dat dit verwyt hem ooit gedaan was, door Hagenaars, die zig egter, nu en dan, op zyne reize, met hem, in dezelfde plaats, gevonden en hem, van jongs af aan, gekend hadden. Eindelyk voegt hy hier by, dat, nadien, ondanks alles, het vermoeden tegen hem nog niet verdween, en hem daar van,

by

by zyne komst te Venetie (*q*), de ſterkſte blyken voorkwamen, hy, als toen, te raade was geworden, een Getuigſchrift *, uit zyne geboorteplaats te doen overkoomen, om het tegendeel te bewyzen, 't geen, ten laatſten, van gewenscht gevolg was geweest.

* *attestatie.*

Als ik overweeg, hoe het de grootſte ſtout- en onvoorzigtigheid zyn zoude, niet ſlegts by monde en in een vreemd Land, maar, in een openbaar, by elk geleezen wordende Boek, in zyn Vaderland en in de Landtaal, zyn' eigen' perſoon te durven verloochenen; als ik overweege, dat niemand ooit, voor zo ver ik weete, dit ſchryven heeft wederlegd; als ik 'er byvoege, dat zelfs de gelyktydige en ſcherpe WICQUEFORT, die geen Vriend van die aanvallers was, *Kornelis de Bruin* niet anders opgeeft, dan als Koopman in graanen en Lieutenant der Haagſche Schuttery; als ik denk, dat dus die man reeds gevestigd en, zo als ik boven zeide, gehuuwd was, is het verre van my, om den Reiziger *de Bruin*, voor dien Booswigt, te willen verdagt maaken. Maar ik ben het, evenwel, zeer eens, met 't geen een zeer kundig man, voor my, te regt, heeft aangemerkt, „ dat, namelyk, gezegde Reiziger „ beter zou gedaan hebben, zo hy het onder„ ſcheid, tuſchen zyn Geſlagt en dat van den „ Aanvaller van DE WITT, hadt aangeweezen, „ en dat hy ook de aangewreeve vlek, terſtond, „ hadt kunnen wegnemen, met te toonen, dat „ hem, in de regte hand, alwaar de Aanvaller „ gekwetst was geworden, geen wondteeken „ overbleef; zo als het ook dienſtig zou geweest „ zyn, indien hy het Haagsch Getuigſchrift, by „ zyne verdediging, hadt doen drukken (*r*)."

Bl.

(*q*) CORN. DE BRUIN's Reizen. I *D. Hoofdſt.* 76. *Bl.* 388—390.
(*r*) P. BURMANNI *Secundi Dictata ad Hiſtor. Patr. MS.*

Bl. 68. r. 3. v. o. „ JACOB VAN DER GRAAF —, voor 't Hof *te regt geſteld* —, beleedt" *enz:* Des morgens vroeg, op den 22 van Zomermaand, gevat zynde, wierdt hy, nog dien zelven dag, driemaal, verhoord. Uit egte Stukken van dien tyd, blykt my, dat hy 't feit, niet *terſtondt*, bekende, zo als men, ſomtyds, meldt (*r*), maar, eerst in het *derde* Verhoor; uit het welk, ſedert, zyn Vonnis wierdt opgemaakt. Ook leeze ik, dat de Raadsheer FANNIUS, om zyne maagſchap met den Raadpenſionaris DE WIT, zig van de regtspleeginge hadt tragten te verſchoonen; doch dat hun Edele Grootmogenden de gronden van dit verzoek niet wigtig genoeg (*s*) hadden geoordeeld.

Bl. 70. r. 2. „ BORREBAGH — bleef *in 't bezit van (zyn) Ampt.*" Zyn Zoon kreeg zelfs het regt van overleeving, en; hier uit, (om de woorden van een' kundig' Schryver te gebruiken) „ rees eene geweldige argwaan „ tegen de eere van hun, die den booswigt be„ gunſtigden (*t*)." Men droeg zelfs, in zeker Fransch Geſchrift, den Prinſe van Orange voor, als medepligtig' aan den voorgenomen moord. Doch dit hadt, by doorzigtigen van beide de, toen, heerſchende partyen, zo weinig ingang, dat zelfs één der Vrienden van DE WIT, rond uit, zodanig ſchryven, voor eenen *eerrooyenden laster*, verklaart; met byvoeging, dat men, ſlegts één uur voor de uitvoering, het ſtuk beraamd hadt (*u*). Dit laatſte ſtrookt ook zeer wel met de, aan my voorgekoomen' Stukken van dien tyd.

Bl.

(*r*) SAMSON, *l. c. Tom.* 2. *p.* 258. VALKEN: *l. c.* I *D. bl.* 674.
(*s*) Medegedeelde Berigten nopens den jaare 1672. *MS.*
(*t*) BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *pag.* 294.
(*u*) WICQUEFORT, *Liv.* 20. *pag.* 197 *Vſo. MS.*

Bl. 70. r. 4. „*De Vergadering van Holland werdt — door (den)* — Penſionaris *van* Dordrecht, *waargenomen.*" Zie myne Aanmerking alhier, op WAGEN: *bl.* 51. *regel* 1.

Bl. 70. ond. r. „Kort na zyne t'huis komst, *kwamen 'er — vier onbekende perſoonen.*" Sommigen verhaalen, dat dit, op denzelven dag en tyd, zou gebeurd zyn, als de moorddadige aanval op den Raadpenſionaris in den Haage (*y*); doch dit is onmooglyk, wyl de de Ruwaard, eerst op den 24 van Zomermaand, te Dordrecht aankwam (*w*).

Bl. 75. r. 17. „*Hy antwoordde*, dat hem, in den laatſten Zeeſlag" *enz:* By de meeste Schryvers (*x*), wordt het antwoord van den Ruwaard, in deezer voege, opgegeeven. 't Kan zeer wel zyn, dat hy ook zodanige woorden gebruikt hebbe; maar 't is zeker genoeg, dat 'er meêr voorviel. In ſtukken, welker geloofwaardigheid, by my, boven allen twyfel is, vinde ik, onder anderen; dat de Secretaris van Dordrecht, MUYS VAN HOLY, nevens den Burger-Kapitein, aldaar, GYSBERT JANSZ. HOOGEWERF, ten deezen tyde, gemagtigd wierden, om den Ruwaard de bewuste Akte, ter teekening, voor te draagen; dat de Ruwaard dezelve, op zyn ziekbedde, geleezen hebbende, aan MUYS hadt gevraagd, of men de gezegde Akte niet minder *ſtellig* * (*y*) hadt kunnen ont- * *poſitief.*

wer-

(*v*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 21. *p.* 14. SAMSON, *l. c. T.* 2. *p.* 26.

(*w*) Authent. Stukken. *MS.* BRANDT, Leeven van DE RUITER. *bl.* 982. Reſol. Holl. 21 en 22, 26 Juny 1672. *bl.* 166, 171, 186, 187.

(*x*) SAMSON, *Hiſt.* DE GUILL. III. *Tom.* 2. *p.* 273. BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *p.* 285.

(*y*) Men gevoelt, dat dit zag op de *ſtellige* woorden, in de Akte voorkoomende, nopens den voltrekten affland van 't eeuwig *Edict*, en opdragt van het Stadhouderſchap (voor zo ver in die van Dordrecht was) aan den Prinſe. Zie WAGEN: alhier, *bl.* 74.

werpen? dat Muys dit, met *neen*, hebbende be-antwoord, de Ruwaard, daar op, geweigerd hadt, zodanige Akte te teekenen, zeggende, „ *liever te willen ſterven*," met byvoeging, jegens Hoogewerf, „ *dat dees hem den hals* „ *mogte breeken (z), met ſyn geweer!*" dat Hoogewerf antwoordende, hier toe niet gekoomen te zyn, de Ruwaard 'er op gezegd hadt, dat, zo hy het zelfs niet wilde doen, hy dan, ten dien einde, „ *eenige Roffiaanen of Onverlaaten van ſtraat konde roepen*," want dat hy, Ruwaard, „ *niet kon, nog zoude teekenen*," en dat men dit „ *den Prinſe van Orange en elk' een' wel zeggen mogt;*" dat Muys dit, ſedert, voor den Hove van Holland hadt getuigt, en dat de Ruwaard, zo in de Kaſteleiny als op de Voorpoorte van den Hove, daar over gehoord zynde, verklaard heeft „ *den inhoude van dien waaragtig te zyn*," uitgezonderd, dat hy, van *'t inroepen van Roffiaanen* of *Onverlaaten van ſtraat*, zou geſprooken hebben." Ook hadt de Ruwaard, voor reden zyner weigering tot teekenen en van zyn gezegde, om liever te willen ſterven, gegeeven, „ dat hy „ die teekening ſtrydig agtte met den eed, „ door hem, op 't eeuwig Edikt, afgelegd, en „ van welken eed hy niet ontſlagen was (*a*)."

Bl. 75. r. 3. v. o. „ *Doch* 't Volk, *van de beteekenis deezer twee letteren*, door eenen Predikant, *onderrigt*, *was* niet te ſtillen, *voor* hy

(*z*) Men vergelyke deeze bewoordinge met ſoortgelyke bedreiging van eenige Oproerigen, aan de Dordſche Regenten; (Wagen. alhier, *D*. 74.) die ik niet weete, of, misſchien, ter kennisſe van den Ruwaard gekoomen was, en of hier op ook dit zeggen ſpeelde.

(*a*) Authentique Berigten van dien tyd. *MS.*

hy 'er *de pen door gehaald hadt.*" Hoe zeer onze WAGEN:, alhier, de aanteekening van den Penſionaris HOP volge, en ik dit verhaal mede, by WICQUEFORT (*b*) en andere Schryveren, vinde, kan het, egter, ligtelyk, gebeurd zyn, dat deeze byzonderheden, die zy zelven niet bywoonden, hun, niet naauwkeuriglyk genoeg, zyn aangebragt. Immers, uit de, in myne voorgaande aanmerking reeds aangehaalde, berigten, die, baarblykelyk, ſteunen, op 't geen, naderhand, zo door voornoemden MUYS VAN HOLY en HOOGEWERF, als door den Ruwaard zelven, voor den Hove is getuigd, en die ik, daarom, agte de zekerſte bewysgronden te behelzen, zou ik veel eêr denken, dat het Volk van de byvoeging der letteren V. C. geene kennis zal gekreegen hebben, dan *na dat* die letteren reeds, werkelyk, doorgehaald *waren;* dat dus het zelve Volk, ter bevordering en uitwerking van die doorhaaling, niet heeft behoeven geſtild te worden, en dat, eindelyk, die doorhaaling *niet* geſchied is, by hande van den *Ruwaard.*

Om nader ter zaake te koomen: de bovengemelde Berigten brengen mede; dat, den Ruwaard het teekenen van de Akte weigerende, 't Volk vast in huis dringende, en HOOGEWERF zig, uit de kamer van den Ruwaard, naar 't *voor-Salet* begeeven hebbende, om de Gemeente te ſtuiten, ondertuſſchen de Secretaris MUYS en de Egtgenoote van den Ruwaard (die alleen by hem binnen waren, zonder dat, ergens, blykt, dat het Volk zo ver doordrong) hem, by herhaaling, verzogten en aanzetteden tot onderteekening; dat de laatſte, bemerkende, hoe haar man onverzetlyk bleef,

(*b*) *l. c. Liv. 21. pag. 14. ſeqq.*

bleef, aan elke hand een Kind nam, hem, verſcheiden maalen, zeggende „ *Liefſte, ſo gy* „ *niet begeert te teekenen, ſo gaa ik, met* „ *myne Kinderen, agter uyt, en zeg u adieu!*" dat Muys haar, daar op, by de hand neemende en, als 't ware, tegen houdende, midlerwyl de pen den Ruwaard toereikte, en dat dees, in dier voege, eindelyk, tot teekenen was bewoogen geworden; dat Muys, by 't overneemen der Akte, ziende, dat de Ruwaard de letteren V. C., agter of ter zyde (*c*) deszelfs naamteekening hadt geſteld, hem, terſtond, ten ſterkſte, hadt verzogt, die letteren door te haalen; doch dat de Ruwaard, dit volſtrektelyk weigerende en zeggende, niet te *mogen* teekenen, daar op „ *des Ruwaarts Huysvrouw de pen, met de* „ *Akte, genomen en die voorſchreeve twee* „ *letters doorgeſlaagen en onſienbaar gemaakt* „ *heeft;*" dat Muys, toen, de meergemelde Akte hadt in zyn zak geſtooken en, met Hoogewerf en eenige Burgers, die, in 't *voorſalet*, zig bevonden, was weggegaan en, *toen hy op ſtraat kwam*, door de meenigte was verpligt geworden, hun de Akte en de teekening, daar, nu, de letters V. C. *reeds in uitgeſchrapt waren*, te doen zien. 't Kan wel zyn, dat, by deeze gelegenheid, men, aan Muys, de reden van dit doorgehaalde afgevraagd, hy, daar op, het geval verhaald, en een Predikant de beteekenis der letters aan de Gemeente uitgelegd hebbe; doch, hoe 't hier mede moge gelegen zyn, die letters waren, volgens het bovengemelde, reeds door-

(*c*) De oorſpronglyke Akte, door den Ruwaard onderteekend, is nog aanweezig en, uit dezelve, blykt dat de letters V. C. den naam waren geſteld.

doorgehaald, en 't Volk behoefde, hier toe, geene moeite meêr te doen. Ik leeze verder dat, omtrent twee weeken daar na, Muys eene verklaaring van aantuiginge*, die de Ruwaard, tegen het teekenen der Akte, gedaan hadt (*d*), aan deezen, op deszelfs verzoek, hadt ter handen geſteld; ook zou de Ruwaard, ſedert, aan den Hove hebben verklaard, dat Stuk gevraagd te hebben „ om „ aan de Heeren Staaten te kunnen toonen, dat „ hy niet *meineedig* was," en, wyders, erkend hebben, „ *het bovengemelde, in zyne Kamer,* „ *gebeurde, waaragtig te zyn;* doch niet te „ weeten, of de gezegde letteren, *door zyne* „ *Huysvrouwe*, of *door Muys*, waren doorgehaald; hoe zeer hy, evenwel, meende, dat het, „ *door ſyne Huysvrouwe*, was geſchiet (*e*)."

* protestatie.

Bl. 76. r. 17. „ Willem Bastiaensz." Hy was, thans, Vice-Admiraal van Holland, by de Maaze (*f*).

Bl. 78. r. 10. „ *De* Predikant Borstius *'t Volk vraagende.*" Anderen zetten dit, op reeke-

(*d*) Van dit Stuk is my een Afſchrift in handen gekoomen; luidende in deezer voege.

„ *Ick Ondergeſ. ỹ*claere, op den XXIX Juny deſes jaers 1672, „ de Acte, waer van Copie hier boven ſtaet, gebracht te „ hebben by de Heer Cornelis de With, Ruard van Put„ ten, out Burgem^r: der Stadt Dordrecht, omme by ſyn Ed: „ naer het exempel van andre Heeren, mede geteeckent te „ werden. Ende dat tſelve by hem geweygert wert, ſeggende „ *liever te willen ſterven ende, op ſyn bedde*, alwaer den ge„ melten Heere De With als doen lagh, *den hals gebroocken* „ *te worden*, met byvoeginge, *dat Capteyn* Gysbert Jans Ho„ gerwerf, die daer mede preſent was, *ſulcx met ſyn zytge„ waer wilde doen*, ende meêr andere *proteſtatien;* doch dat „ evenwel, op 't ỹſoeck van Vrouwe Maria van Berckel, „ ſynne Huysvrouwe, by hem de ỹſ. Acte mede ondertekent „ is. Actum den XI July 1672. (was geteekent) A. Muys van „ Holy. "

(*e*) Authentique Berigten *U. S.*

(*f*) Wicquef., *l. c. Liv.* 21. *p.* 4. Reſol. Holl. 9 Dec. 1672. *bl.* 74.

kening van des Predikants Zoon, den Boekverkoper *Borſtius*; voor wiens huis 't volk vergaderd was (*g*).

Bl. 79 r. 14. „*Op den* negen-en-twintigſten *van Zomermaand* —, opſchudding *ontſtaan te* Gouda." Reeds op den agt-en-twintigſten dier maand, kwam de Vroedſchap, eenpaariglyk en, onder hun, BEVERNINGH ſchoon thans, Afgevaardigde te velde; by den anderen, uit hoofde der „ Commotie, *op* huyden, *beſpeurt* „ *in de gemoederen van 't gemeene Volck, ver-* „ *oorſaeckt door eenige perſonen van Dordrecht,* „ *die deſelve bekent gemaeckt hadden, van dat,* „ *door gelycke Commotie, des daechs te vooren,* „ *binnen Dordrecht, gereſolveert was, den Heere* „ *Prince van Orange, aldaer, jegens morgen,* „ *ter maeltyt te verſoecken ende te offereren* „ *de ſtem tot het Stadhouderſchap van de* „ *Provintie van Hollant.*" De Leden van de Vroedſchap benoemden, daar op, den Bailliu HERBERT VAN DER MEY, den Burgemeester Dr. CORNELIS DE LANGE, de Oud Burgemeesteren Mr. FLORIS CANT (*h*) en Mr. HIERONYMUS VAN BEVERNINGH, met den Raad en Secretaris, Mr. JACOB VAN DER TOCHT, om zyne Hoogheid, nog dien zelven avond, tegen den 30 daar aan, ter maaltyd, binnen de Stad, te noodigen (*i*); 't geen de Vorst aannam, en ten beſtemden dagen verſcheen. De Vroedſchap, ondertusſchen, hadt

(*g*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *pag.* 5.

(*h*) Zyn Voornaam wordt, by onze WAGENR, verkeerdelyk, REINIER geſpeld. 'Er was, thans, geen Goudsch Vroedſchap van dien Voornaam; blykens de Registers. Doch 't is een dwaaling in de gedrukte Regeerings-Lysten, dat aldaar, ook FLORIS CANT, op dit jaar, niet gevonden wordt.

(*i*) Vroedſch. Boek. van Gouda. Reſol. 28 Juny 1672. *bl.* 224, *Vſo.* en 225.

hadt aan den Secretaris VANDER TOCHT, op kleinen afſtand van de Stad, buiten de Kleiwegspoort, een rytuig, te gemoet gezonden, met last, om, aldaar, „ *aen den Prinſe, voor aff, te temoigne-* „ *ren, dat zyne Hoocheyt, van de Heeren van* „ *de Regeeringe, op zyn arrivement, met open* „ *armen ſoude werden ontvangen:*" ook moest hy, vervolgens „ verſoeken, dat ſyn Hoogheyt „ de goetheyt wilde hebben van, in de Stad „ komende, aen den volcken te willen betuy- „ gen, alle contentem^t van de Regeeringe te „ hebben ontfangen; ende, laatſtelyk, *voor een* „ *eſſentieel poinct, ſyn Hoocheyt moge bekent* „ *maken*, dat de Heeren van de Vroetſchap, „ eenparich, geinclineert ſyn, ſoo wanneer, „ ordentelyck, over het vorder avancement „ van zyn Hoogheyt ſal weſen gedelibereert, „ van wegen de Stad Gouda, te ſullen uytbren- „ gen ſodanige favorable eñ ſatisfactoire ſtemme, „ dat ſyn Hooch^t daer mede hebbe volcomen „ genoegen ende contentement." VAN DER TOCHT volbragt dien last, welke, door den Magiſtraat, naamens de Vroedſchap, aan den Prinſe, by deszelfs binnenkomst (*k*), bevestigd wierdt. My is onbewust, of zyne Hoogheid eenig openlyk blyk van deszelfs genoegen aan den volke betuigd hebbe; 't geen, egter, daar hy dit ook te Dordrecht gedaan hadt (*l*), zeer wel zyn kan. Hy vertrok vergenoegd (*m*), en ik vinde niet, dat, alhier, ten deeze tyde, verdere beweeginge ontſtondt. Maar, ruim twee weeken hier na, op 16 July, en dus toen de Prins reeds Stad-

(*k*) Vroedſch. Boek van Gouda. *Reſol.* 30 Juny 1672. *bl.* 225—226.
(*l*) WAGEN. alhier, *bl.* 63.
(*m*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *pag.* 15. *Vſq.*

Stadhouder was, ontſtond 'er, in 't huis van den Burgemeester CINCQ, op wien't Gemeen zeer gebeeten was, eenig *tumult en ongemak*, waar tegen men, door Keuren, tragtte te voorzien (*n*).

Bl. 86. r. 17. „ *Waar op* Leiden aanmerkte." Men vindt, hier, geen gewag van Haarlem en Delft, die beiden, voor Leiden, ſtemmen. Haarlem, in het doen van deezen voorſlag, zo men meent, door Amſterdam, onverwachtelyk, voorgekoomen, zeide, dat zy zig tegen denzelven niet zoude verzetten, maar begreep egter, dat de ſteden zig het regt van vrye aanſtelling en 't behoud van de privilegien en octroyen, daar toe, van de Staaten, verkreegen, moesten voorbehouden (*o*). Hoe Delft geſtemd hebbe, is my niet gebleeken.

Bl. 87. r. 2. „ Eenigen *deeden een* keer naar huis." Onder deeze vinde ik, dat die van Gouda, op den 3 van Hooimaand, ter Vroedſchappe kennis gaven, dat de ſteden van Holland elkander' hadden ontſlagen van het eeuwig Edict; „ omme zig te bequamen tottet aenſtellen van „ een Stadhouder;" waar op, „ by eenparig„ heyt van ſtemmen, goedgevonden en ver„ ſtaen werdt, de Gedeputeerdens te *authoriſe„ ren*, om den heere Prince van Orange tot „ Stadhouder te mogen helpen *eligeren* (*p*)."

Bl. 96. r. 16. „ *Die van Waddingsveen* dwongen *de* Afgevaardigden der Staaten, *om 't land* niet onder water te zetten." 't Hadt, ten deezen tyde, zo veel moeite in, om ook de Goêjan-Verwellenſluis, tot dat oogmerk, te doen openen, dat de Heer MEERMAN, één der Hol-

(*n*) Vroedſch. Boek van Gouda, Reſol. 17 July *bl.* 237.
(*o*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *pag.* 17.
(*p*) Vroedſch. Boek van Gouda, 3 July 1672. *bl.* 226.

Hollandſche Afgevaardigden ter inlaating van het water, hier toe met Krygsvolk moest geſterkt zyn; hebbende eenige Opgezetenen, kort te vooren, dit werk, „ *feitelyk* belet (*q*)." Erger zag het 'er nog uit, in 't Land van Arkel. De Afgevaardigden der Staaten van Holland naar de grenzen hadden gelast, dat de vyfde man aldaar, met de ſpade, zou hebben optetrekken, om de Werken op de Dyken en het diepen der Gragten van Gorinchem te bevorderen; doch, in plaatſe van dien, begaven deeze Manſchappen zig, in grooten getale, gewaapend, naar die Stad en hielden dezelve, byna, beſlooten. De Staaten, hier van onderrigt, gaven bevel, om derwaarts eenige Ruitery te zenden, en de belhamels te doen vatten en ſtraffen: 't geen ik, egter, niet weet, of, toen, behoorlyk wierdt uitgevoerd (*r*).

Voor 't overige, was het, ten platten lande, in 't geheel, zeer onveilig. Eenige t'zaamgerotte moedwilligers beſtonden, op veele plaatſen, de doorreizende Ingezeetenen aan te randen. Dit gebeurde zelfs te Ryswyk, by den Haage; daar de Schout van Delft twee handdaadigen deedt ligten en op de Voorpoorte van den Hove brengen (*s*). De grootſte reden van dit alles was 't vermoeden, als wilde men, van der Staaten wege, niet ſlegts 't land doen ondervloeien, door 't openen der Sluizen, maar ook, daar toe, de Dyken doorſnyden. Om dit, voor te koomen, ſchreeven hunne Edele Grootmogendheden, byzonder met opzigt tot den Yſeldyk, den Geregten wel aan, dat zy tot de doorſnyding geen voor-

ne-

(*q*) Reſol. van Holl. 18 Juny 1672. *bl.* 134.
(*r*) Reſol. Holl. 17 Juny 1672. *bl.* 145. Vergel. myne Aanmerk. alhier op *bl.* 94.
(*s*) Reſol. van Holl. 19 Juny 1674. *bl.* 149.

nemen hadden (*t*); doch, gedwongen door de omſtandigheden, nam men, egter, onlange na dien tyd, in beraad, om de Dyken, tuſſchen Waddinxveen en den Donderdam, zo het nood ware (*u*), te doorbooren.

Bl. 96. r. 5. v. o. „ BEVERNINGH geliet zig, *of het water reeds* te hoog *ſtondt.*" 't Was, egter, op zynen voorſlag, dat Gouda, den 19 van Zomermaand, tot het ſterker onder water zetten, beſloot, en wel, om „ ſo veel water in „ te laeten, als de Sluys van Bodegraven ſal „ connen verſwelgen (*v*)." Ook deedt hy, ſedert, nog nader' aandrang by die Stad, tot doorzetting van 't water. Gouda verklaarde, 'er toe geneegen te zyn, mits men haar ſchadeloos ſtelde, voor 't leggen van dammen, als anderſints (*w*).

Bl. 106. r. 14. „ *En* anders *de handeling* af te breeken," lees liever, „ zonder, egter, de handeling af te breeken, buiten nader ordre van hunne Hoogmogendheden." Dit komt meerder overeen met de aangehaalde Staatsreſolutie van Holland (*x*), en met die geen, welke, drie dagen daar na, ter Generaliteit genomen wierdt.

Bl. 116. r. 13. v. o. „ Eén *uit den hoop*, DE GROOT *met een mes* gedreigd hebbende." Elders, leeze ik, dat twee uit den hoop hem, met het mes in de hand, aanrandden, en dat hy 'er koud' om zou geweest zyn, indien zyn dienaar hem niet, tydiglyk, te rug en aan de poogingen der aanvallers onttrokken hadt (*y*).

Bl.

(*t*) Reſol. van Holl. 17 en 18 Mei 1672. *bl.* 144 en 149.
(*u*) Reſol. van Holl. 23 Juny 1672. *bl.* 178.
(*v*) Vroedſch. Boek van Gouda, Reſol. 19 Juny 1672. *bl.* 328. Vergel. Reſol. van Holl. van dien dag, *bl.* 157.
(*w*) Vroedſch. Boek van Gouda, Reſol. 12 July 1672. *bl.* 336 *Vſo.* en 337.
(*x*) Secr. Reſol. Gener. 11 July 1672.
(*y*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *pag.* 27. *Vſo.*

Bl. 118. r. 8. v. o. „ BUCKINGHAM *en* ARLINGTON *waren* den *Koning* (van Frankryk) gevolgd." Kort te vooren, hadden zy den Prinſe vertoond, hoe 'er ſlegts één weg, om 't land te redden, overbleef, te weeten, dat zyne Hoogheid de Oppermagt * over 't zelve aanvaardde, mits de overwonnen Plaatſen aan Frankryk laatende. Doch de Prins hadt, zeer doorzigtig en ſtandvastiglyk, dit bedrieglyk aanbod van de hand geweezen. Men zegt dat, ſtraks na deeze weigering, de Engelſche Gezanten; die geheel in Franſche belangen waren; zig naar LODEWYK XIV, in 't Leger (*z*), begaven, alwaar zy, met hem, het Verbond ſlooten, van 't welk onze WAGEN:, zo aanſtonds, ſpreeken zal. Het denkbeeld, ondertusſchen, om zyner Hoogheid eene hoogere waardigheid op te draagen, wierdt, ten deezen tyde, by ſommige Regenten, met naame die van Amſterdam; gelyk wy haast zien zullen (*a*); zeer leevendig, en men zou, misſchien, mooge denken, dat de kennis, die men, hier te lande, droeg, zo van dit aanbod der Engelſchen, als, kort daar na, van het *zesde Artikel* der voorwaarden, by onzen WAGEN:, alhier, *bl.* 123, gemeld, 'er eenige aanleiding toe gegeeven hebbe.

* Souvereiniteit.

Bl. 127. r. 8. v. o. „ VAN BEUNINGEN — *ook in geſprek* geraakt zynde *met de Engelſchen.*" Men begrype niet, dat dit geſprek toevallig ware; in tegendeel was VAN BEUNINGEN, opzetlyk, naar Brusſel gezonden, om, nevens VRYBERGEN, met de Engelſchen, te ſpreeken, hun

(*z*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 202 *Vſq.* en 205. TEMPLE, *Mémoir. pag.* 24—26

(*a*) WAGENI, alhier, *bl* 206 en 207 en WAGENI, Geſchied. van Amſterd. 5 *D. bl.* 359—363.

hun het antwoord der algemeene Staaten, op de, door hun gedaane, voorſlagen en ontwerpen te openen, en de redenen voor té draagen, waarom men dezelven, alhier, voor „*ondraaglyk*" en „*onaanneemlyk*" hielde (*b*).

Bl. 130. r. 13. „ Groningen *werdt* belegerd." Deeze belegering was een der merkwaardigſte, die, ooit, op den grond der vereenigde Nederlanden, en verre de voornaamſte van allen, die, thans, voorvielen; ook was de verdeediging, op zig zelve en in haare gevolgen, eene der ſchoonſte en belangrykſte, van welken de geſchiedenisſen gewaagen. Zy verdient dus nog wel een woord, buiten 't geen onze kundige WAGEN: 'er van zegt.

De Stad wierdt aangevallen door 't vereenigd Keulsch en Munſtersch Leger, ſterk, omtrend, twee-en-twintig duizend man, by 't welk zig de twee Kerkhoofden, in perſoon, bevonden. Zy was, na 't afbranden van haare Voorſteden, van buiten alleen gedekt door haare, maatig geſterkte, Wallen, Gragten en een gedeelte van 't omliggend land, welk laatſte onder water gezet wierdt, ten einde, daar door, den Vyand af, en, voor die van binnen, den toevoer van leevensmiddelen en Volk open, te kunnen houden. De bezetting, die ſommigen, met onzen WAGEN:, op niet meêr dan twaalf honderd man ſchatten, wordt, by anderen, op ruim twee duizend knegten en vier honderd ligte Ruiters *, en dus op eens zo veel Volk, begroot; onder 't welk ik, evenwel, niet weet, of, dan, 't Regiment van Koningsmark, ('t geen hun, uit Holland, wierdt toegeſchikt (*c*)) en eenige Vrieſche Manſchap, ge-

* *Dragonders.*

(*b*) Reſol. der Staat. Gener. 21 Juny 1672.
(*c*) Secr. Reſol. Gener. 7 Aug. 1672. Holl. 8 en 17 Aug. 1672. *pag.* 85.

CAREL RABENHAUPT
Baron van Sucha, Lieutenant Generaal
der Vereenigde Nederlanden.

naar 't Origineel. berustende by de Heer H. G. van Bulderen te Groningen. A. L. Claessens sculp.

gereekend wordt. De geregelde Schutters en Studenten; welke laatſte, door den Heer WICHERS, opgeleid wierden; beliepen ook, ruim, dit getal. Alles ſtondt onder 't opperbevel van RABENHAUPT, een' hoogduitsch' Edelman, die, reeds in den Boheemſchen oorlog en, daarna, in veele anderen, met lof, hadt gediend en, thans, als Lieutenant Generaal, aan Prinſe MAURITS van Nasſau, 't krygsbevel voerende in Friesland en Groningen, wierdt toegevoegd. Hy was zo kundig als bedaard, zo voorzigtig als dapper, en zo onvermoeid, in 't uitdenken der beste middelen, tot ſtuiting van s'vyands geweldigen aanval, dat hy gezegd wordt, geduurende 't ganſche beleg, zynen oogen geenen ſlaap gegund te hebben. Zyn voorbeeld ontvlamde de overige, braave, Krygsbevelhebberen, en, met één woord, Mannen, Vrouwen, Kinderen, alles eerden, beminden, gehoorzaamden hem. Te vergeefsch, deedt het vereenigd Leger by de vier duizend Kanonſchooten op de Stad; te vergeefsch, wierp het verſcheiden' Bomben, waar onder van zes honderd pond, in dezelve; te vergeefsch, zogt het de belegerden, door toverſpreuken en figuuren, op kopere ſtaaven hun toegeſchooten, te verſchrikken; zy bleeven even ſtandvastig en, zo groot was de moed, dat allen, ja Vrouwen zelfs, die eenig' blyk van lafheid gaven, by de anderen gevaar van 't leeven liepen. Agt-en-dertig dagen, na 't openen der loopgraaven, hadt nu de beleegering geduurd en, ſchoon de zuidzyde der Stad, al vroeg, zeer veel van s'vyands vuur hadt geleden (*d*), tien, of twaalf, zwaare ſtukken Geſchuts waren geſprongen en 'er

(*d*) Seer. Reſol. Gener. 4 Aug. 1672.

'er gebrek aan buskruid was, ja ook de hulp, uit Holland en Friesland, zo ſpoedig niet kon aankoomen, als men wenschte (e), was s'Vyands aanbod tot handeling, tweemaal, van de hand gewezen en men bleef even kloek in 't verdeedigen, toen, eindelyk, de vereenigde Vorsten, over de onvrugtbaarheid van den aanval met den anderen oneens geworden, „ *een dag of twee* (gelyk ik leeze) „ *voor* den 27 van Oogſtmaand, „ *aanſtalte* maakten tot opbreeken, en het zelve, „ op den 27, *voltrokken (f).*" Tegens vyf-en-veertig honderd mannen; op welken men s'Vyands gedoodden en, byna, tweemaal zo veel weggeloopenen en aan ziekte overledenen ſchat; hadt men, in de Stad, nog geen honderd geſneuvelden. Zo luiſterryk eene uitkomst hadt het beleg van Groningen, en 't vryvegten deezer gewigtige Plaats was des te belangryker, om dat 'er, thans, voor een groot deel, 't behoud van 't gansch Gemeenebest aanhing. Immers, niet alleen de Provintie van dien naam, maar gansch Friesland, was, anderſints, denklyk een prooi van den Vyand geworden, en men vindt, dat de Staaten van 't laatstgenoemd Gewest reeds beraamd hadden, met de Vorsten te verdraagen, alzo men meende, dat 'er, thans, in Friesland, geene Stad was, die genoegzaamen tegenſtand zou hebben kunnen bieden. Ook zou, na 't overgaan van Groningen, Delfzyl niet meêr te houden geweest zyn, nog de Engelſchen hebben kunnen belet worden, de Eems in te loopen, en haare Benden by die der overige Vyanden van den Staat te voegen.

De

(e) Secr. Reſol. Gener. 8 Aug. 1672.

(f) Brief van Burgem. en Raad van Gron. aan hun Hoog. Mog. van 17 Aug. 1672. O. §. in Reſol. Staat. Gener. 30 Aug. 1672.

De vreugde dan was algemeen. Zy wierdt, door God te danken, door vreugde vuuren en 't ſlaan van eerepenningen, vereerd, terwyl, byzonderlyk, WILLEM III, zig zeer uit liet in den lof van haaren onſterflyken Bevelhebber (*g*).

Bl. 142. r. 14. „ *De* Fiskaal *was*, *met den* Ruwaard, *reeds naar den Haage* vertrokken." Men verhaalt, dat de Ruwaard te minder tegenſtand deedt, wyl hy, gerust van geweeten, zig, thans, te Dordrecht (daar men hem reeds hadt willen ombrengen) onveilig reekende (*h*). En dit kan één der redenen geweest zyn, om welken ik vinde, dat hy, (aan wien de Raadpenſionaris, op den 25 des avonds, het bekend Plakaat van den 3 van Wynmaand des jaars 1656, tot narigt, hadt toegezonden,) by een zyner verhooren in de Kaſteleiny, zou verklaard hebben, zig niet te willen onttrekken aan de regtsoeffening * van den Hove, mits hy evenwel, daar door, niet verſtaan wierde, eenigen grond te hebben gelegd, tot nadeel der regtsoeffeningen van de Steden en der vryheid hunner Ingezetenen; verzoekende, dierhalven, dat het Hof hier van kennisſe geliefde te geeven aan de Staaten, of hem te vergunnen, dit, by geſchrifte, aan hunne Edele Grootmogendheden te doen. Ik leeze 'er, egter, by, dat, in dit een en ander, by den Raade, zwaarigheid gemaakt wierdt (*i*).

* *judicature.*

Bl. 143. r. 13. v. o. „ *Men verzogt*, — *dat* — *de Ruwaard aan den* gewoonlyken Regter te rug mogt gezonden *worden*." 't Geen WAGEN:, op

(*g*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20 *p.* 209—210. SAMSON, *l. c. T.* 2. *p.* 427—443. BASNAGE, *l. c. T.* 2. *p.* 272—278. Holl. Mercur. 1672. *bl.* 123—133.

(*h*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 21. *p.* 33. *Vſo.*

(*i*) Authentique Stukken, betreffende de Regtspleeging van Mr. COAN. DE WITT, voor den Hove van Holland, in den jaare 1672. *MS.*

op deeze bladzyde, met twee haakjens (") opgeeft, als de woorden der Afgevaardigden van Dordrecht, ter Vergadering van Holland, zal, blykens de aanhaaling, getrokken zyn uit de Aanteekeningen der Penſionariſſen VIVIEN en HOP, en ik vinde zulks ook, hoofdzaaklyk, by WICQUEFORT (*k*). 'Er is dan geen twyfel, of die van Dordrecht hebben zig, *mondeling*, by hunne Edele Grootmogendheden, dus uitgelaaten; maar het voorſtel, om den Ruwaard, daadlyk, aan zynen gewoonlyken Regter te rug te geeven, ſchynt minder dringend geweest te zyn; 't geen ik niet weet, of toegeſchreeven zou kunnen worden, aan derzelver bewustheid, dat de Ruwaard zig tegens het onderzoek by den Hove niet hadt geſteld (*l*), of wel dat zy, om andere redenen, verkoozen hebben, zig zagter in *geſchrifte*, dan by *monde*, uit te drukken. Hoe het zy, in 't ſchriftelyk voorſtel; zo als het in de, by WAGEN. alhier, onder den Letter (*f*), aangehaalde Reſolutie van Holland, gevonden wordt; beklaagen die van Dordrecht zig wel, over 't voorbygaan van den daaglykſchen Regter, in dit geval, maar verzoeken alleenlyk (behalven 't verzekeren van TICHELAAR op de Voorpoorte van den Hove), dat, daar op, „ by de Staaten, zodanige orde geſteld en „ voorzieninge zou gedaan worden, als zy, „ tot geruſtheid van de Steden en Ingezetenen, „ zouden oordeelen te behooren," met byvoeginge, onder anderen, dat, „ wyl zy wel „ konden *prævideren*, dat, op ſodanighen ver„ zoek, *aanſtonds, en het Hof ongehoort, niet*

„ ge-

(*k*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *p.* 34 *et* 34 *Vſq.*
(*l*) Zie myne laatſt voorgaande Aanteek.

„ *gevoeglyck ſoude werden gediſponeert*" zy, daarom, „ in bedenking gaven en verzogten, „ ten einde *het geen voorſchreven is*, niet „ alleen, op het ſpoedigſte, door eenige „ Gecommitteerde Leden, *ge-examineert*, „ maer oock, te gelyck, overleydt ende overwogen ſoude mogen werden, of niet eenighe, „ en hoedanighe, ordre, *voor het toekomende*, „ beraemt en vaſtgeſtelt zoude kunnen en „ behooren te werden, tot gerustheydt van de „ *Steden* ende de *goede ingezetenen* van dien, in „ *'t reguardt van de criminele proceduyren?*" De Staaten gelastreden, daar op, den Leden tot de zaaken van de *juſtitie*, nevens eenige Gemagtigden uit den Hoogen Raade en van 't Hof van Holland, „ de bovenſtaande *Propoſitie*, aendachtich, te *examineren*, mitsgaders haer Ed. „ Groot Mo:, daer op, *ten ſpoedichſte*, te dienen „ van derzelver *conſideratien* en *advis (m)*." Doch van dit *Beſoigne*, zo het ooit gehouden wierdt, is geen verſlag *, in de Hollandſche Reſolutien. 't Blykt my, van elders, dat het Hof, op den 3 van Oogstmaand, beſloot, om, overeenkomſtig de meening van den Prinſe, te verklaaren, hoe men onnoodig oordeelde, over dit werk, thans, te raadpleegen *, wyl de Ruwaard 't Hof niet hadt afgeweezen *, maar reeds ge-antwoord; en dat het alzo goed was, thans, te arbeiden om de Gemeente tot rust te brengen, als om nieuwe wetten te maaken (*n*).

* *Rapport.*

* *beſoigneren.*
* *ge-excipieert.*

Bl. 144. r. 14. „ Bewoogen *door eene* belofte" *enz:* TICHELAAR zeide nog, dat hy den Ruwaard een briefje van deszelfs hand, tot zekerheid van

(*m*) Reſol. van Holl. 29 July 1672. *bl.* 54 en 55.
(*n*) Reſol. van 't Hof, 3 Aug. 1672.

van die belofte, hadt verzogt, en dat dees dit wel geweigerd, maar hem, met opgeſtooken' vingeren, gezwooren hadt, 't beloofde te zullen nakoomen, zo dra het feit zoude volbragt zyn. Dan, dit een en ander wierdt, door den Ruwaard, voor onwaaragtig verklaard (*o*).

Bl. 144. o. r. „*Dat* hy — *de zaak aan den* Prinſe *hadt* ge-openbaard." Van elders, blykt my, dat TICHELAAR, (van wien hier geſproken wordt) verklaard hadt, dat hy, op den 23 van Hooimaand, met den Hofmeester van den Prinſe, in den Haage gekoomen zynde, wel geweest was „op de Voorkamer van zyn Hoog„heyt, maar dat hy geene gelegenheid hadt „gekregen, om denzelven te ſpreeken (*p*)."

Bl. 145. r. 6. v. o. „De Zoon *en Knegt — hadden* 't ganſche *geſprek gehoord.*" De Knegt hadt 't geſprek gehoord, uitgenomen een deel van 't begin; doch de Zoon hadt maar zo lange aan den kamerdeur geſtaan, als men zes of twaalf woorden konde ſpreeken (*q*).

Bl. 145. r. 6. vergel. *bl.* 146. r. 6. v. o. „*Dat* TICHELAAR — omtrend een vierde deel *uurs, met hem geſproken hadt.*" Over den tyd, hoe lange 't geſprek geduurd hadt, ſchryft men, dat eenig geſchil was. TICHELAAR hadt dit bepaald op een *groot half uur*, de Knegt en Huisgenooten van den Ruwaard op een *vierde deel uurs*, en de Ruwaard zelve op een *vierde deel uurs* of, *omtrend, een klein half uur* (*r*).

Bl. 146. r. 8. „*De Sekretaris* MUYS *verklaarde ook, uit den* Ruwaard verſtaan *te hebben* — van

(*o*) Authent. Berigten U. S. *MS.*
(*p*) Authent. Berigten van dien tyd. *MS.*
(*q*) Authent. Berigten. *MS.*
(*r*) Authent. Berigten. *MS.*

van Piershil was" *enz:* Dit verklaarde ſtemde, meest al, over een, met dat geene, 't welk, door den Ruwaard zelven, voor den Hove van Holland, gedaan wierdt. Doch het verdient aanmerking, dat het geene onze WAGEN:, op de voorige bladz:; van den *zesden* regel van boven, tot den *zesden* van onderen; aanhaalt, eigenlyk behelsde het getuigenis van *Hendrik Smits*, Knegt des Ruwaards. Ik vinde, verders, dat de Sekretaris MUYS, verſtaande van den Ruwaard, dat dees den perſoon, die hem den voorſlag deedt, niet gekend hadt, daar op zou hebben gevraagd, „ *of hy niet lanck ende melancholyck* „ *van wezen was?*" en dat de Ruwaard dit, met *ja*, beantwoord hebbende, MUYS, daar op, hadt doen volgen „ dat hy hem dan wel „ kende; dat het een *lelykert* en *quaedaerdich* „ *mensch* was, die, voor weinige jaaren, voor de „ kamer *judicieel*, jegens eene dochter uit het „ kwartier van Goutswaert ofte Corendyck, „ proces hadt gehadt, over valſche trouwbe- „ lofte; by welke Dochter, toen, zo zeer „ over hem geklaagd was, dat de Stadhouder „ van den Officier van Dordrecht hem, *met den* „ *ſtok, aan het lyf was geweest.*" enz: (*s*).

Bl. 150. r. 13. „ *De Prins — begeerde* twee of drie dagen tyds, *om 'er zig over te bedenken.*" Dit, volgens het getuigenis der Heeren VIVIEN en HOP; by WAGEN. aangehaald; zo zynde, ſchynt, in 't eerst, moeilyk overeen te brengen met de Registers van Holland, alwaar, duidelyk, blykt, dat, *nog op dien zelfden dag*, op welken de Raadpenſionaris DE WITT zyn Ambt, in der Staaten Vergadering, afſtondt,

(*s*) Authent. Berigten van dien tyd. *MS.*

ſtondt, die Staatsdienaar, door hun Edele Grootmogendheden, bedankt en tot Raadsheer in den Hoogen Raad (rang neemende van den jaare 1658) wierdt aangeſteld (*t*). Daar men, egter, leest, dat DE WITT, het voorneemen, ter nederlegging zyner bedieninge, aan ſommigen zyner byzondere Vrienden, eenigen tyd bevoorens, hadt medegedeeld (*u*), is het ook te vermoeden, dat hy, insgelyks, en om zulk een gewigtig voorſtel niet, raauwelyks, ter tafel van Holland te brengen, wel gezorgd zal hebben, dat de Staaten en, door deezen, zyne Hoogheid, hier van, eenige dagen bevoorens, onderrigt wierden. Zo de Prins dan drie of vier dagen bedenkens begeerd heeft, kan men derzelver loop, van dit laatstgemelde tydſtip, afreekenen.

Bl. 151. r. 15. „*'t Werdt* in beraad gelegd, *of men den* Ruwaard *niet ſcherper behoorde te onderzoeken.*" Ik vinde, dat deeze beraadſlaging, op de ernſtigſte wyze, toeging, en dat 'er, onder de Raaden, meêr dan één was, volgens wiens meeninge, *Tichelaar*, als een *aanbrenger*, niet als een *getuigen*, moest beſchouwd, ja, daar boven, als een *infaam* perſoon, naar regten (*v*), vooraf gepynigd worden (of hy dit zelve aanboodt, is my, in egte ſtukken, niet beweezen voorgekoomen), êer men, tot de pyniging des Ruwaards konde overgaan. Men drong dit aan, met op te merken, dat gezegde *Tichelaar*, te meêrmaalen, gewoon was geweest *onwaarheden te verdigten*, zo als hy, by voorbeeld, eene trouwbelofte, kwanswys, door ze-

(*t*) Reſol. van Holl. 4 Aug. 1672. *bl.* 70 en 72.
(*u*) WICQUEF. *l. c. Liv.* 21. *p.* 35 *Vſo.*
(*v*) *L. ob carmen*, § *S. ee rei condita. ff. de teſtibus.*

zekere *Jannetje Eeuwouts* (dezelfde, die hy, met bedrog, in een ſchuitje hadt weeten te krygen, vervoerd en, eenigen tyd, met geweld, op 't water gehouden) aan hem gegeeven, hadt verſiert, doch, ſedert, herroepen. De kleine meerderheid, egter, begreep dit anders; veel al; zo als zeker genoeg ſchynt; bewoogen, door 't geen de Sekretaris Muys en de Burger Hopman Hoogewerf verklaard hadden, nopens 't gedrag en de bewoordingen des Ruwaards, gehouden by en na het teekenen der Akte, ter vernietiging van het eeuwig Edict. De waarheid deezer verklaaring was, in de meeste zaaken, door den Ruwaard, erkend, byzonderlyk, dat hy, met *tegenzin* en *gedwongen*, de bewuste Akte hadt getekend. Men vergeleek dit dan, met het geen *Tichelaar* zeide, aan hem, door den Ruwaard, nopens die teekening, verhaald en verder voorgeſteld te zyn; men vondt, dat het verhaal zeer wel met de wyze van teekenenſtrookte, en agtte, dat dus de Ruwaard dit wel aan *Tichelaar* kon gezegd hebben, ja dat, wat den, daar op gevolgden, Voorſlag betroffe, de misnoegde Ruwaard zig, naderhand, over die teekening, op den perſoon, wiens bevordering hy zo lang hadt tegenſtaan, misſchien, hadt willen wreeken en, daarom, aan *Tichelaar* voorgeſteld denzelven om te brengen. Al't welk men dagt te meêr ſchyn te hebben, wyl de Ruwaard, in 't eerst, gezegd hebbende, dat *Tichelaar* een *vierde deel uurs* by hem was geweest, dit, op eene nadere vrage, tot een *kleen half uur*, bepaald hadt; binnen welken tyd, men oordeelde, dat de zaak kon geklonken geweest zyn. Doch andere Leden van den Raade merkten aan, dat dit alles ſlegts mogelyk was,

was, maar nog zeker, nog zelfs waarschynlyk; dat *Tichelaar*, eerst op den 7 van Hooimaand, by DE WITT gekoomen zynde, het gedwongen teekenen zo wel van elders, dan juist uit den mond van den Ruwaard zelven, hadt kunnen verstaan, nadien die zaak, reeds op den 29 van Zomermaand, voorgevallen en, sedert, in 't openbaar was bekend geworden (*w*); dat ook 't verblyf van *Tichelaar*, eenige weinige minuuten meêr of minder by den Ruwaard, niets deedt ter betoog eener zaake, die, zo gruuwlyk in 't bestaan, als hoogst onvoorzigtig in den aanslag, in een bejaard en verstandig Regent niet verondersteld kon worden en, ten deeze, alleenlyk steunde op de aanklagte van een' losbandig' persoon, die, uit eigene beweeging, onverwagt en onverzogt, by den Ruwaard was gekoomen, en wiens beschuldiging; zo nopens de zaak zelve, als nopens den netten tyd, van zyn verblyf ten huize van den Ruwaard, ook door de getuigenissen van den Lyfknegt, en drie be-eedigde Vrouwspersoonen, die allen den aanbrenger gezien of gehoord hadden, wierdt wedersprooken (*x*).

Bl. 151. r. 4. v. o. „*In zeekere aanteekeningen van deezen tyd, leest men, dat de* Ruwaard, *nog maar* eens *tegen* Tichelaar *gehoord zynde, hem reeds van* twee valschheden (*hadt*) overtuigd." Schoon ook eenige Schryvers dit verhaalen (*y*), moet ik betuigen, hier van niets ontmoet te hebben, in de egtste berigten, die my, van deeze tyden, zyn voorgekoomen. In tegendeel, wordt, aldaar, vermeld, dat het verhoor van

(*w*) WAGEN., 14 *D. bl.* 74 en 75. Vergel. myne Aanteek. *bl.* 60. alhier.

(*x*) Authent. Stukken en Berigten van dien tyd. *MS* WICQUEF. *l. c. Liv.* 21. *p.* . BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *p.* 3044.

(*y*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *p.* 84 *Vso.*

van *Tichelaar* tegens den Ruwaard (want; zo als ook onze WAGEN: denkt; zy wierden niet meer dan *één*, tegen den anderen, gehoord) (*z*) flegts hier in beſtondt; dat *Tichelaar* zyne beſchuldiging, in 't aanzigt van den Ruwaard, en dees, even zeer, zyne ontkenning, in dat van *Tichelaar*, ſtaande hieldt, met byvoeging, dat niet hy, maar de Chirurgyn, het voorſtel, om den Prinſe te vermoorden, gedaan hadt (*a*).

Ondertusſchen is my, even min, beweezen toegeſcheenen, 't geen, by veele Schryveren, verzekerd wordt, dat, naamelyk, de Ruwaard, by zyn eerſte verhoor, gezegd hadt, *Tichelaar* nooit gezien of gekend te hebben, en dat dezelve Ruwaard, kort daar na, tegens deezen zynen Beſchuldiger vergeleeken * en overtuigd zynde, het tegendeel zou hebben beleden en, hier op, naar de Gevangenpoort gebragt zyn (*b*). Myne bevindingen koomen hier op neder: dat de Ruwaard, by zyn eerſte verhoor, gevraagd zynde, of niet eene *Willem Tichelaar*, op den 8 van Hooimaand, by hem, te Dordrecht, was geweest? daar op heeft geantwoord; dat „ toen ter tyd, by hem „ was geweest een blank man, met blond hair, „ dien hy, *eerſt naderhand*, verſtaan hadt, dat „ *Tichelaar* was genaamd;" dat ook de Sekretaris MUYS, op den 27 July, verklaard heeft, hoe de Ruwaard aan hem hadt gezegd, den perſoon, die hem 't voorſtel gedaan hadt (*c*), niet te kennen; dat, ondertusſchen, gezegde *Tichelaar* voorgeevende, als hadt de Ruwaard hem, wel degelyk, ge-

* *geconfronteerd.*

(*z*) Zie myne Aanteek. alhier, *bl.* 80. op WAGEN. *bl.* 152. *r.* 5.
(*a*) Authent. Berigten over den jaare 1672. *MS.*
(*b*) WICQUEFT. *l. c. Liv.* 21. *p.* 33 *Vſq.* BASNAGE, *l. c. T.* 2. *p.* 803. VALKENIER, Verw. Europa, 1 *D. bl.* 760. *enz.*
(*c*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 73. op WAG. *bl.* 143. *r.* 18. *v. o.*

gekend en by zynen naam genoemd, de Ruwaard hier over, (doch niet voor den 13 van Oogstmaand, en dus, toen hy, reeds eenige dagen, op de Poort was geweest) van nieuws is ondervraagd geworden, en toen heeft geantwoord, „ dat hy, in 't eerste, als *Tichelaar* by hem „ kwam, hem *niet* gekend nog by deszelfs „ naam genoemd hadt, maar dat hy hem hadt „ gevraagd, *van waer hy was?* en dat dees, „ daar op, hadt ge-antwoord, *dat hy van „ Piershil was.*" Voor 't overige vinde ik, dat, ook nopens dit punt, zo de Ruwaard als de Chirurgyn by hun gezegde zyn gebleeven; zonder dat zy, immer, ten deezen opzigte, tegen den anderen, zyn vergeleeken geworden (*d*).

Bl. 152. r. 5. „ *Blykt niet, dat zy* (de Ruwaard en *Tichelaar*) meêr dan eens, *in* elkanders tegenswoordigheid, verhoord *zyn.*" Dit komt weder overeen, met het geen my, uit nadere en naauwkeurige berigten, is gebleeken. Die berigten behelzen verders ('t geen ik niet weete, elders aangeteekend te zyn) dat de *Ruwaard*, in de Kasteleiny, *drie* maalen; te weeten op den 25 en 26 van Hooi- en den 4 van Oogstmaand; en op de Gevangenpoort, *twee* maalen; naamlyk op den 11 en 13 van Oogstmaand; *alleen* verhoord is geworden; dat hy *één* maal; en wel op den 27 van Hooimaand; tegens *Tichelaar*, doch ook *eens;* op den 17 derzelver maand; tegens MUYS VAN HOLY en HOOGEWERF, is vergeleeken *: dat voorts, *Tichelaar*, mede *alleen*, in de Kasteleiny, slegts *één* maal; en wel op den 26 van Hooimaand; en *twee* maalen op de Poort; den 11 en 13 van Oogstmaand;

* *geconfronteerd.*

is

(*d*) Authent. Stukk. en Berigten. *U. S. MS.*

is verhoord. Voorts was hy, behalven met De WITT, met niemand vergeleeken geworden (*g*).

Bl. 152. r. 7. v. o. „*Tot het* pynigen *van den* Ruwaard, *werdt* — beſlooten." Reeds voorheen, heb ik aangemerkt, dat de Ruwaard met het getuigenis van den Sekretaris MUYS en den Hopman HOOGEWERF overeenſtemde, in de *meeſte* zaaken. De regel dan was niet zonder uitzondering. Die twee, naamelyk, hadden, op den 11 van Oogstmaand, verklaard, dat HOOGEWERF, by de woordenwisſeling, over het teekenen der bewuste Akte door den Ruwaard, gezegd hebbende, niet gekoomen te zyn, om hem te doorſteeken, de Ruwaard, daar op, hem hadt toegevoegd, „ dat hy dan eenige *Roffianen* of *Onverlaaten* van ſtraat mogte roepen, om zulks te „ doen (*h*)!" Ook hadt MUYS nog, afzonderlyk, getuigd, dat de Ruwaard hem verzogt hadt, „ 't „ gezegde van *Tichelaar* aan den *Burgemeester*, „ geenſints aan den *Schout* van Dordrecht, bekend „ te maaken; als mede, dat de voorſlag, om hem „ (MUYS) naar den Burgemeester te zenden, oorſpronglyk niet was afgekoomen van den *Ruwaard*, maar van deszelfs *Huisvrouwe*." Nopens deeze *drie* zaaken, ondertusſchen, wierdt de Ruwaard, op den 17 van Oogstmaand, tegens MUYS en HOOGEWERF gehoord. Hy ontkende, op het *eerste* punt, „ iets, nopens 't roepen van „ *Roffianen* of *Onverlaaten*, geſprooken of iets „ anders gezegd te hebben, dan alleen, *ik heb* „ *liever dat Gy my den hals breekt of doodſteekt*, „ *dan dat de Canaille my „ met ſteenen, den hals* „ *breeke*." Op het *tweede*, „ verklaarde hy, den „ Se-

(*g*) Authent: Stukk: en Berigten. *U. S. MS.*
(*h*) Zie myne Aanmerk. alhier, *Bl.* 76. op WAGS. 14 *D. Bl.* 151. *r.* 18.

„ Sekretaris Muys even zeer verzogt te hebben,
„ de zaak aan den *Schout*, als aan den *Burgemees-*
„ *ter*, bekend te maaken;" en op het *derde*, „ dat
„ hy, eigentlyk, niet wist, of de voorſlag, om den
„ Sekretaris Muys te zenden, van zyne *Huis-*
„ *vrouwe* of van *hem* was gekoomen, maar dat hy,
„ het hem voorgeſlagene door *Tichelaar* aan zy-
„ ne Huisvrouwe bekend gemaakt hebbende, *zy*,
„ *te ſamen*, hadden goedgevonden, den voor-
„ noemden Sekretaris te doen haalen en, door
„ hem, de zaak ter kennisſe van den *Schout*
„ en den *Burgemeester* te doen brengen."
Muys en Hoogewerf bleeven, by derzelver gevoelen, en de eerstgezegde voegde 'er, nu, nog by, „ dat het verzoek van den Ruwaard,
„ om 'er kennisſe aan den Burgemeeſter van
* *ſpecia-* „ te geeven, door geen' byzonderen * last, was
len. „ aangedrongen, en dat hy (Muys) den Onder-
„ ſchout, *uit eigen beweeging*, hadt geſprooken."
Den Ruwaard mede van zyne gezegden niet afwykende, ging men, op den 19 van Oogstmaand, tot ſcherper onderzoek over, eerst aan de plei of geesſel-paal, toen op den pynbank (*i*).

Bl. 155. r. 3. „ *Men heeft nog een* Brief."
't Oorſpronglyke van dit ſtuk; voor welkers egtheid geen reden van twyffeling is (*k*); heugt my, voor verſcheiden jaaren, gezien en behandeld te hebben. De Scherpregter verhaalt 'er in, onder anderen, dat „ de Ruwaard, in de groote
„ pyn, ſeyde, *O Godt! nu gevoel ick, dat ghy*
„ *een groot Godt ſyt; want nu gevoel ick geen pyn*
„ *meér.*" Of dit aan verdooving der ledemaaten, of anderſints, zy toe te ſchryven, is buiten den kring myner kundigheden. Bl.

(*i*) Authentique Stukken en Berigten van dien tyd. *MS.*
(*k*) Basnage, *t. 2. Tom. 2. pag.* 305.

Bl. 155. r. 15. „ *De Griffier* POTS *hieldt den Raade voor, dat 'er* een *voorbeeld was.*" *enz:* „ Dit *voorbeeld beſloot men te volgen.*" Uit egte en gelyktydige Geſchriften, door onzen kundigen Schryver niet gezien, is my, duidlyk, gebleeken, dat het, hier mede, anders gelegen was, en wel in deezer voege.

Men bragt den Raade *drie* voorbeelden, onder 't oog, by welken lyfſtraflyke Gevangenen, door den Hove, na onderzoek hunner zaaken, verweezen waren tot bannisſement, zonder dat men de belydenis of misdaad in de Sententie hadt uitgedrukt. 't *Eerſte* was, op den 17 July des jaars 1611, uitgeſproken, tegens *Rouland Lè*, die, voor den tyd van vier-en-twintig jaaren, gebannen wierdt uit Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht. Het *tweede*, op den 21 van Sprokkelmaand des jaars 1622, tegen *Gerard Reuë*, die, voor zes jaaren, mede uit die Gewesten wierdt gebannen; en het *derde*, op den 15 van Grasmaand des jaars 1631, tegens *Eduard Caiuël* en *Pieternelle Jans*, die beiden, voor twaalf jaaren, aan gelyke ſtraf, ten opzigte van den Haage en Haag-Ambagt, wierden onderworpen. Ook was de Notaris *Jan van Hamerſteede*, die, ten jaare 1602, voor een jaar tyds, in deeze zyne bediening was geſchoft; ter zaake hy een valſche Akte hadt uitgegeeven, en eene onbehoorlyke *Prothocol* gehouden; in vervolg van tyd, dat is op den 18 van Herfstmaand des jaars 1615, voor twee jaaren, uit den Haage gebannen, zonder andere uitdrukking zyner misdaad in de Sententie, dan alleenlyk, „ dat hy hem verloopen hadt in „ *diverſche meſuſen*, niet overeencomende met „ de behoorlycke eerbaerheyt mochte legaliteyt,

„ die, in een' Notaris, werd gerequireerd." Deeze Vonnisſen; die, egter, geen van allen, een bannisſement voor het gantſche leeven in hielden; waren, voor 't overige, of allen, of gedeeltelyk, den Gevangenen, ſlegts op de Voorpoorte van den Hove, voorgeleezen (*l*).

Bl. 156. r. 13. „ By de Heeren ADRIAEN PAUW" *enz.* 'Er waren dus maar *zes* Raaden van den Hove van Holland, by de ſententie, en (zo als my uit de zekerſte berigten blykt) by de geheele regtspleeging, tegenwoordig geweest; ſchoon ik vinde, dat het gezegde Hof, thans, uit *negen* Leden beſtondt, zynde, behalven de zes, in de ſententie gemeld, de Heeren JACOB VAN DER GRAAF, CORNELIS FANNIUS, Heere van Oudheusden, en CORNELIS TERESTEIN VAN HALEWYN.

De reden, om welke de drie laatſten niet over deeze zaake gezeten hadden, meen ik, dat gevonden wordt, in derzelver, toenmaalige, afweezendheid uit den Haage. VAN DER GRAAF, wiens Zoon men gezien heeft, dat, in Zomermaand laatstleden, onthoofd was, hadt zig, reeds eenigen tyd bevorens, met der woon, naar Delft begeeven (*m*). FANNIUS, ſchoon hy, op den 29 van Hooimaand, zig nog in den Haage bevondt (*n*), was, thans, Kommisſaris Politicq op het Noord-Hollandſche Synode; van waar hy, kort na de ſententie, te rug keerde (*o*). HALEWYN was, in Zomermaand laatstleden, als één

(*l*) Authent. Stukken en Berigten nopens de Regtspleeging van den Ruwaard van Putten. 1672. *MS.*

(*m*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 21. *p.* 10 *Vſo.* WAGENI alhier. *bl.* 68 en 69. In 't *Quaad Clap* (dat is, *Klap-* of *Klepboek*) van den Hove, komt hy niet voor tusſchen 25 Febr. 1672 — 10 Jan. 1673.

(*n*) *Quaad Clap* van den Hove, 29 July 1672.

(*o*) Reſol. van Holl. 23 Aug. *bl.* 144.

één der Gezanten van den Staat, naar Engeland vertrokken, van waar hy mede, eerst eene pooze na de ſententie, in Holland te rug kwam (*p*).

Bl. 159. r. 5. „ *Dees*" (de Raadpenſionaris DE WITT) „ *hadt maar even*, uit zyn' Knegt, *verſtaan*, *dat de* Ruwaard *gebannen was*, *of de* Dienſtmaagd van den Cipier, *kwam hem boodſchappen*, *dat zyn Broeder* — hem, terſtond, eens begeerde te ſpreeken." *enz:* Hoezeer 't verhaal, 't geen hier, onze WAGEN: doet, zeer wel te zamenhangt, en ik het zelve niet ontkenne, vinde ik, egter, de zaak, by eenen tydgenoot; die het, als zeer, bekend ten huize van DE WITT, zeer wel weeten konde en die, boven dien, getuigt, dat hy dit punt naauwkeuriglyk, onderzogt hadt, anders voorgeſteld. Ik zal, daarom, zyne woorden, zaaklyk, doen volgen. „De Ruwaard," (zegt hy) „ hadt, terſtondt na 't ontvangen zyner Sen„ tentie, door de Dienſtmaagd des Cipiers, zy„ nen Broeder doen verzoeken, by hem te koo„ men, met de koets, om hem buiten den Haage „ te geleiden. De Raadpenſionaris, nog onder 't „ ſcheermes zittende, kreeg, ſtraks daar op, eene „ tweede boodſchap, met aandrang, om toch, „ daadlyk, den Ruwaard te koomen afhaalen. „ Sommigen;" vervolgt hy; „ vermeenen, dat de „ tweede boodſchap beſtooken was, by eenige „ Burgers, die hem in 't net wilden lokken, en 't „ is zeker, dat de oudſte Dogter van JAN DE WITT, „ die haaren Vader hoogst beminde, en van hem „ tederlyk bemind wierdt, zig voor zyne voeten „ en aan zynen hals wierp, hem bezweerende, zig „ aan 't oogſchynlyk gevaar, met het welke zyn „ perſoon gedreigd ſcheen, niet bloot te ſtellen.

„ Doch

(*p*) Authent. Berigten. *MS. Quaad Cap*, *l. c.* 25 Mei 1672, en 8 Sept. 1672. Vergel. WAGEN: alhier, *bl.* 42.

„ Doch — hy liet zig niet overhaalen en, —
„ ondanks den raad zyner Vrienden, begaf hy
„ zig naar de Gevangenpoort (*q*)."

Bl. 159. r. 11. „ De Witt *beyondt zig*, toen, *ten huize van — den* Heere *van* Zwyndrecht, *op den* Kneuterdyk." De Witt zelve woonde mede op den Kneuterdyk, en Wicquefort geeft te kennen, dat de Meid van den Cipier hem, aan zyne eigene huizinge, de boodschap bragt (*r*). Jacob van Beveren, Gekommitteerde Raad wegens Dordrecht, was, thans, Heer van Zwyndrecht. Aan zyn huis bedreeven de Ruiters, aldaar, ter bewaaring gesteld, veele baldadigheden, en derzelver Lieutenant haalde 'er het *pourtrait* van De Witt van den want; 't geen de Staaten, sedert hem, gelastten te rug te geeven (*s*).

Bl. 159. r. 2. v. o. „ *Die zig, zo my, uit* mondelinge overleveringe, *berigt is, — verwonderd toonde.*" Die mondelinge overleevering strydt tegen 't schryven van Wicquefort; doch ik durve, hier, niets bepaalen.

Bl. 169. r. 8. „ *Schepen* Van Bankhem." Men geeft *Van Banchem* na, dat hy van 't Stadhuis was gekoomen, om de Burgers tot moord aan te zetten en, naderhand, zig niet schaamde, eenen degen te draagen, op welkers gevest, *Kaspar Adam de Mars* (een der handdaadigen aan den moord (*t*)) die euveldaad hadt afgebeeld (*u*).

Bl. 179. r. 18. „ Verscheiden *hebben een* ongelukkig einde *gehadt.*" Behalven de drie, die onze Wagen: alhier, beschryft, zyn ook de Lieutenant *Asfigny* en de Molenaar *Vredenborch*, op

(*q*) Wicquefort, *l. c. Liv.* 21. *p.* 42, 43 *Vso.*, 44 *et* 44 *Vso.* *Conf.* Basnage, *l. c. Tom.* 2. *fol.* 312 *et* 316.
(*r*) Wicquefort, *l. c. Liv.* 21. *pag.* 44 *Vso.*
(*s*) Resol. van Holl. 2 Juny 1672. *bl.* 78.
(*t*) Wagen: alhier, *bl.* 169. *regel* 13 *van onderen.*
(*u*) Wicquefort, *l. c. Liv.* 21. *pag.* 47.

op 't ſchavot geſtorven; terwyl *Van Aken*, door den wapenſnyder *d'Aſſigny*, (Broeder van den ſtraksgemelden en mede ſchuldig' aan den moord der DE WITTEN) ten jaare 1674, verraaderlyk doorſtooken wierdt (*v*).

Bl. 180. r. 7. „ *Van* Tichelaar — *verſcheiden'* merkwaardige byzonderheden *aangeteekend.*" Onder dezelven mag men wel tellen, dat, kort na 't omhalsbrengen der Gebroederen DE WITT, *Tichelaar* by den Hove van Holland verzogt hebbende hervorming * der vonnisſen van Leenmannen van Putten en Schepenen van Piershil; zo ten opzigte van den laster, door hem, den Heere en Schout van Piershil aangewreeven, als van eene *actie van injurie*, welke hem ontzegd was, tegen zekere *Cornelia Pleunen*; de voornoemde Luiden niet alleenlyk, terſtond, voor den Hove verſcheenen, maar aldaar verklaarden, van voorſchreeve vonnisſen af te zien, te vrede zynde dat dezelven, door den Hove, wierden vernietigd; zó als, dienvolgende, ſtraks daar aan, geſchiedde (*w*).

* *reformatie.*

Bl. 185. r. 1. „ Voor 't overige." Zie myner *nadere aanmerking*, hier agter bl. 106.

Bl. 187. r. 15. „ De Griffier FAGEL *verkooren tot* Raadpenſionaris." Sommige Leden in Holland wilden, thans, eene merkelyke verandering brengen in den aart van het Raadpenſionarisſchap, zo als het, nu, geduurende veele jaaren, met roem, bekleed was geworden. Zy begreepen, dat men hetzelve diende te bepaalen tot de zaaken van het Gewest alleen; dat men, ten opzigte der geldzaaken, eenen Provintiaalen Theſaurier moest aanſtellen en, voor

(*v*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *p.* 49—51. BASNAGE, *l. c. T.* 2. *p.* 528.

(*w*) Waarachtig Verhaal van 't gepaſſeerde tuſſchen *W. Tichelaar* en *Corn. de Witt. bl.* 19—25.

voor de buitenlandſche, eenen Sekretaris van Staat, die zynen Lastbrief verkreege van de algemeene Staaten. Dan, dit denkbeeld ging, by de overigen, niet door (*x*). Ook ſcheen het oud gezag van Holland, ter algemeene Staatsvergadering, een' grooten krak te zullen krygen, indien de verſtandhoudinge met buitenlandſche Mogendheden in handen geſteld wierdt van iemand, die, niet de Staaten deezer Provintie, maar de algemeene, voor zyne Meesters zou moeten erkennen. Ter Generaliteit, wierdt de bediening van Griffier, in plaatſe van den Heere GASPAR FAGEL, aan twee perſoonen toevertrouwd. Op den 25 van Oogstmaand, naamelyk, ſtelden hunne Hoogmogendheden aan, tot *eerſten* Griffier, hebbende het *departement* der buitenlandſche zaaken, den Raadsheer in den Raade van Braband, HENRIK FAGEL, Broeder van den Raadpenſionaris; voor het binnenlandſche werk, met den titel van *tweeden* Griffier, benoemden zy hunnen Kommis SPRONSEN; man van veele jaaren en ervaarendheid (*y*).

Bl. 199. r. 5. „ *Op den* vyfden (van Herfstmaand) — *verklaarde de Schuttery alle de Heeren* ontſlaagen *van hunne Ampten.*" De Oudraaden, Veertigen en Agten, hadden, reeds den *tweeden* van die maand, hunne bedieninge nedergelegd (*z*).

Bl. 202. r. 1. „ EVERSWYN, — in wiens plaats BALTHAZAR KOYMANS *kwam.*" WICQUEFORT zegt, dat die verplaatzing door de Gevolmagtigden van den Prinſe, maar tegen 't voorneemen zyner Hoogheid, geſchied was, die den handel van KOYMANS geenſints goedkeurde (*a*). Bl.

(*x*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *Bl.* 39. *Vſp. en* 40.
(*y*) Reſol. der Staaten Gener. 25 Aug. en van Holl. 26 Aug. 1672.
(*z*) VAN DE WALL, Privilegien van Dordr. 8 *Afdeel. Bl.* 185.
(*a*) *l. c. Liv.* 21. *p.* 62. *Vſp.*

Bl. 218. r. 2. v. o. „LE SAGE" *enz:* Elders, leeze ik, dat de Boeren, kort te vooren, ook geweldiglyk waren aangevallen op de huizen van de twee Gebroeders REIGERSBERGEN, LE SAGE, DE HAZE, BROUWER, DUVELAER en DE HUBERT (*b*).

Bl. 223. „*De binnenlandſche zaaken van Regeeringe hebben ons* lang bezig gehouden." De wyze, egter, op welke men, in Friesland, de toomelooze beſchuldigingen van het Volk, als hadden ſommige Regenten zig aan den Vyand verkogt, zogt te breidelen, verdient nog, kortelyk, gemeld te worden. Men hadt het, by zonderlyk, gelaaden op DANIËL BLOK VAN SCHELTINGA, thans, wegens dat Gewest, zitting hebbende in den Raade van Staaten. SCHELTINGA, zo ter zyner regtvaardiging, alster beveiliging tegens het graauw, ſtelde zig, uit eigen beweeging, in bewaarder hand van den Regter. De Staaten lieten, daar op, niet alleen, openlyk, aankondigen, hoe het elk en een' ieder' vryſtonde, om, 't zy aan hun 't zy den Hove van Friesland, binnen den tyd van vier dagen, over te leeveren alle de bewyzen, die men, nopens de misdryven van deezen Gevangénen, reeds hadt of verders zou kunnen ontdekken, maar zy loofden ook eene belooning uit van honderd gouden' Ryders, aan allen zodanigen, die, ook tegen andere beſchuldigde Regenten, binnen' een' bepaalden tyd, wettige en welbeweezene klagten in handen van den Prokureur Generaal zouden ſtellen; alles, egter, met bygevoegde bedreiging, dat de zodanigen, die bevonden zouden mogten worden, valſche of ongegronde beſchuldigingen te hebben ingebragt, voor ſchendige lasteraars ge-

(*b*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *p.* 70 *Vſq.*

gehouden en met dezelfde ſtraffe zouden worden geſtraft, die de Overheden zouden hebben verdiend en ondergaan, indien zy, met grond, beſchuldigd waren geweest. Deeze billyke voorwaarde viel den oproerigen zo hard, dat zy geen ſmaak vonden in 't aanvaarden derzelve; waar door het laſteren, allengskens, verdween en de veiligheid der Overheden herſteld wierdt (*c*).

Bl. 228. r. 9. „ Valkenburg *hebbende doen* veroveren." De Prins hadt gelast, het Kaſteel aldaar te doen ſpringen, alzo het door de bezetting niet genoegzaam te bewaaren was en, telkens, weder vallen konde in handen van den Vyand (*d*).

Bl. 230. r. 5. v. o. „ Yzen *en* byten — waar toe *de Huisluiden zouden gebruikt worden.*" 't Is zo, en men volgde, hier in, de gewoonte van vroegere tyden. Maar dit was 't eenigst gebruik niet, 't geen men, thans, van deeze menſchen wilde maaken. Zy wierden opontboden, om naar 't Leger, onder Koningsmark, te trekken en zig, ter verdeediging van den Lande, te doen gebruiken, daar het de nood eiſchen zoude (*e*). Deeze Landmilitie, van welke ik, in een ander geval, gewaagd heb (*f*), beſtondt, thans, in verſcheiden' Regimenten, die, naar de plaatſen, uit welken zy getrokken waren, genoemd wierden; als 't Regiment *Vlaardingen, s'Gravezande, Waſſenaar, Schevening*, enz: Hoezeer ontallig en onbedreeven hadden zy, ook in den afgeloopen Zomer, by lootinge en Kompagniesgewyze, elkander, van agt tot agt dagen, vervangen, byzonderlyk in het be-

(*c*) Wicquefort, *l. c. Liv.* 21. *p.* 96 *et* 96 *Vſq.*
(*d*) Reſol. der Gener. 12 Dec. 1672.
(*e*) Reſol. van Holl 27 en 29 Dec. 1672. *bl.* 141 en 146.
(*f*) Zie myne Aanteek. op Wagen: alhier, *bl.* 15.

bezetten der vyf hoofd-posten van Holland, aan de Nieuwerbrugge, by en over Schoonhoven, Goê-Jan-Verwellen-Sluis, Muiden en Gorinchem (*g*). By 't overgaan van eenige Steden (om dit hier, in 't voorby gaan te zeggen), hadden de, daar in gezonden, gewapende Huisluiden, reeds voorheen, veel geleden, met naame te Deventer, daar zeventien zodanige Kompagnien, uitmaakende dertien honderd en tagtig koppen, krygsgevangen gemaakt, door den Vyand niet onder de bezetting gerekend en, ten koste van den Lande, niet, dan voor hoog losgeld, konden ontslagen worden (*h*).

Bl 233. r. 10. v. o. „ Eenen *hoop valks, die — sommigen, met de bezetting van* Woerden — op negen duizend Knegten *en* twee duizend paarden *berekenen.*" De rekening van WICQUEFORT komt hier zeer naby. Hy bepaalt ze, op vyf duizend Voetknegten, vyf, of zestien honderd paarden en drie honderd Dragonders; by welken zig nog drie duizend man voegden, uit de bezettingen van Nymegen, Bommel, Crevecoeur en Woerden (*i*).

Bl. 235. r. 3. v. o. „ Niets vernomen *van de onmenschlyke* wreedheden, *waar mede sommigen de Franschen betigd hebben.*" Dat 'er, evenwel, eenige deezer wreedheden zyn gepleegd, is zeker genoeg, uit het geen, op de volgende bladzyde, by onzen treflyken Schryver, volgen zal, en daar het, bovendien, onbetwistbaar is, dat de schoone dorpen Zwammerdam en Bodegraven, elk op één huis na, met hunne Kerken, jammer-

(*g*) Resol. van Holl. 27, 28 Juny 1672. *bl.* 191, 202, 290, 221, 260, 263. Voor 't overige wierden die vyf posten, behalven door Krygsvolk en Burgers, ook door t'huisgekomen' Matroozen bezet. *l. c.* 8 July 1672. *bl.* 271.

(*h*) Resol. van Holl. 3 en 4 July 1672. *bl.* 230, 231 en 244.

(*i*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 20. *pag.* 215 *Vfo.*

merlyk in den asch wierden gelegd, dunkt my de bewoording van den Ambassadeur DE GROOT; die, thans afweezig zynde, deezen inval slegts eenen *kleinen Stroop* noemt; veel te slaauw. Met dat al, moet het gezond en onpartydig oordeel, in 't aanneemen of verwerpen der verhaalde gevallen, ons, ook byzonderlyk hier, van hulpe zyn. Ik, voor my, geloove gaarne, dat sommigen hunne verhaalen ontleend hebben van den schrik en ontstelteniſse, welken den Landzaat, schielyk, aangreepen en 't geweld, in hunne denkbeelden, nog grooter maakten, dan het wezendlyk was; maar 't is ook zeker, dat anderen, by vervolg van tyd, vergeeſſche naarſpeuringen hebben kunnen doen, omtrend ondaaden, die, waarlyk, gepleegd, doch, ſedert, uit het geheugen geraakt, of zo juist niet meêr onthouden zyn geworden.

Een Fransch Schryver heeft erkend, dat de Soldaaten van Luxemburg, thans, in hunne wreedheid niet te betoomen waren (*k*). De Staaten van Holland, onderrigt van 't gebeurde, agteden het van zo veel gewigt, dat zy in bedenking namen, om eenigen, deezer geweldige en moedwillige brandſtigters; indien men dezelven in handen mogt kunnen krygen; leevende, met den vuure, te doen ſtraffen (*l*). Ook hieldt men het daar voor, dat de Vyand, in de Meiery van den Bosch (*m*) en elders, zeer veele blyken van bloedige ſpoorloosheid gegeven hadt; waar omtrend ik zie, dat de algemeene Staaten, nog in 't volgende jaar, hunne meening, ten Keizerlyke Hove, in dee-

(*k*) *Hiſt. de la Guerre d'Hollande.* p. 78.
(*l*) Reſol. van Holl. 30 Dec. 1672. *bl.* 148.
(*m*) Reſol. der Staat. Gener. 19 Aug. en 8 Nov. 1672. V. HEURN, Geſchied. van s'Hertogenbosch. 3 *D. bl.* 178.

deezer voege, lieten uitdrukken: „ dat de „ oorlog, door den Koning van Vrankryk, „ op eene meêr dan barbariſche wyze, wert „ gevoert, ſo met het ruïneren ende verbran„ den van huyzen ende dorpen, ten platten „ lande, als met het vermoorden van ſtock „ oude ende onweerbaare mannen en vrouwen, „ mitsgaders van onnozele kinderen, die men „ zelfs in het vuyr heeft doen werpen, als me„ de door de vrouwen eñ dochteren, op eene „ onmenſchelyke wyze, te ſchenden ende ſchof„ fieren; ſodanich dat, in oorloghen, onder *geci„ viliſeerde* natien gevoert, daer van, by nae, „ geene exempelen ſyn; ende dat de Ingezete„ nen van de plaatſen, door ſyne M^t. *geoccu„ peert*, ten alleruyterſte geſchat, geſchooren „ ende *geperſecuteerd* worden (*n*)."

By de onlede van het Fransch geweld, kwamen nog, ten deezen tyde, de baldaadigheden van eenigen onzer eigene Bezoldelingen, ten platten lande, byzonderlyk omtrend Alphen, waarom ook de Staaten van Holland, op voordragt van den Raadpenſionaris FAGEL, den Graave van Koningsmark, ten ernſtigſte, aanſchreeven, zodanige euveldaaden, by alle mooglyke middelen, te beletten en te ſtraffen (*o*). Maar, nimmer ſteeg deeze buitenſpoorigheid hooger dan te Gorinchem. De Regeering droeg den Staaten van Holland, onder andere zaaken, voor; dat de Soldaaten, om vuur te maaken, de ſtoepen, huizen en posten van de deuren, afbraken, ja de doodbaaren uit de Kerk roofden; dat zy de Burgers dwongen, hun derzelver bedden af te ſtaan, ten dien einde,

(*n*) Reſol. der Staaten Gener. 9 Febr. 1673.
(*o*) Reſol. van Holl. 24 Dec. 1672. bl. 162.

einde, zelfs eene Kraamvrouwe, van drie dagen oud, van haar bedde afrukkende; dat de Regenten zelve, in hunne huizen en perſonen, niet langer veilig waren; dat de Kommandeur GOLSTEIN, verzeld van eenige andere Officieren, ten Stadhuize verſcheenen, van de Sekretary eene Hoofdwagt hadden willen maaken; en wat diergelyke ſlegtigheden meêr waren. Hunne Edele Grootmogendheden, hier over ten hoogſten gevoelig, gelastteden den Veltmaarſchalk WIRTZ, tegen dit alles, ten ſtrengſte, te voorzien; 't geen ik niet weet of, ſedert, gebeurde. Zeker is het wel, dat die Krygsbevelhebber aan de Staaten, eenige maanden te vooren, een' Scherpregter verzogt hadt, om, by voorvallende gelegenheden, regt te kunnen doen, die hem ook, naar Gorinchem, was gezonden; maar dit zag, toen, op vroeger oproer (*p*). Tegenwoordig, hadt de Regeering zig ook, over de bedreigingen van den Veltmaarſchalk nopens hun, beklaagd (*q*).

Voor 't overige, was, op 't laatst van den jaare 1672, de vrees voor eenen inval en algemeene verwoesting, ten platten lande, door de Franſchen, zo groot, dat men zelfs ſprak, om den Haage (alwaar men de boomen, aan de buitenzyden, hadt omgehouwen) te ſterken en de gegoedſte Ingezetenen, niet onder de Burgery behoorende, door een van derzelver gehuurde dienaaren, de togten en wagten te doen waarneemen; hebbende de Schuttery van die en andere plaatſen aangeboden, zig in 't Leger te doen gebruiken; zo als, deels, geſchiedde,

(*p*) Reſol. van Holl. 28 July 1672. *bl.* 50, en myne Aanmerk. albier, op *bl.* 65.

(*q*) Reſol. van Holl. 15, 20 Dec. 1672. *bl.* 97 en 112.

de. De Staaten hadden, des nagts van den 29 van Wintermaand, laſt gegeeven, om 't water, door de ſluizen van Delfshaven, Maasland, en de Vyf-ſluizen in te laaten; maar, daar men, ſtraks, ontwaarde, hoe dit niet, dan met de ſterke hand, was uit te voeren, en men 'er, in allen gevalle, nog te weinig water door bekoomen zoude, wierden zo de Regeering van Delft als Dykgraaf en Hooge Heemraaden van Delf- en Schieland gelast, om, terſtond, in alle ſtilte, by de Sluiswagters, zo veel water, als eenigſints doenlyk was, door de ſlaggaten te doen binnen vloeien. De Zuster- en Veen-Polder, by den Haage, wierden mede, tot zeker peil, door 't openen van het Sluisken by het Zieken- of Leproos-huis, onder gezet (*r*). Men was op alles, zo veel mooglyk, bedagt en deedt ook, ten zelve tyde, de noodige voorziening, om, konde het zyn, (dan waar van ik den uitſlag niet weete) zekeren perſoon, *Loodts* genaamd, zynde Raad van den Graave van Kuilemburg, in handen te krygen. ¡Hy wierdt gezegd met den Vyand geheim verſtand te houden en, tot verwekken van binnenlandſchen onrust, telkens, op en neêr te reizen (*s*).

Bl. 242. r. 7. v. o. „*De Koning van* Frankryk arbeidde ernſtelyk, *om den* Keizer *en* Keurvorst *van* Brandenburg *de wapenen te doen* afleggen." 't Franſche Hof ſpilde zelfs vry aanzienlyke geldſommen aan dat van den Grooten Heer, ten einde ook deezen op te rokkenen tot eenen inval in Hongarie en, daar door, den Keizer te ver-

(*r*) Reſol. van Holl. 26, 27, 28, 29 Dec. 1672. *Bl.* 129, 142, 143, 145, 146.
(*s*) Reſol. van Holl. 27 Dec. 1672. *Bl.* 141 en 142.

verpligten, om zyne Troepes, uit de Nederlanden, derwaarts te doen trekken (*t*).

Bl. 252. r. 6. „*Leden van het* groote Beſoigne." Men verſtondt, reeds toen, even als thans, door 't *groot Beſoigne*, de Ridderſchap, nevens de Steden Dordrecht tot Rotterdam ingeſlooten, van het Zuider-, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen van het Noorder-, Kwartier. Voorts liet men, wegens Holland, tot dit zelve werk, ter Generaliteit voordraagen den Heere VAN BEUNINGEN, oud Burgemeester van Amſterdam, nevens den Raadpenſionaris FAGEL (*u*).

Bl. 253. r. 11. „*Of zig* andere *Leden* verklaard *hebben, vind ik* niet *aangeteekend.*" Ik twyfel 'er, egter, niet aan, wyl 'er eene Reſolutie op volgde, veelal, ſtemmende met de gedagten der Edelen. De zaak, wyders, door Holland, ter Generaliteit gebragt zynde, viel, aldaar, ook 't beſluit, in 't algemeen, overeenkomſtig aan de meening dier Provintie. De Heeren VAN BEUNINGEN, Raadpenſionaris FAGEL, MAUREGNAULT, ISBRAND VAN VIERSSEN en ISBRANDS, met den Griffier FAGEL, wierden gevolmagtigd, om, nevens den Prinſe van Orange en de Afgevaardigden tot de Vredehandeling (met welken zy ſchriftelyk verſtand moesten houden;) by wyze van * beraadſlaging en onder eede van geheimhouding, te overleggen, op welken voet, de onderhandelingen, tot het treffen van eene Vrede, *draaglyk* of *ondraaglyk* zouden gemaakt, en dus voortgezet of afgeweezen kunnen worden? waar nopens zy, evenwel, het eindelyk beſluit aan

* *deliberatie.*

(*t*) Aanſchryv. van Hun Hoogmog. aan den Ambaſſ. PAETS, te Madrid. Reſol. der Staaten Gener. 15 Mei 1673.
(*u*) Secr. Reſol. Holl. 13 April 1673. *bl.* 328.

aan hunne Hoogmogendheden zouden moeten overlaaten. Ook wierden de Provintien verzogt, by de bovengemelde Gevolmagtigden, eenige Heeren uit elk Gewest te voegen, die; zo als men reeds van de Hollandſche gezien heeft; in den Haage zouden moeten tegenwoordig blyven en, op de geheimſte wyze, alleenlyk zodanige zaaken ter kennisſe hunner Meesteren brengen, omtrend welken zy van geenen last waren voorzien (*v*).

Bl. 254. r. 19. „*De Zweedſchen hadden hier van* niet willen reppen." Te weten niet tegen de Franſchen; maar aan de Onzen hadden zy gezegd, „ dat zy dit, *vigoureuſelyck*, zouden „ tegenſpreken, en dat de Engelſchen mede „ hier tegen zyn zouden (*w*)."

Bl. 254. r. 19. „*Frankryk zou zig niet minder laaten vergenoegen dan met* Maastricht — Breda." Onze Ambasſadeurs ſchreeven, eigentlyk, aan de algemeene Staaten, nopens deezen eerſten voorſlag; „ dat de Zweedſche Middelaars de „ *pretenſien* van Vranckryck ſodanich hadden „ voortgebracht, dat die ſouden mogen eiſſchen „ al wat tuſſchen de Schelde en de Maze leght, „ van het *reſſort* van de Generaliteit; zynde, *in* „ *effecte*, Maeſtricht, Grave, Raveſteyn, s'Boſch, „ Breda, Bergen, Willemſtad, Steenbergen „ ende Lillo, en daarenboven Meurs." Zy voegden 'er by, dit op te geeven (doch zy verſtonden zig met de Franſchen), „ als een plan, „ daar men op zou kunnen werken," en dat zy dagten, Frankryk te zullen kunnen beweegen,

om,

(*v*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 26 April 1678.
(*w*) Brief der Plenipot. van 30 Juny 1678. in Secr. Reſol. der Staat. Gener. 4 July 1678.

om de bovengemelde plaatſen te verwisſelen, tegen zodanige anderen, als de Staat zou mogen begrypen, met minder bezwaar, te kunnen afſtaan (*x*).

Bl. 255. r. 14. „ Plaatſen *van* verzekerdheid." De Engelſchen veranderden hier nopens, drie maalen, hunnen eisch. Eerst, vroegen zy *Vlisſingen* en *Rammekens;* toen, *Helvoetſluis* en *Goerée;* eindelyk, *Goerée* en den *Briele.* Zy eischten dit alles, op de volgende wyze: „ eerſtelyk, „ met de *Souverainiteit* en andere regten, *voor* „ *altoos;* daar na, met dezelve Souverainiteyt en „ andere rechten, *voor zekeren gelimiteerden tyt;* „ eindelyk, alleenlyck 't *Engelsch Guarniſoen* „ in de voorſz: twee Plaetſen, tot laſte van den „ Staet, *voor altoos,* of, twelk het *ultimatum* „ zou zyn, voor *zekeren gelimiteerden tyt (y).*"

Bl. 257. r. 2. „ *Eene* Streek — *langs den* Yſſel." Ik vinde dezelve *de Lymers* genaamd (*z*).

Bl. 257. r. 12. v. o. „ *De Staaten waren,* van ouds, *in 't bezit der* Visſcherye *geweest.*" Zy verklaarden, daarom, te willen blyven by het Traktaat, met Engeland, ten jaare 1495, geſlooten (*a*).

Bl. 260. r. 7. „ *Men wees*" (by de Onzen) „ *alle deeze eisſchen* van de hand." Men gaf, teſſens, onzen Gezanten op de Vredehandeling last; „ om het geene, by de Provintien, *handelbaar* „ was geſteld, of een gedeelte van dien, als „ een *ultimatum,* aan te bieden;" doch alleen, indien zy Gezanten oordeelden, dat zulks van vrugt

(*x*) Misſ. Plenipot. *U. S.* in Secr. Reſol. Gener. 4 July 1672.
(*y*) Bylage tot Misſ. Ambaſſ. Isbrands, 4 Aug. 1673, in Secr. Reſol. Staat. Gener: 7 Aug. 1673.
(*z*) Misſ. Plenipot. 15 Aug. 1672, in Secr. Reſol. Staat. Gener. 11 Sept. 1673.
(*a*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 11 Sept. 1673.

vrugt zou kunnen zyn, en dat de Vrede, met gemeene bewilliging der Bondgenooten, zou kunnen worden geslooten; in welk geval, zy ook moesten eischen, dat, aan den Keizer, voldoening wierde gegeeven, ten opzigte van het Duitsche Ryk, en dat die Vorst, benevens den Koning van Spanje en den Hertoge van Lotteringe, in het te maakene Traktaat wierdt begreepen. Zeeland beklaagde zig, ter Generaliteit, by die gelegenheid, dat de bovengemelde last aan s'lands Gemagtigden tot de Vredehandeling niet klaar genoeg uitdrukte de gevoelens * der Provintien, nopens de Plaatsen, Steden en Vestingen, die men, om vrede te maaken, zou willen afstaan, en sprak, om die reden, dit deel van het besluit tegen, vermeenende, dat dit punt, by de meergezegde Gevolmagtigden, „ verkeerdelyk zou kunnen „ worden opgevat, ende, *zo als voorheen „ geschiet was*, misbruikt (*b*)."

* *Advisen.*

Bl. 262. r. 7. „ *Hy — vernam somtyds iets uit de Franschen*, welk hy den onzen mededeelde." Dit gedrag van DE GROOT (van wien hier gesprooken wordt) stemde, in zeker opzigt, overeen, met de voorbeeldelyke gevoelens, die wylen zyn onsterflyke Vader; op 't voetspoor van vroegere uitmuntende Mannen; voor het Vaderland bleef behouden, ook toen hy, even als nu de Zoon, in de ongunst der Regeeringe was geraakt (*c*).

Bl. 264. r. 5. „ *Hunne*" (der Zweedschen) „ *voorslagen* vonden nog al geenen ingang, *by de Staatschen.*" De laatsten oordeelden dezelven aanneemlyk, en waren niet tegen een' stilstand

(*b*) Secr. Resol. Staat. Gener. 22 Sept. 1673.
(*c*) Zie myne Aanmerk. 9 *St. bl.* 401 op WAGEN: 8 *D. bl.* 85. *r.* 8. en 10 *St. bl.* 188 op WAGEN. 10 *D. bl.* 417. *reg.* 2.

ſtand van wapenen, mits maar de Franſchen, aanſtonds, hunne Troepen, uit deeze landen, wilden trekken; op welken voet zy zeiden, dat ook de Keizer (met wien men, nu reeds, was verbonden) zig verklaard hadt; begrypende men, by de onzen, hoe het met geene ſchyn van reden kon aangaan, dat de Vyand, geduurende den naderenden winter, zyne legers zoude mogen voeden en onderhouden, in 't midden van het Ryk, onderwyl den Nederlanderen en Bondgenooten, in hun eigen Land, de handen zouden geſlooten worden, om zig te redden en, tegen eenen volgenden Velttogt, te bekwaamen (*d*).

Bl. 267. o. r. „ De talryke *bezetting deezer Stad.*" De bezetting van Maastricht was, thans, zeer verminderd. Zy wierdt, tegen het talryk Leger des Konings; die hier, in eigen perſoon, 't bevel voerde; verdeedigd, door, ſlegts, zo men meldt, drie duizend Knegten en zeven of agt honderd Ruiteren (*e*).

Bl. 272. r. 16. „*De Prins hieldt den Vyand* onzeker *van zyn oogmerk.*" 't Geheim houden was hier, zekerlyk, de ziel der zaaken. 't Werk was, door zyne Hoogheid, met den Veldmaarſchalk, Graave van WALDEK, beraamd, en 't beleid toevertrouwd aan ALEXANDER COLJER, s'Prinſen algemeen' Adjudant (*f*).

Bl. 279. r. 5. v. o. „ *Uit haat*, naar 't ſchynt, *over* 't verlaaten *der poſt by* Bodegrave." Dit wordt ook, door anderen, bevestigd. De Prins kan, te meêr, op de ſtraf van die geenen, die den Graave van KONINGSMARK kwalyk bejegend had-

(*d*) Secr. Reſol. Staat. Gener. van 31 Sept. en 2 Oct. 1678.
(*e*) WICQUEFORT, *l. c. Liv.* 21. *pag.* 103.
(*f*) WICQUEFORT, *Liv.* 21. *pag.* 105.

hadden, hebben aangedrongen, om dat die kundige Bevelhebber, zeer gevoelig aan zulk eenen hoon, voorgenomen hadt, uit onzen, in Zweedſchen dienst over te gaan (*g*).

Bl. 281. r. 2. „Voor vyftien of zestien *duizend guldens*, afgekogt." Elders, leeze ik, dat zy twee duizend Kroonen afflag kreeg, twee duizend vier honderd Kroonen betaalde en, voor de overige drie duizend vier honderd Kroonen, Gyzelaars gaf (*h*).

Bl. 282. r. 12. „*Tegen* den avond, trok *de Staatſche bezetting, onder den* Graave *van* Hoorne, de Stad in." De Lieutenant-Kollonel BOREEL toog, reeds *des middags*, ten *drie* uuren, met eenige Manſchap, in de Stad, wordende, ten *zes* uuren, gevolgd door den Generaal Major FARIAUX, met drie en, nog dien zelfden avond, door den Graave van HOORNE, met twee, Regimenten Knegten (*i*). Geen van allen deeden zy eed aan de Staaten van 't Gewest, of aan de Stad. Ook vorderden de Krygsbevelhebberen Stads ſleutelen, 't woord en de bezetting van het Stadhuis; al 't welke moest worden ingewilligd; doende, egter, den Graave van HOORNE, kort daar op, de ſleutelen van de Wapenkamer der Schutteren (welken men, eerst, mede hadt moeten afſtaan) te rug geeven (*k*). HOORNE hadt, in zyn gevolg, den Haagſchen Predikant, TADDËUS DE LANDMAN, die, eerlang, mede in de Stad predikte, en gehouden wierdt, by de Burgery het meeste te hebben toegebragt tot

(*g*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 21. *pag.* 115 *Vſo.*
(*h*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 21. *p.* 118.
(*i*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 23. *p. m.* 125. Verhand. Reglem. Utrecht. *bl.* 60, 80 en 81.
(*k*) Verhand. Regl. Utr. reg. *bl.* 82, 83, 84.

tot de teekening, van welke onze WAGEN:, zo aanſtonds, zal gewaagen (*k*).

Bl. 283. r. 5. „*Vyf Gemagtigden der algemeene Staaten* — bevestigden de ſchorſing, *door den* Graave van HOORNE *gedaan.*" Kort te vooren, was reeds, zo in 't *Secreet Beſoigne*, als ter Generaliteit zelve, beſlooten, om, onder afwagting der vrye raadpleegingen van de vier, niet ingenomen', Provintien, de Heeren, in den tekst vermeld, te zenden, ten einde, door de minlykſte en, des noods, meest kragtigſte, middelen, te bezorgen, dat, by *proviſie*, zouden ophouden de Staats- en alle andere Vergaderingen, binnen de Stad en Provintie van Utrecht; waar toe de Graaf van HOORNE (die hier, veelligt, voorloopige kennis van kreeg) behulpzaam moest zyn (*l*).

Bl. 287. r. 3. v. o. „Prins ROBERT." De Engelſche Vloot ſtondt onder zyn bevel; zo als de Franſche onder dat van D'ESTRÉES (*m*).

Bl. 293. r. 15. „Zy (de Engelſchen) maakten zig meester *van 't eiland* S. Helena." De onzen hadden hun dit Eiland, op den eerſten dag van dit jaar 1673, afhandig gemaakt. Het was den Engelſchen zeer gelegen, als zynde derzelver eenigſte verversch plaats, op den te rug togt der Schepen uit de Oost-Indiën (*n*).

't Verlies van S. Helena wierdt den Nederlanderen, in dit zelfde jaar, eenigſints, vergoed, door dèn gelukkigen togt van KORNELIS EVERTSEN, Vice-Admiraal van Zeeland, die, met eene Vloot van ag-

(*k*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 23. *p.* 127 et 127 *Vſo.* Verhand. Regl. Utr. *bl.* 86—89. Vergel. ook WAGEN: Vaderl. Hiſt. 8 *D. bl.* 156, en 14 *D. bl.* 67.

(*l*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 18 en 24 Nov. 1673. Ook in Verhandel. Regeer. Reglem. Utr. *bl.* 57.

(*m*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 21. *p.* 91. *Vſo.*

(*n*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 21. *p* 99

agtien Schepen en een' Brander, naar de West-Indiën gezeild zynde, aldaar *nieuw Nederland* en 't Eiland *S. Euſtatius* hadt vermeesterd en (na dat hy Terreneuve en de Eilanden van Martinique en Nieuw-Yorke, met den ſchrik zyner tegenwoordigheid, vervuld hadt) meer dan tagtig Franſche en Engelſche Schepen, daar en elders, vernielde; van welken hy 'er tien, zeer ryk gelaaden herwaarts bragt.

In 't voorleden jaar, hadt den Prins van *Soucha*, zig noemende *Kapitein Generaal* van het Koningryk *Kongo*, twee Afgezanten gezonden aan de algemeene Staaten, hun aanbiedende honderd Slaaven en zyne vriendſchap, met verzoek van eenig Geweer en Kruid, tegen de wederzydſche Vyanden, in de West-Indiën. De Gezanten wierden, in de Koetſe van Staat, plegtiglyk, ter Generaliteit, opgehaald, op twee laaken Stoelen geplaatst, de vriendſchap en 't geſchenk aangenomen. Dit laatſte lieten hunne Hoogmogendheden aan de West-Indiſche Kompagnie, mits zy, daar tegen, den Prinſe, van eenig Kanon, Snaphaanen en Buskruid, ter waarde van vier duizend guldens, voorzage: 't welk, daarop, den Gezanten wierdt mede gegeven, behalven een geſchenk van twee duizend vyf honderd guldens, voor hunnen Meester, en een van vier honderd, voor elk' van hun (*o*).

Bl. 298. r. 2. v. o. „ Aangeboden *hadt.*" Boven dit alles, verklaarden zy nog, bereid te zyn, om, binnen' een bekwaamen tyd, te doen onderzoeken en te herſtellen de nadeelen en ſchaden, die s'Konings Onderdaanen, door die der Staaten, ſedert het Traktaat, mogten beweezen worden te zyn aangedaan; ter nakooming

waar

(*o*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. 8 Febr. 1672.

waar van, zy ook hunne Bondgenooten, tot waarborgen, aanboden (*p*).

Bl. 331. r. 4. „*Vereenigde zig, eerst* in Hooimaand —, *met het* Staatſche *Leger.*" Te weeten op den 25 van die maand; volgens een' Brief van den Prinſe aan de algemeene Staaten (*q*).

Bl. 333. r. 9. „ De Prins — ſchreef *die onvoordeelige uitkomst toe aan de* laf hartigheid *van* SOUCHES." Ik meene, dat BURNET (uit wien onze WAGEN: dit aanhaalt) hier niet naauwkeurig is. De Prins, na den moed van veele onzer Krygsbevelhebberen (waar onder ook den Prinſe JOHAN MAURITS VAN NASSAUW en den jonge Stadhouder van Vriesland) zeer gepreezen te hebben, ſchreef aan de Staaten, dat de SOUCHES zeer veele blyken van dapperheid hadt gegeeven (*r*). 't Kan, egter, zeer wel zyn, dat zyne Hoogheid, voor 't overige, misnoegd was op dien Graave, om dat hy, zo men meent, om de Keizerlyke benden te ſpaaren, niet zo rasch, als men wel wenschte, den Prinſe van VAUDEMONT (die drie duizend paarden, in de agterhoede van het Bondſchappelyk Leger, geboodt) te hulpe geſchooten was. En dit misnoegen zoude ook kunnen ſtrooken met het geen onze WAGEN., alhier, r. 9. v. o., doet volgen, nopens de oneenigheid, welke 'er, onder de Legerhoofden, ontſtondt, toen SOUCHES, onlange hier na „ weigerig bleef, om een' twee„ den veltſlag te waagen." De Prins, naamlyk, ſchreef, toen, aan de algemeene Staaten; dat hy groote reden hadt, zig over het gedrag van dien Ge-

(*p*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 24 Jan. 1674.
(*q*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 30 July 1674.
(*r*) Brief des Prinſe van Orange, 28 Aug. 1674. BASNAGE, *l. c. Tom.* 2. *p.* 527 *et* 531. SAMSON, *l. c. p.* 536 *et* 542.

Generaal te beklaagen, „ *die*," ('t zyn zyne woorden)" „ *geduurende de geheele Campagne, tel-* „ *kens, obſtaculen aan de beste Reſolutien* „ *hadt toegebragt, en zig, nooit, gevoegd met de* „ *genereuſe intentie van den Keizer, zyn' Meester* (*s*). Ook zonden hunne Hoogmogendheden, terſtond op dit ſchryven, bevel, aan derzelver Afgevaardigden te Weenen, VAN HEEMSKERK en HAMEL BRUININCX, ten einde, hier nopens, de ernſtigſte voordragt, ten Keizerlyke Hove, te doen. Zy gelasteden, wyders, omtrent twee maanden daar na, en op voorſlag van den Raadpenſionaris FAGEL, denzelven Gezanten en dien van den Staat te Madrid, om, konde het zyn, de zaak daar heen te rigten, dat zyne Hoogheid tot Opperhoofd over de vereenigde Legers der Bondgenooten, by den volgenden veldtogt, wierde aangeſteld (*t*). Het eerſte bevel was van dat gevolg, dat SOUCHES, eerlang, naar een Gouvernement in Hongarie, verplaatst wierdt (*u*); doch het laatſte gelukte niet (*v*).

Bl. 337. r. 11. v. o. „ De Graaf van HOORNE — *keerde — naar* de Vloote, *door welke* niets verders, op de Franſche kusten *ondernomen werdt.*" De Graaf van HOORNE ging, ſedert, ook te lande aan 't Eiland *Noir-mouſtier*; 't geen hy, voor veertien duizend Kroonen, brandſchattede en eenig Vee mede nam (*w*).

Bl. 340. r. 17. „ *De* Zweedſchen —, met reden, verdagt *van te* naauwe gemeenſchap *met* Frankryk."

(*s*) Brief W. S. van 25 Sept. 1670. in Secr. Reſol. Staten Gener. 27 Sept. 1674.
(*t*) Secr. Reſol. Staat Gener. 27 Sept. en 12 Nov. 1674.
(*u*) TEMPLE. *Mém. p. m.* 95.
(*v*) Vergel. WAGEN: alhier, *bl.* 371.
(*w*) WICQUEF., *l. c. Liv.* 23. *p.* 173 *Vſq. ad* 174.

ryk." Sommigen gaan zo ver van te ſchryven, dat het Zweedsch Gezantſchap, op de Vredehandeling te Keulen, ten koste van Frankryk, wierdt onderhouden (*x*).

Bl. 342. r. 2. v. o. „ Du Moulin — guldens toegelegd." Hy behielt deeze gelden, niet tegenſtaande zyne aanſtelling, als Gouverneur van Suriname; doch ik twyfel, of hy 'er nut van hadt, ſtervende, omſtreeks het einde des jaars 1676 (*y*). Zeeland was zeer tegen zyne aanſtelling geweest, maar kwam 'er in, op 't ernſtig aanhouden van den Prinſe, wien Du Moulin, eenigen tyd lang, als Sekretaris, gediend hadt (*z*).

Bl. 344. r. 5. „ *Eenen* gewezen Penſionaris van Maaſtricht." Temple, hier, by Wagen:, aangehaald, noemt hem niet. Ik denke, dat hy 't oog hadt op den Penſionaris Pesters, die, tot op 't overgaan van Maaſtricht, dat Ambt, aldaar, bekleed hadt en, by den Raadpenſionaris Fagel; toen nog Griffier van de algemeene Staaten; in vertrouwen was (*a*).

Bl. 366. r. 9. „ *De Ridder* Temple – verhaalt." Hy voegt 'er, voor 't overige, by, „ dat hy, voor „ zig zelfs, niets zekers, nopens dit werk, kon „ zeggen, als hebbende, in dien tyd, nooit, den „ Prinſe gezien, en 'er, voor of na, nooit, met „ hem, over geſprooken (*b*)." De Heer De Gourville, die, ten jaare 1681, door den Koning van Frankryk, naar de Hertogen van Zelle en Ha-

no-

(*x*) Wicquef., *l. c. Liv.* 23. *pag.* 184 *Vſq.*

(*y*) Secr. Reſol. Holl. 24 Maart 1676. *bl.* 537. *et* Temple, *Mémoir. p.* 153. *edit.* 1708.

(*z*) Reſol. Staat. van Zeel. 21, 22 Maart, 4, 13, 18 Juny, 13, 24 Dec. 1675. *bl.* 103, 108, 136, 152, 163, 226, 242.

(*a*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 29 April 1672.

(*b*) Temple, *Mémoir. bl.* 90. *edit.* 1708. welke druk ik, thans, alleenlyk by de hand hebbe.

nover wierdt gezonden, verhaalt, dat hy, een' uitſtap over den Haage doende, aldaar, in een gemeenzaam geſprek met den Prinſe van Orange geraakt zynde, aan dien Vorst betuigd hadt, verwonderd te zyn geweest, hoe zyne Hoogheid, door het ontwerpen van een Traktaat met de Spanjaarden, gedagt hadt, zig Souverain van Gelderland te maaken, en dat 't hem toeſcheen, hoe dit denzelven, by de Hollanders, zou hebben kunnen verdagt maaken, van naar eene te groote uitbreiding van gezag te ſtaan. De Prins zou, hier op, hebben ge-antwoord, dat hy zulks ook ſpoedig bemerkt hadt, maar dat het niet ongemeen kon gereekend worden, wanneer hy, op zyne jaaren, en zonder iemand te hebben, die zyne denkbeelden wist te verbeteren, meêr dan eens de zaaken verkeerd hadt ingezien (*c*).

Of, egter, die Schryver; wiens werk veel windriger, dan dat van TEMPLE, is by een geſteld; hier, en in meer andere zaaken, het naauwkeurigſte geloof verdient, ſtaa aan het oordeel van den Leezer.

Bl. 370. r. 6. „ *De* (Prins) — *kreeg* de Kinderpokjes." Geduurende zyne ziekte, zondt de Keurvorst van Brandenburg hem, door een' Edelman, eenige geneesmiddelen, die zeer dienſtig in die kwaal ge-oordeeld en, met goed gevolg, gebruikt wierden (*d*). Voorts wilde hy niets eeten nog drinken, dan 't geene van den Engelſchen Ambasſadeur, TEMPLE, kwam. Elk een wist dit, en eenige Vrienden van dien Gezant zeiden, te vreezen, dat, zo de Prins eenig doodelyk toeval mog-

(*c*) GOURVILLE, *Mêmoir. Tom.* 2. *p.* 206.
(*d*) SAMSON, *l. c. Tom.* 3. *p.* 428.

mogte overkoomen, de onkundige Gemeente, hem, ligtelyk, voor de oorzaak aanzien en, in haare woede, zyn huis omver werpen en hem in ſtukken zou kunnen ſcheuren. Doch de ſpoedige herſtelling van zyne Hoogheid voorkwam alle die zwaarigheden (*e*).

Bl. 377. „ Holland *en* Friesland, die *zo veel te draagen hadden in de* lasten *des* oorlogs." Niet zonder reden, merkt onze WAGEN., dit ook van Friesland, aan; nadien die Provintie, thans, naast Holland, en dus ook boven Zeeland, het zwaarſte was aangeſlagen (*f*).

Bl. 379. r. 9. „ *Dat hy gevat werdt, om dat hy de* oorſpronglyke brieven, door HOWARD geſchreeven —, *niet toonen kon*" enz: en *l. c.* r. 18. „ zeker is 't, *ten minſte, dat* zyne Hoogheid *oorzaak was.*" enz: WICQUEFORT zelve verzekert, dat de Keurvorst van Brandenburg, aan den Prinſe van Orange, toen dees, in Lentemaand, teKleeve, by hem geweest was (*g*), eenen brief ter hand ſtelde, welke onderſchept en, door WICQUEFORT, aan eene Kleefſche Vrouwe van aanzien, geſchreeven was; dat die brief gewaagde van den ſlegten ſtaat der geldmiddelen in Holland, van de onkunde der Beſtuurderen, en van de verkeerde maatregulen, welken men nam, om vrede of oorlog te maaken (*h*); dat beiden, de Keurvorst en de Prins, vermoedende, hoe, hier, eene verdere misdaadige verſtandhouding

ag.

(*e*) TEMPLE, *l. c. bl.* 97.
(*f*) WICQUEF., *l. c. Liv* 22. *p.* 151 *Vfo. et Liv.* 23. *p.* 171 *Vfo.*
(*g*) Vergel. WAGEN: alhier, *bl.* 375.
(*h*) Vergel. de *Præmiſſen* der Sententie van WICQUEF., in Secr. Reſol. van Holl. 8 *D.* 22 Nov. 1675. *bl.* 474; alwaar blykt, dat hier bedoeld wierdt zekere SARA LODEWYKS, Weduwe HUBNER; terwyl, *bl.* 488 en 489, de inhoud van den brief breeder vermeld wordt.

agter ſchoole, zyne Hoogheid, daar na, en wel op den 25 van Lentemaand, dien brief aan den Hove van Holland hadt gezonden, met last, om den Schryver in hegtenisſe te neemen; 't geen ook, dien zelfden dag, geſchied was. WICQUEFORT houdt verder, ſtyf en ſterk, ſtaande, dat men, om geene andere redenen en gronden, hem heeft opgeligt, maar dat men, na de gevangeneeming, zyne papieren doorzoekende, een onvoltrokken klad hadt gevonden, waar in hy eenige gedagten en ſpotternyen hadt ter neder geſteld, die men voor zeer aanſtootelyk hieldt, en welken, uit zyn verhaal, duidelyk genoeg blyken, op den Prinſe, den Graave van WALDEK en den Raadpenſionaris FAGEL, byzonderlyk, gedoeld te hebben. Voorts meldt hy alleenlyk, dat men hem, ſedert, te laste lag, *voor eerst;* het openbaar maaken van zekere geheime Staats-Reſolutie, genomen tegen de Zweeden, ter gelegenheid van hunnen inval in de landen des Keurvorsten van Brandenburg, 't welk tegen zynen eed van geheimhouding, aan den Staat gedaan, zou hebben aangeloopen, doch welke openbaarmaaking hy opgeeft, nooit geſchied en, ook nooit, door hem bekend te zyn; *ten tweeden*, dat hy eene briefwisſeling hadt gehouden met den Engelſchen Staats-Sekretaris WILLIAMSON, die, volgens hem, ſlegts zou geſtrekt hebben, om de vriendſchap, tusſchen den Koning en den Prinſe van Orange, te herſtellen, dan van welk ſchryven hy mede hadt afgezien, om dat men hem d'overgave van zekere *brouillons*, waar in 's Konings handelingen wierden doorgehaald, by 't Hof van Engeland, af eischte, en nopens welke briefwisſeling hy zig niet ontziet te zeggen, dat de Raadsheer HALEWYN, met agterhouding van ſtukken, die tot zyn verdediging moes-

moesten dienen, een' verkeerden draai gegeven hadt. Doch men moet, tegen dit alles, de Reſolutie van Holland vergelyken. Ondertuſſchen vinde ik, nog by hem, nog in zyn Vonnis, iets van brieven van HOWARD, of van eenige handeling met dien Heer, gemeld. Hy wierdt, zes en dertig reizen, verhoord en, ſedert, in handen van den Scherpregter ter pyniging geſteld, doch zonder dat dezelve werkſtellig wierdt gemaakt *(i)*.

Bl. 382. r. 3. „ Van hem *heeft men eene* Hiſtorie *der* Vereenigde Nederlanden —, gedeeltelyk nog ongedrukt." Dit ongedrukt gedeelte loopt, voor zo ver ik het kenne en gebruikt heb, tot op 't laatst van het jaar 1675, zynde het 24 Boek. WICQUEFORT was wel voorneemens, dit Werk te vervolgen, maar, daar hy, in het laatsgemelde boek, reeds het jaar 1681 noemt *(k)* en, in 't volgende jaar, ſtierf, twyfel ik, of hy, het verder gebragt heeft. De Raadpenſionaris DE WITT, was, zekerlyk, voorheen, de begunſtiger van den Schryver, Prins WILLEM III, de Graaf van WALDEK, en de Raadpenſionaris FAGEL waren hem, daar tegen, ongeneegen geweest. Dit laatſte, hoe gegrond of ongegrond men het neeme, hadt, mynes inziens, een' te ſterken invloed op zynen geest en pen; in zo verre, dat hy (ſchoon, op zig zelven, een man van zeer veel kunde) daar door, ook de overige daaden en hoedanigheden van die luiden, van verſcheiden anderen, ja van den Hove van Holland zelven, (welkers meeste Leden, byzonderlyk den Raadsheer HALEWYN, hy voor zyne volſtrekte partyen, en voor menſchen zonder eenige kennis, uit-

(*i*) WICQUEF., *Liv.* 24. *p.* m. 219—242. Vergel. Secr. Reſol. Holl. 3. *D. p.* 490—498, 514 en 581.

(*k*) *l. c.* 24. *p.* m. 240 *Vſo.*

uitkreet) somtyds, niet in het waare, maar in dat ongunstig licht, beschouwde, in het welke zyne te groote gevoeligheid aan eigen leed hen plaatste; ontziende zig niet, dezelven vinnig door te haalen, ja, in eer en naam, te schenden (*l*). Die regel hadt, egter, by hem, haare uitzondering, en wy zagen, reeds, dat hy, behalven de kunde en deugden, ook, in zeker aanmerkelyk geval, de menschelyke zwakheden van den Raadpensionaris DE WITT, en, daar tegen, in sommige anderen, den lof des Prinse van Orange, niet heeft ontveinst (*m*). BASNAGE, hoe zeer hem ('t geen men, in veele zaaken, ook niet ontkennen kan) eenzydig agtende, heeft; zo als ik meen reeds gezegd te hebben; veel gebruik van hem gemaakt en, dikwyls, byna woordelyk, gevolgd, ook, wel eens, daar hy hem niet aanhaalt (*n*). Men dient hem zelve, dat is, byzonderlyk, het ongedrukte gedeelte van zyn Werk, in te zien, om overtuigd te zyn, dat het, met omzigtige oordeelkunde gelezen, des te wigtiger is voor s'Lands Historien, naar maate 'er verscheiden' byzonderheden in voorkoomen, die men, elders, te vergeefsch zou zoeken en, om welken te weeten, geen byzonder Ingezeten,* in dit Gemeenebest, meêr gelegenheid hadt, dan hy, die, ten tyde van den Raadpensionaris DE WITT, toegang hebbende tot de geheimste Staatsstukken, ook, zelfs nog na dien tyd, in andere betrekkingen, van zeer veelen kennis droeg; zo als men mede, by hem, veelal, de *adviesen* der byzondere Leden van Holland vindt,

* *Particulier.*

(*l*) *Voyez Liv.* 17. *p.* 20. *p.* 188, 193. *Liv.* 24. *p.* 219—242. BASNAGE, *l. c. T.* 2. *p.* 238. *et* CERISIER, *l. c. T.* 7. *p.* 265.

(*m*) Zie myne Aanmerk. in dit Stukje, *bl.* 41, 42, 67, op WAGENS 14 *D. bl.* 42. *r.* 1. en *l. c. bl.* 70. *r.* 2. *bl.* 118. *r.* 8. *v. o.*

(*n*) BASNAGE, *T.* 2. *p.* 566. § 4. *p.* 570. § 9 *segg.* § 10. *et p.* 572 *et* 573 *cet. Conf.* WICQUEF. *Liv.* 24. *p.* 204 *Vso.*, *p.* 209 *Vso.* 209 *Vso. segg. p.* 211 *Vso. et* 212.

vindt, die onze WAGEN:, uit de aanteekeningen der Penſionariſſen VIVIEN, BURGERSDYK, HOP, enz: heeft aangehaalt, (o).

Bl. 384. r. 14. v. o. „ *My is niet* klaarlyk *gebleeken, hoe deeze zaak* afliep." Uit de Reſolutien van Zeeland, blykt, dat hy zig, ſedert, voor de Staaten van dat Gewest verantwoordde, met verzoek, dat men dit, voor voldoende, wilde houden. Men overwoog dat verzoek, eenigemaalen, en beſloot, op 't laatst van Wintermaand, door buitengewoone Afgevaardigden, daar over, met den Prinſe, in den Haage, te doen ſpreeken, „ en dat, inmiddels, niemand zig met dezelve „ ſaecke zoude vermogen te bemoeien (p).

Bl. 468. r. 9. v. o. „ TEMPLE *teekent aan, dat ſommigen*, in Holland, argwaan *zogten te verwekken over 's Princen* Huwelyk." Zo dit, als, misſchien, de vreeze, dat Frankryk het huwelyk zou zoeken te dwarsboomen, of dat zyne Hoogheid zelve op de ſpraak zoude geraaken, indien het, op deeze of geene wyze, geen voortgang hadt, kunnen de redenen geweest zyn, waarom de Prins, voor zyn vertrek, 'er, in 't openbaar, niet van gewaagde. Na Gekommitteerde Raaden verzogt te hebben, de Vergadering der Staaten van Holland te beſchryven, liet hy, op den 8 van Wynmaand, door den Raadpenſionaris FAGEL, hunne Edele Grootmogendheden, ſlegts, hoofdzaaklyk, aan dienen; dat hy, onophoudelyk, hebbende gearbeid, om den Koning van Engeland te beweegen, tot het nemen eener kragtdadige Reſolutie, ter verkryging van vre-

(o) Vergel. Secr. Reſol. Holl. 3 *D.* 22 Nov. 1674. *p.* 475. en 476, ook 503 en 504. Zie myne Aanteek. alhier, *bl.* 72 op WAGEN: 13 *D. bl.* 143. *reg.* 13. *v. ond.*

(p) Reſol. Staat. van Zeeland, 13, 14, 23 Dec. 1676. *bl.* 226, 227, 228, 229, 240 en 241.

vrede, zyne Majeſteit, als nu, deszelfs geneigdheid betuigd hadt, om met hem, mondeling, over dit werk te handelen; dat het afwyzen van zulke eene gunstige gelegenheid den lande, veelligt, nadeelig zou kunnen zyn, en 'er dus haast by 't werk was, maar dat hy, egter, zig geheellyk gedraagen zou aan 't beſluit, 't geen 'er de Staaten op neemen zouden, en 't welk aan hem, op zig zelve, onverſchillig was (*q*). Alle de Leden namen dit voorſtel over; doch, ſlegts drie dagen daar na, verzogten zy den Prinſe, naamens hunne Lastgeevers, de moeite der reize op zig te willen neemen, teffens aanhoudende dat, daar de Staat zyner Hoogheids tegenwoordigheid, byzonder in deeze tyden, niet misſen konde, hy de zaaken in diervoege wilde beſtuuren, dat dezelve reize, weêr en wind dienende, niet langer dan, uiterlyk, drie of vier weeken, mogte duuren. Gelyk beſluit wierdt ter Generaliteit genomen (*r*). Onder dit alles wierdt, nog wegens den Prinſe, nog wegens de Leden van Holland of der Generaliteit, geen woord van een huuwelyk gerept (*s*).

Bl. 495. r. 6. „ Hoe het zy." Hier over is, zonder twyfel, veel geſchil, en TEMPLE getuigt, dat hy, nooit, agter 't zekere dezer zaak is kunnen komen (*t*). Liefſt zou ik denken, dat de Prins, op den *veertienden*, by het aangaan van den Slag, 'er wel iets, van ter zyde, maar niet, by * Staats-berigt, van zal gehoord hebben. Dit ſtrookt niet alleenlyk, zeer wel, met het gevoelen

* officieel

van

(*q*) Secr. Reſol. van Holl. 8 Oct. 1677. *bl.* 609 en 610.
(*r*) Secr. Reſol. Generaliteit 14 Oct. en van Holl. 13 Oct. 1677. *bl.* 611 en 612.
(*s*) Vergel: WAGEN alhier, *bl.* 468. Reſol. v. Holl. 11 Nov. 1677.
(*t*) TEMPLE, *l. c. p.* 351.

van BURNET (*u*), maar, in dien zin, kan men zelfs de woorden van den Franſchen Schryver GOURVILLE, eenigſints, opvatten; te weeten, dat de Prins hem, naderhand, verhaald hadt, „ dat „ hy de tyding der Vrede, *niet dan daegs na* „ *den Slag*, hadt ontvangen, hoe zeer hy de „ zaak wel wist (*v*)." Nog meêr doet het uit, dat de Prins, op den 15 van Oogſtmaand, kennis van den Slag gegeeven hebbende aan de algemeene Staaten, ten zelven dage, aan den Raadpenſionaris FAGEL, deeze woorden toezondt (*w*). „ Myn Heer! UEd: ſal, uyt myne „ publique Miſſive aen den Staat, verneemen „ 't geen, in 't furieus Gevegt van gisteren, „ is voorgevallen. Hoe het ſal worden opgenomen by ons Volk, en weet ick niet, maer „ *Ik kan UEd: voor God, verklaeren, dat ik* „ *niet geweeten heb, als deſe middag, door UEd:* „ *Miſſive van den* 13 *deſes, dat de Vrede* „ *geſloten was*, en, hebbende geen brieven „ ſtaat, ſo ſal ik de groote weg gaan, en myn „ beſt doen om *Mons* 't eenemael t'ontſetten." Met deeze bewoordingen; die, als aan een Vriend geſchreeven, mynes agtings geloof verdienen; dient men te vergelyken de Reſolutien der algemeene Staaten. Uit deezen, is my gebleeken, dat, volgens eene brief onzer Ambasſadeurs te Nymegen; van den 11 van Hooimaand, dezelven, des middernagts te vooren, de vrede geſlooten en geteekend hadden; dat die brief, op den 12, ter Generaliteit ingeloopen zynde, men, aldaar, wel beſloot, het Tractaat te doen drukken en aan de Staaten der byzondere Gewesten ter goedkeuring *, te

*ratificatie.

(*u*) BURNET, *l. c. Tom.* 2. *p.* 198.
(*v*) GOURVILLE, *l. c. T.* 2. *p.* 208.
(*w*) BASNAGE, *T.* 2. *p.* 942. (*c*)

te zenden, maar, in die ganſche Reſolutie, zonder een woord te gewaagen, van 'er kennisſe van te doen geeven aan den Prinſe, zo als ook daar op, den 19 derzelver maand, een brief van den laatstgemelde inkwam, geſchreven in 't Leger te *St. Denys*, den 17 bevoorens, en houdende; „ *dat zyne Hoogheid, na dat hy, op den 14 dezer, den Vyandt geobligeert hadt, de post van St. Denys te verlaten, uit eene Misſive van den Heere Raadpenſionaris* FAGEL, *van den 13 dezes, hadde verſtaan, dat het Tractaet van Vrede tusſchen den Staat en de Croon van Vranckryk, op den elfden*" (zo ſtaat er) „ *dezer maent*, was *geperfecteert* ende *geteeckent; hebbende zyne Hoogheit, eenige dagen te vooren, tot deszelfs groote verwonderinge, ganſch gene narigtinge gehadt, aengaende den toeſtand van de handelingen te Nymege (x).*"

Voor 't overige, vroeg de Prins, in den gemelden Brief, wat te doen, nopens de ſpyziging der, nog belegerde, Stad Mons? en Hunne Hoogmogendheden, s'Prinſen gedrag doen goedkeurende, verklaarden, te wenſchen, dat dit punt, tusſchen den Hertoge van Luxemburg en hem, op eene minnelyke wyze, mogte worden gevonden; maar dat „ zyne Hoogheid, het voorſz revictuaillement door geene minlyke wegen kunnende „ *obtineren*, hare Ho. Mo. aen deszelfs wysheit „ en voorzigtigheit bevolen lieten, het *ſecours* „ van dien te ondernemen, zo veel zyne Hoogheit zulx mooglyk zou zyn, ende door „ ſodanige middelen, als deſelve, daer toe, „ dienſtigſt ſou oordeelen (*y*)."

NA-

(*x*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 19 Aug. 1678.
(*y*) Reſol. Staat. Gener. 19 Aug. 1672.

NADER BYVOEGSEL.

Bl. 53. r. 6. v. o. „ *De* Staaten van Zeeland — *hadden* eene bezending naar den Haage *gedaan, met uitdrukkelyken last, om zig tegen de handeling te verklaaren, en op moedigen tegenweer te dringen.*" De Staaten van Zeeland namen dit werk zeer hooglyk ter harte. Behalven de Bezending, van welke WAG. gewaagd, ſchreeven zy (blykens de Reſolutien van hun Gewest), eenen nadruklyken Brief aan die van Holland, op den 29 van Zomermaand, in welken, onder anderen, gezegd wierdt. „ De Religie, Vryheid en wettige Regeering deezer Landen zyn drie hoofdzaaken, die nooit, kunnen of mogen eenige materie van Tractaet of Handeling weezen, dan alleen om die te *maintineren:* daarom zo moeten wy tot Uw Ed. G. M: waerſchouwing, en onze *decharge* zeggen, dat wy, nooit, toelaeten of dulden zullen, dat iets, tot præjuditie van dien, met wien het ook zouden mogen wezen, zal worden gehandeld; gereſolveert zynde, goed en bloed, daer voor, op te zetten. Wy verhoopen, dat Uw Ed. Gr. M: op waaken zullen, en nevens ons de hand aan 't werk ſlaan.

Ten zelven dage, ſchreeven zy meede aan den Prinſe Stadhouder, vraagende deszelfs Advis, van waar de Provintie van Zeeland, alleen gelaaten wordende, hulp en byſtand zou te verwagten hebben? *enz:*

Bl 183. r. 5. „ Zyn vlug verſtand" *enz:* Onze WAGEN; ſpreekt hier niet van de Godsdienſt;

dienstige gevoelens van den Raadpensionaris De Witt, die, by sommigen, als onregtzinnig, zyn verdagt geworden Na 't afdrukken deezer Aanmerkingen, is my één zyner Brieven in handen gevallen, die ik, als ten deeze, eenig licht geevende, niet ondienstig oordeel, hier, te doen volgen. Zy luidt, letterlyk, aldus.

„ Myn Heere.

„ Ter occasie dat, onlangs, de Presidents plaatse in den Hove van Holland is komen te vaceren, en dat, daer toe, eenige uitmuntende Mannen in consideratie komen, werd, onder andre, mede, dikmaels, gespeld de naem van Heer Paets, Raed en Vroedschap, mitsgaders jegenwoordig Gecommitteerde in t Collegie ter Admiraliteit aldaer; welkers ervarentheid, in materie van rechten ende policie, my, nevens veel andere andre zyne uitstekende wetenschappen en qualiteiten, ten vollen is bekend: maer, aengezien den geen: Here Paets, by eenige, daer voor aengezien en gehouden werd, als of hy, *in materie van Religie* gevat soude hebben sentimenten, met de *orthodoxe leere der Gereformeerde* ende der *publique Kerken, binnen dese Landen, t eenemael incompatibel, t welk, in alle manieren, in de persoon van een President in den gemelden Hove, van zeer quaed effect soude kunnen wezen*, zo zoude ik, *ten besten van t Land ende ten dienste van Godes Kerke*, daer omtrent, zeer gaarne wat nader en zekerder wezen ge-imformeert; en, naer voorgaende onderzoek, van wien ik zodanige informatie on-

beſt zoude kunnen trecken, berigt ontfangen hebbende, dat U Eerw:, al over lange, ſomwyle occaſie gehad heeft van deſſelfs converſatie, en bygevolge ook van deſſelfs ſentimenten, omtrend het ſtuk van de Religie; beter als andre te kunnen penetreren, zo heb ik my geëmancipeert en verſtout om U Eerw:, by dezen, ganſch gedienſtelyk, te verzoeken, ten einde het deſſelfs goede gelieſte mogte wezen, my, door een Letterken, te informeren, wat U Eerw: van de ſentimenten van den gem: Here PAETS, omtrend het ſtuk van de Religie, is bekend, immers wat deſelve daer van oordeelt?

Waer mede U Eerw:, onfeilbaerlyk, den Lande dienſt doen en, in allen gevallen, ſonderlinge obligeren zal die gene, die is,

Myn Heere!

Uw Eerw: ootmoedige Dienaer

(getekend) JOHAN DE WITT.

„Hage den 10 Mey 1670."

1670."

't opſchrift is

„Eerw: Hooggel. Here,
d'Heer N. CLEMENT,
Bedienaer des H. Evangeliums
te Rotterdam."

DRUKFEILEN in dit STUK.

Bl. 28. (*f*). Voeg, agter de laatſte woorden deezer Note, 't volgende. „ By nader onderzoek, is gebleeken, dat de Heer HOOFD, (den voornaam vindt men niet) ten ten jaare 1671, wegens Amſterdam, zitting hadt in 't Kollegie der Heeren Gekommitteerde Raaden van het Zuider-Kwartier."

Bl. 53. r. 22. „ SUSANNA HENDRIKSZ." lees „ SARRTIE HENDRIKSZ."

Bl. 55. „ In de regtehand." lees „ in de ſlinkehand;" en voeg 'er by, in de Noote (*r*) „ Atteſtatie van den Chirurgyn VAN DEN BREUGEL. MS."

Bl. 60. (*c*) „ Uit dezelve, blykt, dat de letters V. C. den naam waren geſteld." lees „ Maar, daar dit Stuk, aan my, onder 't ſchryven en drukken deezer Aanmerkingen, niet onder 't oog gekoomen is, kan ik, uit het zelve. niet bepaalen, op welke juiste plaats, de letters V. C. geſteld waren.

Het Portret van RABENHAUPT moet geplaatst worden in deeze Byvoegſels tegen over bladz. 68

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VYFTIENDE DEEL.

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
VYFTIENDE DEEL
DER
VADERLANDSCHE
HISTORIE
VAN
JAN WAGENAAR.

DOOR

Mr. H. van Wyn, Mr. N. C. Lambrechtsen,
Mr. Ant. Martini, E. M. Engelberts
en anderen.

te Amsterdam, by
JOHANNES ALLART,
MDCCXCIV.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET VYFTIENDE DEEL.

Bl. 4. r. 3. „ *Onder 't ſlaan der trom, gelyk,* in de jaaren 1660, 1661 en 1662, *geſchied was.*" Niet alleenlyk in de bovengemelde jaaren, maar ook, ten jaare 1610, 1625 en 1626. De onzen, toonden dit, ten deezen tyde, aan, met byvoeging, dat, behalven de Gezanten van Venetie en Savoye (van welken, zo ſtraks, onze WAGENAAR ſpreeken zal), ook de Zwitzerſche Cantons gelyke eer genooten, als men den Nederlanderen, thans, betwistede (*a*).

Niet lange voor deezen tyd, en wel in Sprokkelmaand des jaars 1678, was ook eenig geſchil, over den rang, ontſtaan, tuſſchen den Raadpenſionaris FAGEL, en den Graave D'AVAUX, Ambasſadeur van Frankryk, hebbende den laatſte, ten zynen huize, de hoogere hand, aan den eerſten, geweigerd. Men gelastte den Heere BOREEL, 's Lands gewoonlyken Ambasſadeur te Parys, hier van opening te geeven aan 't Hof van Frankryk, om 's Konings meening te verſtaan; die, kort daarna, 'er de vroegere gewoonte op deedt nazien. De Markgraaf van POMPONNE, 's Konings Sekretaris, nopens de bui-

(*a*) Reſol. van Holl. 14 Jan. 1679.

buitenlandſche zaaken, en die, voorheen, Gezant zyner Majeſteit by de Staaten geweest was (*b*), gaf, eerlang, aan BOREEL te kennen; dat hy, geduurende de drie jaaren van zyn verblyf in Holland, nimmer eene bezending der Staaten van dat Gewest, nogte ook eenig bezoek van den Raadpenſionaris DE WITT, als daar toe, van wegens hunne Edele Grootmogendheden, afzonderlyk gelast, hadt ontvangen; dat DE WITT in de gewoonte was geweest, de Ambasſadeurs der vreemde Mogendheden, uit zig zelven, eens ter weeke, te gaan zien, waar toe hy, voor af, door zynen Dienaar, belet deedt vraagen, maar, zonder, in die byeenkomſte, ooit eenige de minſte aanſpraake op de hoogere hand te maaken, ja zulks, veel eêr, ſchynende af te wyzen, wanneer 'er, iets, deswegens, voorkwam. De Koning, zeide POMPÔNE verder; hadt zig, evenwel en ten overvloede, het *formulier* van het *ceremonieel* doen voorleezen, en uit het zelve was gebleeken, dat, tot op de komst des Heeren VAN CHANUT in den Haage, de Franſche Ambasſadeurs, ten hunnen huize, de hand, zelfs aan de Afgevaardigden der Algemeene Staaten, niet gegeeven hadden; maar dat men, ten jaare 1653, voor 't eerst, hadt beſlooten, die inſchikkelykheid * voor den Staat te hebben. D'AVAUX; vervolgde hy; was, thans, gelast, alles te laaten by 't voorige gebruik en, gelyk DE WITT, in zyne afzonderlyke bezoeken, of ook als Afgevaardigde der Algemeene Staaten, te meêrmaalen, over de byzondere belangens van Holland, als uit zig zelven, hadt geſproken, na dat hy zynen last hadt afgelegd, kon men ook

**deference.*

(*b*) WAGENS Vaderl. Hiſt. 18 *D. bl.* 385.

ook nu, op den zelfden voet, met die Provintie blyven handelen; zullende de Koning, nopens de wyze hoe, niet gaarne verandering zien in de voorige gewoonte. Zyne Majesteit wist wel, dat de Staaten van Holland *Souverainen* waren van den grond, op welken zyne Ambassadeurs hun verblyf hielden; maar 't was hem, tevens, bekend, dat de Ambassadeurs aan den geheelen Staat, niet aan byzondere Provintien, die den Staat uitmaakten, wierden afgezonden. Hunne Edele Grootmogendheden, hier over niet langer willende redentwisten, beslooten, daar op, dat derzelver Raadpensionaris, niet in de laatsgemelde hoedanigheid, maar als Afgevaardigde van de Algemeene Staaten, met den Fransschen Ambassadeur zoude handelen en, by die en alle andere bekwaame gelegenheden, zo veel mooglyk, 't belang van derzelver Ingezeetenen tragten te bevorderen (*c*). 't Leedt, egter, niet lange, of de Raadpensionaris bekleedde, by zekere zeldzaame gebeurtenis, eene Hollandsche bezending by D'AVAUX (*d*).

Bl. 5. r. 6. „ MARIA LOUISA, *Dogter des Hertogs van Orleans*." Haare Moeder was geweest HENRIETTE ANNA STUART, Dogter van Koning KAREL den I., en Zuster van HENRIETTE MARIE, gehuuwd aan WILLEM den II., Prinse van Orange. De nieuwe Koningin van Spanje en WILLEM III. waren dus, over en weder, Zusters Kinderen (*e*):

Bl. 11. r. 3. „ *Goederen der Graaven* EGMOND, *op het overleveren van welken, men*, dertig jaaren lang,

(*c*) Resol. van Holl. 23 Febr. 1679. *bl.* 234—236.
(*d*) Zie Vaderl. Hist. 15 *D. bl.* 76.
(*e*) *L'Art de vérifier les dates. fol.* 793.

lang, *vergeefsch, hadt aangehouden.*" Dit was, voor zo ver ik zie, na de Munſterſche vrede, tweemaalen, afzonderlyk aan de Staaten van Holland, door Spanje, geſchied; naamlyk in de jaaren 1656 en 1672 (*f*).

Bl. 20. r. 19. „ *Ook hadden zy den toeſtand der Landen van* Kleeve *en* Mark, niet uit het oog verlooren." Niet zonder reden, ſpraken de Staaten in deezer voege. Reeds een' geruimen tyd, voor hun de Keurvorst aanſchreef (*g*), was de Regeering van Kleef klagtig gevallen, dat de Ontfangers van 's Lands vry- en geleigelden, te Nimwegen, Arnhem en elders, de gezegde regten gevorderd hadden van zodanige Kleefſche Ingezeetenen, als, ter berging van hunne perſoonen en goederen, met dezelven, op 's Lands bodem waren koomen vlugten. Men vernam dit, maar naauwlyks, by Holland, of hunne Edele Grootmogendheden gelasteden derzelver Afgevaardigden, de zaaken ter Generaliteit daar heen te ſtuuren, dat den Admiraliteiten van de Maaze en Amſterdam wierde aangeſchreeven, zig van zodanige vordering, omtrent deeze menſchen, te onthouden, nadien dezelven, voorheen, te gelyk met deezen Staat, in den Franſchen oorlog gewikkeld zynde geworden, nu nog, ongelukkiglyk, daar in gebleeven waren, ondanks de vrede, welke, ſedert, tuſſchen die Kroon en de Algemeene Staaten, was geſlooten (*h*). Ook meen ik, dat de zaaken, ter Generaliteit, ſedert, den keer namen, die, men, by Holland, gewenscht hadt.

Bl.

(*f*) Reſol. van Holl. 24 Maart 1656. 8 April en 22 Dec. 1672.
(*g*) Vergel. WAGEN: alhier, *bl.* 18. *r.* 5.
(*h*) Reſol. van Holl. 26 Febr. 1679. *bl.* 244

Bl. 23. r. 9. v. o. „ *Hy* " (de Hertog van YORKE) „ *begaf zig in*, Wynmaand, *naar* Holland, *en* keerde, *na een kort verblyf in den* Haage, *naar* Brusſel *enz.*" Dit heeft eenige opheldering noodig. De Hertog van YORKE, verzeld van zyne Gemalinne, haare Moeder; LAURA MARTINOZZI, Hertoginne van Modena; en zyne Dogteren, de Prinſeſſen ANNA en ISABELLA, kwam, ten jaare 1679, *tweemaal* in den Haage; *eerst*, op den 18 van *Lentemaand*, toen hy, den 24 daar aan, naar Brusſel vertrok; ten *twedenmaale*, op den 16 van *Wynmaand*, toen hy, uit die Stad, te rug keerde, en niet weder derwaarts, maar, drie dagen daar na, zig naar Engeland en, voorts, naar Schotland begaf. — By beiden deeze gelegenheden, en dus, zo in *Lentemaand* als in *Wynmaand*, hadt de Prins van Orange, uit 's Hertogen naam, den Algemeenen Staaten en die van Holland verzogt, dat men de overkomst hunner Hoogheden, (die, zonder voorafgaand verlof, en dus, eigentlyk, tegen de Hollandſche Reſolutie van den jaare 1653, geſchiedde) (*i*), voor aangenaam wilde houden, en hunner aller verblyf, als onbekend, aanzien, zonder betoon van de minſte uitwendige eerbewyzingen. Hunne Hoog- en Edele Groot-Mogendheden bewilligden in dit alles, verzoekende den Prinſe, om aan den Hertoge, hunnentwege, hier van kennis te geeven, met verzekering van derzelver eerbied. De Hertogin van Modena wierdt, op 's Prinſen voorſtel ter Generaliteit, in de Huizinge, die 't Land, nog ten deezen tyde, ten dienſte der Gezanten van vreemde Mogendheden,

(*i*) Zie Vaderl. Hiſt. 12 *D. bl.* 240. *r.* 9. en myne Aanmerking op die plaats, 12 *Stuk*, *bl.* 111.

den, in huure hadt, geherbergd (*k*). Of de Hertog van YORKE, met zyne Gemalin en Dogters, ten Hove, dan wel elders, zynen intrek hadt genomen, blykt my niet; doch ik zie, dat onze WAGEN., in een ander werk, heeft aangetekend, dat zelfs de Prins van Orange deezen zynen Schoonvader, met ongemeene koelheid, bejeegende; vermeenende onze Schryver, dat dit laatſte af te neemen is, uit eenen brief, die zyne Hoogheid, op den 19 van Lentemaand, aan den Amſterdamſchen Courantier en, waarſchynlyk, ook aan anderen, door zynen Sekretaris HUYGENS, deedt ſchryven. Daar, evenwel, die brief alleenlyk inhoudt eene waarſchouwing van zyne Hoogheid, „ *dat de* „ *Courantier zig zal hebben te wagten, in vol-* „ *gende Couranten*, „ (denklyk, hadt hy, in „ voorgaande, 'er al iets van vermeld)" *eenige* „ *de minſte mentie te maaken van de Perſoonen* „ *van den Hertogh ende Hertoginne van Yorck,* „ *van hare aenkomſte, vertreck of yets dat* „ *haer ſoude mogen raecken*," met byvoeging, „ *dat, zo hy zig vervorderde er yetwes van te* „ *ſchryven, t zy ten goede ofte quade, zyne* „ *Hoogh. hem zeekerlyk ſeer qualyck zal doen* „ *tracteeren* (*l*);" zoude ik, behoudens beter meening, vermoeden, dat zodanig een ſcherp aanſchryven veel eêr kan geſchied zyn, ter bereiking van 't verzoek van den Hertoge zelve, om, op zynen doortogt, volſtrektelyk, onbekend te blyven. Hadt WILLEM de III., dus openlyk, zy-

(*k*) Reſol. van Holl. 17 Oct. 1679. *bl.* 412 en der General. 18 Maart en 17 Oct. 1679. BURNET, *Mémoir. Tom* 2. *p.* 270, 271, 272, 323-329 *edit de l'an* 1725. Holl. Mercur. van 1679. *bl.* 74. 75 en 253.

(*l*) Amſterd. Geſchied. 6 *St. bl.* 34 en 35.

zyne koelheid jegens den Hertoge willen aanduiden, zou zulks zeer geloopen hebben tegen de uiterlyke tekenen van beleefdheid, die men, van elders, weet, dat hy gewoon was, thans, jegens deezen zyn Schoonvader, te gebruiken (*m*), en die men, hier boven, gezien heeft, dat hy, ook by de algemeene Staaten en die van Holland, ten opzigte van dien Vorst, uitoeffende.

Bl. 24. r. 8. „ VAN LEEUWEN VAN LEIDEN," *lees* „ VAN LEIDEN VAN LEEUWEN (*n*)."

Bl. 24. r. 18. „ *Met de* Regeering van Algiers *hadden* de Staaten — *een* Verdrag — *geteekend.*" 't Kan eenigzints opmerkelyk voorkoomen, dat, fchoon dit Verdrag, blykens deszelfs inhoud, alleenlyk was ingerigt, ten nutte der handeldryvende Onderzaten van deezen Staat en die van Algiers, men, egter, by deszelfs ophef, leest, dat het geflooten was „ tusfchen „ de *algemeene Staaten* en den *Prinfe van Oran-* „ *ge*, ter eenre; mitsgaders den Bacha, Dey, „ Gouverneur, Aga, 't Leger en alle de In-„ gezeetenen van Algiers (*o*), ter andere zyde." Of 'er meêr Verdragen met de Barbaarfche Vorsten zyn aangegaan, in welken 's Prinfen naam, of die zyner Voorzaten, op gelyke wyze, voorkomt, heb ik niet aangeteekend. Doch, denklyk, gefchiedde dit, in navolging der Verbonden, met de Indifche Mogendheden geflooten. Deezen, naamlyk, geen denkbeeld hebbende van eene Gemeenebest-Regeering, en de Prinfen uit het huis van Nasfau-Orange; die zig ook buiten s'Lands

(*m*) *Mémoir.* D'AVAUX. *Tom.* I. *pag.* 20, 35.
(*n*) Refol. van Holl. 22 en 25 April 1679. *bl.* 512, 516. *enz.*
(*o*) Refol. van Holl. 12 July 1680. *bl.* 344.

s'Lands zeer beroemd hadden gemaakt, en op welker naam de beſtelbrieven der Schepen, veelal, wierden uitgegeeven; voor 's Lands *Vorsten* of *Koningen* aanziende, hun ſomtyds dien naam geevende, geſchenken zendende en, door Gezanten, doende begroeten, ſtelden de algemeene Staaten zig niet tegen die uiterlykheden (*p*), en vonden wel eens goed, deeze hunne Stadhouderen, in 't hoofd der Verbonden, als mede verbindende perſoonen, te plaatſen; zo, egter, dat dezelven, op hunne Hoogmogendheden, in rang, volgden. Op deeze wyze, wierden, by voorbeeld, ten jaare 1604, met de Koningen van *Makasſar* en, ten jaare 1610, met den Koningen van *Touda* en *Madala*, eenige Verdragen getroffen (*q*).

Bl. 36. r. 8. v. o. „ *Den* Penſionaris KOENRAAD VAN HEEMSKERK." Hy hadt, thans, zitting in *Gekommitteerde Raaden* en, van s'Prinſen voorſlag tot verſterking van Naarden, aan zyne Stad, kennis gegeeven (*r*). Dat zyne Hoogheid, *ter Vergadering, van Holland,* op die verſterking zou hebben aangedrongen, zo als onze treflyke Schryver hier meent, blykt my niet duidlyk, nog uit de aangehaalde plaats van den Hollandſchen *Mercurius*, nog uit de Reſolutien van dat Gewest; ja, kort hier na zelfs, beweerden die van Amſterdam, dat wel de afzanding, maar niet de verſterking van Naarden, ter hooggemelde Vergadering, in beraad gelegd was (*s*).

Bl.

(*p*) Vaderl. Hiſt. 9 *D. bl.* 138, 140, 145. en 10 *D. bl.* 46. *Conf.* KLUIT in *Ind: chronol: Feeder. Belg:, pag.* 81. (*).

(*q*) LUSAC, Holl. Rykd. 3 *D. bl.* 139, en *l. c. bl.* 64. en *App.* 68.

(*r*) Amſterd. Geſchied. 6 *St., bl.* 37. alwaar men deeze ſtof breeder vindt uitgewerkt.

(*s*) Amſterd. Geſchied. 6 *St., bl.* 40.

Bl. 37. r. 17. „*In den ouderdom van* omtrent tagtig jaaren, *overleedt Prins* JOAN MAURITS *van* Nassau." Hy was, op 't Slot Dillenburg, gebooren, ten jaare 1604 (*t*), en dus, by zyn afsterven, ten jaare 1679, omtrend vyfënzeventig jaaren oud.

Bl. 37. r. 7. „*Zyn Lyk — wierdt, in een deftige Grafstede, te* Bergendaal, — *ter aarde besteld.*" Korten tyd daar na, wierdt zyn Lyk naar Siegen gebragt en, aldaar, in 't Grafgewelf zyner Voorvaderen, bygezet. De Grafstede te Bergendaal, weet men, dat, sedert, zeer veel geleden heeft, schoon 'er nog eenige overblyfselen gevonden worden, van de Romeinsche Lykbussen, steenen Opschriften en andere Roômsche Oudheden, wel eêr, in dien oord, gevonden, en welken die Vorst; een Minnaar deezer zeldzaamheden; boogsgewyze, in den omstaanden muur, hadt doen metselen. De geleerde MENSO ALTING, voorheen Burgemeester der Stad Groningen, heeft zig verledigd, de bovengemelde Opschriften te verklaaren (*u*).

Bl. 38. r. 15. „*In zynen* Ouderdom." Dat hy, in zyne hooge jaaren, nog zeer nuttig geweest was voor dit Gemeenebest, heb ik, reeds voorheen, aangemerkt (*v*). Ten jaare 1674, schoon maar even hersteld van eene zeer zwaare ziekte, gedroeg hy zig, in den Veltslag by Senêf, met het beleid van een oud Generaal en het vuur van een' jong' Krygsbevelhebber (*w*).

Bl.

(*t*) KLUIT, *Prima Lin. Foed. Belg pag.* 1. *Tab. D. pag.* 129.

(*u*) *Vergnugg bey denen Wassern zu Cleve. bl.* 148—162. ALTING, *Notit. German. infer. fol.* 32—40. *et* 102.

(*v*) Zie myne Aanmerk. 14 *St. bl.* 1 en *bl.* 104, op WAGENS Vaderl. Hist. 14 *D. bl.* 4. *reg.* 10 *van ond.* en *bl.* 333. *reg.* 9.

(*w*) BASNAGE, *Annal. des Prov. Unies. Tom.* 2. *fol.* 527.

Bl. 38. r. 7. v. o. „ Zeventienden *van* Zomermaand." Op de, alhier, by WAGEN:, aangehaalde plaats, leest men den *negentienden* van Zomermaand. Anderen ſchynen, verkeerdelyk, dit, op den *eenëntwintigſten van Hooimaand*, te ſtellen (*x*).

Bl. 38. r. 2. v. o. „ De Staaten van Holland — *vonden, na 't overlyden van Heere* WOLFERD, *geraaden, de goederen van zynen Huize te* trekken aan s'Lands Domeinen: *doch*, naderhand, *wierden* de inkomſten *derzelven aan de* Graavinne van Solms *en aan de* Markgraavinne *van* Montpouillan, *Zusters van Heere Wolferd*, voor haar leeven, afgeſtaan." Dit woordje *naderhand* maakt onze WAGENAAR (blykens zyne aanhaaling, onder den letter *r*) betreklyk tot den jaare 1688; doch, reeds op den 19 van Herfſtmaand des jaars 1679, toen de Staaten de goederen van den Huize Brederode aan s'Lands Domeinen trokken, met last, dat dezelven, voortaan, by Raaden en Reekenmeesters, afzonderlyk, zouden worden beſtuurd, beſlooten zy te gelyk, dat dezelve Raaden en Reekenmeesters (*y*) „ aan HEDWICH, *Freulingh* van Brederode, haer leven langh geduyrende, ſouden „ uitreycken ende laten volgen het geheele „ inkomen, t welk, na aftrek der onkoſten ende „ laſten, zuiver, van alle de voorſchreven „ goederen, door Heere WOLPHERT, met den „ dood ontruimt, zou overſchieten." Deeze Vrouwlyn van Brederode, eigentlyk HEDWIG AGNES genaamd, was de oudſte Zuster van Heere WOLFERT, en hieldt zig veel op in den Haage, (*z*).

Bl.

(*x*) VAN LEEUWEN, *Batav. Ill. bl.* 892.
(*y*) Reſol. van Holl. 19 Sept. 1679. *bl.* 899.
(*z*) D'AVAUX, *l. c. T.* 1. *p.* 5. Reſol. van Holl. 20 Dec. 1684. *bl.* 663.

Voor 't overige, moet men, alhier, door de *goederen van Brederode*, niet verſtaan alle de goederen, die dat, wel eêr doorlugtig, Huis, in verſcheiden' oorden van Holland en elders, bezat, maar die geenen, welken, in Kenemerland gelegen, de oorſpronglyke Heerlykheid van Brederode uitmaakten. Deezen, ten jaare 1599, tot een ſterflyk Mansleen verklaard zynde (*a*), begreepen de Staaten, dat, nu, na 't overlyden van 't laatſte Mansoir (*b*), aan den Lande vervallen waren. De verdere goederen gingen, volgens uiterſten wille van Heere WOLFERD, op zyne Zuster, HEDWIG AGNES en, na haar, op haare Erfgenaamen, over; van welken de Staaten, ten jaare 1725, de Heerlykheden van Viane en Ameide kogten; zo als onze treflyke Schryver, op zyn' tyd, zal aanteekenen (*c*).

Bl. 42. r. 2. v. o. „ *De Staaten werden, van de zyde van Groot-Britanje*, geperſt, *om zig, by een afzonderlyk Verdrag, tot het handhaaven" (der Nieuwmeegſche vrede)* „ — te verbinden." De groote reden deezer perſing was 's Konings vreeze, dat men, wegens den Staat, met het Parlement; waar mede hy, thans, zeer oneenig was; zou handelen, of zig, tot ſtyving

(*a*) Tegenw. Staat der Nederl. 8 *D. bl.* 277.

(*b*) In de *Holl. Mercur.* van 't jaar 1679, *bl.* 280, wordt gezegd; dat, na WOLFERTS dood, eenige Luiden hadden willen voorgeeven van 't zelve Geſlagt te zyn, maar zonder klaar bewys te kunnen bybrengen. Men zie, over deeze ſtoffe, TE WATER, *Verbond der Edelen.* 2 *D. bl.* 280—286 (*). Ook heeft men, nog voor weinige jaaren, elders, tragten aan te toonen, dat 'er wettige Afkomelingen, uit REINOUD den III, Heere van Brederode, overig zyn. Zie V. D. TOORN, *Geſlagtboom van Brederode*; welk Werkje, federt, wederlegd is, in eene *Verhandeling over de beweerde gewettigde Afſtamming der Heeren van Brederode van Bolswaard.*

(*c*) Vaderl. Hiſt. 18 *D. bl.* 337.

ving van het zelve, met LODEWYK XIV te ſamen voegen. Ook verſtondt men, hier te lande, dat deze weder een Verbond met KAREL II. zou aangaan. Doch de Graaf van *Sunderland* verklaarde, aan 's Lands Ambasſadeur VAN LEIDEN VAN LEEUWEN, dit alles ſlegts aan te zien voor uitſtrooiſelen, door 't Franſche Hof verzonnen, „ om de Engelſche Natie, meêr en „ meêr, in tweeſpalt en verwerringen in te wik„ kelen (*d*)." Hoe 't ook met dit laatſte mogt gelegen zyn, men zal, (*e*) wel haast, zien, dat Koning LODEWYK zig, zeer gaarne, met Engelend wilde verbinden, zo 't met den Staat niet gelukte; en, hier toe, liet hy, misſchien, dit gerugt, des te vroeger, loopen. Om het te keeren, zondt KAREL II, ten ſpoedigſten, den Heere SIDNEI, als deszelfs Gezant, herwaarts (*f*), middlerwyl D'AVAUX 'er den Prinſe van Orange toe zogt over te haalen, die 'er ook den Franſchen Ambasſadeurs, in algemeene bewoordingen, hoop op gaf, maar, in der daad, om den tuin leidde, en die van Amſterdam, welken last hadden 'er by Holland een voorſtel toe te doen, wist te beweegen, het zelve uit te ſtellen (*g*).

Bl. 44. r. 14. „ D'AVAUX *hadt*, onder de hand, *gearbeid*, *enz.*" Hy ging, daar toe, by de Hollandſche Steden rond, in derzelver Logementen, en bragt ze aan 't wankelen. Dit bezoek wierdt, ondertuſſchen, by zyne Hoogheid en eenige Leden ter Vergadering van hunne Edele Grootmogendheden, zeer hoog opgenomen.

(*d*) Brief van 17 en 18 Novemb. 1679, van VAN LEIDEN VAN LEEUWEN aan de algemeene Staaten, in Secr. Reſol. Staaten Gener. 21 Nov. 1679.

(*e*) WAGEN: alhier, *bl.* 50.

(*f*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 21 Nov. 18, 19 Dec. 1679.

(*g*) *Négociat. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* I. *pag.* 10, 11 *et* 12.

men. Volgens het ſchryven van D'AVAUX; dan (waar van ik niets vinde in de Reſolutien van Holland) beſlooten de laatsgemelden vier Afgevaardigden aan den Ambasſadeur te zenden, om, konde het zyn, hem te doen zien, dat het Verbond, 't geen men met Engeland zou aangaan, geenzints beleedigend was voor den Koning zynen Meeſter. D'AVAUX bleef by zyn ſtuk, en verklaarde, geen laſt te hebben, zig, hier over, aan hun uit te laaten (*h*). Hy wist zo zeer agter de Staatsgeheimen te komen, dat hy zelfs; zo men op zyn verhaal aan kan; twee afſchriften onder 't oog kreeg der oorſpronglyke Schetſen van een Verbond met Engeland, waar van 't één, met eigenhandige kantteekeningen * van den Raadpenſionaris FAGEL, voorzien was. Hy zondze naar Frankryk, daar POMPÔNE ze aan onzen Ambasſadeur, den Heere VAN DYKVELD, vertoonde, die zulks den Raadpenſionaris overſchreef. FAGEL beklaagde zig, heeviglyk, ter Vergadering van Holland, dat, onder het klein getal der geenen, aan wien hy de bovengemelde ſchetſen hadt medegedeeld, één van hun zig zo ver moest vergeeten hebben, van dezelven aan D'AVAUX ter handen te ſtellen (*i*).

* apoſtille.

Bl. 46. r. 16. „ De voornaamſte Leden *der Staaten — oordeelden dat men zig, voor eerst, nog met* Groot-Brittanje, *nog met* Frankryk, *behoorde te verbinden.*" Ik vinde, egter, dat de Stad Leiden, reeds op den 17 van Lentemaand deezes jaars 1679, hadt voorgeſlagen, dat

(*h*) *Mémoir. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 2. *p.* 16 *et* 17. Secr. en gewoone Reſol. van Holl. 6 Oct. 1679. *bl.* 21 en 22, en *bl.* 955-966.

(*i*) *Mémoir. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 1. *pag.* 18 *et* 25.

dat men, ter bewaaring der Nieuwmeegſche vrede, niet alleenlyk met den Keizer, Spanje en de Duitſche Vorſten, de noodige Verbonden *guárantie. van vrywaaringe * moest ſluiten, maar ook, byzonderlyk, de Kroon van Engeland verzoeken, daar in deel te neemen (k).

Bl. 50. r. 2. „ *De voorſlagen der twee Mogendheden* wierdén — van de hand geweezen." Men trok, thans, dit werk zo hoog, in Engeland, dat de Koning, aan VAN LEIDEN VAN LEEUWEN, door één' zyner vertrouwde Raaden, liet boodſchappen; dat hy den Staat; indien dezelve, om 't afſlaan van een verdeedigend Verbond met Frankryk, door die Kroon wierdt aangevallen; niet alleen zou byſtaan, maar, zo rasch zig, daar omtrend, eenig gevaar opdeede, opentlyk, den oorlog, aan LODEWYK XIV., zou verklaaren en, met ter zyde ſtelling van alle andere overweegingen, zonder eenig uitſtel, het Parlement doen vergaderen; van alle het welke de Staat zig, ten ſterkſten, zou mogen verzekerd houden. KAREL de II. liet het hier niet by; hy bevestigde, kort hier op, dit een en ander, in perſoon en op zyn Koninglyk woord, aan VAN LEIDEN VAN LEEUWEN, zeggende, onder anderen; „ *dat hy alles voor de „ ſecuriteit van den Staat van haere Ho. Mo. „ ſoude opſetten, en dat Engeland eerder „ honderd millioenen ſterlings ende de helft „ van zyn bloed ſoude haſardeeren, als lyden, „ dat den Staat eenig ongemack ſoude overco- „ men.*" Zo ſprak de Vorst, die, kort daar daar na; als, ſtraks, onze WAG. zal doen zien; door Frankryk weder gewonnen wierdt. Hunne

(k) Reſol. van Holl. 17 Maart 1679. bl. 415.

ne Hoogmogendheden, ondertusschen, lieten, zo aan VAN LEEUWEN, als aan SIDNEY, (die hun mede van 's Konings yver verzekerd hadt,) voorzigtiglyk antwoorden; dat zy, in geval van nood, staat zouden maaken op de ronde verklaaring zyner Majesteit, maar, evenwel, hoopten, dat die nood geen plaats zoude hebben, alzo zy gezind waren, ook de vriendschap met Frankryk, overeenkomstig het Traktaat van Nymegen, aan te kweeken (*l*).

Bl. 52. r. 6. „ HEEMSKERK, hunnen" (der Staaten) „ Gezant, *aan 't Hof van* Madrid." Hy was, in Bloeimaand laatstleden, met den rang van Ambassadeur, aangesteld en derwaarts gezonden, na dat de Heer PAETS; die zeer in de Fransche belangen was, en dien zyne Hoogheid, gaarne, derwaarts weder geschikt hadt; 'er voor hadt bedankt (*m*). Ten jaare 1675, toen PAETS weder uit Spanje kwam (*n*), hadt HEEMSKERK, onder den titel van *Envoyé* der Staaten, reeds een keer derwaarts gedaan, en was, in 't volgend jaar, terug gekomen (*o*).

Bl. 56. r. 5. v. o. „ Oudenburg van Gend," lees „ ouden Burg van Gend."

Bl. 59. r. 19. „ De Prins van Orange *hadt, in* den Herst *des voorleeden en in* de Lente *deezes jaars, den Hertog van Brunswyk*, te Zelle, *een* bezoek *gegeeven, en sommigen meenden, dat hy*, toen reeds, *heimelyk over een Verbond gehandeld hadt.*" Die bezoe-

(*l*) Secr. Resol. Staat. Gener. 25 Jan. 1680 en van Holl. 24 24 Jan. 1680. *bl.* 30-34.

(*m*) Resol. van Holl. van 9 en 22 Mei 1680 en *Mémoir. de Comte* D'AVAUX. *Tom.* I. *pag.* 47.

(*n*) WAGENR Vaderl. Hist. 14 *D. bl.* 277.

(*o*) Resol. van Holl. 21 Nov. 1675 en 15 July 1676.

zoeken hadden den naam van Jagtpartyen, welken 'er mede plaats vonden. Tegen de Lente, byzonderlyk, was een Herten-Jagt; tusschen de twee Gebroederen, Hertogen van Brunswyk-Zelle en Hanover, met den Prinse, beraamd, te Hummeling, in 't Munsterſche; waar toe men, van den Vorst Bisschop van dat Gewest, verlof gevraagd en verkreegen hadt. Deeze byeenkomst verwekte zo veel argwaan aan het Franſche Hof, dat LODEWYK XIV. den Heere VAN GOURVILLE, opzetlyk, naar Hanover en Zelle zondt, onder ſchyn van 't een of ander Verbond met die Vorſten te ſluiten, maar, in der daad, om 't byeenkoomen derzelven met den Prinſe van Orange te beletten. GOURVILLE, aan de bovengemelde Hoven, zo wel als by Prinſe WILLEM III., reeds voorheen, bekend, hadt zyne reize over Holland genomen en was, in den Haage, door zyne Hoogheid, niet alleenlyk op de beleefdſte wyze, ontvangen, maar, met denzelven, over veele wigtige zaaken (*p*), in geſprek geraakt. Hy gaf 'er, terſtond, kennisſe van aan den Koning zyn' Meeſter, meldende, onder anderen; hoe de Prins hem gezegd had, dat, indien zyne Majeſteit zig te vrede houden wilde, met het geen dezelve, onlangs, op de Kroon van Spanje, in de Nederlanden, veroverd hadt, hy bereid was, zig, met de Staaten en de huizen van Brunswyk, te verbinden, om hoogstdenzelven daar in te handhaaven, wanneer men 't hem, met de wapenen, wilde betwisten 'er byvoegende dat men, op de byeenkomst

(*p*) Zie myne Aanmerk. 14 St. bl. 106 en 107.

komst te Hummeling, elkanderen, daar omtrend, op redelyke voorwaarden zou kunnen verſtaan. Uit welk laatſte ten minſten blykt, dat de Prins niet vreemd was, zyne Duitſche Jagtpartyen, ook ter bevordering van Staatszaaken, te doen dienen. GOURVILLE, ondertusſchen, ſedert naar Duitschland vertrokken, bereikte het oogmerk zyner zendinge, en, na zig te hebben laaten gebruiken, tot het treffen van een huuwelyk, tusſchen den Erfprinſe van Hanover; met de Erfprinſesſe van Zelle, (waar door, aan de eene zyde, het plan verviel des Prinſen van *Naſſau*, die haar, mede, ten huuwelyk gevraagd hadt en, aan den anderen kant, ook dat des Prinſen van Orange, om ANNA, Zuster zyner Gemalinne, aan dien Vorst uit te huuwelyken; van 't welk onze WAGEN., ſtraks, uit D'ESTRADES, zal gewaagen;) wist hy den Hertoge van Hanover te beweegen, om de wateren van *Wilbaden*, in de nabuurſchap van Ments, te gaan gebruiken: door welk middel, de Vergadering te Hummeling eerst vertraagd en, ſedert, gebrooken wierdt. De Prins van Orange liet GOURVILLE, door den Vorst van Waldek en den Heere BENTING, over dit laatſte, wel vriendelyk berispen en, als lagchende, onder 't oog te brengen, dat dees; die bekend was eene zeer goede tafel te houden; deszelfs beloſte niet nakwam, van hem, te Hummeling, by 't wederkeeren van de Jagt, ter maaltyd te onthaalen; maar de Franſche Gezant liet den Prinſe verzoeken, hem niet ten kwaade te dui-

(g) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. T. 2. p. 119. die 'er byvoegt, dat dit, voor den Prinſe van *Naſſau* voordeelig, huuwelyk zeer tegen den zin des Prinſen van Orange zou zyn geweest.

duiden, dat hy, aan den Hertoge van Hanover gezonden zynde, deezen, thans, moest volgen naar Wilbaden, zo als hy dien Vorst ook, gaarne, zou hebben gevolgd naar Hummeling, indien dezelve zig derwaarts hadt begeeven (*r*).

Bl. 64. r. 14. „ 't Scheen —, *dat Koning* KAREL *tot een grondregel hadt gesteld, dat* te oorlogen *was zig* overgeeven *in de handen van* 't Parlement." Die gedagte wordt bevestigd, door 't schryven, ten deezen tyde, van den Ambassadeur VAN CITTERS, uit London, aan de algemeene Staaten, houdende, onder anderen; dat de Koning van Engelant niet „ scheen gesint te zyn, in eenige maniere, „ met *empressement*, tegen Vranckryck te „ werk te zullen gaan; niet uit vrees, maar „ om dat de Koning meende, dat de Presbyte„ rianen zyne Majesteyt maer geerne sagen in „ enigen buitenlandschen oorlog *ge-ëngageert*, „ t zy tegen Vranckryck, ofte wien anders het „ souden mogen wesen en, als dan, gelt van „ noden hebbende, dezelven hem, daer om„ trent, souden dwerssen, eñ soeken, door dat „ middel, te *obligeren*, aan haer over te moe„ ten geven, wat zy, *per fas & nefas*, zo „ men zegt, van hem *pretendeerden* (*s*)."

Bl. 69. o. r. „ Men vindt niet, *dat de Graaf* D'AVAUX *de Staaten verder, over het sluiten der overeenkomst met Zweeden, gemoeid heeft.*" Sommigen verstrooiden, onder de Gemeente, dat die Gezant, by een nader geschrift,

(*r*) *Mémoir. de* GOURVILLE. *T.* 2. *p.* 186—215. *Voyez, aussi, les Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *T.* 2. *p.* m. 54.

(*s*) Brief van den Ambassadeur VAN CITTERS *in de* Secr. Resol. Staaten Gener. 17 Juny 1681.

ſchrift, den algemeenen Staaten vergifnis gebeden hadt (*t*), nopens de te ſterke uitdrukkingen, welken, in zyne laatstvoorgaande Memorie, gevonden wierden. D'AVAUX zelve klaagde, hier op, dat zekere *Schrutzler* zulks, in zyn Nieuwspapier, hadt aangekondigd, met byvoeging, dat hy (D'AVAUX) verklaard zou hebben, voldaan te zyn over het antwoord, hem, door de Staaten, gegeeven. Hunne Hoogmogendheden zonden die aanklagte aan Gekommitteerde Raaden van Holland, met verzoek om „ *Schrutzler* „ over deeze *valſche Nouvelle* te *corrigeren* (*u*)."

Bl. 74. r. 15. „ Zy " (de Staaten) „ *hadden*, — te vooren, *geene zwaarigheid gemaakt, om iemand, die beſchuldigd werdt een* Vergiftiger *te zyn*, op 't verzoek van zyne Majeſteit, in hegtenis te neemen, *en* hem over te leveren." Dit was geſchied, op het einde des jaars 1679; zynde den overgeleeverden een' Kok van den Heer FAUTRIER, Intendant van Henegouwe (*v*).

Bl. 79. r. 8. v. o. „ *Sommige Engelſchen* verwierven *brieven van ſchaverhaalinge*." Dat zy die *verwierven*, is my niet gebleeken; maar wel, dat zekere *George Carew* een klein Schip hadt weeten in zee te krygen, met het welke hy, by wyze van ſchaeverhaalinge, maar op eigen gezag, op de onzen roofde, en een Rotterdamsch Scheepje, de *Liefde* genaamd, met wynen gelaaden, aan 't Eiland Wicht hadt opgebragt. Doch, op de klagten van 's Lands Ambasſadeur, hadt KAREL de II.; dien het, thans, niet gelegen kwam, met den Staat in onmin te ge-

(*t*) Geſchreeven Stukken van dien tyd.
(*u*) Socr. Reſol. der Staaten Gener. 23 Nov. 1781.
(*v*) Reſol. van Holl. 28 Nov. 1679. bl. 1032.

geraaken; bevel gegeeven, dat men de onderneemingen van *Carew* en de zynen, met kragt, zoude tegengaan (*w*). Ondertusschen was de ernst, met welke deeze zeerovery, by Holland, wierdt opgenomen, aanmerkenswaardig. Op voorstel der Staaten van die Provintie, ter Generaliteit, wierden de gekommitteerde Raaden van Holland, door de algemeene Staaten, verzogt en gevolmagtigd, om, op naam hunner Hoogmogendheden, de vereischte manschappen, tot het uit zee jaagen van *Carew*, aan te neemen, met byvoeging, dat men de noodige Bevelbrieven * den aanteneemen' persoonen zou afleeveren, om hun te verzekeren, dat alles, met kennisse der algemeene Staaten, geschiedde (*x*). Dan, 't een en ander wierdt minder, of in 't geheel niet, noodig, na dat men 's Konings beveelen, tot weering deezer kaperyen, hier te lande, verstaan hadt: tot al het welke, egter, de vaardigheid der onzen; van welke men, zonder twyffel, rasch in Engeland zal onderrigt zyn geweest; ook, zeer waarschynlyk, 't haare hadt toegebragt.

* Ordonnantien.

Om deezen tyd gebeurde 'er iets, 't geen, indien het niet, byna, zo schielyk gestuit, als gebooren, was geweest, veelligt tot gevaarlyke oneenigheden, binnen 's Lands, hadt kunnen uitbarsten. Reeds sedert den aanvang van dit Gemeenebest, hadden de verschillende Gewesten zig zeer weinig gehouden (*y*) aan het 18 artikel der Unie van Utrecht, medebrengende, dat geene der vereenigde Provintien, zonder gemeene bewilliging, eenigen impost, of geleigeld, tot las-

(*w*) Holl. Mercur. van 't jaar 1681. *bl.* 15 en 16.
(*x*) Secr. Resol. General. 17 Juny 1681.
(*y*) Paulus Verklaar. der Unie. 3 *D. bl.* 1—12.

laste van de anderen, zouden mogen heffen. En nu hadden, reeds ten jaare 1680, de Afgevaardigden van Rotterdam der Vergadering van Holland voorgedraagen; dat de Staaten van Zeeland zekere Ordonantie geslagen hadden, by welke zeer veele goederen en koopmanschappen, die, uit deeze Provintie koomende, over de Zeeuwsche Stroomen wierden vervoerd, merkelyk stonden bezwaard te worden. Men stelde, terstond, dit gewigtig punt in handen van eenige Leden, om hunne Edele Grootmogendheden van derzelver raad te dienen, en verzogt, wyders, zyne Hoogheid, deszelf vermogen, konde het niet zyn tot vernietiging, immers dan, tot opschorting, der voornoemde belasting, aan te wenden, by de Staaten van Zeeland, met welker Gemagtigden men, alhier, bereid was, tot wegneeming der wederzydsche bezwaaren, in overleg te treeden (*z*). De Prins schreef, daadlyk, naar Zeeland, doch gekommitteerde Raaden aldaar schreeven, by afweezen der Staaten, te rugge, hoe zy vermeenden, dat hunne Meesteren niet te beweegen zouden zyn, om de gemelde belasting buiten werking te houden, zo lange men, in Holland, voortginge eenige middelen te beuren, met welken zig de Zeeuwen bezwaard rekenden (*a*). Zeeland hadt, voornaamenlyk, 't oog, zo op die middelen, welken hunne Edele Grootmogendheden, sints zeer lange tyden, gewoon waren te heffen op den, door deeze Provintie koomenden, Turf en, by-

(*z*) Resol. van Holl. 3 Mei 1680. *bl.* 242.
(*a*) Resol. der Staaten van Holl. 15 Mey 1680. *bl.* 257, 258.

byzonderlyk, op den zodanigen, die, naar de Zoutkeeten in Zeeland, tot derzelver gebruik, wordende gevoerd, hooger was bezwaard geworden, dan die naar de Zoutkeeten, in Holland gelegen, gebragt wierdt (*b*): ook verklaarden de Staaten van Zeeland, eerlang, nog tot afschaffing, nog tot opschorting, te zullen koomen, ten ware hunne Edele Grootmogendheden besluiten wilden, den Frieschen Turf, door de Sluizen van Sparendam en ter Goude gevoerd wordende, niet hooger te belasten, dan met twee blanken, in plaatse van twee stuivers, waar mede hy thans bezwaard was; een voorslag, dien men, alhier, geheel onredelyk en onaanneemlyk hieldt (*c*), te meêr, daar men begreep, dat 'er geene gelykheid was, tusschen het heffen van Sluisgelden, en 't leggen van belastingen op waaren, die, langs Rivieren en Stroomen, gevoerd wierden; nadien de Sluizen, voorheen, ten dienste der Scheepvaart, op koste van den Lande, waren aangelegd, en de Rivieren en Stroomen, naar 't regt der Natuur en der Volkeren, overal, vry gereekend moesten worden (*d*). Daar, ondertusschen, zyne Hoogheid eene tydlyke opschorting der Zeeuwsche Ordonantie bewerkt hadt; daar de Afgevaardigden der beide Provintien, nu en dan, by den anderen kwamen, en de Hollanders andere voorslagen van vergelyk begonnen te doen, kreeg men, eerlang, hoop, dat de Zeeuwen de, alhier geheeven, belastingen zouden aanzien, indien dezelven eenigsints wierden verminderd en, aan Zeeland, een ge-

(*b*) Resol. van Holl. 11 Sept. 1680. *bl.* 455.
(*c*) Resol. der Staaten van Holl. 17 Sept. 1680. *bl.* 467.
(*d*) Resol. van Holl. 16 Mey, 27 July 1680. *bl.* 284, 289–295.

gedeelte van het inkoomen der blyvende lasten wierde uitgekeerd. Op dien voet, waren zelfs gekommitteerde Raaden van Holland reeds gelast, met de Zeeuwſche Afgevaardigden eene overeenkomst, onder nadere goedkeuring hunner wederzydſche Meesteren, te teekenen (*e*). Dan, daar men, ſedert, weder andere voorſlagen deedt, en de Zeeuwen, met of zonder reden, voorgaven, dat men hen ophieldt, begonnen zy zig zelven regt te doen. In Oogstmaand des jaars 1681, klaagden de Hollandſche Pagters der ontgronding en doorvaart van den Turf, aan hunne Edele Grootmogendheden, hoe de Provintie van Zeeland, ſedert kort, hadt ingevoerd, de Schepen met Frieſchen ligten Turf en Haardbrand, niet, als voorheen, door de Hollandſche Sluizen, maar buiten om, naar en van Zeeland, te doen vaaren, in dier voege, dat zy, 't gat van Texel en Ameland uitzeilende, by hunne terugkomst het Goêreêſche gat weder invielen; waar door Zeeland niet alleenlyk haaren Turf, zonder impost, kreeg, maar ook al de omliggende Kwartieren van Braband en Overmaze van die brandſtof wierden voorzien. 't Bleef hier niet by. Op den 23 van Herfstmaand, droeg de Raadpenſionaris FAGEL (*f*), ter Vergadering van Holland, voor; „hoe hy vernomen hadt, dat de Staaten „ van Zeeland van *intentie* zouden zyn, om „ de Schepen en goederen, uit deſe Provintie, „ langhs de vrye Stroomen, naer andere Ge„ westen gaende, of, uyt andere Gewesten, „ langs deſelve Stroomen, naer deſe Provintie „ komende, wederom af te vorderen de be„ las-

(*e*) Reſol. van Holl. 14 Aug. 1681. *bl.* 346.
(*f*) Reſol. Holl. 2 April, 24 Sept. 1681. *bl.* 152, 153, 455, 456.

„ lastinge, die haer Edele Mogenden, hier
„ bevorens, hadden willen *exigeeren*, ende
„ eenige Uytleggers te gebruycken, om de on-
„ willigen daer toe te *obligeeren*, en dat ſulcks,
„ *op morghen*, aenvangh ſoude nemen." Men beſloot hier op, terſtond, dat de Hollandſche Schippers aan zodanige verging, indien zy waarlyk geſchiedde, niet zouden hebben te voldoen; dat men, des noods, feitelykheden, met feitelykheden, ook door de ſterke hand, zoude hebben te keeren, en dat de verſchillen, tusſchen de twee Provintien, niet zouden worden bygelegd, ten zy den beſchadigden eerst vergoeding was gedaan. Ook wierden de Admiraliteiten beſchreeven, om de middelen, tot nadruklyke uitvoering der Reſolutie van hunne Edele Grootmogendheden, te beraamen, doch niet, dan na dat de Raadpenſionaris en eenige Staatsleden, met den Heere VAN OPYK, over de belasting van den Turf, nader zouden geſproken hebben (*g*). Dit laatſte geſchiedde, den volgenden dag. De Hollanders deeden nieuwe voorſlagen, doch de Zeeuwen zeiden; „ dat ſy niet waren *gequali-*
„ *ficeert* om, over het *differend* van den voorſz:
„ Turf, in *conferentie* te komen, en niet kon-
„ den afzyn te verklaren, dat de Heeren Staa-
„ ten, *huyden*, of immers *morgen*, de voorſz:
„ belastinge van de voorſchreve *paſſerende*
„ ſchepen, ſouden doen vorderen." Dit gaf ernſtige woordenwisſelingen tusſchen partyën. De Hollandſche Gevolmagtigden maakten den Zeeuwſchen de Reſolutie hunner Edele Grootmogendheden, van daags te voren, bekend, verklaarden onſchuldig te zullen zyn, zo aan de ſchande, die dit

(*g*) Reſol. van Holl. 23 Sept. 1681. *bl.* 458 en 454.

dit werk buiten-, als aan 't bloedvergieten, 't welk het binnen-'s Lands, zou kunnen veroorzaaken; doch de Zeeuwen zeiden alleenlyk, van alles ſchriftelyk verſlag aan hunne Principaalen te zullen doen. De Staaten van Holland, 't gedrag hunner Gevolmagtigden goedkeurende, en een afſchrift hunner Reſolutie aan de Afgevaardigden van Zeeland toezendende, vervoegden zig, wyders, aan zyne Hoogheid, hem vertoonende, 't ongelyk, 't geen de Provintie van Zeeland, hunnes agtings, hadt, door de gedaane voorſlagen te verwerpen en, zonder voorafgaande waarſchouwing, tot gewapende feitelykheden te willen koomen; welken hun Edele Grootmogendheden den Prinſe verzekerden, van hunne zyde, niet te zullen voortzetten, zo dra men, in Zeeland, bereid was, dezelven te doen ophouden, en 't werk in der minne te vinden; tot welk laatſte zy zyner Hoogheids tuſſchenkomst, ten ſterkſte, verlangden (*h*).

Om, egter, de zaak by geene woorden te laaten, gelasteden zy, daags daar aan, den Hollandſchen Raaden en Ministers ter Admiraliteit op de Maaze, om de twee Uitleggers, voor Panderen en Mook liggende, te doen afzakken tot voor Dordrecht, ten gebruike van gekommitteerde Raaden, die dezelven, daar na, behoorlyk zouden te rug geeven, of de ſchade vergoeden. Men hadt naamentlyk, by Holland, gekommitteerde Raaden gemagtigd, zig niet alleenlyk van de voorſchreve Uitleggers, met de daar op zynde manſchap, te bedienen, maar de laatstgemelden ook te verſterken, ja „ andere Schepen, Jagten, „ Drummelaers ofte Vaertuigen te *équipeeren*, „ van

(*h*) Reſol. van Holl. 24 Sept. 1681.

„ van *ſuffiſant* Kanon en andere Krygsbehoeftens
„ te voorzien, ook de Manſchap daer voor
„ aen te nemen, ende deſelve te *rengéren*
„ onder ſodanige Officieren, als ſy, daer toe,
„ *capabelst* zouden achten, ende te beſorghen,
„ dat de voorſz. *Esquipagie*, by haer te doen,
„ menſchelyker wyze, *ſuffiſant* ende machtigh
„ magh ſyn, om de doorvarende ſchepen van
„ de voorſchreeve *exactie* te bevryden, ende
„ de *paſſagie*, langhs de voorſchreve Stroomen,
„ vry te openen ende vry te houden; die
„ ſulcks ſouden willen beletten, het hooft
„ te bieden, en niet alleen *repouſſeren*, maer
„ ook zelfs aengrypen (*i*)."

In deezer voege, ſcheen zig alles te ſchikken tot een ſoort van binnenlandſchen oorlog, tusſchen de oudſte en naauwst vereenigde Bondgenooten, toen, eensklaps, de Zeeuwſche Afgevaardigden ter Generaliteit, op den 27 van Herfstmaand, 't gevaar, 't geen hun van Holland dreigde, ter tafel der algemeene Staaten brengende, teffens, voorſtelden en aandrongen, dat de Admiraliteiten, ſchriftelyk, mogten worden gelast, aan de Hollandſche aanſchryving in geenen deele te voldoen, of zo, hier omtrend, iets in 't werk mogt wezen geſteld, als dan de gegeven bevelen in te trekken, en de Vaartuigen, die van hunne posten mogten afgetrokken zyn, weder op derzelver oude legplaats te brengen. De Generaliteits Vergadering was, des namiddags, ten zes uuren, buitengewoonlyk belegd; Holland zat voor, in den perſoon des Heeren VAN WERKENDAM, maar, des niet te min, ging, by hunne Hoogmogendheden, het Zeeuwſche

(*i*) Beſol. van Holl. 25 Sept. 1681. *bl.* 471 en 472.

ſche Voorſtel door. Doch, des anderen daags, nam het werk een' anderen keer. De Raadpenſionaris (die, zo als alle verdere Afgevaardigden van Holland ter Generaliteit, behalven den Preſident, den voorigen dag, niet tegenwoordig was geweest, en aan wiens af- of byweezen, ik niet weete, of de verſchillende Reſolutien dier twee dagen, gedeeltelyk, moeten worden toegeſchreeven,) bevondt zig, nu, mede ter Vergadering, en de zaak, op nieuws, in beraad gelegd zynde, beſloot men, het Voorſtel en de Reſolutie van den voorgaanden dag „uit het *Register der ſecreete* „ *Notulen*" (in 't welk zy geſteld waren) „ te ligten (*k*)." Veelligt, was men, voor het houden der laatſte Vergadering, onder de hand, reeds nader by den anderen gekoomen; ten minſten ik vinde niet, dat de oneenigheden, zo als anders te dugten was, ſedert uitbraken; ook bleeven de Staaten van Holland, van den 26 van Herfſt- tot den 4 van Slagt-maand, geſcheiden en, op den 2 van Louwmaand des volgenden jaars, droeg men, aan hunne Edele Grootmogendheden, reeds voor een *Concept-Accord* met Zeeland, nopens den ophef der wederzydſche belastingen, met naame ook van den Turf. Onlange daar na, wierdt, onder bemiddeling van den Prinſe, ſoortgelyk Accord, door de Staaten der twee twistende Provintien, met behoud van ieders regt,

(*k*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. van 27 en 28 Sept. 1681. Op den 27 waren preſent de Heeren *Van Werkendam*, *Verbeit*, *Heeckeren*, *Boon*, *Odyk*, *Verboyen*, *Crommon*, *Mauregnault*, *Aylva*, *Krul*, *Bock*, *Gockinga* en Griffier *Fagel*; maar, op den 28, de Heeren *Werkendam*, *Heeckeren*, *Boon*, Raadpenſionaris *Fagel*, *Odyk*, *Verboyen*, *Mauregnault*, *Van Bock*, *Gockinga*, met den Griffier *Fagel*.

regt, voor eenigen tyd, en onder uitkeering, aan die van Zeeland, van een aanzienlyk deel der inkomſten van de Hollandſche belasting (*l*), geſlooten. Dit alles heeft, egter, voor 't vervolg, de geſchillen, over 't bezwaaren der wederzydſche goederen, niet geheel kunnen wegnemen; in zo verre, dat de twist, ten jaare 1684 (*m*) en, byzonderlyk, in 1686, wederom wakker wierdt; toen Zeeland, in plaatſe van het halve verlofgeld, * der goederen, welken, over hunne Stroomen, uit of naar Holland, vervoerd wierden, en 't geen zy, thans, trok, door haare Admiraliteit, het geheele deedt vorderen (*n*). Een geſchil, dat, eerst ten jaare 1752 van deeze eeuw, by willige onderwerping van Partyen, door de Vorstinne ANNA, toen Gouvernante deezer Gewesten, wierdt afgedaan (*o*).

* *Licent.*

Bl. 80. r. 8. „ De Raadpenſionaris FAGEL zondt *den Koning, door den Ambasſadeur* SIDNEI, een geſchrift toe." TEMPLE verhaalt, dat Koning KAREL en eenigen zyner Raaden dit ſtuk aanzagen, als, oorſpronglyk, afkomstig van den Graave van *Sunderland*, die de overgave van dien, aan 't Engelſche Hof, door zynen Oom, den Ambasſadeur SIDNEI, by den Raadpenſionaris FAGEL, zoude hebben uitgewerkt: doch hy voegt 'er by, dat hy het, voor zig zelven, altyd, voor een opſtel van dien Raadpenſionaris gehouden hadt; zo, om de, daar in voorkoomen-

(*l*) Reſol. van Holl. 2, 23 Jan., 26 Maart, 14 Mey, 8 Juny, 1 Dec. 1681, *bl.* 5–8, 24, 93; 250, 345, 665–670.
(*m*) Reſol. van Holl. 18 April 1684. *bl.* 192–194.
(*n*) Reſol. van Holl. 20 Oct. 1685. 26 Jan., 15 Maart, 31 Mey, 27 July, 6, 16, 27 Sept., 14 Nov. 1686 enz:
(*o*) PAULUS, Verklaar. der Unie. 2 *D. bl.* 270 en 271.

mende, feilen nopens deEngelſche Regeeringsforme, als om dat Sunderland hem betuigd hadt, niets van de zaak geweeten te hebben, voor SIDNEI hem 't geſchrift overzondt. Ook agtede TEMPLE dien Lord te kundig van 's Konings denkenswyze, om niet te gevoelen, dat zodanig een ſtuk geene andere uitwerking konde hebben, dan om zyne Majeſteit, hoe langer hoe meerder, tegen de vereenigde Gewesten, op te zetten. Ondertusſchen hieldt men, ten Hove, Sunderland voor den Maaker, en 't kostte hem zyn ambt (*p*).

Bl. 83. r. 9. „*De Koning van* Groot-Brittanje *en de Staaten* deeden, door hunne Gezanten, Vertoogen *aan 't* Franſche Hof." Om dit meerder kragt by te zetten, wierden de Engelſche en Nederlandſche Ambasſadeurs, door hunne Meesters, gelast, gezamentlyk gehoor by den Koning te vraagen. Doch dit wierdt afgeſlagen, en zo kwalyk in Parys geduid, dat s' Lands Ambasſadeur VAN STARRENBERG, omtrend deezen tyd, aan de algemeene Staaten ſchreef, hoe de Heer VAN CROISSY hem, uit s'Konings naam, gezegd hadt, „ dat dit ſtreedt tegens „ het gebruik, en dat men wel ſamenſpannin- „ gen * in andere Hoven konden maaken, maar * *Ligues.* „ dat zyne Majeſteit dezelven, aan zyn Hof, „ niet gewoon was te dulden (*q*)."

Bl. 85. r. 4. „*Sommigen hebben te verſtaan gegeven, dat hy*" (LODEWYK XIV), „ *de* Turken, *tot den* inval in Hongarye, *hadt* ge-

(*p*) TEMPLE, *Nouv. Mémoir. p.* 120—122. *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 2. *pag.* 59—63.

(*q*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 17 Jan. 1682. *Voyez auſſi les Négociat. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 1. *pag.* 107.

aangemoedigd." Dit ſtemt, volkoomentlyk, over een, met het geen ik, in myn laatst voorgaande Stuk op WAGEN: (*r*), uit eene aanſchryving der algemeene Staaten, ten jaare 1673, aan s'Lands Ambasſadeur PAEDS, te Madrid, gedaan, heb aangeteekend.

Bl. 101. r. 15. „ *De Staaten beſlooten*, na dat 'er, reeds lang te vooren, over geraadpleegd was, — *zesendertig Schepen van oorloge aan te bouwen.*" Dit raadpleegen ging niet zeer gemaklyk. Stad en Lande, naamlyk, was weigerig in dien aanbouw te koomen; welke op twee millioenen, en ruim negen tonnen ſchats, begroot was. De algemeene Staaten hadden, daarom, reeds op den 25 van Herfstmaand des jaars 1681, zo hier toe, als om die Provintie over te haalen tot haare toeſtemming in het Verdrag van *Aſsociatie* met Zweeden (*s*), de Heeren VAN BEUNINGEN, BECKER en LYCKLAMA *a Nyeholt* derwaarts gezonden; die niet, dan met moeite, in de beide oogmerken hunner bezending, ſlaagden (*t*). Om het werk volkoomen beſlag te doen erlangen, beſlooten zelfs hunne Hoogmogendheden, de medewerking van den Vorst CASIMIR *van Naſſau*, Stadhouder van 't Gewest, door middel der Heeren EES, BECKER en AYLVA; die aan hem afgezonden wierden; interoepen (*u*).

Bl. 101. r. 2. v. o. „ *De Colonie — van* Su-

(*r*) Zie 14 *St. bl.* 95 en 96 op WAGEN:, Vaderl. Hiſt. *bl.* 242. *reg.* 7. *van ond.*. Vergel. WAGEN: alhier, *bl.* 126. *Conf. etiam* STRUVI *Corpus Hiſt. German. fol.* 403.

(*s*) Vergel. WAGEN: alhier. *bl.* 61.

(*t*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 25 Sept., 10 Oct. 1681; Reſol. Staaten van Holl. 16 July 1681. *bl.* 182.

(*u*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 19 Dec. 1681;

Surinamen — *werdt opgedraagen aan de* West-Indiſche Maatſchappy *deezer Landen.*" 't Hadt lang gedraald, in wiens handen Suriname zoude geraaken (*y*). Zyne Hoogheid, in den jaare 1675, zynen gewezen' Sekretaris, PIETER DU MOULIN, aangeſteld hebbende tot Gouverneur van Suriname, was dit (gelyk ik reeds heb aangeteekend (*w*)) in 't algemeen, den Staaten van Zeeland onaangenaam. Zy, die, ten deezen tyde, ook met den Prinſe verſchilden, nopens het aanneemen des titels van Hertoge van Gelderland (*x*), beſlooten zelfs, ODYK, ernſtelyk, te verzoeken, om, door zynen invloed ten Hove, dien Vorst te helpen beweegen, „ eerſtelyk, dat „ ſyne Hoogheyt de goetheyt geliefde te hebben, „ om de ſaken in Suriname, by *proviſie*, nog „ te laten by het *Commandement* en *directie*, „ dat aldaar, jegenwoordigh, gevoert wert, door „ den Capiteyn PIETER VERSTERRE; als waar „ aan de Provintie merkelyk gelegen was, om „ redenen, die den Heere van ODYK waren — „ voorgehouden. Ten anderen, om, *aan zyne* „ *Hoogheyt, de geheele Colonie van Suriname* „ *te preſenteren, om, daer over, met de Provin-* „ *tie in onderhandelinge te komen*, alſoo die, „ in zyne Hoogheyts handt en onder ſyne „ *abſolute directie* zynde, aen ſyn Hoogheydt „ een merckelyke groote *advantagie* ſoude „ konnen geven, immers ongelyck meerder, „ als de Provintie daer, oyt, van ſoude konnen „ trecken, door dien deſelve, daer over, te „ veel

(*v*) Reſol. Holl. 25 Sept. 1681. *bl.* 484.
(*w*) Zie 14 *St. bl.* 106. op WAGENR: Vaderl. Hiſt. 14 *D. bl.* 848. *reg.* 2. *van onderen.*
(*x*) Notul. van de Staat. van Zeel. 11—16 Febr. 1679. *bl.* 86—99. Vergel. WAGENR: 14 *D. bl.* 846—858. en *bl.* 861—866.

„ veel *jalouzy* en moeite onderworpen is, „ dat ſyn Hoogheyt, in geenen deele, ſou„ de *ſubject* zyn (*y*)." Hoe 't werk van DU MOULIN afliep, heeft men reeds, ter boven aangehaalde plaatſe, gezien; maar zyne Hoogheid vondt niet goed Suriname over te neemen. Die Volkplanting was, door het vertrek van meest alle de Engelſchen, met derzelver Slaaven, zeer verarmd en ontbloot geraakt, en, daar 't moeilyk was haar, door bekwaame middelen, weder aan te kweeken, inzonderheid wyl de overgebleevene Ingezetenen, op vermindering van lasten aandrongen, (*z*), ſchynt dit eene der voornaamſte, medewerkende, redenen geweest te zyn, waarom de Provintie van Zeeland dezelve, ſedert, aan anderen overdeedt.

Bl. 104. r. 3. „ *De meeste* Zeeuwſche *Eilanden* vloeiden onder." Op Schouwen, wierdt ook, ten deeze tyde, byzonderlyk het Steedje Bomenéde, door het inbreeken van den Buitendyk des Polders Nat-aars, omtrend geheellyk, weggeſpoeld (*a*); ook leden de aanliggende Polders, Bornebrood en Sonnemaare, geweldiglyk. De Heerlykheid (*b*) Bomenéde; voorheen een

(*y*) Notulen van de Staat. van Zeel. 11 Febr. 1675. en 18 Juny 1679, *bl.* 79, 80, 163 en 164.

(*z*) Notulen van de Staat. van Zeel. 26 Dec. 1675. *bl.* 248.

(*a*) Zie deeze Aanmark. 7 *St. bl.* 23. op WAGEN: 7 *D. bl.* 74. *reg.* 12 en OUDKOP's Verhaal van de Watervloeden. *bl.* 616.

(*b*) 't Is, hier, de plaats niet, dit breeder aantewyzen. My heugt, in de Archiven van den Briele, 'er verſcheiden blyken van gevonden te hebben. W. TERLING ook, in zyne, nog onuitgegeeven', Chronyk van den Lande van Voorne. (*p.* 84--89. en 171.) deelt dit Landſchap, te regt, in *vier* Kwartieren; te weeten: *Oost-Voorne*; of 't land van den *Briel*; *West-Voorne*; of 't land van *Goederede*; *Flakee*; ook wel *Zuide Voorn* gezegd; en *Bommené*. Zo ik, oolt, deezen Schryver uitgeeve, zal ik hier breeder van ſpreeken. Vergel. BOXHORN, Vervolg op REIGERSBERG, *Chronyk van Zeel.* 2 *D. bl.* 535—545.

en

een gedeelte van den Lande van Voorne, maar, daar na, onder Holland geraakt, wierdt, by Edele Grootmogendheden, in den beginne, begreepen, met nut, herdykt te kunnen worden, waar toe ook reeds een begin gemaakt, zekere omslagen over de Ingelanden gedaan, en aanzienlyke sommen, uit s'Lands Kasse, aan de Rekenkamer der Domeinen, waren ter hand gesteld. Maar toen, byzonderlyk, de overweeging der te groote kosten de Staaten van Holland, kort daar na, deedt besluiten, de Dykagie te laaten vaaren, en die van Zeeland zig niet ongenegen verklaarden, dezelve aan te slaan, wierdt, in Herfstmaand des jaars 1684, tusschen de twee Provintien, een Verdrag gemaakt, volgens 't welk, de Staaten van Holland, aan die van Zeeland, afstonden de Oppermagt, Geregtigheden, hoog- en laag Regtsgebied, Eigendom en Landen, Tienden en alles, niets uitgezonderd, dat zy, in de bedykte Landen van *Bommenede*, *Nat-aars*, *Bornebrood* en *Blois*, hadden gebruikt, met behoud, egter, voor zig, van de oppermagt, hoogheid, eigendom en alles, mede niets uitgezonderd, 't geen zy hadden en gebruikten op de Stroomen, Rivieren en Wateren, die, aldaar, nu liepen of, namaals, zouden mogen loopen, met het regt van aanwas, aan de buiten-zyde van eenige roeden, die men aan Zeeland afstondt; alles met dien verstande, dat, by overvloeiing der bovengemel-

en *Staat, der Nederl.* 10 *D. bl.* 432—438. Op welke laatste plaats, men zegt, niets van de Heeren van *Bommenede* te hebben kunnen ontdekken, voor het jaar 1454. toen *Gysbrecht van Wolfstein* aldaar Heer was. Doch de Charteren van Holland leeren, dat deeze *Gysbrecht* zynen Vader, JOHAN VAN YSELSTEIN, als Heer van Bommenede, reeds opvolgde, en gewaagen, al vroeger, van die Plaats. *Regist. Veerne.* C. 1417. MS. Cas. *f.* 19, 24, 25, 36 enz.

melde landen van *Bommenede* enz:, dezelven niet van natuure zouden veranderen, maar onder de Staaten van Zeeland blyven, en dat de Heerlykheid van Blois, een Leen zynde van Holland, van die leenroerigheid niet zou worden ontheeven. Voor dit alles zouden de Staaten van Zeeland, aan die van Holland, afftaan de jaarlykſche wedde van den vierden Zeeuwſchen Raad, ter ſomme van een en twintig honderd guldens, welke gelden, anderſints, na doode van één der vier jegenwoordige Zeeuwſche Raaden, door Holland, aan Zeeland, hadt moeten uitgekeerd worden. Na het ſluiten deezer overeenkomst, en voor de uitwisſeling van dien, ontſtondt 'er, egter, nog eenig geſchil over de wyze hoe; doch dit wierdt, in den jaare 1686, uit den weg geruimd, en last gegeeven, tot het uitwisſelen der wederzydſche Actens (*c*).

Bl. 110. r. 6. v. o. „ Borgaard," lees: „ Borchard (*d*)."

Bl. 120. r. 9. „ Doch hy antwoordde, *dat de Staaten — verweryen.*" Dit antwoord was, byzonderlyk, vervat in het *Rapport*, 't geen van Beuningen; die, in Lentemaand deezes jaars, weder herwaarts gekeerd was; aan de Staaten van Holland, op den 18 dier maand, hadt gedaan (*e*), en nopens het welke, den 9 van Bloeimaand daar aan, by 't meerder deel dér Leden, begreepen wierdt, dat, nogmaals, by den Koning van Groot Brittannie moest worden aangedrongen op eene algemeene Vrede.

(*c*) Reſol. van Holl. 25 July, 20 Aug., 19 Sept., 3 Oct., 20 Nov. 1682. *bl.* 410, 438, 583, 613 en 659. 10 April, 21 July, 23, 22 Sept. 1684. *bl.* 143, 239, 481, 482. en 6 Sept. 1686. *bl.* 152.

(*d*) Reſol. Staat. van Holl. 9 Jan. 1683. *bl.* 4.

(*e*) Reſol. van Holl. 28 Maart 1683. *bl.* 106.

dehandelinge (*f*). Delft, evenwel, en Amſterdam namen, toenmaals, dit Stuk over, 't geen, daarna, overeenkomſtig 't bovengemelde gevoelen der meerderheid, op den 13 van Bloeimaand, tot beſluit gebragt wierdt, zonder dat ik eenige aanteekening van eene dier twee Steden daar tegen vinde (*g*), maar wel, dat de Vergadering, ten zelven dage, ſcheidde, tot den vierden Mei, daar aan volgende. D'AVAUX; die men, met zeer veel voorzigtigheid, leezen moet; vergist zig dan, met te zeggen, dat die van Amſterdam, op den 15 van Bloeimaand, by hunne Edele Grootmogendheden voorſloegen, om Spanje te dringen tot het aanneemen van het zegmanſchap des Konings van Engeland, en dat de Prins van Orange, hier op, zig, zeer heeviglyk, tegens hen uitliet, alles in 't werk ſtellende, om zulks te keeren (*h*). Ligtelyk bedoelde die Gezant de raadpleeginge van den 13, boven gemeld, of wel eene ſcherpe woordenwisſeling, die, weinige dagen vroeger, in het *Beſoigne*, over de zaaken, voortvloeiende uit het Rapport van VAN BEUNINGEN, kan zyn voorgevallen, tuſſchen den Prinſe en dien Burgemeester, die, thans reeds, het Franſche Voorſtel begunſtigde. Immers, dat zyne Hoogheid, om deezen tyd en om die reden, niet alleenlyk op VAN BEUNINGEN zeer vergramd was, maar ook, in een *Beſoigne*, tegens hem, zig wenſchte uit te boezemen, blykt, uit het affchrift van eenen, door my gezienen, eigenhandigen Brief van dien Vorst, welke zynen lee-

(*f*) Reſol. van Holl. 9 April 1683. *bl.* 184.
(*g*) Reſol. van Holl. 13 April 1683. *bl.* 147 en 148.
(*h*) *Negotiat. de Comte* D'AVAUX, T. 1. *p.* 146.

leevendigen aart te natuurlyk afschildert, dan dat ik denzelven, hier ik onder, niet zoude plaatsen (*i*).

Bl.

Dieren (*); *den eerste April* 1683, *op den middag.*

Myn Heer.

„ *Ik heb, deze morgen, wel ontfangen UEde. brief, met de Bylagen van gisteren. Ik heb met aendaght gelesen die schone consideratien van den Hr.* VAN BEUNINGEN. *Voor soo veel by extaleert* * *de maght van Vranckr. en de reeden, die men heeft om deselve 't apprehenderen, dat gaet directelyk tegens syne gronden, om met Vranckr. ooyt in alliantie te treden; want, indien alle fondementen waer waren, die hy stelde, so en is 'er niets overigh voor ons, als ons te submitteeren; soo syn die consideratien ofte malitieus ofte tegens syne eygen opinie. De meeste van syn fondementen, die hy verders stelt, syn onwaerheiden ofte élatie, die hy uit syn eygen hoofd maeckt, als mede de conclusie; maer het laetste van al syne consideratien is een onverdragelyk drygement, dat myn bloet in myn hoof heeft doen reyzen, als ik deselve periode heb gelesen. Ik ben soo geindigneert van dat geheel geschrift, dat ik UEd. het niet genoegsaem kan seggen. Het sal UEde. seer faciel syn om het te refuteeren, maer het smert my aen myn hert, dat Ud. soo veel onnodige moeyten sal moeten nemen, en daer door so veel kostelyken tyt verleeren gaen, die UEde. veel beter hadt kunnen besteeden ten dienste van Republicq. Ick voorsie seecker, dat, naer dat UEd. dese schone consideratien sal hebben beantwoort, dat de Heeren van Amsterdam het daer toe sullen willen dirigeeren tot een Besognie in Hollandt, daer ick my oock sal laeten vinden, maer* VAN BEUNINGEN *moet daer present syn; en ick pretendeere my oock 't expectereren, gelyk hy gedaen heeft; maer het Landt sal daer oock van wagen, want ick meene niets by my te houden, alhoewel ick seecker ben, dat* VAN BEUNINGEN *en ick, naderhandt, irreconciliabel sullen syn, maer daer vraegh ik niet nae: d'eenigste saek, die my seer bedroeft, dat is te zien dat het Gemeen so veel heeft geleden ende noch sal leyden, alleen door een turbulenten geest. Ick versoek, dat UEd. my wil laeten weeten, tegens wat dagh ofte tyt UEd. my in den Haegh wil hebben; want ick sal daer niet alleen komen, maer vliegen, indien ick kostte, om dienst te doen, ofte, om beter te seggen, datter geen quaet en geschiet. UEd. sal, noodsaecklyck, alle de leeden, so veel doenlyck, tegens de raisonnementen van den Hr.* VAN BEUNINGEN *dienen te preoccuperen. De eenigste van zyne raisonnementen, die ick apprehendeere dat ingressie meghte vinden, syn die van d'apparentie van een oorlogh, want die syn, naer myn oordeel, niet so klaerlyck te wederleggen, als wel d'andere, en daer in komen veel saecken, die men de menschen so niet en kan doen begrypen. Ick sal UEd. rescriptie inwaghten en blyve onverandelyck.*

Myn Heer, UEd. Dienstwillige Vriendt

(*was getekend*) G. Prince d'Orange.

P. S. *Ick hoop dat Gelderlandt en Overyssel, dese week, in Equipage sullen consenteeren, volgens de Hollandsche Resolutie.*

*denkelyk voor extolleert.

* Dat de Prins, in de Lente, daar ter plaatse was, blykt ook uit D'AVAUX *l. c.* T. 1, *p. m.* 143. Vergel. ook myne Aanm. alhier, op *bl.* 423. r. 18.

Bl. 145. r. 8. „ Drie *Heeren uit de* Ridderſchap." Zy waren de Heeren VAN WASSENAAR, ZOETE DE LAKE VAN VILLERS en VAN RHOON (*k*).

Bl. 147. r. 2. v. o. „ *Terwyl men 'er over raadpleegde in de* Steden." Onze WAG. heeft, elders, aangeteekend, dat „ Dordrecht en „ Delft, ſedert, een ontwerp maakten, dat „ tuſſchen beiden ging, en ſtrekken zou, om „ Amſterdam te vereenigen met de overige „ Leden; doch dat de Stad, ook geen gevallen „ in dat ontwerp vindende, by haare meening „ volhardde (*l*)." Dit moet, blykens zyne aanhaaling, voor den 10 van Wintermaand, geſchied zyn. De Staaten waren, van den derden tot den 9 dier maand, niet by een geweest (*m*), en ik vinde 'er niets van, in de Reſolutien hunner Edele Grootmogendheden.

Bl. 150. (1). Vergelyk met deeze Noote, 't gezegde by WAGEN., *Geſchieden. van Amſt.* 2 *D.* 6 *St. bl.* 72–76.

Bl. 153. r. 6. „ Last, *om der* Vergadering van Holland *te doen begrypen, dat de* voorſlag van D'AVAUX — *niet moest worden toegeſchreeven aan verkeerde oorzaaken*". *enz.* Indien de Afgevaardigden, waarlyk, zo gelast geweest waren, zou dit veronderſtellen, dat D'AVAUX, *reeds vooraf*, zodanig een' Voorſlag, ter *Vergadering van Holland*, hadt gedaan. Maar, daar, uit onzen WAGEN. zelven, blykens zyn gezegde

(*k*) Reſol. van Holl. 11 Nov. 1683. *bl.* 361. vergel. 24 Nov. 1683. *bl.* 417. alwaar men de naamen kan vinden der Afgevaardigden, uit de, in den Tekst genoemde, Steden.

(*l*) Geſchied. Amſt. 2 D. 6 St. *bl.* 72. uit Reſol. Vroedſch. Lr. P. 16 *Dec.* 1683.

(*m*) Reſol. St. v. Holl. van 3–11 *Dec.* 1683. *bl.* 486–493.

de en aangehaalde, op *bl.* 151, 152 en 158) *zeker is, dat die Voorſlag, aldaar*, nog niet was geſchied, ſtrookt het geval van zulk een' last geheel niet met den ſtand der zaake. Onze kundige Schryver, trouwens, (en men heeft dit, voor my, reeds, doen zien (*n*)) heeft misgetast, in den duiſteren tekst van het Stuk, uit het welk hy zyn gezegde aanhaalt (*o*), doch alwaar de zin geenzins is, dat de Afgevaardigden gelast wierden iets, *ter Vergadering*, nopens deezen (aldaar nog onbekenden) Voorſlag *te doen begeypen*, maar wel, om, by kunne te rug komst in den Haage, daadlyk, D'AVAUX te gaan begroeten, en hem te verzoeken, dat hy, of aan den Staat, of aan zodaanigen van deszelfs Leden, als hy nutligst zou oordeelen, geliefde bekend te maaken al dat geene, 't welk hy, aan de Afgevaardigden der Stad, nopens s'Konings geneigdheid tot vrede en het afwenden der Franſche wapenen naar elders, geopenbaard hadt; oordeelende de Vroedſchap van Amſterdam dit hoogstnoodzaaklyk, ten einde de voorſlag, door den Heere D'AVAUX, aan den Staat *te doen* (*); om, naamentlyk, den tyd, aan de Spaanſchen geſteld, te verlengen, tot den eerſten van Sprokkelmaand; niet mogte worden toegeſchreeven aan verkeerde oorzaaken.

Bl. 180. r. 1. „ De Markgraaf VAN GRANA, *of, zo anderen melden*, *de* PRINS VAN ORANGE zelfs

(*n*) Vierde Miſſive van CANDIDUS aan den Schryver van het *Politi. Vertoog*, *bl.* 75.

(*o*) WAGEN. 15 D. *bl.* 155 (*o*). Welk Stuk ook gevonden wordt in de Reſol. van Holl. 24 Febr. 1684. *bl.* 51—58.

(*) In den Text ſtaat, eigentlyk, „ *de Memorie, om aan den Staat bekend te maecken.*" Reſol. Holl. 24 Febr. 1684 *bl.* 53. Zy was dus nog niet *gedaan*.

zelfs, *hadt — het Pacquet doen onderſcheppen.*" D'AVAUX verhaalt, met veele omſtandigheden, dat de Prins het hadt laaten doen (*p*); doch men leest de volgende, uitdruklyke, woorden, in de Reſolutien van Holland (*q*). „ Syne „ Hoogheyt, den Heere Prince van Orange, heeft, „ ter Vergaderinge, bekent gemaekt, dat *de Marquis* DE GRANA, *Gouverneur Generael van* „ *de Spaenſche Nederlanden, machtig geworden zynde een Misſive van den Heere Grave* „ D'AVAUX, extraordinaris Ambasſadeur van „ zyne Koninglyke Majeſteyt van Vranckryck „ aen deſen Staet, geſchreven aen die Majeſteyt, ten dele in cyffer, in den Hage, den „ negenden van de voorlede maent January, „ met noch drie andere Briefkens, *de voorſchreve originele Misſive, met de ontcyffe-* „ *ringe van dien, hadde geſonden aen zyne* „ *Hoogheydt* (*r*)." Ook verklaarden Hunne Edele Grootmogendheden zulks, niet alleenlyk ter Generaliteit, maar, toen de Franſche Ambasſadeur, aan de algemeene Staaten, zyne Brieven te rug vroeg, en deezen hier over ſchreeven aan de Staaten van Holland, zeiden de laatstgemelden, ten tweede maale; „ niet te konnen ſien, wat „ recht de Heer Grave D'AVAUX ſoude mogen „ hebben, om, aan dezen Staat, te klagen over „ de voorſz: *depêches*, ende de *communicatie* „ daer van gegeven, dewyle die aen haer was „ toegekomen, *door middel van den ghemelden* „ *Heere Marquis* DE GRANA (*r*)."

In 't voorbygaan, zal ik aanmerken, dat de Prins

(*p*) *Negociat. de Comte* D'AVAUX, T. I. 2e *p.* 41, 61 & 62.
(*q*) Reſol. van Holl. 16 Febr. 1684. *bl.* 38.
(*r*) Reſolut. van Holl. 25 Febr. 1684. *bl.* 64.

Prins de bovengemelde kennisgeeving, aan Holland, deedt, als *Stadhouder* (*s*). D'AVAUX zegt, dat hy, ſedert zyne aanſtelling tot dit ambt, nimmer, in die hoedanigheid, maar altyd in dien van *eerſten Edele*, ter Vergadering van dat Gewest verſcheenen was (*t*). Of dit waar zy, durve ik niet verzekeren, en meen, dat my, nu en dan, het tegendeel is gebleeken.

Bl. 184. r. 8. v. o. „ *Men zou den Brief* geheim houden *in de* Vroedſchappen." Men leest wel, in de Reſolutien van Holland, van den 25 van Sprokkelmaand, dat, op den 16 dier maand, was „ goedgevonden, dat, van de *ver-*
„ *zegelinge van de papieren* —, geen kennis
„ zou worden gegeven aan yemand, *zelfs niet*
„ *aan de Vroedſchappen*, maer alleen aen de
„ Heeren *Burgemeeſteren* van de reſpective
„ Steden (de Heeren van de Vroetſchap der
„ Stadt Amſterdam alleen uytgeſondert); ende
„ dat mede, onder belofte van *ſecreteſſe*, op den
„ eed, aen den Lande gedaen (*u*)." Doch 't is aanmerklyk, dat, op den 16, van dit *verzegelen* en, vervolgens, ook van 't geheim houden van dien, geen woord, in de loopende of geheime Reſolutien van Holland, wordt gewaagd; weshalven die belofte, toen, mondeling ſchynt gedaan te zyn (*v*). WILLEBORD VAN NEDERVEEN, oud Burgemeeſter en Afgevaardigde ter dagvaart, wegens Schiedam, hadt 'er, ondertuſſchen, kennis van gegeeven aan de Vroedſchap dier Stad, ſchoon 'er zyne mede-Afgevaardigden van gezweegen hadden, by derzelver Rap-

(*s*) Reſol. van Holl. 16 en 25 Febr. 1684. *bl.* 38 en 64.
(*t*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, T. 2. *p.* 98.
(*u*) Reſol. van Holl. 25 Febr. 1784. *bl.* 67.
(*v*) Reſol. van Holl. 16 Febr. 1684. *bl.* 38.

Rapport. De Raadpenſionaris droeg dit, zeer ernſtiglyk, aan de Staaten voor; doch NEDERVEEN verklaarde vermeend te hebben, dat de geheimhouding alleenlyk belooft was, ten opzigte van die geenen, die niet in de Vroedſchap waren. Men maakte dit punt *commisſoriaal* aan de Leden van 't groot *Beſoigne*; doch 't bleef, meen ik, ſedert, aan den ſpyker hangen (*w*).

Bl. 188. r. 2. v. o. „ 't Is ten hoogſte waarſchynlyk, *dat men den Graave* D'AVAUX, *ſedert, zyn Brief zal* te rug gegeven *hebben.*" Hoe zeer my hier omtrend, even min als aan onzen WAGEN., iets volkoomen zeekers blykt, zou men, egter, twyfelen mogen, of de bewuste brief wel aan den Graave D'AVAUX is te rug gegeven; ten minſte 't zal niet rasch geſchied zyn. Ik heb reeds aangemerkt, hoe Holland hem, ter Generaliteit, deedt antwoorden, niet te kunnen zien, wat regt hy hadt op *depéches*, door middel van den Marquis DE GRANA, den Staat toegekoomen (*x*), en ik leeze, dat hy, op den volgenden dag, aan de algemeene Staaten, verklaarde, zig, over dit werk, zonder nader last van den Koning, niet te zullen uitlaaten (*y*). Men vindt, ondertuſſchen, nog in zyne Gedenkſchriften; voor zo ver ik weete; nog in de Reſolutien van Holland, nog in die der algemeene Staaten, eenig gewag van naderen aandrang des Gezants, ten deezen opzigte, laat ſtaan van een gunſtig antwoord op het zelve (*z*). Met dit alles, kan de te rug gaave geſchied zyn.

Bl. 196. r. 3. „ *Zou ik* niet durven verzeke-

(*w*) Reſol. van Holl. 25 Febr. 1684. *p.* 67.
(*x*) Zie myne Aanmerk: alhier, op *bl.* 39.
(*y*) Reſol. van Holl. 26 Febr. 1684. *bl.* 71.
(*z*) D'AVAUX T. 2. *p.* 103 *& ſuivants.*

keren." Elders, getuigt WAGEN:, hier van niet het minſte, in de *Registers* der Stad Amſterdam, gevonden te hebben (*a*).

Bl. 204. r. 6. v. o. „ Alleenlyk vind ik " *enz.* 't Geregt van Amſterdam kondigde ook, op den 21 van Lentemaand, openlyk, aan, dat hun de gegrondheid van eenen aanſlag op 't leeven van VAN BEUNINGEN, en wel door zes of zeven Booswigten, genoegzaam zeker gebleeken was, en beloofde duizend zilveren Dukatons aan die geenen, die de ſchuldigen aanbragten (*b*).

Bl. 222. r. 6. „ Alles werdt, *van wegen de* Staaten, *zeer tegen den zin — van de Stad* Amſterdam, zeer geheim; *in dezelve*," (d. i. in de Haagſche byeenkomst) „*behandeld.*" Als men zig herinnert de inrigting der raadpleegingen, die, by deezen Staat, ten jaare 1673, in opzigt van de toenmaalige Vredehandelinge te Keulen, wierden vastgeſteld, en welken, zo by onzen treflyken Schryver, als by my, voorheen, aangeroerd zyn (*c*), zal het, uit vergelyking derzelven, blyken, dat men die van den jaare 1683, ter gelegenheid der Haagſche byeenkomst, (van welke hier geſprooken wordt,) by Holland, meest al, op den zelfden leest, ſchoon nog iets ſterker, in opzigt der te houdene geheimen, heeft willen ſchoeien (*d*). De middelen, die men, in Holland, hier toe beraamde, heeft, ondertusſchen, onze WAGEN:, alhier, onder den let-

(*a*) Geſchied. v. Amſt. 2 D. 6 St. *bl.* 103.
(*b*) Geſchied. v. Amſt. 2 D. 6 St. *bl.* 100, 101 en
(*c*) Zie WAGEN. Vaderl. Hiſt. 14 D. *bl.* 252. r. 6. v. o. en *bl.* 253. r. 11. en myne Aanteeken. op die plaatſen, in het 14 St. *bl.* 96 en 97.
(*d*) Secr. Reſol. van Holl. 18 April 1673. *bl.* 327. 329. en der Gener. van 26 April 1673.

letter *b*, aangehaald, uit den *Hollandſchen Mercurius*, en ik zie ook, hoe men, in dat Werk, het Generaliteits *Rapport*, 't geen, door den Raadpenſionaris FAGEL, by hunne Edele Grootmogendheden, op den 9 van Sprokkelmaand, wierdt uitgebragt, heeft ingevoegd. Doch ik zie 'er by, dat men dit, daar ter plaatſe, heeft gedaan, zonder titel of dagteekening en, verders, in dier voege, dat men, op 't ſlot van dit *Rapport*, de volgende woorden leest; „ waer op *gedelibe-*
„ *reert* zynde, hebben de Heeren Gedeputeer-
„ den van Amſterdam, en inſonderheyt van de
„ kleine Steden, daer op verklaert, dat ſy
„ daer in niet konden conſenteeren; *dat het*
„ *maer was, om malkanderen te blinthocken*,
„ dat ſy mede kenniſſe van ſaecken wilden
„ hebben, en dat men deſelve, na ouder ge-
„ woonte, in de volle Vergaderinge moest
„ inbrengen, tot *deliberatie*, op dat een yder
„ Lit zyn *advis* daer op mogt openen. En is
„ voorts goetgevonden, de *finale Reſolutie* hier
„ op uyt te ſtellen tot nader *deliberatie*."

Deze woorden, (maar, zo ik denke, by vergisſing) in den *Mercurius*, gedrukt, met dezelve letter, als die van 't *Rapport*, en onderſcheiden van den gewoonen Tekst, koomen, dierhalven, voor, als tot het meergezegd *Rapport* te behooren. Maar dat zy, alleenlyk voor 't gezegde des Schryvers van dat Tydblad, moeten worden opgenoomen, blykt, klaarlyk, uit de Reſolutien der Staaten van Holland; alwaar men, in plaatſe van de gemelde bewoordinge, in tegendeel, de navolgende vindt:
„ Waer op gedelibereert zynde, is goedt-ge-
„ vonden ende verſtaen, dat het voorſchreve
„ *gerapporteerde*, door de Heeren van de Rid-

„ der-

„ derfchap, van Dordrecht, van Haerlem,
„ van Delft, van Leyden, van Amſterdam,
„ van Gouda, van Rotterdam, van Alck-
„ maer, van Hoorn ende van Enckhuyſen,
„ nader *ge-examineert* ende overwoogen, en-
„ de, daer op, gehoort ende ingenomen zynde
„ de *conſideratien* en het hoogwys *advis* van
„ hoog-gemelde ſyne Hoogheydt, de Verga-
„ deringe, op alles, van *advyſe* gedient ſal wor-
„ den (*e*)."

Dat, evenwel, Amſterdam en eenige kleine Steden, misnoegd waren over alle geheime handelingen in deezen, en dat 'er, *by monde*, foortgelyke ſterke bewoordingen, als de Schryver van den *Mercurius* verhaalt, ter Vergadering, gebruikt zyn, is niet buiten waarſchynlykheid. Niet alleen, om dat my heugt, ergens, by WICQUEFORT, geleezen te hebben, dat *Caſteleyn*, die dit Werk drukte en ſchreef, alles wist na te vorſchen; maar ook, byzonderlyk, om dat de Raadpenſionaris FAGEL, op den 4 van Lentemaand, aan hun Edele Grootmogendheden bekend maakende, dat, ter Generaliteit, de Leden tot de buitenlandſche zaaken benoemd waren, om, met de Afgezanten der buitenlandſche Bondgenooten, op de Haagſche byeenkomst te handelen, niet ſlegts 'er byvoegde, dat dezelve Afgezanten hem hadden gevraagd, of men genegen was, 't verhandelde, ten minſten voor weinige dagen, geheim te houden? maar 'er, verder, op deedt volgen, dat Hy, Raadpenſionaris, nevens de Afgevaardigden van Friesland en Stad en Lande, hier in, zwaarigheid hadt gemaakt,

(*e*) Reſol. van Holland 9 Febr. 1684. *bl.* 27 en 28. vergel. Holl. Mercur. over 1684. *bl.* 107 en 108.

maakt, „*wetende*," (zegt hy) „*wat, omtrent dat* „ *poinct van ſecreteſſe, alhier ter Vergaderinge,* „ *was gepaſſeert (f).*" 't Blykt, egter, in 't vervolg, dat hy, op den ſterken aandrang „ der verdere Gedeputeerden, ſo uyt deſe als „ uyt de vier andere Provintien," als mede op die der bovengemelden Afgezanten van de Bondgenooten; die, anderſints, weigerden zig te openen, nopens een punt, waar van zy de „ be„ werckinge van een *accommodement*" vermeenden af te hangen; zig hadt doen overhaalen, om, voor korten tyd, geheim te houden het afzenden van den last aan den Heer VAN CITTERS, om KAREL II. te beweegen, tot het voorſlaan, aan Frankryk, van een algemeen Beſtand. Ook wierdt dit doen van hem en de verdere Afgevaardigden ter Generaliteit, wegens Holland, toen, by dat Gewest, goedgekeurd; doch, op de vraag, hoe men zig, in 't vervolg, zouden moeten gedraagen, nopens 't punt der geheimhouding, beſloot men alleenlyk; „ dat de Heeren, „ haer Hoogh Mog. Gedeputeerden, voor zo „ veel in haer is, zouden trachten te beſorgen, „ dat, daer van, ſo haest doenlyck, aen de „ Heeren Staten van de reſpective Provintien, „ mach werden gegeven *ſoo veel openinge, als* „ *eenighſints ſal konnen geſchieden, ten min*„ *ſten in het gros;* en zonder *deſignatie* by „ wien, of waer toe, de te doene hulpe" (waar op CASTEL MONCAYO hadt aangehouden) „ ſou„ de werden *gecontribueert*, ofte, op wat „ plaetſe, die ſou werden *ge-employeert (g).*" Naar deeze leiding, ging, meen ik, het werk;

(*f*) Reſol. v. Holl. 4 *Martii* 1684. *bl.* 77 en 78.
(*g*) Reſol. van Holl. 4 *Martii* 1684. *bl.* 81.

werk; wordende, egter, ſomwylen, vry breedlyk, verſlag gedaan by Holland (*h*): alwaar ik, voorders, wel zie, dat het *Commisſoriaal* van den 9 van Sprokkelmaand, boven gemeld, ſpoedig gehouden wierdt en, na inneeming van s'Prinſen gedagten, met verandering van één punt (*i*), op gelyken voet, den 12 derzelver maand, ter Vergadering weder wierdt uitgebragt en, door alle Leden, overgenoomen; maar, zonder dat my gebleeken is, dat de Leden, hier omtrend, ooit, hunnen last aan hunne Edele Grootmogendheden, hebben medegedeeld, laat ſtaan, dat, hier op, eenig beſluit zou zyn gevolgd.

Bl. 236. r. 7. v. o. „ *De* Raadpenſionaris dreef *het* eerſte." De Raadpenſionaris was zo zeer van begrip, dat het twintigjaarig Beſtand, niet, dan by eenpaarigheid van ſtemmen, kon worden vastgeſteld, dat hy, ter Vergaderinge van Holland, zwaarigheid maakte, om 't beſluit, ſchoon met zestien ſtemmen genoomen, op te maaken. 't Blykt my, egter, niet genoegzaam, dat de Reſolutie, nopens deeze ſtoffe, den 16 van Zomermaand, genomen, door eene andere hand is geſteld; maar, gelyk de Heer FAGEL, wyders, verzogt hadt, bevrydt te zyn van het ſtellen van zodanige Reſolutien, als, tot de te
* *executie.* werkſtelling * des voornoemden Beſluits, ſtonden te

(*h*) Reſol. van Holl. 21 *Merſt*, 6 Mey 1684, *bl.* 162—169 en 229—232.

(*i*) Reſol. van Holl. 12 Febr. 1684. *bl.* 30—42. In 't *eerſte Rapport* ſtonden, deeze ſterke woorden; „ dat — geen verdere *communicatie* ende kennisſe, aan zyne *principalen*, zal ghegeven worden, als, by onderlingh *concert*, goedtgevonden ſal worden." (Reſol. Holl. 9 Febr. 1684. *bl.* 27.) Waar voor men, in het *tweede*, leest; „ dat — eene ende deſelve *communicatie* ende kennisſe, aen zyne principalen, zal ghegeven worden."

te worden genoomen, kwamen hunne Edele Grootmogendheden hem, op den 21 der gezegde Zomermaand, daar in te gemoete; magtigende derzelver Sekretaris VAN BEAUMONT, om zulks, in zyne plaatſe, te doen (*k*).

Bl. 237. r. 3. v. o, „ Kort hier na, vertrok hy, *zonder affcheid van de Staaten genomen te hebben.*" Door het vertrek van den Markgraave van CASTEL-MONCAYO, bleef ook, zo 't my toeſchynt, aan den ſpyker hangen de gevoeligheid van den Staat, over de beleedigende woorden, in deszelfs laatſte antwoord gebruikt. Men was zo misnoegd over dezelven, dat men beſloot, hem te beſcheiden in eene byeenkomst met de Heeren hunner Hoogmogendheden Gedeputeerden tot de buitenlandſche zaaken, en hem voortedraagen het ongelyk, 't welk hy, door zig van „ *ondraeglyke expres-* „ *ſien*" te bedienen, hadt gehad, met verzoek zyne Memorie te willen intrekken, en met byvoeging, dat hunne Hoogmogendheden, indien Hy hier zwaarigheid in maakte, de zaak daar niet by zouden laaten berusten, maar daar van herſtelling doen verzoeken, aan het Hof van Madrid (*l*).

Bl. 251. r. 5. v. o. „ MONNOUTH, *natuurlyke Zoon des Konings.*" Hy wordt gezegd, in Lentemaand des jaars 1649, in Holland, en wel te Rotterdam, gebooren te zyn. Koning KAREL de I., kort te vooren, onthalsd zynde, terwyl reeds de toenmaalige Kroonprins; ſedert KAREL II.; het Ryk verlaaten hadt, verzelde zyne, toen zwangere, Moeder, den laatstgemel-

(*k*) Reſol. van Holl. 21 *Junij* 1684. *bl.* 300.
(*l*) Reſol. van Holl. 21 *Junij* 1684. *bl.* 300 en 301.

melden Vorst, in deszelfs vlugt (*m*), door Holland.

Bl. 253. r. 18. „ *De* Staaten van Holland namen kwalyk, *dat dit aantasten en vervoeren*, buiten hunne kennisse, *geschied was*, *en* verbooden, *sedert*, *allen Schouten en Baljuwen iet diergelyks te onderneemen*, *zonder 'er* uitdruklyk bevel *van hun toe ontvangen te hebben.*" De Staaten van Holland, hadden, wel is waar, op den 24 van Hooimaand des voorleden jaars 1684, den Koning van Groot-Brittannie, ten zynen verzoeke, toegestaan, dat, indien zodanige personen, als, wegens eenen aanslag op 't leeven zyner Majesteit, beschuldigd, en, onlangs, binnen dat Ryk, openlyk waren ingedaagd, hier te Lande wierden gevonden, dezelven, als dan, zonder uitstel, zouden moeten worden aangetast, in verzekering genomen en, voorts, overgeleverd aan 's Konings Gemagtigden, om, vervolgens, naar Engeland te worden overgevoerd en, aldaar, te regt gesteld; ook hadden hunne Edele Grootmogendheden de Magistraaten der Steden wel verzogt, en de Officieren, zo aldaar, als ten platten Lande, gelast, hier toe alle moeite aan te wenden te doen aanwenden, met hulpe, des noods, van de sterke hand, en op straffe, voor de gebrekigen, van hunner Edele Grootmogendhedens verontwaardiging: doch dit alles was slegts geschied, door dien, onder anderen, in agting genomen was „ dat de voorschreve personen „ *hier te lande noyt hebben gewoont*, *nochte* „ *Burgers of Ingezetenen zyn geweest (n).*"

Hier

(*m*) *Hist. de* JAQUES II. *p.* 118.
(*n*) Resol. van Holl. 24 July 1684. *bl.* 217 *en* 218.

Hier op betrapte, den 14 van Zomermaand deezes jaars 1684, de Schout van Leiden den Ridder ARMSTRONG, ten verzoeke van den Engelſchen Gezant, aan wien hy hem overgaf. ARMSTRONG was onder de Bannelingen; vyf honderd ponden ſterlings waren op zyn lyf geſteld. Hy viel dan, in zo verre, myns bedunkens, in de woorden der Reſolutie van den 24 van Hooimaand des voorleeden jaars 1683, ook wierdt aan PAETS, in 't byzonder, noch aan iemand, hoe genaamd, hier over, 't misnoegen van den Staat getoond; maar hunne Edele Grootmogendheden namen egter, zeven dagen daar na, een Beſluit, (op 't welke ik denke, dat de Hollandſche *Mercurius*; hier, by onzen WAGEN:, aangehaald; 't oog heeft) 't geen in de geheime Notulen wierdt geſteld, en van 't welke, in de gewoone, niets gerept wordt (o), houdende; dat, aan de Magiſtraaten der Steden en Hoofd-Officieren der onderſcheidene Plaatſen, zou worden aangeſchreeven, dat zy, op vertooning van eenige „ *authoriſatie*, by haer Ed: Grootmog: gegeeven, „ in *generaale termen*, om te *apprehenderen*, „ *faiſeeren*, of aen iemand over te leveren „ eenige perſoonen, ſonder dat; in die *Acten* of „ *Authoriſatien*, *ſpecialyk* en met volkomen „ *deſignatie*; de naam van deſelve perſoonen „ wierdt uitgedruckt —, daar in ſouden hebben „ te *procederen*, met de uyterſte voorſichtigheyd „ en *circumſpectie*, en ſulcks wel toeſien, dat „ ſy, onder *pretext* van dien, niet mogten „ komen te *apprehenderen*, *faiſeeren* en overleveren, die ſy niet ſekerlyk ſouden weeten, „ dat

(o) Secr. Reſol. van Holl. 21 Juny 1684. *bl.* 162. Vergel. loopende Reſol. van Holl. 21 Juny 1684. *bl.* 299—301.

„ dat haar Edele Grootmogendheden, onder de „ voorſz: *generaale deſignatie, expreſſelyck* „ ſouden hebben willen *deſigneeren*, ten eynde ſodanige Acten, *tot prejuditie van de vry-* „ *en geregtigheden van den Lande, niet ſou-* „ *den mogen werden misbruyckt:*" moetende de voorn: Magiſtraten en Officieren zich ook, byzonderlyk, wagten van zodanige, „ *gene-* „ *raale* of *ſpeciale* Acten, die *geſuranneerd* „ of verjaard waren." Ik beken gaarne, dat de eigentlyke reden deezer, zo 't my toeſchynt, nadere verklaaring der Reſolutie van 24 July 1683, my niet klaar genoeg is; ten zy men zou mogen vaſtſtellen, *aan de eene zyde*, dat, wyl de Hertog van MONNOUTH, thans, hier te lande, by veelen zeer gezien, en de Koning, in den grond, op hem niet meêr misnoegd was, de Staaten, daarom, gemeend hebben de vervolging van MONNOUTH's medepligtigen niet meêr zo ſtreng, als in 't voorgaande jaar, te moeten behandelen; en, *aan den anderen kant*, dat men, in Holland, thans, verneemende of, voorheen, geweeten hebbende, dat ARMSTRONG, in der daad, een Geldersch Burger was, geoordeeld heeft, voortaan, met meerder omzigtigheid, in deezen te moeten te werk gaan; nadien 'er, ligtelyk, iets diergelyks, ook omtrend anderen zyner medepligtigen, kon plaats grypen, in welk, of ſoortgelyk geval, zonder nadere voorziening, de vry- en geregtigheden van den Lande, hooglyk, zouden kunnen gekwetst worden, 't geen, volſtrektelyk, tegen de uitdruklyke meening der meergemelde Reſolutie van den 24 van Hooimaand des jaars 1683, zou aanloopen. Van deeze Reſolutie, als uitzonderen-

rende alle die geenen, die, ooit, hier te lande hadden gewoond, en Burgers of Ingezetenen waren geweest, hadt ook de Engelſche Gezant zig, veelligt, by den Hoofd-Officier van Leiden, niet bediend, maar ſlegts van het een, of ander, reeds *verjaard* Beſluit (dat van Hooimaand 1683 kon nog niet *verjaard* gezegd worden), voorheen, by hunne Edele Grootmogendheden, op 't overleeveren van Engelſche Weerſpannelingen, genomen.

Bl. 253. r. 21. „ Ook meen ik" *enz:* die meening wordt, wat Holland betreffe, duidlyk bevestigd, door de Reſolutien hunner Edele Grootmogendheden. De Marokſche Gezant wordt, aldaar, gezegd, HAZAN ESQUIËRDO (*p*).

Bl. 256. r. 8. v. o. „ *Sedert nam hy zyn Ampt — waer, tot* klein genoegen *der* Regeering." Hier van was ook, in 't voorgaande jaar 1583, een opentlyke blyk geweest. De Magiſtraat lag, thans, overhoop met den Oud-Burgemeester VAN DER ULFT, en men klaagde, wederzyds, over den anderen, ter Vergadering van Holland. Die Vergadering wierdt, thans, mede waargenomen door Mr. JAN VAN DER STAEL, Penſionaris der Stad (*q*), die, in Slagtmaand daar aan, op ligten dage en openbaare ſtraate, binnen Gorinchem, wierdt aangevallen, door zekeren CORNELIS PELT, VAN DER ULFT's Schoonzoon, die hem, met een' rotting, een' ſlag op 't hoofd en, onder veele ſcheldwoorden, verſcheiden ſteeken met het rapier; dan die ſlegts door de hembdsmouwen gingen; toebragt. De Magiſtraat, daar op, den Stadhouder des Drosſaards ge-

(*p*) Reſol. van Holl. 18 Dec. 1686. *Bl.* 765.
(*q*) Reſol. van Holl. 7 en 27 July 1683. *Bl.* 191 en 230.

gelastende, PELT te vatten, nam dees wel aan te gehoorzaamen, maar bleef ſtil zitten; zo dat PELT, openlyk, over ſtraat ging. Ook beriep de Stadhouder zig, by nader opontbod, op de afweezigheid van den Drosſaard, wiens dienaar hy was, en die, ſedert, in de Stad gekoomen en kennis van 't geval gekregen hebbende, verklaarde, dat hy alleen zynen Stadhouder hadt te gebieden, en dees de beveelen van Burgemeesteren en Schepenen niet hadt te volgen. De laatstgemelde bragten, toen, de zaak ter tafele van hunne Edele Grootmogendheden; die, in 't laatst van Wintermaand des jaars 1683, verklaarden, dat de Drosſaard en zyn Stadhouder gehouden was geweest den Aanvaller, op last van Burgemeesteren en Scheepen, in hegtenis te ſtellen, en dat zy dit bevel, als nog, hadden na te koomen, ten ware voornoemde Burgemeesteren en Schepenen, op 't verzoek, by PELT, aan hun, ten dien einde, te doen, daar van afzagen (*r*). Ik vinde niet, wat hier op volgde. Gorinchem ſtak thans vol van twist. De Vroedſchap verſchilde ook, meestendeels, met Burgemeesteren, byzonderlyk met den Penſionaris VAN DER STAEL, die, in 't jaar 1684, tot de eerstgemelde waardigheid bevorderd, aanhoudend; zo gezegd wierdt; Rapport weigerde te doen van het voorgevallene ter dagvaart van Holland, zelfs van de punten van Beſchryving (*s*).

Bl. 271. r. 3. v. o. „ MAURITS, — *op* Lastbrief *en* Berigtſchrift — *aangeſteld.*" Vergel. myn aangeteekende, in het 8 Stuk, *bl.* 51—55, 63 en 64, op WAGEN:, 8 *D. bl.* 106. *r.* 2. *r.* 6. *v. o.* en *bl.* 203. *r.* 6. *v. o.* Bl.

(*r*) Reſol. v. Holl. 26 Nov. en 28 Dec. 1683. *bl.* 484, 517 en 518.
(*s*) Reſol. v. Holl. 17 Nov., 1 Dec. 1684. *bl.* 535, 536, en 573-575.

Bl. 275. r. 4. v. o. „ *Hebbende gemelde Prins* (WILLEM I) *het hoog gezag — niet ge-oefend als* Stadhouder, *maar ingevolge van de opdragt der* hooge Overigheid." Zie myne Aanmerk: in 't 7 *St. bl.* 106—108. op WAG: 7 *D. bl.* 429. *r.* 9.

Bl. 279. r. 5. „ *Den Heere* van HALEWYN." Zyn voornaam was SIMON (*t*). Hy moet dus niet verward worden met den Raadsheer KORNELIS VAN HALEWYN, dien, onze WAGEN;, op *bl.* 259, genoemd heeft.

Bl. 279. r. 6. „ *Men voegt 'er by, dat* MUYS *ſtaat gemaakt hadt —, dat hy, door den Prinſe,* vast gehouden *en* naar Loeveſtein gevoerd *geworden zou zyn.*" Schoon hem dit lot niet overkwam, waren, egter, de nieuwe Agten, die hy, tegen s'Prinſen zin, met alle kragt, hadt tragten te weeren, maar naauwlyks in hunne bediening geſteld, of zy lieten, op den 22 van Louwmaand des jaars 1685, aan Burgemeesteren van Dordrecht, eene aantuiginge doen, dat MUYS VAN HOLY, ſchoon een * boventallig Lid van den Oudraad zynde, zig, evenwel, in den tyd, tot Schepen en, naderhand, tot Burgemeester der Gemeente hadt doen verkiezen; en toen Burgemeesteren verſtonden, dat die aantuiginge niet in de Registers gebragt, maar ter zyde moest gelegd worden, wisten de gezegde Agten het zo ver te brengen, dat MUYS, in 't begin van Sprokkelmaand des volgenden jaars 1686, by monde van den Schout, wegens zyne Hoogheid, gelast wierdt, zig, voortaan, uit den Oudraad te onthouden; aan welken last hy, ſchoon, voorheen, een Man van invloed, doch, nu, verlaaten van de zynen, gehoorzaamde en, wyders, zyne da-

* *Supernumerair.*

(*t*) VAN DE WALL, Privileg. van Dordr. 8 Afdeel. *bl.* 1919. *col.* 1.

dagen, buiten regeeringe, eindigde. Hy is dezelfde, dien men, toen Sekretaris zynde, als getuige, in de regtspleeginge van den Ruwaard van Putten, ontmoet heeft (*u*), en van wien gezegd wordt, dat hy, in den beginne, geene geringe toegeevendheid voor den Prins van Orange betoonende, egter de voorregten en vryheden zyner vaderlyke Stad zo naauw ter harte nam, dat hy zig genoodzaakt agtede, eed- en pligtshalven, van maatregelen te moeten veranderen en zig tegen s'Prinsen inzigten te verzetten (*v*).

In meêr Steden; als te Rotterdam, Schoonhoven en Woerden; was 'er, om deezen tyd, geschil, tusschen de Leden van Regeeringe. Ter bevordering der beknoptheid deezer Aanteekeningen, vergunne men my, den Lezer, alleenlyk, te wyzen, tot de, hier onder aangeteekende, plaatsen (*w*).

't Zal, by gelegenheid der geschillen, over het Regeeringswerk in de Steden, egter niet onvoeglyk zyn, hier aan te teekenen, dat men, ook ter Vergaderinge van Holland, om deezen tyd, eene ongeregeldheid herstelde, die, eene wyle lang, aldaar hadt plaats gegreepen. Van ouds, plagt niemand ter hoogstgemelde Vergadering te verschynen, dan die, daar toe, met een' Geloofsbrief van de Vroedschap zyner Stad was voorzien; doch, sedert eenigen tyd, was ingekroopen, dat sommige Regeerings-Leden; zon-

(*u*) Zie myne Aanteek. 14 *St.* *bl.* 74, 75, 81 en 82. op WAGEN: 14 *D.* *bl.* 151. *r.* 5. en *bl.* 152. *r.* 7. *van onderen.*

(*v*) VAN DE WALL, Privileg. van Dordr. 8 Afdeel. *bl.* 1917-1919.

(*w*) Zie, nopens Rotterdam, Resol. van Holl. 24, 26 Febr., 21, 24 Maart 1684. *bl.* 44, 68, 160 en 170. 2, 10, 10 Febr., 6 April 1685. 1 Maart, 28 Mey 1686. Nopens Schoonhoven, 23, 26, 29 Mey 1685. *bl.* 220, 263 en 266. Nopens Woerden, 21 July, 18 Nov. 1684. *bl.* 537 en 28 Sept. 1685. *bl.* 463. Die geschillen, egter, hadden, deels, eenen vroegeren aanvang.

zonder daar toe by hunne Steden gelast te zyn; de Afgevaardigden by hun Edele Grootmogendheden vervongen. De aandagt der Regeering van Leiden was hier op wakker geworden. Zy vertoonde, reeds in 't laatste des afgeloopenen jaars 1684, 't onredelyke en nadeelige van dien. Noodzaaklyk; zeide zy; moest, door zulk een' handel, 't navolgende gebeuren, „ of, dat de *Re-*
„ *solutien*, op het *consent* van zodanige ongelaste
„ en *ongeauthoriseerde Comparanten* gedraa-
„ gen, verstaen souden moeten worden, ten
„ opsichte van de Vroedschappen van al zulke
„ Steden, niet te wesen *obligatoir* ende, byge-
„ volge, haer Edele Grootmogende Resolutien
„ ende *Conclusien gedestitueert* van dat *effect*, dat
„ deselven, nootsaecklyck, moesten erlangen,
„ ende sonder dewelcke de hooge Regeringe niet
„ anders soude behouden, dan den blooten naam;
„ of, indien men soude mogen verstaen, dat
„ al sulck eene *defectueuse representatie* bestён-
„ digh ende krachtich ghenoegh soude syn, om
„ de respective Vroedtschappen, *cum effectu*, te
„ verbinden, dat, als dan, de kragt ende vryheydt
„ der Regeringe t' eenemael soude werden
„ vernietight; dat oock, in alle voorvallen,
„ daer yemandt, als een Koningh, Prins, Staet,
„ Republicq of een ander *particulier represen-*
„ *teerende*, sal spreecken of handelen, de be-
„ ginselen altoos genomen wierden, ten respecte
„ van de Afgesondene van Koninghen, Princen,
„ Staten ende Republycquen, met de *exhibitie*
„ van de *Credentialen*, ende in de *particuliere*
„ handelingen van een last ofte *procuratie*; dat,
„ daeromme, ook de Heeren Gecommitteer-
„ de Raden, in hare Brieven van Beschryvinge,

„ gewoon waren te gebruycken de *Clauſule*,
„ van de Heeren Gedeputeerden uyt de Steden,
„ *behoorlyck gelaſt ende geauthoriſeert*, naer
„ de Vergaderinghe af te ſenden:" om alle welke redenen, en tot voorkooming van wanorde en behoud van ontzag voor de Staatsvergadering van Holland, Leiden verzogt, dat „ niemand tot
„ de *deliberatien*, het doen van *propoſitien*,
„ en het *adviſeren* ende *opineren* in de Verga-
„ deringhe, ſou worden toegelaten, dan die, met
„ *exhibitie* van laſt ende *authoriſatie* van de
„ Vroedſchappen, ſouden kunnen bewyzen, dat
„ ſy, tot het waernemen ende *aſſiſteren* van de
„ Vergaderinghe, behoorlyck waren *gequalifi-*
„ *ceert*, eñ dat die geene, die, daer van, ſouden
„ mogen ſyn in gebreecke ende, niet te min, ſou-
„ den willen ondernemen hare *ſeſſie* in de Verga-
„ derplaetſe te *occuperen*, met der daedt daer
„ uyt ſouden werden geweert." Men ſtelde deezen voorſlag in handen van de Leden, en deeze bragten, op den 12 van Sprokkelmaand des jaars 1686, voor Advis, uit, dat, overeenkomſtig de *fondamentele* Reſolutien van den 17 Maart 1581, en van de gronden, vermeld in de Reſolutie van den 25 van Louwmaand 1658, het voorig gebruik van deeze Vergadering weder zou behooren te worden ingevoerd;
„ dat, namentlyck, in deſelve, egeene Gede-
„ puteerden ſouden vermogen te *compareren* of
„ *ge-admitteerd* werden, dan mids, alvorens,
„ overleverende *Commiſſie* ofte *Credentie* van
„ de Burgemeesteren ende Vroedtſchappen, by
„ de welcken zy Luyden geſonden werden,
„ en dat de *reſpective* Burghemeeſteren ende
„ Vroedſchappen de voorſz: *Commiſſien* ende

„ *Cre-*

„ *Credentialen* ſouden mogen verleenen, of „ voor altyts ende tot wederzeggens, ofte „ voor eenighen *gelimiteerden* tydt, ofte voor „ de, als dan aentaende, Vergaderinge alleen„ lyck, naer derſelver welghevallen." Sommige Leden namen, toen, dit *Rapport* over en, op den 1 van Lentemaand daar aan, wierden de Afgevaardigden der Steden verzogt, „ in een *parti„ culier Beſoigné* te willen *concipieren* en, met „ den anderen, *arreſteren* de nodige *formulieren* „ van *Commiſſie* of *deputatie*, als met het ghe„ bruyck ende *conſtitutie* van de Regeringe van „ de voorſz: Steden meeſt *accorderen* ende over „ een komen zouden, en waar op men, evenwel, „ geruſt konde zyn; ten eynde de *Commiſſie*, ver„ volgens, op de *reſpective formulieren*, mogte „ werden *gedepecheert* ende *ge-exhibeert*, by „ de Heeren, die, ter Vergaderinghe van haer „ E: G: M:, ſullen ſyn of werden *gecommitteert.*" Men kwam, hier omtrend, over een en, op den 15 daar aan volgende, wierdt vastgeſteld, de *credentialen* — te *inſereren* in de Registers van „ haer E: G: M:, *voor* de plaetſe, alwaer de „ Heeren, in hoogsgemelde Vergadering geweeſt „ zynde, werden *ge-exprimeert*, en dat de *ori„ ginele credentien* of *Commiſſien* ſouden werden „ bewaert by den Secretaris, als Bewaerder van „ de Charters van hun E: G: M: (*x*)." Op deezen voet, is het, ſedert, gebleeven.

Bl. 314. r. 4. v. o. „ Veelen begonnen te dugten, *dat men 't op de* uitrooijing *van den* hervormden Godsdienst, *hadt toegelegd.*" De ſtrengheid van LODEWYK den XIV, in 't beletten der vryheid van Godsdienstoeffening; een punt,

voor

(*x*) Reſol. Holl. 12 Febr. 1 en 15 Maart 1685. *bl.* 63, 64, 74 en 125.

voor 't welk, even als voor 't behoud van de, wel herkoomen, Wetten en Privilegien, hier te lande, de Voorouderen zo veel bloed geſtort hadden; bragt, gelyk onze treflyke Schryver, elders, te regt, zegt (y), zeer veel toe, om de gemoederen hunner Nakoomelingen, ten deezen tyde, zeer van Frankryk te vervreemden. Ook ſtiet dit den overigen Gewesten, byzonderlyk Friesland en Groningen, zeer tegen de borst. De Heer VAN HAREN, (dien ik, niet alleen by D'AVAUX, maar ook, ergens, by WICQUEFORT, als een' zeer ſcherpzinnig' Man heb beſchreeven gevonden) zou, ter algemeene Staatsvergadering; daar men 't zeer met hem eens was; verklaard hebben, dat, wyl men, in Frankryk, voorneemens was, de hervormde Leer geheel te verdelgen, men dat Ryk, in niets, meêr te ontzien hadt. Ook hadt hy aan de afgezondenen van Friesland en Groningen gezegd, zig dan liever, by den Prinſe van Orange (met wien hy, anders, oneens was) en de Engelſche party, te zullen voegen. De Franſche Ambasſadeur hadt zeer veel moeite, om dit alles tegen te gaan; hoezeer 't hem, meen ik egter, by ſommigen, gelukte (z).

De vervolging tegen den hervormden Godsdienst, door LODEWYK den XIV, ſtrekte zig tot alle Landen uit, daar hy eenigen invloed hadt. Op zynen aandrang, moesten de Gereformeerden ook Portugal ruimen. Te Pera van Conſtantinopolen, deedt de Koning, na gedaan, doch niet, in allen deele, geſlaagd, aanzoek by de

(y) Geſchied. van Amſterd. 6 St. Bl. 49.
(z) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 1. *pag.* 76, 77, 78, 79, 87, 102. *Tom.* 4. *pag.* 149.

de Porte, zynen Onderzaten aldaar, welken die Leer beleeden, dreigen, van, binnen vier maanden, te moeten vertrekken, of dat anderſints, zyn Ambasſadeur hen, geboeid, zoude opzenden, om, voor altyd, op de Galeien te dienen. De Staaten namen deeze ongelukkigen, onderhandsch, in hunne beſcherming (*a*).

Bl. 317. r. 5. v. o. „*Zeker gezelſchap van Franſche Juffers, die zig –, te* Haarlem, *nederzetteden.*" Eenige andere Vrouwen van aanzien begaven zig naar elders, met naame naar den Haage; alwaar haar eenige kleine Huiskens, agter de Klooster Kerke, ingeruimd wierden (*b*).

Bl. 317. r. 18. „*In Holland, werdt terſtond gezorgd voor het onderhoud der* gevlugte Predikanten." Van 's gelyken wierdt, by de Staaten van dat Gewest, eene ſomme van honderd duizend guldens vast geſteld, voor de hervormde Officieren, die zig, met de vlugt, herwaarts begeeven hadden. Zyne Hoogheid ſloeg zelfs voor, die ſom, met nog vyftig duizend guldens, te vermeerderen (*c*); 't geen my, egter, niet blykt geſchied te zyn. Men droeg, voor 't overige, zo veel zorge, hier te lande, voor de zekerheid der Franſche Vlugtelingen, dat, op verzoek der algemeene Staaten, die van Holland den Courantiers verboden, iet, hun betreffende, veel min de wyze en middelen, op en door welken zy zig der vervolging hadden weeten te ontdekken, in de Nieuwspapieren, te plaatſen (*d*). Om, evenwel

(*a*) Secr. Reſol. Generalit. 4 Juny 1686. en van Holl. 31 Mey 1686. *bl.* 282.
(*b*) De Rizmer, Beſchryv. van s'Gravenh. 1 *D. bl.* 395.
(*c*) Reſol. van Holl. 3 Mey 1686. *bl.* 196.
(*d*) Reſol. van Holl. 14 Febr. 1686. *bl.* 75.

wel, Frankryk niet te beleedigen, verboodt men mede het ſnyden, maaken, drukken of verkoopen van alle Rymen en andere Geſchriften, die, tot nadeel zyner Majeſteit, hier te lande, thans, als ware het, regenden (*e*).

Bl. 320. r. 4. „ De Staaten gaven, *om den Koning te believen*, last, tot het opzoeken deezer Luiden." Holland beſloot nu wel, de zaaken, ter algemeene Staatsvergadering, daar heen te doen rigten, dat de Perſoonen, welken, door zyne Majeſteit van Groot-Britannie, van de algemeene vergifnis, met naam en toenaam, waren uitgeſlooten, by openbaaren Plakaate, wierden bekend gemaakt en, teffens, gelast, zig uit deeze Landen te begeeven, maar op geen' anderen voet, dan dat het voorſchreeven Plakaat, in deeze Provintie, niet zoude ter uitvoer worden gebragt, zo lange eenige van de andere Provintien niet mede, in hun Gewest en met de daad, deezen Luiden derzelver verblyf opzeiden, en tot vertrek noodzaakten (*f*). De zaak ging, ſedert, by de algemeene Staaten, door; maar Friesland maakte zwaarigheid, in de afkondiging van zodanig Plakaat. Doch toen, daar op, de Ambasſadeur VAN CITTERS ſchreef, dat Koning JACOB tegen het doen van Friesland veel misnoegen hadt opgevat, liet Holland, ter Generaliteit, aandringen, dat dit Gewest tot de afkondiging mogte worden overgehaald, of, ten minſte, reden gave van zyne agterhoudentheid in deezen (*g*). Dat men, ondertuſſchen, in Holland, het, thans, zo hard tegen de Engelſche Bannelingen niet meende, zal, in

(*e*) Reſol. van Holl. 28 Febr. 1686. *Bl.* 95.
(*f*) Reſol. van Holl. 17 Mey 1686. *Bl.* 244.
(*g*) Reſol. van Holl. 7 Aug. 1686. *Bl.* 485.

in 't vervolg, niet alleenlyk, uit het verblyf, aldaar, van BURNET en anderen, duidlyk kunnen worden opgemaakt (*h*), maar ook, uit 't beklag van den Koning, dien aangaande (*i*).

Bl. 321. o. r. „ MANERT, " lees: MANART (*k*)."

Bl. 326. r. 7. „ Ik vind niet — *dat de Staaten hier toe gearbeid hebben.*" Dit is my mede niet gebleeken. Doch ik zie, dat de Koning van Engeland, over dit werk geſchreeven hebbende, zo aan den Koning van Denemarken, als aan de Stad van Hamburg, de algemeene Staaten, hier op, door den Ambasſadeur VAN CITTERS, hun werk maakten, om een afſchrift van dit ſchryven te bekoomen, maar dat de Graaf van *Midleton* zulks den Nederlandſchen Gezant weigerde, op grond, „ dat zyne Majeſteit, bemerkende, hoe weinig „ *ſecreteſſe* in Nederlandt was, en dat alles „ daer openbaer wierdt, daerom, niet geer„ ne, zyne Brieven, aen de *criticque* van de „ werelt, zoude *exponeren.*" 't Openbaaren der geheime ſtukken, hier te Lande, ging, thans, zo zeer in zwang, en was zo bekend aan de buitenlandſche Hoven, dat eenige Engelſche Hovelingen en Staatsministers VAN CITTERS, opentlyk, aanzeiden, „ dat, dewyle „ zy ſagen, dat alles ſo openbaer wierdt, ſy *ſcru„ puleus* wierden, om met hem langer te *cor„ responderen.*" Men beſloot wel, by de algemeene Staaten, te overleggen, hoe zulk een misbruik voor te koomen (*l*), maar, voor zo ver ik

(*h*) WAGEN:, alhier, *bl.* 339, 350.
(*i*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 69; op WAGEN. *bl.* 381. *r.* 12.
(*k*) Reſol. van Holl. 13 Juny 1686. *bl.* 288, 289, 290.
(*l*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 21 Sept. 1686.

ik weet, vondt men 'er geen beter middel toe, dan dat VAN CITTERS niet aan hunne Hoogmogendheden zelven, maar aan den Griffier FAGEL, de geheimſte zaaken zou melden (*m*). Doch dit genas het gebrek niet. Ondertuſſchen ſtremde zulk een handel ook andere Gezanten van den Lande, in het naarvorſchen van zaaken, aan welken, dikwyls, den Staat hoogst gelegen lag, midlerwyl de vreemden, met naame D'AVAUX; die, nog een geruimen tyd hier na, de geheime brieven van VAN CITTERS, aan de algemeene Staaten, wist magtig te worden (*n*); alles vernamen, wat, in de *Kabinetten* alhier, voorviel; waar van ik reeds een voorbeeld, heb aangehaald (*o*). De Reſidenten GOES, te Koppenhagen, en VALKENIER, te Augsburg, deeden ſoortgelyke klagten, als de Ambasſadeur VAN CITTERS (*p*). Het is, evenwel, zeker genoeg, dat, in 't vervolg, de Prins van Orange, byna alles wist uit te vorſchen, wat, in 't Kabinet des Konings van Groot-Brittannie, omging; immers, D'AVAUX ſtelde dit zo vast, dat hy zynen Meeſter overbriefde, hoe zyne Hoogheid agter alle die geheimen wist te koomen, door SIDNEY, die ze aan hem, en door Mevrouw VAN SUNDERLAND, die ze aan de Prinſeſſe, overſchreef (*q*).

Bl. 345. r. 16. „ *Ook wierdt, hier toe*, eerlang, beſlooten." Tot nog was het in gereedheid brengen van der Staaten Vloot, met zeer

(*m*) D'AVAUX, *T. 6. p. 76.* myne Aanmerk. op *bl.* 367(5). en op *bl.* 439. r. 5. v. o. Brief van CITTERS, 3 Febr. 1688.
(*n*) *Negociat. du Comte* D'AVAUX. *Tom. 6. p. m. 64.*
(*o*) Zie myne Aanmerk. in dit 15 *Stuk. bl.* 13.
(*p*) Reſol. Staat. Gener. 23 April en 15 July 1686.
(*q*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *Tom. 6 p. m. 72, 73 et 75.*

zeer traage ſchreden, voortgegaan. Men heeft reeds gezien (*r*), hoe, ten jaare 1681, beſluit genoomen was, tot den aanbouw van zes en dertig Oorlogſchepen, maar, in plaats van deezen, bevondt men, dat, in Bloeimaand van dit jaar 1686, niet meer dan ſlegts vyftien hollen van Schepen gemaakt waren. Men ſchreef dit, grootendeels, toe, aan de agterheid der betaalinge van de Landprovintien, die zelfs hunne reeds ingewilligde penningen, door eene tydige * opbrenging, niet hadden gezuiverd (*s*). * *fourniſſement.*

Bl. 349. r. 3. „ ALBYVILLE — *verzekerde de Staaten, in zyn* eerſte gehoor." Hy was, den tyd van drie weeken, in den Haage, bevoorens hy gehoor, ter algemeene Staatsvergadering, verkreeg. Hunne Hoogmogendheden, bemerkende, dat de uitheemſche Gezanten, tegen voorig gebruik, meêr en meêr gewoon wierden, de Memorien, welken zy der Vergaderinge hadden voor te draagen, ſlegts door iemand hunner Bedienden te laaten brengen aan de Vergaderkamer, zonder zig daar over te vervoegen aan den, in den tyd, voorzittenden, Heer, hadden; byzonderlyk met goedkeuring van Holland; onlangs vaſtgeſteld, dat de zelve Gezanten, gehoor willende verzoeken, of eene Memorie hebbende over te leeveren, zodanig verzoek, of overleevering, in perſoon, zouden moeten doen aan den voorzittenden Heere, en dat, anderſints, op de voorſchreeven' verzoeken en Memorien, niet zou

(*r*) Zie WAGENR alhier, *bl.* 101. *r.* 15. en myne Aanmerking op die plaats, in dit Stukje. *bl.* 30.
(*s*) Reſol. van Holl. 30 Mey 1686. *bl.* 276 en 277.

zou worden beſlooten (*t*). Uit hoofde van die Reſolutie, was ALBYVILLE verpligt geworden, zyne Geloofsbrieven, aan den Preſident van hunne Hoogmogendheden, over te geeven en gehoor te vraagen. Maar hy kantede zig hier tegen, zelfs zwaarigheid maakende, zyne komst alhier, in perſoon, aan gezegden Preſident bekend te maaken. De algemeene Staaten, ongezind, om in dit, pas genoomen', Beſluit verandering te maaken, gelasteden, zo den Ambasſadeur VAN CITTERS, als den Heere VAN DYKVELD (welke laatſte nu juist voorzat en naar Engeland ſtondt te vertrekken); den Koning hun goed regt voor te draagen: (*u*) gelyk geſchiedde. Doch zyne Majeſteit, zig niet ſtoorende aan de Reſolutien van deezen Staat, liet aan VAN CITTERS, door den Graave van *Midleton*, zeggen, dat men zynen tegenwoordigen Ambasſadeur, op geene andere wyze, gehoor moest verleenen, dan aan den Heere SKELTON gedaan was, en dat hy, zo lang zulks niet was geſchied, ook DYKVELD niet ter gehoor toelaaten zoude. Frankryk, wiens Ambasſadeur, D'AVAUX, zig mede, al vroeg, tegen de Reſolutie der Staaten verzet hadt, ſpeelde hier onder (*v*), en de zaak zou verder geloopen en groote verwyderingen kunnen veroorzaakt hebben, zo niet de Heer VAN HEEKEREN, zitting hebbende ter algemeene Staatsvergadering, aan ALBYVILLE, hadt voorgeſlagen, zyne Geloofsbrieven den Prinſe van Orange ter handen te ſtellen, en zyne Hoogheid te verzoe-

(*t*) Reſol. van Holl. 11 Sept. 1686. *bl.* 517, en der Staaten Gener. van 11 Nov. 1686.

(*u*) Reſol. der Staaten Gener. 8 Febr. 1686.

(*v*) Reſol. der Staaten Gener. 11 Sept. 1686.

zoeken; hem gehoor by den Staat te bezorgen; van welk verzoek dan de Prins kennis aan den Voorzitter, en dees weder aan hunne Hoogmogendheden, geeven zoude. Op dien voet, wierdt het werk gevonden, en de Gezant wierdt, op den 24 van Sprokkelmaand, by de algemeene Staaten ter gehoor ingeleid (*). Hy heette, in zynen Geloofsbrief, IGNACE WHITE, *Baronnet van 't Ryk van Engeland, Markgraaf van* ALBYVILLE. Hy deedt zyne aanspraak in de Fransche taale, die, in 't Nederduitsch, door den President, beantwoord wierdt.

Voor 't einde van dit jaar 1686, klaagden eenige Ingezetenen van Holland, aan de Staaten van dat Gewest, hoe zy, houders zynde van eenige *Obligatiën*, Los- en Lyfrenten-brieven, op 't Kwartier van de Veluwe in Gelderland, sedert den tyd van zes of agt jaaren, geene de minste betaalinge of afdoeninge hunner agterstallige penningen hadden kunnen bekoomen, niet tegenstaande de Geldersche Ingezetenen behoorlyk voldaan wierden. Gelyke klagt was, door deeze Luiden, aan hunne Edele mogendheden, reeds ten jaare 1684, gedaan, die 'er, toen, aan de Staaten van Gelderland, tweemaalen, over geschreven hadden en, thans, hun verzoek, met meerderen aandrang, vernieuwende, aan de Gedeputeerden Staaten van de Veluwe, schriftelyk, voordroegen het ongelyk, den Hollandschen Ingezetenen aangedaan, met byvoeging, dat, indien men, op hunne derde aanmaaning niet meerder, dan op de twee voorgaande, geliefde te letten, hunne Edele Grootmogendheden zig verpligt zouden reekenen;

(*) Secr. Resol. Staat. Gener. 20, 21 Febr. 1687.

nen, de noodige middelen, tot bekooming van voldoening, in 't werk te ſtellen (*x*). My is niet genoegzaam bewust, welken keer deeze zaake, eindelyk, nam.

Bl. 351. r. 7. „ *Zyn*" (s'Konings) „ *verzoek* vondt geen' ingang." De grond, op welken men het affloeg, kwam op de volgende bewysredenen neder: dat elk' vry ſtondt, uit het gebied der Oppermagt, onder welke hy gebooren was, te verhuizen, zonder, daar door, als voortvlugtig of wederſpannig te moeten worden aangezien: dat ook alle andere Overigheden zodanige perſoonen mogten ontvangen, tot haare onderdanen *naturaliſeeren*, en zulke *genaturaliſeerde* beſchermen: dat BURNET, *onbeſaekt* en onbelast, ja met byzonder verlof zelfs van zyne Majeſteit, uit Engeland was vertrokken: dat de Koning, by de eerſte Memorie van ALBYVILLE, zelfs niet hadt begeerd, dat, aan BURNET, als een' wederſpanneling, 't land zou worden ontzegd, maar alleenlyk dat hy, als een Engelsch Inboorling, doch nu Ingezeten van den Staat, hier mogt worden geſtraft: dat BURNET, geduurende zyn verblyf alhier, geene *rebellie* tegen zyne Majeſteit, wiens Onderdaan hy niet meêr was, kon bedryven, nog voor *rebél* worden verklaard: dat men, egter, bereid was, hem, hier, te ſtraffen, zo beweezen kon worden, dat hy, hier, iets gedaan hadt, 't geen zyner Majeſteit mogte mishaagen en ſtrafbaar zyn. Dat anders te handelen eene inbreuk zou zyn, op 't regt van *naturaliſatie*, waar door duizende Vreemdelingen zouden lyden en, byzonderlyk, s'Lands Zeeſteden bedurven worden (*y*).

Bl.

(*x*) Reſol. van Holl. 27 Sept. 1686. *Bl.* 542.

(*y*) Reſol. van Holl. 23 Jan. 1688. *Bl.* 43 en 44 en Brief van Ambaſſ. VAN CITTERS, 21 Febr., 2 Maart 1688. *MS.*

Bl. 358. r. 4. van ond. „ STEWARD — was gemengd geweest, *in de meeste heimlyke muiteryen" enz:* Volgens ſommigen, was hy zelfs, uit dien hoofde, gebannen geweest, doch, na 't bekoomen van vergifnis, te rug geroepen (*z*).

Bl. 367. r. 3. „ *Het Engelſche Hof liet een* Geſchrift, *onder den titel van* Parlamentum pacificum, *uitgaan.*" Zeker Engelsman, NORWLEY genaamd, was de Maaker van dit Stuk, en de Staaten, hier van onderrigt, beklaagden 'er zig, ſchriftelyk, over, aan den Koning. Zyne Majeſteit ſtelde die klagte in handen van NORWLEY zelven, die aan ſommigen zyner Vrienden verhaalde, dat hy s'Konings beſcherming hadt verzogt, en daar van ook zo verzekerd was, als BURNET van die der algemeene Staaten (*a*). Van wege 't Engelſche Hof, wierdt, nimmer, dat ik weete, op de *Memorie* hunner Hoogmogendheden geantwoord.

Bl. 367. r. 13. „ Hy" (FAGEL) „ deedt, *ten zelven tyde,* een' brief drukken." De Raadpenſionaris wordt verhaalt, boven dien, aan een' zyner Vrienden gezegd te hebben, dat, zo de Koning van Engeland hem niet met vrede liet, hy ſtukken in handen hadt en openbaar zou maaken, welken het zyner Majeſteit zouden doen berouwen, hem zo zeer te hebben gedrongen. D'AVAUX zegt, wel te weeten, dat deeze ſtukken uitbiedingen van den Koning, aan den Prinſe van Orange, behelsden, ten einde dees zig, ten naauwſten, met hem, tegen Frankryk, wilde verbinden (*b*).

Bl. 367 (5). „ *Ik heb thans eenen eigenhandigen*

(*z*) HUME, Hiſt. van Groot-Brit. 8. D. bl. 354.
(*a*) Brief. Amboſſ. VAN CITTERS, 20, 30 April, 27 April, 7 May 1688. *MS.*
(*b*) *Negotiat. de Comte* D'AVAUX. *T. 6. p. 70.*

digen Brief *van den* Raadpenſionaris *voor my*, den drieëntwingſten van Louwmaand *des jaars* 1688, *aan den Ambasſadeur* VAN CITTERS *geſchreeven, waar in dit zelfde* erkend wordt." Men hadt, voor de verſpreiding van FAGELS brief (van welken brief hier WAGEN: ſpreekt) aan STEWARD, den Schryver, zelfs voor den Ambasſadeur VAN CITTERS, geheim gehouden. In de Brieven van den laatstgemelden, die voor my liggen, is 'er één van den 16 van Louwmaand des jaars 1688. Hy is geſchreeven, zo wel aan de algemeene Staaten, als aan den Prinſe en den Raadpenſionaris, maar, op 't einde, ſtaan deeze woorden: „ daar loopt, ten Hove, een „ gedrukte *Miſſive* op U Wel Ed: Geſtr: naam; „ waar by, in cragtige termen, op het *ſubject* „ der *liberteyt* van *conſcientie* en *abolitie* „ van den *Teſt* en *pœnale* Wetten, aan ſommige „ Vrienden in Engelant, ſoude hebben geſchre- „ ven, en wat *conſideratien* hare Hoogheden „ daer over hebben; maer, *alſo niet en weet*, „ *of die geſuppoſeert is*, ſo kan, hier op, voor „ als nog, niet ſeggen (*c*)." De Brief van den Heere FAGEL, dien WAGEN: zegt, voor zig gehad te hebben, was, zeer denkelyk, een antwoord op deeze woorden van VAN CITTERS; te meêr, wyl in deszelfs *Verbaal*, op den kant gelezen wordt, „ *aen den Raedpenſionaris van Hollant alleen.*" De Ambasſadeur, naamlyk, was gewoon, den Prinſe en den Raadpenſionaris dubbelde van zyne Brieven voor de algemeene Staaten te zenden, doch in dier voege, dat hy, aan de twee eerstgenoemden, wel eens, iets afzonderlyks meldde; in welk geval, hy, tot verſterking van zyn geheugen, hier

(*c*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, 6, 16 Jan. 1688. MS.

hier van aanteekening deedt, op den kant van 't affchrift, 't geen hy onder zig hieldt.

Bl. 379. r. 8. v. o. „*In Hooimaand des jaars* 1688, *een Verdrag getroffen, om de geſchillen over den handel, te* Hamburg *of* Altena, *te* vereffenen." De Staaten zouden liefſt gezien hebben, dat de geſchillen, op eene andere plaats, dan wel te Berlyn, afgehandeld wierden. Zy deeden hier toe reeds hun best, in Slagtmaand van den jaare 1687, zendende den Heere Hop, een' geheimen last, in cyffer, ten einde hy alle het zyne zou wenden, om de handelingen naar Hamburg te verleggen (*d*). * * *Negotiatien.*

Bl. 381. r. 12. „*Men gaf hun verlof, om* in Wight *en* andere Engelſche Havens in te loopen." *enz:* Niet alleen dit, maar 't Engelſche Hof voorzag hen van Kabels, Ankers en ander Scheepstuig. Op 't Vertoog, 't geen de Ambaſſadeur Van Citters, hier tegen, deedt, zeide Koning Jakob, dat hem zulks ge-oorloofd was, om dat hy met die Natie vrede hadt, 'er by voegende, dat hy, verders, aan zyne Traktaaten trouw zyn zoude, zonder reden van beklag aan hunne Hoogmogendheden te geeven, hoezeer deezen, in veelen opzigte, derzelver Verbintenis, zo hy meende, niet nakwamen; inzonderheid niet, nopens 't verdryven der Engelſche Ballingen. De algemeene Staaten gaven, daar op, aan die van Holland, hunne verwondering te kennen, waarom zy hun eigen Plakaat, van Mei deezes jaars 1686 (van 't welk ik reeds gewaagd heb (*e*)), niet werkſtellig maakten, ook lieten zy den Koning zeggen, dat men, alhier, wel gezint was, om de Ban-

(*d*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 28 Nov. 1687.
(*e*) Zie alhier, *bl.* 60; op Waoenr 15 *D. bl.* 320 *vig.* 4.

Bannelingen af te wyzen, maar zig dan, teffens, bevoegd agtede, by zyne Majeſteit aantehouden op de naakooming der Traktaaten, met den Staat gemaakt en, dierhalven, ook daar op, dat, den Algerynen, niet alleenlyk geen' byſtand in deszelfs Ryken mogte worden beweezen, maar hun ook niet toegelaaten, de Pryzen te verkoopen, die zy reeds, op de Ingezetenen deezer landen, hadden gemaakt; welke verkooping, egter onlangs geſchied was (*f*). Die Voordragt gaf eenige verzagting in s' Konings handelwyze, waar voor hunne Hoogmogendheden, ſedert, hunnen dank betuigen lieten (*g*).

Bl. 183. r. 15. „ HOP *en* BRONKHORST — klaagden *ook*." Zelfs onthielden zy zig, geduurende dit geſchil, van hunne Ambten; vermeenende, dat hun de waarneeming derzelver niet te vergen was, zo lange zy zulks niet, met veiligheid voor hunne perſoonen, doen konde (*h*).

Bl. 389. r. 9. „ *De* algemeene Staaten — *tot* Gevaders *verzogt*." Prins HENRIK CASIMIR van *Naſſau*, was, thans, zo gezien in Holland, dat, gelyk de algemeene Staaten zig, in dit jaar, Gevaders ſtelde, over deszelfs, pas gebooren, Zoon, JOAN WILLEM FRISO, zo ook de Stad Amſterdam, in Oogstmaand des voorleeden jaare 1686, het Gevaderſchap hadt aangenomen over eene Dogter, van welke s'Prinſen Gemalin, in Hooimaand van dat jaar, bevallen was. De Raad beſchonk de jonge Prinſeſſe met eene lyfrenten-brief van zes honderd guldens, jaarlyks,

(*f*) HUME, *l. c.* 8 *D. bl.* 356.
(*g*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 10 en 17 Oct. 1686.
(*h*) WAGEN: Geſchied. van Amſterd., 6 *St.* 21 *B. bl.* 137. 138; alwaar het, alhier, by WAGEN: van *bl.* 181—184, verhaalde, eenigſins breeder gevonden wordt.

lyks, en gaf, buiten dien, vyf honderd guldens in de Kraamkamer (*i*).

Bl. 390. r. 12. „ *De* Koning, *die in zyn* vyftigſte *jaar ging.*" Koning JACOB; die hier bedoeld wordt; was gebooren, op den 24 van Wynmaand des jaars 1633 (*k*). Hy was dan, in 't laatſte van 't jaar 1687, reeds *vierënvyftig* jaaren oud.

Bl. 190. r. 16. „ De Proteſtanten — *begonnen de waarheid haarer zwangerſchap* in twyfel *te* trekken." De beroemde Engelſche Hiſtorieſchryver HUME, (die het Kind, van 't welk de Koningin, naderhand, gezegd wierdt bevallen te zyn, voor egt hieldt, en dus het verhaal, als of het zelve was ondergeſtooken, voor een' laster aanzag, die, zeer ten onregte, Koning JACOB aangewreeven wierdt) teekent aan, dat het gerugt, als wilde men, op deeze wyze, de Engelſche Natie bedriegen, thans, niet voor de eerſte reize, wierdt uitgeſtrooid, maar dat men het zelfde reeds gedaan hadt, ten jaare 1682, toen de Koningin, nog Hertogin van YORKE, zwanger bevonden wierdt. Eerst na men zag dat het eene Dogter was, wierdt; naar de meening van HUME; die onwaarſchynlyke verſiering niet voortgeplant (*l*). Hoe het zy, men ontzag zig, tegenwoordig, in Engeland, zo weinig, de zwangerſchap der Koninginne in twyfel te trekken, dat men de vinnigſte ſpotſchriften, ook binnen 't Hof zelve, uitſtrooide; ja, in dier voege, dat zy zelfs, op één der ſtoelen van de Bedkamer zyner Majeſteit, gevonden wierden (*m*).

Bl.

(*i*) Geſchieden. van Amſterd. 6 *St. bl.* 133.
(*k*) *L'Art de verif. les dat. fol.* 395. *col.* 1. RAPIN THOYRAS, *Hiſt. d'Anglet. Tom.* 7. *pag.* 439.
(*l*) HUME, *Hiſt. van Groot Brittanje*, 8 *D. bl.* 346, 347.
(*m*) Brief van VAN CITTERS, 14 Febr. 1688. *MS.*

Bl. 392. r. 9. „*Men — vondt* ongeraaden, *zig, ten behoeve van zyne Majeſteit van Groot-Brittanje*, te ontdoen van Krygsvolk." Dit was, egter, ter Vergadering van Holland, zo ligtelyk niet gevlot. Amſterdam ſtelde 'er zig tegen. Ook waren eenige andere kundige Luiden, op verſchillende gronden, van meeninge, dat men, met het afſtaan deezer Troepen, niets zoude verliezen. Onder dezelven, behoorde de Ambasſadeur VAN CITTERS, die, hoezeer hy, naderhand, op last der Staaten, hun weigerend beſluit by den Koning verdeedigde (*n*), en ook het regt, dat zyne Meesters hadden, om deeze Manſchappen hier te houden, voor zig zelven niet ontkende, evenwel, op den 3 van Sprokkelmaand (toen s'Konings voorneemen, om 't Engelsch Krygsvolk te rug te roepen, eerst bekend wierdt) aan den Griffier FAGEL ſchreef; dat hy, by 't eerst verneemen deezer tyding, onder het welgevallen der algemeene Staaten en zyner Hoogheid, openlyk, doch met alle beſcheidenheid, hadt tragten aan te toonen, hoe men, naar zyn gevoelen, in Nederland, over dit werk, eerder verblyd, dan verſlagen zou wezen; byzonderlyk, wyl deeze Troepen een' ſtuiver daags meêr trokken dan de overigen, en men, met meer beſpaaringe, anderen, in s'Lands dienst, zou kunnen aanneemen; waar toe zig duizenden Franſche Vlugtelingen zouden opdoen: ook zou; dagt hy; langs deezen weg, het misnoegen van veele braave Krygslieden worden weggenomen, die, niet dan met tegenzin, zagen, dat de Engelſchen, als Konings Troepen, altyd den rang en de beste guarniſoens-plaatſen vorderden; waar

(*n*) Zie WAGENR alhier, bl. 394.

waar by nog kwam, dat zyne Hoogheid zoude ontlast worden van de plageryen van 't Britſche Hof, om, nu en dan, eenige begunſtigden, boven anderen, dikwyls meêr kundige, luiden, in den dienſt te bevorderen (*q*). Doch men begreep het, hier te lande, anders. De Raadpenſionaris FAGEL aan de Steden, by rondgaande Brieven, vertoonende, op welke gronden men, in dit tydſtip, het overzenden der Engelſche Troepen aan die Kroon weigeren konde, tradt men, na eenig draalen, by de Staaten, tot een, daar mede overeenkomſtig, beſluit (*p*). In Engeland, daar men zig op een weigerend antwoord niet zeer gewagt hadt, hadt het zelve verſchillende uitwerkſels. De Koning; als onze WAGEN: zal aanteekenen; nam het ten hoogſte kwaalyk; maar de Graaf van Sunderland, gevoelende, naar 't ſchynt, dat men, ſtreng genomen, den Staaten het afſtaan deezer manſchappen niet vergen konde, ontſchuldigde zig, het opontbod aan zyne Majeſteit geraaden te hebben, en weet dit aan den Graave van MILFORT. Deeze laatſte gedroeg zig, aanhoudend, zeer ongunſtig nopens den Staat, en nam zelfs; zo als VAN CITTERS aan den Prinſe van Oranje ſchreef; de uiterlyke beleefdheid, nopens hunnen Ambasſadeur, niet in agt; zo zeer, dat hem, als 't ware, op „ s'Konings *Cirkel*, „ niet dorſt of wilde aenzien (*q*). De Hervorm„ den," zegt VAN CITTERS, verders; „ dankten „ den Staet, dat zy de hand niet wilden leen„ nen, om haer allen den hals afteſnyden."

Bl. 395. r. 3. „ *De Staaten — beſluiten, om eene*

(*o*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, 2 en 3 Febr. 1688. *MS.*
(*p*) *Négotiat. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 6. *p.* 66. 67.
(*q*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, 17, 27 Febr. 1688. *MS.*

eene Vloot *van vyf-en-twintig Oorlog ſchepen — te* verzamelen." Zeeland hadt, nog in 't voorleden jaar, aangedrongen, om s'Lands Zeemagt te brengen op zesënnegentig Schepen van oorloge, van vyftig tot tagtig ſtukken kanon; dan dit lieten s'lands middelen niet toe. Men hadt, egter, by Holland, tot aanbouwing van eenigen, onlangs (*r*), zes tonnen ſchats, uit de buitengewoone inwilligingen beſteed en, om 't in Zee brengen deezer vyfëntwintig Schepen goed te maaken, al voor eenigen tyd, den Admiraliteiten gelast, de regten der uit- en ingaande Koopwaaren te vermeerderen. Doch dit middel, 't geen, ſtrengelyk, ingevorderd wierdt, knelde den Zeehandel zo geweldig, dat; naar ſommiger verhaal; van zestig Schepen, die, 't een jaar door 't ander, gereekend wierden, uit Portugal, in onze Havenen, te koomen, 'er ſlegts vyftien binnen vielen, terwyl de overigen, zonder deeze Landen aan te doen, regtſtreeks door zeilden, naar de plaats hunner beſtemming (*s*).

Eenige Hollandſche Kooplieden, die zwaare belastingen tragtende te ontduiken, boden den Franſchen Ambasſadeur aan, eenige Voorraads-Schuuren, binnen Duinkerken, op te oprigten, en 'er dus eene Stapelplaats hunner goederen te maaken, mits men hen bevrydde van de betaaling der uit- en inkoomende regten in Frankryk, met naame van de vyftig Stuivers op het Vatgeld. Doch de Koning hadt hier geen ooren naar; meenende hy, dat, daar door, de Hollanders ſlegts in ſtaat zouden geſteld worden, om

(*r*) Reſol. van Holl. 21 Febr. 1688. *bl.* 100.
(*s*) *Negotiat. de* Comte D'AVAUX. *Tom.* 6. *p.* 71.

om hunne Waaren, met minder kosten, tot nadeel zyner eigene Onderzaten, in Fransch Vlaanderen te leveren (*t*). De Koopluiden beklaagden zig, midlerwyl, over 't bovengemeld bezwaar en vertier hunner Goederen, aan de Staaten van Holland; alwaar de Raadpensionaris FAGEL, spoediglyk en verstandiglyk, in 't begrip viel, dat men hun eenige verligting moest geeven (*u*).

Terwyl de Staaten s'Prinsen toeleg, om eene landing in Engeland te doen, (welken D'AVAUX duidlyk voorzag en, telkens, zynen Meester overschreef (*v*)) ten deezen tyde nog niet scheenen te doorgronden, immers zig zo gelieten en, zig, voornaamlyk, bekwaamden tot het in Zee brengen eener Vloote, met inzigt om, des noods, eenen aanval van den Engelschen te kunnen wederstaan, lieten zy, verder, niet na, den Koning van Groot-Brittannie, daar zy het gevoeglyk doen konden, in sommige punten te gemoet te koomen. 'Er was, thans, zeker verschil over de gelden of *Confulaatregten*, welken de algemeene Staaten, in 't begin deezes jaars 1688, den Groot-Brittannischе Consuls, ingewilligd hadden, hier te lande, te mogen heffen, van alle Engelsche Schepen, maar niet, dan met beding, dat gezegde Consuls „ de voor-„ schreve regten zouden moeten invorderen „ *in Engeland*, ingevalle zy dezelven, *alhier*, „ in der minne, van de Engelsche Schippers, „ niet zouden kunnen bekoomen; dewyle „ hunne Hoogmogendheden niet zouden kunnen „ verstaan, *van haare zyde*, aan de voornoemde „ Schip-

(*t*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *Tom. 6. pag.* 82.
(*u*) Resol. van Holl. 2 Oct. 1688. *bl.* 569.
(*v*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *Tom. 6. p. m.* 59, 60, 61, 62, 68, 74 *et ailleurs.*

„ Schippers, eenige redenen van klagten te
„ geeven, van dat zy, wegen dezen Staat, om
„ die *Conſulaet-rechten*, ſouden worden verhin-
„ derd of, in hunne reize, opgehouden (*w*)."

Aan deeze voorwaarden ſtiet zig de Koning, die, thans, alles, wat van deeze zyde kwam, uit een zwart oogpunt, beſchouwde, en zig niet ontzag, op eenen openbaaren Cirkel ten Hove, aan VAN CITTERS, te zeggen, dat „ de „ Juſtitie, in Holland, niet deugde (*x*)." Hy liet, terſtond, door zynen Gezant, den Markgraave VAN ALBYVILLE, aan den Raadpenſionaris FAGEL, (die 'er ſtraks in Holland kennis van gaf) boodſchappen; „ dat de voorſchreve „ *Clauſule* konde dienen, om *zyne conduite*, „ omtrent de voorſchreve belaſtinge, te *culperen*; „ even als of haer Hoogh Mog: meer ſorge „ wilden dragen voor de voorſchreve Schippers „ ende Schepen, als ſyne Majeſteyt ſelfs, en „ om de voorſchreve Schippers te *animeren*, „ tot het niet betalen van de voorſchreve „ Conſulaet-regten, ende de Conſuls aen veele „ moeyten te helpen, als die de voorſz: rechten, „ in Engelandt, ſouden moeten invorderen." Op deeze gronden, was ALBYVILLE gelast, te verzoeken, dat „ dezelve *Clauſule* ſoude mogen „ werden gelicht (*y*);" waar toe ook hunne Edele Grootmogendheden, hoezeer niet, dan na rype overweeging, eindelyk, beſlooten (*z*), zo als ook, ſedert, ter Generaliteit, gedaan wierdt. Met dit al, en voor men dit beſluit genomen hadt, was der Staaten Ambasſadeur in Engeland, met

(*w*) Reſol. van Holl. 22 Jan. 1688. *bl.* 35 en 36.
(*x*) Brief van VAN CITTERS, 6 en 16 Maart 1688. *MS.*
(*y*) Reſol. van Holl. 5 Febr. 1688. *bl.* 66 en 67.
(*z*) Reſol. van Holl. 13 en 18 Febr. 1688. *bl.* 81 en 82.

met den Koning, over deeze zaak, in zeer ernſtig geſprek geraakt. Hy deedt, zyner Majeſteit, ten duidlykſten zien, hoe men, alhier, niets minder hadt be-oogd, dan hem, door dit beding, te beleedigen; dat, in tegendeel, de Lyst der te betaalen' Conſulaat-regten, aan de Engelſche Kooplieden zelve, zo ongevallig geweest was, dat deezen verklaard hadden, hoe zy, voorheen, alhier te lande, nooit eenige dier regten betaald hebbende zig daar tegen, als tegen eene daad, die van hunne beleefdheid moest afhangen, zouden verzetten; dat de Staaten, overweegende de onaangenaamheden, die, hier uit, zouden kunnen voorkoomen, en dat dit geheele werk alleenlyk zyner Majeſteits, niet hunne, Onderzaten raakten, begreepen hadden, geen voorzigtiger weg te kunnen inſlaan, dan, voor zo veel hen aanging, de meergemelde regten toe te ſtaan, doch 'er by te voegen, dat, zo 'er geſchil ontſtondt, het zelve, geheel en al, zou worden overgelaaten aan de Engelſche regtbanken. De Koning gevoelde de kragt deezer redenen, verklaarde, „op die zaak, niet al te wel, te zyn gevat „ geweest" en wees den Nederlandſchen Gezant naar den Graave van *Midleton* (*a*). Dan, gelyk ik reeds gezegd heb, men vondt, hier te lande, geraaden, aan s'Koning verzoek te voldoen. Die inſchiklykheid, egter, werkte weinig uit. Hy klaagde, al rasch daar na, dat de Admiraliteit van de Maaze, den Engelſchen Schipperen, die de Conſulaat-regten niet betaalen wilden, egter *vry-brieven* * gaven, waar omtrend hy voorziening liet vraagen. De Staaten lieten antwoorden, dat zy geen nadeel aan die regten wilden toebrengen, maar

* *paſporte*

(*a*) Brief van den Ambaſſ. Van Citters, 7, 17 Febr. 1788.

maar aan de Admiraliteiten niet konden vergen, den Schipperen zodanige te weigeren, om dat deeze laatſten, ſomtyds, voorgaven, die regten niet te hebben betaald.

Om zeker te zyn, ondertusſchen, van den ſtaat der Britſche Zeemagt, zonden de algemeene Staaten, niet lang na deezen tyd, iemand naar Engeland, die, in't geheim, alle de Zeehavens opnam en 'er hun verſlag van deedt (*b*). Ook liet men, hier te lande, naauwkeuriglyk opneemen de Zeegaaten van 't Zuider- en Noorderkwartier, als mede de diepten en verdere gelegenheden van alle Zeehavenen, en van zodanige Plaatzen, als, tot het aanleggen of verbeteren van behoorlyke Dokken of Kommen, voor s'lands Schepen van oorloge, zouden kunnen worden gebruikt, en wel in dier voege, dat dezelve Schepen, tot voorkooming van bederf, altyd vlot en driftig zouden mogen leggen. Men hadt, daar toe, byzonderlyk, 't oog op Hellevoetſluis, de Willemſtad, Hoorn, Enkhuizen en Medenblik (*c*). Ook wierden, hier nopens, zeer belangryke verſlagen in Holland gedaan, hoezeer de zaak zelfs geen genoegzaam gevolg hadt. Men agttede, ten deeze tyde, dat een Dok, by de Willemſtad, min kostbaar en veiliger te maaken was, dan by Hellevoetſluis; alwaar men, egter, en niet op de eerstgemelde plaatſe, eenige jaaren laater, zodanig een Dok aanlag (*d*).

Bl.

(*b*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *T. 6. p. m. 64 et 65.* Ook meldt VAN CITTERS, dat zy geen genoegzaame Schepen nog Volk hadt. *p.* 78. *MS.* en *p.* 85, 97.

(*c*) Reſol. van Holl. 2 April, 13 en 20 Mey, 25 Juny, 30 Juny en 2 July 1688. *bl.* 250—272, 276—283, 304—307, 368—384, 389—413.

(*d*) Staat der Nederl. 7 *D. bl.* 94. *Voyez auſſi les Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *T. 6. p.* 78, 84.

Bl. 395. r. 15. „ De Koning *ſchroomde niet, zyne Hoogheid, by den Ambaſſadeur* VAN CITTERS *te* beſchuldigen, *dat hy* eenen opſtand zogt te verwekken, in Engeland." VAN CITTERS ſchreef den Prinſe, in 't geheim, eigentlyk, 't navolgende: „ *verſoeke, ganſch onderdanigſt, dat uw* „ *Hoogheyt my niet qualyck believe af te nemen,* „ *dat, hier nevens, voege, dat de Koning en het* „ *Miniſterium uw Hoogheyt, ganſch en 't eene-* „ *mael, inſumuleert, als of met de hevigſte* „ *Proteſtanten, hier eens was, om, tot ſyn eygen* „ *avantages, een generale opſtant in 't Ryck* „ *te verwecken, en verder genegen, om haer* „ *Hoog Mog: tot den oorloge te beweegen,* „ *en dat alle de voorenſtaende diſcourſen, en an-* „ *dere, laeſt overgeſchreven, daer op ſlaen (e).*" Die laatst overgeſchreeven woorden hielden in, dat de Koning hem, Ambasſadeur, gezegd hadt, dat 'er, in Nederland, veelen waren, die hem, met den Staat, in oorlog zogten te wikkelen, en 'er allefints op uit waren, om hem kleinigheden en beledigingen aan te doen (*f*).

Bl. 396. r. 6. v. o. „ *Het* Kerkelyk *Geregtshof.*" Zo veel hadt Koning JACOB met de Geestelykheid op, dat hy een' Benedikryner Munnik, CORKER genaamd, dien de Keurvorst van Keulen hem, als Gezant, hadt toegezonden, in deszelfs geestelyk gewaad, openbaar gehoor gaf: 't geen ik, ſchoon tot de Engelſche Hiſtorie behoorende, aanteekene, om dat zulks tegen de gewoonte van alle Volkeren ſtreedt, en aan de Hoven van andere Roomschgezinde Vorſten, ja,

(e) Brief van Ambaſſ. VAN GITTERS, 14, 24 Febr., 30 Maart, 9 April 1688. *MS.*

(*f*) Brief van Ambaſſ. VAN CITTERS, 7, 17 Jan. 1688. *MS.*

ja, voor zo veel men wist, te Rome zelfs; niet gebruiklyk was (*g*).

Om deezen tyd, liep een gerugt in Engeland, als of de Raadpensionaris FAGEL den Markgraave van ALBYVILLE, op eene dreigende wyze, zou gezegd hebben, dat „ by aldien *Doctor* „ BURNET" (op wien de Koning ten hoogste gebeeten bleef) „ wat quaets mogte overcomen, „ haer Ho: Mog: niet konden ofte wilden „ *reponderen*, voor het geene hem, van het „ gemeyne Volck, in syn Persoon ofte Familie, „ soude wedervaaren." Dan deeze vertelling verdween, na dat ALBYVILLE zelve zyner Majesteit berigt hadt, dat, van dit alles, niet één woord, tusschen hem en den Raadpensionaris, gesproken was (*h*).

Bl. 398. r. 5. „ *Keurprinse van Brandenburg, wiens* Broeder FILIPS — *het oog hadt op de* waardigheden des Prinsen *van* Orange." Sommigen meenden, dat de Prins, aan de Keurvorstinne DOROTHÉE, tweede Gemalinne van den Keurvorst en Moeder van PHILIPS, hadt doen hoopen, het regt van overleeving * op die waardigheden, aan deezen haaren Zoon, te zullen bezorgen; doch zy voegen 'er by, dat zyne Hoogheid; die te veel inzigt in zaaken hadt, om niet te bevroeden, dat s'Lands Staaten hier, nimmer, in koomen zouden, alleenlyk zo sprak, om die Prinses, welke; als straks ook onze WAGEN: zal aanteekenen (*i*); gehouden wierdt, naar de Fransche zyde te hellen, in zyne belangen overtebrengen (*k*). Bl.

* *Survivance.*

(*g*) Brief van Ambass. VAN CITTERS, 3, 13 Febr. 1788. *MS.*
(*h*) Brieven van VAN CITTERS, 6, 16 Maart, en 27 Maart, 6 April 1688. *MS.*
(*i*) Alhier, *bl.* 399. onder aan.
(*k*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *T.* 5. *p. m.* 135. *L'Art de verif. les dates. fol.* 485. *col.* 1.

Bl. 400. r. 12. „ De Staaten — *ſlooten een Verbond met den* nieuwen Keurvorst." Zy namen mede het Gevaderſchap aan over den Zoon, van welken s'Keurvorſten Gemalin, in Oogstmaand deezes jaars, beviel. Holland hadt, reeds in Louwmaand, beſlooten, hier van, ter Generaliteit, een voorſtel te laaten doen; alwaar hem een jaarlyks penſioen van vier duizend guldens wierdt toegelegd. De jong Geboorne kreeg den naam van FREDERIK WILLEM, en wierdt, namaals, de tweede Koning van Pruiſen (*l*).

Bl. 404. r. 2. v. o. „ *In* Grasmaand — *liep de Koningin gevaar van* ontydig *te* bevallen." De Ambasſadeur VAN CITTERS meldde, op den 27 dier maand, aan de algemeene Staaten, dat de Koningin; welke, kort te vooren, zig reeds niet wel bevondt; op goeden Vrydag (die, in den jaare 1688, op den 16 van Grasmaand, inviel), terwyl de Koning de voornaamſte Kapellen van London bezogt, „ door al te „ grooten yver, te lange op de knyën gelegen „ hebbende, 't ſedert niet wel was geweeſt, „ en men *in de alderuyterſte vreeſe wert, voor* „ *een miscraem* (*m*)." Drie dagen na, ſchreef hy, aan zyne Hoogheid en den Raadpenſionaris, 't navolgende; „ ſo ſterk, als ſommigen wilden „ voorgeven, dat hare Majeſteyt van een „ Miscraam, voorleden Maandag" (en dus den 26 van Grasmaand (*n*)), „ te bedde gevallen „ was, en dat met ſo veele *circumſtantien* en „ van ſo goede hant, dat daer aen als niet te „ twyf-

(*l*) Reſol. van Holl. 24 Jan. 1688. *bl.* 88. Holl. Mercur. op 't jaar 1688. *bl.* 46. *L'Art de verif. les Dates. fol.* 485. *col.* 1.

(*m*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{13}{23}$, $\frac{17}{27}$ April 1688. *MS.*

(*n*) *L'Art de verifier les Dates. fol.* 123.

„ twyffelen is, ſo wert, ten Hove, wederom
„ het *contrarie gedebiteert*, en dat de Coningin
„ vry beter is, en met even ſo veele omſtan-
„ digheden, dat men, byna, daer mede niet
„ aen twyffelen kan; waerom, *om de onſeker-*
„ *heyt*, voor dit mael, hier van, in myne
„ *publique depêches*, niet derve melden. Dan
„ de *moderaatſten* ſchynen te gelooven, dat
„ hare Majt. buyten vreeſe van dat ongeval
„ nog niet, t'eenemaal, ſoude weſen." Hy voegt 'er, eindelyk, by; „ ſoo, in 't fluyten
„ deſes, kryge ik het nevensgaende *bilietjen*,
„ van ſo een goede hant, dat, daer aen, naeu-
„ welycx, mede te twyffelen is, en wie" (zo ſpreekt hy, gewoonlyk, voor *die*) „ giſteren,
„ en dezen geheelen dag, bezig is geweeſt,
„ om, ſecretelyck, de waerheid hier van te
„ connen onderſtaen." Het briefje, waar van hy ſpreekt, en in de Franſche taal geſchreven was, zal ik, hier onder, doen volgen (*o*).

Het ſchynt my, voor 't overige, toe, dat deeze, waare of verſierde, misvallinge der Koninginne, in *Grasmaand* des jaars 1688, dezelfde is, van welke BURNET en, uit hem, onze WAGEN:, alhier, gewaagt; hoezeer ik niet zou durven verzekeren, of de Engelſche Schryver, in alle deelen van zyn verhaal, even naauwkeurig is. Immers 't verdient eenigen opmerking, dat, nopens 's Konings reize naar, en deszelfs terug haaling van,

(*o*) „ Il eſt vray, que la Femme a eſté fort incommodée et
„ en quelque danger, Lundy paſſé; mais, de jour en jour,
„ elle ſe retablit en bonne ſanté, et hier elle a dinè a table,
„ dans ſa Chambre, en preſence de pluſieurs, *les quels aſſurent,*
„ *qu'elle avance dans ſa groſſeſſe, ſans aucune doute, par des*
„ *marques fort evidentes, et les ſages femmes aſſurent, que, ſi elle*
„ *avoit fait une fauſſe couche, elle ſeroit obligée, de ſe tenir au*
„ *lit.*" Brief van den Amboſſ. VAN CITTERS, $\frac{20}{30}$ April 1688. MS.

van, Rochester, in *Grasmaand*, geen woord, voor zo verre ik beſpeure, geſprooken wordt, in de Brieven van den Ambaſſadeur VAN CITTERS (*p*), die, evenwel, niet gewoon was, ſoortgelyke zaaken voor zyne Meesteren te verzwygen. In deeze Brieven, komt die Vorst, in tegendeel, voor, als, geduurende die geheele maand, te Westmunſter gebleeven te zyn, en zig, eerst op den 18 der volgende; toen de Koninginne in de zevende maand haarer zwangerſchap gerekend wierdt; naar Rochester of Chatham begeeven te hebben, van waar hy, voldaan over den toeſtel der Magazynen, Schepen, en wat verders, tot beveilinge der Rivier, was ondernomen, op den 21, naar Westmunſter te rug was gekeerd. Eerst op dien dag, ſchryft de Gezant, ontmoetede zyne Majeſteit, des morgens „ om zes uuren, omtrent Blackwell, één van de Couriers, die, „ *expres*, afgezonden waren, om hem" (den Koning) „ kennis te doen van de quade geſtalte van „ hare Mat." De Koningin, naamelyk, hadt, den geheelen nagt, niet gerust en hieldt het bedde, uit hoofde eener zwaare ontroernis en ſchrik, haar onverwagts aangekoomen, by 't leezen van den aanvang eens briefs van haaren Oom, den Kardinaal D'ESTE, uit welken zy, ſchoon verkeerdelyk, opmaakte, dat de Hertog van *Modena*, haar Vader, overleden was. VAN CITTERS voegt 'er by, dat zy, na 't gebruiken van hartverſterkende middelen, ten Hove gezegd wierdt, „ beter te zyn." Doch, in den Brief aan zyne Hoogheid, liet hy 'er nog deeze woorden op ver-

(*p*) Brieven van Ambaſſ. VAN CITTERS $\frac{3}{13}$; $\frac{6}{16}$; $\frac{10}{20}$; $\frac{13}{23}$; $\frac{17}{27}$; $\frac{20}{30}$ April en $\frac{24}{4}$ Mey, $\frac{27}{7}$ April $\frac{1}{11}$ Mey 1688. *M.S.*

volgen: „ hoewel ſommigen, opmerkende den „ tyt van haar laaſte *ongeval*, daer van een „ ander gevoelen ſchynen te hebben, te meer, „ wyl gemerckt wert, *waer de Catholycken* „ *alleen by den anderen ſyn,*" (ſy) „ *al vry de* „ *ooren laaten hangen (q).*" Dit laatſte zou het denkbeeld van eenen, gebeurden of te vreezen', miskraam kunnen verſterken.

Bl. 406. r. 2. „ Nu zeide zy" (de Koninginne) „ *dat zy haar Kraambed* te S. James *dagt te houden.*" 't Zal, zo ik vertrouwe, niet ondienſtig zyn, hier, verder, aantetekenen, 't geen de Ambaſſadeur VAN CITTERS, zo nopens dit trapsgewyze voorneemen der Koningin, om naar *S. James* te gaan, als nopens haare bevalling, aan de algemeene Staaten over ſchreef. Na, op den 28 van Bloeimaand, gemeld te hebben, dat de Prins en Prinſes van Denemarken, daags te vooren, naar Bath vertrokken waren, voegt hy 'er by; dat de Koningin zig wel, ten zelven dage, *in 't publicq* hadt laaten zien en, op den dag van zyn ſchryven, met zyne Majeſteit hadt gegeeten; maar dat „ *de Doctoren op haer niet ſcheenen te* „ *te deryen nemen*, om de gebeurlycke *acci-* „ *denten* en toevallen, al was het maer de „ verandering van lucht, *haer de reyze naer* „ *Windſor aen te raden;* hoewel hare Mat." (doet hy 'er op volgen) „ nogthans *voorgeeft*, „ *daer toe ſeer te inclineren.*" Den 6 van Zomermaand, ſchreef hy, nader; dat haare Majeſteit, ſedert den derden dier maand, wat onpaſſelyk en, zo men zeide, wat verkouden was geweest, waarom zy, op aanraadinge der Art-

(q) Brief van Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{11}{21}$ Mey 1688. *MS.*

Artſen, ader gelaaten was, „ en begint men;" ſchreef hy voorts; „ met des te meerder *fonda-* „ *ment*, daarom, te gelooven, dat hoogstge- „ dachte haare Mat., *hier, in het paleys van* „ *S. James, cramen zal.*" Op den 11 van Zomermaand, meldde hy dit laatſte, voor eene zekerheid, als mede, dat haare Majeſteit, „ tot nog toe, het bedde hieldt, met dat voor- „ geven nogthans, dat ſy beterd;" en, op den 18; „ De Coninginne is *nu* genegen, „ om *morgen*" (welke was *Saturdag*, den 19 van Zomermaand), „ ten langſten op *aanſtaan-* „ *den Maandag*, naar *St. James te gaan, om* „ *daer haer Craem te houden.*" Of 'er, toen, een brief van de Prinſes van Denemarken was ingeloopen, zegt hy niet, maar, hier op, kreeg men, den 22 der laatstgemelde maand, van hem, 't volgend ſchryven: „ Hare Majeſteyt heeft „ ſo grooten genegentheyt gehadt om van „ *Logement* te veranderen, dat ſy, *voorleden* „ *Saturdag avont*" (en dus op één der dagen, van welken hy, in zynen laatſten, geſproken hadt), „ onaangeſien alle de noodige *Appartementen* „ op *S. James* nog niet volcomen gereet „ waren, en tegen het *advis* van veelen, wie „ haer, tot giſteren, fogten te *divertieren*, „ derwaerts is overgegaen. *Sondags*, of des „ anderen dags, *s'morgens omtrent agt uyren*;" „ zynde het feeſt van de heylige dryvuldicheyt; „ wierde ſy niet wel en, *omtrent tien uuren*, „ *viel ſy, ganſch onverwagt (als zynde verre* „ *buyten de gehouden Rekening)*, doch ſeer „ geluckig, *van een jongen en welgeſchapen* „ *Prins in de Craem.* Hare Majeſteyt de „ Coninginne *Douairiere* was, *byna van den*

„ *beginne*, daer *preſent*, benevens veele dut
„ *principaelſte Dames* van het Hof, ook in ofte
„ omtrent de Camer, altoos, den Lord Cancelier,
„ den Grave van *Sunderlant*, Preſident, den
* geheim Zegelbewaarder. „ Lord *Arundel*, *Wardour of privè Seal* *, de
„ Lords *Mulgrave*, *Godolphin*, des Konings
„ en hare Maj^t^s Kamerlingen, de Lords *Powis*,
„ *Bath*, *Craven*, *Dartmouth*, *Hentington* en
„ eenige anderen meer van het *Conſeil*; mey-
„ nende veelen, dat, voor al, de Heer Aerts-
„ biſſchop van Canterbury daer moeſte *preſent*
„ by geweeſt zyn; 't geen, by dezen toeval, niet
„ heeft connen weſen (*r*)." De Prins en Prinſes van Denemarken, dien 't Hof, van deeze bevalling, terſtond, kennis deedt geven, kwamen, eerst den 25 van Zomermaand, te rug (*s*).

Bl. 406. r. 5. v. o. „ *In de kamer was* niemand, dan Mevrouw SUNDERLAND." Dit zeggen van BURNET loopt aan tegen dat van VAN CITTERS, in myne laatſte aanmerking aangehaald, en tegen dat der Koninginne Weduwe, by onzen WAGEN: alhier, bl. 463.

Bl. 408. r. 4. v. o. „ Men verſpreidde, *dat het*, geduurig, Stuipjes hadt." 't Sterven des eerſten Prinſe roert VAN CITTERS niet aan. Zo de zaak waar is, was zy, denklyk, toen, nog onbekend. Volgens hem, was het Kind, van 't welk de Koningin verlost was, al vroeg zeer onpaslyk. Op den 22 van Zomermaand, ſchreef hy, aan de algemeene Staaten; „ deze nacht „ was hooghgemelde jonge Prins, diermate „ *in-*

(*r*) Brieven van den Ambaſſ. VAN CITTERS, van $\frac{18}{28}$ Mey, en $\frac{28 \text{ Mey}}{8 \text{ Juny}}$ 1688. *MS.*

(*s*) Miſſ. VAN CITTERS, $\frac{12}{22}$; $\frac{15}{25}$ Juny. *MS.*

„ *indiſpooſt*, dat het Hof in de uyterſte ontſtel-
„ tenis was; zelf de Koning was, ten dry uuren,
„ uyt ſyn camer; maer, na het gebruyck van
„ een weynig medicynen, ſtilde de *colique*, vatte
„ de borſt en is, zo gezegt wordt, vry beter (*t*)."
Op 't einde des briefs, meldde hy aan zyne Hoogheid en den Raadpenſionaris FAGEL, dat iemand zyner bekenden zekeren Heer DU PUY hadt ontmoet, die, „ *buitengewoon droefgeestig was*," maar hem, egter, hadt gezegd, dat, „ *heden*
„ *avont*, de Prins *vry wel* was (*u*)": ook hadt hy vernomen, dat ſommige Artſen zeer afkeurden het maaken eener opening op den arm, ter uitzypeling der kwaade vogten *, welke men, op raad der Koninginne, naar de Italiaanſche wyze, aan 't Kind werkſtellig wilde maaken. Tuſſchen deezen tyd en den tweeden van Herfſtmaand, blykt uit zyne brieven, dat het Kind, telkens, gezegd wierdt toevallen te krygen en dan weder te herſtellen (*v*).

* *cauſtère; fontenelle.*

Bl. 410. r. 7. „ *Eene gebeurtenis van zo veel invloed op den ſtaat van* Groot-Brittanje, *van gansch* Europa *en van de* vereenigde Gewesten *in 't byzonder*, verdiende wel, dat wy ze wat uitvoeriger verhaalden." Op dien zelfden grond, heb ik, in de bovenſtaande, drie laatſte, Aanmerkin-

(*t*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{12}{22}$ Juny 1688. *MS.*

(*u*) Brief van VAN CITTERS, *l. c.* „ 300, in 't fluyten, comt „ my, van een myner goede bekende, ter hant het nevens„ gaende *Biljetjen*, — *Je viens de voir Monſr.* DU PUY, *dans* „ *le Parc, et je l'ay trouvé extraordinairement triſte. Il m'a* „ *pour-tant dit, que le jeune Prinſe ſe porte aſſés bien ce ſoir.* „ *J'ay entendu raiſonner des Medecyns, qui deſaprouvent et blâ„ ment extrémement le cautére, qu'on a apliqué au jeune Prince.*"

(*v*) Brieven van VAN CITTERS $\frac{10}{20}$ Juny; $\frac{6}{16}$ July; $\frac{3}{13}$ Aug.; $\frac{7}{17}$ Aug.; $\frac{10}{20}$ Aug.; in de Nederlandſche, en van zynen Secretaris, TH. BADDE, in de Franſche, taalen, $\frac{21}{31}$ Aug. $\frac{21}{31}$ Aug. 1688. *MS.*

kingen over deeze ſtoffe, 't een en ander, uit de Brieven van den Ambasſadeur VAN CITTERS aan den Staat, opgeteekend; niet alleenlyk, om dat die Brieven, of het, eigentlyk genoemd, *Engelsch Verbaal*, zeer zeldzaam zyn; en my, van zeer goede hand, dat *Exemplaar*, 't geen hy, voor zig zelven, gebruikte en, door hem, ſomtyds, op den rand, is beſchreeven, ter leen gegund is, maar ook, om dat het vergelyken der gezegden van deezen Gezant (ten tyde en in de nabuurſchap der bevalling van de Koningin, op 't papier geſteld) met die van BURNET, ten minſten hier en daar, tot nut van die, door de gantſche Christen waereld en, voornaamlyk, hier te Lande, zo berugte gebeurtenis, ſtrekken kan.

Bl. 411. r. 4. „*De Markgraaf van* ALBYVILLE *gaf eene* plegtige Maaltyd, *in den Haage, op welke egter* weinige Leden der Regeeringe verſcheenen." Sommigen zeggen, dat hy de algemeene Staaten verzogt hadt, doch dat zy het weigerden; zo als ook de verdere voornaamſte Luiden van beide de Geſlagten niet alleen deden, maar zelfs ook de Gezanten van Spanje, Brandenburg, Zeil en Hanover. De Heeren van ODYK en OUWERKERK zouden uitgegeeven hebben, dat men, op dit Feest gaande, zeer ſlegt zyn Hof aan den Prinſe van Orange zoude maaken; waar door de meesten waren wederhouden geworden (*w*).

Bl. 411. r. 17 „Hunne Hoogheden zonden — ZUILENSTEIN *naar* Engeland, *om — geluk te wenſchen.*" De algemeene Staaten lieten dit doen, door den Ambasſadeur VAN CITTERS. De Koning ontving hem zeer beleefdelyk, en met

(*w*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *T.* 6. *p. m.* 85.

met betuiging, van niets meêr te wenſchen, dan met hun; die hy zeide niet te zullen aanvallen, zo hy niet aangevallen wierdt; in vriendſchap te willen leeven. Doch dit waren woorden. VAN CITTERS, die het zynen Meesters overſchreef, meldde 'er by; dat men zig, ondertusſchen, zeer ſterk begon te wapenen; dat veele Roomschgezinden uitgaven, „ hoe, in cort, zig groote *deſſeynen* zouden co- „ men te openbaren, waer door, die nu de *bravade* „ maakten (meynende Hollant) moeyte ſouden „ hebben, om haer, daer van, te *debaraſſéren*. „ Uyt deeze en diergelycke ſaken." (zeide hy voorders), „ ſullen haer Ho: Mo: wel weten te „ *conſidereren*, wat, van alle deſe *proteſtatien* „ en *ſinceratien* van Vrientſchap, te dencken „ is, en hoedanig, voor het toecomende, ſy „ hebben toe te ſien (*x*)."

Bl. 412. r. 4. v. o. „ *Van de* bootsgezellen — *voor antwoord bekomen*, dat *zy de* Hollanders *hielden voor hunne* Vrienden *en* Broeders." Men verhaalt, dat, toen één dier Bootsgezellen, hier op, door een' Zee-Krygsraad, gevonnisd wierdt, om aan de mast te worden opgehangen, 'er, by de uitvoering van 't vonnis, een oploop, onder de overigen, ontſtondt, om welken te ſtillen, men genoodzaakt geweest was, verſcheiden' Roomſche Priesters, die zig aan boord bevonden, van daar en aan Land te zenden. Toen, kort hier na, de Admiraal HERBERT naar Holland ging, agt men, dat wel vyf honderd Zeelieden; waar onder van de beste ſoort; met hem, uit s'Konings, in der Staaten, dienst, overkwamen (*y*).

Bl.

(*x*) Brief van Ambaſſ. V. CITTERS, $\frac{22}{2}$ $\frac{\text{Juny}}{\text{July}}$ 1688. *MS.*

(*y*) *Lettre du* Secretaire BADDE, $\frac{24}{3}$ $\frac{\text{Juillet}}{\text{Aout}}$, $\frac{31}{10}$ $\frac{\text{Juillet}}{\text{Aout}}$ 1688. *MS. Negotiat. du Comte* D'AVAUX. T. 6. *p.* 99.

Bl. 423. r. 18. „ *s'Prinſen ſchielyken togt door de* Stad" (Amſterdam), „ zonder voor 't Stadhuis te willen afreeden." WAGEN: heeft, elders, hier over, breder gehandeld (*z*) en, by die gelegenheid, aanteekent, dat dit geval Burgemeester VAN BEUNINGEN, zo men wil, in ongunst der Regeeringe bragt. De Prins was, aanhoudend, zeer op hem gebeeten gebleeven, en, ſchoon hy al reeds een' nederigen brief, aan dien Vorst, geſchreven hadt, zou zyne Hoogheid; zo men op D'AVAUX aan kan (*a*); 'er mede geſpot en, aan den brenger, even als voorheen aan FUCHS (*b*), gezegd hebben, dat hy zig wel met Amſterdam wilde verzoenen, maar nooit van VAN BEUNINGEN hooren ſpreeken. Ook zou zyne Hoogheid van BEUNINGEN's Brief, zonder die te be-antwoorden, aan ODYK ter hand geſteld hebben, die 'er, overal, Afſchriften van hadt uit gedeeld: door al 't welke de invloed van den ongelukkigen Heere zeer verminderde.

Bl. 433. r. 8. v. o. „ *Zy*" (der Staaten Gemagtigden) „ *ſcheenen, neevens hem, alleen 't oog te hebben naar* Keulen." Dit voorwendſel was te gemaklyker, nadien, inderdaad, die van Keulen, ter helfte van Herfstmaand, den Staat verzogt hadden, om byſtand van Volk en geld (*c*). Men ontſchuldigde zig, egter, omtrend beiden. Doch, toen, naderhand, de Franſchen in het Ryk vielen, aldaar groote vorderingen maakten, en de Keizer de Voorſpraak der Stad wierdt by Staaten, beſlooten de laastgemelden, de manſchappen,

(*z*) Geſchied. van Amſt 6 *St. bl.* 113—116.
(*a*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *T.* 5. *p.* m. 16. WAGEN: Geſchied. van Amſterd. 6 *St. bl.* 120.
(*b*) WAGEN: alhier, *bl.* 203. en Aanmerk. op *bl.* 36 alhier.
(*c*) Reſol. van Holl. 17 Sept. 1688. *bl.* 554 en 555.

pen, die, thans, onder den Vorst van Waldek, zig aan den beneden Ryn bevonden, derwaarts te doen trekken. Ook wierdt Waldek, toen, gelast, met de Bevelhebberen der Bondgenooten te overleggen, wat, ter beveiliging, beſcherming en ſtuiting van alle verdere invallen, zou behooren gedaan te worden (*d*).

Bl. 433. r. 4. v. o. „*Zyne Hoogheid ſloeg den Staaten voor, dat het — noodig was, dat — middel gevonden werdt, om* negen duizend Bootsgezellen — *te* onderhouden." Om de noodige penningen daar toe te vinden, ſloegen de Admiraliteiten eene belasting voor, op de Buitenlandſche Schepen, die niet in het lastgeld waren aangeſlagen, en op de Binnenlandſche Schepen, Schuiten en Vaartuigen; welke belastingen, by wyze van afkoop *, eens in 't jaar, zouden worde betaald (*e*). Dit wierdt *Commisſoriaal* gemaakt, maar ik zie niet, dat het *Beſoigne* gehouden wierdt; ook kwam'er niets, dat ik weete, van de zaake. Doch, ſedert, wierdt eene bede, * ten behoeve van de Admiraliteit van Holland en Zeeland, ter Generaliteit gedaan, voor de gemelde uitrustinge naar Engeland, ter ſomme van een millioen, zeven honderd agtëntagtig duizend vier honderd en vierënzestig guldens, welke voldaan wierdt, deels nu, by leeninge uit de vier millioenen tot verſterking der Vestingen (*f*), deels, in 't volgend jaar en, voor zo ver de Hollandſche Admiraliteiten betrof, uit de penningen, die de Steden en Dorpen van dat Gewest, by voorbetaaling, op de buitengewoone middelen, toen, hadden uitgeſchooten (*g*). Bl.

* redemtie.

* petitie.

(*d*) Reſol. van Holl. 20 Sept. 1688. *bl.* 621.
(*e*) Reſol. van Holl. 10 Aug. en 9 Oct. 1688. *bl.* 484—488.
(*f*) Reſol. van Holl. 26 Oct. 1688. *bl.* 598.
(*g*) Reſol. van Holl. 3 Febr. en 7 April 1689. *bl.* 88 en 208.

Bl. 434. r. 19. „*Ten zelfden tyde*, handelde Hy" (de Prins) „ *ook met de Hertogen van Lunenburg" enz:* Dit geſchiedde niet, zonder kennis der algemeene Staaten. Deezen hadden den Heere HOP, hunnen Gezant te Berlyn; even als de Prins den Heere BENTING; naar de gezegde Hoven afgezonden, met last, by dezelven aan te dringen, om deeze landen by te ſpringen, zo zy, door Nabuuren, in ongelegentheid wierden gewikkeld (*h*). Voor 't overige, egter, was s'Prinſen gezag, thans, zeer hoog gereezen, en hy; gelyk een kundig Schryver wel heeft gezegd; het middelpunt der onderhandelingen van Europa. De Keizer, de Koning van Spanje, de Paus, veele andere, zo Roomschgezinde als Hervormde en Lutherſche, Mogendheden waren zyne Vrienden, en hy wist ze te vereenigen tot een algemeen Bondgenootſchap, tegen den Koning van Frankryk (*i*), wiens beweegingen hem tot een ſcherm ſtrekten, waar agter hy zyn voorneemen, tot het doen van eenen inval in Engeland, verborg. Hier toe was hem, behalven de hulpe der Mogendheden, van welken hier onze WAGEN: gewaagt, ook, byzonderlyk, noodig, die van Spanje, alzo de Grenzen der Nederlanden, aan die Kroon behoorende, en die een voormuur der onzen, tegen Frankryk, geagt wierden, door 't byeen trekken der Franſche Troepen in het Keulſche, ligtelyk gevaar konden loopen. De Prins hadt, daarom, reeds in Zomermaand deezes jaars 1687, aan de algemeene Staaten vertoond; hoe hy, om den ſlegten

(*h*) Secr. Reſol. Staaten Gener. 16 July 1687. *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. T. 6. *p.* 87.
(*i*) HUME, Hiſt. van Engeland, 8 *D. bl.* 351.

ten ſtand der verdeediging van de Spaanſche Nederlanden, beſlooten hadt, zynen Domein-Raad ECKHARDT naar Madrid te zenden, ten einde den Koning te overreeden, om honderd duizend Ryksdaalders, s'maands, te doen ſtellen in handen van den nieuwen Nederlandſchen Landvoogd, Markgraave DE GUASTANAGA. Hier mede en met de verdere middelen van dat Land, begreep die Markgraaf, dertig duizend man op de been te kunnen houden; weshalven zyne Hoogheid verzogt, dat hunne Hoogmogendheden dien voorſlag, by zyne Spaanſche Majeſteit, geliefden aan te dringen, in eenen brief, die ECKHARDT met zig zoude neemen. Ook beſloot men hier toe, daadlyk, ter Generaliteit; zonder dat ik vinde (*k*), of de Heer BATTIER, (die, na de te rug keering van den Ambasſadeur VAN HEEMSKERK, zig, ſints twee jaaren, als der Staaten buitengewoone Gezant, in Spanje ophielt (*l*)) mede, hier toe, byzonderen last kreeg, maar wel, dat deeze voorſlag, aan 't Spaanſche Hof (*m*) niet zonder vrugt was; zo als men ook, nader, zien zal, dat dit Hof, in 't vervolg, met Frankryk in oorlog geraakte, alwaar GUASTANAGA, niet ten onregte, ſchynt begreepen te zyn, in de onderneeming zyner Hoogheid op Groot-Brittannie deel gehadt te hebben (*n*).

De Prins hadt te meerder grond, om zig met een' gelukkigen uitkomst zyner handelingen in Spanje te vleien, om dat, ſedert het afgeloopen jaar

(*k*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. 9 Juny 1689.
(*l*) Reſol. van Holl. 13 July 1686. *bl.* 849.
(*m*) Geſchreeven Stukken van dien tyd.
(*n*) Vergel. WAGEN. Vaderl. Hiſt. 16 *D. bl.* 8. D'AVAUX, *t.* 6. *p.* m. 132.

jaar 1687, tusschen CARLOS den II en hem; eindelyk, een Verdrag was getroffen en, in Mei van dit jaar 1688; korten tyd voor 't vertrek van ECKHARDT; uitgewisseld: by 't welk vastgesteld wierdt, eene afkomst te maaken van 't geschil, sedert den jaare 1648, te meer maalen, ontstaan, over de malaatigheid van Spanje, in het voldoen van de uitkeeringen aan den huize van Nassau, tot welken zig die Kroon, by het vyfënveertigste punt der Munsterſche Vrede, hadt verpligt, en waar op ook de algemeene Staaten, byzonderlyk ten jaare 1679, hadden aangedrongen (o). Nu, verbondt zig de Koning, aan den Prinse af te staan, by klinkenden gelde en in eens, de somme van driemaal honderd duizend gulden, als mede, jaarlyks, eene somme van honderd duizend gulden, op de tollen van de Maaze, en van vyftig duizend gulden, op zyner Majesteits Spaansche of West-Indische Domeinen. Wyders zou het Graafschap Meurs tot een Hertogdom worden verheven. Hier tegen verpligtte zig zyne Hoogheid, af te zien van alle verdere, hem verschuldigde, gelden, mitsgaders van die goederen, welken, thans, in Fransche handen waren, doch tot welker overleevering aan zynen huize, de Spaanschen zig, verbonden, zo dra zy weder onder hunne magt geraakten. De Prins zou, voor 't overige, 't zyne aanwenden, ten einde Maastricht, door de Staaten, aan den Koning wierde afgestaan; doch hy zou van alle beloften zyn ontslaagen, zo zyne Majesteit, twee jaaren lang, de betaaling der beloofde penningen en jaargelden verzuimde te vol-

(o) WAGEN. 15 *Deel*, *bl.* 6—17.

voldoen. Spanje voldeedt de drie tonnen ſchats niet en, met het jaar 1695, begon het ook aan de jaargelden te haperen; weshalven de verpligting, aan s'Prinſen zyde, verviel. By verſcheiden' volgende Traktaaten, is die ſchuld, van deeze zyde, leevendig gehouden (*p*).

D'AVAUX verhaalt, dat de Keurvorst van Saxe, ten deezen tyde, door iemand, dien hy naar Aken zondt, een Verbond deedt ſluiten met de algemeene Staaten, en dat de Heer VAN AMERONGE, uit hoofde eener Volmagt, hem, vier jaaren vroeger gegeeven, dat Verbond teekende, wegens hunne Hoogmogendheden, die, egter, van dit gantſche werk niet zouden geweeten hebben, maar om welken te beweegen, de de Prins wel middel zou weeten (*p*). Ik vinde, in 't vervolg, by D'AVAUX, van deeze zaak, geen het minſte gewag meêr, en moet betuigen 'er, nog in de Reſolutien der algemeene of Hollandſche Staaten, of elders, iets van ontdekt te hebben, en niet te weeten, dat de Keurvorst zig met den Staat verbondt, voor den jaare 1693; zo als men, op zyn' tyd, nader zien zal (*r*). Zeker is het, evenwel, dat 'er, thans, zeer goed verſtand met den Keurvorst wierdt onderhouden; die, op zyne reize, in de afgeloopen' Lente- en Bloeimaand, ook deeze Landen was komen zien, alwaar hy, door de Hee-

(*p*) Conf. KLUIT, prime Lin. Hiſt. Feder. Belg. Feder. *T.* 1. *p.* 62, 138 *et* 140, *nec. ſin* Indice Chronol. *p.* 490. *Voyez auſſi* les Negotiat. du Comte D'AVAUX. *T.* 6. *p. m.* 77. *& les* Mémoir. Hiſt. & Politiq. des P. B. Autrich: *par le Comte de* NENY. *T.* 2. *p.* 42, 43, die *p.* 63, tegen den Letter van het byzonder Artikel der Utrechtſche Vrede van den jaare 1714, vermeent, dat de betaaling der Renten, met het jaar 1699, eerst zoude begonnen zyn.

(*q*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *T.* 6. *p. m.* 81.

(*r*) Secr. Reſol. van Holl. 19 Maart 1693. *bl.* 528.

Heeren VAN DUVENVOORDE en VAN AMERONGEN, wegens de Staaten en, afzonderlyk, door zyne Hoogheid, plegtiglyk was ontvangen (*s*). D'AVAUX verſtaat, door de volmagt VAN AMERONGEN, denklyk, die geene, welke deezen Heere, niet over *vier*, maar over *vyf* jaaren, dat is, in het jaar 1682, wegens de algemeene Staaten, gegeeven was, ten einde, konde het zyn, den Keurvorst van Saxe (aan wiens Hof men hem toen hadt gezonden) over te haalen, om te treeden in het verdrag van *Aſſociatie* (*t*); doch welk laatſte (zo als ook onze WAGEN: voorheen, heeft opgemerkt (*u*)), toen, niet gelukte.

Bl. 437. r. 13. „De Admiraal — HERBERT begaf zig herwaarts." Hy was, kort te vooren, in s'Konings ongenade gevallen en, zo men in Engeland agtte, in Vrouwen-, anderen zeggen Matroozen-Kleederen, ontvlugt. Sedert zyne komst en op zyn voorſtel, zou men, hier, opgehouden hebben voor den Prins van Walles te bidden (*v*).

Bl. 437. r. 5. v. o. „*Koning* JACOB *ſloeg dit berigt* — t'eenemaal in den wind." VAN CITTERS, die, dikwyls, met hem ſprak, hieldt hem in het denkbeeld, dat de Staaten zig ſlegts wapenden, om, tegen de dreigementen en daadlykheden van Frankryk, Denemarken en de Algerynen, hunne Koop- en Zeevaart, in den Oceaan en de Levant, te beveiligen. Maar dit nam s'Konings argwaan, nopens die wapening, niet ge-

(*s*) Reſol. van Holland, 27 Maart en 21 Mey 1688. *bl.* 232 en 304. Vergel. Holl. Mercur. 1688. *bl.* 106.

(*t*) Reſol. der Staat. Gener., 30 Jan., 9 Febr., 28 Mey, 22, 28 Juny en 9 Oct 1682.

(*u*) WAGEN. alhier, 15 *D. bl.* 122 en 123. *Negotiat. de Comte* D'AVAUX, *T. 1. p. m.* 146, 149, 158.

(*v*) *Lettres de* Secretaire TH: BADDE, $\frac{13}{23}$ Juillet 1688. *MS. Negotiat. de Comte* D'AVAUX. *T. 6. p. m.* 85, 87, 92.

geheellyk weg. Nu met meêr, dan met minder yver, arbeidde men aan 't ſterken der Zeehavenen en zyner Majeſteits Vloot. Ook zondt men, zo reeds in Zomer-, als in Hooimaand en vroeger, telkens, ligte Vaartuigen in Zee, om te zien, waar, en in wat geſtalte, de Nederlandſche Vloote zig bevondt? Dit was te natuurlyker, wyl ALBYVILLE, al in dien tyd, hadt geſchreeven, dat men, hier, voorneemens was, met eene Vloot, in Engeland te landen (*w*).

Bl. 438. r. 10. „ ALBYVILLE — *leverde, den agtſten van* Herfstmaand, *op s'Konings laſt, een Geſchrift over aan de Staaten.*" Hy was, ten deezen tyde, in perſoon, naar Engeland overgeſtooken, kwam aldaar, omtrend den 27 van Oogstmaand, en keerde, reeds op den derden van Herfstmaand, naar den Haage te rugge (*x*). Zekerlyk hadt hy, toen, deezen last van den Koning zelven ontvangen.

Bl. 439. r. 5. v. o. „ *De Ambaſſadeur* VAN CITTERS —, onlangs, *in* Holland geweest zynde." Hy was, uit Engeland, vertrokken den 26 van Hooi-, en keerde derwaarts, uit den Haage, te rugge, op den 12 van Herfstmaand, met het zelfde Konings Jagt, 't geen den Markgraave van ALBYVILLE, naar Holland, weder gebragt hadt (*y*). Volgens D'AVAUX, was hy, op Vrydag, den 16 van Hooimaand, door de algemeene Staaten gelast, herwaarts over te koomen, ter zaake hy, onder anderen, zou hebben gemeld, dat 'er

(*w*) Brief van Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{5}{15}$ Juny, $\frac{19}{29}$ July 1688. *MS.*

(*x*) *Lettres du* Secretaire BADDE, $\frac{24}{27}$, 3 Aout Sept. 1688. in 't Engelsch Verbaal van Ambaſſ. V. CITTERS. *MS.*

(*y*) *Lettres du* Secretaire BADDE, $\frac{10}{20}$ Juillet. Brief van Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{7}{17}$ Sept. 1688. *MS.*

'er dingen waren, die hy, in perſoon, den Staaten moest openbaaren en der penne niet dorst toevertrouwen (z). Ik vinde, in de egtſte Stukken niets van zodanig ſchryven of last, noch ook van de eigentlyke reden van des Ambasſadeurs herwaarts komst, die D'AVAUX, elders (a), meent geſtrekt te hebben, zo om meêr lichts aan de geboorte des Prinſen van Walles by te zetten, als om eene ſomme van honderd duizend *Guinées*, die hem de Proteſtanten, voor den Prins, gegeeven hadden, over te brengen. Maar, wyl onze Gezant, op den 16 van Hooimaand, reeds meldt, dat hy, op *dien dag*, niet uit Engeland kon vertrekken, om dat hy van den Koning, die op de Jagt was, voor *den volgenden*, geen afſcheid konde neemen (b), ſpreekt het van zelve, dat de Staaten, al *voor* dien tyd, van zyn vertrek moeten geweeten, en hy vroegeren last of verlof, daar toe, bekoomen hebben. De te rug keeringe van den Heere VAN CITTERS, naar Westmunſter, geſchiedde met zo veel haast, dat hy zelfs geen afſcheid konde neemen van den Prinſe; hebbende de Heeren Raadpenſionaris FAGEL, VAN DYKVELD en BENTING hem zulks afgeraaden, om geen' tyd te doen verlooren gaan (c). Men oordeelde dien ſpoed dienſtig, om dat zyn langduurig verblyf alhier, in Engeland 't vermoeden hadt doen aanwakkeren, als of de oorlogstoerustingen van den Staat op dat Ryk gemunt waren; (d) waar van men den Koning, mondeling, het te-

(z) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *T.* 6. *p.* 84 *et* 85.
(a) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *T.* 6. *p.* 92, 100, 108.
(b) Brief van Ambaſſ. V. CITTERS, $\frac{6}{16}$ July 1688. *MS.*
(c) Brief van Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{5}{15}$ Sept. 1688. *MS.*
(d) *Lettre du* Secretaire BARBE $\frac{24}{2}$ Aout Sept. 1688. *MS. Negot. du Comte* D'AVAUX, *T.* 6. *p.* 112.

tegendeel wilde doen gelooven. Doch dit ſpoedig vertrek zelve liep aan ſommigen, met naame aan D'AVAUX, in 't oog.

Bl. 439. r. 5. v. o. „ *De* Ambasſadeur VAN CITTERS — *hadt verklaard, dat hy*, — niets hadt gehoord, *welk naar eenen toeleg op Engeland zweemde.*" Hy ſprak zelfs oneindig ſterker, verzekerende den Koning, „ uyt den naem „ van haer Ho: Mog:, van derzelver *enixe* „ genegentheyd en *diſpoſitie*, om, met zyne „ Majeſteyt, voortaen, in alle vertroude vrient- „ ſchap en *mutueele correſpondentie*, te willen „ blyven leeven." Ook leidde hy, hier uit, af „ de „ valsheyd;" zo hy zeide; „ van het gerugt," als of men 't, hier, op Engeland gemunt hadt, daar alles, in tegendeel, ſlegts dienen moest ter beſcherming van s'Lands Koophandel en Scheepvaart; waar omtrend hy zig beriep, op 't geene hy, ten dien opzigte, aan zyne Majeſteit, voorheen, hadt verklaard (*e*), en 't welk hy zeide te moeten verſtaan worden, als, toen, niet uit hem zelven (zo als de Koning het hadt opgenomen) maar wegens de algemeene Staaten, geſproken te zyn. Hy liet zig, egter, niet uit, „ omtrent de *conduites*, die men, van „ deſen kant, eenigen tyt, hadt gehouden en, „ met andere *Potentaten*, daer omtrent, was „ beſig geweest;" alzo hy oordeelde, „ dat „ ſulcx, in corten, wel meer ten *propooſte* ſoude „ comen en, in deſen, S: M:, dien in een „ goet humeur vondt, niet derfde daer door „ *troubléren*, maer ſogte uyt te hooren, *waer* „ *hier den haes mogte leggen?*" dat is; zo ik het

(*e*) Zie myne Aanmerk: *Bl.* 96. alhier, op WAGEN: 15 *D. Bl.* 437. *r.* 8. *v. e.*

het wel begrype; hoe de Koning met Frankryk ſtonde? Om agter dit geheim, daar het zeer op aan kwam, ter bereiking van het doel zyner Meesteren, te geraaken, deedt de wel afgerigte Staatsdienaar zyne woorden, allengskens, in kragt van taale en zaaken, klimmen, en wel zo, dat het my niet onvoeglyk voorkomt, dit aanmerklyk geſprek, hoofdzaaklyk, hier in te voegen. Hy droeg dan den Koning voor; dat, hoe zeer zyne Meesters, zonder den minſten toeleg te hebben op Engeland, Frankryk of eenige andere Mogendheid, alleenlyk op eigen verdeediging bedagt waren, hier uit, egter, volgen moest, dat zy „ *gereſolveerd* waren, zig, tegen alle dezel-
„ ve, en ieder van dien, die, het zy *ſeparatelyk*
„ ofte gezamentlyck, hare *Commercie* ofte
„ *Navigatie* wilden belemmeren, ofte, in eeni-
„ ger manieren *qualyck handelen*," (woorden, die eene dubbele betekenisſe konden lyden) „ met
„ alle *force*, te ſtellen," en dat, gelyk Frankryk de Traktaaten verre te buiten ging, men, ligtelyk, in 't korte zou kunnen hooren, dat de Staaten alle
* *Manufakturen.* Franſchen gewasſchen en handwerken * verboden, tot dat men hun regt deedt; ja „ dat zy wel
„ konden blyven byhun voorneemen, om dit be-
„ ſluit, tegen elk en een ieder, te handhaaven,
„ ſonder dat ſy zig daer van ſouden laten *diverteren, door wat Alliantie Vranckryk, op ſyne-*
„ *zyde, ook ſoude weten te krygen.* Dat" (liet hy 'er nu, onmidlyk en ſtelliglyk, op volgen)
„ haer Ho: Mo: wel ten uyterſten ſouden
„ verwondert ſyn, te hooren de groote Zee-
„ *armatures*, die S: M: ondernam, en de
„ *offenſive* en *defenſive Alliantie*, die hy, *met*
„ *de Kroon van Vranckryck*, by het overkomen
„ van

„ van den Heer DE BON-REPOS, hadde *genego-*
„ *tieert* ende *geconcludeert*; maer, egter, dat
„ ſulcks hen van haer voornemen niet ſoude
„ affetten, en dat zy getrooſt zyn zouden, de
„ kans, *jegens haer beyden*, te wagen, en tegen
„ alle anderen, die s'Vyands party ſouden willen
„ houden." Op deeze gronden, raadde hy, verder, zyner Majeſteit aan, om van de *geſlooten* (gelyk hy ze noemde) *Alliantie* met Frankryk af te zien, alzo, door dezelve, anderſints, 't werk niet alleen tot uiterſten zoude worden gebragt, maar dat zelfs, „ zo de Koning, in ſoo grooten
„ ongelyck, Vranckryck wilde te hulpe zyn, al
„ de werelt, dan, en *byſonder ook ſyne" (eigene)*
„ *Natie*, claer genoegh ſoude ſien en, als 't
„ ware, met handen taſten, dat zyne Majeſteyt
„ deſen oorlog uyt andere inſigten aenging; te
„ weten, om ons eerſt, om de *Religie*, te
„ *ruineeren*, en dan, des te beter, zyne verre
„ uytziende *deſſeynen* — in zyn Ryck, te
„ connen uytvoeren: 't welk van hoe ſchade-
„ lycke *conſequentien* het voor S: M: conde
„ werden, hy, geerne, aen ſyne hoogwyze
„ *conſideratien* wilde overlaten."

De Koning, die op zodanige eene, van zagt en ſcherp gemengde, redenvoeringe niet bedagt was en, geduurende dezelve, te meermaalen gezegd hadt, dat de Staaten gelyk hadden, derzelver agting*, ſcheep- en koopvaart, zo veel in hun was, te beveiligen, bedagt zig een weinig, alvoorens te antwoorden, en zeide toen, hoofdzaaklyk: dat hy, rond uit, melden zou, hoe het by hem lag. Dat de tyding eener landing, alle dagen, inloopende, hy, tot eigen zekerheid, wel, buiten zyn Parlement, zyne Zeemagt hadt ver-

*reputatie.

meerderd, tot 32 Schepen van oorloge en 18 of 20 Branders, doch dat hy, nogmaals, „op zyn „ prinſelyk woord" verklaarde, hunne Hoogmogendheden niet te zullen beleedigen, zo zy 't hem niet eerst deeden. Dat Frankryk hem, door Bon Repos, wel, op nieuws, deszelfs byſtand, te water en te lande, hadt aangeboden, maar dat hy 'er, terſtond, voor bedankt hadt. Dat Bon Repos, daar op, was vertrokken, zonder, verders, van 't aangaan van een verdeedigend of beſchaadigend Verbond te ſpreeken; verzekerende zyne Majeſteit, dat hy geene andere verbintenis met Frankryk hadt, dan 't Traktaat van Vrede, in 't welke hy ook, met den Staat en andere Mogendheden, ſtondt. Van Citters hernam, hier op; hoe vreemd het dan voor moest koomen, dat Frankryk juist het tegendeel voorgaf en zig, in de *Memorie* van d'Avaux aan den Staat, beriep op de naauwe Verbintenisſe tuſschen de twee Kroonen; dat ook, volgens de tydingen uit Parys, die Memorie met Engeland was overlegd en, op 't verzoek van den Ambasſadeur Skelton, aan den Staat ingediend, gelyktydig met die van den Markgraave van Albyville, ten einde, zo mooglyk, door die vereenigde overgave, den Staat eenige vreeze aan te jaagen. Doch de Koning verklaarde, dat de Franſche Memorie niet alleen buiten overleg met hem was opgeſteld, maar ook overgegeeven, en dat, zo Skelton iets diergelyks gedaan hadt, dit buiten zyn weeten en last was gebeurd, ja dat, zo hy de Franſche Memorie, voor af, hadt gezien, hy de overgave derzelve zou hebben belet en, teffens, de overkomst van Bon Repos, welke, mede, zonder zyne voorgaande kennisſe, geſchied was. Van Citters

nam

nam toen de vryheid van te zeggen, dat zyner Majeſteits betuigingen van weinig nut zouden zyn, en van niemand byna geloofd worden, indien hy 'er niet, openlyk, voor uit kwam; doch de Koning zeide, zig, hier op, te moeten bedenken (*f*). Ondertuſſchen kwam hy hier, ſedert, toe; zo als, ſtraks, uit onzen WAGEN:, blyken zal; en wel, na dat hy VAN CITTERS, op nieuw, van zyne bovengemelde gevoelens, door den Graave van MIDLETON, hadt doen verzekeren. Ook gaf hy en, daar na, SUNDERLAND, telkens, te kennen, misnoegd te zyn over de Memorie van D'AVAUX; die zelfs de Kwaker PEN verklaarde, in de Engelſche Provintien van nadeelige uitwerking te zyn (*g*), en welke VAN CITTERS aan den Koning hadt voorgedraagen, als wierdt, daar in, zyne Majeſteit, onder de beſcherming van Frankryk, en met eenen Kardinaal VAN FURSTEMBERG gelyk, geſteld. Naderhand, liet Koning JACOB zynen Gezant SKELTON, toen dees uit Frankryk was over gekoomen, eene pooze lang, in den *Tower* zetten; uit welken hy hem egter, kort daar na, ontſloeg, een Regiment Voetvolk deedt aanwerven en, eindelyk, Gouverneur van de Tower maakte (*h*).

Bl. 440. r. 17. „*Men raadpleegde*, toen, op 't ſtuk, *in de Vroedſchappen* der Steden, on-

(*f*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{11}{25}$ Sept. $\frac{21}{5}$ Sept. 1688. *MS.*

(*g*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{11}{21}$ en $\frac{18}{28}$ Sept. $\frac{21}{1}$ Sept. $\frac{1}{11}$ Oct. 1688. *MS. Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *T.* 6 *p.* 126; 130; 131; 133. 't Blykt hier weder, duidlyk, dat D'AVAUX Afſchriften wist te krygen van de Brieven van VAN CITTERS.

(*h*) Brieven van den Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{21}{1}$ Sept. en $\frac{2}{12}$ Oct. $\frac{27}{7}$ Nov. $\frac{7}{17}$ Dec. 1688. *MS.*

onder gelyken eed." Dat men, reeds *in Herfstmaand*, over 's Prinsen toeleg, om naar Engeland over te steeken (van welken onze treflyke Schryver hier spreekt), in de Vroedschappen der Steden, zou geraadpleegd hebben, is my niet gebleeken. Ook niet, dat onze WAGEN: dit, alhier, of in zyne *Geschiedenissen van Amsterdam*, nopens die Stad, daadlyk toont (*i*). In Gouda en, zo ik vermoede, ook op andere plaatsen in Holland, ging het, hoofdzaaklyk, toe, op de volgende wyze. Op den 9 van Herfstmaand, en ten geleide der *Memorien* van de Heeren D'AVAUX en ALBYVILLE, als mede van zeker verzoek des Franschen Generaals DE BOUFLERS, aan den Keurvorst van Trier, om doortogt voor eenige manschap naar het Stift Keulen, zondt de Raadpensionaris FAGEL een' Brief aan de Hollandsche Steden; houdende: hoe de algemeene Staaten dit werk van zo veel gewigt begreepen te zyn, dat zy beslooten hadden, de byzondere Provintien te verzoeken, alles aan te wenden, tot het daadlyk beraamen der noodige middelen, door welken het Land, zonder tydverzuim, in staat van verdedigingе kon worden gebragt. De Vroedschap van Gouda, hier op, den 13; zo als die van Amsterdam op den 12 (*k*); vergaderd, gelastede haaren Afgevaardigden, den Raadpensionaris te verzoeken, „kennis ende *ouvertures* te mogen „ ontvangen, van 't gene *tot deselve saecken* „ *specteert, en waerop, eigentlyck, zoude* „ *moeten werden geadviseert.*" Na, hier omtrend, verlicht te zyn, moesten de gewoone Af-

(*i*) Zie Geschied. van Amsterd. 6 *St. Bl.* 146.
(*k*) WAGEN:, Geschied. van Amsterdam, 6 *St. Bl.* 146 (z).

Afgevaardigden, met eenige buitengewoone, overleggen, wat nuttigst diende gedaan te worden, en, zo de tyd niet toeliet, hier over, ruggespraak, met hunne Meesteren, te houden, mogten zy *hun* gevoelen, als *Stads Advis*, uitbrengen; waar toe hun ook eene behoorlyke Acte van Volmagt en Vrywaaringe wierdt medegegeeven (*l*).

Wat aan die van ter Goude, hier op, by den Heere FAGEL, bejegende, is my onbekend; maar 't is zeker, dat, op den 15 der zelfde maand, de Vergadering begonnen, en de bovengemelde Memorien *commissoriaal* gemaakt zynde, hier nopens, op den 18, by zyne Hoogheid en de Leden van het groot *Besoigne*, een *Rapport* wierdt uitgebragt, houdende betoog van de noodzaaklykheid der verdeediging van den Staat, door versterking van de Krygsmagt; waar om trend zyne Hoogheid, nu, zo in dit Hollandsch Besoigne, als, twee dagen daar aan, ter Generaliteit (*m*), verklaarde, reeds, met eenige Duitsche Vorsten, in onderhandelinge gekoomen, en, nopens de aanwerving, gereed te zyn, 'er byvoegende, dat hy, vooraf, van deeze zaak aan den Staat geen kennis hadt gegeeven, om dat hy, „ weetende, hoe, in de saecken, de „ regeeringe van den Lande *concernerende*, tot „ het uyterste *scandaal*, zo wel van veele *Re-* „ *genten*, als van zeer veel goede Ingezetenen „ ende braave *Patriotten*, niets *secreet* bleef, en „ alles, aan de Gezanten van Frankryk en Enge- „ land, bekend wierdt," daarom hadt gemeend, dat eene vroegere openinge tot nadeel van 't Land

(*l*) Vroedschapsboek van Gouda, 13 Sept. 1688. *bl.* 156—157.
(*m*) Secr. Resol. der Staaten Gener. 20 Sept. 1688.

Land zou hebben geſtrekt, te meêr, daar het den Leden, nu nog, geheellyk, vry ſtondt, zig van zyne goede voorzorge te bedienen of niet; ſchoon hy, zo men 'er niet in kwam, zig onſchuldig hieldt voor de nadeelige gevolgen (*n*).

Met dit Rapport vereenigde zig de Vroedſchap van Gouda eenpaariglyk (*o*); hoe zeer die eenpaarigheid egter, naar 't ſchynt, overal, geen plaats hadt (*p*). In Holland, beſloot men, evenwel, tot de vermeerdering der Krygsmagt, reeds op den 22 van Herfſtmaand (*q*). Wanneer het ter Generaliteit doorging, heb ik niet aangeteekend. De onkosten deezer aanwerving wierden gevonden uit een' twee honderdſten Penning (*r*).

Ondertuſſchen zagen de meeſte Regenten deezer en andere Provintien, met verwondering, de buitengewoon groote beweegingen in het Krygswezen, welken iets meêr voorſpelden, dan zy; ten minſten in hunne hoedanigheid als Leden der Regeeringe; wisten. Dit verwekte zodanig een' nayver, dat ſommigen derzelven, met naame die van Amſterdam, verhaald worden, nader uitleg gevraagd te hebben (*s*), die, egter, in Holland, niet gegeeven wierdt, dan in 't laatſte van Herfſtmaand. Maar zo dra, ten dien tyde, de Raadpenſionaris, naamens zyne Hoogheid, hoogdeszelfs beſluit bekend maakte, om naar Engeland over te ſteeken en, daar toe, den byſtand van den Staat, zo te water als te lande, ver-

(*n*) Secr. Reſol. Holl. 18 Sept. 1688. *bl.* 224—228.
(*o*) Vroedſch. Boek van Gouda 20 Sept. 1688. *bl.* 158 en *Vlg.*
(*p*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 6. *p.* 114.
(*q*) Secr. Reſol. van Holl. 22 Sept. 1688. *bl.* 228 en 229. Reſol. van Holl. 24 Sept. 1688. *bl.* 565.
(*r*) Reſol. van Holl. 6 Oct. 1688. *bl.* 579.
(*s*) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX. *Tom.* 6. *p.* 122; 127.

verzogt(*t*), nam de zaak, oogenbliklyk, den gunstigſten keer, en alle Leden kwamen, terſtond, gaaf en eenpaariglyk, in dat voorſtel, ook zonder, alvoorens, ruggeſpraak met hunne Meesteren te houden. Wat de Staaten der overige Provintien betreffe, ik vinde, dat zyne Hoogheid, in perſoon, op den 8 van Wynmaand, 'er openinge van deedt aan „ *Gedeputeerden tot de* „ *buitenlandſche zaaken*," die 'er mede gaaf in kwamen (*u*). Voorts wierdt by allen, op den eed, plegtiglyk, beloofd, het werk geheim te houden, en wel by Holland, „ ter tyt en wylen „ toe, by haar Edele Groot Mog: ſal ſyn „ *gedeclareert*, waar en wanneer, men van de „ voorſchreeve ſaake — openinge ſal doen (*v*)." Hier toe ſchynt, in kort, *mondeling*, verlof te zyn gegeeven; immers ik vinde 'er geen *ſchriftelyk* bewys van, in de Reſolutien deezer Provintie. In die der Vroedſchap van Gouda, zie ik, dat 'er, op den 11 van Wynmaand, verſlag van gedaan wierdt; en dat de verrigtingen der Afgevaardigden *goedgekeurd* en, met „ groot „ *contentement*, aengenomen wierden (*w*)."

Bl. 442. r. 4. v. o. „ *Prins van Oranje, dien hy* den ſnoodſten mensch *noemde.*" *enz:* s'Konings woorden, in den Brief van VAN CITTERS aan den Raadpenſionaris FAGEL, luidden dus: „ *dat hy*" (de Koning) „ *het zo ſeer niet en* „ *conde wyten haer Ho: Mog:, als wel den Prins* „ *van Oraengen, den quaedſten Menſch, die de* „ *aerde oyt heeft voortgebraecht, en wiens ambitie* „ *verre*

(*t*) Secr. Reſol. van Holl. 29 Sept. 1688. *bl.* 228—235.
(*u*) Secr. Reſol. General. 8 Oct. 1688. *Negotiat. de Comte* D'AVAUX. *Tom.* 6. *p.* m. 141 & 142.
(*v*) Secr. Reſol. van Holl. 29 Sept. 1688. *bl.* 235.
(*w*) Vroedſchapsboek van Gouda, 11 Oct. 1688. *bl.* 159 en *Vſq.*

„ *verre boven de reden, ja de natuyre, gaet; als* „ *willende ſyn Schoonvader, en daer en boven* „ *ſyn nabloet, detronéren.*" VAN CITTERS onderhaalde die woorden, en deedt 'er op volgen. „ Dit *geſublinieerde* heb ik niet derven, „ uyt hoog *reſpect*, aen ſyne Hoogheyt ſelver „ ſchryven. En alſoo ik tragte dat, eenigſints, „ te *moderéren*, om, met S: M:, verder in „ *discours* te geraken, ſo verviel in ſo grooten „ *emportement*, dat, in die haeſtigheyt, de deure „ opende en weg ging, ſonder een woord meêr „ te ſpreken (*x*)."

Bl. 444. r. 2. „ Verbondt, *welk* —, *ongetwyffeld*, omtrend deezen tyd, getroffen wierdt." Men was, hier te lande, ook in die gedagten; doch een kundig Engelsch Schryver heeft, nog onlangs, daar van verſchilt (*y*).

Bl. 456. r. 15. „ Verklaaringe, *die de Prins, by zyn vertrek*, in 't licht geeven *en, voorts*, in Engeland, verſpreiden *zou*." Tot uitvoering van dit laatſte, wierdt, in 't begin van Slagtmaand, zeker Kapitein LANHAM naar London gezonden. Men vondt in zyne herberg, aldaar, terwyl hy eens uitgegaan was, eenige afdrukken op zyn tafel liggen, nam hem gevangen en bragt hem voor den Koning, die, in perſoon, hem ſtraks verhoorde, en voor wien hy zig ſtoutelyk verdeedigde.

Ee-

(*x*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, aan den Raadpenſionaris FAGEL $\frac{19}{29}$ Oct. 1688. *MS.* Ook gedrukt in *folio*, in eene Verzameling der *Reſolutie en Brieven, raekende de Expeditie naar Engeland*, Aº. 1688; zynde de *Nouvelles* van dien tyd: die ik, ten opzigte der *Engelſche Adviſen*, dat is, Brieven van VAN CITTERS, wel eens, *in plano*, by s'Lands Drukker *Scheltus*, gedrukt vinde; gelyk, by voorbeeld, den Brief van $\frac{26}{6}$ Nov. Dec. 1688.

(*y*) Secr. Reſol. der Staaten Gener. 28 Oct. 1688. HUME, Hiſt. Engel. 8 *D. bl.* 365.

Eenigen oordeelden, dat, wyl 'er geen oorlog tegen de Staaten of zyne Hoogheid was, nog eenige wet, die zulk een overbrengen verboodt, LANHAM, aan geen hoog verraad ſchuldig kon gereekend worden (z). Ik zie niet, dat hy geſtraft wierdt. De Koning, merkende, dat het verbieden van 's Prinſen verklaaring onnut was, ſchynt zig vergenoegd te hebben, met dezelve te doen wederleggen.

Bl. 456. r. 8. v. o. „ Deeze *Verklaaring — wierdt* herdrukt." Dat men, met het drukken der *eerſte* Verklaaring, reeds in Oogstmaand deezes jaars 1688, beezig was, kan, van elders (a), worden opgemaakt.

Bl. 459. r. 4. v. o. „ *Terwyl de Prins van Oranje zig bereidde tot den overtogt, beſpeurde men eene bystere ontſteltenis aan* het Engelſche Hof." Men dagt zelfs reeds aan de vlugt der Koninginne, en het in zekerheid brengen van den jongen Prinſe; waar toe Frankryk en de Haven van Portsmouth in overweeging kwamen. De Roomschgezinden tragteden ook, terſtond, hunne goederen, by Hervormden te bergen.

Doch de wyze van denken der hoofd-partyen; gelyk het in zulke tyden gaat; liep, geweldiglyk uit den anderen. „ Zo zeer;" ſchreef VAN CITTERS; „ als het Hof *ge-allarmeerd* ſtaet, ſo „ min is de Gemeynte, in de Stadt" (London) „ en te landtwaert, daer over ontſet ofte be„ woogen, en veele ſouden wel willen doen geloo-

(z) Brief van den Amboſſ. VAN CITTERS, $\frac{2}{12}$ Nov. 1688. *MS.* RAPIN THOYRAS, *l. c. p.* 126. *T.* 10.

(a) *Negotiat. du Comte* D'AVAUX, *T.* 6. *p. m.* 98 & 99.

„ looven, dat deſe *conſternatie* maar een ge-
„ maakt werk is, om dat de Coning, onder
„ dat *pretext*, ſyne Troupen mag vergrooten,
„ en de Franſche magt" (die VAN CITTERS, ten zelfden tyde, ſchreef, dat zyne Majeſteit afgeſlagen hadt) „ van buyten in te voeren;
„ waer tegen zy haer trooſten, dat Nederlant,
„ van den anderen kant, dan mede niet ſtil
„ ſitten ſal (*b*)."

Bl. 472. r. 2. „ *Hy was — een* vroom, deugdelyk Man." Met dit zeggen van BURNET, kan men vergelyken dat van TEMPLE; volgens wien, hy een vroom Man was, en ten hoogſte waakzaam tegen alles, wat de hervormde Leer in gevaar kon brengen. Hy beſchryft hem, verders, als zeer vasthoudende aan de eerſte denkbeelden, welken hy, eenmaal, hopens de zaaken, hadt opgevat (*c*).

Bl. 472. r. 9. v. o. „ *In* moeilyke *en* neêlige *omſtandigheden*, vertoonde hy zo veel harts niet" *enz.* Wat hier van zy, kan men eenigſints opmaaken, uit het geen ik, voorheen, van hem aanteekende (*d*).

Bl. 473. r. 2. „ *In de handelingen van den Graave* D'AVAUX, *wordt hy, veelligt, laager geſteld*, om dat zyne inzigten vierkant verſchilden" *enz.* Ik heb reeds aangemerkt, dat men, op gelyke wyze, de Geſchriften van WICQUEFORT, die zig van hem beleedigd reekende, met omzigtigheid, leezen moet (*e*). Bl.

(*b*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{25}{5}$ Sept. & van BADDE, $\frac{28}{8}$ Sept. $\frac{31}{11}$ Oct. 1688. *MS.*

(*c*) TEMPLE, *Nouvell. Mémoir. p.* 121.

(*d*) Zie 1 Stukje *bl.* 43, op WAGEN: 14 *D. bl.* 42. *r.* 1.

(*e*) Zie 15 Stukje. *bl.* 110, op WAGEN: 15 *D. bl.* 384. *r.* 3. *Vryz ontſt.* CERISIER, *l. c. T. p.* 264.

Bl. 474. r. 13. „ *Dankende, voor 't geene hy van haar,*" *(de Vergadering van Holland)* „ *zo wel* geduurende zyne minderjaarigheid, *als* naderhand, *genooten hadt.*" Onze WAGEN. haalt, hier, den Hollandſchen *Mercurius* aan. Uit de Reſolutien van Holland zelven, blykt, dat de Prins, van 't gebeurde in zyne *minderjaarigheid*, niet gewaagde. Hy ſprak alleenlyk van de zaak, op welke het hier aankwam, en dankte, „ voor de genegentheydt ende *affectie*, die haer Edele Groot Mog: hadden betoont, om hem, *in deſen*, met ſoo veel oprechtigheyt ende *promptitude*, tot ſoo groote koſten en laſten van den Lande, te *aſſiſteren* (*f*). Uit de Vergadering van Holland, ging hy naar die der algemeene Staaten, alwaar hy, hoofdzaaklyk, op dezelve wyze afſcheid nam. Op beide plaatſen, kreeg zyne Hoogheid toezegging, dat men, volkoomenlyk, aan zyne meeninge zou tragten te voldoen en met kragt voortgaan, om hem, in zyn oogmerk, tot behoud der hervormde Leer en vryheid van het Engelſche Volk, te ondersteunen. Holland benoemde eenige Heeren, die hem uitgeleide deeden tot aan Scheepsboord (*g*). Ter Generaliteit, wierden de Leden tot de Buitenlandſche zaaken benoemd, om zyne Hoogheid vaarwel te zeggen; „ doch," zegt de Reſolutie, „ is het ſelve „ niet geſchiet, alſo ſyn Hoogheyt aenſtonts was „ vertrokken (*h*)." Ik denke naar Honsholredyk.

Bl. 481. r. 1. „ *Zyne*" (DARTMOUTH's) „ *Vloot leedt — veel, in deezen* ſtorm." Zy leedt ook veel door Zieken en door de onwilligheid

(*f*) Reſol. van Holl. 26 Oct 1688. *bl.* 595 en 566.
(*g*) Reſol. van Holl. 26 en 29 Oct. 1688. *bl.* 597, 602, 604.
(*h*) Reſol. der Staat. Gener. 26 Oct. 1688.

heid der Bootslieden, die, tegen zyne Hoogheid en den hervormden Godsdienst; gelyk men ſprak; verklaarden, niet te willen vegten (*i*). Ondertuſſchen wierdt, kort hier na, door de Koningſchen, de *Advisboot*, die zyne Hoogheid aan de algemeene Staaten zondt, genomen. Men las de, daar in gevonden, Brieven in 's Konings Raad, maar vondt 'er niets byzonders in, dan de tyding der Landing; die, buiten dien, ten Hove, reeds bekend was (*k*).

Bl. 481. r. 1. „*Zyne Hoogheid trok, eerlang, op, van* Exeter." Op zyne komst aldaar, vloodt de Biſſchop dier plaats naar London. Zyne Hoogheid hadt, te Exeter, in 't eerst, weinig byval, en de Werkbaazen; meest Lederbereiders; met hunne Gezellen, morden, dat, niet ſlegts door 't verbieden der jaarmarkt (die, juist, ten deezen tyde, inviel), maar, byzonderlyk, door de tegenwoordigheid van 's Prinſen Leger, hunne kostwinning zoude verloopen, en zy tot den bedelzak vervallen. De Prins, gevoelende, hoe nadeelig hem dit morren zou kunnen worden, trok 'er, zeer voorzigtiglyk, party van. Hy verklaarde, dat hy zelve al hun werk, hoe zeer hy het, thans, niet noodig hadt, tot den gewoonen prys en voor klinkenden gelde, zou overneemen. 't Gevolg was niet alleen, dat elk bleef doorwerken; „ maar (ſchryft de Ambasſadeur VAN CITTERS,) „ het was niet te zeggen, „ hoe, zo de eene als de ander, daar door was „ *ge-encourageerd;* ſelve om, by noodt —, „ ſyne Hoogheyt by te ſtaan (*l*)."

Bl.

(*i*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{8}{10}$ Nov. 1688. *MS.*

(*k*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{13}{23}$ Nov. 1688 *MS.*

(*l*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{20}{30}$ Nov. en $\frac{26}{6}$ $\frac{\text{Nov.}}{\text{Dec.}}$ 1688. *MS.*

Bl. 481. r. 22. „ *Verſcheiden* andere luiden van naame verlieten 's Konings zyde." Onder deezen was, byzonderlyk, de Hertog van *Grafton*, natuurlyke Zoon van Koning KAREL II. (*m*).

Bl. 481. r. 7. v. o. „ *De Prinſes* ANNA *zelve* — verliet het Hof." Des avonds, den vyfden van Wintermaand, waren zeer hooge woordenwisſelingen geweest, tusſchen haar en de Koninginne; welke laatſte der Prinſesſe verweet, dat zy 's Konings party en de algemeene rust niet genoeg begunſtigde. Hierop, wierden de Wagten om haar Hof, in ſtilte, verdubbeld: doch dit belettede niet, dat zy, in Krygsmans gewaad; zo men zegt; te paerde, en geleid door den Bisſchop van London, „ om dry uyren in den nagt, met Mylady „ *Churchil* en de Vrouw van den Coll. *Berkley*" (die, korts te vooren, tot den Prinſe was overgegaan), „ vertrok naar *Nottingham*." Men agtte, dat de Prinſes, langer in London vertoevende, zekerlyk, in den *Tower* zou gebragt zyn geweest (*n*).

Bl. 482. r. 8. v. o. „ Omtrend deezen tyd, *vervoegde zig by den Prinſe de Ambasſadeur* VAN CITTERS." Op den 10 van Wintermaand, ten zelfden tyde, dat 's Konings Gemagtigden last kreegen, om den Prinſe 't beroepen van een vry Parlement bekend te maaken, begaf zig VAN CITTERS, op een' Vrybrief des Konings,

(*m*) Brief van den Ambaſſ. V. CITTERS $\frac{26 \text{ Nov.}}{6 \text{ Dec.}}$ 1688. *MS.* en HUME, Hiſt. van Engeland, 8 *D. bl.* 573.

(*n*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{26 \text{ Nov.}}{6 \text{ Dec.}}$ 1688. *MS.* Zie ook RALPH THOYRAS, *Hiſt. d'Angl. Tom.* 19. *p.* 135 *et* 136.

nings, naar zyne Hoogheid (*o*). Hy meldt, dat zyne komst den Prinse des te meêr „ wel„ gevallig was, om dat syn Hoogheid, tsedert „ syn vertrek, tot dien tydt, niets uyt het „ Vaderlandt hadde konnen hooren, als me„ de, naauwelyckx, wat, ten Hove, *gepas*„ *seert* was; doordien alle *Posten* waren op„ gehouden en geene *Expressen* hadden connen „ *passeren* (*p*)."

Bl 483. r. 9. „ *Dat men de afkondigingen tegen* zynen persoon *moest intrekken.*" De Prins maakte die intrekking niet slegts betreklyk tot zynen persoon, maar ook tot allen, die tot hem overgegaan of zig, voor hem, verklaard hadden; met byvoeging, „ dat, die in *arrest* mog„ ten syn genomen, aanstonts, in vryheyt souden „ worden hersteld (*q*)." Welk laatste, byzonderlyk, zien kan op Kapitein LANDAM; van wien ik reeds gewaagd heb (*r*).

Bl. 484. r. 20. „ *De Graaf van Feversham hadt*, op 's Konings last, *het Leger afgedankt.*" Volgens het schryven des Heeren VAN CITTERS, hadt FEVERSHAM, „ *buiten ordre*, de on„ der zig hebbende Troepen *gecasseerd*;" 't geen ook de Secretaris BADDE, in een volgenden brief, aan hunne Hoogmogendheden, bevestigt (*s*).

Bl. 484. r. 6. v. o. „ De Koning *voor geenen* Priester *of* Jesuit *aangezien.*" Zo spreeken meest

(*o*) Brief van den Ambass. V. CITTERS, $\frac{30}{10}$ Nov. Dec. 1688. *MS.*

(*p*) Brief van den Ambass. V. CITTERS, $\frac{9}{19}$ Dec. 1688. *MS.*

(*q*) Brief van den Ambass. VAN CITTERS, $\frac{9}{19}$ Dec. 1688. *MS.*

(*r*) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 108. op WAGEN. *bl.* 456. *r.* 15.

(*s*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{14}{24}$ Dec. 1688, en van zynen Secretaris BADDE $\frac{17}{27}$ Dec. $\frac{18}{28}$ Dec. 1688. *MS.*

meest de Engelſche Schryvers. Doch VAN CITTERS, die, nu te Westmunſter zynde, van dit alles, by Renboden, den Prinſe kennisſe gaf, ſchreef zyner Hoogheid, op den 23 van Wintermaand, deeze volgende woorden, welken hy, kort daar na, aan de algemeene Staaten herhaalde. „ Na dat de tydingen, den geheelen „ dag, ſeer twyffelagtig hadden geloopen, ſoo „ werdt het *Conſeil*, nu, met ſekerheyt, verwit„ tigd, dat ſyne Majt., tot *Feversham*, in *Kent*, „ door de Gemeynte, in een kleyn ſcheepien, „ waer in hy was *geëmbarqueert*, om weg te „ gaen, is *gearreſteert* geworden en, aldaer, „ nu, in de Herberg, het *Engelſch Wapen*, *gelo„ gheert:* ſynde" (hy) „ bekent geworden, ſchoon „ hy, *gedeguiſeert*, *voor den* Knecht ofte *Do„ meſticq* van Sr. EDWARD HALES, heeft willen „ *paſſeren* (*t*)." De Prins, verwittigd van dit gebeurde, hadt den Heere VAN ZUILENSTEIN, terſtond, aan den Koning gezonden, met verklaaring, dat hy zyner Majeſteit de keuze gaf, om, of uit het Ryk te vertrekken, of naar London te keeren; waar op de Koning 't laatſte koos, en zig naar die Stad begaf. Maar de Engelſche Adel, kort daar aan, zyner Hoogheid, ernſtiglyk, vertoond hebbende, hoe veel onrust dit konde veroorzaaken, veranderde de Vorst van gedagten, en ſondt, daar op, den Koning drie andere Heeren toe, met verzoek, om zig naar Ham of Rochester te verwyderen. Immers zo luidt het verhaal, 't geen de Sekretaris van den Ambasſadeur VAN CITTERS, thans, aan de algemeene Staaten en andere

(*t*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS $\frac{12}{22}$ Dec. 1688. aan zyne Hoogheid; en van $\frac{14}{24}$ Dec. 1688. aan de Staaten Generaal. MS.

re Luiden, overſchreef, en men zou mogen denken, dat hy, ruim zo zeker als de Engelſche Schryvers, nopens de boodſchap van ZUILENSTEIN, zal onderrigt zyn geweest; te meêr, daar hy 'er by voegt, dat de Koning den Prinſe, door den Lord FEVERSHAM, voor die beleefdheid hadt doen danken (*u*). De laatstgemelde Schryvers, evenwel, draagen de zaaken anders voor, en wel zo, dat de Prins, door ZUILENSTEIN, den Koning, terſtond, hadt doen verzoeken, naar Rochester te wyken; doch dat, ZUILENSTEIN te laat koomende, zyne Majeſteit, op de aanbieding der Gemagtigden van de geestelyke en-waereldlyke Lords, zig naar London begeeven hadt (*v*).

Bl. 485. r. 13. „ De Koning, *die zig in* Whitehal *bevondt.*" Hier verklaarde hy; maar zonder dat dit eenig gevolg hadt; den Prinſe tot algemeen' Bevelhebber, over zyne Land- en Zeemagt (*w*).

Bl. 486. r. 11. „ Hy" (de Prins) „ liet" (den Koning) „ *boodſchappen, dat men* zyn vertrek *wel*, oogluikende, *gedoogen mogt.*" Ik vinde, dat men, op den 21 van Wintermaand nog onzeker ſtelde, of de Koning; toen, te Cobham, by Rochester, zynde; al of niet zou vertrekken: maar dat hem, „ op zyn verzoek, „ een *paspoort*, voor 3 a 4 perſonen en, daar „ na, nog een tweede en vry ampeler, was „ toegezonden (*x*)."

Bl.

(*u*) Brief van den Secret. BADDE, $\frac{17}{27}$, $\frac{18}{28}$ Dec. 1688. *MS.*

(*v*) RAPIN THOYR. *l. c. Tom.* 10. *p.* 147. HUME, *l. c.* 8 *D. bl.* 383.

(*w*) Brief van den Secret. BADDE, $\frac{17}{27}$ Dec. 1688. *MS.*

(*x*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{21}{31}$ Dec. 1688. *MS.*

Bl. 593. r. 11. „ *De* Prinſes van Oranje kwam — *te* London *aan.*" Zy was, den 18 van Sprokkelmaand, uit den Haage, vertrokken en, den 22 daar aan, met de Vloot onder HERBERT en ALMONDE, van den Briele, in Zee geſtoken. De Staaten van Holland hadden haar, door eene plegtige bezending, aan boord doen geleiden (*y*).

(*y*) Reſol. van Holl. 2. 13 Febr. 1689. *bl.* 85, 137. Engel, Godsd. en Vryh. herſt.; *bl.* 241.

„ Prinſe van Orange en eenige weinige Hee-
„ ren Gedeputeerden tot de buitenlandſche
„ zaaken, daar van kennisſe hadt gegeven, en
„ dat men, daar na, met den Zweedſchen Ambas-
„ ſadeur, GULDENSTOLPE, was overeengekoo-
„ men, om *eene gelycke Acte van Ratificatie,*
„ *als die dit ongeluck hadde gerencontreert,* in
„ ſtilligheid, te vervaardigen, zo, dat deſelve,
„ *om niet wederom diergelycke of eenich ander*
„ *ongeluck onderworpen te zyn,* aan den ge-
„ melden Heere GULDENSTOLPE, alhier, zou
„ worden overgeleeverd; om, te ſyner tyt,
„ by denzelven, overgebragt of, by eene an-
„ dere gelegentheid, overgezonden te wor-
„ den." Op deeze wyze, kwam men dit ongeval te boven. Reeds voor den 24 van Sprokkelmaand, hadt de Griffier der algemeene Staaten zodanige eene nieuwe *Akte,* met het groot Zegel van den Staat bekragtigd, en liggende in eene zilveren dooze, aan den Zweedſchen Gezant ter hand geſteld; die 'er, daadlyk, kennisſe van aan zyn Hof hadt gegeeven, en niet twyffelde, of men zoude 'er, aldaar, voldoening mede neemen, by ontſtentenisſe waar van, by zulks, terſtond, ter tafel hunner Hoogmogendgeden zou aandienen, ten einde hoogsdezelven, in dat geval, de meergemelde Akte, van hier, naar Stokholm, met eenen afzonderlyken Bode, zouden kunnen verzenden (*c*). Ik zie niet, dat dit laatſte gebeurd is, en zoude daarom vermeenen, dat het Hof van Zweeden de bovengemelde ſchikking zal hebben goedgekeurd.

(*c*) Secr. Reſol. Staat. Gener. 24 Febr. 1682.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESTIENDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET

ZESTIENDE DEEL

DER

VADERLANDSCHE

HISTORIE

VAN

JAN WAGENAAR.

DOOR

Mr. H. van Wyn, Mr. N. C. Lambrechtsen,
Mr. Ant. Martini, E. M. Engelberts
en anderen.

te Amsterdam, by
JOHANNES ALLART,
MDCCXCV.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESTIENDE DEEL.

Bl. 8. r. 10. v. o. „ De Landvoogd der Spaanſche Nederlanden hadt deel gehadt, *in de onderneeming des Prinſen van Oranje op Engeland.* Zie myne Aanmerk. in het 15 ſtuk, *bl.* 93. op WAGEN:, *Vadert. Hiſt.* 15. *D. bl.* 434. r. 19.

Bl. 9. r. 18. „ De Staaten *waren*, *reeds in den aanvang des Jaars* 1689, *door den* Spaanſchen Landvoogd, aangezogt *geweest*, *om* onderſtand." By het vierde punt van het Verbond, tuſſchen Spanje en de Staaten, op den 30. van Oogſtmaand des jaars 1673, geſlooten, was bepaald geworden, dat, „ zo „ *één* der twee partyen vyandlyk wierdt aan„ getast en in openbaaren oorlog geraakte, „ als dan, die geen, welke niet aangevallen „ was, binnen drie maanden, zynen aange„ vallenen Bondgenoot zou moeten te hulpe „ koomen, met agt duizend voetknegten; ten „ zy men volk te paarde verkoos, in welk geval, „ elk Ruiter of Dragonder, tegen drie voetkneg„ ten, zou worden gereekend (*a*)." Thans, ondertuſſchen, was 't verzogt getal ſterker, nadien Frank-

(*a*) DU MONT, *Corps Diplomat. Tom.* 7, *fol.* 140. *col.* 2.

Frankryk aan *beiden* de Mogendheden den oorlog verklaard, en *beiden*, vyandlyk, hadt aangetast. (*b*) Dit gaf gelegenheid, dat men ook, van beide zyden, op elkanders hulp aandrong, en dat, terwyl de Spaansche Landvoogd, Markgraaf van GUASTANAGA, hiertoe, by den Staat, liet aanhouden, hunne Hoogmogendheden den Luitenant Generaal van WEBBENUM, Gouverneur van Breda, op 't einde van Louwmaand deezes jaars, naar Brusſel zonden, om, nevens den Heere HULFT, Reſident der algemeene Staaten aldaar, te doen zien, dat men, al hier, wel geneigd was, de Spaansche Nederlanden by te ſpringen, maar, teffens, gaarne weeten wilde, welken byſtand men, wederkeerig, van daar te wagten hadt, overeenkomſtig de Verbonden, en, byzonderlyk, het vierde artikel, van den jaare 1673, bovengemeld: ook ſchreef men hier over aan den Prinſe van Oranje, (*c*) nu in Engeland zynde, en men verſtondt zig, eerlang, in dier voege, dat GUASTANAGA een goed aantal Ruitery by 't vereenigd Leger voegde, niettegenſtaande hy, kort te vooren, klagtig gevallen was, dat de Staatſche Bezettingen, met naame die van Vlaanderen en Maaſtricht, nu en dan, eenige ſtroopingen op den Spaanſchen bodem aanrigteden; waartegen men, hier en te Brusſel, by Plakaat, voorzag (*d*).

Bl. 11. r. 11 „*Den Veltmarſchalk — Prins van*

(*b*) WAGEN: Vaderl. Histor. XV. D. bl. 487, en XVI. D. bl. 3, en 9.

(*c*) Secr. Reſol. der Staat. Gener. 24 *Jan.* 1689. Reſol. van Holland, 3 en 8 *Febr.* 1689. bl. 91, 95.

(*d*) Secr. Reſol. der Staat. Gener. 1 *Maart*, 1689: Brief van den Reſident HULFT, 23 *Febr.* 1699. MS.

van Waldek — waren, naar gewoonte, twee Afgevaardigden *te* velde toegevoegd." Hier feilt de kundige WAGENAAR. Die gewoonte hadt, reeds ſedert een' geruimen tyd, en nu byzonderlyk, geen plaats meer. Er bevonden zig wel twee Heeren, één uit den Raade van Staate, en één uit Gekommitteerde Raaden, in 't Leger, maar deeze; welken, voornaamentlyk, het bezorgen van gelden en leevensmiddelen ſchynt aanbevolen geweest te zyn; (*e*) verſchilden zeer veel van die Gevolmagtigden, die men gewoon was, Afgevaardigden te velde te noemen, en die wy, in den loop deezer Hiſtorie, te meermaalen, ontmoet hebben. (*f*) Er viel, egter, nopens deezen laatſten, iets voor, ten deezen tyde, 't geen wel eenige uitweiding verdient. Op 't laatst van Zomermaand deezes jaars 1689, toen 't Leger al te velde was, gaf de Heer HEINSIUS; by voorraad, het Raadpenſionarisſchap van Holland waarneemende; kennis aan de Staaten van dat Gewest, dat de Heer HOP, buitengewoon Afgezant aan 't Hof van Weenen, hem gemeld hadt — hoe de Hertog van Lotharingen, nevens den Keurvorst Beieren, 's Keizers Leger gebiedende, als mede de Vorst van Waldek; die dat der Algemeene Staaten geboodt; hoogstnoodig geoordeeld hadden, dat, tot meerder verband in de wederzydſche werkzaamheden, *iemand* wierde afgezonden, by of in de nabuurſchap van 't *Keizerlyk* Leger, die, van daar, den ſtand der zaaken aan zyne Maje-

(*e*) SLINGEL. Staatk: Geſchrift: VI D. bl. 84.
(*f*) Zie myne Aanmerk: 9ſt. bl. 79, 92. 10ſt. bl. 54, 55, 60, 19 enz.

jesteit van Groot-Brittannie, hunne Hoogmogendheden en den Vorst van Waldek, zou kunnen berigten, en het weder berigt van het voorvallende in der Staaten Leger ontvangen, om aan de Keizerlyken mede te deelen. Ook voegde HEINSIUS hier by; dat Koning WILLEM het afzenden, door de Algemeene Staaten, van *iemand* en ten *dien* einde, „ in 't Leger des „ *Hertogen van Lotheringe*, als eene zeer „ dienstige zaake, hadt beschouwd." Alle Leden namen die kennisgeeving over (g), en hier bleef het by, tot dat, in 't begin van Oogstmaand, de Afgevaardigden der Stad Amsterdam aan hunne Edele Groogmogendheden, 't volgend, nadruklyk, Voorstel in bedenking gaven; of naamlyk, „ de dienst „ van 't Land, in deze *conjuncture* van tyden, „ daar zo *considerable* Legers van deezen „ Staat te velde waren, niet quam te *requireeren*, dat *eenige Heeren*, by haar Hoogmog: wierden *gedeputeerd*, omme *alle* „ *aanslagen van oorlog by te woonen*, en „ de *commandeerende Generaals*, *met raadt* „ *ende daadt te assisteeren*, met zodanige *au*„ *thorisatie* ende *Commissie* als, *in voori*„ *ge oorlogen altyds*, *gebruikelyk was ge*„ *weest*; op dat niets behoorde te werden „ onderlaten, dat zoude konnen dienen, om „ de Krygsoperatien, op het krachtigste en„ de tot de meeste afbreuk vanden Vyandt, te „ doen voortzetten, om denzelve, zo veel te „ beter, tot reden te brengen en, daar door, „ de

(g) Resol. van Holl. 24 *Juny* 1689. bl. 344.

„ de goede Ingezetenen van den Staat te
„ ontheffen van die drukkende lasten, onder
„ de welken het onmogelyk zoude wezen,
„ dat zy langer souden konnen leggen; dat
„ ook de *assistentie* van de *Heeren Gedepu-*
„ *teerden te velde*," ('t aanstellen van *zodanige*, wierdt, klaarblykelyk, in 't bovenstaande, bëoogd) „ de *Charge* van den Heere Furst van *Waldek* min *penibel* soude
„ maecken, ende, in zynen hooghen ouderdom, merkelyk *soulagéren*, en dat oock het
„ aanweezen van ghemelde Heeren *Gedeputeerden te velde* zoude konnen *prevenieeren* alle *confusien* ende *disordres*, die souden
„ mogen ontstaan, inghevalle welgemelte
„ Heer Furst van *Waldek*, wiens jaren reeds
„ zo hoogh waren, yets menschelycks verquam, versoeckende, dat de Leden, daer
„ op, *eenige reflectie* geliefden te neemen."
Men stelde de overweeging van deezen voorslag in handen van 't groot *Besoigne* (*h*); 't geen, op den 13 daar aan volgende, een vry breed Rapport uitbragt, hier op nederkoomende: dat de vroegere Besluiten leerden, hoe, in 't jaar 1590 en eenige volgende, de Raad van Staate te samen * of door Afgevaardigden, het Leger te velde gevolgd hadt; dat, in den jaare 1606 en vervolgens, zo in den oorlog met Spanje als met den Bisschop van Munster, doorgaans, eenige Heeren te velde, wegens de algemeene Staaten, waren afgezonden, om den Heere Prinse van Oranje, „ *met raad en daad* te as-

* *Collegialiter.*

(*h*) Resol. van Holl. 4 Aug. 1689. bl. 449.

„ *asſiſteeren* en, *zelfs zonder ruggeſpraak*, te „ mogen *reſolveeren*;" dat, by deezen ſomwylen, ook eenige Leden, uit den Raad van Staate, waren gevoegd; dat, in den beginne van den laatstvoorgaanden oorlog met den Koning van Frankryk, wel, wederom, eenige Heeren, uit hunne Hoogmogendheden, te velde waren afgevaardigd, maar dat „ *met* „ en *na* den jaere *veerthien hondert drie en* „ *zeventich*, die *Deputatie* hadde *gecesſeert*, (*i*) „ ende dat ook, naderhandt, ende gheduyrende dezen jegenwoordige oorlogh met den „ Koningh van Vranckryck, *geene ſodanighe* „ *Deputatie gedecreteert*, *nochte oock geen* „ *deliberatie*, *daertoe*, *was aangeſteld geworden*." Dat, betreffende dat geen, 't welk, ten deeze opzigte, thans, al of niet, zou dienen gedaan te worden, de Leden van 't Beſoigne het niet volkoomen eens geweest waren; dat het *eene deel* derzelven in overweeging hadt genomen, dat het zenden van Afgevaardigden te velde, wel, in den beginne der bedieninge van het Kapitein-Generaalſchap der Unie en het Erfſtadhouderſchap deezer Provintie, door zyne Majeſteit van Groot Brittannie, hadt plaats gehad, maar, met of na het aanneemen van 't zelve, was opgehouden, en dat ook zyne Majeſteit, ſedert, van hier naar Engeland gaande, by zyne afſcheids neeminge, den Staaten hadt bekend gemaakt, dat hy 't beſtuur en beleid van 's Lands Krygsvolk den Prinſe van *Waldek* hadt aanbevolen, op alle het welke hunne Edele Grootmogendhe-

(*i*) Vergelyk van SLINGELANDT's Staatk. Geſchrift: 4 D. Kap. 4. bl. 77 en volgg. byzonder *bl.* 84. en PAULUS verkl. der Unie 3 D. bl. 333--36. (1)

heden, by derzelver antwoord aan den Koning, hun genoegen betuigd hadden, waarom het hun, nu, ongevoeglyk ſcheen te zyn, zonder voorgaande kennis zyner Majeſteit, iets, nopens eene afvaardiging te velde, vast te ſtellen, te meer, wyl, dôor zodanige afvaardiginge, vrugteloos zouden konnen gemaakt worden de ſchikkingen, omtrent welken de Koning en meergezegde Vorst, met de verbonden Mogendheden, voor den tegenwoordigen veldtogt, reeds waren overeengekoomen; om niet te zeggen, dat het getal en de magt der Afgevaardigden, niet altyd even groot geweest zynde, men, ook hier omtrend, de ervaarenheid en den hoogwyzen raad zyner Majeſteit diende in te neemen. Dat ook *het ander gedeelte* van 't *Beſoigne*, omtrend het raadpleegen met zyne Majeſteit, ten deeze, niet verſchild, maar begreepen hadt, dat, teffens, aan hoogstdenzelven dienden te worden voorgedraagen de redenen, welken zy vermeenden, nog boven het bygebragte door Amſterdam, voor de Afvaardiginge te velde, te pleiten; hier in beſtaande, dat niet alleen de algemeene Staaten, van ouds af, ten dienſte van het Land, eenige Afgevaardigden te velde hadden gezonden, met magt, ſomtyds, om, ook zonder ruggeſpraak, te beſluiten, maar dat de Heeren Prinſen van Oranje zelven zodanige Luiden, te meermaalen, aan den Staat hadden verzogt; (*i*)

„ dat, wyders, nergens *bleek*, waerom zulks, na
„ den jaare 1672, was *geinterrumpeerd*, maar
„ dat wel te *giſſen* en zeer *apparent* was, dat
„ het-

(*i*) Zie myne Aanmerk. 9ſt. bl. 38. 79. enz.

„ hetzelve was veroorzaeckt, door de groo-
„ te *confidentie*, die men, als toen, op
„ hoogstgedachte zyne Majesteyt, *de Legers*
„ *van den Staat*, *in persoon by woonende*,
„ *en commanderende*, was hebbende, en die
„ men oock, als noch, in *zulcke gevallen*,
„ zo veel als oyt, zoude hebben, als zynde
„ niet alleen, aan denzelven en zyne manne-
„ lycke wettige *Descendenten*, *gedefereert* het
„ Admirael- ende Capiteynschap-Generael
„ van de Unie, maar ook het Erfstadhou-
„ der-Capiteyn- en Admiraelschap Generael
„ van deze ende vier andere Provincien, en-
„ de sulcks so sterck aen den Staet *geatta-*
„ *cheert*, als, oyt, eenige van zyne loffelycke
„ Voor-Ouders zyn gheweest; maer dat, ge-
„ lyck, om redenen van de *presentie* van
„ hoochtsgedachte zyne Majesteyt in de Le-
„ gers van den Staat, de voorn. *Deputatie* te
„ velde, naer alle *apparentie*, was komen te
„ *cesseren*, alsoo, jeghenwoordich, vermits des-
„ zelfs *absentie* en het ophouden van de
„ voorschreve redenen, niet sonder *plausibel*
„ *fundament*, soude konnen worden geoor-
„ deelt, dat de voorsz. *Deputatie*, wederom,
„ als van ouds, en om deselve redenen, die,
„ als toen, daer toe hebben gedient, soude
„ behooren te worden *geintroduceert*." De Le-
den namen dit Rapport over (*k*) en beslooten, weinige dagen daar na, de *Propositie* van Amsterdam en de voorige Resolutien op dit stuk aan den Koning te zender, ten einde zyne ge-

(*k*) Resol. van Holl. 13 *Aug.* 1689. bl. 454–457.

gedagten, hier over te doen toekoomen aan hunne Edele Grootmogendheden. Zyne Majesteit schreef (l), daarop, den dertigsten van Oogstmaand, aan hoogstdezelven; „ dat, zyns bedunckens, het saisoen alreede zo verre was ingeschooten, dat, ser zodanighe *Commissie* by „ de *respective Provintien* zoude wezen goedtgevonden ende *gedecreteert*, ende de Gedeputeerden haar zoude konnen vervoeghen in 't „ Leger, de tyd genoeghzaem zoude wezen verloopen, omme, over ondernemingen „ van groote *importantien*, te *delibereeren*, „ of die in het werck te stellen; dat hooghstgedachte zyne Koninghlyke Majesteyt „ meende, dat, *met het resolveren tot sodanige Commissie, voor dezen Campagne, zoude konnen worden gesupersedeert*, en dat, „ ingevalle, geduyrende dezelve, noch yets „ mochte voorkomen, daer op haer Edele „ Groot Mog, of wel haer Hoog Mog., „ bedenckingen ofte *reflectie* mochten maecken, de saecke, by haer Edele Groot Mog., „ daer heen souden konnen worden *gedirigeert*, dat die werden overgeschreven aen „ de Heeren, jeghenwoordigh, van wegen den „ Raadt van State, en de Gecommitteerde „ Raeden, in het Leger zynde, omme, by „ dezelven, aen den Heere Prinse van WALDEK, *als commanderende de Armee van den Staet*, uyt den naem van haer Hoogh „ Mog., *gecommunicoert* ende voortgebracht „ te werden." (m) Amsterdam alleen nam 's Ko-

(l) Resol. van Holl. 19 *Aug.* 1689. *bl.* 470.
(m) Resol. Holl. 15 Sept: 1689. bl. 495 en 499.

nings Brief over; doch ik vinde niet, dat die Stad, in 't vervolg, hier omtrend, eenigen last inbragt, of dat er eenig besluit omtrend genomen wierdt. Men heeft wel aangeteekend, dat, geduurende de Regeering van Koning WILLEM, als Stadhouder en Kapitein-Generaal deezer Gewesten, *na* den jaare 1672, tot zynen dood toe, geene Afgevaardigden te velde gezonden zyn (*n*), maar het verhandelde daar omtrend, in Holland, ten jaare 1689, en de begrippen, die men, nopens dit werk, by verschillende Staatsleden, toen, voerde, als mede de wyze, op welke zyne Majesteit die begrippen wist te leiden, is my, by geen' Schryver voorgekoomen; waarom ik niet onnuttig oordeelde, het een en ander, uit de oorspronglyke bronnen, aanteteekenen. Toen, in 't volgende jaar, de Vorst van *Waldek*, te *Fleury*, geslagen was, beslooten de algemeene Staaten wel, eenige Heeren; waaronder de Raadpensionaris van Holland, HEYNSIUS, zig, bevondt, naar dien Vorst afte zenden, „ om, met denzelven, te *concerteren* en te overleggen alle 't geene soude mogen werden *gerequireert*, om het Leger van den „ Staet, hoe eerder soo beter, wederom in „ staet te brengen, om jegens den Vyandt „ te *ageren* ende, daer omtrent, so veel „ mogelyck, de noodige orders te stellen," maar men gevoelt ligtelyk, hoe veel dit overleggen om een geslagen Leger spoedigly staat te brengen, dat is het zelve van al het no-

(*n*) SLINGELT Staatk: Gesch: 4 D. bl. 89 en 84: PAULUS over de Unie, bl. 135.

nodige te voorzien, ten einde den Vyand te kunnen tegenſtaan, verſchille van den Opperbevelhebber, *met raad en daad* (*o*), in 't beleiden en voeren van den oorlog zelf, behulpzaam te zyn. Het laatſte was 't werk van Afgevaardigden te velde, het eerſte van de, zo evengenoemde, bezending, ten jaare 1690, die ook ſlegts weinige dagen duurde en, by haare terugkomst, tot een byzonder punt van verſlag aan den Staat maakte, dat zy, aan elk' der Voetknegten (die zig uitmuntend wel gedraagen, maar eenige kleederen verlooren hadden) drie gulden, ter belooning, hadden geſchonken (*p*). Daar Koning WILLEM, ſedert den jaare 1691, zo als men, in vervolg, zien zal, gewoon was, in perſoon, te velde te trekken, wierdt, langs dien weg, het zenden van Afgevaardigden te velde voorgekoomen.

Bl. 11. r. 16. *Het* „(*Leger*) „ *was verſterkt met een gedeelte der manſchap*, die in Engeland geweest was." Behalven de Troepen, die de Staat nog in dienst en, voorts, van de Duitſche Vorſten, hadt overgenomen, was ook eene aanwervinge gedaan van drie duizend Ruiters, agt duizend Voetknegten (*q*) en drie duizend Waardgelders, voor Hollandſche reekening; by welke laatstgemelden nog meerderen, voor reekening der andere Gewesten, ſtonden gevoegd te worden, ter bewaaring der grenzen. (*r*) De aanwervin-

(*o*) Deeze bewoordingen waren de gewoone, met welken men 't gezag der Afgevaardigden te velde plagt aantewyzen. SLINGEL. I: D: bl: 81.

(*p*) Reſol. van Holl. 20 July 1690. *bl.* 311 en 312.

(*q*) Reſol. Holl. 7 Jan. 1689. bl. 17.

(*r*) Reſol. van Holl. 4, 7 en 13 Jan. 1689. *bl.* 31, 40.

vinge der Waardgelderen wierdt, op 't voorbeeld van vroegere tijden, over de Steden verdeeld, en de begeeving hunner Officieren aan de Wethouderschap overgelaaten. Doch, daar zij agt ſtuivers daags kostten, en veel minder nut dan gewoone Knegten deeden, wierden zij, even als ten jaare 1672, ſpoedigly na hunne aanneeminge, afgedankt (s). Men wierf, ſedert, nog veertien Kompagnien, meen ik, te paerde; immers Holland hadt, daar toe, zyne toeſtemming gegeven (t). 't Schoot, thans, met de penningen, zeer ſchaars om, zo dat Gekommitteerde Raaden, in Sprokkelmaand, toen de Leden in de lasten van 't loopende Jaar nog niet bewilligd hadden, verklaarden, geene orde te kunnen ſtellen tot betaalinge der ambtgelden, met byvoeginge, dat zy, in die maand, twee millioenen en vyf honderd duizend gulden noodig hebbende, daar toe, *noch crediet, noch geld*", of, (zo als zy in de volgende maand ſpraken) „*geen ſtuiver*", in voorraad hadde. (u) Men reddede zig, egter, zo goed men konde, byzonderlyk ook, door, op den vyfden van Lenmaand, voor twee jaaren agter den anderen, buitengewoonlyk, toeteſtemmen in den ophef van een' honderſten penning op de goederen, en een twee-honderſten op de perſoonen, mitsgaders, eene tweede verhooging op de middelen van verteering; in dier voege, dat twee derde van den honderſten pen-
anticipatie ning, by voorraad *, zou worden betaald (v).

Voor

(s) Reſol. Holl. 4, 7, 11 Jan:, 7, 27 April 1689. bl. 25, 35, 212, 236.
(t) Reſol. van Holl. 20 July 1689. bl. 491.
(u) Reſol. van Holl. 11 *Febr.* 1689. *bl.*
(v) Reſol. van Holl. 5 Maart, 5 April 1689. bl. 169—165, 165 en 208.

Voor 't overige, mangelde het niet aan Christen en Joodsche plannmakers, die zig aan de Staaten van Holland vervoegden, met nieuwe middelen, ter bekooming van gelden, dan van welken 'er, thans weinig doorgingen (*w*); hoe zeer, in verloig van tyden, eenigen derzelven, met nut, in zwang zyn gebragt.

Bl. 6. t. 17. „ *Zy*" (*de Staaten*) „ *hadden, sedert eenigen tyd, den Heer* JACOB HOP, *Pensionaris van Amsterdam*, gezonden *naar* 't Weener Hof, *om over* zulk *een* Verbond, te handelen *met den* Keizer." De zending van den Heere Hop hadt twee oogmerken; eerstelyk, om den Keizer te beweegen, een einde te maaken van den Turkschen oorlog; ten andere, om, langs dien weg, zig, met het Weener Hof, naauwer te vereenigen, ten einde de Fransche kroon, ook in Europa, tegen te kunnen staan. Het laatste doeleinde (*x*) gelukte aan 's Lands Ambassadeur, zo als onze WAGEN, straks, verhaalen zal, schoon hij niet gewaagt van het eerste, uit 't welke de aanleiding tot deeze bezending was genomen. De Heer COLJER, naamentlyk, *Resident* der Algemeene Staaten by den grooten Heer, en die, sints lange, last hadt, om de Turksche Regeering tot vreedzaame gedagten over te haalen, hadt, al in Hooimaand des jaars 1688, zynen Meesteren geschreeven; dat hij, in 't begin dier maand, gehoor by den Groot Vizir verkregen hebbende, aan deezen vertoond hadt, hoe zeer

(*w*) Resol. van Holl. 8, 20, 26 Jan. 11 Febr. 6, 23 Aug. Dec. 1689. bl. 29, 53, 70, 100, 446, 472 en 610.
(*x*) WAGENAAR alhier, bl. 18-19.

zeer de Koophandel van onze en andere Staaten, in het Ottomanniesch gebied, door den tegenwoordigen Oorlog, was afgenomen; waar op de Turkſche Staatsdienaar hadt geantwoord, dat de Sultan tot vrede geneigd was, mits zy niet ſchandelyk ware; dat de *Porte* afgeſchrikt wierdt, door de groote eiſchen, welken men vermoedde, dat de Keizer; dien 't geluk zeer mede geloopen was; doen zoude, ten zy hy, door andere Vorsten, met naame door 't groot gezag van hunne Hoog Mogendheden en door derzelver aanraadinge en bemiddelinge, tot redelyke voorwaarden konde gebragt worden; dat zelfs de gezegde Vizir verzogt hadt, dat Hunne Hoogmogendheden dit groote werk ter harte geliefden te nemen, en hem derzelver gedagten te doen verſtaan, onder verzekeringe, dat de Turkſche Regeering dit, jegens de onderzaaten van den Staat, zoude erkennen. Terwyl men deeze Brief; die by Holland wierdt overgenomen; ter Generaliteit *commiſſoriaal* maakte, (*y*) liep 'er een andere van den zelfden Heere Colyer in, hoofdzaaklyk houdende; dat zyne invloed by den Groot Vizir den Gezanten van Frankryk en der overige Christen Moogendheden, die 't met dat Hof eens waren, in de oogen ſteekende, deezen, daarop, zynen handel met dien eerſten Staatsdienaar hadden zoeken te dwarsboomen, door voor te draagen, dat hy geen *Elſi* of Ambasſadeur, maar ſlegts een minder Gezant was; dat, egter, die voordragt, geen de minſte verandering in zaaken hadt kunnen te weeg brengen, ja dat, in tegendeel, de

(*y*) Secr. Reſol. Staat. Gen. 28 July 1688, en Secr. Reſol. van Holl. 29 July 1688. *bl.* 223.

de groote Heer, nu, zynen Raad vergaderd, het doen eener bezending naar Weenen vastgesteld hadt, en die Gezanten, eerstdaags, derwaarts, stonden te verreizen, ten einde, kon 't zyn, onder bemiddeling der Algemeene Staaten, vrede en een gemeenschappelyk verbond met den Keizer aan te gaan; van welk alles aan hem, COLJER, door den Tolk der Porte, MAURO CORDATO, was kennis gegeeven (z). Op deeze tydinge, besloot men, ter Generaliteit, niet alleenlyk COLJER aan te schryven, dat hunne Hoogmogendheden zyne waardigheid altyd hadden geagt en nog beschouwden, by de *Porte* met die van *Elst* over een te koomen, maar men begreep wyders, dat ook, ten spoedigsten, de Roomsch-Keizer diende te worden bezonden, en alles by zyne Majesteit aangewend, tot het treffen van een goede en vaste vrede met den grooten Heer; ten welken einde de Heer HOP, buitengewoon Gezant aan 't Hof van Brandenburg, wierdt aangeschreeven, dien last op zig te willen neemen, niet tegenstaande de Heer HAMEL BRUININX, zig, als der Staaten buitengewoon Gezant, aan dat Hof bevondt (a). HOP ontschuldigde zig, in 't begin, doch nam het aan, op nader aanschrijving hunner Hoogmogendheden. Men beval hem, te sterker, by den Keizer op vrede met de Porte aantedringen, wyl Frankryk zig reeds op Ryks bodem bevondt; waar om hij ook, buiten 't aenbod der bemiddeling hunner Hoogmogendheden, de Gezanten van Polen en Venetie moest tragten over

(z) Secr. Resol. Staat. Gen. 16 Sept. 1689.
(a) Secr. Resol. v. Holl. 16 en 23 Sept. 1688, en Staat. Gen. van 20 en 27 Sept. 1688. bl.

over te haalen, om met hem mede te werken. (b) De Gezant slaagde hier in niet naar wensch, en men zal, in 't vervolg, zien, dat, eerst ten jaare 1694, onder bemiddeling van Groot-Brittannie en deezen Staat, (c) die zaak volvoerd wierdt. Zodra men egter, hier te lande, bemerkte, dat de vrede met den Turk nog te veel tegenstand aan 't Hof van Weenen zou ontmoeten, wendde men het op een' anderen boeg, en magtigde Hop, om, konde het zyn, met zyne Keizerlyke Majesteit een beschadigend en verdeedigend Verbond aantegaan, 't geen hem gelukte. (d)

Bl. 23. r. 13. „ Eerlang, volgde het afzenden van *vyf duizend man, onder den Graave van* Marlbourgh." De afzending van dit Volk volgde traaglyk, door dien de Engelschen weigerden over zee te dienen. Een *Bataillon*, onder 't Regiment van den Hertoge van *Grafton*, dat uit negen Kompagnien bestondt, en omtrent agt honderd man behoorde sterk te zyn, hadt, tot op tagtig mannen toe, de wapenen nedergelegd, ja negen honderd man van 't Regiment van Schomberg, bij den anderen vergaderd staande, en haare verlaagterde soldy ontfangende, om daar mede naar Holland te gaan, riepen, eenklaps en luidkeels, uit, *lang leeve Koning* Jacob! en trokken, daar op, met volle wapenen en vier veldstukken, naar Schotland, alwaar zy, egter, en eenige muiters, eerlang, door het, nog in Engeland gebleeven, Nederlandsch paerden- en voetvolk, on-

(b) Secr. Resol. Staat. Gen. 8, 11, 25 Oct. 1688.
(c) Wagen. Vaderl. Hist. 16 D. d. 169.
(d) Resol. Holl. 3, 8, en 15 Febr. 1689. bl. 91, 96, en 127. en Secr. Resol. 5 April 1689. bl. 238.

onder den Generaal VAN GINKEL wierden gevangen, of tot reden gebragt (*e*). Ten einde de Staaten meêr nut van 't Engelsch Volk mogten hebben, hadt de Koning bewerkt, dat, voor hun vertrek, 't Parlement eene Akte van ſtrengeren krijgstugt vastſtelde. In 't begin van Lentemaand deezes jaars, hadt hy den Lieutenant-Admiraal KORNELIS EVERTSEN naar Zeeland afgezonden, met dertien oorlog- en zestig andere Schepen, binnen welken zig zes Regimenten paerden- en vyf Regimenten Voetvolk, als mede nog een Regiment Dragonders, bevonden, maakende te ſamen, een getal van omtrent zes tot zeven duizend hoofden. (*f*)

Bl. 25. r. 18. *Hier op volgde* — alleenlyk, een beſluit *van het* Huis *der* Gemeenten, *om den Staaten zeshonderd duizend pond Sterlings, voor hun verſchot, toeteleggen.*" De Gemeenten hadden hier toe wel, vooraf en eenpaarigſyk, geſtemd, doch, weinige dagen daar na, nam ook het Hoogerhuis een overeenkomſtig Beſluit. Men hadt den Ambasſadeur WITSEN doen hoopen, dat de betaaling der bovengemelde gelden, in drie keeren, zoude geſchieden, naamlyk een derde terſtond, een ander derde, vier maanden daar na, en 't overſchot

(*e*) Miſſ. van den Ambasſ. v. CITTERS $\frac{1}{2}\frac{5}{5}$ Maart, en der overige Ambasſad. in Engeland, van $\frac{1}{2}\frac{2}{2}$ April 1689. MS

(*f*) Brieven van H. H. *Gedeput.* in Engeland, $\frac{21 \text{ Jan.}}{1 \text{ Febr.}}$ 1689. Van den Heer WITSEN, 8 Maart, en van den Ambasſ. v. CITTERS, $\frac{22 \text{ Febr.}}{4 \text{ Maart}}$ 1689. MS.

ſchot in den winter des jaars 1690 (*g*). Maar, hierin, was men agterlyk.

Bl. 26. r. 2. „ *Er werdt over de* uitrusting *en* begrooting *eener ſamengevoegde* Vloote, *gehandelt met 's Konings Gemagtigden.*" Men was in Engeland niet overbodig, om den Koning, terſtond, zynen eisch, tot de uitrusting van de Vloot, toe te ſtaan. „ Het ſchynt;" ſchreef, thans, de Ambasſadeur VAN CITTERS; „ dat ſommigen „ willen, voortaen, *practiſeren* de *maniere*, „ in Nederlandt gebruyckelyk, van eerst na „ te zien de *petitie* van den Koningh, als, „ by ons, die van den Raed van State, „ omtrent het beloop ende raminghe der „ jaerlykſche onkosten, eer en alvooren ſy „ daer toe willen *conſenteren*, en dan noch „ maer voor één jaer, of, uyterlyck, twee; „ waer door ſy dan meynen (hoewel de „ Coningh, by zyn *prerogative*, de macht „ van vreede of oorlogh te maecken in „ handen heeft), dat ſy, altoos, door „ haere beurſe, op die wyſe, van alles „ meester ſullen blyven." (*h*) 't Zou, evenwel, indien 't hier de plaats was, niet moeilyk zyn aan te toonen, hoe, oudtyds, het regt der meesten, zo niet alle, Landen in Europa, mede bragt, dat, al kwam de bevoegdheid, om oorlog te mogen voeren den Landheeren alleen

(*g*) Brief van den Heer WITSEN $\frac{15}{25}$ Maart, en van de Heeren Ambasſad. in Engeland, van $\frac{22 \text{ Maart}}{1 \text{ April}}$ 1689. M. St.

(*h*) Brief van VAN CITTERS, Maart 1689.

leen toe, 't verkrygen egter der penningen uit de beurse der Ingezetenen, zonder de toestemming der Lands Stenden, (die, in Engeland, door het Hooger en Laager-Huis, vertegenwoordigd worden) geen plaats kondegrypen. (*i*)

Bl. 29. r. 16. „ *Dat de Staaten ook dra-len moesten met het* uitrusten *der* dertig oorlogschepen." Men begrootte die uitrustinge, toen ten tyde, voor volle twaalf maanden, op eene somme van *vier millioen, negen honderd twee en dertig duizend, twee honderd en vier en zestig gulden.* (*k*)

Bl. 40. r. 3 „ 't Wegneemen der geschillen, *tusschen Koning* CHRISTIAAN den V. *en den Hertoge van Holstein*, waer toe de Staaten ook hadden gearbeid." De Staaten, verneemende, dat deeze geschillen, en byzonderlyk het langer inhouden van 't Holsteinsche, door den Koning van Denemarken, in eenen oorlog tusschen de twee Noordsche kroonen konden uitbarsten, hadden, reeds in Grasmaand deezes jaars 1689, beslooten, den Heere KOENRAAD VAN HEEMSKERK, Pensionaris der Stad Amsterdam en, voor eenigen tyd, uit Spanje herwaarts gekeerd, naar Hamburg of Altona te zenden, alwaar zig, thans, de Gezanten van verscheiden Mogendheden bevonden, om, konde het zyn, de twistende partyen te vereenigen; waar toe ook Koning

(*i*) Zie myne Aanmerk., 5 St., op WAGEN. Vaderl. Hist. V D. bl. 63 r. 17.

(*k*) Brief van Gedeput. in Engel., $\frac{25 \text{ Maart}}{4 \text{ April}}$ 1689. bl. 27.

ning WILLEM hen aannoopte. HEEMSKERK ging, in Bloeimaand, op reize, en zondt, reeds in Zomermaand daar aan, een plan van bevreediging over, 't geen, sedert, hoofdzaaklyk gevolgd wierdt. De Hertog van Holstein hadt, ondertusschen, nergens in willen koomen, ten zy het Eiland en de Ambten *Fehmern*, *Steinhorst* en *Tremsbuttel*, hem wierden terug gegeven. Deezen behoorden in pandschap aan Prinse GEORGE van Denemarken, die met ANNA, Zuster der Koninginne van Engeland, was gehuuwd, en die dezelven niet begeerde af te staan, zonder genoegzaame schaêvergoeding. Zyne Deensche Majesteit ongenegen zynde, hier toe eenige penningen uit te schieten, hadden de Afgezanten des Keizers, des Konings van Grootbrittanniën, der Staaten en der verdere bemiddelende Mogendheden, by schriftelyke Akte, aangenomen hier voor te zorgen, en Koning WILLEM, daar na, verklaard hebbende, de helft deezer som, ten dienste van zynen Schoonbroeder, op zig te willen neemen, liet den algemeenen Staaten voorslaan, of zy mede zig voor de voldoening der wederhelft verpligten wilden, ten einde daar door, zo hy zeide, de rust in 't Noorden, des te zekerder, te bewaaren. Doch hier toe hadt men by Holland geene ooren, en besloot, in tegendeel, de zaaken ter Generaliteit daar heen te rigten, dat 's Lands buitengewoone Ambassadeurs te London wierde aanbevolen zyner Majesteit te vertoonen, hoe men, hier, altijd van begrip geweest was, en nog was, van, overeenkomstig de voornoemde Akte

van

van verbintenis, een gelyk aandeel, en niet meerder, in deeze schuld, te betaalen, als de Keizer en andere Vorsten, die dezelve Verbintenis, even als hunne Hoogmogendheden, hadden onderteekend. Ik zie niet, dat, hier inne, sedert, van der Staaten zyde, wierdt afgegaan. (*l*)

Bl. 41. r. 2. „ De Staaten *bevolen den Markgraave van* Albyville, het Land te ruimen." Koning WILLEM hadt hem, reeds te vooren, doen te rug roepen, doch aan der Staaten Afgezanten verklaard, dat het hem aangenaam zyn zoude, wanneer ook hunne Meesters hem gelasteden te vertrekken. (*m*)

Bl. 45. r. 1. „ *De Heer* VAN DYKVELD *bewerkte, door Brieven aan den Raadpensionaris, dat de* Staaten van Holland een besluit namen, *om hen*" (*de Ambassadeurs in Engeland*) „ te rug te ontbieden, eer zy nog verlof, om te mogen keeren van hunne Hoogmogendheden verzogt hadden. 'T is zo, en wel zo ras de Verbintenis met den Koning zou geteekend zyn. De Ambassadeurs, by tyds denklyk, onderrigt, van dit Besluit der Staaten van Holland, schreeven, daarop, reeds den 23 van *Oogstmaand* deezes jaars 1689, aan den Griffier FAGEL; deeze woorden: „ Het Tractaet van naeder *Alliantie* zal, apparent, geteekent worden, zo dra als het *præmium* (voor *proœmium*) „ daer bygevoeght, en „ 't zelve in 't net zal wesen uytgeschreven: „ zo dat de *Commissie*, waer mede Haar Ho: Mo:

(*l*) Resol. van Holl. 27 Apr., 5 en 21 Mei, 16 en 20 Sept. 1689. *bl.* 236, 246, 292. Brieven der Ambass. in Engel. 28 Mei 1689. DU MONT, *Corps diplom. Tom.* 7. *fol.* 233 *et* 234.

(*m*) Brief der Ambassad. in Engeland, $\frac{12}{22}$ April 1689.

„ Mo: ons hebben gelieven te vereeren, „ daer mede ten einde lopende, *hebben* „ *Wy*, *heeden*, *verſoght*, *om te mogen re-* „ *verteren*:" (*n*) en, op den 7 van Herfſtmaand, ſchreeven zy nader, aan denzelven Griffier, „ dewyl Ha: Ho: Mo:, by haare „ Reſolutie van den 27 *Auguſt.*, *ons ver-* „ *ſoek*, *om te mogen reverteren*, *hebben ge-* „ *lieven toe te ſtaen*, *ſullen wy ons*, *ten* „ *eerſten*, *daer toe prepareren*." (*o*) enz.

Bl. 50. r. 2. v. o. „ Prins *van Nasſau Saarbrugge*" Voor 't woord *Prins*, leest men, ten deezen tyde, nog dat van *Graaf*, in de Reſolutien van Holland. Deeze tak van 't huis van Nasſau, was, egter, ten jaare 1688, reeds tot den Vorſtenſtand verheeven. (*p*)

Bl. 59. o. r. „ Welke laatſte *reeds* Hoofd *der* Ruiterye *was*." Uit dien hoofde verzogt Koning WILLEM den algemeenen Staaten, „ om deezen Prince, die, in qualiteyt als Generael van de Ruyterye, omtrendt veertien jaeren hadde gedient, en „ altydt was geweest de eerſte na den „ Veldt-Maerſchalck en, in deszelfs *abſentie*, het *commando* hadde gevoert, by 't „ aenſtellen van Velt-Maerſchalken, den „ rang, na den Prinſe van Waldeck, te laten:" aan welk verzoek zyner Majeſteit, ſedert, voldaan wierdt, doch tevens vaſtgeſteld,

(*n*) Brief van de Extra-ord. Ambaſſad. $\frac{13}{23}$ Aug. 1689.

(*o*) *l. c.* $\frac{27 \text{ Aug.}}{6 \text{ Sept.}}$ 1689. Reſ. van Holl. 13 Aug. 1689. *bl.* 460

(*p*) Reſol. van Holl. 22 en 25 Juny 1689. *bl.* 333 en 344. Putter *Neueſte Geſch.* 3 D. *p.* 924.

ſteld, dat het Land, buiten de beſoldinge, die de gezegde Prins van Nasſau Saarbrugge, als Generaal der Ruyterye, genoot, niet verder zou mogen worden bezwaard, geduurende het leeven en diensten der drie Veld-Maarſchalken van den Staat. (q)

Bl. 51. r. 15. „ Koning WILLEM *hadt* hem *den Staaten, ernſtelyk*, aangepreezen." De Raadpenſionaris HEINSIUS; van wien onze WAGEN. hier ſpreekt; hadt, reeds eene geruime pooze, in 's Vorsten gunst gedeeld, eêr dees den troon van Groot-Brittannie beklom. Toen de Koning van Frankryk, ten jaare 1682, goedvondt, zyne Hoogheid, in in deszelfs Prinsdom van Oranje, te kwellen, en de muuren en poorten der Stad van dien naam te doen omverwerpen, zonder te letten op den voordragt van 's Lands Ambasſadeur, Heere VAN STERRENBERG, wist men, wegens Holland, de zaaken ter algemeene Staatsvergadering daar heen te ſtuuren, dat, tot afweeringe van zodanige feitelykheden; regtſtreeks aanloopende tegens het Nymeegſche Vrede's Verbond, vier jaaren te vooren, geſlooten; een buitengewoon Gezant, aan zyne Allerchristelykſte Majeſteit, wierdt afgevaardigd, die gelast was, hier tegens, de ernstigſte vertoogen te doen en, kon het zyn, niet alleenlyk de bekommernisſen weg te neemen, maar ook den Prinſe in het vredig genot van dit Vorſtendom te doen herſtellen. HEINSIUS, ſedert den jaare 1679, Penſionaris der Stad Delf

(q) WAGEN. Vaderl. Hiſt. 15 D. bl. 99 en 100.

Delft (*r*) en, voorheen, door Hunne Edele Grootmogendheden, met nut, gebruikt, in eene bezending naar Friesland, tot nederlegging van een geſchil, nopens de belasting op de Hollandſche bieren, (*s*) wierdt met dien last vereerd, en ſchoon hy, in Frankryk, te veel tegenſtand ontmoette om te kunnen ſlaagen, bleef zyn' invloed, ook na zyne terugkomst in 1683 (*t*), hier te Lande, met naame ten Prinſelyken Hove, gevestigd. Hy hadt, bovendien; zo ſommigen ſchryven; ten jaare 1684, veel toegebragt tot het bekend Beſluit, ter aanwervinge van zestien duizend man; waaromtrend zyne Stad, anderſints, min geneigd ſcheen; (*u*) en was, zo als my, uit ſtukken van deezen tyd, gebleeken is, niet minder yverig geweest, ten jaare 1688, tot bevordering van 's Prinſen overtogt naar Engeland.

Bl. 57. r. 5. „ KORNELIS TEERESTEIN VAN HALEWYN — *plagt* — diep te ſtaan *in* de gunst *des* tegenwoordigen Stadhouders." Uit de Reſolutien van den Oud-Raad van Dordrecht, blykt; volgens de aanteekening van een' zeer kundig' man; het onbepaald vertrouwen, 't welk de Raadsheer HALEWYN op zyne Hoogheid hadt weeten te verkrygen, en 't geen zo verre ging, dat hy, op 's Prinſen voorſtel, in 't jaar 1688, by de Regeering dier Stad; ſchoon, toen ten tyde, nog geen Lid daar van zynde; gemagtigd wierdt, tot de

(*r*) In de Reſol. van Holl. 7 Sept. 1679. *bl.* 782, komt hy my 't eerst voor, als *nieuw Comparant.*
(*s*) Reſol. van Holl. 17 en 18 July 1681. *bl.* 194.
(*t*) Reſol. van Holl. 27 Sept. en 20 Dec. 1683. *bl.* 508 en 510.
(*u*) *Memoir. du Comte* D'AVAUX, *T.* 2. *p. m.* 34. 63.

de geheimen van Staat. Ook getuigd men, dat hy het was, die, gesterkt door zynen broeder SIMON, Dordrecht naar de inzigten des Stadhouders wist te leiden, sedert MUYS uit het bewind geraakt was (*y*); na welken tyd; zo als onze loflyke Schryver alhier bl. 58, mede wel zegt; die Stad gansch anders gezind was geworden, dan te vooren.

Bl. 84. r. 11. v. o. „ *Dit vertoog vondt geen ingang ter* Staatsvergaderinge." 't Schynt, dat die van Amsterdam het voornoemde vertoog niet alleenlyk ter Vergaderinge inleeverden, maar ook, aan de Hollandsche Steden, rond zonden. Immers ik zie, dat zulks aan de Regeeringe van Gouda was geschied, (*w*) alwaar het ter leezing en overweeging eener beschreeven Vroedschap wierdt gestelt, maar geene verandering in de denkbeelden maakte.

Bl. 85. r. 12. v. o. „ De Edelen hernamen: Men hadt te wagten, *dat alles wat thans, door Schepenen, verrigt was, door hunne Edele Grootmogendheden*, voor nietig en van onwaarde zou verklaard worden." De Edelen zeiden niet alleenlyk, dat dit te verwagten was, maar zy, en eenige andere Leden, hielden, ter Vergadering, nu reeds, aan, om de, tegenwoordig dienende, Schepenen van Amsterdam te verklaaren voor *gedischontinueert*, en haar verrigte voor *nul* en van onwaarde. Doch dit besluit wierdt, door tusschenkomst van zommige Leden, waar onder, byzonderlyk, de Afgevaardigden van Gouda,

„ *ver-*

(*y*) VAN DE WALL, Privileg. van Dordr., 8ste Afdeel. bl. 1933.

(*w*) Vroedsch. Resol. van Gouda, 13 Febr. 1690. *bl.* 228-229.

„ *verſchooven voor eenige dagen*;" op hoope dat Amſterdam, in dien tuſſchentyd, zoude byſchieten (*x*). Als dan onze WAGEN., op bladz. 86. r. 7. alhier, zegt, „ de Edelen „ ſloegen hier op voor," *enz.*, moet men begrypen, dat zy dit, voor den tweeden keer, deden.

Bl. 87. r. 20. „ *Het aanneemen daar van*," (d. i. *van de drie voorſlagen van Amſterdam*) „ *zou*, zeide zy," (*de Ridderſchpp*) „ aanloopen tegen de Reſolutie van den agt en twintigſten van Louwmaand, en de agting van den Souverain ten hoogſte krenken." Men vindt dit zo, in den Hollandſchen *Merçurius*, door onzen WAGEN. hier, aangehaald. Maar uit het, zeer breed, Rapport deezer zaake, door de Afgevaardigden van Gouda, aan de Vroedſchap dier Stad gedaan en, vermoedlyk, door haaren Penſionaris VAN DER DUSSEN; die veel deel in dit werk hadt; geſteld, blykt, dat er nog eene andere reden was, om welke de drie voorſlagen afgeweezen wierden; te weeten de vrees voor geſchil met den *Stadhouder*. Ik leeze aldaar, „ dat de drie „ voorſlagen, by de Leden, *unanimiter*, geoor„ deelt waren voor onaennemelyck; aangeſien, „ den Stadhouder blyvende *perſiſteren* by zyne „ *reſolutie* (*y*), gelyck wel te verwachten was, „ de Souverain gebracht ſoude worden in erger „ ſtaet en zwaerder *laberint*, als die nu wa„ ren, en, daar door, de Leden, geſamentlyck, *geëngageert in het different met* „ *den*

(*x*) Vroedſch. Boek van Gouda, Reſol. 6 Maart 1690, bl. 230.

(*y*) Vergel. WAGEN. alhier bl. 74.

„ *den Stadhouder*, 't geene, nu, maar alleen
„ concerneerde één Lidt; *en*, *conſequentelyck*,
„ *implicceerde een groote verwydering*. Dat,
„ daer en boven, daer door, het welwezen van
„ 't Gemeenebest, het reſpect en het recht van
„ den Stadthouder, niet was *geſalveert*" (*z*).

Bl. 87. r. 4. v. o. „ *Dat de Staaten de vryheid behouden zouden, om met de Nominatie* te handelen, naar welgevallen." Voeg hier by, dat, egter, dit alles, aan die van Amſterdam zou worden voorgeſteld, „ onder „ *ſpeciale conditie* en *ſtipulatie*, dat, daar „ uyt, of uyt de *diſpoſitie*, daar op vallende, geen de minſte *argumentatie*, *conſequentie* of *illatie*, voor het toekomende, „ zoude mogen worden gemaakt ofte getrocken: *enz.* Dat de Stadt Amſterdam „ zoude *geconſidereert* worden, te blyven in „ haer volkomen, ongekrenckt en *ongeprejudicieert*, recht, en dat dezelve, daer en „ boven, des *gerequireert* wordende, zoude „ werden *gedispenſeert* van alle zwarigheden, „ die zy noch overich hadde, en *gemoveert* „ zouden werden" (*a*).

Bl. 88. r. 8. „ *Maar* de Leden kwamen, *eindelyk*, over een," *enz.* Ik meene, dat het ſpreeken met de Afgevaardigden van Amſterdam, door eenige verdere Heeren, behalven door den Raadpenſionaris HEINSIUS, niet door de Leden ter Vergaderinge van *Holland*, beſloten wierdt, maar dat de Raadpenſionaris, ſlegts

(*z*) Vroedſch. Boek Goud. Reſol. 6 Maart 1690. *bl.* 230. *Vo.*

(*a*) Reſol. Vroedſch. Goud. *l. c.* 6 Maart 1690. *bl.* 231.

ſlegts met onderhandſche bewilliging der Leden, hier toe, uit zig zelven, eenige Heeren by zig verkoos. In het, meêr aangehaald, Rapport van Gouda, wordt gezegd: „ dat „ de Heer Raedtpenſionaris van Hollandt, „ *op ſyne begeerte, ge-aſſisteert weeſende* van „ den Heer VAN BLEYSWYCK, Burgemeester „ der Stad Delft, VAN DER DUSSEN, Penſionaris dezer Stadt," (Gouda), „ en VAN „ GENT, Burgemeester der Stadt Enckhuyſen, in geſprek was getreden met de „ Heeren Gedeputeerden der Stad Amſterdam, beneden in een der Vertreckkameren van de Heeren *Gecommitteerde Raeden*; alwaer dezelven (t. w. de Afgevaardigden van Amſterdam) gekoomen waren." (*b*)

Bl. 92. r. 14. „ *Hy* verhaalde *egter nog*." Dat dit geen enkel *verhaal* was, door den Penſionaris van Amſterdam, na 't neemen der Staatsreſolutie vanden 28 van Zomermaand, ter Vergadering van Holland gedaan, maar een voorafgaande voorſlag, aan den Raadpenſionaris HEINSIUS en de drie Heeren, die, nevens hem, in afzonderlyke onderhandeling met de Amſterdammeren waren getreden, blykt my wederom, uit het Rapport der Afgevaardigden van Gouda aan hunne Vroedſchap (*c*), en ſtrookt ook met het geen onze treflyke Schryver, elders, heeft aangetekend. (*d*)

Bl. 95. r. 2. v. o. „ *De Stad Amſterdam*

(*b*) Vroedſch. Reſol. Goud. *l. c.* 6 Maart *bl.* 231.
(*c*) Reſol. Vroedſch. Gouda. 6 ſt. *bl.* 231. *Vſo.*
(*d*) Geſchieden. van Amſterd. 9 ſt. *bl.* 165.

dam bewilligde, eerlang, in de gemeene lasten." 't Nadeel, 't welk het gemeene Land ſtondt te lyden, in deezen oorlog, wanneer eens Amſterdam in die middelen niet toeſtemde, hadt niet ſlegts; zo als ook onze WAGEN:, van ter zyde, heeft opgemerkt (*e*); de overigen Leden aangezet, zig, hier op, by die Stad, te beroepen, maar er, met de meeste kragt, op aan te dringen. Men hieldt haar hoofdzaaklyk voor: dat het onverantwoordelyck zyn zoude, niet ſlegts de voordeelen, op den Vyand, in 't voorleden jaar, bereids bevogten, te verwaarloozen, zonder er gebruik van te maaken, tot verkryging van eene ſpoedige en gelukkige vrede, maar, daar en boven, een Gemeenebest, tot nog toe zo magtig, zo welvaarend, zo gevreesd by Vyanden en geagt by Bondgenooten, door een onbegryplyk opzet, zonder reden en zonder noot, open en ten prooi te ſtellen voor een' wreeden en geweldigen Vyand, dien men dus in de hand zou werken, tot geheele verdelging van 's Lands Godsdienst en Vryheid, en zulks om een huislyk geſchil; daar, hoe groot en van welken aart de onderlinge geſchillen ook zyn mogten, dezelven, nimmer, van zulk een verkeerde uitwerking op het gemoed van goede en getrouwe Regenten behoorden zyn, dat men liever de Republiek wilde zien verlooren gaan, dan, daarin, voor een' tyd, toe te geeven (*f*).

Toen

(*e*) Vaderl. Hiſt. 16 D. *bl.* 55, 68.
(*f*) Reſol. Vroedſch. Goud. 6 Maart 1690. *bl.* 232, *vſ.*

Toen, egter, Amsterdam verklaarde, 't behoud zyner Privilegiën boven alles te schatten, en van zyn gevoelen niet ligtelyk scheen te zullen wyken, toen men, midlerwyl, hoe langer hoe meerder, gevoelde, dat de agterstallen van den voorleeden jaare nog moesten voldaan, en verder moest voorzien worden in de lasten van een te duchtenen oorlog; tot welken de Koning van Frankryk gezegd wierd dubbelde kragten, te water en te lande, in te spannen; toen, eindelyk, de Raad van Staate verklaarde, geen leger te velde, de Admiraliteiten geene schepen in zee te kunnen brengen, zonder spoedige aantelling van gelde, droeg de Ridderschap voor: hoe 't hun, ten uiterste, smertte, dat, onaangezien agtien Leden der Hollandsche Staatsvergadering, naamens hunne Meesters, hadden toegestemd in de beraamde zeemagt, als mede in een' hondersten penning op de goederen, te betaalen in twee termynen, met byvoeging, van alles voor den Lande te willen opofferen, egter de Afgevaardigden van Amsterdam alleen, tot nog toe, niet slegts hunne stem geweigerd hadden, nopens de bemanning ter zee, maar ook om te raadpleegen over de gemeene middelen: dat hunne Edelheden wel wisten, hoe ver de vryheid der *Consenten* zig uitstrekte, maar niet konden begrypen, dat die vryheid een Lid van Staat zoude bevoegd maaken, om, in eenen openbaaren oorlog, zig aan de lasten te onttrekken, of dat zodanig Lid, onder 't een of ander voorgeeven, hoe gegrond ook, zyne toestemming te rug houdende, ja alle raadpleeginge afslaande, daar door, 't vermo-

gen

gen zoude krygen, om den geheelen Staat buiten beſcherming te laaten, en ten grondè te doen loopen, zonder dat de overige Leden, 't zy door 't draagen van *Conſenten*, of door 't in 't werk ſtellen van andere middelen, dien zelfden Staat van zyn volſtrekt bederf zouden kunnen of mogen redden, en het weigerend Lid vervangen. Dat zy, veel eêr, dagten, dat, langs dien weg, de waare vryheid van den Staat moest verlooren gaan en, dierhalven, aan hunne Edele Grootmogendheden in bedenken gaven, om, ondanks de weigering van Amſterdam, tot het voorſlaan van buitengewoone middelen, daadlyk, te beſluiten. Men maakte dit voorſtel Commisſoriaal aan het groot Beſoigne met Gekommitteerde Raaden (*g*), 't geen, op den derden van Lentemaand, een Rapport uitbragt, ſtrekkende mede om, ter daadlyke bekooming van twee derde deelen van het beloop des perſoneelen honderſten penning, eene geldopneeming, jegens vier ten honderd in 't jaar, te openen, tot laste van den lande, onder verband der penningen, die uit de buitengewoone middelen zouden inloopen (*h*). Ook leedt het maar weinige dagen, of zeventien Steden ſtemden, met yver, en ſommigen, met meêr dan gewoone goedkeuring hunner meesteren, in dit alles (*i*). En nu ſtonden de zaaken tot dit uiterſte ter Vergadering van Holland te koo-

(*g*) Reſol. van Holl. 2 Maart 1690. *bl.* 90 en 91.
(*h*) Reſol. van Holl. 3 Maart 1670 *bl.* 97 en 98.
(*i*) Reſol. Vroedſch. Goud. 6 Maart. 1690. *bl.* 232.

koomen, het bovengemelde Beſluit, by vervanging van Amſterdam, genomen en een bron voor nieuwe binnenlandſche twisten geopend te worden; toen, op Zondagavond, den twaalfden van meergezegde Lentemaand, in eene buitengewoone byeenkomst hunner Edele Grootmogendheden, de Stad Amſterdam byſchoot, de oneenigheden brak en, door haare toeſtemming in de gemeene middelen, den Lande in ſtaat ſtelde, om met meerder kragt, den gemeenen Vyand te keer te kunnen gaan. (*k*)

Bl. 96. r. 8. „*Met de* nominatie van Schepenen van Amſterdam, *werdt, naderhand, van jaar tot jaar*, zo lang Koning WILLEM leefde, *gehandeld, op* gelyke wyze, *enz.*" 't Is waarſchynlyk, dat men van deeze regel moet uitzonderen het gebeurde, in 't volgend jaar 1691, toen Koning WILLEM, op den 30 van Louwmaand, in Holland kwam, en de Stad, denklyk, aan hem zelven, de nominatie toezondt (*l*).

Terwyl het geſchil met Amſterdam nog op zyn hevigst was, wierdt ook rugtbaar, dat eenige Regenten van die Stad, door een' Gevangen in den Haage, van kwaaden handel met Frankryk beſchuldigd waren, waar uit, byzonder in deeze tydsomſtandigheid, by

(*k*) Reſol. van Holl. 12 Maart 1690. *bl.* 106. Niet, egter, in deeze Reſoluiien, maar wel in die der Vroedſchap van Gouda, leeze ik *l. c. bl.* 236. dat de Vergadering „Zondags - *avonds ten* 5 *uuren*, was *geconvoceerd* geworden."

(*l*) WAGEN. Geſchied van Amſt *bl.* 168. Vergelyk wyders dat Werk *l. c.* van *bl.* 151 — 169, met het gezegde van WAGEN. alhier, *bl.* 51 tot 96.

by ſommigen de grootſte argwaan ſproot, en voedſel tot veele ſchimpſchriften wierdt gegeeven. Onze doorzoekende WAGENAAR ſchynt, by 't ſchryven zyner *Vaderlandſche Hiſtorie*, nog geene kennis van deeze zaak gehad te hebben, hy kreeg ze ſedert, uit eenige, hem in handen gekoomen, Brieven en Papieren, oorſpronglyk uit den boedel van den Burgemeester JOHANNES HUDDE, en deedt 'er een beknopt verhaal van, in zyne *Geſchiedenisſen van Amſterdam* (*m*), wyl hy 'er, in gedrukte geſchriften, niet van gewaagd vondt. De zaak, egter, is aangetoogen by SYLVIUS (*n*) en elders; maar, daar zy, op zig zelve, zeer zonderling en niet minder een onderwerp van 's Lands dan der Stedelyke Hiſtorie is, daar ik ook, zonder wezenlyk verlies voor den Leezer, niet bekwaam ben, de opgaave van onzen treflyken Schryver, die nergens anders gevonden wordt, veel te verkorten, zal ik, veelal met 's mans eigen woorden, dit verhaal hier inlaſchen, [met byvoeginge] van dat geene, 't welk my, buiten WAGEN., is voorgekoomen. Laat ik, egter, alvoorens, mogen aanmerken, dat deeze zaak, in ſommigen opzigte, niet buiten overeenkomst is met die van den ongelukkigen Ruwaard van PUTTEN, byzonderlyk, voor zo verre de Beſchuldiger mede een eerloos perſoon was, de Beſchuldigde Stedelyke Regenten waren en de Beſchuldiging zelve over een voorneemen liep, om 't Land te verloſſen van de dwinglandy, gelyk het heette, des Prinſen van ORANJE: hoe

(*m*) Zie aldaar, 6 ſt. *bl.* 169—177.
(*n*) Vervolg op AITZEMA, 3 D. 31 B. *bl.* 17 en 18. Europ. Mercur. Febr. 1691. *bl.* 56-59.

hoe zeer, voor 't overige, de behandeling der Regtspleeginge ten eenemaale verſchilde; wyl de beſchuldigde perſonen in 't geheel niet in regten betrokken, laat ſtaan aangetast, wierden en, in tegendeel, de Beſchuldiger, na de valschheid zyner beſchuldiging bekend te hebben, aan den lyve wierdt geſtraft.

Maar, ter zaak. Zekere JAN [JANSZ., in de wandeling genaamd JAN] HOL, Schoenmakers-Gezel, geboortig van Hedel, in de Bommelerwaard, wierdt, in 't begin des jaars 1689, te Filippine, op vermoeden van een Verſpieder te zyn, in hegtenisſe gezet, maar wyl zyne bekentenis verward en oneenparig was, en men eenige verdagte papieren by hem vondt, van daar, naar Sluis in Vlaanderen en, in Lentemaand daar aan, op last der Algemeene Staaten, naar den Haage, overgebragt, alwaar hy, op de voorpoorte van den Hove geplaatst en, voor den Raad van Staate, tekregt wierdt geſteld. Hier, voor Commisſarisſen, *eens* op 't lest der zo evengenoemde, en *tweemaal* in 't begin van Grasmaand, verhoord zynde, bekende hy: „ dat hy, in de week van „ Kersmis des jaars 1688, met eenen brief „ van voorſchryving van den Heere van „ Werkendam (o), aan de Burgemeesteren „ van Amſterdam gerigt, in die Stad gekoo„ men was, om den Heeren voor te ſlaan „ een middel van zyne uitvinding, waar door „ men versch water in of naby de Stad zou „ konnen brengen. Dat zyn voorſlag van de „ hand gewezen was, en dat hy, kort daar „ na, op eenen avond, ter Stad uit willende

„ trek-

(o) Jr. DAN. VAN WYNGAARDEN, Lid der Riddersehap van Holl.

„ trekken, op de eerſte ſteenen-brug naar „ de Utrechtſche Poort toe, ontmoet was „ door zekeren Heer, die, hem afgevraagd „ hebbende, of hy de man niet ware, die „ den brief aan Burgemeesteren gebragt „ hadt, en *ja* tot antwoord hebbende be„ komen, hem hadt verzogt medetegaan, „ en hem gebragt hadt in een huis, daar „ hy nog eenige andere Heeren gevonden „ hadt. Dat hem, hier;" zo hy zeide; „ ge„ vraagd was, of hy wel eenen eed van „ geheimhoudinge wilde doen, wanneer men „ hem iet van belang openbaaren zou? Dat „ hy zig hier toe bereid getoond hadt, zo „ 't iet goeds ware, en dat men hem, „ daarop, gevergd hadt, eenen brief te bren„ gen aan den Gouverneur van Rynberk; „ welk thans in de magt van Frankryk „ was; en eenen anderen aan den Heere De „ Louvois, Staatsdienaar van Koning Lo„ dewyk den XIV. Dat die Heeren drie „ in getal waren geweest; dat één derzel„ ven Appelman (*p*) genaamd was; dat hy „ de naamen der anderen twee niet wist; „ doch dat zy wel zo lang van perſoon „ waren als Appelman. Dat zy hem twee „ brieven hadden medegegeeven, eenen aan „ den Gouverneur van Rynberk, en eenen „ aan den Koning van Frankryk, onder een „ om-

(*p*) Jean Appelman was, in 1688, Regeerend Burgemeeſter van Amſterdam: zie Wagen. *Beſchryving van Amſt.* 1ſte d. *bl.* 123. Men weet, dat juist deez ten Hove kwalyk ſtondt; 't geen, zo 't in 't gemeen eenigzins bekend is geworden, deezen Booswigt heeft kunnen beweegen, om hem, liever dan anderen, te noemen. Vergel. ook Wagen. Vadert. Hiſt. XV D. *bl.* 431.

„ omslag aan den Heer DE LOUVOIS; dat
„ men hem honderd Rykſdaalders vry geld
„ beloofd hadt, zo hy deeze brieven beſtel-
„ de; en dat men hem honderd vyf en
„ twintig guldens op hand gegeven hadt,
„ tot reisgeld. Dat de brieven met een
„ Cachet, waar op een gekroond cyfer
„ ſtondt, waren toegemaakt. Dat hy, met
„ dezelven, op den eerſten January des Jaars
„ 1689, van Amſterdam gereisd was, naar
„ Rynberk. Dat de Gouverneur hem, op
„ 't vertoonen van den brief, hadt voort-
„ geholpen op Urdingen; en dat hy, voorts,
„ over Nuits, Bon, Rynburg, Montroyal,
„ Saar-Louis, Mets, Verdun, Chalons en
„ Parys, naar Verſailles getrokken was.
„ Dat hy den Brief, aan den Koning ge-
„ rigt, voor den Secretaris van DE LOU-
„ VOIS uit het Nederduitsch, waar in dezelve
„ geſchreeven was, in het Hoogduitsch hadt
„ overgezet, en dat de Secretaris dien, daar-
„ uit, in 't Fransch hadt vertaald. Dat de
„ brief behelsde een verzoek aan den Ko-
„ ning, om hen, tegen half April, met een
„ Leger te komen verloſſen van de dwing-
„ landy des Prinſen van ORANJE; ten dien
„ einde, in de eerſte plaatſe, de Steden
„ Nieuwmegen en Graave intenemen en,
„ daar na, over de Veluwe en Utrecht, aan
„ te trekken op Amſterdam. Dat de brief
„ getekend was J. APESZ., HENRIK DE
„ LAAT; en dat hy wel hadt konnen mer-
„ ken, dat LOUVOIS diergelyke brieven ver-
„ wagtte. Dat men hem, voorts, met eenen
„ ongetekenden brief, zonder opſchrift, te-

„ rug

„ rug gezonden hadt, met last om dien, „ aan Burgemeester APPELMAN te beſtellen". Men hadt deezen Brief, die in 't Fransch geſchreeven was, by hem gevonden, toen hy gevat wierdt. In denzelven las men, behalven eenige ſchoone beloften, een verzoek om nader berigt van de magt, die de Schryvers van den Brief aan den Koning hadden, om deszelfs jonderneemingen wel te doen gelukken. Voorts hadt hy by zig een Lyst der Plaatſen, die hy moest doortrekken, en eenen eigenhandigen brief van DE LOUVOIS aan den Gouverneur van Duinkerken, met last om hem, ſpoedig, voorttehelpen.

In de drie keeren, dat HOL, voor Kommisſarisſen van den Raad van Staate verhoord wierdt, was zyne bekentenis niet eenpaarig geweest, doch 'er lekte, in 't eerst, ſlegts hier en daar, iet van zyne beſchuldiging uit. Men hieldt hem, ondertusſchen, gevangen en, op den 27 van Louwmaand des Jaars 1690, weder verhoord wordende, voegde hy, by zyne voorige bekentenis, nog dit; „dat de Heeren, die „ hem hadden afgezonden, een heimelyk „ verbond gemaakt hadden met den Koning „ van Frankryk." Maar, op den derden van Sprokkelmaand, viel hy, op enkel voorgeeven, dat 'er eenige Amſterdammer Heeren voor de deur ſtonden, tegen welken men hem hooren zou, door den mand, uitberſtende in deeze woorden: *O God! ik ken niemant van die Heeren. Ik heb ze nooit gezien. Zy zyn onnozel.* Hier op bragt men hem, nog dien zelfden dag en den zevenden

daar aan, aan de paleye, doch hy verklaarde, zo voor als na de pyniging (*q*); „ dat hy „ geene Amſterdamſche Heeren kende; dat „ alles, wat hy ten hunnen laste verhaald „ hadt, verſierd was; dat hy zelf de Brieven aan den Gouverneur van Rynberk en „ aan den Koning van Frankryk hadt opgeſteld, toegemaakt en beſteld, met oogmerk „ om te beproeven, of de Franſchen wel „ zo loos waren, als voorgegeeven wierdt, „ en om hun eenig geld afhandig te maaken." Den een en twintigſten van Sprokkelmaand, nog eens met de paleye gedreigd, hernam hy zyne eerſte beſchuldiging, met byvoeging van eenige omſtandigheden.

Dit ſchynt gelegenheid gegeeven te hebben, dat de Raad van Staate, op den zeven en twintigſten daar aan volgende, zig, ſchriftelyk, aan de algemeene Staaten vervoegde en, met overzending der ſtukken en beſcheiden van het regtsgeding, kennis gaf: „ dat JAN HOL, in zyne *confeſſien*, „ van eenige perſoonen en *circumſtantien* (de „ Raad noemde ze geen van beiden) *mentioneerde*, daar van de waarheit, by „ den gemelden Raad, niet konde worden „ onderzocht, alzo dezelve, ten *reguarde* van „ de voorzeide *perſonen* en *circumſtantien*, „ geen *territoir* nog *competentie* en hadde; „ verzoekende zy, dierhalven, dat, door den „ Regter, daar toe *competent*, op de *circumſtantien* van de zaak en de waarheit „ van

(*q*) Onze WAGEN. heeft niet aangeteekend, of Hol, onder de pyniging, iets bekend hadt.

„ van des Gevangens *confessien*, zou mogen „ worden onderzocht, alzo de Raad oordeelde „ anderzints niet in staat te wezen, om, naar „ behooren, te kunnen *sententieeren*." 't Blykt my, dat de algemeene Staaten, hierop, de papieren en beschreiden, zo als zy dezelven ontvangen hadden, beslooten, aan die van Holland zonden, mede met schriftelyk verzoek, den agtsten der laatstgenoemde maand gedagteekend, dat Hun Edele Groot Mogendheden, „ op de *personen* en *circumstantien* „ van de zaake, daarin vermeldt, en de „ waarheid van des Gevangens *confessie*, ge„ liefden te doen *inquireren* (r)." In Holland, wierdt dit, eerst den 22sten, ingebragt. Amsterdam alleen nam het over (s).] Toen de zaak in beraad wierdt gelegd, waren; volgens onzen WAGENAAR; veele Leden van meeninge dat dezelve, voor 't Hof, moest worden onderzogt. Doch de Afgevaardigden van Amsterdam verklaarden, dat zy; „ schoon „ ten hoogsten afkeerig van al wat zweem„ de naar verboden verstandhouding met vy„ anden van den Staat, groote zwaarigheid „ vondt in het overvallen van onbesproken „ luiden, met een *crimineel* regtsgeding, zo „ lang 'er geen blyk altoos van misdaad „ ware. Dat JAN HOL zelf zyne beschuldi„ ging wederom in den hals gehaald en „ niet, op nieuws, hadt staande gehouden, „ dan na dat hy met de paleye gedreigd „ geworden was. Dat ook, in allen geval, „ de

(r) Secr. Resol. v. Holl. 22 Maart 1690 bl. 398.
(s) Secr. Resol. Holl. bl.

over deeze moord, voor Schepenen van Rotterdam, gewurgd en ter dood gebragt. (*t*)

De argwaan, die de beſchuldiging van Hol, tegen die van Amſterdam, by eenigen, veroorzaakt hadt, verdweên ſpoedig daar na, en men vindt, dat Koning Willem, geduurende den geheelen loop der zaake, aan die beſchuldiging geen geloof gegeven, maar de zelve voor eene uitvinding van 't Franſche Hof, om onlust hier te lande te verwekken, hadt aangezien. Hy verklaarde dit aan den Heere Hop, toen, in Engeland zynde. (*u*)

Bl. 99. r. 8. „ *Hoe de* geſchillen *tuſſchen* „ Ridderſchap *en de* Steden, *eindelyk, zyn be-* „ *ſlegt geworden, is* niet *tot myne kennisſe* „ *gekomen.*" De Steden onderworpen zig niet aan 's Konings uitſpraak. Zy, met naame die van Zwolle, beſlooten, zig te handhaaven in 't afzonderlyk verpagten hunner accyſen, en zonden, op 't laatst van Oogstmaand deezes Jaars 1690, en dus, voor den, by Wagen. vermelden, termyn van Herſtmaand, een breedvoerig betoog hunner gronden en bezwaarniſen aan zyne Majeſteit, verzeld van eenen Brief, houdende; dat zy zig, niet uit eenige kleinagting, aan zyne uitſpraak onttrekken wilden, maar, pligtshalven, in deezen, met de Ridderſchap, in geen pleitgeding konden koomen; dat het Reglement van 1675 zelf moest begreepen worden, haar te bevestigen in alle die gewoonten en gebruiken, welken, thans, aan hun, door de Ridderderſchap, betwist wierden; dat aan zyne Majeſteit, als Erfſtadhou-

(*t*) Uit geſchreeven beſcheiden, my, van zeer goede hand, medegedeeld, en Europ. Mercur. Febr. 1692. bl. 158.

(*u*) Wagen. alhier *bl.* 47. Reſol. der Staat. Gen. 2 Febr. 1691.

houder van hun Gewest, by 't zelve Reglement, wel verbleeven was de uitſpraak over zaaken, die, op de Landsdagen, door verſchil onder de Leden, niet konden worden beſlist, doch dat, hier mede, nimmer bedoeld waren 's Lands of der Steden geregtigheden en privilegien, die, nimmer, in verſchil mogten getrokken worden; dat zy, dierhalven, niet met oogmerk om zig aan zyne Majeſteits uitſpraak te onderwerpen, maar alleenlyk om te toonen, welke redenen zy gehad hadden, om deszelfs Gekommitteerden, als eenzydig, voorby te gaan, en hoe zeker het ware, dat de Stedelyke voorregten, op welken zy zig beriepen, hun, door zegel en brief, bevestigd waren, dit Betoog overzonden. Voorts vertoonden zy, in 't ſtuk zelve, onder anderen, hoe de Ridderſchap nooit ge eischt hadt, dat de Steden, hangenden den twist, uit het bezit hunner geregtigheden zouden worden geſteld, ſchoon Gekommitteerden het dus aan zyne Majeſteit hadden voorgedragen, en zy, door de uitſpraak, in 't invoeren der accyſen; een regt der Steden van ouds, toekomende; ook volgens erkentenis der Ridderſchap, waren geſtoord geworden: dat zy nooit gewoon waren, en ook nu geen voorneemen hadden, om de Ingezetenen met nieuwe lasten te bezwaaren, en dat dus alle vrees voor verwarringen in de geldmiddelen der Provintie ongegrond was: beſluitende zy, daarom (na ook de overige, tegen hen, door de Ridderſchap, gedaane eisſchen, die agt in getal waren, wederlegd te hebben), met een hoofdzaaklyk verzoek, dat alle dezelve eisſchen, buiten

eeni-

eenige *examinatie*; *determinatie*, of *decitsie*, daadlyk mogten worden van de hand gewezen en in hunne beginſelen geſmoord. 't Schynt dat de Ridderſchap hierop, ſedert, ook haare belangen gezegd heeft; doch de Koning, 't zy dan dat hy van de bevoegdheid der Steden was overtuigd geworden, of 'er andere redenen toe hadt, deedt geene eindlyke uitſpraak over de zaak (*y*).

Bl. 103. r. 3. v. o. „ *De* Hertog *van* „ Savoyen" (*tradt in 't groot Verbond*) „ niet, voor den *twintigſten van Wynmaand.* Volgens anderen, op den *vierden van Zomermaand.* (*w*)

Bl. 104. r. 10. v. o. „ *De Bondgenoo-* „ *ten behaalden* merkelyke voordeelen *op de* „ *Franſchen*" De Voetknegten der Bondgenooten deeden den vyand, hals over kop, wyken, met verlies van omtrent twee honderd zyner dooden, waar tegen zy 'er niet meer dan tien hadden; doch de Ruitery, die een anderen weg naar den vyand gekoozen hadt, was, in deeze ſchermutſeling, ongelukkiger. Zy kreeg negen dooden, en nog zestien wierden 'er gevangen. FAGEL, ſchoon dapperlyk vegtende, was, in 't eerst, verpligt geworden, een vierde deel uurs ver, te deinzen (*x*).

Bl. 106. r. 9. „ *Men vondt geraaden*, „ voor af, *van Legerplaats te veranderen.*" WALDEK en de onzen vonden dit eerst geraaden, op den eerſten van Hooimaand, dat is, op den dag zelven van deezen gedugten Veltſlag. Ons Leger hadt, den ganſchen nagt te voo-

(*y*) VAN HATTUM, Geſchied. van Zwolle 4 d *bl.* 103—128.
(*w*) PUTTER, *Neueſte geſchicht.*, dritt. band, p. 878.
(*x*) Europ. Merc. Jan. 1690. *bl.* 168.

vooren, in slagorde moeten staan, op de ingeloopen' tyding; dat de Franschen, by *Vilaine*, van gelyken deeden. Die tyding was, ondertusschen, valsch. Luxemburg, schoon alles vervaardigende tot een hoofdtreffen, en, telkens, kleine hoopen op kondschap uitzendende, liet zyn Volk rusten. (*y*) Deezen kwamen dus versch, de onzen vermoeid, in den stryd.

Bl. 108. r. 1. „ *Een* gedeelte *van 't geschut gebergd.*" Men getuigt, dat het grootste deel zou zyn behouden geworden, indien niet de paarden, geduurende den slag, het ontvlugt en weggeloopen waren (*z*).

Bl. 108. r. 6. „ *Het getal der* Gesneuvelden," behalven Berlo, vielen ook, van den onzen, de Hertog van Saxen *Meursburg*, en de Graaf van *Styrum*.

Bl. 108. r. 14. v. o. „ *Het* Staatsche Voetvolk *hadt zig* wakkerlyk gekweeten". Zo zeer, dat de Vyand zelve betuigde, dat, in alle Geschiedenissen, hunne gedeloose dapperheid zou geroemd moeten worden. Aan hun was de groote slagting, die onder de Franschen viel, ook, grootendeels, te danken, mitsgaders het veroveren van eenige vyandlyke standaarden, hoe zeer er ook de Spaansche Bondgenooten deel in hadden. Van deeze standaarden wierden 'er, sedert, negentien, in de groote Zaale van 's Graavenhaage, opgehangen, en twee naar Friesland, (als, onder 't beleid van den Stadhouder van dat gewest, buitgemaakt zynde,) verzonden. De Spanjaards behielden 'er elf voor zig (*a*). Wy hebben reeds gezien

(*y*) Europ. Merc. Jan. 1690. *bl.* 176 en 186.
(*z*) Europ. Merc. *l. c. bl.* 189.
(*a*) Europ. Merc. van 1690. *bl.* 178, 189 en 190.

zien, dat de Algemeene Staaten het rustig bedryf der Staatsche knegten niet onbeloond lieten. (b) Na 't eindigen van 't gevegt, hadden de Franschen nog twee Kasteelen, by Fleury, veroverd. (c)

Bl. 109. r. 10. „ *De Koning van Frankryk en de Staaten* kwamen overeen —, *over de uitwisseling en het losgeld der* Krygsgevangenen." Deeze overeenkomst strekte niet alleenlyk tot ontslag der Gevangenen, in den stryd by Fleury, maar ook van allen, die, door de Landtroepen der wederzydsche Mogendheden, bereids genomen waren of, namaals, mogten genomen worden. Met opzigt tot de laatsgemelden, stelde men vast, dat zy, ten langste, veertien dagen na de gevangenneeming, ter goeder trouw, zouden worden wedergegeeven en uitgewisseld, tegen gevangenen van gelyken rang, of anderen, by gebreke van dien, en dat zy hunne losgelden zouden moeten betaalen, met zodanig eene somme, als, daar omtrend, van den gebiedende Generaal des Legers af, tot op den Ruiter, Dragonder of Voetknegt, toe, was bepaald en, in eene naauwkeurige lyste, by deeze overeenkomst gevoegd. Ook stelde men, ten zelfde tyde, den voet vast, op welken de wederzydsche Gevangenen, voor den tyd hunner uitleevering, zouden worden behandeld. (d)

Bl. 110 r. 5. v. o. „ *De Staaten hadden maar* dertig Oorlogschepen *uitgerust.*" Lees „ der-

(b) Zie myne Aanmerk. alhier, *bl.* 114.
(c) Europ. *Merc. l. c.* bl. 179.
(d) Holl. Merc. van 1690. *bl.* 322—333.

„ dertig Oorlogſchepen, negen Fregatten *en* vier Branders." Dit getal was gelyk aan dat van het voorleden Jaar. (*e*)

Bl. 110. v. o. „ De Koninglyke Infante *van* Spanje — *geleid naar Ferrol*", in begin van Louwmaand deezes Jaars 1690., was zy, van Duſſeldorp, in Zeeland aangekoomen, alwaar zy, door tegenwind, in de Haven van Vliſſingen en voor Walcheren vertoefde, tot den 27 daar aan. De Algemeene Staaten, als mede die van Holland en, zo ik niet twyfele, ook die van Zeeland, hadden haar, door eene plegtige bezending, doen begroeten. Wegens Holland, waren, hiertoe, één Lid uit de Ridderſchap, en één uit elk der drie Steden, Dordrecht, Amſterdam en Alkmaar, benoemd geweest (*f*).

Bl. 112. r. „ De ongelukkige *uitſlag van deezen ſtryd*" (*by Beveſier*) „ *werdt*, beide in Engeland *en* hier te Lande, *den Graave van* TORRINGTON *geweeten.*" Vriend en Vyand ſprak, hier omtrend, uit eenen mond. Wat de eerſten betreffe; even na den ſtryd, zondt Koningin MARIA de Graaven van *Pembroek* en *Devonshire* in de Vloot, met een' Brief voor den Lieutenant Admiraal EVERTSEN, by welken zy hem bedankte, over het manhaftig gedrag der onzen, in 't jongſte gevegt, gehouden, hem teffens opening verzoekende van de redenen, waarom de Engelſchen, onder Torrington, 's Lands Schepen niet beter hadden bygeſtaan. Doch EVERTSEN en

(*e*) Reſol. van Holl. 14 Maart 1690. *bl.* 107.
(*f*) Reſol. van Holl. 20 Aug. 1689. en 10 Jan. 1690. *bl.* 477 en 23.

en zyne Hoofd-Officieren verontſchuldigden zig, hier omtrend, en beriepen zig op de verantwoording van TORRINGTON zelven, alleenlijk zeggende, dat, indien, aan de Engelſche zyde, met die orde en manmoedigheid, als by de Nederlandſche Schepen, was gevogten geweest, de overwinning zig, met genoegzaame zekerheid, voor de Vloot der Bondgenooten zou beſlist hebben. De Graaf van NOTTINGHAM ſchreef niet alleenlyk, om deezen tyd, (g) aan den Engelſchen Gezant DYRSLEY, in den Haage, dat TORRINGTON nalaatig in zyn pligt geweest was, maar hadt de edelmoedigheid 'er by te voegen, dat hy zig ſchaamde, langer, over deeze ſtoffe, te ſchryven; op 't einde zynes Briefs, 'er byvoegende, „ dat een ieder „ zulk een medelyden met, en zodanige „ eene genegenheid voor, de Nederland„ ſche Natie betuigde, dat, indien de Staaten „ deeze zaak opvatteden, zo als zy gedaan „ moest worden, hy niet twyffelde, of dit „ voorval zelve, hoe ongelukkig het thans „ ſcheen, zou eene oorzaak worden van de „ allergrootſte vriendſchap en vereeniging, „ die er, ooit, tuſſchen deeze twee Natien „ geweest was." (h)

De Franſchen, ſchoon Vyanden, erkenden ook den

(g) Brief van den Lieuten. Admir. EVERTSEN, van 11 en 17 July 1690., en Reſol. van Holl. 15 July 1690. bl. 301 en 307. ook van den Secretaris BADDE, 14 July 1690. MS. 't Blykt evenwel, dat, in 't verhoor van TORRINGTON, de Schout by Nagt SCHEY, en eenige andere Officieren, naderhand, tegen hem getuigden. Zie ook Brief v. V. CITTERS, 12 Dec. 1690. MS.

(h) Europ. Merc. van 1690. bl. 208 en 209.

der onzen. Men moest; zeiden zy; den Hollanderen den lof nageeven, alles gedaan te hebben, wat van wakkere krygsluiden konde verwagt worden, maar zy waren verlaaten geweest door den Bevelhebber der Engelſche agterhoede; welken Bevelhebber ik zie, dat de Franſchen, (om dit, in 't voorbygaan, te zeggen) verkeerdelyk, HERBERT, in plaats van TORRINGTON, noemden, maar dien zy begreepen, dat het bevel onwaardig was. Dezelve Franſchen roemden voorts, byzonderlyk den aftogt van EVERTSEN, ſchoon zy 'er byvoegen, dat, wanneer de wind; zo als op 't einde van 't gevegt; langer uit den zuiden gewaaid hadt, denklyk geen een enkeld Neêrlandsch Schip hunne handen zoude ontkoomen zyn. (*i*) Een Engelsch Schryver verhaalt, dat, op 't einde van den ſlag, onze ſchepen haare behoudenis te danken hadden aan den Vice-Admiraal van KALLENBERG, die last hadt gegeeven, om 't anker wel te laaten vallen, maar de zeilen geſpannen te houden, met dat gevolg, dat de Franſchen, dien kunstgreep niet merkende, door 't getyde waren agter uitgevoerd, terwyl de Nederlanders op denzelven plek bleeven en, in één oogenblik, uit het gevaar gered waren. (*k*) Ik moet, egter, betuigen, dat my dit in geene andere, gelyktydige, geſchriften is ontmoet en, zo 't geſchied is, ſchynt de last van KALLENBERG zig niet wel verder te hebben kunnen uitſtrekken, dan over dat ſmaldeel, 't welk hy, in de Vloot onder EVERTSEN, geboodt, en 't geen uit ze-

ven

(*i*) Holl. Merc. van 1690. *bl.* 198—260.
(*k*) BURNET *Memoir. Tom.* 4. *p.* 104 *bet.* 105.

ven ſchepen beſtondt. (*l*) EVERTSEN zelf meldt alleenlyk, dat, by 't eindigen van 't gevegt, des namiddags om vyf uuren, de beide Vlooten, door het getyde, wat van den anderen gedreeven zynde, in elkanders gezicht, ten anker gekoomen waren." (*m*) Ik zie, dat anderen iets diergelyks aan TORRINGTON toeſchryven, maar ik vinde 'er mede geen genoegzaamen grond voor. (*n*) Die Admiraal hadt aan de Koningin wel geſchreeven, dat de onzen zouden vernield geweest zyn, zo hy geen ſmaldeel hadt afgezonden tot hun ontzet; (*o*) maar hoe weinig geloof hy, by zyne eigene Natie, vondt, is, ſtraks reeds, gebleeken. Zo dra maar eenigzints mooglyk, liet men, hier te Lande, niet na, te zorgen voor 't ontſlag der ongelukkige gevangenen; hopens welken, nog op 't einde van dit jaar, tuſſchen de Gemagtigden van zyne Majeſteit van Frankryk en de algemeene Staaten, eene overeenkomſt wierdt gemaakt, by welke, niet alleen de, in deezen Zeeſlag, door de Franſchen, verkreegen luiden op vrye voeten zouden worden geſteld, maar ook zodanige anderen, als, in andere zeegevegten, zelfs voor 't aangaan van den jegenwoordigen oorlog, aan wederzyde genomen en, tot dien

(*l*) Brief van den Lieuten. Admir. EVERTSEN, M. S. Reſol. van Holl. 13 July 1690. *bl.* 302.

(*m*) Miſſ. EVERTSEN, 13 July 1690. *l. c. bl.* 307. M. S.

(*n*) Europ. Merc. *bl.* 18. p. 343.

(*o*) Brief van den Secret. BADDE, $\frac{4}{14}$ July 1690. en van V. CITTERS, $\frac{8}{18}$, $\frac{8}{18}$ Aug. 1690. M. S. alwaar blykt, dat hy om de Zuid was gekeerd.

dien tyd toe, niet uitgewisſeld waren. (p) In 't begin van den zomer deezes jaars 1690, vernam men, hier te Lande, dat de Vyand, niet alleen met eene ſterke Vloote, in zee dagt te verſchynen, maar dat hy een zeer aanzienlyk getal Fregatten uitruſtte; 't geen die van Holland bedugt deedt zyn voor eene landing. De Raadpenſionaris HEINSIUS ſloeg, daarop, voor, ook van deeze zyde, behalven de Schepen, die, in vereeniging met die van Groot-Brittannie, moesten dienen, eenige Fregatten naar zee te zenden, tot beveiliging van de kusten deezer Landen; en, eerlang, beraamde men, om twaalf Fregatten, voor den tyd van drie maanden, in dienst te neemen. (q) Doch toen men tyding van den zeeſlag badt gekreegen, kwam hier in eenige verandering, en men beſloot, met den allereerſten, 's Lands Vloot te verſterken, met tien groote Schepen van oorloge, zes Fregatten, en zes Snaauwen of *Galioten*, van twaalf tot veertien ſtukken, nevens drie Branders; terwyl de beſchaadigde, in Engeland ingelopen, ſchepen, op voorſtel haarer Majeſteit, aldaar zouden worden herſteld. (r) Voorts wierden de Heeren van NOORTWYK en ODYK gelast, met den Prinſe van Waldek te overleggen, op wat wyze de Zeekusten en Havens van den Staat, in 't algemeen, en die van Holland, in 't by-

(p) Reſol. van Holl. 11 en 13 Aug. 23 Nov. 1690. *bl.* 341 356 en 539.
(q) Reſol. van Holl. 13, 15, 16 en 23 Juny 1690. *bl.* 22 235, 238 en 251.
(r) Reſol. van Holl. 20 July 1690. *bl.* 310.

byzonder, tegen allen vyandlyken overval, best zouden kunnen worden gedekt en, met zo veele manſchappen te voet en te paarde, uit het Leger en de bezettingen, voorzien, als gevoeglykst konde geſchieden: waar aan ſpoedig voldaan wierdt. Nog wierden eenige Heeren uit Holland afgezonden, om, tot beſcherming van den Eilande van Voorne, met de Wethouderſchap der Stad Briele, beſtellinge te maaken, ten einde de Burgery dier Stad in de wapenen wierde gebragt en gehouden: zo als ook gelyk verzoek aan die der overige Zeeſteden wierdt gedaan, ten einde, op de eerſte kennis geeving van Gekommitteerde Raaden, te kunnen trekken, werwaards de noot het vereiſchen zoude. Wyders, gaf men last, om de Ingezetenen ten platten Lande mede te wapenen en onder Kompagnien te ſchikken; de Bakens wierden verzet, de ſeinen beraamd en wat diets meer is. (s) Doch men kwam, hier, met de vrees vry, en de Vyand, ſchoon eene landing doende, op de Engelſche ſtranden, hieldt zynen voet van de onzen.

Bl. 113. r. 13. „ HERBERT." Lees „ HARBORD." (t)

Bl. 120. v. o. „ De Graaf DE LA TOUR *was* de eerſte, *die, in hoedanigheid van* Gezant *des* Hertogs *van* Savoye, *in den* Haage verſcheen." Onze WAGEN. heeft, voorheen, doen zien, dat één der voorige Hertogen van Savoye, reeds in het jaar 1617,

(s) Reſol. van Holl. 25 en 29 July 1690. *bl.* 320 en 330.
(t) Brief van den Secretaris BADDE, $\frac{12}{22}$ Aug. 1690. M. S.

1617, aan de algemeene Staaten een Gezant hadt afgevaardigt; by welke gelegenheid, ik aanteekende, dat zulks, al vroeger, en wel, voor 't eerſte; zo verre my bekend is; ten jaare 1614, hadt plaats gegreepen. (*u*)

Bl. 130. r. 3. v. o. „ *Hy hadt zig*, na den jaare 1679, ontſlaagen *van allerlei* Staatsbewind *en een* ſtil-leeven *verkozen.*" BEVERNINGH, van wien hier, geſproken wordt, en dien ik zie, dat, in Gouda, ſlegts eens, te weeten in den jaare 1668, het Burgemeesterſchap aanvaard hadt, was egter, tot het einde zyns leevens, Vroedſchap van die Stad, (*y*) als mede *Curator* der hooge Schoole te Leiden, gebleeven. (*w*) In de eerſte betrekking, wierdt hy, nog ten jaare 1689, mede benoemd om de Stads Afgevaardigden ter Vergaderinge van Hollend, met zynen raad by te ſtaan, in het geſchil met Amſterdam, over de verkiezing van Schepenen; waar van boven gewaagd is. In het laatſte, bevorderde hy mede den aankoop der aanzienlyke (*x*) Boekery van den wyd-vermaarden ISAAK VOSSIUS, die, te London, op den 20 van Sprokkelmaand des jaars 1689, was overleeden. Die Boekſchat van Griekſche en Latynſche handſchriften, mitsgaders van andere, uitmuntende en zeldzaame, werken, wierdt, voor drie en dertig duizend guldens, door

(*u*) WAGEN. Vaderl. Hiſt. 10 D. *bl.* 155. r. 19. en myne aantek. op dat deel, 10 St. *bl.* 67 en 68.
(*y*) Regeer. Lysten van Gouda, ſedert het jaar 1645 tot 1690.
(*w*) Reſol. van Holl. 24 Nov. 1690. *bl.* 539.
(*x*) Reſol. Vroedſch. Gouda, 23 Jan. 1690, *bl.* 225.

door de Leidſche Hoogeſchool, gekogt; hebbende de Staaten van Holland aan Curatoren en Burgemeeſteren verlof gegeeven om, daar toe, de noodige penningen op te neemen. Onder 't opzigt van den Ambasſadeur van CITTERS, wierden die Boeken, uit Engeland, herwaarts overgemaakt. (y)

Bl. 136. r. 11. „ *De jongſte* rampen *des oorlogs*," Om de buitengewoone laſten van deezen rampſpoedigen oorlog eenigzints te verzagten, ſloeg de Stad Leiden, in Herfſtmaand van dit jaar, ter vergaderinge van Holland voor, de Krygsmagt van den Staat, zoo verre zy op het aandeel deezer Provintie ter betaalinge ſtondt, voor het toekomende, alleenlyk te kleeden met ſtoffen, in dat Gewest gemaakt. Men overwoog dit ſtuk, in een groot *Beſoigne* met Gecommitteerde Raaden, en, daar men, by vervolg, er in toeſtemde, is, hier uit, ſedert, eene Provintiale wet geſproten. (z)

Bl. 136. r. 12. v. o. „ De Zweedſche Gezant — *den Staaten, de goede dienſten zyns meesters hebbende aangebooden*, tot bevordering *der* vrede *met* Frankryk." De Bondgenooten wierden, door meerdere Mogendheden, tot vrede aangezet. De Paus, in 't byzonder, hadt, hiertoe, ook den Koning van Spanje, reeds in 't voorgaande jaar, aange-

(y) Reſol. van Holl. 28 July en 26 Aug. 1690. *bl.* 326 en 351. Brieven van VAN CITTERS, $\frac{12}{22}$ Febr. 1689. $\frac{19}{29}$ Aug. en $\frac{26}{5}$ Aug. $\frac{5}{15}$ Sept. 1690. M. S.

(z) Reſol. v. Holl. 30 Sept. 1690. *bl.* 465.

gemaand, met byvoeginge van te wenſchen, dat dezelve, zo niet in de overige deelen van Europa, dan, ten minſten, in Italie, mogte bevorderd worden. Doch de Koning zondt een afſchrift van zyn antwoord. door deszelfs Gezant COLOMA, aan de Staaten. Hy ſchilderde de bedryven van Vrankryk, met de zwartſte verwen, 'er in af, als toeleggende op de heerſchappy of vernielinge der geheele Christenheid; ook beſloot hy zyn' Brief, met 's Pauſen verzoek af te ſlaan en zig te houden by zyne Bondgenooten, met welken hy zeide te begrypen, dat het voortzetten van den oorlog, thans, 't eenigſte middel was, om vrede te verkrygen. (*a*)

Bl. 139. r. 1. „ Hy vertoefde *in eene armelyke* visſchers woning." Men merkt aan, dat Koning WILLEM; van wien hier geſproken wordt; dit zelfde lot, by zyne aankomst in Engeland, was te beurte gevallen. Toen hy, na weinige uuren vertoevens, weder naar de Sloepen keerde, belettede het ys hem, dezelven genoegzaam te naderen. Hy liet zig, toen, door twee Matroozen, optillen en in een' dier vaartuigen brengen. (*b*)

Bl. 139. r. 10. „ *Hy vertrok, nog dien zelven avond, naar* den Haage." Daar men, in die plaats, verſcheide voorbereidſelen gemaakt hadt, tot 's Konings openbaaren inkomst, hadden de Staaten van Holland, even min als d'Algemeene, verwagt, dat zyne Majeſteit zig, *voor* dien tyd, derwaarts zou be-

(*a*) Reſol. van Holl. 28 Sept. 1690. *bl.* 456 en 457.
(*b*) Geſchreeven Beſcheiden van dien, tyd en Beſchryv. der Eerpoorten, in den Hage 1691. *bl.* 7.

begeeven hebben. Op de ingeloopen tyding, egter, van zyne aankomst, kwamen beide de Hooge Kollegien in derzelver Vergaderplaatſen, om vyf uuren des namiddags, by een; van waar zy zig naar den Vorst begaaven, om hem te verwelkoomen. Hier uit ontſtondt, ten zelven dage, een nietig, maar heevig, geſchil. 't Zy dat men elkander, hier, een vlieg, gelyk men ſpreekt, op 't ſtuk van den voorrang, hadt willen afvangen, 't zy ieder zynen yver, in het eerst begroeten zyner Majeſteit, als om ſtryd, wilde aan den dag leggen, of dat, misſchien, deeze beide zaaken te ſaamen liepen, zeker is het, dat, zo dra men, ter Generaliteit, 't verrigte aldaar voor las, in de volgende bewoordingen," Hun Hoog Mog. zyn, *en corps*, gegaan naar de *appartementen* van „ zyne Majeſteit, en hebben denzelve, aldaar, „ in de Kamer van *Audientie*, *immediate op zyn aankomſte*, „ *de eerſte voor alle Verga-* „ *deringen en Collegien*, verwellekomt en „ *gecongratuleert*," de Hollandſche Afgevaardigden, hierop, deeden aanteekenen; „dat zy „ den inhoude van dien, *expreſſelyck*, *deſa-* „ *voueerden*, als hebbende de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, „ hare Principalen, zyne Majeſteyt, *en* „ *corps*, *voor* haar Hoog Mog., beneden aan „ de koets, *gecomplimenteert* en, vervolgens, „ tegen de Reſolutie *proteſteerden; reſerveerende* „ zodanige verdere aantekeninge te doen, „ als de Heere Staten, hare *Principalen*, zou- „ den vinden te behooren." De overige Leden der algemeene Staatsvergadering verzogten wel, hier op, aan die van Holland, derzelver aan-

teek-

teekening te ligten, by gebreke waar van, zy zig hunne tegen-aanteekeningen voorhielden; doch 't is, meen ik, hier by gebleeven. Wegens hunne Hoog-Mogendheden, voerde de Heer van ELS, als Afgevaardigde van Gelderland, en dus van de eerſte Provintie, ſchoon Friesland voorzat, het woord by zyne Majeſteit. (c) Wegens Holland, ſprak de Raadpenſionaris HEINSIUS.

Bl. 139. r. 10. v. o. „ *Zyne Majeſteit* verſcheen *in de* Hooge Collegien." 't Blykt genoeg, dat het den Koning meêr om de zaak, dan om de plegtigheden, te doen was. De ſtaatelyke intreede in den Haage, deedt hem meêr moeite dan vermaak. Nopens zyne komst in de Hooge Kollegien, leest (d) men, in de Reſolutien der algemeene Staaten, eenvoudiglyk, deeze woorden „ Zyne Majeſteit, de Coninck van *Gr.* „ *Bretagne*, in de Vergadering van haar Hoog- „ Mog. *gecompareert*, ende aan het hooger eyn- „ de van de Taafel nedergezeten zynde, heeft, „ met veele teedre *expreſſien*, deszelfs *affectie* en- „ de genegentheid tot dezen Staat betuigt, *in* „ *ſubſtantie* zeggende," enz. Dan volgen de woorden, die men, in den *Europiſchen Mercurius* (e), vindt, en die, hier, hoofdzaaklyk, by onzen WAGEN, volgen.

Bl. 143. r. 4. v. o. „ *De* Keurvorst *van* Ments, *tradt ook in* 't groot verbond." De algemeene Staaten hadden, ter helfte van Slagtmaand des voorleeden jaars, reeds beſloo-

(c) Reſol. der Staat. Gener. 31 Jan. 1691. Reſol. van Holl. 28 en 31 Jan. 1691 *bl.* 46 en 74.
(d) Beſchryv. der Eerepoorten van 1691. *bl.* 7.
(e) Reſol. der Staat. Gener. 2 Febr. 1691.

ſlooten, dien Vorst in dit verbond aan te neemen; maar Koning WILLEM hadt hun, door VAN CITTERS, doen ſchryven, dat hy, dien aangaande, wel eenige dagen zyn bedenken wilde hebben. Sedert ſchynt hy zig, ten deeze opzigte, mede gunſtig te hebben verklaard. (*f*)

Bl 147. r. 6. v. o. „ *De* Spaanſchen *hadden geene zorg gedraagen.*' 't Mangelde hun zeer aan penningen; waaromtrend men hun, alhier, nu en dan, was bygeſprongen. Op 't laatst des jaars 1690, hadden de algemeene Staaten, op hun geloof en ten hunnen Komptoire, eene geldligting van meer dan vyftien tonnen ſchats, ten behoeve dier Mogendheid, geopend, waar van, jaarlyks, twee tonnen, aan hoofdgeld en renten, moesten worden afgedaan; ten welke einde Spanje de uit en inkoomende regten zyner Nederlanden aan den Staat verpand hadt, die, te Lillo, door eenen, by hunne Hoogmogendheden aangeſtelden, Ontvanger en *Contrarolleur*, zouden ingezaameld worden. (*g*) Doch dit alles ging, van de Spaanſche zyde, traaglyk. De Markgraaf van Guaſtanaga, verzogt, ſedert, den Staat, met eenige vreemde Vorſten te handelen, ten einde hem vyf duizend knegten by te zetten, om in de Spaanſche Nederlanden te dienen. Zy deeden het, maar 't was niet, dan met moeite, en door 't afzenden des Heeren van *Dykveld*, naar

(*f*) Brief van den Ambasſad. van CITTERS $\frac{21 \text{ Nov.}}{11 \text{ Dec.}}$ 1691. M.S.

(*g*) Reſol. der Staat. Gener. 12 Dec. 1690 en 2 Febr. 1691. M.S.

naar Brusſel, dat men zekerheid voor deeze penningen verkreeg. (*h*) 't Verſchot van gelden benaauwde zeer de kas des Lands. Men hadt, by die zelfde gelegenheid, ook den Keurvorst van Brandenburg, met ruim vyf tonnen, by geſtaan. (*i*)

Bl. 151. r. 18. „ TROMP overleedt" — *na eene* kwynende ziekte, *op den negen- en-* „ *twintigſten van Bloeimaand.*" Niet zeer lange geleeden, was hy met den Koning verzoend, die hem, daar op, tot het Opperbevelhebberſchap ter zee, weder hadt voorgeſlagen. (*k*) De moedige Zeeheld, die, voorheen, zo dikwerf, den dood, onverſchrokken, onder 't oog gezien hadt, bevondt zig, op zyne jongſte oogenblikken, in de zwaarmoedigſte en beklemſte denkbeelden, omtrend zyn eeuwig geluk. Immers, ik leeze, in een Brief van den Ambasſadeur van CITTERS, aan den Vice-Admiraal van ALMONDE; die nu 's Lands Vloot geboodt; deeze woorden: „ Ongetwyffelt ſal uw Ed. *advys* hebben, „ dat de Heer Luytenant Admiraal TROMP, „ voorleden Dingsdag, 's morgens om ſes „ uyren, overleden is, *in een ſeer ellendige* „ *conditie; als gansch en t'eenemael wanhoo-* „ *pig van zyn zaligheydt, exclameerende daer* „ *over ſo ſeer, in ſyn uyterſte, dat alle de* „ *Omſtaenders verbaest en met hem bewogen* „ *waren.*" (*l*)

Bl.

(*h*) Reſol. der Staat. Gener. 19 April, 12 Mey 1691.
(*i*) Reſol. der Staat. Gener. 4 Febr. 1685. *bl.* 131. Reſol. v. Holl. 2 Aug. 1691. *bl.* 539.
(*k*) *Negotiations du Comte* D'AVAUX, T. I. p. 154.
(*l*) Brief van van CITTERS $\frac{25 \text{ Mey}}{4 \text{ Juny}}$ 1691. M. S.

Bl. 152. r. 5. v. o. „*Ook* viel 'er *verder* niets byzonders *voor*, te water." Verſcheiden aanzienlyke Huizen van Koophandel, zo in Holland als Zeeland, hadden, in deezen oorlog, ziggeheellyk op de kaapreedery toegelegd. By de Staaten van Holland en ter Generaliteit, vondt dit, evenwel, nu en dan, zwaarigheid, zynde men, aldaar, (*m*) bedugt, dat zulks 't bekoomen van genoegzaame manſchappen voor 's Lands Zeemagt konde moeilyk maaken. Maar de Zeeuwen byzonder rusteden kloeke Fregatten uit en wierden, door de Staaten van dat Gewest, daar in zeer begunſtigd, hoe zeer zy, voor 't overige, even als de verdere kaap- en koopvaarders hier te Lande, verpligt bleeven, den vyfden man aan de Vloote uit te keeren. (*n*) In 't begin van 't jaar, hadden eenigen deezer Zeeuwſche kapers, t'zamen zeilende met twee Engelſche Fregatten, t'geluk van, op de kust van Normandie, tuſſchen *Cherbourg* en 't Eilandken *Aldewei*, eene Franſche Vloote, van in de twintig Koopvaarders, koomende van *Havre de Graçe*, en willende naar *St. Malo*, enz., te ontmoeten. Zy was door een Konings Fregat geleid; 't welk na een uur vegtens, nevens de meeſte koopvaarders, genomen wierdt. (*o*) Doch 't geen, daar na, voorviel, tuſſchen den Franſchen Zeevoogd De Forbin, en eenige Kaap-Fregatten, uitgerust door de Gebroeders Jacob en Johan Sautyn; die bo-

(*m*) Reſol. van Holl. 10 en 18 Jan. 10 Febr. 1690. *bl.* 22 & 39 en 62.
(*n*) Reſol. van Holl. 23 Apr. en 5 Juny 1692. *bl.* 256 en 340.
(*o*) Brief van Ambasſad. van Citters. $\frac{17}{7}$ Febr. 1690.

boven anderen, hun werk maakten van de kaapneering; was aanmerklyker. FORBIN, loerende op de Zeeuwſche Vloot, van welke hier onze WAGEN. ſpreekt, was, met vyf Linie-Schepen, naar 't ſchynt, omtrend Hooimaand, uit de Haven van Toulon geloopen; maar, op de hoogte van Kaap *Boune*, ontmoette hy de Kaper-Schepen van SAUTYN. Hier viel een ſcherp gevegt voor, in 't welk DE FORBIN, zwaar beſchadigd, met verlies van drie honderd dooden, verpligt wierdt te wyken en naar Toulon te rug te keeren; en dit zelfde geval ſchynt voor een der oorzaaken te moeten gehouden worden, waarom de Smirnaſche Vloot, ſedert, ongemoeid te Bengale aankwam. (*p*) Voor 't overige, wierden, in 't laatſte van dit jaar, weder veele Franſche Schepen, door de Nederlandſche Kapers, vermeesterd. (*q*) Hier onder was een *Tartaan*, op welken zig de Opperregter van *Candia*, aan boord vondt, die naakt uitgeſchut, en op een Eiland geſet wierdt. De algemeene Staaten boden aan de ſchade te vergoeden. Schoon de Kaapvaarders dierhalven, den geheele oorlog door, zeer veel nut deden, gingen zy wel eens te ver, ook Schepen van onzydige Mogendheden, niet zonder klagt van wreede mishandeling derzelven, in onze of de Engelſche Havens opbrengende. Dit trof, byzonderlyk, de Zweedſche, Deenſche, en Portugeeſche

Vaar-

(*p*) Uitgeſchreeven Papieren van het Geſlagt van SAUTYN.

(*q*) Brief Ambaſſ. VAN CITTERS. $\frac{30 \text{ Oct.}}{9 \text{ Nov.}}$ 1691. $\frac{19 \text{ Jan.}}{29}$ $\frac{8}{18}$ Maart 169$\frac{1}{2}$. M. S. Reſol. van Holl. 30 Sept. en 14 Oct. 1695. *bl.* 404 en 438.

Vaartuigen en laadingen, waarom de Staaten, met die kroonen, zekere overeenkomſten van ſchade vergoeding ſlooten. (r)

Merkwaardig was, in dit jaar, 't gevegt van Schipper KOENE, die, op de kust van Portugal, door drie Algereinſche Rovers overvallen, zig verdeedigde, tot hy 'er 't leeven by in ſchoot. Zeker Matroos DIRK MONSESZ genaamd, nam, ſedert; na ook de Oppertimmerman gedood, en de Opperſtuurman zwaar gekwetst waren; 't bevel op zig en, nu gereed zynde, om eêr in de lucht te laaten ſpringen, dan zig over te geeven, hadt hy 't geluk, den vyand te doen wyken, na een gevegt van een' geheelen dag, in 't welk de Algerynen honderd man verlooren hadden. (s)

Bl. 164. r. 5. „ *Hy volgde den Heere* van HEEMSKERK op." Onze Schryver vergist zig hier. De Heer van HEEMSKERK was, reeds in 't jaar 1686, uit Spanje te rug gekeerd en, aldaar, door den Heere BATTIER; dien ik by onzen WAGEN. niet vinde; opgevolgd. (t) De laatsgemelden, thans overleeden zynde, wierden de zaaken van den Staat waargenomen, door den Heere SCHOONEVELD, onderwyl de Heer van CITTERS, tot buitengewoon Ambasſadeur, was benoemd. (u)

Bl.

(r) Reſol. van Holl. 21 Sept. 13 en 29 Mey, 7 en 12 Juny 1692. *bl.* 206, 310, 319, 326, 343, 432, 4 en 5 Febr. 7 Nov. 1694. *enz. bl.* 32, 34, 560—510.

(s) Neerl. Helden ter Zee, 2 D. *bl.* 737——739.

(t) Zie myne Aanmerk. in het 15 ſtukje *bl* 93.

(u) Secr. Reſol. van Holl. 29 Maart 1686, 18 en 20 Dec. 1691. *bl.* 200, 485 en 486. 30 July 1693. *bl* 351. Brief van CITTERS $\frac{26 \text{ Dec.}}{5 \text{ jan.}}$ 1693/4. M. S.

Bl. 164. r. 8. „ *De Ambassadeur* van CITTERS *bleef, nog* een geruimen tyd *in* Engeland." Ik vinde, dat hy, niet voor den zomer des jaars 1695, Westmunster verliet, en, eerst in 1696, in Spanje kwam. Hy hadt, tusschen beiden, omtrend twee jaaren in Holland vertoefd. Na zyne terug komst in Engeland, ten jaare 1690, hadt hy met zyne gewoone kwaal, het graveel, sterk geworsteld, en, buiten dien, de smerten ondergaan, dat in 1694, vier zyner kinderen, uit Engeland naar de Nederlanden overgezonden, door 't omslaan van 't vaartuig, 't geen hen voerde, elendiglyk verdronken en, niet dan dood, opgevischt waren. (*y*)

Bl. 166. r. 16. „ *In dit jaar, waren, hier te Lande, nog andere* Luiden van naame overleden. Men voege, by de, door onzen WAGEN., opgenoemden, ook den Schout by Nagt SNELLE; die, zo elders, als in den slag by Beveziér, nevens den Vice-Admiraal van der PUTTEN en anderen, den Lande, met eer, gedient hadt. Hy was, thans, in de Vloot van den Vice-Admiraal van ALMONDE. Men vondt hem, des morgens, dood op het bedde, in 't welke hy, des avonds te vooren, gezond getreeden was. (*w*)

Bl. 167. r. 15. „ *'t Gemeen maakte* verscheiden gissingen, *over de oorzaaken deezer ongenade*," en *bl.* 168. r. 8. „ *Doch sommigen meenen, dat* MARLBOROUGH'S *ongenade* aan

(*y*) Brief van VAN CITTERS $\frac{16}{20}$ July 1694. $\frac{10}{20}$, $\frac{21}{31}$ Mei 1695. Brief van den Ambass. VAN DEN BRANDE, Heere van *Kleverskerke* M. S.

(*w*) Brief van den Ambassadeur VAN CITTERS, $\frac{21}{31}$ Aug. 1691. M. S.

aan andere oorzaaken *moet toegeſchreeven worden.*" De Ambasſadeur VAN CITTERS ſchreef daarover, aan de algemeene Staaten, met deeze woorden: „ De Capiteyn CHURCHILL, Broeder van den Lord MARLBOUROUGH, is tot een Vlagge-Officier gemaakt, en ſtaet het Schip *St. Andrew* te voeren: in tegendeel is ged. Lord van alle ſyne *Charges* en *Employen*, die men wil tot twaelf duyzen ponden 's jaers beliepen, afgeſtelt; om dat, ſo geſeyt wert, *eenig ſecreét van Staet, van groote importantie, ſoude gereveleert hebben.*" (*x*) En nader: „ ook heeft Mevrouw de Princes, (van Denemarken, Zuster der Koningin) aan de Gravinne van MARLBOUROUGH, haer afſcheyt gegeven; ſullende geſ. *Lord* en *Lady* haer te landwaerts, naer St. Albans, retireeren. (*y*)

Bl. 169. r. 16. „ *Zekere* THOMAS WHITE *diende zyne uitvinding* den Staaten van Holland *aan*," *enz.* Hy was, denklyk, dezelfde, die, mede om dezen tyd, aan de Koninginne van Engeland, geduurende 's Konings aanweezen hier te Lande, hadt voorgeſteld, om, zo men hem een' Kaper, met twaalf Matroozen en honderd zestig Vrywilligers geeven wilde, de gantſche Kust van Susſex, van verbodenhandel met Frankryk, te zullen zuiveren. Dan my blykt mede niet, of hem dit werdt toegeſtaan, en deeze hiſtorie duldt niet

(*x*) Brief van VAN CITTERS, $\frac{22 \text{ Jan.}}{1 \text{ Feb.}}$ 169½. M. S.

(*y*) Brief VAN Ambasſ. van CITTERS, $\frac{26 \text{ Jan.}}{5 \text{ Feb.}}$ 169½. M. S.

flegts dit aan te roeren. WITHE meende, dat men, hier door, Branders kon uithaalen. (z)

Bl. 173. r. 7. v. o. „ *'t Voorſte Esquader der Franſche Vloote raakte ſlaags met een gedeelte der* Staatſche Schepen," De onzen gaven eerst vuur. Eén der Franſche Schepen zonk; volgens 't ſchryven van den Vice-Admiraal SCHEY; in 't gevegt, en de rest nam de vlugt, boegzeerende, ten drie uuren, van de onzen, die hen, door 't ſtille weder, niet by konden koomen. SCHEY en Kaptein VAN DER ZAAN hadden, tegen de Admiraals der Witte en Blauwe Vlagge, eene pooze, geſlagen. (a)

Bl. 174. r. 6. v. o. „ Op den eerſten *van Zomermaand, werden nog* vyf *of* zes *Franſche ſchepen veroverd en verbrand*," 't ſchynt dat dit, van den eerſten van Zomermaand, tot den derden dier maand, geſchiedde; maar in dier voege, dat wel dertien Franſche ſchepen, van welken de zes grootſten Driedekkers waren, en 't minste der kleinſten zestig ſtukken voerde, verovérd en verbrand wierden. (b)

Bl. 177. r. 8. „ *De Kommandeur* BROUWER ſneuvelde *in 't gevegt*." Hy was in dit zelfde jaar, eener, nog gevaarlyker, gebeurtenisſe ontkomen. Nevens den Kapitein BONTEMANTEL eenige Spaanſche vaarders geleidende, wierden zy, nu op de hoog-

(z) Brief van VAN CITT. $\frac{22 \text{ Maart}}{1 \text{ April}}$ 1692. Ref. v. Holl. 22 Apr. 1692 *bl.* 252.

(a) Brief van den Vice-Admir. SCHEY, v. D. ZAAN, en SCHRYVER. b.) *Europ. Merc.* Juny 1692. *bl.* 181, 184, 185 en 187. vergel. *bl.* 161.

hoogte van *Castro* gekoomen, door drie Franſche Oorlogſchepen en twee Fregatten, aangevallen. Zy verdeedigden zig, lang en onverſchrokken; doch, door 't geweldig vuur, 't geen, van rondom, op hen losbrandde, wierden, eindelyk, beide hunne ſchepen in den grond geſchooten, na dat BONTEMANTEL, in den ſtryd, geſneuveld was, en ſlegts zeven of agt mannen van deszelfs Schip zig hadden kunnen bergen. BROEDER wierp zig toen, naar 't ſchynt, in de Boot en, met twaalf of zestien der zynen, een' geruimen tyd, op zee zwervende, ontmoette hem een Fransch oorlogſchip, onder bevel van den Ridder de SANGRIS, 't welk hem innam en, te *St. Jean de Luz*, opbragt. Sedert wierdt hy in vryheid geſteld. De Franſche Schepen waren, ondertuſſchen, zo gehaavend geweest, dat het grootſte derzelven, kort na 't gevegt, zonk, en de twee anderen niet, dan met moeite, zig boven water hielden. (*c*)

Bl. 196. r. 11. v. o. De *Koning van Groot Brittanje en de* Vereenigde Staaten *hadden*, ſedert eenigen tyd, *hun werk gemaakt*, *om de* Vrede *tuſſchen den* Keizer *en den* Grooten Heer te herſtellen. Zie myne Aanmerk. alhier, bl. 13. op WAG. XVI. D. bl. 16. en 17. De Staaten hadden tot dit maaken van vrede dubbele reden. *Eerſtelyk*, kon hun dit de gelegenheid geeven, om de magt des Keizers geheel tegen Frankryk te doen wenden; *ten anderen*, waren zy niet buiten hoop van, met zyne Keizerlyke Majeſteit, een, voor den Nederlandſchen Koophandel zeer voordeelig, Verbond, door mid-

del

(*c*) Europ. Mercur. Febr. 1692. bl. 151 en 152.

del van den Heere VAN HEEMSKERK, te ſluiten, 't welk reeds, van deeze zyde, op het papier gebragt was, en ſtrekken zoude, om, ingeval van Vrede of Wapenſtilſtand met de Turken, den handel van Manufactuuren, Speceryen en andere fyne Waren, uit deeze Landen naar het Duitſche Ryk en, van daar, over den Donauw en de Erflanden zyner Keizerlyke Majeſteit, op het gantſche Ottomanniſche Ryk, door te zetten: begrypende men, dat dit, met des te gelukkiger gevolg, zou kunnen geſchieden, indien de Porte wilde toeſtaan, dat eenige Hollandſche Kooplieden en Factoors zig, te Belgrado, met der woon, neder ſloegen, en van die Stad een marktplaats maakten, op welke die van de Levant, Conſtantinopolen, Smirna, Aleppo en anderen, de, van hier, aangevoerde, waren konden inkoopen. (*d*)

Bl. 209. o. v. „ *Dat* Goes *en gantsch Zuidbeveland, in den jaare* 1575. *nog een* byzonder beding *hadden gemaakt, van geen* krygsvolk te zullen inneemen, dan" *enz.* Dit was geſchied, by het *zevende* Artikel der *Satisfactie*, welke de bovengemelde Stad en Eiland, ten dien tyde, van Prinſe WILLEM I, hadden ontvangen, en op welke zy zig onder 't bewind zyner Doorluchtigheid, als Stadhouder van Holland en Zeeland, begaven. (*e*)

Bl. 214. r. 7, „ *Men ſchreef, andermaal, om hulp* aan de Steden." Men hadt ook geſchree-

(*d*) Secr. Reſol. van Holl. 24 Jan. 1691. bl. 485—496.
(*e*) Zie breeder VAN DE SPIEGEL, Hiſtor. van de *Satisfactie* van Goes, *enz.* 7 Hoofdſt. bl. 293—321.

ſchreeven aan 't Kollegie van Gekommitteerde Raaden, die het gewigt der redenen, door die van Goes bygebragt, naar 't ſchynt, bevroedende en met de zaak verlegen zynde, eenen middelweg inſloegen. Zy zonden, naamlyk, den Secretaris van Zeeland, Mr. PIETER DUVELAER, naar de beklemde Stad. Dees, in de volle Wet gehoor krygende, verklaarde hoofdzaakelyk, dat het krygsvolk, op patent van den Koning, derwaarts gezonden, niet, dan op tegenbevel zyner Majeſteit, van daar zullende vertrekken, en, egter, de Regeering, uit kragte van haare voorregten, oordeelende, geene inlegering, hunnes ondanks, te moeten dulden, zyne Meesters, dierhalven, begreepen hadden, dat, tot onderzoek dier voorregten en 't bekoomen van tegenbevel, eenigen tuſſchentyd vereischt wierdt, en hem, daarom en wyl alle uitſtel thans gevaarlyk was, gelast hadden, de Wethouderſchap te beweegen, tot het inneemen van het Krygsvolk, onder een Akte van *ſchadeloosſtellinge*,* welke Gekommitteerde Raaden bereid waren, van hunnent wegen, der Stad te bezorgen." Doch de Regeering van Goes, in 't voorſtel van dit zwakke middel, zekerlyk, geenen genoegzaamen ſteun vindende, ter behoud hunner verkreegene vryheden, wees hetzelve van de hand. (*f*)

* *non præjudicie.*

Bl. 214. r. 12. v. o. „ *Het Krygsvolk, toen*, naar 't ſchynt, nadere last gekreegen hebbende, *trok ter poorte in.*" Men zoude, in verband met de voorgaande woorden, hier uit,

(*f*) VAN DE SPIEGEL, Hiſt. der Satisf. v. Goes, bl. 317 en 318

uit, kunnen opmaaken, dat zulks, zonder tusschenkomst of bewilliging der Wethouderschap of Ingezeetenen, was geschied. Maar dat, op de tydinge der aannadering van meerder Krygsvolk en Geschut, de Regeering, met overleg der voornaamsten van de Burgery, *by Verdrag*, beslooten hadt de Poorten te openen, leert my het, hier onder aangehaalde, Werk. (g)

Bl. 234. r. 10. „ De Raadpensionaris, *hier over gevraagd, door die* van den Staat, *hadt het wel* niet willen betrend staan, *doch het ook* niet uitdruklyk geloochend." Zie myne volgende Aanteekening, op bl. 237. r. 12. *v. o.*

Bl. 237. r. 12. v. o. „ De Sententie, *werdt, op last* der Staaten, *eerst* gezonden *aan* Koning WILLEM, *om te verneemen, of zyne Majesteit*, in sommige bewoordingen, ook eenige veranderingen begeerde gemaakt te hebben." Niet alleen zonden de Staaten de *Sententie*, ten dien einde, aan den Koning, maar deeze *gantsche Rechtspleging* was, met kennisse en onder het bestuur van Koning WILLEM, geschied. Zy droeg zig, hoofdzaakelyk, toe, op de volgende wyze.

De Koning, op den eersten van Bloeimaand deezes jaars 1693, ter Vergadering der Staaten van Holland verscheenen zynde, gaf, aldaar, te kennen; hoe de Raadpensionaris HEINSIUS hem berigt hadt, dat Gekommitteerde Raaden, door het onderscheppen van eenige Brieven uit Parys, geschreeven aan ee-

(g) VAN DE SPIEGEL, *l. c., bl.* 318.

eenen ROBERTI, (onder dien naam komt DU PLESSIS te meermaalen, voor,) die zig geweezen Secretaris van den Heer AMELOT noemde, bemerkt hebbende, dat 'er verbooden handel met den Vyand gehouden wierdt, hier op, den voornoemden ROBERTI hadden doen vasthouden en op de Voorpoorte van den Hove plaatſen. (*h*) Dat ſedert, en, zo uit deszelfs belydenisſe, als uit de gezegde Brieven, blykende, dat SIMON VAN HALEWYN, Oudburgemeester van Dordrecht, in dien handel betrokken was, zyne Majeſteit, aan Gekommitteerde Raaden, hadt doen voordraagen, dat deeze zaake, zynes meenings, in handen van 't Hof van Holland diende te worden geſteld. Dat, hier op, Gekommitteerde Raaden den Heere HALEWYN hadden doen vasthouden en in de Kastelenye van den Hove plaatſen, doende, midlerwyl, deszelfs Broeder, KORNELIS; die, ſedert den jaare 1691, als Vroedſchap van Dordrecht, zitting hadt ter Algemeene Staatsvergadering, (*i*) wegens Holland; in zyne huizinge. door twee Booden, bewaaren, waar van zy, aan zyne Majeſteit, toen op 't Loo zynde, kennis gegeven hadden. Dat hy, de Koning, by zyne terugkomst in den Haage, 't Hof gelast hebbende, hem de ſtukken van 't geregtelyk onderzoek *, te doen behandigen, en hier aan voldaan zynde, bevonden hadt, hoe 't waar was

* *informatien.*

(*h*) Om deezen tyd, liep een gerugt, dat Holland met Frankryk over Vrede handelde. De Heer VAN DUYVENVOORDE was 'er zelfs, door de Leden van 't Haagsch Congres, over aangeſproken, en dit gaf misſchien grond, om dit werk naar te ſpeuren, aan Gekommitteerde Raden. Zie Reſol. van Holl. 20 Mey 93. *bl.* 191.

(*i*) Reſol. van Holl. 16 April 1691. *bl.* 336.

was, dat SIMON van HALEWYN met AMELOT en ROBERTI hadt gehandeld, over 't maaken van Vrede. Dat zyne Majeſteit ſchrikte, wanneer hy dagt aan de gevolgen van zulke daaden, welken, zo zy vry ſtonden, hem niet alleen deeden vreezen voor eene geheele verwarring in 's Lands inwendige Regeering, maar dat ook de Bondgenooten van den Staat op de Verbintenisſen der Republiek niet meer zouden vertrouwen, terwyl, al verder, zyn eige perſoon, hier door, onbekwaam zou worden gemaakt, om, als Stadhouder van deeze Provintie, iets vrugtbaars te kunnen verrigten, of, als Koning van Engeland, met de Republiek te handelen. Dat HALEWYN ook zyne Majeſteit, hooglyk, bydeszelfs verhooren, hadt beledigd, maar dat hy zig dit niet aantrok. Dat de Raadpenſionaris, door HALEWYN, beſchuldigd was geworden, van, voor hun Edele Grootmogendheden en Gekommitteerde Raaden, tegen zyne Inſtructie aan, verzweegen te hebben de aanbieding van Vrede, die hem zou gedaan zyn. Dat het Hof van Holland hadt goedgevonden, den Raadpenſionaris voor zig te doen koomen, en aan HALEWYN hadt toegeſtaan, denzelven over deeze zaak te ondervraagen, doch dat de Raadpenſionaris zig ongehouden hadt gereekend daar op te antwoorden, als daar toe niet gemagtigd zynde. Dat niemand meêr dan zyne Majeſteit voor de vrede was, en dat hy er 't zyne toe doen wilde, maar mits het op eene behoorlyke wyze geſchiedde, daar 't, anders, ſcheuringe onder de Bondgenooten, en 't verderf der Republiek zou na zig ſleepen; waarom hy vertrouwde, dat de Staaten deeze zaak, naar

behooren, zouden doen onderzoeken en ſtraffen.

Men las, hier op, de Brieven en boven gemelde geregtelyke *informatien*, ter Vergaderinge, voor, ook ontſchuldigde zig de Raadpenſionaris vry breedlyk. Hy zeide, dat hy, volgens zyne Inſtructie, altyd aan den Koning, als Stadhouder deezer Provintie, alle voornaame en geheime zaaken hadt bekend gemaakt, en „dat „ hy ſaken van *ſecretesſe*, ofte eenige *im-* „ *portantie*, die van die natuur waren ge- „ weest, dat dezelve, met vrught, in *deliberatie*, „ ofte tot kennisſe van de Regeeringe kon- „ den worden gebraght, ſoo veel doenlyck „ met *conſent* en *advis* van ſyne Majeſteyt, „ als ſulcks tydigh en dienstig geoordeelt was „ geworden, aldaar hadt gebragt, en dat hy, „ daar in, gevolght hebbende de *methode*, „ geduyrende de Stadthouderlyke Regeeringe „ van zyne Majeſteyt, *geobſerveert*, en hunne „ Edele Grootmogendheden zig dit, nimmer, „ qualyk hebbende laten bevallen, hy, dierhalven, „ vermeende, in deeze, niets anders te hebben „ gedaan dan zyn pligt." De Staaten, na dit alles geboord te hebben, beſlooten toen, eenpaariglyk, zyne Majeſteit en Gekommitteerde Raaden, over het verrigte, ter ontdekking der handeling met den vyand, te danken en die van den Hove voor zig te beſcheiden, ten einde dezelve te doen zien, dat hunne Edele Grootmogendheden dien handel beſchouwden, als eene misdaad van hooge magtſchennisſe, die, tot voorkoming van verderflyke gevolgen, naar 's Lands wetten en plakkaten, ſtrengelyk, diende te worden geſtraft, en waaromtrend hergemelde Hof zou worden gelast, min-

ſtap-

ſlappelyk, dan men oordeelde, tot nu toe, geſchiedt te zyn, te werk te gaan, zo egter, dat die van den Hove zig zouden hebben te onthouden, om den Raadpenſionaris; wiens beleid in geheime en gewigtige zaaken, als ook deszelfs weigeren van antwoord aan 't Hof hunne Edele Grootmogendheden, in allen deele, goedkeurden; over zaaken, zyne inſtructie raakende, voortaan, te onder vraagen of te doen ondervraagen.

Op denzelven tyd, dat dit in Holland beſlooten wierdt, liep er een Request in van den Gevangenen, by 't welk hy te kennen gaf; hoe hem de voorregten der Ingezetenen deezer Provintie, om, alleenlyk, voor den daaglykſchen Regter, geroepen te kunnen worden, niet onbekend waren; doch dat hy, om geen argwaan te geeven, als wilde hy zyne zaaken liefst onderwerpen aan een' Regter, van wien hy meer zagtheid en gunst te hoopen hadt, zig van dezelven niet hadt willen bedienen; verzoekende egter zyn eer, perſoon en fortuin, voor den Regter, dien hy nu erkend hadt, te mogen verdeedigen, onder 't volle genot, voor 't overige, van 's Lands wetten, en blyvende hy, desniettemin, ten allen tyde, bereid, om, na zodanige verdediging voor de juſtitie, zyn bedryf voor hun Edele Grootmogendheden zelve open te leggen en te verdeedigen. Dan dit Request wierdt, uit hoofde der voorgaande Reſolutie, terzyde gelegd.* (k) Het blykt * van elders, dat men, in Dordrecht, daar alles thans van 's Konings oogen vloog, *geſeponeerd.* een

(k) Secr. Reſol. van Holl. 14 Mey 1693. bl. 541—544.

eenpaariglyk, de regtspleeging der Gebroeders HALEWYN, met verzaaking van stads voorregten, geheellyk aan 't Hof van Holland hadt overgelaaten (*l*). En 't is niet onmooglyk, dat deeze stand van zaaken in hunne stad den HALEWYNS bekend en van invloed op hun gedrag, ten deezen opzigte geweest is.

Ondertusschen, vonden de Staaten van Holland goed, twee dagen na hun bovengemeld besluit, aan 't Hof te gelasten, om, zo rasch de zaak der Gevangenen, met alle de omstandigheden daartoe behoorende, zoude onderzogt en in staat van wyzen gebragt zyn, daar van, alvoorens tot het stemmen en vonnissen over te gaan, kennis te geeven aan hunne Edele Groot Mogendheden (*m*). Ingevolge van dit besluit, berigteden die van den Hove, ter helfte van Zomermaand daaraanvolgende, dat zy tot stemmen en vonnissen*, thans, gereed zouden zyn, indien niet, in de antwoorden der Gevangenen, van welken zy een uittreksel by hunnen brief voegden, eenige zaaken waren voorgekoomen, welkers onderzoek zy, voor als nog, hadden nagelaaten, om dat dezelven, hunnes bedunkens, van zulk eenen tedere beschouwing waren, dat zy, daar door, zig misschien verder in zaaken zouden mengen, dan de dienst van de Lande, en dat geene, dat by hunne Edele Groot Mog. was beoogt, juistelyk zoude vorderen, re-

* *voteeren en sententieeren.*

(*l*) VAN DE WALL, Privileg. van Dordr. VIIIste Afdeeling, bl. 1933. (7).

(*m*) Secr. Resol. van Holl. 16 Mey 1693. bl. 544.

De Staaten bevolen, toen, den brief van 't Hof, nevens alle de ſtukken en beſcheiden, welken de Koning nog niet gezien hadt, zyner Majeſteit toe te zenden, met verzoek hun deszelfs gedagten en raad te doen verſtaan (*n*). Deeze beiden; welken eerlang inliepen; kwamen, byzonderlyk, hier op neder. Dat de Koning, by 't overweegen der nadere belydenis van SIMON VAN HALEWYN, de misdaad nog merkelyk zwaarder beſchouwde, dan voorheen. Dat men zyne Majeſteit, in dezelve, ten onregt, nader zogt verdagt te maaken, als was hy tegen den Vrede geweest. Dat de Gevangen zig niet ontzien hadt, om, niet alleenlyk hier te Lande, zyn voorneemen uittevoeren, buiten weeten van den Koning, maar, met kennis van den Vyand, overlegd hadt, om, naar Engeland, (daar men 's Konings gezag, thans, zeer tragtte te ondermynen,) (*o*) over te ſteeken, ja reeds met eenige Leden van 't Parlement hadt gehandeld, om den Vrede te bevorderen, hoe zeer, by zigzelven, vaſtſtellende, dat zyne Majeſteit daar tegen was. Dat men ook, by 't Hof, denzelven Gevangen hadt toegelaaten, verſcheiden zaaken te zeggen en te doen opſchryven; onder voorwendſel van verdeediging; die tot die verdeediging niets deeden, maar ſlegts dienden om, zo op zyner Majeſteits bedryven, als op die der Regeeringe, te ſteeken. Dat 't geen, in deeze ſtukken, omtrend het verzwygen van den Raadpenſionaris voorkwam, ei-

(*n*) Secr. Reſol. van Holl. 18 Juny 1693. bl. 545 en 5.
(*o*) WAGEN. alhier, bl. 241. brief van v. CITTERS Apr. 1698.

eigentlyk, zyner Majeſteit zou raaken, zonder grond was en tot deeze misdaad geene betrekking hadt. Dat, daarom, naar 's Konings meening, hunne Edele Grootmogendheden het Hof voor zig zouden dienen te beſcheiden en de verzwaaring der misdaad aan te wyzen, met laſt van, zonder eenig verder onderzoek over de punten in 's Hofs Brief vervat, op de zaak, als zaak, van den Gevangen, ſpoedig en ſtreng * regt uitte oeffenen; doende zorgen, dat, in de ſententie, geene aanſtootelyke zaaken geleezen wierden; en dat dezelve, voor de vaſtſtellinge en afkondiging, aan Hunne Edele Grootmogendheden wierden vertoond. De Staaten namen eene Reſolutie, met het gevoelen van zyne Majeſteit overeenkomſtig (*p*); ook zonden die van den Hove, eerlang, aan hoogstdezelven, de, door hun opgemaakte, ſententie voor SIMON VAN HALEWYN, met byvoeging, dat zy, uit dezelve, gelaaten hadden, verſcheidene, hunnes oordeels, aanſtootelyke zaaken; gevende verder in bedenken, of er nog niet eenigen, die zy, op den kant, hadden aangeroerd, eeniger maate behoorden veranderd te worden? Dit Stuk zonden de Staaten weder aan den Koning (*q*), in het Leger by Tienen, die terug ſchreef; dat de ſententie, zyns meenings, nu konde worden afgekondigd, maar dat hy het al of niet veranderen van zekere aangehaalde woorden, (dezelven, denk ik, die 't Hof vermeld hadt, op den kant te ſtaan, maar

* *prompte en rigoureuſe juſtitie.*

(*p*) Secr. Reſol. van Holl. 30 Juny 1693. bl. 548—550.
(*q*) Secr. Reſol. v. Holl. 15 July 1693. bl. 551—559.

maar die ik, nergens, vinde) aan hunne Edele Grootmogendheden overliet; niet verkiezende zig daar over uit te laaten, wyl zy hem, onmidlyk, raakten. —— De Staaten; zo als onze WAGEN. verders zegt; verbleeven die bewoordingen, toen weder aan 't Hof (r). HALEWYN wierdt van de Poort, naar de Rolle, geleid, gaande vrank en vry, tusschen den Drost van den Hove en deszelfs dienaaren (s).

Bl. 237. r. 2. v. o. „ *Koning* WILLEM *hadt — geoordeeld, dat het* vonnis *te zagt was.*" Hoe dit te verstaan zy, en dat men het niet moet opvatten van het Vonnis, als Vonnis, op welkers verzwaaring de Koning ook niet heeft aangedrongen, zie in myne, laatstvoorgaande, Aanteekening.

Bl. 238. r. 11. v. o. „ KORNELIS TEERESTEIN VAN HALEWYN — *in* verzekering *genomen zynde, werdt* — op vrye voeten gesteld." Op den 15 van Herfstmaand, wierdt hy van de Boden ontlast, die hem, sedert den 2 van Bloeimaand, ten zynen huize, bewaard hadden, wordende, toen, ook zyne, geregtelyk verzegelde, papieren ontzegeld: doch de Staaten van Holland hadden dit alleenlyk toegestaan, onverminderd hunne vrye raadspleeginge van, door den Fiscaal, verder beroep* te kunnen doen aan den hoogen Raade (t). Ik weet niet, dat hier iet op volgde: maar, in 't laatst van Wynmaand, wierdt hy, op" *verzoek*, re-

* provocatie.

(r) Secr. Resol. v. Holl. 28 July 1693. *bl.* 566—568. en WAG. *bl.* 237. r. 6 v. o.
(s) Europ. Mercur. July 1693 *bl.* 57.
(t) Secr. Resol. v. Holl. 15 en 28 July 1693. *bl.* 552 en 567.

recommandatie en *bevel*" van Koning WILLEM, by den Oudraad van Dordrecht, (alwaar; zo als een zeer kundig man, ter, hier onder aangehaalde, plaatſe, opmerkt, zyne Majeſteit, thans, eene onbepaalde magt uitoeffende, tot welke HALEWYN zelf hem den weg gebaand hadt) van alle Staats- en Stadsbedieningen verlaaten (*u*).

Bl. 242. r. 19. „ *Koning* WILLEM — *nam de gelegenheid waar* —, *om den* Prins VAN WURTEMBURG *te zenden naar de Linien*" Onze WAGEN. heeft Hertog FREDRIK KAREL VAN WURTEMBURG, die, hier, bedoeld wordt, laatstmaal voorgedraagen, als, in Herfstmaand des Jaars 1692, gevangen genomen, door den Marſchalk DE LORGES (*v*). Men voege dan hier by, dat die Vorst, ſedert, naar Frankryk gevoerd en, aldaar, zeer heuschlyk behandeld zynde, in Louwmaand deezes Jaars 1693, door den Koning, in vryheid geſteld was, waar op hy, naar Duitschland te rug gekeerd, zig, thans, weder gevoegd hadt by het Leger der Bondgenooten (*w*).

Bl. 244. r. 18. „ *'t Gros van 't Voetvolk en de* linker vleugel der paarden *lag tot aan Dormale.*" In het verſlag, 't geen, wegens den Koning, aan de algemeene Staaten wierdt toegezonden, leest men dus: „ De

(*u*) VAN DE WALL, Privileg. v. Dordr. VIIIe. Afdeeling, bl. 173. (7).

(*v*) Vaderl. Hiſt. 16 D. bl. 195. vergel. Reſol. van Holl. 24 Maart 1691. bl. 285.

(*w*) Europ. Mercur. Jan. en Febr. 1693. bl. 39 en 89; ook b. c. Aug. 1693. bl. 106; 122.

„ De flinker vleugel begon, aan den kant „ van 't dorp *Dormale*, zynde bedekt door „ de Beek van *Landen*, tot aan *Neerlanden*, „ alwaar zy, een bocht maakende, wederom „ keerde achter de Infantery, die in 't *re-* „ *trenchement* was, om dezelve te onderſteu- „ nen (*x*)."

Bl. 246. r. 4. „ *De Franſchen verweldig-* „ *de*, eerlang, *de post*." *enz.* Niet, dan by den zevenden aanval en, na dat zy, door de onzen, zesmaalen, terug gedreeven waren (*y*).

Bl. 246. r. 3. v. o. „ *De Bondgenooten* „ *verlooren geene* Luiden van naame, *dan den* Graaf VAN SOLMS." Hem was, in 't begin van den ſtryd, een been afgeſchooten — Ook ſneuvelde, aan de zyde der Bondgenooten, de Prins VAN BARBANÇON, voorheen Gouverneur van Namen. De Koning zelf, die zig, even als de verdere Legerhoofden, met naame ook de Prins VAN NASSAU, Stadhouder van Friesland, geduurende den ſtryd, zeer dapper gedraagen hadt, kreeg eene kneuzing in de zyde, door een afgeſchamptën kogel veroorzaakt. De Graaf VAN PORTLAND en de Hertog VAN HOLSTEIN wierden mede gekwetst; welk lot ingelyks den Hertoge VAN ORMOND en de Heeren VAN 'S GRAVENMOER en VAN ZUILENSTEIN wedervoer; zynde, buitendien, de drie laatstgenoemden, die men, in Engeland, een' tyd lang, geſneuveld agtte, in 's Vyands handen gevallen; waar

(*x*) *Relaas* MS. en Europ. Mercurius, Aug. 1693. *bl.* 118. vergel. *l. c.* 110, 132.

(*y*) Europ. Mercur. Aug. 1693. *bl.* 110, 114.

waat tegen, onder anderen, de Hertog VAN BERWYK, natuurlyke Zoon van Koning JAKOB, in handen der onzen geraakt was. De slag, die, met het krieken des morgens, eenen aanvang hadt genomen, eindigde, omstreeks drie uuren na den middag (z).

Bl. 258. r. 7. v. „ Friesland *en* Stad *en* Lande hadden gewagt, dat Prins HENRIK KASIMIR VAN NASSAU, die, *in 't jaar* 1689, *tot* tweeden *Veldmaarschalk aangesteld was*, volgens 't gebruik, *tot den rang van* eersten *Veldmaarschalk zoude opgeklommen zyn.*" Op eene voorige plaats van onzen WAG. (a), heb ik reeds aangemerkt, dat deeze Prins, in den Jaare 1689, tot *derden*, de Vorst VAN SAARBRUG tot *tweeden*, Veldmaarschalk was aangesteld. De laatste moest dierhalven, volgens 't gebruik, na den dood des Vorsten van WALDEK, tot *eersten* Veldmaarschalk opklimmen; zo als hy daar voor ook, al rasch, in 't gemeen, beschouwt wierdt (b). Ook blykt my niet, dat de Staaten van Friesland, of die van Stad en Lande er, thans, op uit waren, om eenige verandering, ten deezen opzigte, in den rang, tusschen den Prinse VAN SAARBRUG en Prins KASIMIR teweeg te brengen; maar 't stiet hun, byzonderlyk, dat de Hertog VAN HOLSTEIN PLOEN, tot Veldmaarschalk, *in plaatse van den Vorst* VAN WALDEK, wierdt aangesteld, om dat zy oordeelden, dat dit niet kon geschie-

(z) Brief van VAN CITTERS, $\frac{1}{11}$ Aug. 1693. Europ. Merc. Aug. 1693. bl. 168, 114, 115, 116, 119, 125.
(a) Zie dit Stukje bl. 22. op Vaderl. Hist. XVI D. bl. 50. o. r.
(b) Europ. Mercur. Aug. 1693. bl. 110.

ſchieden, dan ook met verkorting van den rang en het regt van hunnen Stadhouder, die, in allen gevalle, ouder Veldmaarſchalk was dan de Hertog; ziende Friesland, voor het overige, met ongenoegen, dat de Koning, ſtraks na de aanſtelling, en by deszelfs vertrek naar Engeland, werkelyk, 't opperbevel van 't Leger, in handen van deezen vreemden, ſchoon mede dapperen en kundigen, Heere, geſteld hadt, „ daar zyne Majeſteyt „ het zelve konde overleveren aan één der „ twee Heeren Veldmarſchalken, *actueelyk* „ in dienst van den Staet zynde, ende de „ geheele *Campagne* loffelyck hebbende by„ gewoont, ende die, buiten hare goede „ dienſten, wel *recommandabel* waren, door „ hunne afkomste uit het huis van Nasſau." Dan; gelyk onze WAGEN: zegt; de poogingen van Friesland waren vrugteloos. Ook wierp men dat Gewest, ter Generaliteit, tegen, hoe het, ten jaare 1657, ſtyf en ſterk hadt ſtaande gehouden, dat de aanſtelling van eenen Veldmaarſchalk, by meerderheid van ſtemmen, geſchieden konde; waar uit men beſloot, dat het zig, nu, niet konde beklaagen, over 't verrigte by de overige Gewesten. Doch Friesland, erkennende, dit gevoelen, ten bovengemelden tyde, gehadt te hebben, merkte hier tegen aan, dat het veranderen der gevoelens onder de Gewesten niet zonder voorbeeld was; dat dit hun even vry moest ſtaan, als aan andere Leden, en dat, daar zy, thans, overtuigd waren geworden van de kragt der bondige bewyzen, die de Staaten van Holland, ten jaare 1657, aan hun en de ove-

rige Bondgenooten hadden te gemoed gevoerd, die daad, dierhalven, aan 't gewigt hunner tegenwoordige denkbeelden geen nadeel behoorde toe tebrengen. (*c*) Holland hadt, ter Generaliteit, in de aanſtelling van den Hertoge van HOLSTEIN PLOEN, alleenlyk geſtemd op welbehaagen der *Principalen*; en dit volgde terſtond (*d*). De Hertog van PLOEN wierdt, kort daar na, ook Gouverneur der Stad Maastricht. (*e*)

Bl. 264. r. 11. „ *Een Staatsch* Oorlogſchip — viel den Vyand in handen." Elders leest men, dat dit Schip; zynde een Fregat, genaamd *Wezel*, onder bevel van den *Kommandeur* WATERKAMP, die, by deeze gelegenheid, ſneuvelde; zo doorſchooten en gehavend was, dat er de Franſchen den brand in ſtaken. (*f*)

Bl. 265. r. 6. v. o. „ Den negentienden *van Zomermaand — , gelukte het* JAN BART, drie Staatſche Schepen te overweldigen." Men leeze „ *den negen en twintigſten*," in plaatſe van „; *den negentienden.*" Dit geval was zeer merkwaardig. De Schout-by-nagt, HINDE DE VRIES, eene Zweedſche en Deenſche Vloot, van over de honderd zeilen, gelaaden met graanen en oorlogsbehoeften, onder 't geleide van twee Deenſche en een Zweedsch Schip

(*c*) Reſol. der Gener., en van Friesl., in *Europ. Mercur.* van Jan. 1694. *bl.* 46—83.

(*d*) Reſol. v. Holl. 17 *Sept.* 1693. *bl.* 415 en 416. *l. c.* 26 Maart 1695. *bl.* 128 en 129.

(*e*) Reſol. St. Gener. 23 Febr. 1696.

(*f*) Brief Secr. van Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{15}{25}$ Juny 1694. Europ. Mercur. Juny 1694. *bl.* 289—294.

Schip van oorloge, tusschen Texel en de Maaze, ontmoetende, stopte dezelve; doch, nevens zyne onderhebbende Kapiteinen, bezig zynde, de zeebrieven te onderzoeken, om te zien, welke laadingen al of niet vry waren, zagen zy JAN BART, met zeven Schepen van oorloge, een' Brander en een Snaauw, van verre opdagen. DE VRIES liet, ylings, het onderzoek staaken en naar den Vyand wenden, maar, reeds in 't opzeilen, hielden de meesten zyner Kapiteinen niet genoeg by den wind, schoon hy hun zulks toeriep, met byvoeging, dat de Vyand hier van gebruik stondt te maaken en sein te geeven, om 's Lands schepen aan te klampen. Dit laatste geburde ook daadlyk. BART, zonder schieten, regt op DE VRIES; die heevig vuurde, aanhoudende, gaf, eerst op 't bereik van een musket-schoot, hem de volle laage, waar door er veelen sneuvelden, en klampte hem, straks, aan boord, terwyl 't overige deel zyner schepen op die van den Lande aanvielen. Twee der laatstgemelden kweeten zig treflyk, doch wierden, eindelyk, vermeesterd, alzo de vyf overigen, na geenen, of geenen genoegzaamen, tegenweer gedaan te hebben, zig, schandelyk, op de vlugt begaven. Toen viel er, tusschen den Fransschen Kommandeur en den Hollandschen Schout-by-nagt, een verwoed gevegt voor, 't welk egter, door de ongelykheid van schepen en van manschap, ten voordeele van den eerstgemelden beslist wierdt. Want, na dat DE VRIES, in de borst met een' pistool-, en in den slinker arm met een musket-kogel, zwaarlyk gewond was, zonder zig

te willen geeven, vlooogen de Duinkerkers op 's Lands ſchip, ſloegen er ruim honderd en vyftig mannen dood, bragten den dapperen Schout-by-nagt nog drie ſabelhouwen in het hoofd toe, en vermeesterden toen dien bodem. DE VRIES was, onlange, gevangen van zyn leed. Naar Duikerken gevoerd, ſtierf hy, aldaar, aan zyne wonden, na dat hem de doorſchooten arm was afgezet. De twee andere Schepen, die mede in 's Vyands handen vielen, waren door de Kapiteinen DE VEER en BUCKING gevoerd geweest (g). De vyf gevlugte Scheepshoofden wierden, by hunne aankomst hier te lande, uit naam der Algemeene Staaten en van Koning WILLEM, aangehouden, op de Voorpoorte van den Hove geplaatst en, door eenen, daar toe aangeſtelden, Scheeps-Krygsraad, verklaard voor eerloos, en onbekwaam om den Lande meêr te dienen; wordende hun, op de openbaare ſtrafplaatſe, het zydgeweer, voor de voeten, gebrooken.

Buiten de opgenoemde, ondergingen de Bondgenooten, met naame de Nederlanders, om deezen tyde, meêr nadeelen ter zee. 's Lands Schip *de Rotterdam*, Kapitein LA CAVE, na vyf kaperſchepen belet te hebben, de gewoone paketboot te neemen, was, onder 't keeren en, zo men denkt, door 't overhellen van 't geſchut, in volle zee, eensklaps omgeſlaagen; ook was de *Dolphyn*, gevoerd door Kapitein ENGELENBURG, op den

(g) Relaas M. S., en in *Europ. Mercur.* van July 1694. bl. 49—51. ook de Sententien, *l. c*, Mey 1695. bl. 284—293.

de plaat, genaamd den *Springer*, gebleeven, aan boord hebbenden twee Zoonen en de twee oudſte Dogters van den Ambasſadeur VAN CITTERS, die mede omkwamen; zo als ik reeds heb aangetekend. Die Ambasſadeur ſchreef (*h*), kort daar na, aan den Raadpenſionaris HEINSIUS; welken hy zynen *Boezemvriend* noemt; dat de Jacobiten (d. i. aanhangers van Koning Jacob) zig met de Vyanden verſtonden, „ *gelyk zy*," zegt hy, „ *aen de Duynkerk-* „ *ſche Capers volle informatie hebben gegee-* „ *ven, wat quantiteyt van ſilver en andere* „ *coſtelykheden, in 's Lands verongelukte Sche-* „ *pen van* La Cave *en* Engelenburg *waren* „ *ingeladen, en waar op die Schelmen, met* „ *haer vyfven, nu geloert hebben en, daer* „ *door, dit ongemack is veroorſaekt.*" (*i*) De Paketbooten, van hier naar Harwich en te rug, hadden nu ook, te meermaalen, tegenſpoed. In Lentemaand, hadden drie Franſche Kapers dien van Kaptein STEVENS genomen, na vyf uuren vegtens; zo als, in 't voorgaande jaar, nog eens aan dien Zeeman, en met geen minder tegenſtand van zyne zyde, gebeurd was. (*k*) 't Was een flaauwe troost, dat een Zeeuwſche Kaper, in Herfſtmaand daar aan, twee kleine Duinkerkers hadt opgebragt. (*l*) Hoe dapper, an-

(*h*) zie alhier *bl.* 63. *Europ. Mercur.* July 1694. *bl.* 51.

(*i*) Brief van den Ambaſſ. VAN CITTERS, $\frac{10}{20}$ July 1694. M. S. In de *Europ. Mercur. l. c.* wordt, verkeerdelyk, maar van twee Zoonen en *eene* Dogter geſproken: doch de Ambasſadeur zelve beklaagt zig, *l. c.*, over 't verongelucken van „ *vier*" (zegt hy) „ myner lieve kinderen te gelycke", en voegt er by, dat er zyne twee oudſte dogteren onder waren.

(*k*) Brief van Ambaſſ. VAN CITTERS, 13 April 1693.

(*l*) Brief Secret. BADDE, $\frac{12}{22}$ Sept. 1693.

anderſints, onze byzondere Zeeluiden zig, ook tegen de Turkſche Roovers, in dit en 't voorige jaar, gedroegen, kan men, elders, ontwaaren (*m*). Het behouden inloopen van twaalf Oost-Indiſche ſchepen, ſtrekte, met dit alles, tot merklyken ſteun van den oorlog (*n*).

Bl. 277. r. 2. v. o. „ *De* Koning — getroffen *over haare dood.*" Men leest, dat hy „ der Koninginne, in haare ziekte, geduuriglyk was bygebleeven en, by „ nae noyt, uyt haere majeſteyts Camer geweest" (*o*).

De algemeene Staaten, tydinge van dit overlyden, by 's Konings brief, gekreegen en hem, door geſchrifte, en by monde van den Ambasſadeur van CITTERS, plegtiglyk den rouw beklaagd hebbende, met byvoeging, dat de hoop, die de vyand zou mogen ſcheppen, om, uit dit beklaaglyk toeval, eenig voordeel te haalen, hen zou aanzetten, de uiterſte vermogens, tot voorſtand der gemeene zaak, aan te wenden (*p*), beſlooten, verder, dat de Afgevaardigden der zeven Gewesten, in hunne Vergadering zitting hebbende, nevens den Griffier, Commis, Agent, Hofmeester, Kamer- en Deurwaarders, zig in den grooten rouw kleeden zouden, tot laste van elke Provintie; zo als men bevonden hadt, dat, ten jaare 1584, 1625,

(*m*) Europ. Mercur. Nov. 1693; en Febr. 1694. *bl.* 134.
(*n*) Europ. Mercur. Jan. 1695. *bl.* 15.
(*o*) Brief Ambasſ. van CITTERS $\frac{28 \text{ Dec. } 1694.}{7 \text{ January } 1695.}$
(*p*) Reſol. Staat. Gener. 21 Jan. 1695. Brief Ambasſad. van CITTERS $7\frac{8}{}$ Febr. 1695.

1625, 1647, 1657 en 1675 (en dus ter gelegenheid van het overlyden der Stadhouderen, WILLEM I, MAURITS, FREDRIK HENRIK, WILLEM II, en der Prinsesse, Weduwe van FREDRIK HENRIK), was geschied. (q) De Staaten van Holland hadden, voor hun aandeel, hier toe, als mede tot het luiden der klokken in den Haage ('t geen, in alle Steden, gevolgd wierdt), reeds terstond, Gekommitteerde Raaden gemagtigd (r). Der Staaten Gezanten aan vreemde Hoven waren medegemagtigd, om den „*grootsten rouw*", voor rekening van den Staat, aan te neemen. (s)

Bl. 290. r. 13. „*De* Fransche hielden zig niet *aan 't kartel*." Dit hadt plaats, zo wel ter zee als te lande, en wierdt aan den Intendent van Duinkerken, PATOULET, meest geweeten. Ook gaf dit gelegenheid tot nadere onderhandelingen ten deezen opzigte. (t)

Bl. 203. r. 9. v. o. „*men kwam overeen wegens* een Verdrag." By het zelve, wierdt aan het Fransche Guarnisoen vergund, met zyne goederen en alle krygseer, de stad Namen te verlaaten. Die bezetting was, nu, op even vyf duizend man gedund; schoon zy, in 't begin, uit twaalf of, volgens anderen, by de zestien duizend man, bestaan hadt. (u)

Bl.

(q) Resol. Staat. Gener. 17 Jan. 1695.
(r) Resol. v. Holl. 15 en 19 Jan. 1695. *bl.* 9 en 11. Europ. Mercur. Jan. 1695. bl 94.
(s) Resol. der Staat. Gener. 21 Jan. 1695.
(t) Resol. v. Holl. 1 en 8 Mei 1694. bl. 120 en 135. 14 Nov. 16 Dec. 1695. *bl.* 586, 541 en 542. 27 Octob. en 1 Nov. 1696.
(u) Europ. Mercur. Sept. 1695. *bl.* 199 en 209.

Bl. 293. r. 3. v. o. „ BOUFLERS *gevangen genomen, door* den Heere van DYKVELD." De laatstgemelde was, thans, Gezant van den Staat, aan 't Hof van Keurvorst van Beiëren, te Brusſel, en, uit dien hoofde, Afgevaardigde in het Leger, 't geen de Keurvorst, nevens Koning WILLEM, geboodt. (*y*)

Bl. 296. r. 2. „ *Ook waren de Bondgenooten* dit jaar, *tot aan en door de Straat van Gibraltar*, meester van de zee". Om dit te blyven, hadden Koning WILLEM en de Staaten, op voorſtel der Spaanſche kroon, zig, reeds in 't najaar van 1694, bereid getoond, met hunne t'ſaamgevoegde Vloot; van welke het Staats aandeel, door den Vice-Admiraal KALLEMBERG, geboden werdt; in de Middelandſche Zee te doen overwinteren, mits Spanje de voornaamſte kosten droege. Doch de Spaanſche Regeering verklaarde, hoe zy het nadeel, welk het vertrek der Vloote ſtondt met zig teſleepen, wel met ſchrik voorzag, alzo, in dat geval, de Franſchen, in 't voorjaar, ja zelfs in den winter, zig, zonder tegenſtand, van de meeſte en beste Havens der Middelandſche Zee zouden kunnen verzekeren, maar dat zy, egter, zig in de volſtrekte onmooglykheid bevondt, om de noodige verzekeringen, laat ſtaan voldoende Wisſelbrieven, te kunnen bezorgen voor de, door Engeland en deezen Staat, tot onderhoud der Vloote, geeischte ſom van twee millioenen, honderd en zestig duizend guldens; dewyl de ſchatten van het Ryk niet alleenlyk

wa-

(*y*) Reſol. Staat. Gener. 20 July 1695.

waren uitgeput, en de Gemeente, met geene mogelykheid, meêr konde worden belast, maar, de elende zo groot was, dat de Koning geene penningen meêr, op vaste goederen, konde opneemen en, door 't kwaad beleid van hun, die de geldmiddelen beſtuurd hadden, van alle geloove ontbloot was; waarom men, ten ſterkſte, aanhieldt, dat Groot Brittannie en de Staaten een gedeelte van dit onderhoud ten hunnen laste wilden neemen. SCHOONENBERG; die zig, met zeer veel yver, voor zyne Meesters, ten deezen kweet en de Spaanſchen gedreigd hadt, met het werkſtellig maaken eener ordre van Koning WILLEM, om KALLEMBERG, zo men geen verzekering voor de gelden kreeg, daadlyk te doen vertrekken; was egter te wel overtuigd van de waarheid der Spaanſche gezegdens, dan dat hy dezelven niet zou hebben aangehoord en verklaard, 'er, opening aan hunne Hoogmogendheden van te zullen doen. Men overwoog, hier op, de zaak, hier te lande, wat nader, en vondt het verblyven der Vloot in de Middelandſche Zee zo noodzaaklyk; dat men, 't gedrag van SCHOONENBERG goedkeurende, zig, dien onverminderd, in geldelyke ſchikkingen, tot vermindering van den last van Spanje, ſpoedigliyk inliet. (w)

Bl. 296. r. 11. „ *Verſcheide* Engelſche Koopvaardyſchepen vielen, *in 't najaar*, den Franſchen in handen." De onzen ſchynen, hier in, gelukkiger geweest te zyn. Maar de Zeekusten deezer en nabuurige landen wierden, ook in dit jaar, door de Vyandlyke Kapers; die,

(w) Seer. Reſol. van Holl. 2 Nov. 1694. bl. 606—612.

die, tot in den mond van de Maze en voor Wyk op Zee, roofden (x); zo ontrust, dat men, by Holland, voornam, om, te ſamen met de overige Bondgenooten, de voornoemde kusten, van Vlaanderen af tot het Holſteinſche toe, door middel van eenige kleine Fregatten en Snaauwen, te dekken. Terwyl men, ter algemeene Staatsvergadering, hier over nog handelde, hadt een Duinkerker de ſtoutheid 's Lands nieuwe diep aan te doen, en 'er eene Visſchuit uit te neemen, met welke hy naar binnen kwam. Die Kaper liet een Prinſe Vlag waaien, tot dat hy zig boven de twee laagst liggende ſchepen bevondt, hieldt toen, voor den wind, op dezelven aan, ſleepte één der twee met zig mede, en ſtevende, ſtraks daarop, onverhinderd, weder naar Zee. Men verſtondt toen, zo by Holland als ter Generaliteit, aan de Kollegien ter Admiraliteit van de Maas en van Zeeland te gelasten, de Zeehavenen, van Blankenburg tot aan Katwyk, door een Schip van vyftig ſtuk, vyf Fregatten en twee Snaauwen, en aan die van Amſterdam, West-Vriesland en Friesland, de kust, van Katwyk tot den Ooſter Eems, door een Schip van vier- en- veertig ſtukken, agt Fregatten en drie Snaauwen, te doen dekken; 't geen van goed gevolg was. (y) Ook beſlooten de algemeene Staaten, in 't volgende jaar, dat de Kapers, die binnen de tonnen zouden worden

(x) Europ. Mercur. Maart en April 1695. bl. 184 en 230.
(y) Reſol. van Holl. 30 Nov 24 Dec. 1695. bl. 520, 533, 534, 611——613. Reſol. Staat. Gener. 21, 25, 31 Dec. 1695.

den genomen of, op de ſtranden of langs den vasten wal, gevangen; ten zy zy door onweder daar geraakt waren; met den dood zouden worden geſtraft. (z)

Bl. 299. r. 13. „ *De Staaten beſlooten geene geſchriften van eenigen* Spaanſche *Gezant te ontvangen.*" Zy gingen, hier in, naar gewoonte, te ſamen, met Koning WILLEM; die den Spaanſche Gezant, in Engeland, hadt doen aanzeggen, zig van zyn Hof te moeten onthouden, tot zo lange men hem, nopens 't geſchil met SCHOONENBERG, voldoening hadt gegeeven. (a)

Bl. 299. r. 10. v. o. „ *Mids men* SCHOONENBERG, terſtond daar op, t'huis ontboode, *'t geen ik echter* niet vind dat geſchiedde." Men vindt hem, integendeel, nog lange jaaren na deeze, in Spanje; maar ik zie, dat hy zig, thans, eenigen tyd buiten Madrid ophieldt, (b) als, „ *geauthoriſeerd tot het waarneemen der zaaken van den Staat.*"

Bl. 306. r. 12. „ *Geweldige binnenlandſche* beroerten in Amſterdam." Men zie hier over breeder WAGEN., *Amſterd. Geſchieden*: 2 D, 6 *St. bl.* 195—223.

Bl. 315. „ HENRIK KASIMIR — *Stadhouder van Friesland* —, ſtierf." Hy hadt den ouderdom van negen-en-veertig jaaren en twee

(z) Reſol. Staat. Gener. 24 Maart 1696.
(a) Brief van den Ambaſſ. VAN DEN BRANDE van *Kleverskerke*. 3 Dec. 1695. M. S.
(b) Reſol. St. Gen. 9 Jan. en 14 Mei 1696 en myne aanmerk. op WAGEN. D. XVII. *bl.* 50. r. 8.

twee maanden bereikt, en was ſlegts eenige dagen ziek geweest. Teder en aêmborſtig van geſtel, maar ſchrander, werkzaam, zagt en, egter, dapper, in zyn leeven, wierdt hy, by zynen dood, algemeen beklaagd. Behalven den jonge Prinſe, zynen Zoon, liet hy verſcheiden Dogteren na en eene zwangere Gemalinne; die, op 't laatst van Hooimaand, van eene Prinſeſſe beviel. (*c*)

Bl. 315. r. 9. „ *Naauwlyks* twee maanden laater, ſtierf Prinſes ALBERTINA AGNES." Te weeten, op den vier-en-twintigſten van *Bloeimaand*, in den ouderdom van twee-en-zestig jaaren; (*d*) na dat zy, kort te vooren, uit Desſau, in Friesland was wedergekeerd. De Staaten van Holland hadden, in 't voorgaande jaar, op 't meêrmaal aangedrongen verzoek der algemeene Staaten, hunne toeſtemming gegeeven, tot een jaarlyks penſioen voor deeze Vorſtinne, ter ſomme van twaalf duizend guldens, en dit punt was, kort daar op, ter Generaliteit, in dier voege, tot beſluit gebragt; ook droeg Holland, nog ten jaare 1707., ten behoeve der Erfgenaamen van de Vorſtin, de noodige zorge, voor de voldoening der gelden, welken, op dit penſioen, onbetaald waren gebleeven. (*e*) Op den twee-en-twintigſten van Sprokkelmaand deezes zelfden jaars 1695, was haare eenige Dogter, AMA-

(*c*) Reſol. van Holl. 18 April 1696. bl. 161. en van Staat. Gener. 9 Mey 1697. *bl.* 162. Europ. Mercur. Mey 1696. bl. 228. en July *bl.* 228. 2 April 1696.

(*d*) Reſol. van Holl. 21 July 1696. *bl.* 262. Europ. Mercur. Mei 1696. bl. 324.

(*e*) Reſol. van Holl. 11 Juny 1689. *bl.* 320. en 26 Maart 1695. bl. 127. en der Staat. Gener. 14 April 1689. 26 April 1695, en 25 Mey 1696. en Holl. 6 Jan. 1701. *bl.* 13 en 14.

AMALIA, gehuuwd met den Hertoge van *Saxen Eiſenach*, aan de gevolgen eener miskraam, overleden. (*f*) Deeze twee jaaren dan waren zeer noodlottig geweest voor den huize van Naſſau.

Bl. 321. r. 10. v. o. „ FRANCOIS MOLLO," lees: „ FRANCISCO MOLLO." (*g*) Hy was een Portugees. De Staaten van Holland waren van hem zo wel voldaan, dat zy, twee jaaren na deezen, hem vrydom van gemeene laſten toeſtonden. (*h*)

Bl. 336. r. 12. v. o. „ *Hunne Hoog-Mogendheden beſlooten*, in Lentemaand, *het* Oktrooi *der* Maatſchappye — te verlengen, *voor den tyd van veertig jaaren.*" De reeden, waarom tot verlenging van dit Octrooi; 't geen eerst ten jaare 1700 verſcheen; reeds op den 5 van Lentemaand des jaars 1696, wierdt beſlooten, ſproot, oogſchynlyk, uit de tegenwoordige ſchaarsheid van penningen in 's Lands kaſſe en de verpligting, aan welke zig de Oost-Indiſche Maatſchappy onderwierp, om, daadlyk, ter verkryging van het nieuw Oktrooi, aan dezelve kaſſe te betaalen eene ſomme van drie millioenen guldens; te weeten, één millioen, tweemaal honderd duizend guldens, terſtond, één millioen, in het tweede, en agtmaal honderd duizend guldens, in het derde jaar. Deeze penningen mogten, vry van

(*f*) Reſol. van Holl. 24 Maart 1695. bl. 117. en der Staat. Gener. van 17 Maart 1695. *zie ook* Europ. Mercur. van Maart 1695. bl. 156

(*g*) Reſol. Gener. 12 Mey 1696.

(*h*) Reſol. van Holl. 18 Sept. 1698. *bl.* 420.

van 's Lands gewoone lasten, door de Maatschappy, worden opgenomen, en moeten wel onderscheiden worden van 't geen, nu en ook voorheen, voor inkoomende en uitgaande regten (van welken ook onze WAGEN. (i) gewaagt); zou worden uitgekeerd. Voorts wierden de eerstgemelde gelden, meerendeels, dat is ten beloope van twee en twintigmaal honderd duizend guldens, door de algemeene Staaten, ter hand gesteld aan de Hollandsche en Zeeuwsche Admiraliteiten deezer landen, tot bevordering van de buitengewoone uitrusting ter zee, voor dit jaar, welke op zeven millioen, zeven honderd, twee en dertig duizend guldens, was begroot geworden. (k)

Het gaaf verleenen van het bovengemeld Oktrooi, scheen egter, in den beginne, by Holland, eenigen tegenstand te zullen ontmoeten. Men hadt zig, reeds voorheen, by sommige Steden, beklaagd, dat de weeverÿen van zÿden, katoenen, linnen *enz*:, hier te lande, zeer veel leden, door het invoeren van zÿden en andere stoffen uit de Oost Indien; zelfs hadden hunne Edele Groot-Mogendheden, reeds ten jaare 1643, hier in tragten te voorzien, door te besluiten, dat de Maatschappy voor niet meêr dan zestigduizend guldens, aan zÿden stoffen, mogt invoeren. (l) Ook was, in sommige buitenlandsche Gewesten, met naame in En-

(i) Vaderl. Hist. albier *bl.* 37.
(k) Resol. van Holl. 9 Jan. 1694. bl. 6 Jan. 17 en 23 Maart 1696 bl. 12, 135 en 151. en van Staat. Gener. 5 en 17 Maart 1696.
(l) Resol. van Holl. 19 Dec. 1643.

Engeland, de invoer van Oosterſche gemaakte ſtoffen verboden. (*m*) Doch de Afgevaardigden van Haarlem bragten, in Lentemaand van den jaare 1694, twee *Requesten* ter tafele hunner Edele Groot-Mogendheden, 't eene door de Zyde-Reeders, 't ander door de Koop- en Handwerklieden in lynwaaten en zyden-ſtoffen, binnen hunne Stad, der Regeeringe aangeboden, en welken die van Haarlem, nu, verzogten, dat de Leden, ten ernſtigſte, wilden overweegen. Men las in 't Request der Zyde-reeders byzonderlyk: dat de aanhoudende invoer van gewynde zyde, door de Oost-Indiſche Maatſchappy, de inlandſche Reedery; by welke men reekende, dat, omtrend, twintig duizend menſchen gewoonlyk hun beſtaan vonden; geheellyk ſtondt te bederven en naar de Oost-Indien overgebragt te worden, alwaar de arbeidsloonen zes, of zevenmaal minder waren dan hier: dat, wat de gemaakte zydenſtoffen betroffe, dezelven, in 't voorleden jaar 1693, wel drie-en-dertig duizend ſtuks beloopen hadden: dat, zo men, in plaats van elk zodanig ſtuk, twee ponden ruuwe zyde; welken men oordeelde, daartoe, gebruikt geweest te zyn; hadt overgevoerd, veele Ingezetenen, ook geduurende den winter en als de meeste andere handwerken ſtil ſtonden, met weeven, kloſſen, verwen, en wat diets meer was, eene ſomme van vyf tonnen ſchats, aan arbeidsgelden, hadden kunnen verdienen, zonder nu te gewaagen van de winst voor de Zydehan-

de-

(*m*) Europ. Mercur. van den Jaare 1696. Mey bl. 222.

delaaren, die niet wel bepaald kon worden: dat de ruuwe zyde, hier te lande, thans, ſchaars was, en dat, dewyl, boven dit alles, gebleeken was, hoe de Maatſchappy, in 't voorleeden jaar, die ruuwe zyde, ſomtyds, duurder dan de, daar af gemaakte, *pelingen*, verkogt hadt, zy derhalven verzogten, dat aan dezelve geen nieuw oktrooi mogte worden verleend, ten zy onder verbod van invoer van zyden ſtoffen en gewynde zyde.

Het Request der Koop- en Handwerklieden in de meergemelde ſtoffen en lynwaaren ſtrekte tot het zelve verzoek, ten opzigte van beide deeze Waaren. Zo de Maatſchappy; zeiden zy; ten jaare 1693, om van vroegere jaaren niet te gewaagen, zo veele ruuwe zyde, als tot de gemaakte ſtoffen gebruikt was, hadt ingebragt, zou men dit op omtrend zeventig duizend pond; het pond geſchat, tegens negen guldens; hebben mogen bereekenen, en deeze ponden zouden, om, hier te lande, tot ſtoffen te doen bewerken, weder een' noodzaaklyken aankoop van gelyke zeventig duizend ponden Italiaanſche zyde, tot twaalf guldens het pond, veroorzaakt hebben; 't geen, als men er by reekende het, daartoe benoodigde goud- en zilverdraad, te ſamen eene ſom van agttien tonnen ſchats zou hebben beloopen: ook hadt, bovendien, de bewerking zelve, op meêr dan veertien gelyke tonnen, mogen bereekend worden, door al 't welke wel dertien duizend en vyf honderd menſchen, zo mannen als vrouwen en kinderen, aan de kost zouden zyn gekomen: wyders konden, hier te lande, nog ruim agttien honderd menſchen; die, te ſamen, meêr dan vyfmaal honderd duizend

zend guldens, 's jaars, zouden verdienen, hunnes meenings, aan 't werk gesteld worden, zo de Maatschappy honderd duizend pond katoenen gaarens, in plaats van gemaakte lynwaaten, invoerde; om niet te spreeken van de voordeelen, welken dit alles, in de verteering van verw-stoffen, asch, zeep, turf, uit- en ingaande regten en wat diets meer was, geeven zou.

De Staaten van Holland de twee bovengemelde verzoeken in handen der Maatschappy hebbende gesteld, (*n*) liet deeze niet na, dezelve, spoediglyk, te beantwoorden. Zy beschouwde 't bovengemeld verbod, als niet slegts aanloopende tegen haare oorspronglyke en volgende Oktrooien, maar ook als een middel van haar volstrekt bederf, ten nadeele van den Staat. Haar zoude; droeg zy voor; zo het zelve doorging, byna niets meêr open blyven, dan de handel in speceryen en ruuwe zyde, die zeer gering was, en die de Maatschappy niet staande kon houden; weshalven zy genoodzaakt zou zyn, haare, met zo veele kosten gemaakte, sterkten, op *Cormandel*, in *Bengalen* en *Suratte*, te verlaaten, haare Huizen, Komptoiren en Magazynen af te breeken, haare Bedienden te doen t'huis koomen en de verbonden, met de Landsheeren aldaar gemaakt, te breeken; 't geen niet alleenlyk de trouw der Nederlanderen, by de Oostersche volkeren, in veragting zou brengen, maar een middel worden, om andere Natien, in onze plaats, te vestigen, die dan, spoediglyk, den, hier verboden, handel dryven, naar hun land overbrengen en,

(*n*) Resol. van Holl. 30 April 1694. bl. 112—116.

en, voorts, door Europa, ja zelf door ons eigen Land, verſpreiden zouden. 't Verlaaten van zo veele plaatſen zou ook, noodwendig, eene groote vermindering in de uitrusting van de Schepen der Maatſchappy te wege brengen, welke, in dat geval, mooglyk, maar een derde van de gewoone drie honderd vier en dertig duizend gulden, jaarlyks, aan de Admiraliteiten zou kunnen opbrengen en, in verre na niet, die uitkeering aan den Lande, over welke men, mits het groote Oktrooi onveranderd bleeve, thans handelde. (o) Omtrend den invoer van katoenen lynwaaten moest men nog opmerken, dat zy, binnen Haarlem, meest wierden geweeft, gedrukt, opgemaakt en zo naar buitenslands verzonden. De katoenen gaarens voerde de Maatſchappy zo veel in, als de tegenwoordige ſchaarsheid en hooge pryzen in de Indiën toelieten. Wanneer de meeste zyde ſtoffen verboden wierden, zou niet volgen, dat men, hier te Lande, uit de ruuwe zyde (van welke, egter, de Maatſchappy, in den herfst van 1693, een groote menigte hadt ingebragt) een zo aanmerkelyk getal van ſtoffen, met nut, zou kunnen maaken, als voorgegeeven wierdt, nadien de, hier bewerkte, ſtoffen, niet zo duurzaam, en egter duurder, zouden vallen; waar door er minder vertier van zyn zou by de Ingezetenen, terwyl Engeland, Frankryk, Denemarken en andere gewesten de Buitenlanders van de Indiſche ſtoffen zouden voorzien. Van de getwynde zyde hadt de Maatſchappy maar zeer kleine partyen, tot monsters, ingevoerd; doch 't verbod zou

(o) Zie deeze Aanmerk. b. 93.

zou niet kunnen beletten, dat andere Natien dezelve, als van kleine pakkagie zynde, ter sluik zouden invoeren; terwyl er te minder reden voor meergemeld verbod scheen, om dat, daagiyks, eene overgroote menigte, uit Italië en andere Gewesten, onverhinderd wierdt toegelaaten. (p)

De Afgevaardigden van Haarlem, dit stuk hebbende overgenomen, bragten, eerlang, de aanmerkingen der Overlieden van de fabrieken in hunne stad ter kennis van hunne Edele Groot Mogendheden, met verzoek, dat hoogstdezelven geen Oktrooi zouden verleenen, zonder 't bovengemeld verbod of, ten minsten, de zaak, nader, van wederzyde, te hebben overwoogen; ten einde zy Afgevaardigden in staat gesteld mogten worden, het advis hunner Principalen, op de verlenging van het Oktrooi, in te brengen Het werk wierdt *Commissoriaal* gemaakt in een groot *Besoigne* tot de zaaken van de zee, 't geen, kort daar na, voor Rapport uitbragt; dat nuttigst zoude zyn, ter Generaliteit wel wederom te treeden tot verlenging van Oktrooi, maar mits, teffens, Bewindhebberen, ernstiglyk, wierden aangemaand, om, zo veel doenlyk en buiten derzelver nadeel zou kunnen geschieden, het belang der Zydeweevers, Koopluiden en Handwerkers, in agt te neemen; en vervolgens dezelven te gerieven, in 't overbrengen van, voor hun noodige, waaren, met agterlaating van zulke, die hun schadelyk konden zyn. (q) Eenige Leden namen dit Rapport wederom

(p) Resol. van Holl. 14 Mey 1694. *bl.* 152—156.
(q) Resol. v. Holl. 27 Mei 1694. *bl.* 191.

der over; ook leverden de Ingezetenen van Haarlem een nader Vertoog in, by 't welk zy het nut van de inlandſche weeveryen en twynderyen ten ſterkſten aandrongen, als waar door Italie, Vlaandere en Braband, weleer, gebloeid en, met hun verloop, verarmd waren geworden, waarna deeze handwerken den rykdom en de bevolking van Engeland en Frankryk vermeerderd hadden, en ook Spanje; daar ſints Karel V, de invoer van gemaakte Stoffen uit de West-Indiſche Wingewesten was verboden; doen welvaaren, terwyl zy, hier te lande, waren afgenomen, en Haarlem, dat, by d'oprigting der Oost-Indiſche Maatſchappy, veertig duizend getouwen aan den gang hadt, er nu geen tien telde. (r) De zaak bleef, ruim anderhalf jaar, hangen; doch, eindelyk, overeenkomſtig het Rapport, in 't begin des jaars 1696, by Holland tot beſluit gebragt; zonder dat my blykt, dat één der Leden zig hier tegen verzet heeft. (s) Of, by het, kort daar aan, verleenen van het Oktrooi, ter Generaliteit de bovengemelde aanmaaning gedaan wierdt, is my niet gebleken, maar wel, dat men, aldaar, op voorſtel van Holland, omtrend deezen tyd, beſloot, aan 't Engelsch Bewind klagtig te vallen, dat het Parlement, onlangs, hadt gevorderd niet alleenlyk de inkoomende regten op het *Avignonſche* en *Lionſche Taffetas luſtrè* ('t geen, thans, te Amſterdam, door Franſche Vlugtelingen

(r) In welk eene agting de *Hollandſche* Lynwaaten voorheen waren, kan men, onder anderen, opmaaken, uit de geſchenken, wel eer, ook aan Buitenlandſche Grooten, gedaan, zie myne Aanmerk. alhier 4 St. bl. 21. X St bl. 11 en 41.

(s) Reſol. van Holl. 6 Jan. 1696 bl. 19 en 20.

gen, met zeer goed gevolg, gemaakt wierdt) tot een derde der waardy van die koopmanſchap te verhoogen, als mede de, van hier ingevoerde, zyden ſtoffen, onder voorwendzel, als was het verboden goed, optehouden, maar dat ook de Britſche Oost-Indiſche Maatſchappy er op uit was, om alle Nederlandſche zyden ſtoffen te doen verbieden en, daar tegen, ongewerkte zyde, van hier, te doen inkoomen. Doch deeze, ſchoon zeer gegronde, klagten namen het kwaad niet weg. (*t*)

Bl. 337. r. 2. v. o. Friesland *en* Stad en Lande *hadden* niet bewilligd *in deeze overeenkomst*, veelligt, *om dat deezen Gewesten geen deel toegelegd werdt, van 't geen de Maatſchappy, voor* inkomende *en* uitgaande regten, *opbragt.*" Niet ſlegts deeze twee Gewesten, maar ook Overysſel, verzetteden zig tegen het Beſluit, van 't welk hier geſprooken wordt. Zy oordeelden allen, dat hetzelve onwederregtelyk was, als by overſtemminge genomen, en Friesland byzonderlyk floeg het af, om dat men weigerde, aan haare Admiraliteit, gelyk aan die van Holland en Zeeland, een geregt gedeelte te doen toekoomen in de drie millioenen, die de Maatſchappy; als ik boven aanteekende; verpligt was geworden aan den Lande uittekeeren, en die geſchikt was voor de buitengewoone uitrustingen ter zee, in welke Friesland, voor een zesde, was aangeſlagen. (*u*)

Bl.

(*t*) Reſol. der Staaten Gen. 2 Feb. 1696. en Reſol. Holl. 1 Febr. 1699 bl. 37.

(*u*) Zie alhier *bl.* 93. en Reſol. Gener. 5 Maart 1696.

Bl. 348. r. 13 „ *het* Huis *van* Nieuw„ burg". Dit vermaard, nu vervallen, Lusthuis wordt geagt dus genoemd te zyn naar den Paltsgraave van Nieuwburg, die er, ten jaare 1034, den eerſten ſteen aan zou gelegd hebben, toen hy, in den Haage, by FREDRIK HENRIK vertoefde, en laatstgemelde Vorst hetzelve liet bouwen, onder opzigt van den vermaarden *Jacob van Kampen*. (w).

Bl. 401. r. 2. „ *Doch* hier van *is my vol„ ſtrekt* niets voorgekomen" De Graaf van TORCY, opgaave doende van de punten, tuſſchen BOUFLERS en PORTLAND verhandeld; van welken onze WAGEN. hier ſpreekt; zegt, ronduit, en zonder dat ik bevinde, dat iemand hem, op goede gronden, tegenſpreekt, dat, in dezelven, van het Verdrag van verdeeling der Spaanſche monarchie, geen woord gerept wordt. (x)

Bl. 436. r. 10. „ *De Staaten* bedankten den Koning van Zweeden, met eenen brief." 't Bleef hier, egter, niet by; 's Konings Gezanten wierden, als middelaars, elk met een gouden *Lampet*, ter waarde van tien duizend guldens, door den Staat beſchonken, behalven met de gewoone gouden keetenen en *Medailles*, die ook den overigen Gezanten gegeven wierden; al 't welk op anderhalve tonne ſchats kwam te ſtaan. (y)

Bl.

(w) V. DER DONK, Beſchryv. van 's Gravenh. *bl.* 56. en Staat der Vereen. Nederl. 6. D. *bl.* 578 en 579.
(x) *Memoirs de* TORCY. Tom. 2. *p.* 221.
(y) Reſol. van Holl. 7 Mey 1697. *bl.* 238 en 239.

Bl. 438. r. 10. v. o. „ *De* gemeene ſchat-„ kisten *waren*, *alomme*, ledig." De algemeene Staaten droegen daarom, in 't begin van Wintermaand deezes jaars, den byzonderen voor, om, ter betaalinge der voornaamſte en meest krytende ſchulden, ſpruitende uit de agterſtallen der buitengewoone toerustinge ter Zee, Legerlasten en Magazynen van Leevensmiddelen, zestien millioen en vyf maal honderd duizend guldens op te neemen; zo egter, dat de opneeming voor de toerustinge ter zee; die alleen twaalf millioenen beliep; zou worden gedaan in zes jaaren, alle jaar twee millioenen, die der Legerlasten; die drie millioen beliep; in drie jaaren, elk jaar een millioen, en die der Magazynen; welke van vyftien tonnen ſchats was; mede in drie jaaren, 't elken jaare vyfmaal honderd duizend guldens. Holland ſtemde, nog voor 't einde deezes jaars, op de daarbij gevoegde voorwaarwaarden, in deezen eisch. (z).

(z) Reſol. van Holl. 6 en 21 Decemb. 1697. bl. 552. 634 en 635.

VERBETERINGEN

VOOR DE

BYVOEGSELS EN AANMERKINGEN

VAN HET

AGTSTE DEEL.

Bl. 1. (s) r. 3. v. o. ſtraffen *lees* te ſtraffen.
Bl. 9. r. 4. v. o. Landen. Die *lees* Landen; die.
Bl. 31. (u) r. 8. 's Lands Advokaat. *voeg er by*, om geplaatst te worden by het Kollegie van Gekommitteerde Raaden.
Bl. 41. (r) r. 4. zekeren Kaersmaker; *lees* zekeren Nederlander, bygenaamd KAERSMAAKER.
B. 69. (f) 9. r. da ſy *lees* dat ſy.
Bl. 71. r. 4. v. o. noch *lees* nog.
Bl. 72. r. 1. aan dezelve *voeg er by* met betrekking tot het gezag van de Leden en Steden,.
Bl. 77. (f, o. r. *Voeg, agter de woorden, bl.* 399, *deeze*, Hy wierdt, daarna, Penſionaris van Zeeland.
Bl. 79. (k) r. 4 Superintendent neffens *lees* Superintendent, neffens.
Bl. 89. r. 15. die wyze die *lees* de wyze der.
Bl. 82. r. 18. Bloeimaand *lees* Zomermaand.
Bl. 83 r. 23. In den jaare 1699, daadlyk *lees* nu en dan, voor een' korten tyd.
Bl. 83. NB. albier moeten de noten (z) en (a) worden verzet; zo, dat (a) in (z), en (z) in (a), veranderd wordt; ook moet alhier, in den tekst, de (z) agter 't woord *verſtondt*, r. 13, en de (ρ), agter 't woord *verplaatzen*, geleezen worden.
Bl. 106 ., Na *lees* Na.
NB. *In 't vierde Stukje, bl* 77, r. 3. v. o. *ſtaat, verkeerdelyk*, Lodewyk *lees* Karel VIII.

U. S.

VAN HET

NEGENDE DEEL.

Bl. 3. o. r. *De Noot (e) moet verplaatst worden op bl. 4. r. 2., agter 't woord* Hiſtorieſchryver.
Bl. 4. (b) r. . v. o. en 482 *lees* en 484.
Bl. 6. r. 3. v. o. *lees* 9. r.

Bl.

Bl. 12. (a) r. 5. Zie ſtaat der Vereen. Nederl. 5. D. *bl.* 524. en 7 D. *bl.* 352. Beter leert ons WAGEN. 7 D. *bl.* 514. *Men leeze, in plaats van deeze woorden, de navolgende.* Zie Staat der Vereen: Nederl. 8 D. *bl.* 352; doch beter, in 't 5. D. *bl.* 522. NB. dit 5de Deel is door WAGEN. zelven geſchreeven. Het 8ſte is van een andere hand. Zie *Leeven van* J. WAGEN. *bl.* 18 en 19.

Bl. 21. r. 19. *Coquarde-coq.* lees *Cocquarde coeq.*

Bl. 34. r. 3. v. o. Onze *lees* onzen.

Bl. 37. (z) 1599. *voeg er by*, gevoegd in die der Staaten van Holl. *l. c.*

Bl. 44. r. 4. gevaarlyke *lees* zeer hagchelyke.

Bl. 44. (y) 4 Deel *lees* 4 Deel *bl.*

Bl. 47. r. 2. v. o. dat met *lees* dat, niet.

Bl. 48. r. 5. nog een voorbeeld *lees* een en ander voorbeeld.

Bl. 48. (d) *Lees, in plaats van 't geen er nu ſtaat*; Zie Aanmerk. op bl. 164. r. 5; 216 r. 6. v. o.; 241 r. 14, alhier.

Bl. 51. r. 19. van vyf *lees* vyf.

Bl. 61. r. 7. 't zy in 't Arabisch — geleezen en deezen *men ſchrappe deeze woorden door, en zie myne Aanm. in het* 10 *Stukje bl.* 9. (y).

Bl. 69. r. 18. en na *lees* en na dat de Aartshertog.

Bl. 73. r. 14. *Oostbrug* lees *Oostburg.*

Bl. 85. r. 5. laatstleden *men haale dit woord door.*

Bl. 88. r. 12. Biſſchops *lees* Biſſchop.

Bl. 99. r. 5. zoude *voeg hier agter het teeken* (y), *'t geen, twee regelen laager, moet worden weggedaan.*

Bl. 103. r. 11. ten kWaade duidden *voeg hier agter het teken* (l, *en ſchrap het uit, twee regelen laager.*

Bl. 98. r. 11 HERBERT MARTENSZ, *voeg er by*, denkelyk de Vader van den beroemden Admiraal MARTEN HERPERTSZ TROMP.

Bl. 107 r. 6. *en* 14. Lentemaand *lees* Grasmaand.

Bl. 115. r. 15. pryſen. *lees* pryſen."

Bl. 115. r. 17. Deel *lees* Stuk.

U. S.

VAN HET

TIENDE DEEL.

Bl. 11. r. 15. gezien *lees* gezien.

Bl. 12. 10. v. o. baart *lees* baard.
Bl. 17. r. 15. te Woerden *lees* naar Woerden.
Bl. 20. r. 19. ende zaaken *lees* ende de saecken.
Bl. 23. r. 16. tegen een en andere nieuwe onheilen voor de deur *lees* tegen een, en nieuwe onheilen voor de deur.
Bl. 35. (*d*) r. 5. conninnatum *lees* concinnatum.
Bl. 39. r. 14. wyl *lees* om dat.
Bl. 42. r. 6. den Koning *lees* de Koning.
Bl. 37. r. 19. houden *lees* behouden.
Bl. 47. r. 24. laatsgemelden *voeg er by*, deezer drie.
Bl. 51. r. 5. mand *lees* maand.
Bl. 52. r. 6. schoonen woorden *lees* schoone woorden.
Bl. 55. r. 1. *In plaatse der, hier voorkoomende, woorden*, en dat, *tot de woorden*, r. 7., na dat, *zoo ik, thans, liever aldus leezen:* en ik worde hierin bevestigd, sedert my gebleeken is, dat Caron, al op den 6 en 15 van Slagt- en den 19 van Winter-maand deezes jaars 1615, aan OLDENBARNEVELD hadt geschreeven; „ dat syn Majesteit soude *inclineeren*, om, by *trans-* „ *actie*, aff:ehandelen de voldoeninge van syn achter- „ weesen aen den Lande, *met restitutie van de Steden* „ *en plaatsen van verzeekeringe*" (Secr. Resol. der Staat. Gen. 27 Dec. 1615) Dit denkbeeld van *restitutie*, en dus losing der verpande Steden, was, dierhalven, toen, reeds in Engeland, en wierdt, meêr en meêr, smaaklyk aan de Staaten, na dat, vervolgens Caron, *enz.*
Bl. 59. r. 9. v. o. Op dit terug geeven *voeg er by*, der Brieven van schadeloosstelling.
Bl. 65. r. 18. Bl. 145. *voeg er by*, r. 4.
Bl. 71. r. 8. doch ed *lees* doch de.
Bl. 80. r. 10. Bl. 28. *lees* Bl. 38.
Bl. 82. r. 12. Bl. 154. *lees* Bl. 254.
Bl. 94. (*r*) r. 17. moordsche kust *lees* Moorsche kust.
Bl. 96. r. 10. v. o. KOUWENHOVEN *lees* KOUWENBURG.
Bl. 107 r. 6. v. o. Dit is een schryf of drukfout, by WAGEN:,-- Want. -- *Men haale de pen door dit alles! Niet myn kundige* WAGEN:, *maar ik zelve, dwaalde hier, grovelyk; my niet herinnerende, dat men, in Friesland, aan 't einde der 17e eeuwe, nog* den ouden *styl gebruikte: volgens welken, de* 31 *Mei dezelfde dag is, als de* 1 *Juny, naar den nieuwen gerekend.* Zie *Regist. der Friesche Placaat, lett.* ff: *bl.* 776.

Bl.

Bl. 117. r. 3. v. o. Breda *lees* Buuren.
Bl. 120 (*a*) r. 10. v. o. *voor de eerſte*, lees (*b*) voor *de eerſte*.
Bl. 121. r. 14. v. o. obligeren : heeft *lees* obligeren. Heeft.
Bl. 126. r. 6. v. o. *Corleton* lees *Carleton*.

U. S.

VAN HET

ELFDE DEEL.

Bl. 42. r. 2. Liefhebber *lees* LIEFHEBBER.
Bl. 43. r. 12. v. o. verhaalt. is my, in egte ſtukken, niet gebleeken. (*y*) *lees* verhaalt (*y*) is my, in egte ſtukken, niet gebleeken.
Bl. 53. r. 9. pond *lees* pond Salpeter.
——— (*e*) r. 3. my voorgekoomene *lees* my, meest, voorgekoomene Afſchriften.
Bl. 55 (*g*) *ſlegte* lees *ſlechte*.
Bl. 73. r. 17 gewoonlyk *lees* ſpotsgewyze.
Bl. 82. (*e*) r. 5 het pavillioen *lees* de vlagge.
Bl. 84. (*k*) *bl.* 205. *lees bl.* 207.
Bl. 91 r. 10. meêr oorden gekeurd *lees* meêr oorbaar hadden gekeurd.
Bl 91. r. 11 en 12. overbaar had eenkomſtig *lees* overeenkomſtig.
Bl. 106. r. 3. v o. Hooimaand *lees* Grasmaand.

U. S.

VAN HET

TWAAFDE DEEL.

Bl. 3. r. 4. v. o. geſtord *lees* geſtort.
Bl. 4. r. 12 van den Staat, *lees* van den Staat
Bl. 5. r. 4. v. o. door *lees* aan.
Bl. 25. r. 11. uit onze WAGEN. *lees* uit onzen WAGEN.
Bl. 27 (*i*) *In plaats van* (*i*) *moet hier* (*k*) *en, door* (*k*) *ſtaat*, (*i*) *geleezen worden.*
Bl. 33. r. 4 v. o. Afgevaarden *lees* Afgevaardigden.
Bl. 43 r. 6. die my *lees* die men, by WAGEN.

Bl.

Bl. 44. r. 1. veel *lees* veele.
Bl. 54. r. 1. Graaf Willem *lees* Graave Willem, Stadhouder van Friesland.
Bl. 55. r. 1. KATS *lees*, *overal*, CATS.
Bl. 57. r. 15. hebben *lees* „ hebben."
Bl. 57. r. 8. v. o. BIKKER *lees*, *overal*, BICKER.
Bl. 60. r. 4. v. o. egter *voeg er by* om dit met een woord aantemerken.
Bl. 61. r. 8. den laatsgezegden dag *lees* den eenſten van Wynmaand.
Bl. 61. r. 9. vertoefde *voeg er by* eêr hy naar Dieren vertrok;
Bl. 61. r. 18 en 19. opgehouden *lees* opgehouden.)
Bl. 61. r. 3. v. o. in de plaats *lees* zo elders, als op de plaats.
Bl. 64. r. 12. KORNELIS *lees* JOHAN.
Bl. 75. r. 15 en 16 geweest was *lees* geweest.
Bl. 81. r. 17. en 18 winter maand *lees* Wintermaand.
——— r. 6. v. o. gelezen wordt *lees* geleezen worden.
——— r. 5. v. o. (*u*). Terwyl: *lees* (*u*): terwyl,
Bl. 82. r. 14. in dien tekst onbepaald blyvende *lees* in dien tekst, onbepaald blyvende.
Bl. 83. r. 1. en 2. mynes agtings ten gedraagen *lees* mynes agtings.
Bl. 84. r. 22. geſchreeven Reſolutien *lees* oorſpronglyk geſchreeven Reſolutien.
Bl. 95. r. 5. Engelſchen Gezanten *lees* Engelſche Gezanten.
Bl. 100. r. 5 *der vlagge*) ende by ſich *lees*; *der vlagge*) „ ende hy ſich.
Bl. 102. r. 11 en 12. geſchil gegeeven *lees* „ geſchil gegeeven."
Bl. 102. (*d*) r. 11. *ſchoeten* lees *ſchooten*.
Bl. 108. r. 3. veel bloedige gevegten voor, onder eenige weinige ſchepen, die *lees* onder eenige weinige ſchepen, veele bloedige gevegten voor, die.
Bl. 108. r. 6. v. o. zou moeten opſteeken, *voeg er by*, zo als 't plan was.
Bl. 108. r. 4. v. o. Hun Hoog Mog. *lees* hunne Hoogmogendheden.
Bl. 116. r. 4. v. o. zeer breede aanſpraak *lees* redenvoeringe.
Bl. 116. (*t*) r. 2. en vermeld —— bl 36 en 38. AITZEMA *lees* en alleenlyk aangehaald —— bl. 36 en 38. Zie ook AITZEMA.

Bl.

Bl 117. r. 4. dezelve *lees* dit antwoord.
Bl. 118. r. 7. v. o. (misſchien, moet er *voor* ſtaan) *lees* (In plaats van 't woordeken *van*, moet er, misſchien, *voor* ſtaan.
Bl. 123. r. 4. Stads Boekery van *Gouda*" *voeg er by*, alwaar my dit zeldzaam ſtuk, nu eerst, in handen valt.
Bl. 124. *ſtaat op den rand* 11 Stuk. *lees* 12 Stuk.

U S.

VAN HET

DERTIENDE DEEL.

Bl. 10. r. 7. v. o. waarlyk *wonderdaadige* lees *roemryke en waarlyk wonderdaadige.*
Bl. 18. r. 19. geheel anders vinde *lees liever* in geheel andere bewoordingen geſteld vinde.
Bl. 20. r. 10. ontvangen; by klom *lees* ontvangen. Hy klom.
Bl. 24. r. 15. ten dienſte van Portugal *lees* ten dienſte, zo het ſcheen, van Portugal.
Bl. 28. r. 8. Engelſche *lees* Engelſchen.
Bl. 32. o. r. Want aan het Hof *lees* (want aan het Hof.
Bl. 33. r. 1. beezig hieldt *lees* beezig.
Bl. 54. r. 12 en op zig zelven *lees* en, op zig zelven.
Bl. 56. r. 10 zyn gevoelen *lees* DE WITTS gevoelen.
Bl. 56. r. 11. zyn voorig gevoelen *lees* zyne eigene begrippen.
Bl. 57. r. 8. v. o. om leiden *lees* omleiden.
Bl. 57. r. 7. v. o. als bezwaarlyker *lees* te bezwaarlyker.
Bl. 58. o. r. eerst Afgezondenen *lees* eerſten Afgezondene.
Bl. 59. r. 2. GAMARRA, het *lees* GAMARRA het.
Bl. 59. r. 19. waarom D'ESTRADES wel, in ſchyn, 't werk moest doen talmen *lees* waarom D'ESTRADES wel den ſchyn moest geeven, van 't werk, ſlegts niet ten ſpoedigſten, door te zetten.
Bl. 59. o. r. BATAILLIER *lees* en zekere BATAILLIER.
Bl. 60. r. 16. om deezen tyd *lees* reeds om deezen tyd.
Bl. 69. r. 6. niet te zeggen *lees* om niet te zeggen.
Bl. 71. r. 17. den Vloot *lees* de Vloot.

Bl.

Bl. 72. r. 5. te ſchryven *lees* ſchryven.
Bl. 75. r. 17. bleef *lees* bleef,
Bl. 76. r. 18. overbragt *lees* overgebragt.
Bl. 79. r. 4. v. o. voldoening *lees* voldoening,
Bl. 93. r. 11. v. o. de Heer DE WITT *lees* zyn Vriefd, de Heer DE WITT.
Bl. 94. r. 10. Schip *lees* bodem.
Bl. 101. r. 15. nog op 't Eiland *lees*, *voor deeze woorden*, *tot het woord* verboden, *in regel* 23, *liever aldus*: nog op 't Eiland, nog op de Schepen. Wat het Eiland betreffe, deeze ſtreek; die, zo als men reeds, voor my, heeft opgemerkt, door hunne Schryvers, verkeerdelyk, het Dorp *Brandaris* wordt genaamd; ('t geen ſlegts de naam is van een', daar zynde, Vuurtoren); was, meestal, door ſchamele Lieden bewoond, die de vlugt genomen hadden; en, wat de Schepen aangaa, hadt HOLMES op dezelven, 't plunderen, op doodſtraffe, verboden.
Bl. 119. r. 19. te ter Veere *lees* te Veere.
Bl. 125. 1. r. uit zig zelven *lees* kwanswys uit zig zelven.
Bl. 129. r. 8. Rhynſche en Moezel *lees* Rhynſche en Moezelſche.
Bl. 133. r. 5. *reparer* lees *ſeparer* en, in de note (*b*), *ſeparé* voor *reparé*.
Bl. 134. o. r *ſe mesme voeu* lees *ce mesme voeu*.
Bl. 134. (*l*) *nous devons* lees *nous puisſions*.

U. S.

VAN HET

VEERTIENDE DEEL.

Bl. 2. r. 15. noch *lees* nog,
Bl. 7. r. 7. ingang *lees* invloed.
Bl. 12. r. 6. v. o. *Loostboot* lees *Lootsboot*.
Bl. 27 r. 1. alwaar hy nu lange *lees* alwaar hy, nu, ſints lange.
Bl. 28. r. 5. Edelman was, *lees* Edelman, was,
Bl. 28. r. 16. te behandigen *lees* behandigen.
Bl. 42. r. 13. v. o. dat het hem de moed *lees* dat hem de moed.
Bl. 49. r. 1. Staatsleden verdeelde. *Men ſchrappe dit deel.*

Bl.

Bl. 49. r. 9. „ dat hy (DE GROOT)" zig *lees* „ dat hy (DE GROOT) zig"
Bl. 54. r. 4. v. o. gevonden *lees* bevonden.
Bl. 55. r. 16. aanvallers was, *voeg er by*, en, nog lange na deezen tyd, leefde en ſchreef.
Bl. 96. v. o. voorgekoomen ſtukken *lees* voorgekoomen onuitgegeeven ſtukken.
Bl. 66. r. 5. doorbooren *voeg er by* doch 't geen ik niet weete, dat geſchied is.
Bl. 69. r. 4. RABENHAUPT *lees* CAREL RABENHAUBT.
Bl. 75. r. 7. aanhaalt *lees* als het getuigenis van MURS aanhaalt.
Bl. 83. r. 4. *Le* lees *Lè*.
Bl. 89. r. 4. REIGERSBERGEN *voeg er by* en voorts op die van de Heeren.
Bl. 96. r. 3. Bl. 252. r. 6. *lees* Bl. 252. r. 6. v. o.
Bl. 95. (*s*) *voeg by deeze Note*, Zie verder, over 't onder water zetten van Holland, WAGEN. Brieven agter zyn *Leeven, bl.* 141-145.
Bl. 164. r. 13. Nasſauw *lees* Nasſau.
Bl. 109. r. 7. ſchryven *lees* ſchryven.
Bl. 111. r. 10. v. o. byzonderheden *lees* merkwaardigheden.
Bl. 114. r. 13. Staat *lees* van den Staat.
Bl. 117. r. 4. één zyner Brieven *lees* één zyner ongedrukte Brieven.
Bl. 117. r. 18. andre *ſchrap dit woord door.*
Bl. 118. r. 5. Religie; *lees* Religie,

U. S.

VAN HET

VYFTIENDE DEEL.

Bl. 1 gewoonte *lees* gewoonten.
Bl. 7. o. r. die zig ook buiten 's Lands *lees* die zig, ook buiten 's Lands,
Bl. 13. r. 2. dan (waar van *lees* (dan waar van
Bl. 16. r. 5. v. o. hy *lees* zyne Hoogheid.
Bl. 17. r. 12. des Prinſen van *Nasſau*, *voeg er by*, Stadhouder van Friesland.
Bl. 17. r. 5. v. o. dees *lees* de Gezant.
Bl. 17. r. 2. v. o. de Franſche Gezant *lees* GOURVILLE
Bl. 23. r. 21. invielen; *lees* invielen,
Bl. 28. r. 11. vry te houden; *lees* vry te houden,

Bl.

Bl. 30. (*r*) r. 3. STRUVI *lees* STRUVII.
Bl. 31. r. 3. hadden *lees* handen
Bl. 32. r. 15. voornaamſte medewerkende *lees* voornaamst medewerkende.
Bl. 32. o. r. De Heerlykheid (*b*) *lees* De Heerlykheid.
Bl. 33. r. 1. Voorne *lees* Voorne (*b*).
Bl. 33. 2. r. v. o. alles *Dit woord kan hier uitvallen.*
Bl. 36. r. 23. *heter* lees *beter.*
Bl. 36. r. 11. v. o. te *preoecupeeren* lees te *prëoccupeeren.*
Bl. 45. r. 19. zouden moeten *lees* zoude moeten.
Bl. 60. o. r. niet meende *voeg er by*, als men, uiterlyk, ſchynen wilde.
Bl. 61. r. 9. v. o. thans *lees* nog.
Bl. 70. r. 3. naarkooming *lees* nakooming.
Bl. 73. r. 7. v. o. zo zeer dat hem *lees* zo weinig zelfs, dat hy hem.
Bl. 77. r. 10. hebbende zig *lees* hebbende, zig.
Bl. 77. r. 4. v. o. egter *is overvloedig.*
Bl. 78. r. 2. zodanige *lees* zodanige Brieven.
Bl. 80. r. 8. v. o. *alleenlyk* die te veel *lees* te veel.
Bl 80. r. 4. v. o. alleenlyk *lees* en dat hy alleenlyk.
Bl. 81. r. 3. v. o. na *lees* daar na.
Bl. 84. r. 5 v. o Den *lees* Op den.
Bl. 87. r. 11. de Prins *lees* de jonge Prins.
Bl. 89. r. 2. met hun *lees* met hunne Hoogmogendheden.
Bl. 90. r. 5. aanteekent *lees* aangeteekend.
Bl. 95. (*p*) r. 2. *nec*, *non* lees *nec non.*
Bl. 106. r. 9. v. o. nayver *lees* naaryver.

HW 2A1B C